

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 668.

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בערלין,
דוד גינסבורג בפאריז,
יוסף דערענבורג בפאריז,
שלמה חיים האלבערשטאם בבילין,
אברהם אליהו הרכבי בפעטערסבורג,
מרדכי יאסמראוו בפילאדעלפיא,
משה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בבודאפעסט,
מתתיהו שמראשון בוויילנא.

שנה ראשונה תרמ"ה.

Perusch Sepher Jezira.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner).

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a/M.

Wittwe u. Gebrüder Romm
in Wilna.

פירוש ספר יצירה

להרב

הנשיא ר' יהודה בר ברזילי הברצלוני ז"ל.

יוצא לאור ראשונה מתוך כ"י

עם מבוא והנהגות והערות

מאת

שלמה זלמן חיים האלברשטאם

עם הערות נוספות

מאת

דוד קויפמאן.

ברלין, תרמ"ה.

בדפוס של צבי הירש איטצקאווסקי.

Commentar zum Sepher Jezira

VON

R. Jehuda b. Barsilai

aus Barcelona

(Anfang des XII. Jahrhunderts).

Nach der einzigen Handschrift in Padua

zum ersten Male herausgegeben, mit Einleitung und Anmerkungen

VON

S. J. Halberstam

nebst

ergänzenden Noten

VON

Prof. Dr. D. Kaufmann.

BERLIN 1885.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei:

J. Kauffmann
in Frankfurt a. M.

Wittve u. Gebrüder Romm
in Wilna.

ציון לנפש

איש חי רב פעלים, האדם הגדול בענקים, המצויין ברוב גדלו בתורה ובחכמה,
צנא מלא ספרא, אוצר בלום, תורני ורבני על האמת, רב גדול וחוקר נכבד,
נביר לאחיו ופאר עמו,

כש"ת מו"ה מתתיהו שמראשון זצ"ל.

(גולד ביום כ"א תשרי תקע"ה ונפטר בשם טוב ביום ו' טבת תרמ"ו)

תנצב"ה.

מבוא הספר.

בטרם אניש הספר אל הקוראים, וטרם אביאם אל הבית פנימה, הנני להראות את מוצאיו ואת מובאיו, ואת המעיינות אשר מהם שאב, ואטיף מלתי על קצת דברים הנוגעים לתולדות המחבר וספריו, ואביא במספר צבא הסופרים והספרים, אשר שאבו ממקורו בספריו האחרים, וזה החלי, בעזרת צורי וגואלי. —

א) פירוש ספר יצירה להרב הנשיא ר' יהודה בר' ברזילי הברצלוני, נמצא בכ"י יחיד בעולם, אצל האחים טריאסטי בפדובה, וזה כארבעים שנה הודיע טיבו לרבים, החכם רש"ל ז"ל בס' הליכות קדם ע' 63—79, והרפ"ס שם ממנו איזה לקוטים, וגם במ"ע המורה שנה שמינית, גם הביאו בבית האוצר דף י"ב. — וכאשר ראיתי רב טוב הצפון בקרבו, דבקה נפשי אחריו, ויהי בשנת תרל"ג כאשר באתי במרוץ מכתבים עם הרב ר' אלישע חיים ואמאטו נ"י, ע"ד איזה כ"י מעוזבון הר' יהודה אריה אוזימו ז"ל, הליתי את פניו, להמציא לי העתק מכ"י הנ"ל, והוא בטיב לבכו מילא את שאלתי, והמציא לי מעתיק ישר ונאמן, הוא הר' יוסף שבתי באויבי (אשר הלך לעולמו זה שנתים, תנצב"ה*) — ומאז ועד עתה נכספה נפשי להוציאו לאור ולא עלתה בירי, עד שנתיסדה בשנה העברה עוד הפעם חברת מקיצי נרדמים, והסכימו עמי חברי הנכבדים, להדפיסו מיד בתוך הספרים היוצאים לאור בשנה הראשונה. ויען היה אז העתק שלי שאול בידי החכם רמשי"ש, לא רציתי לקחתו לחזרה, להגיהו ולהציב לו ציונים לפני ההדפסה, שלא להחמיץ הדבר, ודרשתי מאתו לתתו על יד החכם ר"א ברלינער להדפיסו מיד. ויהי כאשר התחיל להדפיסו, ושלח לי כל גליון וגליון להגיהו (וגם להחכם ר"ד קויפמאן נשלח כל גליון, יען היה העתק שלי שאול אצלו מלפנים) ראינו בו הרבה דברים הצריכים תיקון, כי מאד קשה להדפיס מתוך כ"י אחד, וגם באותו כ"י עצמו, אין מעתיק בארץ אשר לא יחטא בהעתקתו, ולכן נשלחו העלים הנדפסים עד הזמן ההוא, בעצת החכם ר"ד קויפמאן ובהשתדלותו ליד הרב ר' אהוד לולי לפדובה, והרב הנ"ל — בסיועת הרב ר' אלישע חיים ואמאטו —

(*) וזאת אשר כתב אלו (ו"ד סיון תרל"ג) כאשר השלים מלאכת העתקתו: „אברך את ה' אשר זכני להשלים העתקת פי' ספר יצירה ואע"פ שהמלאכה נעשתה בדקדוק גדול מאד מאד מ"מ צדק אני להודיע כי הכ"י אשר העתקתי ממנו מלבד התיבות המטושמשות אשר רבו מלמנות והרפים אשר עש אכלם הוא מלא על כל גדותיו שבושים מעשה ידי המעתיק ואני בעניי לא הרשיתי את עצמו להגיה אלא אותם שאפי' תינוק של ב"ר היה מרגיש בהם והנחתו האחרים כי יראתי כי אמרתי פן שגגת הן לעיני דעתו הקצרה והחכם ש' עיניו בראשו והוא ידע לברר בין התבן ובין הבר, ומורה אני שקבלתי וכו'. יוסף שבתי באויבי ס"ט." —

השוה והעריך את העלים הנדפסים עם גוף הכ"י ורשם על הגליון כל השנויים וההוספות וגם השבושים (כי כן בקש מאתו החר"ד קויפמאן שיהיה בדפוס לפני הקורא כעין פאקסימילע, וכן ראוי לעשות) וגם חלק הנשאר מהעתק שלי אשר לא נדפס עדיין נשלח אליו לפני ההדפסה, והוא הניהו, ועשה מלאכתו בתכלית הדיוק והשלמות*.) והנה מתחלת הספר עד עמוד 208 נדפס את באות מתוך העתק כ"י שלי, ומשם ואילך עפ"י העתק הנ"ל כפי אשר הניה אותו והוסיף בו הר"א לולי מתוך גוף הכ"י. ואני הבאתי בסוף הספר (ע' 279 והלאה) את כל השנויים וההוספות אשר רשם הרב הנ"ל עד ע' 208, ומשם ואילך רשמתי התקונים אשר תיקן הרב באזיבי בהעתקתי. גם הוספתי קצת תקונים מדעתי, וגם מראה מקומות בתלמודים ובמדרשים ובשאר ספרים (ובתנ"ך רק באותם המקומות אשר ראיתי איזה צורך להראות עליהם).

וכאשר ראיתי קורא להניה, העירוני גם על קצת דברים אשר הודמנו לפני, ונדפסו ההערות עם הגהותי.

ואחרונה יסעו — אחרון הכיב — תקונים והוספות החכם ר"ד קויפמאן (אשר לא ראה הגהותי והערותי), תקונים טובים ונכוחים, והערות ישרות ויקרות, ישמחו עליהם מבינים והוקרים, המתחקים על שרשי הרבנים.

(ב) והנה פירוש ס' יצירה זה, מלבד יקרת ערכו מפאת עצמו, כי נראה בו תהלוכות מחברו בקדש. דרכי לשונו והליכות מחקרן, הנה הוא יקר ונכבד עוד יותר מפאת המקור אשר מהם שאב, כי כמעט אין דוגמתו במחברים, אשר היה סופג את הכל, ואסף כעמיר גורנה מכל אשר נמצא לפניו: תנ"ך ושני התלמודים ומדרשים שונים (ומקצתם לא נודעו לנו) פירושי הגאונים ושאר קדמונים הידועים ושאינם ידועים לנו — פי' רס"ג על ס' יצירה היה כבר לפניו נעתק מערבית ללשה"ק (ע' 162 177 184 213 221) כי לא היה נמצא אצלו פי' רס"ג בל' ערבי (237). אמנם ספרים אחרים לרס"ג היו לפניו בלשון ערבי כמו פירושו על בראשית (ע' 89). ונראה כי המחבר העתיק אותם בעצמו ללשה"ק. וכמו כן יתכן כי העתיק בעצמו ג"כ פי' דונש בן תמים או המיוחס לר' יעקב נסים או גם שניהם מערבית ללשה"ק כי העתקתו משונה מאד מהעתקות האחרות הידועות לנו (ע"י מ"ש ע' 328) — וכבר לפניו (בשנת תת"ל"ה) העתיק ר' יצחק בר ראובן מערבית לעברית ס' מקה וממכר לרב האי גאון. ובזמנו העתיק ר' יוסף בן סהל תשובות הר"ף מערבית לעברית ע"י שיטה מקובצת ב"מ לדף ק"ה. גם בן דורו (והקרוב כי היה גם בן עירו) ר' אברהם בר חייה הנשיא, העתיק ג"כ מלשון ערבי ללשה"ק — והנה פי' דונש בן תמים לא הביא בשמו רק בסתם: אחד מן המפרשים או יש מי שמפרש. ע"י מ"ש ע' 140, 144, 148, 150, 176, 235, 245 (המפרשים המחברים) 256 ושם ג"כ: אחד מן המחברים נמי. (ואולי הוא המיוחס

(* ובמכתבו אלי כתב הר"א לולי וז"ל: „כל מלאכת ההגה הזאת אנו עושים אותה ביחד הרב זאמאשו ואני, הוא קורא מן הספר ואני מגיה על פיו וכחלק האחד כן חלק האחר. פעמים הרבה היינו עומדים ומתמיהים תוך מלאכתנו על רוב הבקאות ושביעת העין אשר תראה בדבר הרב באזיבי, כי פעמים הרבה לולא פנה הדרך לפנינו לא היינו יודעים לקרות. גם נראה ברור שבכל מקום ספק לא נמנע מן היגיעה לצאת ממנו וכל מה שעשה עשה באמונה רבה וזכותנו בדבר מעט מועד הוא וכו' א. לולי. עכ"ל. — אמנם הרואה בהגהות והערות אשר בסוף הספר (עמוד 279 והלאה) יראה בעיניו כי באמת זכותם רב מאד, וכי הרב באזיבי הניח להם מקום להתגדר בו הרבה. —

לר' יעקב בן נסים) — אמנם הביא גם בשמות אלה גם מפרשים אחרים אשר לא נודעו לנו ע' 156, גם: אהרינא מן המפרשים ע' 179 (ועי' בהשמות עמ' 333). גם היה לפניו פי' קצר לאחד מן הראשונים אשר קדם לרס"ג: ע' 257 מן הנוסחאות לראשונים שיש בתוך הנוסחא קצת פירוש . . . אחד מן הראשונים ופי'. ע' 261 בנוסחא דראשונים שיש בה קצת לשון פי' הכי.

ועתה הנני להזכיר פה הספרים והמחברים אשר הביא המחבר בפי' ס' יצירה אשר לפנינו, על סדר א"ב:

אנדתא, אנדא, הגדה. בשמות אלה קרא המחבר אנדות התלמוד, ע' 41 וע' 89: אנדות החיצוניות שחוץ לתלמוד וכו' ההגדה שהוא בתלמוד שהיא מדוקדקת מכל — גם יקרא כן לכל המדרשים (ועי' מ"ש הרש"ז במבא לס' תגין ע' 12 — והלך גם בזה בעקבות הגאונים. עי' תשובות הגאונים שהו"ל הח"א הרכבי ס' כ"ד: ובהגדה של ויקרא, ובא"י הים דף צ' ע"ב: ובאגדה דויקרא דר' תנחומא, ובתורתן של ראשונים לר' חמ"ה ח"ב 45) ע' 3 וע' 5, באנדתא וכוונתו להמכילתא, וכן ע' 4 באנדא ג"כ — ע' 4 באנדתא והכוונה לבראשית רבה [ומביאו גם בשם כ"ד (דר' הושע"י ע' 85 וע' 208), 88, 133, 187].

ע' 5 וע' 69 באנדתא, והוא ויקרא רבה, וע' 12: בהגדה דויקרא. ע' 6 וע' 45 באנדתא, והוא שה"ש רבה, וע' 128 אנדתא דשה"ש (ולפנינו לא נמצא. ועי' מ"ש ע' 308, ועי' בתנחומא פ' קדושים ועי' בבבל הטורים פ' בהעלותך) — ע' 45 באגדה בסוף מדרש רות.

ע' 208 וע' 210 אנדתא דרות, ע' 118 בויהי בימי שפוט השופטים. ע' 5 באנדתא, והוא מדרש תהלים, וע' 29 ודרשו בו נמי, והוא ג"כ שם, וע' 40 החיצונה ר"ל בכריתא.

ע' 117 אנדתא דשמואל (כמו שתקנתי ע' 306 במקום דשמות) והוא מדרש שמואל. — באנדתא עמוד 150 כתבתי בהנהוטי (עמוד 312) לא ידעתי מקומו, וכעת העירני החכם ר' מאיר איש שלום כי הוא במדרש שמואל פ"ח. — ע' 71 באנדתא, והוא פ"א. וע' 135 בהגדה, וע' 114 בפרק ר"א וע' 188. וע' 232 בפרקי דאיכתיבו על שם ר' אליעזר, וע' 238 בפרקי דמתקרי על שם ר' אליעזר (עי' מ"ש ע' 327).

ע' 121 באנדתא, והוא בתנחומא (אולי מהילמרנו). ע' 233 באנדתא, ג"כ שם, וע' 194 ובמדרש דר' תנחומא. ונמצא גם בפסיקתא (עי' מ"ש ע' 327). —

ע' 150 אנדתא, לא ידעתי מקומו, ועי' לעיל שהוא במד"ש.

אחד מבעלי החכמה. ע' 152.

אחד מבעלי המחקר. ע' 66, 77.

אחד מן החכמים. ע' 152, 153.

אחד מן המחברים. ע' 156, 163, 256. (ועי' גם להלן מ"ש מס' האשכול.

אחד מן המפרשים. (והוא דונש בן תמים או המיוחס לר' יעקב בן

נסים). ע' 144, 150, 176, 205, 206, 215, 235, 245 (אחד מן המפרשים

המחברים). 253, 256, 264 — ואשר לא נודע מי הוא: ע' 139, 142.

147, 164, 166, 201, 223, 225 —

- איכא מאן דמפרש (במקרא). ע' 87.
 אחד מן המתחברים שהעתיק מדברי הפין אלוף. ע' 55.
 אחד מן הראשונים ופי'. 257. 261.
 אהרינא מן המפרשים. 179 (ועי' בהשמטות ע' 333) ושם נשמט
 בדפוס, מ"ש החכם דוקעס בנחל קדומים ע' 24).
 בעל הלכות 85. 86. ומה שמוכא פה הוא כמו בה"ג הגרפס ולא כבה"ג
 כ"י רומא אמנם בס' העתים (זכר נתן דף ק"ל) כתב: ובעל הלכות שכתב בחבורו
 פרק בלה וכו'. והוא כה"ג כ"י רומא ולא כה"ג הגרפס. —
 בעל המחקר וההוזה בכוכבים. ע' 245 (ועי': החווים בכוכבים. בדברי
 רב האי גאון, ע' 149).
 בעלי המקרא. עמוד 5.
 בראשית רבה. עי' אנדחא.
 ברייתא. ע' 40.
 ברייתא דשמואל (כתקונו הנכון של החכם ר"ד קויפמאן, במקום: שמו) 259.
 גאון. 92. 193 (והוא רס"ג).
 גאונים. ע' 22 וע' 184.
 גאלינוס. ע' 252.
 ר' דוד הבבלי. ע' 65. 77. 151.
 ר' האי גאון. (בפי' חגיגה) 26. 137. 138. 149. 154. (ונשאל) 28.
 103. 114. 128. 262.
 חיצונה. ברייתא ע' 40. בחיצונה ע' 71 וגם בזה הלך כדרכו בעקבות
 הגאונים. עי' מ"ש החכם ר' מאיר איש שלום בהקדמתו לפסיקתא רבתי שהו"ל
 ע' 24, מתשובות הגאונים כ"י ווינן וכ"י שלי. — (ועי' להלן מ"ש מס' העתים).
 ר' חננאל גאון. בפי' ברכות 22. 32. 33. 34 — וע' 25.
 ר' הפין אלוף. ע' 55.
 ר' יוסף בן אב. ע' 26 (ועי' מ"ש ע' 284).
 [ר' יצחק אלפסי] ע' 204. עי' מ"ש ע' 324.
 יש מי שאומר. . . . ויש מי שאומר. 139. 165. 192.
 יש מי שמפרש. (85 בתלמוד). 93. 99 (במקרא).
 יש מי שמפרש (בס' יצירה). 140. 148 (עי' מ"ש ע' 311. 312). 150.
 161. 184. 208. 211. 219. 222. 223. 225. 243. 258. 259. 263. 264.
 יש מי שפי'. 56 (עי' מ"ש ע' 290). 103. עי"ש. 211. 217. 220.
 יש מי שירצה לפרש. 225.
 יש מי שרוצה לפרש. 219. 223. 224. 240.
 יש מי שמקשה. 219.
 יש מי שמתרין. 219. 256 וע' 59.
 יש מן המפרשים. ע' 128. 136 (בכאים).
 יש מפרשים 96 (במקרא) 124. 150. 184. 266. יש במפרשים
 (במקרא) 61.
 מדרש רות. 45. עי' אנדחא.

מדרש תנחומא. 194. ע"י אנרתא. ובמוכן זה ע' 29: ודרשו בו נמי, וע' 83 דרש בעלמא וע' 85 וע' 93 דרשות הרבה, ויש מי שדורש, וע' 107 דרש גדול. בדרש אנכי (ע' 305). וע' 173 בדרשותיהם — אמנם במקומות אשר הביא מהעתקת פ"י ס' יצירה לרס"ג, מוכן מלת דרוש הוא כמו פירוש: ע' 209 ומדרש תלי. 229 מדרשם ועניינם. 237 מדרשם ופתרונם. 273 במדרש בראשית — ואולי גם מ"ש המחבר ע' 154: ורבנו האי גאון ז"ל דרש, הוא ג"כ במוכן זה. — (וע"י מ"ש ע' 331 וע' 332).

מחבר זה, ע' 66 (וע"י להלן מ"ש מס' האשכול).

מכילתא דואלה שמות, ע' 14 (וע"י אנרתא).

מפרש אחד, ע' 216.

מפרש אהרינא. 227 (ע"י מ"ש בע' 326 שנמצא כעין זה בפ"י דונש

בן תמים).

מפרש זו (מנהג יוה"כ) 166. 186.

מפרשים אחרים 220. קצת מן המפרשים 85. שאר מן המפרשים 225.

רב סעדיה גאון. 20 (על טענות מין אחר). 22. 26. 34 (כתשובה

למין אחר). 35 (בבחור דברים שכתב בל' ערבי). 37 (בבחורו). 63 (פירשו ר"ם

ז"ל ומכיר לקח אישה). 64. 77. 89 (בספר שחיבר בפתחת ספר פ' בראשית

בל' ערבי). 92. 93. 131. 155. 162 (פיסקא זו בנוסחא שנעתקה מפ"י לשון

ערב). 166 (מנהג מחסיא). 174 (בפ"י ספר זה). 177 (מלשון ערבי שנעתק

ללשה"ק). 184 (פ"י בל' ערבי וכו' ומי שהעתיקו ללשה"ק לא היה לשונו מצוחצח

ואעפ"כ הרי אנו כותבין תורף דבריו בסוף פ"י ס' יצירה זה). 190. 193 (בפ'

בראשית). 197 (כנ"ל). 209 (תלי). 213 (בספר שאמרו עליו שנעתק מדברי

ר"ם מל"ע ללשה"ק ואע"פ שלא מצינו אותו הספר פסקותיו על הסדר). 221

(בספר שנעתק מערבי ללשה"ק והיא לרס"ג). 229. 237 (לא נמצא אצלנו

הכתב ערבי שנעתק זה ממנו). 238. 244 (פ"י [כצ"ל] פיסקא זו). 254.

255 (ויש מי שהחזיר נמי דברי רס"ג ז"ל מן הערבי ללשה"ק). 260. 261.

(וכבר כתבנו לעיל שאלה הפסקות מצאנום בספר שנעתק מנוסח ר"ם שלא כסדרן.

268 (שנעתק מנוסח רס"ג וכו' [והוא עד סוף הספר אך חסר בסופו]).

ספרא והוא תורת כהנים, ע' 37.

ספרי, ע' 36.

פסיקתא. לא הביאה בפירוש ואולי כוונתו גם להפסיקות בע' 233 (ע"י

מ"ש 327). אמנם ע' 107: בדרש. ובנוף הכ"י: בדרש אנכי, הוא בודאי מפסיקתא

רבתי כמו שהעירותי בע' 305, וזוהו ראייה לדעת הרד"ל שכתב בחדושו לבר

ע' 20 על אנכי דר' מאיר וכו'. ור"ל בפסיקתא רבתי כאנכי דעשרת הדברות.

ואחריו החכם בעל מאיר עין בפרושו מנן דוד להפסיקתא רבתי דף ק"י: מאותה

הפסיקתא הועתקו המאמרים שם (כב"ר) ועליו רמו שם באנכי דר"מ וכו' — ואולי

צ"ל שם: באנכי דרש וכו'. במקום באנכי דר"מ וכו' — והוא כמו שכתב המחבר

פה: בדרש אנכי.

פרקי ר' אליעזר, ע"י אנרתא.

הקראים. (היינו בעלי מקרא כמ"ש בע' 292) ע' 63. 69. 96. 236.

- (אמנם הקראים עצמם לא הוזכר בספר זה, רק במקום אחר, וקראים: היצונים תלמידי ביתוס, ע"י בשערי תשובה סי' ל"ד והוא לקוח מסי' העתים).
- ר' שמואל בן חפני, ע' 77.
- ר' שרירא גאון, 25, 74 (ונשאל).
- סי' תנין, ע' 224, 225.
- תוספתא, ע' 51.
- תורת כהנים, ע' 37, 47, 53 (וע"י ספרא).
- תלמוד, ע' 89.
- (בבלי) ברכות 96, 106, 109, 117, 122, 125, 131, 172.
- שבת 26, 48, 62, 73, 84, 88, 110, 112, 134, 142, 146.
- 219, 169.
- עירובין 9, 11, 48, 60, 62, 66, 114, 138.
- פסחים 11, 17, 18, 24, 63, 69, 83, 84, 85, 86, 88, 115, 139.
- 146, 169, 185, 189, 195, 198 (ע"י מ"ש ע' 233, 234, 260, 266).
- יומא 26, 49, 54, 95, 124, 166, 176, 192, 195, 234, 267.
- מוכה 10, 51, 73, 88, 174, 232.
- יר"ש 197.
- ראש השנה 33, 74, 86, 169, 218.
- תענית 49, 70, 232.
- מגלה 7, 13, 17, 18, 22, 40, 112, 122, 168.
- מועד קטן 9.
- חגיגה 12, 13, 23, 45, 68, 71, 83, 85, 102, 117, 119, 120.
- 136, 137, 148, 149, 150, 154, 161, 184, 262, 273.
- יבמות 11.
- נדרים 10, 64, 194.
- סוטה 30, 60, 115, 122, 124, 218, 219, 233.
- גיטין 40, 65, 146, 200.
- קידושין 8, 9, 18, 22, 116, 128, 148, 150.
- בבא קמא 8, 191.
- בבא מציעא 4, 5, 7, 40, 94, 133, 225, 260.
- בבא בתרא 18, 28, 41, 45, 101, 101, 121, 130, 204 (ע"י מ"ש ע' 324), 210.
- סנהדרין 11, 44, 58, 63, 94, 97, 102, 103, 115, 124, 170.
- 188, 200.
- שבועות 115, 117.
- עבודה זרה 4, 10, 100, 167, 174.
- אבות 64.
- אבות דר"נ 240.
- זבחים 54, 107, 109, 128.
- מנחות 95, 103, 108, 112, 168, 224, 243, 263.

(בבלי) חולין 5. 27. 121. 133. 140.

עירובין 217.

תמורה 5. 100.

תמיד 27. 97.

מדות 108.

טהרות 50. 94.

נדה 9. 168.

[תלמוד] ירושלמי 59.

שבת 239.

[סוכה 44] ע"י מ"ש ע' 287.

ראש השנה 198.

[הגינה 10] ע"י מ"ש ע' 281.

סנהדרין 8. (ע"י מ"ש ע' 280). 123. 145.

תרגום 41. המתרגם 54. 69. 164. וכמתרגמין 49.

וכבר ממה שמוכח בספר זה נראה (ואף כי ממה שמוכח בספריו הגדולים אשר עוד לא זכינו להם ואשר רק על ידם יצא מוניטין שלו בעולם) עד כמה רחבו ונסכו ידיעותיו של המחבר, כי היה צנא מלא ספרא וכוזר סיד שאינו מאבד טיפה מכל הספרים אשר קדמו לו, והיו פתוחים לפניו: מקרא ותרגום, משנה ותוספתא, תלמוד בבלי וירושלמי, מדרשי בראשית רבה, ויקרא שה"ש ורות, מדרש שמואל ותהלים, פסיקתא ותנחומא, פרקי ר"א ובריייתא דשמואל, ועוד מדרשים בלתי ידועים לנו (ע' 290 וע' 312 וע' 318) וספר תנין, הלכות גדולות ופרושי ותשובות הגאונים וספרי ר' חפץ ורבי' הגנאל ורב אלפסי — וגם לא הניח ידו מחכמות אחרות והנה בכל ספרי פילוסופיא של חכמי ישראל, והציל לנו מספריהם אשר לולא הוא אבד כל זכר למו כמו ספר ר' דוד הבבלי, גם תשובות רב סעדיה גאון על הוי הבבלי ופי' בראשית אשר היו לפניו בלשון ערבי וכנראה העתיק בעצמו ללשון"ק הדברים שהביא מהם. והיה לו פירושים רבים לס' יצירה ובהם קצת פי' לאחד מן הראשונים, פי' רס"ג לס' יצירה היה כבר בהעתקה עברית לפניו (ואיננה אותה אשר בכ"י מינכען ע' 318 ופארמה ע' 332) פי' דונש בן חמים או ר' יעקב נסים אשר יזכיר בשם אחד מן המפרשים כנראה העתיק ג"כ בעצמו ללשון"ק ועוד הביא מפרשים בלי הזכיר שמם אשר לא ידענום, גם הביא מפרשים לתנ"ך ולתלמוד בשם יש מפרש או יש מפרשים אשר יש עוד לחקור מי הם, והוא תהלתו ותפארתו כי השאיר לנו כל זאת לפליטה גדולה, ואת כל אלה ידו עשתה — ובוה נכנסנו כבר

ג) לתולדות המחבר. והן תולדות חיי רוחו, כי אמנם מתולדות ימי חלדו וממקרה הזמן אשר קרהו לא נודע לנו מאומה — אף לא נדע מתי נולד ומתי הלך לעולמו, גם הוא לא הודיע לנו זאת ולא שם עירו, אף כי יזכיר אותה ע' 13: גם בעינינו גם בדורנו — בראש הספר יודיע לנו שמו: אני יהודה, ובסוף הספר, שמו ושם אביו: יהודה ברי' ברזילי זצ"ל, אך לא שם עירו. אמנם הבאים אחריו יזכירוהו בשם ברצלוני, הברצלוני, אלברצלוני, או (בערבית) אלברגלני. ומזה נדע כי ברצלונא היתה עיר מולדתו. ויש לשפוט מזה כי נשאר שם ולא

עוב את מקומו, כי לא נזכר זאת בספרי הראשונים אשר חיו אחריו — אמנם ר' גדליה בעל השלשלת כתב בספרו דף נ"ד ע"ב (מדפוס ויניציא): "מצאתי בספר שערי ציון וכו' רבי יהודה בר ברזילי אלברצלוני בפרונוצא שחבר ס' העתים". — וכעת נדפס ספר זה המכונה בשם שערי ציון (והוא מהקדמת ס' תולדות יצחק לר' יצחק לאטיש) באוצרו הטוב של ה"הר"א ברלינער ושם עמוד 72 כתב ובארץ הלזו וכו': "ר' אברהם בר יצחק אב"ד וכו' וחתנו ר' אברהם בר דוד וכו' והרב ר' משה בר יוסף מנרבונה והרב ר' משולם בר יעקב מלוניל והרב הגדול הנשיא ר' יהודה בר ברזילאי אלברצלוני חבר חבור גדול ונכבד בכל התלמוד דרך פירוש ופסק ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים שם חשך לאור ומעקשים למישור ואשר ראיתי מספריו הוא ספר העתים" — והנה לא הזכיר פה כי היה פרונוצא, אך בעל השלשלת כתב בן מסברא לאשר נזכר בשערי ציון בין חכמי פרונוצא. אמנם מזה אין ראיה, ומלבד זה, הנה ר"י בר ברזילי קדם בזמן לה"רא אב"ד ולהראב"ד ולר' משולם בר יעקב, והיה לו להקדימו ולכתוב: ובארץ הלזו וכו' ר"י בר ברזילי וכו' ור' אברהם בר יצחק וכו' אך הוא לא כתב כן, ומזה ראיה להיפך כי ר"י ברצלוני לא היה מארץ הזאת היא ארץ פרונוצא ולא היה יכול להזכירו מתחלה, והזכירו רק בסוף אחרי שהזכיר את רבני פרונוצא. וכן יש לתמוך כמו כן מהרב המאירי אשר בעקבותיו הלך הר"י לאטיש (כאשר העיר על זה ה"הר"ש באכער בהוציאו שנית לאור ס' שערי ציון עם הערותיו) שכתב בפתיחתו לאבות דף י"ז: "וכן אחריהם בארץ הזאת וכו' ר' משה בר יוסף מנרבונה וכו' הרב ר' אברהם אב"ד מנרבונה ג"כ וכו' והרב ר' משולם בר יעקב מלוניל וכו' בספרד מן הרב אלפסי ובצרפת ואשכנז וכו' רש"י ז"ל ולמעלה, ובארץ הזאת בכל מה שנתחבר מן וכו' הראב"ד ז"ל ומן הרב הגדול הנשיא אלברצלוני הרב ר' יהודה בר ברזילי" הנה גם הרב המאירי הזכירו בסוף לא בתחלה כאשר היה מהראוי להביאו יען קדם להם בזמן, ולכן מה שכתב "בארץ הזאת" אינו מוסב עליו. והזכירו בסוף עמם, יען כי בימיו נפלה ארץ פרונוצא לנחלת מושל ברצלונה הוא נראף ריימונד בערענגאר (ע"י גם מ"ש החכם רמ"ש במאמרו על ר' אברהם בר הייא הנשיא ע"י 7), ועל ידי זה היה חזר לברצלונא עם פרונוצא, וה"רא אב"ד בא ג"כ מנרבונא לברצלונא כמו שהזכיר בתשובותיו (כמו שהביא החכם נראם במכתב חדשי להרב ר"פ שנה י"ז עמוד 281): "וראיתי בברצלונא וכו' וכנראה הלך לשם לשמוע לקח הר"י ברצלוני ואולי על ידי הר"א אב"ד נתפרסמו ספרי ר"י ברצלוני בפרונוצא — והנה הרב המאירי הזכיר את הר"י ברצלוני אח"כ לבדו: "וכן נתחבר חבור כולל בדרך פסק לרב הגדול ר' יהודה בר ברזילי אלברגלוני ברוב ענייני התלמוד ארוכה מארץ מדתם ורחבה מני ים" — ואח"כ דף י"ח ע"ב הביא עוד הפעם את רבני פרונוצא: "וכן בארץ הזאת ראביי אב"ד וכו' וחתנו וכו' הראב"ד וכו' ר' זרחיה הלוי וכו' ר' יהונתן הכהן וכו' ר' משה בר יהודה וכו'" — ולא הזכיר את ר"י ברצלוני עמם — אך אחרי כן, אחרי שהזכיר כל חכמי פרונוצא עד זמנו של המאירי כתב: "וכן בקטלונא אחר הנשיא אלברצלוני שמענו שמע הר' יונה ושמע הרב הגדול רמב"ן וכו'" — וגם מזה נראה כי נשאר בברצלונא אשר בקטלונא — והנה בזמנו של הרב המאירי, ר' דוד דאיטילאה (הכוכבי) — והוא החתום בתשובות ר' יצחק בן עמנואל מלאטאש ע"י 41 והיה

זה בשנת ה"א ס"ה עיי"ש ע' 45 — כתב בהקדמת ספרו קריית ספר (כמו שהביא החכם ר"א נייביויער במ"ע רעוויע ח"ט 221): „ובעיר נרבונה וגבוליה ולוניל וגבולו וכו' שמשו בצרפת וספרד וכו' רבינו אברהם אב"ד [נראה כוונתו על ר"א אב"ד ששמש בספרד והיינו בברצלונה אצל ר"י בר ברזילי כמ"ש לעיל] רבינו אברהם בן דוד מפושקייירש וכו' בלוניל הוא הרב ר' זרחיה הלוי וכו' ומרשיליאה וכו' הרב ר' יצחק בר אבא מרי חבר ס' העטור וכו' — ולא הזכיר פה את ר"י ברצלוני בין רבני פרובינצה רק אח"כ ע' 222 כתב: ובזמן שהוא קמו אנשים גדולים הקרי לב בספרד וגבול נרבונה וברצלונה וחקרו בדברי המפרשים והמחברים הראשונים מהם אשר חברו ספרים כגון הנשיא הרב ר' יהודה בר ברזילי מברצלונה שחבר ספרים רבים נמצא בידנו מהם ספר העתים, והר"י הלוי מטולשולה הנקרא ר' מאיר אלעפיאה וכו' — והנה למעלה אצל כל אחד מחכמי פרובינצה הזכיר את שמות עירם, ופה אצל ר"י בר ברזילי לא הזכיר רק מברצלונה וזה לאות כי לא נר בעיר אחרת רק נשאר שם — ועי' גם מ"ש הרשב"ץ בח"א מתשובותיו ס' ט"ו: „יש שני רבנים גדולים מלבד הרשב"א ז"ל שקרויים הרב אלברצלוני, הראשון הרב ר' יצחק בן ראובן ז"ל אלברנלוני שהיה רב גדול בימי ר' יצחק אלפסי ז"ל וכו' והשני אומרים שהיה תלמיד של זה שמו הרב הנשיא רבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני וגם הוא רב גדול ומיוחס ואליו הם מתייחסים משפחות כני שאלתיאל אשר בקטלוניא — ומלשון זה נראה כי גם זרעו אחריו נשארו שם בקטלוניא. ועי' גם הערות החכם ריט"ל צונגן ז"ל למסעות ר' בנימין עמוד 5 ומה שכתב החכם רמ"ש באוצר נחמד ח"ב עמוד 232 על ר' שאלתיאל אשר מצא ר' בנימין בעל המסעות בברצלונה ועל ר' שאלתיאל הנשיא בברצלונה המובא בתחכמוני ולפי הנ"ל היו מיוצאי הלצ"י ר"י בר ברזילי ונשארו אחריו ג"כ בברצלונה (*). גם ביוחסין השלם ע' 217 הביא מתחלה חכמי פרובינצה: ר"א אב"ד הראב"ד הרודה ור' משלם וכו' ואחרי כן כתב: „וכן בזה הזמן הר"י יהודה בר ברזילי אלברצלוני שחבר ספר העתים” — הביאו ג"כ לברדו, ולא היה נחשב גם אצלו בין חכמי פרובינצה ולא היה נודע לו רק על שם עירו ברצלונה אשר שם נמצא ושם היה כל ימי חייו. — והנה החכם צונגן כתב בספרו צור געשיכטע ע' 483 שהיה במרשיליא. אך לא הודיע לנו טעמו ונמוקו. ונראה כי שיער כן מאשר כתב הרשב"ץ בתשובתו שהזכרתי לעיל: „והרב בעל העטור ז"ל כשמוזכרו לזה הרב ז"ל מוזכרו סתם כתב הרב המחבר ז"ל וזהו הרב אלברצלוני שמוזכר בעל ס' ארחות חיים” — ויען הר"ב העטור היה שוכן במרשיליא לכן שיער החי' צונגן כי על כן הביאו סתם הרב המחבר — אמנם מזה אין ראיה, כי גם הראב"ד מוזכרו בשם המחבר — (עי' להלן) — ונראה כי הביאו בסתם לאשר הוא לברדו חבר הכור כולל בתלמוד אחרי הר"ף, כמו שכתב הרב המאורי ואחריו הר"י לאטיש. ולכן הביאו בסתם בשם הרב המחבר. ובאמת הביאו גם בשמו: הר"י יהודה ז"ל כמו שביא להלן. — והנה גם הר"י ברצלוני מביא את הר"ף בס' העתים בשם הגאון ר' יצחק, וגם

(* במכתב חדשו לחכם גרעץ ש"ה עמוד 339, ישער החכם גראס כי אולי „החכם ר' יצחק בר' יהודה ברצלוני ז"ל” אשר העתיק ס' השרשים לר' יונה גנאח מא' עד ל', והסבא מר' יהודה בן תבון בסוף העתקתו לס' הנ"ל, הוא בנו של ר"י בר ברזילי. — והנה במ"ע רעוויע ח"ד עמוד 234 הדפיס החכם לאעב שטר מכירה משנת תקק"א בעיר ליון (לעאן בספרד) בחתימת: „יוסף בר ברזילי” אולי הוא אחיו של ר' יהודה בר ברזילי. —

בסתם: הרב בתלכות דילית; וכן הבאים אחרי ר"י ברצלוני הביאו בשמו וכן בסתם, כמו הרב אביד שהביאו בשם הרב ר"י וגם בסתם: הרב (ע"י להלן) — וכן דעת הרב מו"ה ש"ר ז"ל במכתבו אשר בראש ס' הגיון הנפש לראב"ה הנשיא ע' XL כי ברצלוני היה משכן שניהם (ר"י בר ברזילי ור"א בר חייה) וכי על ר' יהודה בר ברזילי לא נאמר בשום מקום שהיה שוכן בצרפת (פרובינצה). אמנם גם מה שכתב הרב ש"ר כי נסעו שניהם על התונת איש אחד לצרפת (למרשיליא) אין אנו צריכים לזה, ולדעתי גם החתונה היתה בברצלונה. רק החכם צונץ יען שחשב כי ר"י בר ברזילי היה שוכן במרשיליא הוכרח לומר כי בא שמה גם ר"א בר חייה. אמנם לדעתי לא עזב ר"י בר ברזילי מקומו ברצלונה ולא גר במקום אחר ולא נצטרך ג"כ לומר כי היתה החתונה במקום אחר. — וכך מטום דברי החכם נרעץ בספרו היו מהר"ת עמוד 114. — אמנם מה שכתב שם שהיה תלמידו של ר' יצחק בר ראובן, וכ"כ גם הרב חיד"א בשם הגדולים בערכו, הנה הרשב"ץ ס' מ"ז לא כתב זאת כדבר ברור, רק: „אומרים שהיה תלמיד של זה". ואולי אמרו כן האומרים, יען שניהם היו בברצלונה. ולדעתי יקשה נגד הנחה זאת, מדוע לא יביא אותו בשום מקום, גם לא בהלכות עירובין, אף כי חבר ר"י בר ראובן פ"י לעירובין כמ"ש הראב"ד בס' הקבלה בכ"י ומובא גם ביוחסין השלם ע' 213. גם יביא את הר"ף בסתם: הגאון ר' יצחק. וזה לאות כי לא ידע מר' יצחק אחר והוא בן ראובן, ואיך היה רבו? והנה ר"י בר ראובן נולד בשנת תת"ג, וכפי שכתב הראב"ד: בא מברצלונה למדינת דאניה וכו' ונתחתן וכו' וע"י גם בתשב"ץ ח"א ס' ע"ב: שבא מברצלונה לארץ דניא, וכפי שכתב החכם נרעץ בעצמו ע' 68, הלך מברצלונא לדעניא עוד בימי נעוריו. ואז לא נולד עוד ר' יהודה בר ברזילי, ועל כל פנים לא יכול עוד ללמוד אצלו, ולפי זה לא נודע לנו מי היה רבו של ר"י בר ברזילי. גם לא נודע לנו שמות תלמידיו. וע"י להלן מ"ש הרא"ש ברכות: „ואמרו ליה תלמידיו" אך לא הודיע לנו מי הם. והנה הראב"י אבי"ד אף כי שאב הרבה ממנו וגם לפעמים בלי הזכיר שמו ושמעתייה תמיד בפומיה ולא זו מחבבה וגם שאל אותו לפעמים וגם שמע ממנו (ע"י להלן) בכל זאת חלק גם עליו ואינו מזכירו בתואר מורי או רבי ולכן אינו ברור כל כך אם היה תלמידו ממש. —

ובנוגע לזמנו, הנה ממה שכתב פה בפ"י ס' יצירה עמוד 238 „אולי אנו עתידין לנאול במהרה בימינו אולי בתחלת המאה החמישים" (ע"י גם 328) נראה כי כתב ספרו זה בסוף מאה התשיעית לאלף החמישי. ופה מביא איזה פעמים את ספר העתים (ע' 126. 172. 218). אשר כתב קודם לכן. ואולי כתב ספר העתים או התחיל לכתבו עוד בחיי הר"ף כי אינו מביאו שם בתואר ז"ל. אמנם בס' הדין (ע"י להלן) שכתב אחר ס' העתים, כתב תמיד הגאון ר' יצחק ז"ל. — והנה ראינו למעלה מדברי הרשב"ץ כי היה מגדולי החכם והיה נקרא נשיא (ע"י גם להלן) וע"י קורא הדורות שהו"ל החר"ד קאססעל דף ח' ע"ב). אמנם כגדולתו כן ענוותנותו, והתחיל ספרו זה שלפנינו: אני יהודה העני הנכאה והנבזה. וסיום ספרו ע' 268 בזה"ל: ופירש וחיבר ספר זה יהודה בר ברזילי זצ"ל לעניות הדעת שהיה בו ולא מרוב חכמה. וכתב בתוך הספר יותר מחמשים פעמים: בעוני הדעת, לעניות דעתך וכן דרכו לכתוב כן לרוב בכל ספריו. — וידע בעצמו כי

היה מאריך הרבה ביותר, אך התנצל על זה וכתב ע' 48: „ולכך הרחבנו והארכנו בדבר להביא כל אלו העניינין לצאת ידי חובותינו בפירושי ההגדות הללו". וע' 35: „להרבות דברים כתבנו וכו' עד שיבין המתלמד מדעתו". וע' 68: „ואע"פ שאנו כותבין וכו' נ"ל שזה דברים של תהו ולא כתבנו אלא לצאת ידי שמים מן הבאים אחרנו וכו'". וע' 87: „ואנו כמרכים דברים אולי נגיע לשום דבר וליישוב הדעת אנו כותבין רבוי דברים וכו'". וע' 194: „ולהרבות דברים כמו שמנהיגו. וע' 234: שאנו שונין ומשלשין כדי שיהא למתלמד להבין. —

וכבר ראינו איך חזר אהרי נוסחאות הראשונים בס' יצירה (ע' 257 וע' 261) וכן היה דרכו במקרא (ע' 64): „וטעו נמי הסופרים בקצת הנוסחאות וכו' עקר הפסוק ברב הספרים המדוייקים". וע' 223: שמענו מקצת הסופרים המדקדקים" וע' גם מ"ש להלן מס' העטור.

ומאד חרד לדבר ה' ולטהרת דתו נגד המינים והמנשמים. ע' 13 וע' 33 (ישם הביא מרבי הננאל) וע' 48 וע' 77 וע' 146 וע' 189. ובמקום האחרון הביא ראיות איוה פעמים משיקול הדעת וע' מ"ש להלן בטור ח"מ ס' קמ"ט. וזה למד ג"כ מרב האי גאון ואחריו רב נסים (ע' תולדתו להני"מ ש"ר הערה 11). והנה בע' 248 נמצאו הרבה ענייני איצטננינות ואצטרולוניא, וזוה יתראה כי החיוק בחכמת משפטי הכוכבים ככל בני דורו ודור שלאחריו (מלבד הרמב"ם ז"ל וע' מ"ש החכם רש"י אורות ר' יהודה הלוי והראב"ע בהיונה ע' 61 וע' 63) — אך בכל זאת לא חשש לה בנוגע להלכה ולמעשה, כנודע מאגרת ר' אברהם בר חייה הנשיא אשר נדפסה בכבוד הלבנון להר"י יחיאל בריל שנה ג' 315: „על ענין שאירע בינו ובין הרב ר' יהודה בר' בריולי ברצלונזי". ובכ"י המובא בכרם חמד שמיני עמוד 58 מוסף: „וחכמי העיר" (אנב אעיר כי מאשר מובא פה העיר סתם ולא איוה עיר כי מוסב אל ברצלונזי (ר"ל עיר ברצלונא) — והמאורע היה כי ראב"ח רצה פעם לרחות נשואין מיום אחד מטעם גזירת הכוכבים ור"י בר בריולי התנגד לו ואמר שהיא „שאלה בכלדיים", והוסף בדבר ושנה ושלוש עד שנכנס החתן לחופה בשעה ו' בעל כרחו" — וע' במנחת קנאות לר' אבא מרי משה בר' יוסף הירחי עמוד 107: „ושמעתי כי הרב הנשיא ר' יהודה בר בריולי היה קורא לאצורל"ב בשבת (בכ"י שלי ליתא מלת: בשבת) איסור לאו — (וע' מ"ש החכם צונץ בספרו צור געשיכטע והח' רש"י בהיונה ע' 86). ואלה הם הספרים אשר הבר:

1. ספר העתים. מביאו גם בפ"י ס' יצירה שלפנינו כאשר העירותי לעיל. היינו ע' 26: וכבר פירשנו וכו' בס' העתים בה' אבל. ע' 172: בתחלת החבור שחברנו בתחלת הלכות ברכות. ע' 204: פרשנו זה בהלכות ברכות שחברנו בתחלת הספר העתים, וע' 218: פרשנו וכו' בספר העתים שחברנו בהלכות תשובה (וקדם בזה להרמב"ם ז"ל ואולי ראה ממנו וכן עשה). ובס' זכר נתן להרב ר' נחמן נתן קורוניל דף קל"ב (והוא דף פ"ח מכ"י ס' העתים): הארכנו בכך בהלכות ברכות. ובדף ג"ד מהכ"י: וכבר בארנו בהלכות מזוזה, ובדף ע' מהכ"י: וכבר פירשנו היצונה זו בה' ראשי הדישים. —

והנה הרשב"ץ בתשובה שהבאנו לעיל ס' ט"ו כתב: „והבר ספרים גדולים האחד בדיני נשים שמו ס' יחוס שאר כשר והשני בדיני מועד שמו ס' העתים

והשלישי ס' תקון שמרות גדול ונכבד" — הנה כתב כי ס' העתים הוא בדיני מועד ופה ראינו כי היו בו גם הלכות אחרות כמו ה' ברכות וה' מוזה. — ועוד יותר. הננו רואים בס' כפתור ופרה דף י"ג: וכן בספר העתים חלב שחלבו גוי וכו'. ובס' תמים דעים ס' ק"ד: פסק זה מצאתי בפסקי ס' העתים וששאלתם על היין שבחביות וכו'. וס' קמ"ב: מס' העתים והלכתא קדירא בת יומא. — ראינו מזה כי היה כולל גם הלכות אסור והיתר ויין נסך. וכבר העיר על מה שמובא בתמים דעים ה"ר אברהם כהן במכתב חדשי להחכם גרעין ש"ד 422 (וחזורני בי ממה שכתבתי שם ע' 480). ולפי זה לא נדע מעמו של דבר מדוע קרא שם ספרו ס' העתים, וכפי הנראה היה כולל ההלכות אשר בטור אר"ה וי"ד. ועי' גם מ"ש החכם גראם במכתב חדשי להרב רו"פ ז"ל שנה י"ז עמוד 289 בהערה. — והנה הרב המשי"ח (משה ישראל חזן) ז"ל כתב בספרו שארית הנחלה דף י"ג: בא לירי ס' העתים שער השני עדיין שלם מתחלתו עד קרוב לסופו שאכלו לחלוחית הקרקע והוא בכתיבה קדמונית ומאושרת" — ואנכי זכתי וקניתי ספר הנ"ל מעובד הרב הנ"ל על ידי הרב ר' נחמן נתן קורנויל. ואחרי כן השאלתיו להרב ר' רפאל נטע ראבינאוויטץ אשר כתב אודותיו בראש ספרו דקדוקי סופרים למס' עירובין וז"ל: "ספר העתים מהרב ר' יהודה בר ברזילי הנשיא אלברצלוני כ"י שער שני כולל כל דיני שבת מן ערבי שבתות עד אחר הבדלה עם כל דיני תחומין ודיני קה"ת ונראה שהשער הראשון הוא מדיני ק"ש ותפלה הנוהגים בכל יום [אמנם בתחלתו היו גם ה' ברכות כמ"ש לעיל], ואינו מביא שום מחבר שאחר הר"ף ומעתיק תשובות הגאונים למאות והביאו התוס' ברכות י"ז והרא"ש והמ"מ בהרבה מקומות". —

גם הרב המשי"ח כתב שם ע"ב בהערה: הגיע לידי ס' העתים שער השני והתברר לי כשמש בחצי השמים שכל תשובות הגאונים כ"י חר"א ז"ל ה"א וח"ב וגם תשו' שערי תשובה כלם נעתקו מס' העתים וכו'. כנגד זה גם כן התברר לי שרוב תורתו של בעל העתים נובעת מרובי תשובות הגאונים שהיו בידו עד להפליא (אמנם במ"ש כי כל תשובות הגאונים אשר בשערי תשובה נעתקו מס' העתים הפריז קצת על המדה והיה לו לכתוב: הרבה מהן). ועי' באיי הים להרב המשי"ח דף י"א שכתב כי לדעתו ס' כ"ג משערי תשובה הוא לר"י אלברגלוני שהזכירו הרמב"ן והר"ן סוף אלו עוברין. ונמצא אצלי ספר הנ"ל עם הגהותיו עה"ג בכ"י ומצאתי שהעיר לסי' ל"ד כי הוא נמצא בס' העתים. ובסוף ס' ס"ד: מצוה לתרגם העיר עה"ג: עי' ס' העתים, ולסי' קי"ט כי הוא לקוח מס' העתים. — ועי' ס' ס"ב, עי' וק"א נדפס בס': והרב ברנלוני ז"ל. והנה בסוף זכר נתן הדפוס הרב רנ"ג קורנויל העתקות מס' העתים הנ"ל, ומובאים שם: רב צמה, רב עמרם, רב האי, רב סעדיה, בעל הלכות שכתב בחבורו פרק כלה (והוא כמו בכ"י רומא ע"י לעיל), רב נטרונאי, רב שרירא, רב מתתיה, ור' שמואל הנניד.

ואין רצוני פה להביא גם כל מה שמובא בכ"י ס' העתים ואקוה כי יוכנו השי"ת להוציאו לאור הדפוס במהרה. ואז נרחיב בו הדבור בעזה"י. אך זאת אעיר, כי הלכות שבת נחלקו למחלקות אלה: ה' ערבי שבתות, עירובין, קידוש ונר ושבתת עבדים (עי' להלן), ברכות ועונג של שבת, הילוך וזריקה והוצאה ומלטול שבת, מלאכות ואיסורי שבת.

2. ס' יהוס שאר בשר בדיני נשים. הביאו הרשב"ץ כמ"ש למעלה. והחכם גראס במ"ה לרד"פ שנה י"ז 288 העיר לנכון כי הוא המובא בתשובות הראב"י אב"ד כ"י גינצבורג ס' תת"ק בשם: סדר נשים של הרב ר' יהודה. אמנם מה שכתב אחרי כן: עיינתי בס' שלו בהלכות שביתת עבדים איננו בס' נשים רק בס' העתים כמ"ש במ"ה להחכם גרעין ש"ד 480. וכמ"ש למעלה. וספר זה נאבד מאתנו.

3. ספר תקון שטרות. והוא ס' השלישי שהזכיר הרשב"ץ „ גדול ונכבד“ והחכם גראס העיר ג"כ לנכון כי הוא המובא בס' התרומות בשם ספר השטרות. ואני מוסיף כי גם הרמב"ן מביאו כן בחידושו על כבא בתרא דף ט': בספר שטרות לרב הברצלוני. —

ועי' המזכיר להחכם רמ"ש שנה ששית ע' 55 רשם שם רשד"ל כ"י אלמנצי ובס' 291 תשובות הגאונים מביא בו מאסף התשובות: והרב ר' יהודה בר' ברזילאי ז"ל חבר ספר הדין שלו לה' שערים ובא לידי משער הראשון עד הלכות שטרות והעתקתי ממנו מה שהיה צריך לי, וזהו מה שהעתקתי: ונשאל הגאון ר' יצחק ז"ל וכו' (הוא הר"ף) וכן מביאו גם בס' העתים אך פה יוסיף „ז"ל“ (עי' למעלה). ספר זה נאבד ג"כ מאתנו. אך קצת תקון שטרות נמצא באקספדר בכ"י 890 מרשימת החרי"א נייבויער. וצריך עוד בדיקה וחקירה. והנה בעל שלשלת הקבלה כתב עוד: „ וחבר חבור גדול במחלוקת הגאונים ותשובתם“ — אך אין זה חבור מיוחד אך הכוונה לספרי הלכות שלו אשר בהם מביא פעמים אין מספר את תשובות הגאונים. וממנו נעשו אחרי כן אסיפות שונות מתשובות הגאונים כמו שהבאנו למעלה מהרב המשי"ח. —

4. ספר זמנים. נאבד גם זכרו ולא נודע רק ממה שמביאו המחבר בעצמו בפ' ס' יצירה ע' 86: וכמו שפירשנו בתחלת ספר זמנים, אך עוד לא השלימו אז כנראה מ"ש ע' 109: ובסייעתא דשמיא אנו עתידין לפרשו במקומו בספר הזמנים. —

5. פירוש ספר יצירה של לנינו, מתחיל עמוד 105, ומה שלפניו הוא בעין פתיחה. כמ"ש המחבר בעצמו ע' 234: קודם פירוש ס' יצירה זה בפתיחתו. וכבר דברנו עליו למעלה, והכ"י אשר הוא בסדובה נלקה בחסר (עי' לדוגמא מ"ש ע' 304) וביתור (עי' מ"ש ע' 328) — ולא נודע כ"י אחר זולתו ורק הוא נשאר לנו לפליטה. ופי' זה לא נודע מאז ועד הנה ולא זכר איש אותו ונשכח זכרו, עד אשר בא רשד"ל ז"ל והודיע טיבו לרבים בהליכות קדם. ולדעתו היא הכ"י אשר היה בעיר ראווינו והזכירו וואלף בביבליותיקא שלו ח"ג ע' 306 (עי' גם מ"ש החכם צונגן ז"ל בהוספותיו לרשימת החכם דעליטצש מכ"י ליפסיא ע' 321) ועי' תולדות גדולי ישראל לרמשי"ג ז"ל ע' 172 שכי: ואני ראיתי חבור גדול כ"י. יש נושן להרב ז"ל כולל מאמרים ומדרשים ופירושי ס' יצירה וכו' וכונתו לפי' ס' יצירה שלפנינו:

ואולי ימצא ברבות הימים הכ"י אשר ממנו נדפסו שורות אחדות בסוף תשובות הגאונים דפוס ליק כמו שהראיתי ע' 310, אף כי לא נזכר שמה כי מפי ס' יצירה לוקחו הדברים.

6. פי' על תנ"ך. היה ברעתו והבר. אך לא ידענו אם עלה בידו להוציא מחשבתו אל הפועל. עי' עמוד 29: בנבואת זכריה אנו עתידין לפרש הני קראי במקומן. ועי' 43: יזכנו לכתוב ולהשלים פירושי התורה. ועי' 49: יתפרש במקומו בפי' פסוק וכל העם רואים את הקולות. ועי' 185: יזכנו להתחיל בראשית ולסיים. ועי' 237: בעזרא וכו' יזכנו להגיע לפסוק זה במקומו ולפרשו. ועי' 258: יזכנו לפרש ולסיים פי' התורה.

ד) ועתה הנני למנות במספר ולקרא בשם צבא הסופרים והספרים אשר הזכירו ספרי ההלכות של הרב המחבר ושאונו ממקורו (ואביא גם קצת לשונם באריכות למען נראה דרכו ולשונו של הרב המחבר ואוסיף גם איזה הערות, ואין ספק כי ימצאון עוד כהנה וכהנה אשר נעלמו או נשכחו ממני), ואלה הנה:

1. הרי' אברהם ברי' יצחק אב בית דין. הביאו לרוב בשם הרב ר' יהודה. עי' באשכול ח"א ה' תפלה ע' 2: בעל קרי שאינו יכול להתפלל שצריך לרחוץ כך כתב הרב ר' יהודה ז"ל וכו' וכתב ע"ז הרי"ב נחל אשכול: בן ברזילי אלברגלוני נפטר בסוף תת"ק לאלף ה'. וצ"ל: היה בסוף תת"ק וכו' כמ"ש לעיל. עוד העיר כי גם הטור הביא דין זה בשמו או"ח סי' תרי"ג וכו' בהדושי רשב"ץ לנדה כתב: הרב אב"ד כתב שהוא מקובל מהרב ר' יהודה בר ברזילי שהגאונים החרימו על דם טוהר לנהוג בו איסור" אך אין זה שייך לכאן. עי' להלן לעמוד 90. ה' ברכות ע' 64: והרב ר' יהודה ז"ל כתב בענין זה כמה מחלוקות הגאונים ולבסוף מסיק כדברי הגאון ר' יצחק בהלכותיו כדמבשל אורז מברך במ"מ. ה' נדה ע' 90: ברם שמעתי מהרב ר' יהודה שהגאונים החרימו על דם טוהר לנהוג בו איסור (הוא אשר הביא הר"ב נחל אשכול לעמוד 2 ואינו שייך לשם רק לכאן. ומה שבי' הרשב"ץ: שהוא מקובל וכו' כוונתו למ"ש פה הרב אב"ד: ושמעתי כו'. ורשב"ץ בעצמו כ"כ בתשובתו ח"ג סי' רל"ח: שהוא שמע מהרב הנשיא וכו'. עי' להלאה).

ח"ב ה' ת"ב ע' 16: וכו' הרב (פה הביאו בסתם) האידינא וכו' — ובכ"י אשר היה אצל הרב ר' ר"נ ראבינאוויטץ וכעת אצל חברת גי"ח בפרוץ: [ואנן לפי עניית דעתן מ"ט] האידינא קבעו כל התעניות הללו הובא מפני שהם דברי קבלה ועוד שלא בטלו לגמרי בשעת שמד חייב לצום ובנלות הוה לפעמים שמד (שם: נהוג פעמים הרבה שמד). ה' ת"ב ע' 17: וכתב הרב (גם פה הביאו בסתם) דתליא במנהגא אע"ג דליכא שנוי בין נהם לרחם.

ע' 61 (ה' סדר הסדרים של כל השנה): ואמר הרב ר' יהודה ז"ל האי קלון אביו וכו'. ע' 68 הלכות סדר פרשיות, בכ"י הנ"ל: וכתב הנגיד הכי סדר פרשיות והפטרות בימים טובים וחוליו של מועד ויה"כ וחנוכה — (וכמדומה לי שהר"ב האשכול לקח זאת מסי' העתים כי הוא סגנון לשונו: "וכתב הנגיד הכי"). — ע' 153 ה' מ"ק ואבלות: וכעין זה כתב הרב ר"י כל הני שכבי דאוספו רבנן (מובא באריכות יותר מהרב אב"ד בתמים דעים קב"ש. ועי' נחל אשכול).

ח"ג, ה' שחיטת חולין ע' 6: וכל זה העתיק הרב ר"י בהל' משומד (ובכ"י הנ"ל: כל זה כתב הרי' יהודה בה' משומד).

ע' 58 סדר י"ח טריפות: וכו' בעל הלכות מאן דאית ליה הלב וכו' חזי לן דמיירי וכו'. ובכ"י הנ"ל: אלו דברי בעל הלכות וכתב אחד מן המחברים הכי

וכו' ובאנו לפרש דברי מחבר זה וכו' (וגם זאת לקח לדעתי הר"ב האשכול מר"י ברצלוני כי הוא סגנון לשונו אף כי לא הזכירו).

ע' 60 ה' סימני בהמה וזיה: עיינתי בה' סימני בהמה היה ועוף שהבר הרב ר"י ז"ל ולא מצאתי דבר חדש כי הכל בהלכות הגרי"צ.

ע' 61: ז"ל הרב ר"י בדי סימני טומאה ניכר עוף טמא.

ע' 71 ה' חלב דם: וכי' הד מרבותא להשיב את המינין ועל האליה שאוסרין אנו משיבין וכו'. ובכ"י הנ"ל: וכתב אחד מן המחברים הכי וכו' (מלשון זה נראה ג"כ כי הוא לר"י ברצלוני. ונראה כי במהד"ק של האשכול שהוא בכ"י לקח ממנו בלשונו ממש, ובמהד"ב אשר בדפוס שינה קצת לשונו).

ע' 104 ה' שעורין: כי' אחד מן המחברים מנין שעורין וכו' (נדפס גם בחמשה קונטרסים להרב רנ"ג קורניל מס' ארחות חיים כ"י — והוא בכ"י א"ח שלי בדף ק"א — כתב אחד מן המחברים מנין השעורים וכתב הבעל האשכול ז"ל המחבר האריך בפירושו ואני אקצר השער (צ"ל: השיעור) הראשון וכו' (וזה הסר באשכול) ונ"ל כי מה שהביא מאחד מן המחברים לקח ג"כ מהר"י ברצלוני).

ע' 160: כל זה דברי המחבר הזה, וכי' הר"ב נחל אשכול: קרוב שהוא אלברגלוני. ול"ג כי כל זה מתחלת ה' שעורין עד סופו הוא לקוח ממנו, והוא הביא את, המחבר הזה" כי כל זה הוא סגנון לשונו.

שם (ע' 160) בסוף ה' שעורין מוסיף בכ"י הנ"ל: וכתב אחד המחברים נקור הבשר וכו' — וגם זה לקוח מהברגלוני. ע"י בספר העטור ח"ב דף ג' ע"ד: והוא יסוד הנקור שחיבר הרב מאחר מן המחברים וע"י גם בטור יו"ד סי' ס"ה.

ע' 125 ה' ע"ז: והרב ר"י הביא וכו' אבל הרב ר"י כתב מומר להכעיס וכו'. ע' 127 ואמר הרב ר"י וכו'.

ע' 141 ה' הלוקח כלי תשמיש וכו': קשיא להרב (ג"כ בסתם, והעיר בנחל אשכול: אלברגלוני) וכו' ולי הכותב לא קשה.

ע' 147: וכי' הרב ר"י האי יין שמוגו וכו'.

והנה נמצאו בכ"י גינצבורג בפירו' תשובות להרב אב"ד (גם בס' התרומות מובא כבר ספר תשובות של הראב"י ע"י להלן) וכפי שהודיע החכם גראס במ"ח לרז"פ שי"ז 283 כתב שם: ויש בדעתי לשאול לרב (ר"ל לרב אלברגלוני). עוד מביא שם: סדר נשים של הרב ר' יהודה (ע"י למעלה). עוד כתב שם: עיינתי בספר שלו בהלכת שביית עבדים. גם מביאו פ"א בשם: רבינו יהודה ברזילאי. ספרו מביא לרוב בשם: הלכות. וע"י גם מה שהביא הרב ר"י לובעצקי במבוא לס' ההשלמה לר' משלם בר משה מבררש שהוציא לאור בשם החכם רש"י מכ"י הנ"ל ע' XI כי שם הביא מאסף התשובות (ולדעת הרש"י הוא ר' אשר בר משלם מלוניל) כי נמצאו בקובץ הנ"ל דברים הרבה מה' ברכות ונראה לו שהועתקו מס' העתים כי במקום אחד בא שם הלשון הזה: ואע"פ שכבר כתבתי לעיל בה' ס"ח (אך צריך עוד דרישה והקירה, כי אמנם ה' ברכות כתב הרב בתחלת ס' העתים כמ"ש לעיל).

2 הראב"ד בעל ההשנות. ע"י תמים דעים סי' י"ב: וריאה שניצלה ולא נבדקה, בעל החבור הברצלוני מכשירה וקני מ"ב היה הולק עליו ואסרה. ובס' ס"ב: והרב ברצלוני ז"ל המחבר כתב בהבורו דהא אמרינן במדרש ואשר

לא טוב עשה בתוך עמיו זה הבא בהרשאה לית הלכתא כוותי וכו'. ושבוש גדול הוא וכו'.

ועי' בשבולי הלקט כ"י סי' ה': והראב"ד זצ"ל כתב וכו' עיינתי בהלכות הרי' יהודה זצ"ל וכו'.

ועי' בס' נפתור ופרח ד' ברלין דף כ"ג ע"ב: ומצאתי בתשובות מיוחסות לראב"ד ז"ל: ומה ששאלתם וכו' ואין לי אלא מה שכתב הרב ר' יהודה בר ברזילי בהלכותיו וזה טופסו ואיתשיל גאון ז"ל וששאלתם כרכין המוקפין חומה וכו'.

3. הרו"ה. בס' המאור פסחים פ"א סד"ה אימתי שלא בשעת בעורו: ומה שכתב בס' העתים וכו' שהלכה כר"י אין אנו למדין מהן. ובמס' ביצה: והיתה קושיא המורה בעיני אחד מחכמי הדור הרבה ולא שם אל לבו וכו'. וכתב עליו הראב"ד בתמים דעים סי' רמ"ב (דף ע' ע"ג בתומת ישרים): א"א הרב רבי יהודה ברצלוני תמה על זה וכו'.

4. ר' יצחק בר' אבא מארי. בספר העטור מביאו לרוב בסתם בשם הרב המחבר כמ"ש הרשב"ץ סי' ט"ו. — עי' לדוגמא דף ט' ע"ג (מדפוס לבוב שהוציא לאור ש"ב הרב ר"ש שענבלום): וכתב הרב המחבר איכא מ"ד צריך להעיד בפני ב"ד וכו' — דף י"ד ע"א: וכתב הרב המחבר דהכין כתיב בכלהו נוסחי עתיקי הן קודם ללאו (עי' מ"ש לעיל שחזר הרב אחרי נוסחאות ישנות) — דף כ"ג ע"א: וכתב הרב המחבר האי דכתבינן בשטרא וכו' — דף כ"ח: וכתב הרב המחבר איכא מ"ד ה"מ בא"י בזמן הזה אבל בחוץ לארץ לא צריך (עי' בס' התרומות דף ר"ה: וכתב הרב בעל העטור בשם הרי' יהודה אלברצלוני). — דף מ"ו ע"ב: וכתב הרב המחבר לעני' וכו'. (ועי' בס' המנהיג לאבן הירחי ד' ברלין דף ק"ו ע"ב: "והרב המחבר מברצלונא כתב וכו'" והוא לקוח מבעל העטור אשר הביאו בע"א: "וקרובי הרב ר' יצחק ממרשיליא כתב בעטור סופרים וכו'" — וכבר העיר עי' בקיצור החכם צונגן בתוספתיו לרשימת ליפסיא ע' 321). —

אמנם מביאו גם בסתם: הרב. עי' בעטור דף ב' ע"ב: כתב הרב איתחוי לן מדברי הנאונים דאיהור שטר שיש לו משמעות דמ"ס היא וכו' שהוא כשר. וכן בח"ב מס' העטור דף ג' ע"ד: וזהו יסוד הנקור שחיבר הרב מאחד מן המחברים. ועי' גם בטור י"ד סי' ס"ה: סדר הנקור מבעל העטור שהעתיק הרב מאחד מן המחברים. ועי' מ"ש לס' האשכול ח"ג ע' 106. — אמנם הביאו גם בשמן. עי' בעטור ח"א דף כ"ג ע"ב: והרי' יהודה זצ"ל כתב דאיכא מאן דאמר דלא גבי אלא בשבועה.

5. ר' אהרן בר' משלם מלוניל. בכ"י פריז סי' 263 ע' פ"ח הובא ממנו מכתב בענין מספר הנוצרים אם יתאימו לפי קבלת חז"ל וכו' "שהשנה הזאת תתקס"ד היא אלף ומאתים וארבע וכו'" ומביא בסוף דעת הר"י צ"ח גיאת ודעת הרי' יהודה אבן ברזילי (הרי" לובעצקי במבא לס' ההשלמה ע' IX בהערה).

6. בס' תמים דעים סי' ק"ד: פסק זה מצאתי בפסקי ס' העתים: וששאלתם על היין שבחביות. סי' קמ"ב: מספר העתים: והלכתא קדירא בת יומא נ"ט לשבח וכו' צונגן לחוך חס אסור. עד כאן מספר העתים. סי' קע"ו: מס' העתים חנו רבנן אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו וכו' (ועי' למעלה).

- ס" ק"פ. העתקה זו מספר העתים. וכתבו רבוותא אע"ג דהש ל"י רב לררב אסי הלכה למעשה ומנהג שתי ישיבות כרב וכו' עכ"ל הנאון בעל ספר העתים ודיוק יפה הוא וראוי לסמוך עליו. (ויש להוסיף גם את הכרצלוני המובא פה בשם נאון כמו שהוא יכנה את ר"ה ואת הר"ף בשם נאון על המובאים מהחכם צונץ בספרו ריטוס ע' 192 ועי' מ"ש במאנאצין להר"א ברלינער ש"א עמוד 35). —
7. תוספות ברכות דף י"ז: וראיתי בס' העתים שחיבר הרב ר' יהודה בר ברזילי מברצלונא ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה של אלול ובכלה של אדר (נמצא גם בכ"י שלי עי' וזכר נתן דף ק"ל).
- תוספות עירובין דף ק"ד: ורב אלפס והר"ר ר' יהודה בר ברזילי פסקו כרבא.
8. ר' נתן בר' מאיר. מובא בשמו בס' התרומות דף שכ"ב שבי' וכך מצאתיה בספר הר' יהודה אלברצלוני ז"ל. —
9. רמב"ן. בחדושיו להגינה על דף כ"ב: בתשו' לרב שרירא וכו' אוי לו לעם הארץ וכו'. כ"ב הרב ר' יהודה אלברצלוני.
- ובחדושיו לבכא בתרא לרף ט': והלשון הזה מצוי בין הגאונים בספר השטרות לרב הברצלוני ז"ל. (עי' למעלה).
- ובסוף הלכות נדרים: מר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיודע להתיר מחילת נדרים וכו' כדברי הרב אלברצלוני ז"ל.
10. ר' שמואל בר יצחק הסרדי. בס' התרומות ד' ויניציאה דף פ"ה ע"ב: הר"ף פסק בתשובה וכו' וכ"כ הרב ברצלוני ז"ל בשמו בספר השטרות (עי' מ"ש למעלה) — דף ר"ה (צ"ל ר"ג): וכתב הר"ב העטור בשם הר' יהודה אלברצלוני דה"מ הנהג שמיטת שביעית כספים ה"מ בא"י וכו' (עי' מ"ש למעלה מס' העטור דף כ"ח: וכתב הרב המחבר וכו') גם הר' זרחיה בתשובתו פסק שאינו נוהג עכשיו וזה טופס דבריו שהשיב וכו' תשובתינו הרמתה לאחינו ורבותינו שבמרשיליאה (מזה ראיה קצת כי ר"י ברצלוני לא היה שוכן במרשיליאה כי גם הוא הסכים לזה, והר"ה לא יביאנו לראיה אל חכמי מרשיליאה) ולרוח משפט היושב על המשפט הראב"ד בר יצחק יש טעמים ע"ד אהרת הנס כתובים על ספר תשיבותיו ומשם יתברר לכם כי גם הוא סומך ועוזר מהווקי המנהג שלא להשמיט כספים בומן הזה (העתקתי כל זה להראות כי כבר לפניו הי' ספר תשובות הר"א אב"ד אשר קצתו נמצא כעת אצל ה' גינצבורג כמ"ש לעיל ממ"ה לרו"פ שיו" 242).
- דף שכ"א: וכן מצאתי כתוב בפירוש הר"ר יהודה אלברצלוני וכו'.
- דף שכ"ב: וזה מ"ש בזה הר' יהודה אלברצלוני וכו' והרבה האריך בזה.
- דף שכ"ד: נסתפק הר' יהודה אלברצלוני ז"ל וכתב וכו'.
- דף שנו" ע"ב: וכתב הר' יהודה אלברצלוני שמענו שארע מעשה בימי רבוותא וכו'.
11. ר' צדקיה בר' אברהם. בס' שבולי הלקט כ"י מביא מתקן תפלין של ר' יהודה בר ברזילי. עי' ציון ה"א עמוד 97 הערה י"ד.
12. מהר"ם בר ברוך מרוטנבורג. בתשובותיו דפוס קרימונא ס" קמ"ט: תשובת רב האי נאון וכו' דשליש נאמן בלי שבועת. עכ"ל הנאון רבי ברזילאי. (מובא בשו"ה ד' ווילנא ע' 38 אך כתב שם בטעות „הזכירו רב האי“, ונחפז כי תשו' רב האי מובאה מר"י בר ברזילי).

תשוי דפוס פראג סי' ת"ג: מספר ברזילי וכו' נמצא בה"ג יתומים שהוציאו וכו' ור"ת הגיה על זאת. ובסוף התשובות: תקנת ר"ת וכו' ומי שאברה לז אברה יש לו כח להכריח הקהל וכו' וכן נמצא בספר ר' ברזילי בתקנת הגאונים, ועי' גם המזכיר לרמשי"ש ש"ו ע' 40 מובא שם מש"ס כ"י מינכען משנת ק"ג: סי' ברזילי בתשובות הגאונים ותקנתם. — ובתש"ו דפוס לבוב סי' רכ"ג: דע כי כתב הר' יהודה בר ברזילי בהלכות בעל קרי וכו' ואמר הר' יהודה בר ברזילאי ז"ל דברים החוקים הן וכו'. ובסי' רכ"ד: כתב הר' יהודה ז"ל בר ברזילאי ז"ל בהלכות תפלין שאילו קמ' הר' יהודאי ז"ל לענין תפלין וכו'.

13. הרשב"א. בתשובותיו ה"א סי' קנ"ג: והרב ר' יהודה בר ברזילי ברצלוני ז"ל כתב דלא למימרא שצריך לברך כל זמן שעושה כך אלה בעת שזמן העולם בכך ואע"פ שלא נהנה בהן עבשיו וזולתו נהנו.

14. ר' מנחם בר שלמה הוא הרב המאירי. בפתיחתו לאבות דף י"ז ע"ב: נמצא בתשובת שאלה לאחד מן הישיבות בענין נדר הביאה הרב הנשיא אלברצלוני בחבורו הגדול וכתוב בה דעו נאמנה שלא נישנת מס' נדרים בישיבה זה מאה שנה.

15. הרא"ש. בפסקיו ברכות פ"ג סי' ב': אמרו שפעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הברלה ואמרו ליה תלמידיו וכו' — ובתוספות הרא"ש: אמרו שפעם א' היה רבינו יהודה אונן ואכל בלא ברכה ואמרו ליה תלמידיו וכו' — ועי' בשו"ת זכרון יהודה לר' יהודה בן הרא"ש סי' ט"ו ושם תשובה מר' אשר בר שלמה נכד הרא"ש וכתב שם: זקני ע"ה (והוא הרא"ש) וכו' ובפסקי ברכות פ"ב הכריע דבר הר"ר יהודה אלברצלוני שכתב שאין צריך להבדיל וכו'. ובפסקי הרא"ש ברכות פ"ז סי' כ"ז: הר' יהודה הברצלוני ז"ל כתב בשם רב סעדיה גאון שהעולה לס"ת אחר שאמר ברכו והשומעים אומרים ברוך וכו' גם הוא יש לחזור.

ובסוף ה' ס"ת: כתב הר' יהודה בר ברזילי וכו' ספר העתים אמר רב נטרונאי וכו' סליק ספר העתים. ולפני זה: ובשם הגאונים כתב הר' יהודה בר ברזילי מ"ב. — ובה' תפלין: וכתב עליו הרב הברצלוני תמיהני טובא על ההוא שמושא רבא וכו' שיש בו טעיות הרבה לעניות דעתן וכו' עד כאן דברי הרב. ובסי' עתים של הרב הברצלוני ז"ל ראיתי כתוב פסקא לגאון הלכה אסור להניח תפלין בשבתות וי"ט (ועי' בתש"ו הרמ"ע סי' ק"ח).

16. ר' מרדכי בר הלל. בס' המרדכי ה' קטנות אלף שע"ש מדפוס ריווא.

17. הגהות מיימוניות. לר' מאיר הכהן. ה' תפלה פ"ח: הוא יברך את הזבח מתרגמינן יפרוס על מזונותיו. מיסוד רבי יהודה בן ברזילי (עי' מ"ש החכם גראס במאנאצין להח"א ברלינער שנה י' עמוד 77).

18. ר' יעקב בן הרא"ש בטור או"ח סי' תקנ"ז: והר' יהודה אלברצלוני כתב ומדרכינן (נחם) מעין המאורע ערבית שחרית ומנחה (עי' להלן באגור). גם בס' תרי"ג כמ"ש לעיל, בטור חו"מ סי' ה': וכן כתב הר' יהודה ברצלוני אע"פ שעיקר קביעות של בתי דינים בשני ובחמשי, אם יש שום עיר שצורך לישב בה ב"ד בכל יום משובין בה וכו'.

סי' ז': וכתב הר' יהודה ברצלוני צריך עיון וכו'.

סי' ט': וכתב הר' יהודה ברצלוני נהנו ברוב מקומות לעשות לב"ד קופה

שפוסקין ממון ב"ד ופרנסתם לכמה עולה בשנה ומנבין אותה בתחלת השנה או בסופה ואין בוו משום תורת שוחד ותורת אנרא כי הובה היא על ישראל לפרנס דייניהם וחכמיהם וכו'.

סי' מ"ד: אבל הרי יהודה ברצלוני כתב פשוט וכו'.

סי' מ"ז: והרי ברצלוני כתב בשם רב האי וכו'.

סי' ע"ה: וכ"כ הרי יהודה ברצלוני.

סי' צ"ז: וכתב הרי יהודה ברצלוני וכו' וכתב הרי יהודה אפילו הוא ת"ה ותורתו אומונתו אין מניחין לו ספריו ואפי' ס"ת לפי שהם כשאר נכסים שבק"ה גובה הובו מהם וכו' וכשם שנותנים לו כסותו כן נותנים לו תפלין.

סי' ק"ח: וכ"כ הרי יהודה ברצלוני.

סי' קמ"ד: כתב הרי יהודה ברצלוני השבויים והנשויים והרשושים והשוטים אין מחזיקין בנכסיהם וכו'.

סי' קמ"ט: כתב הרי יהודה ברצלוני וכו' כתב עוד ר' יהודה ברצלוני וכו'.

וכתב הרי יהודה ברצלוני וכו' כתב הרי יהודה ברצלוני האחים שאוכלים על שלחן אחד וכים אחד לכלם הא מילתא ליתא בגמרא וכו' אבל משקול הדעת יש לנו לדקדק (ע"י מ"ש לעיל).

סי' קנ"ג: וכ"כ הרי יהודה ברצלוני. סי' קנ"ג: והרי יהודה ברצלוני הוסיף לומר.

סי' קנ"ד: כתב הרי יהודה ברצלוני. סי' קנ"ז: וכ"כ הרי יהודה ברצלוני וכו' וכתב עוד אע"פ שנשתנו המנהגות אם נהגו בשום מקום מנהג אחד לעצמו לשמור את כותליהן מן הרמאין ילכו אחרי מנהגן וכו'. סי' קס"ב: והרי יהודה ברצלוני כתב. סי' קע"ה: וכ"כ הרי יהודה ברצלוני וכו' וכתב הרי יהודה ז"ל וכו' וכן כתב הרי יהודה ברצלוני וכו'.

19. ר' ירוחם בר משלם. בסי' אדם והוה ד' קושט' דף ה': מספר

העתים אמר רב נטרונאי קלף של ס"ת וכו' (ע"י ברא"ש שהכאתי לעיל) ובדף קצ"א: סומא פטור מן התפלין כך פשוט בסי' העתים מהרב אלברצלוני שכתב בפסקא לגאון.

20. ר' אשתורי הפרחי. בסי' כפתור ופרח ד' ברלין דף י"ג: וכן בספר

העתים חלב שהלבו גוי וכו' ואין בכל אותה מדינה דבר טמא ודאי מותר וכו' דלדעת בעל ס' העתים ז"ל שהוא הרב הברצלוני דה"ה אם הגוי חולב לעשות גבינה וכו' (ע"י לעיל).

21. ר' אהרן הבהן. בסי' ארחות חיים דף ו' ע"ד: וכן הרי יהודה

אלברצלוני כתב ואנו נוהגין בדברי הגאונים שקבלתם תורה היא. דף מ"ב: והבעל העתים ז"ל כתב ורובא דעלמא נהגו שמברכין זמן וכו'. דף צ"ז: ובעל העתים וכו'. דף צ"ט: והבעל העתים ז"ל כתב ונהגו במקצת מקומות דאמרינן אבינו מלכנו אפילו בשבת ואנן לעניות דעתן לא הוי לן (וכ"ה בכלבו). דף ק': והבעל העתים כתב א' ר"ה וא' יוה"כ שהלו להיות בשבת ואמר צדקתך (וכ"ה בכלבו). דף ק"ו: כתב הבעל העתים ז"ל וכו' ונוהגין קלות ראש בנדרים וכו' ואנן לעניות דעתן אמרינן וכו' עכ"ל הגאון בעל ס' העתים ז"ל שכתב בחבורו דעתו ורעת הגאונים אחרים ז"ל (וכן בכלבו). — שם ע"ג: ולוה נוטה דעת בעל העתים שכתב בחבורו ז"ל אצטריכינן לפרושי האי דנהוג עלמא למימר אבל הטאנו ועל שחטאנו

כלהו באלפא ביתא ולא דייקי בין דוונות לשגנות וכו'. ולפני זה מביא בא"ה וכתב א' מן המפרשים וכו'. דף ק"ז ע"ג: והבעל העתים ז"ל כתב טעם אחר למה שמונה ימים וכו'. דף ק"ט ע"ג: וכתב הבעל העתים שאם תפר השאר בחוטי פשתן והטיל בה ג' חכי גידין פי' חכי מלשון משליכי ביאור חכה.

ובארחות חיים (כ"י אצ"ל) דף קמ"ח: פי' הרב אלברצלוני ז"ל וענין השפוי כובע שעש"י טבעת גדולה יש שם בשר וכו' (וממנו בכלבו). ודף רי"א: מר יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו כח שיוודע להתיר מחילת נדרים וכו' ע"כ כרכרו הרב ברצלוני בעל ס' העתים זלחה"ה. (ע"י מ"ש למעלה מרמב"ן, והובא גם מרשד"ל במגד ירחים ח"א ע' 7. וע"י מ"ש החכם גראס במ"ח להחכם גרעין ש"א 534).

22. בס' הכלבו. סי' פ"ז (סוכות) והבעל העתים כתב ז"ל ורובא דעלמא נהגו שמברכין זמן (והוא מארחות חיים). סי' ק"ג (מליחה) וכתב הבעל העתים ז"ל במוקרא הוא קרום של מוח וכו'. סי' ק"ה (גיד הנשה) והבעל העתים ז"ל כתב שאינו נהג בשליל. סי' ק"ז (שחיטה) ואמרו רבנן שמשפוי כובע ולמטה כשרה וכו' כך פי' הרב ברצלוני ז"ל (ע"י מ"ש למעלה מארחות חיים) וכתב הרב ברצלוני דכל הנך מילי דהגרמה וכו'. סי' קמ"ז. ומי שאבדה לו וכו' וכן נמצא בס' ברזילי כי תקנת גאונים היא (ע"י למעלה מ"ש מהר"ם בר ברוך. ומוכא גם מר"ז בינני תלמיד מהר"ל בכ"י שלי [ע"י מ"ש מהר"א ברלינער בהמכור להחכם רמ"ש ש"ט 81]: מספר ברזילי. — וקרוב לסוף ס' הכלבו: והר' יהודה בר ברזילי ז"ל כתב דלא למימרא שצריך לברך וכו' עוד נשאל מהו לאמר פסוקי דזמרא לאחר י"ה וכו' דעת הר' יהודה ברצלוני וכו'.

23. ר' דוד אבודרהם. כספרו (ר' ויניציאה ש"ו) דף י' ע"ד: והר' יהודה בר ברזילי ברצלוני כתב דלאו למימרא שצריך לברך כל שיעשה כך אלא בעת שיוזמן לו לברכן ביהר. — דף ט"ז ע"ג: וכתב הרב רבי יהודה בר ברזילי ברצלוני שצריך ש"ץ לחזור ברוך י' המבורך. — דף כ"ט ע"א: והר' יהודה בר ברזילי ברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה אע"פ שאמר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל ולאמר ברוך י' המבורך (ע"י מ"ש מפסקי הרא"ש ברכות).

24. משפטי הבדיקה בריאה. (הדפיסו הרב ר' נחמן נתן קורניל אחר תשובות הגאונים ואחר משפטי בדיקת הסכין לרבי יונה. והוא לדעתי מר' יצחק הקטן בר דוד החתום בעמוד 27 כמ"ש בצופה למגיד שנה ט"ז ע' 199 ושנה כ"א 77. וע"י במרדכי ע"ז פ"ד: ז"ל מורי הר' יצחק הקטן ולדעת הר"ש כהן במ"ח להחכם גרעין שנה עשירית ע' 79 הוא מורו של ר"ש שליציסמאט) — בעמוד 20 הביא: ומצאתי כתוב בשם הרב ברזילוני ז"ל ששלחו למר יעקב וכו' והוא המוכא גם מרשב"ץ ביבין שמועה דף כ' ע"ג. ע"י להלן.

25. ר' וידאל די טולושא. הרב המגיד משנה, ה' שבת פי"ז המ"ז: וסעד לדברי מצאתי בספר העתים שהוא מחזיר אחרי דברי ההלכות (היינו הר"ף) בכל מקום וכתב לשונו וכך כתוב צריך שיהיה באותו אצטבא או באותה קורה שמניח על שפת המבוי טפח עכ"ל.

26. ר' נסים בר ראובן. בפ"י הר"ף פסחים סוף פרק אלו עוברין: עם הארץ אסור לאכול בשר ה"נ קאמר אוי לו לעם הארץ שפעמים שיש לו בהמות

ועופות ומתוך שאינו יודע לשחוט ולברוק אסור לאכול מהם וכ"כ רבי יהודה אלברגלוני ז"ל (מובא גם ברמב"ן שהבאתי לעיל). ובפ"ג דר"ה: והרי יהודה בר' ברזילי אלברגלוני ז"ל כתב שאין אומרים צדקתך צדק ברה"ו ויהי"כ שחל להיות בשבת (וזה בהפך ממה שמובא בארחות היים ובכלבו. ע"י לעיל). ובנדרים דף כ"ה ע"ב: אבל הרב הנשיא אלברגלוני ז"ל כתב בשם מר רב יהודאי גאון ז"ל שהחמיר עוד בנדרים וכו'. ע"כ דברי הרב הנשיא ז"ל (וע"י ברמב"ן סוף ה' נדרים שהבאתי לעיל). ובחדושי' לב"מ דף ק"ד: כתב ר' יהודה הנשיא אלברגלוני ז"ל דהא קמ"ל דכלהו הני תנאי שהיו דורשים לשון הדיוס כלשון הכתוב אע"פ שהיה אפשר לפרש הלשון כפשוטו וכו'.

27. ס' האסופות. כ"י אצלי (ע"י מ"ש עליו הרב מהר"ג ראבינאוויץ בס' דקדוקי סופרים ח"ב, ומ"ש החכם גראם במאנאצין להח"א ברלינער שנה עשירית ע' 77). דף ס"א ע"ד: נעתק מס' העתים מר' יהודה ברזילי בסדר הברלה. אבוקה להברלה מצוה מן המובחר וכו' ואין נראה לגאון זה אותם שמפסיקין בין הברלה לשתיה וכו'. דף ק"י ע"א: כתב בהלכות פסוקות דר' יהודה בר' ברזילי שהובא מארץ יון וסוים הלכות תפלין שלו אר"ש בן לקיש כל המניה תפלין וכו' ומילי אחרניתא מה' תפלין דאמר להו משמיה דרבא וליתינהו בנמרא ואיתמר דאיתניהו בשמושא רבא דגאונים ואנן לא הוינא לנו (קצת מזה בה' תפלין להרא"ש ע"י לעיל).

28. ר' שמשון בר' אליעזר. בס' ברוך שאמר דף י"א: כתב נמי ר' יודא בר ברזילי בתשובתו וז"ל: כל מקום דמספקי בכתרי אותיות מוטב להוסיף בכתרים מלגרוע וקבלה יש ע"פ המרבה בתנין הרי זה משובה (מזה נראה קצת כי כתב גם תשובות לשואלין). שם דף ט"ו: ותשובת הגאונים ר' יוסף ט"ע ורבנו יודא בר ברזילי כך התיקון וכו' הוויית בפנים וכו' (ואין ללמוד מזה כי כתב ר"י ברצלוני ספר תשובות הגאונים רק כי הביא בספריו תשובות הגאונים כמ"ש למעלה).

29. ר' שמעון בר צמח דוראן. תשב"ץ ח"א ס' קנ"ג: וכ"כ בס' העתים לרב יהודה ברזילי ז"ל וכו' וזה לשון התשובה מצאתיה בספרו של הר' לוי (צ"ל: יהודה, כמ"ש החכם צונץ) בר ברזילי בשטרות. ובחי"ג ס' רל"ח: וכתב ר' אברהם אב"ד שהוא שמע מהרב הנשיא יהודה בר ברזילי שהגאונים ז"ל החרימו כל הבעל על דם טוהר (ע"י מ"ש לעיל מס' האשכול). ובחדושי' לגדה דף ס"ה כתב: והרב אב"ד כי שהוא מקובל מהרב רבי יהודה בר' ברזילי שהגאונים ז"ל החרימו על דם סהר (והוא כניל). ובבין שמועה לרשב"ץ דף כ"ג ע"ג: וכתב הר"י אלברגלוני ששלחו הגאונים למר יעקב וכו' (ע"י מ"ש לעיל אצל משפטי הבריקה בריאה).

30. ר' יעקב בר' יהודה לגדא. בס' אגור. ה' תפלין ס' נ"ד: ורבינו יהודה ברזילי. — ס' נ"ח: והר"ר ברזילי. — ה' קריאת ס"ת ס' קס"ח: הרב רבי יהודה אלברגלוני כתב בש"ס רס"ג שאע"פ שאומר הקורא בתורה המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל (ע"י מ"ש לעיל מאבודרהם). ה' שבת ס' תקי"ח: אסור לדפוק על הפתחים וכו' ור"י ברזילי פסקו להיתר. — ה' חמץ ומצה ס' תש"ט: והרי יוסף אלברגלוני (אולי צ"ל: והרי יהודה אלברגלוני — האמנם הביא החכם רמ"ש בנני נסתרות לר"י קאבאק ח"ב 199 מכ"י שלי: רבינו יוסף ז"ל ברנלוני,

אך אולי צ"ל גם שם: רבינו יהודה ד"ל ברנלוני) — ה' תשעה באב ס"ו תתנ"א: והר"י יהודה ברצלוני כתב ומוכיחין מעין המאורע ערבית שחרית ומנחה (ע"י בטור או"ח כמ"ש למעלה). — ה' יום כפור ס"ו תקל"ח: טבילת בעל קרי. כתב הר"י יהודה ברצלוני שטובל כדרכו וכו'. — ה' טריפות ס"ו אלף קכ"א: אונא הנסרבת באומא וכו' ונהגו העם להתיר וכ"כ הר"י יהודה אלברצלוני בשם הגאונים. טורים. (וכמדומה כי לא היו לפניו ספרי הר"י ברצלוני רק הביא אותו ממה שמצא בספרים אחרים שהביאוהו).

31. ר' שמואל סידיליו. בס' כללי שמואל (בס' תומת ישרים) דף כ"ט: מצאתיו באלברצלוני בפירושא דסוגיא עירכין וע"ז בענין השמיטה. אחרי שלחתי אלה הדברים לדפוס כתב לי החכם ר"א ברלינער כי מצא בספר כ"י ר' חיים מיכל ד"ל ע"ד הב"י אשר היה אצלו ואשר הוא בעת באקספרד ס"י 890 והזכרתיו למעלה צד XXI כדברים האלה:

(ג) ס' תיקון שטרות. כולל כל דיני שטרות ולפי השערתי כל דיני טמונות והנני ה' כי בא לידי העתק חלק מהספר וכתב הסופר בראשו שמאפס הנאי לא יכול להעתיק כל הס' בפתיחותיו ושמועותיו והקדמותיו והצעותיו והתחיל להעתיק מנוף טופס תיקון שטרות והלאה וזה מעשהו הוא סופר ומונה בראשו מנין השטרות כולן ועניניהן ומשיג על ר' סעדיה גאון בחבוריו שמנה רק מ' שטרות וכו' ואח"כ מפרש כל שטר ושטר על הסדר כאשר באו באל"ף בי"ת עם כל השייך לו מהדינין באריכות גדול מדברי התלמוד ותשובות הגאונים ובפרט תשוב' רבנו שרירא ובנו רבנו האי זגם שאלה ששאלה לאחר שנפטר רבנו האי גאון וצ"ל לב"ע לחוקיהו נשיא ישראל ומעתיק גם כמה תשובות להגאון רבינו יצחק (הוא בלי ספק הריא"ף כיור לעיל) ולרבינו הננאל וגם לשונות אחד מן המחברים (אולי כוונתו לר"י בר ראובן) ומדברי הגאון ר' שמואל בן חפני בס' הערכות שחיבר ומוזכר בו כמה הלכות בדיני ממונות וכו' בספרינו השני והוא קצת ראה למה שכתבתי לעיל שם יהוס שאר בשר כולל כל דיני נשים, ומקום וזמן החבור נראה מהשטר אדרכתא שכתוב בו בברצלונה בשנת ד"א תקע"ג: ובלי ספק טעה הסופר עם מאה שנה וצ"ל תתע"ג: וזה נראה לי ברור — [וזה סיוע ג"כ למ"ש למעלה XVIII].

עוד כתב לי ידידי ההר"א ברלינער וז"ל: ראיתי במכתבי צונץ (כ"י אשר הניח אחריו ברכה) במקום אחד ולא נודע לי עוד איה שכתב שהר"י ברצלוני היתה לו התחברות עם ר' אברהם בר חייא ועם ר' שמואל נמע. והנה ידעתי גם ידעת, כי לא יצאתי ידי חובתי בהקדמתי זאת; וגם לא בהנהגתי אשר בסוף הספר, ולא הסירותי כל אבני נגף להבנתו והנחתי מקום לאחרים להתגדר בו, אמנם כבר אמרו ד"ל לא עליך המלאכה לגמור וכו' (וע"י גם הקדמת רש"ל ללוח הפייטנים שלו ואגרות שד"ל ע' 649) — גם לא היה ברצוני להתמהמה יותר כי כבר איחר הספר לבא, ועבר מועד צאתו לאור — ואשים קנצי למלין! —

ביעליטין, בירחא תליחאה, שישו אתי משוש לפק.

בסיעתך אלהא רבא וקדישא

עזרני ה' אלהי ע"ל ד"בר כב"וד שמ"ך.

ברוך אלהים אלהי ישראל אחד המיוחד בכל דרכיו ונפלא בכל מעשיו ונעלם מעיני כל חי ומכל בריותיו ועין לא תשורנו אחד מיוחד שאין לו שני והוא מיוחד בכל מחשבה אחד שאינו במנין ולא ברמות ולא בתמונה אחד מבלי ראשית ומאין תכלית היה וההויה ולעולמים יהיה וכל בריותיו עדים נאמנים על ייחודו ואין לו סוף ולא קץ ולא תכל ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית ברוך ומבורך שמו לעולמים. בורא הכל שברא כל מקרה וכל מודע וכל דמות וכל תמונה וכל גוף ואין בכל בריותיו שידמה לו בצד אחד מכל צדדין ולא בענין אחד מכל ענינין והוא מרומם על כל ברכה ותהלה ולו דומיה תהלה. ברוך הוא וברוך שמו וברוך זכרו שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים ולא מקה שחד והכל שלו ואנו עמו ועבדיו וחייבין אנו לברכו ולרוממו אשר קרבנו לשמו הגדול והקדוש וברא החכמה והתבונה יסודות ושתות לעולמו שברא ואחר כך ברא עולמו להשען בהן והיא הברית כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וגנו התורה והחכמה לבחיריו ועבדיו האבות ולכל זרעם. זרע ישראל קדושו להיותינו חיים בה בעולם הזה ולעולם הבא כי מתוך החכמה והתורה כל זרע הקדש חוקרים ומכירים לבוראינו וייחודו וזוכים לחיי העולם הבא כדכתי' ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו'. והוה שכתוב כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ואומר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, ואומר בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל. ואומר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפ' מאו. ואומר מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ. באין תהומות חוללתי. באין מעינות נכבדי מים. כל אותן עשר פסוקים של אותה פרשה ואהיה אצלו אמון וכתיב בתריה חכמות נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. טבחה טבחה משכה יינה אף ערכה שולחנה כל אותה פרשה. ובשם אלהינו אלהי ישראל מבטח לכל זרע עבדיו אבותינו וברחמיו וחסדיו הרבים אשר אינינו מבזה ומשקיץ ענות עני כדכתי' כי לא בזה ולא שקיץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע וברב רחמיו וחסדיו נשענתי ובטחתי. והתחלתי אני יהודה העני הנכאה והנבזה לכתוב בחבור זה פירוש פסוקים הללו ולהבר עליהם פ"י הלכות ספר יצירה ובאתי ברעד ובאימה ובפחד מכמה פנים וענינים בהוטר דעת וחכמה ותבונה ומלא עונות ופשעים וחטאים וערום ונקי מזכויות ומצות ומעשים טובים ובכל

זה נשענתי ברחמי אלהינו אשר הוא מכסה לכל ולא יכלים לנצה כל החוסים בו
 ברוך הוא ומבורך לעולם וברחמי וחסדיו הרבים בשחתי אשר הוא נתן דעת ותבונה
 לכל ומרריך טפשים וחטאים בדרך ישרה ומוחל עונות ופשעים וחטאים ומלביש
 ערומים זכיות ומעשים טובים ברוך הוא ומבורך לעולמים אמן אמן והוא נתן לכל
 חכמה ותבונה לחכמים ולטפשים לחכמים כענין שכתוב בבצלאל ואמלא אותו רוח
 אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה וכתוב במלך המשיח ונחה עליו רוח
 ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וכתוב נמי בדניאל יהב
 חכמתא לחימין ומנדעא לידעי בינה ולטפשים נמי כשהורין בהן ומניהין טפשותן
 הב"ה מחכימן ומרדיכן בדרך ישרה. תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה
 מחכימת פתי וגו' ואומר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ואומר הבינו פתאים
 ערמה וכסילים הבינו לב שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים. ואומר כי
 ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. כי ה' יתן החכמה וראי מתנה טובה היא שנותן
 הב"ה למתחכם וכן הוא אומר כי לקח טוב נתתי לכם. ואומר יהב חכמתא לחימין.
 ואומר אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה. מפיו דעת ותבונה כענין שנאמר פה אל
 פה אדבר בו והוא בדרך דומיא ומשלו לו בעקר ממש כי הב"ה יתרום שמו לעד
 אין לו דמיון ולא תמונה ואין לו דמות כל עקר יהיה שמו מבורך לעולמים. וזה
 שכתוב מפיו דעת ותבונה משל ודמיון הוא כלו' לתת עילוי ושבה לחכמה שהיא
 חשובה כאלו יוצאה מפי הב"ה. ולא שיש פה דמות כלל כי יוצר העולמים אין
 לו דמות כל עקר. אבל החכמה והדעת והתבונה באים מאת הב"ה אל האדם ונתנין
 לו במתנה וכמו שנמסר הדבור אל הנביאים וזה בהזיון וזה בלא הזיון ובשניהם
 כתיב פה בתורת משל ודמיון וזה שכתוב חכמה ודעת ותבונה ומפיו באמצע לתת
 עילוי לכולן לחכמה ולדעת ולתבונה שהן חשובות כאלו יוצאות מפה בתורת משל
 ולכך כתיב מפיו באמצע כלו' המקום נתן חכמה מפיו דעת ותבונה וחשוב כאלו
 אתה קורא כי המקום נתן מפיו חכמה ודעת ותבונה וזה שמקדים לכאן דעה לתבונה
 ובשאר מקומות תבונה לדעת כדכתיב לקמן ה' בחכמה יסר ארץ כונן שמים בתבונה
 ובדעתו תהומות נבקעו. וכת' בבצלאל בחכמה בתבונה ובדעתו וכתוב אשר נתן ה'
 חכמה ותבונה בהמה. וכתוב במלך המשיח רוח חכמה ובינה רוח עצה ותבונה רוח
 דעת ויראת ה'. ולכן הקדים במקום אחד דעת לתבונה כלומר אעפ"י שהתבונה
 קודמת לדעת וברב המקומות הוא מקדימה הקדים כאן במקום אחד דעת לתבונה
 להשוות את שתיהן וכדרך שכתוב במשה ואהרן שאעפ"י שהיה אהרן גדול בשנים
 וברב המקומות מקדים משה לאהרן ובמקום אחד או שנים הוא מקדים אהרן למשה
 להשוות את שניהן במעשיהם הטובים. ויש שדורשים כי ה' יתן חכמה מפיו דעת
 ותבונה. משל לשני בני אדם אחד למד מרבו. ואחד למד מעצמו אחד למד מרבו
 ולא מעצמו עליו כתיב כי ה' יתן חכמה שנתן לו הב"ה לב וחכמה ללמוד מרבו
 מפיו דעת ותבונה זה שהב"ה נתן בו דעת ולמד מעצמו וזה השני הכיב. משל
 למלך שאכל ובאו שני בני אדם לפניו האחד אמר לו אדוני המלך תן לי ממאכלך
 שלח ידו בקערה ונתן לו ובא השני שיש לו נענעין על המלך ואמר לו אדוני
 המלך תן לי ממה שבפך הוציא מפיו ונתן לו כך מי שמבקש כי ה' יתן חכמה
 הלומד מעצמו ישראל שבקשו תורה נתן להם בינה שנא' ושמרתם ועשיתם כי היא
 חכמתכם ובינתכם וגו' ואומר רק עם חכם ונבון וכן מצינו באברהם אבינו שלמד

מעצמו והיה חביב וכת"י בו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה וכתב דוד נמי עליו
 אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי שנתן לו הבה"ה חכמה ועצה ותבונה
 בשתי כליותיו והביעו הפילה כשתי מעיינות הנובעות ולכך כתב אברך את ה' אשר
 יעצני אף לילות יסרוני כליותי והיה חביב לפני הבה"ה וכתב לו ברית לו ולדעו
 אחריו עד עולם וקראו בנו ושמו אוהבו כו' כמו שכתוב לקמן בסיעתא דשמיא
 ולכך כתב והאמין בה' ויחשבה לו צדקה ואומר בעבור אברהם אוהבי. והוה המשל
 שאמרנו לעיל לשני בני אדם שבאו למלך והוא אוכל כו'. משל ודמיון הוא לחבב
 הלומד תורה מרבו שהוא חשוב כאלו נהנה משולחנו של מקום וכמו שישנו רבותינו
 ז"ל במסכת אבות שנים שיושבין ויש בניהם דברי תורה כאלו שכינה שרויה ביניהם.
 שנא' אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' כו' שלשה שאכלו על שולחן אחד
 ואמרו עליו דברי תורה כאלו נהנו משולחנו של מקום. שנא' וידבר אלי זה השולחן
 אשר לפני ה'. ולכך צריך להיות. בשולחן שלשה מפני שאין ברכת זמן פחות
 משלשה וזה בלומד תורה מרבו אבל הלומד מעצמו ומסתייע מילתיה מפני כשרותו
 ויראתו. ויגיע אליבא דהלכתא. משל עליו בזה המשל באוכל מפיו של מלך לחבבו
 יותר על יותר וכענין שכתוב ישקני מנשיקות פיהו וגדול החביב מכולן כאברהם
 אבינו ואל תתמה על אלו המשלים שנתן רשות להכמים ולדרשנים לדרוש ולדמות
 שיש לנו ללמוד מן התורה והנביאים שנאמרו ברוח הקדש וכמפי הנבורה בתורת
 משל ודמיון לפי שאין אדם יכול לדבר מכבודו של הבה"ה אלא בתורת משל ודמיון
 וכשאנו באין לדבר קצת בדברי אלהינו יוצר העולמים יתברך שמו ויתעלה זכרו
 לעולמי עד ולנצח נצחים. אי אפשר לדבר לנו מדבריו אלא בתורות משלים
 ודמיונות לפי שכיון שידוע וברור לנו לכל הבריות ואנו עדים נאמנים בנפשותנו על
 כך כי בוראנו יוצר העולמים אין לו דמות ותמונה כל עיקר לא בשום צד מכל
 צדדין ולא בשום עניינין מכל עניינין ולא בשום השויה מכל שיוויין ואנו בנפשותינו
 עדים נאמנים בכל זה וכענין שכתוב ואל מי תדמינו ואשוח יאמר קדוש שאו
 מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא כמספר צבאם וגו' ואתם עדי נאום ה' ואני
 אל וגו' וכיון שידוע וברור לנו כל זה לא היה לנו לדמות ולמשול משל אלא
 שכיון שמצינו שהתורה והנביאים שדבריהם ברוח הקדש והנבורה דברו בכבוד אלהינו
 בדמיונות ומשלים ובמקומות רבות כל שכן החכמים והדרשנים ובני אדם חסירי
 חכמה ותבונה שיש לנו לדבר בכבוד אלהינו בדמיונות ומשלים ועוד שאי אפשר
 אלא בכך שכיון שיוצר העולמים יתברך שמו אין לו דמות ותמונה כל עיקר היאך
 נדבר בכבודו אלא בתורת משל ודמיון לפי שאין אדם יכול להודיע את חברו דבר
 מן הנבראים אם אין יודע לו שם לאותו דבר אלא על שני דרכים הדרך האחד
 שיהא בודא לו שם מלבו וקוראו באותו שם אשר ברא לו והדרך השני שיהא
 לוקח שם דבר שדומה לו וקורא בו ואם מן הנבראים כך כל שכן בורא הכל יוצר
 העולמים שאין אנו יכולין לדבר בו אלא בדמיונות ומשלים לקרב את הדעת לשמוע
 ולהבין לבני אדם קצת ממעשי אלהים ונבורותיו ולהשמיע את האזן מה שהיא
 יכולה לשמוע. וכן אמר באגדתא כתיב ביחזקאל והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך
 קדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו. ופירוש כקול מים רבים על
 כבוד יוצרנו הוא אומר ואפילו במקומות שאין מזכירין שם הכבוד אומ'. וידבר ה'
 וידבר. כבוד השם וכל שם הכא שמזכיר בפי בראש הפסוק וכת"י אלהי ישראל

שאנו מפרשין בו שקולו כקול מים רבים לקול כבוד אלהינו הוא שם אלוה או אלהינו או אלהי ישראל וכדכתיב ודבר אלהינו יקום לעולם אנו מפרשין בו ודבר כבוד ואנו עתידין לפרש כל זה לקמן בסיעתא דשמיא וזה אמרו באגדא וקולו כקול מים רבים וכי אפשר לומר כן והלא במלאך אחד הוא אומר וקול דבריו כקול המון וכמפורש פסוק זה בדניאל והכא את אמר בכבוד אלהינו וקולו כקול מים רבים. א"ל לפי שאין משמיעין את האזן אלא מה שיכולה לשמוע וכן נמי כתיב אריה שאנ מי לא יירא וכי אפשר לומר כן אלא שאין משמיעין את האזן אלא מה שיכולה לשמוע וכן בתהלת נבואת יחזקאל נמי דכתיב ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המולה כקול מהנה וגו' וכאן משווה נמי קול כנפי החיות לקול שדי להשמיע את האזן מה שהיא יכולה לשמוע וכל אלו וכדומה להן ויותר מזה ופחות מזה כתיב בתורה ובדברי הנביאים להיות הדברים נערכים במשל ובדמיון לכבוד אלהינו יתברך ויתרומם על הכל. ומהכל תהלה ישא ואמור נמי באגדתא גדולים הנביאים המדמין את הצורה ליוצרה. וזה שאמרנו למעלה במד' זה כי גדול וחביב הלמד מעצמו ללומד מרב לא אמרנו כל זה אלא היכא שאינו מוצא רב ללמוד ממנו או המוסף תבונה מלכו על דכתי' דברי רבותיו או אפשר מפני הטורה הגדול שטורה הלומד מעצמו ומוציא התורה וכלליה ופרטיה לאור וכענין שכתב' ברי' עקיבא אבל המוציא רב ללמוד מוטב ללמוד ממנו והיינו דאמר בפרק לפני אדיהן אשר פרוי יתן בעתו אמר רבא אם פרוי יתן בעתו עליהו לא יבול ואם לאו על הלמד ועל המלמד הוא אומר כי רבים הללים הפילה והיינו דאמר ר' אבא אמר ר' הונא מאי דכתיב כי רבים הללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרגויה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה עד ארבעין שנין. יש מי שמפרש זה כך כי רבים הללים הפילה הכי קא דייק מכאן זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה אימא איפכא אמר מכאן משמע כי רבים אותן שהם רובים והן עדיין קטנים בחכמה וענין רובים קטנים כמו יקבלו הרבים כלומר אותן שהן עדיין רובים ועושים עצמם רבים כמו רבנים או רבים ממש שיכלו בהם רבים אותם שעושים כך מפילים הללים רבים ועצומים כל אותן שהן עצומים בחכמה ומכילאים עצמם מלשון כלא שאינן מורים ומלמדים לאחרים כאלו הורגין את העולם ובוזה הפסוק נמי שאמר לעיל כי ה' יתן חכמה איפשר לנו נמי לדרוש בו לעניות דעתין על ענין תורה שבכתב ותורה שבעל פה כלומר כי ה' יתן חכמה זו תורה שבכתב מפיו דעת ותבונה זו תורה שבעל פה וכן דימה מפיו דעת ותבונה לתורה שבעל פה שהיא יותר המורה והיא מפתח ופירוש לתורה שבכתב ועל לימודה מקבלין שכר יותר מן התורה שבכתב וכמו ששינוי בכבא מצינא דניוקין בסוף פרק אלו מציאות אבירא אביו ואבירא רבו אבירא רבו אבירא רבו קודמת לשל אביו שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו תורה וחכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבירא אביו קודמת כו' עד אביו ורבו בשבי פורה את רבו אבל אם היה אביו חכם פורה את אביו ואחר כך את רבו ואמר עלה בגמ' ת"ד רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דברי ר' מאיר כו' תנו רבנן העוסק במקרא מדה שאינה מדה במשנה מדה שנותנין עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו כו' עד כי דרש ר' יהודה ברי' אלעאי. והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים. פירוש שנקראין עמי ואפילו שגנות נעשות להן כדוגות ולבית יעקב הטאתם אלו עמי הארץ שנקראין בית שהן

כמו נשים וכדאמור נמי באגדתא כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגר לבני ישראל
 אלו האנשים ועמי הארץ אפילו זוגות נעשות להן כשגגות והיינו דתנן ר' יהודה
 אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זרון וזהו פי' העוסק במקרא מדה
 שאינה מדה כלו' מדה שכר טורה הפה בלבד אבל כיון שאינו יודע פירושי המצות
 והתורה ממה יקבל שכר וכמה יתעסק וכל שכן שהרבה מבעלי המקרא שאנו רואים
 בזמן הזה כיון שאינן יודעין תלמוד ופירושי המצות קרובים הם להיות מינין ונטרדין
 הן. אבל העוסק במשנה יש בה קצת פירושי המצות היא מדה שנותנין עליה שכר
 בשביל מצות פירושי המצות שבה אבל בתלמוד אין לך מדה גדולה ממנה ובתוך
 התלמוד בלול ושקוע פירושי התורה והמצות והוא מפתח החכמה ועליו נאמר באגדתא
 בתורת משל זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר שבו שקוע משניות
 והיצוגות ופרקים ומסכתות. חיות גדולות עם קטנות זו משנת ר' חייא ומשנת ר'
 הושעיא ואגדתא וכל המתעסק בתלמוד זוכה ומתחכם בו נמסרין לו מעיינות חכמה
 מתחכם בכל דבר ויוצא וזוכה ויושב בישיבה של מעלה כשיש בו יראת
 שמים וזוכה רכל וחוא אהוב למעלה ונכבד למטה דרש ר' יהודה בר
 אלעאי שמעו דברי ה' ההרדים אל דברו אלו תלמידי חכמים אמרו אחיכם
 אלו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארץ ושמא
 תאמר אבד סברן ובטל סיכוין תלמוד לומר ונראה בשמחתכם והם יבושו אומות
 העולם יבושו ולא ישראל ותורה הדבר כי עמי הארץ שנשמעין לתלמידים ומשמשין
 איתן זוכין עמהם לחיי העולמים ולדרך שאמור בדרש ובנפן שלשה שריגים במסכת
 שהיית חולין בפרק וכדקאמר נמי באגדתא בענין ואגדתו על ארץ יסדה בענין
 אגדת הלולב שיש בה מינין שעושיין פירות ובזמן שמתחברין אלו עם אלו באגודה
 אחת זוכין אלו עם אלו והתלמוד הוא תורה שבעל פה ועליה נאמר מפיו דעת
 ותבונה ולכך צריך אדם לעסוק בתורה במקרא במשנה ובתלמוד ובזמן שהתלמוד
 חסר ממנו לא נשלם בריתו ואינו בכלל השכר הגדול והעוסק בתלמוד חסור מכולן
 והוא חשוב כמפה לפה ומנאמן לנאמן ולכך כתיב בדמיון מפיו דעת ותבונה שאין
 לך חביב מזה כמו שמשים אדם בפיו שהוא לו חביב מן הכל וכן נמי אמר שלמה
 ברוח הקדש ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין. ואמר פסוק זה על תורה
 שככתב ושבעל פה ישקני מנשיקות שלש נשיקות כנגד תורה נביאים וכתובים. פיהו
 זו תורה שבעל פה וכן מסיים סוף הפסוק כי טובים דריך מיין חביבין וערבים עלי
 דברי סופרים יותר מיינה של תורה וכן נמי כתוב בתורה כתוב לך את הדברים
 האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. כתוב לך את הדברים
 האלה זו תורה שככתב ואמור רבנן נמי אלה אתה כתוב ואי אתה כותב הלכות
 ואמר נמי דברים שככתב אי אתה רשאי לומרן על פה כו' כי על פי הדברים האלה
 כרתי אתך ברית ואת ישראל זו תורה שבעל פה ומי שמסיים כרתי את ברית את
 ישראל יש מי שמפרש שעל שתייהן הוא חוזר על תורה שככתב ועל תורה שבעל פה ויש
 מי שמפרש שעל תורה שבעל פה הוא חוזר מפני שאין נשלם הברית אלא עם עוסקי תורה
 שבעל פה שהיא פירוש ומפתח לתורה שככתב וכדאמרינן לעיל בתלמוד אין לך מדה
 גדולה מזו וכתוב נמי אכתוב לו רובי תורתו כמו זר נחשבו בקישו ישראל והנביאים עבורם
 לפני הבה שתהא תורה שבעל פה כתובה. אמר להן הבה אכתוב לו רובי תורתו
 כמו זר נחשבו לא כשאתם סבורים שאם אכתוב רובי תורתו לישראל שהיא תורה

פירוש ספר יצירה

שבעל פה כתובה כמו זו נחשבים ישראל כלומר כאומות העולם שהן זרים היו ישראל נחשבים מפני שגלו וידוע לפני שעתידין אומות העולם ללמוד תורה שבכתב ולומר אנו ישראל כמו שהן אומרי היום ולכך לא כתב הקב"ה לישראל תורה שבעל פה כדי שיאמרו ישראל לאומות העולם מי שיש בידו מסתורין של הקב"ה שהוא מפתח. ופי' שהוא תורה שבעל פה אותן הן ישראל ואם היתה תורה שבעל פה כתובה היו לומדים גם אותה אומות העולם ואומי' אנו ישראל שיש בידנו מסתורין של הב"ה ולכך לא כתב הקב"ה לישראל תורה שבעל פה אלא היא בסוד אצל ישראל כדכתיב סוד ה' ליראי' ובריתו להודיעם וכתוב מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל. לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום ולכך כתיב אכתוב לו רובי תורתו כמו זו נחשבו. ומכל אלה נתברר כי תורה שבעל פה המורה והכיבה וכתוב נמי ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה. המורים דברי סופרים מדברין תורה ודברי תורה עשה ולא תעשה וחייבי כריתות ומיתות בית דין אבל כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ואל יהיה תמה בעיניך שכן נמי מצינו בדברי תורה עשה ולא תעשה וזקן ממרא על פי בית דין חייב מיתה ואינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו בדברי סופרים וגרסי' נמי בירושלמי בפ' אלו הן הנחנקין חברייה בשם ר' יוחנן. דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבין דברי תורה. חכך כיון הטוב. שמעון בר בא. בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבין יותר מדברי תורה כי טובים דודין מיון ר' אבא בר כהנא בשם ר' יהודה בן פזי תדע לך שדברי סופרים חביבין מדברי תורה שהרי ר' טרפון אלו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה ועל ידי שעבר על דברי הלל נתחייב מיתה על שם ופוזין נדר ישכנו נחש. ומעשה ברי' טרפון מפורש במסכת ברכות בפרקא קמא. תני ר' ישמעאל דברי תורה יש בהן איסור ויש בהן היתר ויש בהן קולין ויש בהן חומרין אבל דברי סופרים כולן חומר דתנינן תמן האומר אין תפלין לעבור על דברי תורה פטור חמש טטפות להוסיף על דברי סופרים חייב ר' חנינא בריה דרב אדא בשם ר' תנחום ברי' חייא אין המורים דברי זקנים מדברי נביאים דכתיב אל תטפון וטיפון לא תטיפו לאלה ולא ישנה (ציל לא יסג) כלומות וכתוב אטיף לך ליון ולשכר והיה ממין העם הוה נביא וזקן למה הן דומין למלך ששילח שני פלגנטרין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו מראה לכם הותם שלי והמנטרין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהן כתב אע"פ שאינו מראה לכם הותם שלי והמנטרין שלי האמינו לו כך בנביא כתיב ונתן אליך אות או מופת ברם הכא על פי התורה אשר יורוך. התורה אמר ארבע טוטפות של ארבעה פרשיות עשאן חמשה טטפות של ארבעה פרשיות חייב ר' בא ר' יוחנן בשם ר' הושעיה אמר אינו חייב עד שיורה בדבר שעיקרו מדברי תורה ופי' מדברי סופרים וגרסי' נמי התם בפרק אלו הן הגולין שאלו לתורה החוטא במה הוא עונשו אמר להן יביא קרבן ויתכפר לו. שאלו לנבואה החוטא מה הוא עונשו אמר להן הנפש החוטאת היא תמות שאלו לדרד החוטא במה הוא עונשו אמר להן יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה, שאלו לחכמה החוטא במה עונשו אמר להן חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב. שאלו להביה החוטא במה עונשו אמר להן יעשו תשובה ואני מקבלן דכתיב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך למה הוא טוב שהוא ישר ולמה הוא ישר שהוא טוב ואמר נמי באגדתא על האי ענינא חכו ממתקים וכולי' מחמדים זה דודי

וה רעי בנות ירושלים. יש לך חיך מתוק מוז. ותורף הדבר כי שאלו לתורה ולנבואה ולדוד ולחכמה החוטא מה עונשו והשיבו בדכתי לעיל והבי"ה השיב שהוא מקבל את כל השבים ולכך כתיב חכו ממתקים וגו' וכתיב נמי דרשוני והיו יש לך חיך מתוק מזה ולכך אמר כי ה' יתן חכמה זו תורה שבכתב מפיו דעת ותבונה זו תורה שבעל פה ויש מן הפותרים שמפרשים כי ה' יתן חכמה כלומר החכמה היא מתנה שנותן הב"ה אבל מפיו של אדם קונה הדעת והתבונה ברב הלימוד וביגיעה ולעניות דעתין פירוש זה אין לסמוך עליו כלל כי ודאי החכמה והדעת והתבונה מתנתו של הב"ה הן כולן וכדכתיב בבצלאל ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה וכתי' נמי במלך המשיח ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו' ולכך אין לנו לומר ולפרש כך אלא החכמה והדעת והתבונה מאת הב"ה באין אצל האדם אבל האדם צריך לטרוח ולהתעסק בהן כדי שיקבל שכר ויוכה בהן ויבואו לידי מתנה מלפני הב"ה שכן גזר הב"ה על בני האדם לתת להם מתנותיו הטובים ע"י ידי סבות ועלילות ושרחים ונרסינן נמי במגלה בפרקא קמא אמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן לא יגעתי ומצאתי אל תאמן יגעתי ומצאתי תאמן והני מילי בדברי תורה אבל בדברי דעלמא כגון משא ומתן וכדומה לו סיעתא דשמיא הוא ובדברי תורה לא אמרן אלא נמרא אבל אוקומי גירסא סיעתא דשמיא. וכן נמי מאי דאמר רבנן בבבא מציעא דניוקין בפי השוכר את הפועלים אמר רב יהודה אמר רב כיון שאדם תלמיד חכם ובנו ובן בנו תלמידי חכמים מכאן ואילך התורה חוזרת לאכסניא שלה מהאי קרא דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם וכן נמי מאי דתנן בסוף מסכת עדיות האב זוכה לבנו ובנו ככה בעשר ובחכמה כולם על ידי טורה אמרוין דברים הללו שאם תאמר שיאמר אדם היו אבותי תלמידי חכמים ואשב בטל ותבוא לו התורה מעצמה הרי אלו דברים בטלין שאפילו מי שלמד ושוכח דבר אחר מתלמודו בנרמא גורם גלות לבניו וחייב מיתה וכמפורש במסכת אבות ופ"ן יסורו מלבבך במסירם מלבו הכתוב מדבר ואפילו מי שיאמר אשב ואתפלל לי לפני הב"ה ותבא לי החכמה מעצמה אלו מעשי נסים ואותות שאין נמצאין בעולם תדיר הן שאין החכמה באה לאדם אלא על ידי טורה וקדושה וטהרה ולכך כתיב יהי חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה כלומר לעוסקים בה ומחפשים אחריה אבל יש לך אדם שטורה מעט ומפני קדושתו וחסידותו וטהרתו או זכות אבותיו מתקיימת בו התורה יותר מאדם אחר שיטרה יותר ממנו ואין בו כל המדות הללו ויתקיים יותר בזה שיש בו כל המדות הללו מזה שטורה יותר ממנו ואין בו כל המדות הללו אבל מכל מקום מתנת החכמה והדעת והתבונה מן הק' אל האדם על ידי סיבות ועלילות ושרחים וכללא דמלתא לפי הטורה הוא השכר וכדתנן בסוף אבות בן בן אומר הפוך בה והפוך בה דכולא בה וסיב ובלה בה ומנה לא תזוע בן הא אומר לפום צערא אנרא ויש מי שמפרש שזה שאמור כאן בן הא הא אומר שם חכם הוא ויש אומרי' כי הוא בן בן בן מעצמו כי שני ההין במנין בן בן כי בן עולה לה' ובן השני עולה לה' ודבר זה היא תמה שלאחר שהתחיל בראש המשנה בן בן אומר הפוך בה והפוך בה כו' היה לו לומר ולפום צערא אנרא לאחר שהן דברי בן בן בן אלו שתי המלות לא היה צריך לשנות בו כמו פעם שניה ועוד למה שינה לו שמו אבל בודאי בפרק הראשון נראה ששם חכם

הוא ותנא אחר הוא הוי' מכן בג כג ולפי שאין נזכר שמו תרד במשניות כשאר שמות התנאים על זה תמה בעיני קצת התלמידים. ויש מי שאומר כי בן הוא לדרש נאמר ולא על שם חכם ואמרו רבותינו ז"ל הדבר סתום כי המקיים מסכת אבות הוא חסיד כדגרט' בכבא קמא פרק דנויקין האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים מלי דנויקין ואמרי ליה מילי דאבות ולכך אמרו בסוף על דברי תורה והמצות שיטרה אדם ויתעסק אדם בהן כי לפוס צערא אנרא ואמרו הדבר סתום כלומר מי היה מי שטרה על המצות כאברהם אבינו ולכך אמר בן הוא אומר לפוס צערא אנרא כלומר בן אברהם ושרה אומר לפוס צערא אנרא כלומר שהטורה בתורה ובמצות שיש לו קבול שכן הרבה רמו הדבר בשם בן הוא שהוא בן אברהם אבינו ושרה שהטורה בתורה ובמצות הוא נקרא בן אברהם ושרה ומקבל שכן הרבה כמו שקבלו הן וצדקתן עומדת ומוטה על בניהן לעולם ובן הוא בן אברהם ושרה הוא שהוסיף הב"ה בשם אברהם ה' ובשם שרה ה' משמו של הב"ה להפקד ולהזכרה בה ולהוסיף בברכתן לפי שטרחו בתורה ובמצות ואמור נמי בירושלמי בפרק כהן גדול ר' הונא בשם ר' אחא יו"ד שנטל מאמנו שרה ניתן חציו על אברהם וחציו על שרה. ופי' השני הדבר שדויבך הב"ה אהבה באברהם ושרה ושקלן ורבקן כאחד ושיתף שמו בניהן וכך מצינו שהיו ישראל מושבין באמצע ומפה ומפה אותיות של אבות ושמו של הב"ה בניהן ובמפורש במדרש ששם עלו שבטים שבטי יה עדות וגו' שהיו ישראל מוליכין בדגלים לארבע רוחות כתו' לכל רוח בצבע ומפה אות מאברהם ואות מיצחק ואות מיעקב והסימן א"י בצ"ע רח"ק מק"ב וז' היתרה שנוספת באברהם אבינו הוסיף בה הב"ה ברחמי הרבים אות שניה משמו כשהוסיף באברהם אבינו הוסיף ונעשה שם משתמשין בו לכל דרי מעלה ומטה בעולם הזה כדכתיב כל הנשמה תהלל יה ואמור נמי רבנן דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנא' כל הנשמה תהלל יה והיה כתוב למעלה בדגלים יה ולכך כתיב ששם עלו שבטים שבטי יה וגו' ואל תתמה על זה מאהבת הב"ה האבות ובניהן ישראל ששיתף שמו ביניהם שגם לעתיד לבא ישתף הב"ה שמו שלם בינותינו כי עכשיו חצי השם אבל לעתיד לבא שם שלם כדכתי' ושם העיר מיום ה' שמה. תני ר' יהושע בן קרחא אומר עלה י' ונשתחא לפני הב"ה אומר לפניו רבון כל העולמים עקרתי מן הצדקת הזאת אמר לו יבא את שלך לשעבר היית נתון בשמה של נקבה ובסופה של תיבה חיך שאני נותןך בשמו של זכר ובראש התיבה הרא היא דכתי' ויקרא משה להושע בן נון יהושע וזהו שאמרנו לפוס צערא אנרא שהטורה שהיא מתנה של הב"ה אל האדם על ידי טורה וכדרך שכתו' נתן לחם לרעבים על ידי טורה שטורחים בו כדכתיב בזעת אפך תאכל לחם ואמר נמי בסוף מסכת קידושין תני ר' מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ואוקימנא מאי היא מהטא דתלמיותא ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו שאין עניות ועשירות מן האומנות אלא מאת מי שהעושר שלו שנא' לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות הכל לפי זכותו של אדם פי' הוא הטורה תניא ר' יהודה אומר ראית מימך ארי קיין וצבי סבל ושועל חנוני והם ניוונין שלא בצער ומה אלו שנבראו לשמשני הם ניוונין שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה אלא מתוך שהרעתי את מעשי קפחתי מוונתי וזה שאמר בהאי גירסא הכל לפי זכותו של אדם איכא נוסחאי דלא גרסי בהו הכל לפי זכותו של אדם וסמכי אהאי

שהמונות אינן באין בזכות וכדררשינן בסוף הוריות בהאי קרא דכתיב אשר יש צדיקים שמניע אליהם כמעשה וגו' ואמר נמי כתיב בתחלת מסכת ברכות אי משום מווני אין כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואמרינן נמי בסוף מועד קטן אמר רבא בני חיי ומווני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במולא תליא מילתא וגו'. וגרסינן נמי בסוף מסכת גדה ג' דבר' דרך ארץ מה יעשה ויתחכם אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה ויבקש רחמים במי שהחכמה שלו שנא' כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה מה יעשה אדם ויתעשר ישא ויתן באמונה וירבה בסחורה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנא' לי הכסף ולי הזהב וגו' מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים ישא אשה ההוגנת לו ויקדש עצמו בשעת ביאה כדי שיוריעו נשותיהן תחלה ויבקש רחמים ממי שהבנים שרו שנא' הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן מאי שכר פרי הבטן אמר ר' המא ברי' הנינא בשכר שמשהין עצמם בבטן בשעת תשמיש כדי שיוריעו נשותיהן תחלה הב"ה נתן להן שכרן בנים נמצא שהחכמה והמונות באין מאת הב"ה אל האדם על ידי תורה ורחמים ואלו שני הדברים החכמה והמונות פעמים שמבטלין זה את זה אבל צריך אדם לעסוק בתורה ולטרוח בה והגיה את הסחורה והתורה עומדת לו בבחרותו ובזקנותו ומפרנסת אותו כדכתיב ממרחק תביא לחמה וגרסי' נמי בסוף קידושין אמר ר' נהוראי מניח אני כל אומניות שבעולם אני מלמד את בני תורה שהיא עומדת לו בבחרותו ובזקנותו שני שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו עוד ינובון בישיבה דשנים ורעננים יהיו אבל שאר אומניות כיון שיניע אדם לזקנה ולא יוכל לעשותן הוא מת ברעב ובתורה הוא אומר וקויי ה' יחליפו כח והסחורה מבטלת את החכמה כדתנן במסכת אבות ולא כל המרבה בסחורה מחכים ואמר נמי בעירובין בפ' ב' קווצותיו תלתלים שחורות כעורב מלמד שהיה דורש על כל קיץ וקיץ תלי תלים של הלכות במי אתה מוצאן במי שמשכים ומעריב עליהם בבית המדרש רבה אמר במי שמשחיר פניו עליהם כעורב רבא אמר במי שמשים את עצמו על בניו אכזרי כעורב כי הא דרב אדא בר מתנה הוה קא אויל לבי רב אמר ליה דביתו יגוקי דידך מאי אעביד להו אמר ליה איכא קורמי באגמא פ"י יש עשבים באגם יאכלו מהן וגרסינן נמי בעירובין בפרק כיצד מעברין אמר רב הונא מאי דכתיב היתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים אם משים אדם את עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואמר לה שמסרת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקיים בידו ואם עושה כן אמר ר' הונא אמר ר' ינאי הקב"ה עושה לו סעודה שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים באהבתה תשנה תמיד כגון ר' אלעזר בן פדת דתניא אמרו עליו על ר' אלעזר בן פדת שהיה יושב בשוק התחתון של צפרי ועוסק בתורה וסדינו מוטל בשוק העליון של צפרי כרוך עליו ואמר נמי בסופא דהאי שמעתא אמר ר' חסדא אין התורה נקנית אלא בסמינן שנא' ולמדתי את בני ישראל שימה בפייה אל תיקרי שימה בפייה אלא סימנה בפייה ר' אלעזר אמר מהכא אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא עשה מדעים לתורה רבא אמר עשה מעדים לתורה והיינו דכתיב לא בשמים היא כדרב דימי דאמר כו' רבא אמר לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא מעבר לים היא לא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים ור' יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח ולא מעבר לים היא לא תמצא בסחרנין ולא בתגרין ולכך שנינו לפום צערא אגרא כי הסורה בתורה ובמצות יותר לפי הטורה יש לו קיבול שכר ולפי

הכוונה כמו ששנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון את לבו לשמים ויש לך אדם שמכוון את לבו לשמים ובמעט תורה הוא וזכה מפני הכוונה ויש לך שעוסק תורה הרבה ואין מתכוון כלל לשמה ואין שכרו כל כך ואע"פ שיש לו קצת שכר אין שכרו מרובה כל כך והעונות טורדין כרתנן באבות כל שחכמתו קודמת ליראת הטאו אין חכמתו מתקיימת וכל שיראת הטאו קודמת להכמתו חכמתו מתקיימת קודמת כענין האמור תלמוד קודם או מעשה קודם הוי אומר מעשה קודם וזו קודמת וזהו קודמת שהוא קודם ועושה המצוה קודם שיעסוק בתורה ואע"פ שהתלמוד מביא לידי מעשה כיון שיודע אדם עיקר המצוה ופירושה יפה לו שיקדים ויעשה המצוה ממה שיחזור וישנה. וכדאמרן במסכת עבודה זרה כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה כל היא שמעתתא ותנן נמי בסוף האי פרקא דמסכת אבות הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין כו' ותנן נמי במסכת נדרים. ר' טרפון אומר עשה דברים לשום פועלן ואל תעשם עטרה להתגדל בה ולא קורדום להיות עורך בו. ואמר נמי בסוף דההוא שמעתתא המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם. קל וחומר מכלשצור. ומה בלשצור על ידי שנשתמש בכלי קדש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה.

וגרסינן במסכת סוכה בסוף פרק לולב וערבה אמר ר' אלעאי מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד. שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה של חסד. שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד והרבה יש בין שלא לשמה לשלא לשמה כי יש לך לשלא לשמה שהיא לשום שררה או להתגדל או להטיל אימה יתירה וחיתית שלא לשום שמים אלו וכל דומה לאלו אינו כלום וכדאשכחן לגבי אלישע בן אבויה ששאל אלישע בן אבויה לאהר שיצא לתרבות רעה את ר' מאיר מאי דכתיב טוב אחרית דבר מראשיתו מאי דרשת ביה אמר ליה ר' מאיר יש לך אדם שלמד תורה בילדותו והוא משתבח ולמד בזקנותו ומתקיימת לו ויש אדם שעושה סחורה בילדותו ומפסיד ובזקנותו ומשתבח והוה טוב אחרית דבר מראשיתו אמר ליה ר' עקיבא רבך לא כך אמר אלא כל מי שיש בידו מעשים טובים בראשיתו מטיבין לו באחריתו (ירושלמי חגיגה פרק ב') מעשים רעים בראשיתו מרועין לו באחריתו וכמעשה אבויה אבא שהיה מגדולי הדור וכשבא למול אותי קרא לכל בני ירושלם וקרא לבן ציצית הכסת ולנקדימון בן גוריון ולבן כלבא שבוע ולרבן יוחנן בן זכאי ולר' אליעזר בן הורקנוס ולר' עקיבא בן יוסף ולר' יהושע בן חנניא ולכל החברים כיון שאכלו ושתי שרין אלין עסקין אלפא ביתא ואילין זמרין אמר רבן יוחנן בן זכאי לחבריא ולר' אליעזר בן הורקנוס אלין עסקין בדיריהון ואנא ליתי נעסיק בדיקן התחילו מתעסקין בתורה ומתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הרבנים שמחים כיום נתינתה מסיני והיתה האש מתלהטת סביבותם עלה אבויה אבא אצלם אמר להם ומה באתם לשרוף את הבית עלינו אמר לו חס ושלום אלא יושבים היינו ועוסקין בתורה ומתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיתה דמות אש מתלהטת סביבותינו שעיקר נתינתה באש נתנה דכתיב וההר בוער באש עד לב השמים אמר להן אם כך כחה של תורה אם יתקיים לי זה הבן אני גותנו לתורה ועל ידי שלא

היתה מחשבתו לשום שמים אף אני לא נתקיימה בי תורה ויש אומרים אמו כשהיתה מעוברת בו היתה עוברת לפני ע"ז והריחה מאותו המין ונתנוה ואכלה והיתה אותו המין מפעפע בכריסתו. ויש לך שלא לשמה כמו שהוא עוסק בתורה משום מנהג בעלמא ואינו מתכווין לא לשום תורה ולא לשום דבר אחר. ועל כנון זה אמרינן הריא שמעתא דגרסינן בפסחים בפרק מקום שנהגו רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים הסדך וכתיב כי גדול מעל שמים הסדך הא כיצד כאן בעושים לשמה כאן בעושים שלא לשמה כדרב יהודה אמר רב דאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"ג שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ושמעתא דרב יהודה מפורשה בפרק חלק והמורה בתורה הרבה אע"פ שיש חכם אחד שלומד יותר ממנו אין שכרו הרבה כזה של ומד פחות ממנו וטורה הרבה וכדאשכחן בההוא עובדא דרב פרידא דגרסינן בעירובין בפרק כיצד מעברין ר' פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוא תני ליה ארבע מאה זמני זמנא חדא אתו ואמרו ליה איכא מילתא דמצוה תנא ליה ולא נמרא ליה אלא עד האידנא מאי שנא מההיא שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה אסתתיה לדעתי אמינא השתא קאים מר והשתא קאים מר אמר ליה הב דעתך מעיקרא ואיתי לך תנא ליה ארבע מאת זימני אהריניתא וגמר נפקא בת קלא ואמר ליה ניהא לך דליתוספו לך ארבע מאה שנין על הי"ך או דתיזכי את ודרך לעלמא דאתי אמר בעינא דאיזכי אנא ודרי לעלמא דאתי אמר להן הב"ה תנו לו זו וזו והאי דאמר שהוסיפו לו על שניו ארבע מאות שנה כדרך שכתוב בחזקיה והוספתי על ימך חמש עשרה שנה וגרסי' ביבמות בסוף פרק החולץ תניא אמר ר' שמעון בן עזאי מצאתי מגילת יוחסין בירושלם וכתו' בה איש פלוני ממזר מאשת איש וכתיב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קבנני וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה אמר רב מדן דיינה וקטליה פירו' דן עמו שהוא לשון נשא ונתן שנשא ונתן עמו בדברי תורה והוא היה טועה ודורש שלא כדרך ונתוכה עם ישעיה במה שהיה טועה לסברתו והרגו. אמר ליה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה' משה רבך אמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב משה אמר את מספר ימך אמלא ואת אמרת והוספתי על ימך חמש עשרה שנה אמר ישעיה ידענא ביה דלא מיקביל אי אמינא ליה אשוויה מיד אמר שם אבלע בארזא אתיוה לארזא ונסרוה ואית דגרסי אתיוה לגרסא ונסרתי כי מטיה להדי פומיה נה נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב מכל מקום קשו קראי אהרדי ואראה את ה' תנאי היא דתניא כל הנביאים כולן לא נסתכלו אלא באסקלריא שאינה מאירה משה רבי' נסתכל באסקלריא המאירה. דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב הא ביהוד הא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רב אבוי אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים את מספר ימך אמלא תנאי היא דתניא את מספר ימך אמלא אלו שני דורות שבין משה ליהושע וזה משלימין לו לא וזה פוחתין לו דברי ר' עקיבא וחכמים אומרים וזה מוסיפין לו לא וזה פוחתין לו אמר לו לרי' עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימך וגו' אמר להן משלו הוספתי לו תדע שהרי נביא עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נברא מנשה ורבנן מי כתיב מחוקיה לבית דוד כתיב אי מחוקיהו או מאינש אחרניא וכתיב וגם דם הנקי אשר שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה וכי אפשר לבשר ודם

למלאות את ירושלם דם נקי פה לפה אלא שהרג את ישעיהו שהיה שקול כנגד משה רבינו דכתיב ביה פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט ונ' פירוש השמועה שכתבנו למעלה כי על ידי זה המחלוקת הרג מנשה ישעיה כי אתה אמרת ואראה את ה' חילוף דברי משה רבינו אמר ידענא ביה דלא מקבל כו' והוה בעי למימר ליה והלא אותן העומדים עם משה נאמר בהן ויראו את אלהי ישראל וכתיב כי לא ראיתם כל תמונה אלא כבודו ראו גם כבודו ראיתי אני ויש כבוד למעלה מכבוד והכבוד שהוא ההוד הגדול הקרוב לשכינה לא יראהו האדם ועליו נאמר כי לא יראני האדם וחי ומקצתו ממנו בקש משה שנא' הראני נא את כבודך והשיבו לו כי לא יראני האדם וחי וזהו שאמרו בשמועה זו מכל מקום קשו קראי אהרדי ופירקו בעיון זה ואמר תנאי היא ויש ספרים שאין כתיב בהן תנאי היא ולא קשו קראי אהרדי כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא המאירה ופי' כי לא יראני האדם על הוד השכינה נאמר שהוא בהדן ואין בריה יכולה להסתכל בו וכל המסתכל בו מיד מת וכל הנביאים ראו כבוד מתוך אספקלריא שאינה מאירה באור כחוש ונדמה להן שראו מראה וזהו כמין אדם זקן שאורו כחוש ורואה כאלו הנמוך גבוה והאחד כשנים וכן כיוצא בהן ואינו כך וזהו שכתוב וביד הנביאים אדמה כלומר המראה שרואין דמיון הוא ולא עיקר ראייה ומשה רבינו נסתכל בכבוד והוד השכינה באספקלריא מאירה מאחורי הוד השכינה ובקש יותר הוד מראה מן ההוד ולא נתן לו והענין הזה מפורש בהגדה דויקרא. ומה בין משה רבינו ובין כל הנביאים ר' יהודה בר' אלעאי אומר כל הנביאים כלן ראו מתוך תשעה אספקלריאות שנאמר מראה וכמראה המראה אשר ראיתי בבאי לשחת העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר. ומשה רבינו ראה מתוך אספקלריא אחת שנאמר ומראה ולא בחידות ורבנן אמרו כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא מכוללת והדא היא דכתיב וביד הנביאים אדמה. ומשה רבינו מתוך אספקלריא מצוחצחת שנא' ותמונת ה' יביט הרי ר' יהודה בר' אלעאי ורבנן כולן שווין שלא ראה משה רבינו כראית כל הנביאים. הוא בין למאן דגרים תנאי היא והוא ר' יהודה בר' אלעאי ורבנן ובין מאן דגרים בלא תנאי נתברר פירוש השמועה הזאת ומכל מקום אין שם דבר מברר ראית דמות ידועה שהרי יחזקאל שפירש במרכבה לא הזכיר אלא רוח גדולה ענן גדול ואש מתלקחת ומתוכה כעין החשמל מתוך האש אבל דברי הכל ההוד והכבוד והגדול הוא כבוד השכינה לא נתנה רשות להסתכל בו לכל בריה וכל מי שהוא חכם מבין מדעתו הבא לפרש יותר מזה לא נתנה רשות כה' אלהינו בכל קראינו אליו בצבור דרשו ה' בהמצאו ביחוד את מספר ימין אמלא אוקימנא בתנאי וכך פי' ימך שלך איני פוחת מהן אלא אמלא אותן לך ואלו רציתי הייתי מוסיף שכך המדה לפני מי שזוכה לפני אני מוסיף לו אבל לך עלה במחשבת למלאות ולא להוסיף תנינן במסכת עדיות בסוף פ' ב' הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי בכח בעושר ובחכמה ובשנים במספר הדורות לפניו הוא הקין שנא' מי פעל ועשה קורא הדורות מראש ואע"פ שנא' ועכרדם וענו אותם ארבע מאות שנה ונאמר ודור רביעי ישובו הנח. ואנן לעניות דעתין באנו לפרש ולומר אע"פ שהוא דבר ידוע וברור שאין לדבר הרבה בדברים הללו אלא עד שיבין החכם מדעתו שגם במעשה מרכבה שנו רבותינו ד"ל ולא במרכבה ביחוד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. ובכונן זה כתיב אכול דבש הרבות לא טוב שהוא נאמ' במעשה מרכבה לפי שדומה הדבר לדבש המתוק

מכל דבש וכן דמיונו לחקור הרבה בכבוד השכינה לא טוב הרבה דכתיב אכול דבש הרבות לא טוב וכדכתי' לך דומיה תהלה אלהים וכמו שדרשו רבותינו ז"ל במסכת מגילה היוספר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע אמר ר' אבא אמר ר' יוחנן ואמר לה אמי ר' אבא אמר ר' אלעזר כל המספר בשבחו של הב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם שנא' היוספר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע דרש ר' אבא איש כפר נכוריא מאי דכתיב לך דומיה תהלה אלהים בציון סמא דכולא משתוקא ומתלין במערבא מילא בסלע משתוקא בשמים ולכך כתיב אכור דבש הרבות לא טוב שאינו טוב לדבר הרבה בכבוד השכינה ובמרכבה אבל חקר כבודם של מלכי בשר ודם כבוד הוא להם כל מה שמרבה אדם בחקירת כבודם כבוד הוא להן שיוכל לומר ולהשלים חקירת כבודם בשעה אחת וברבור אחר אבל הב"ה ית"ש וית' זכרו שאין קין ולא סוף ולא תכלה לכבודו ולו דומיה תהלה בלי תמונה ובלי דמות צריך אדם שלא ירבה וידבר הרבה בכבודו ובשבחו שאין להן קין ולכך צריך לקצר ולתת דומיה תהלה וכתיב נמי דבש מצאת אכול דיך פן תשבוענו והקאתו ואמור נמי רבותינו ז"ל בהגיגה בפרק אין דורשין בענין צופי המרכבה ארבעה נכנסו לפרדם כו' בן זומא הציץ ונפגע עליו הכתוב אומ' דבש מצאת אכול דיך פן תשבוענו והקאתו לפי שלא סבלה דעתו ולכו אותן המראות הגדולות שראה בצפיית המרכבה ונפגע וכל שכן עתה שאין שום דעת ותבונה בעולם וכל שכן בנו עניי הדעת גם בעירנו גם בדרונו שאסור לנו להרבות ולדבר בדברים כמו אלו מיהו בעזרת הבורא יתברך שמו וזכרו לעולמים ראינו לעניות דעתך לדבר בזה קצת להיותו שרש למביני מדע ולכל בעלי האמונה לזרע קדש בכלל גדול לפי שמצינו בעולם חלוקי לב רשעי ארץ המינים שהן רודפים בני ישראל ועומדים בינינו והם מגנים עצמם לומר על חכמי ישראל הם ושלוש שהן נותנין דמות או תמונה לבוראינו חלילה חלילה לכל זרע הקדש מזה כלל המקום יפרע מן הרשעים הכופרים. ויקח מהן נקמתו ונקמתנו אנו עבדיו כל זרע ישראל המאמינים בייחודו כדכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע הנשא שופט הארץ השב נמול על גאים וכל שכן כל שאר אומות הרשעה שהן כופרים בעיקר ואומרים כמה טעויות ומדברים על כבוד אלהינו עתק וטופלים שקר בלי מדה תאלמנה ששתותיהן בקרוב כדכתיב תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בגאווה וכו' וכתיב נמי יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות ולכך כדי שידעו עמי הארץ להשיב לדבריהם ולהברידל ממשחבותיהם ותחבולותיהם הרעות לכך כתבנו קצת מזה והמקום ברחמינו יכפר בעד כדכתיב ה' הטוב יכפר בעד וכתוב הטיבה ה' לטובים ולישירים בלבבותם אלו כל זרע ישראל שנקראו טובים אבל המינין וחלוקי הלב דכתיב בהן והמטים עקלקלותם ויליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל והפושעים ומלכות זרין ושאר כל מלכויות רשעה כתי' בהן וישר פושעים וחטאים יחדו ועובי ה' יכלו אמן במהרה בימינו וכתיב כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו ולכך באנו לפרש ולהודיע שאין בכל ישראל מי שיש בו דעת וכל שכן בחכמי ישראל שנותן דמות או תמונה לבוראינו כי יוצר העולמים אין לו דמות כל עיקר יתברך שמו ויתעלה וזכרו לעולם ולנצח נצחים והוא מרומם על כל ברכה ותהלה ומתעלה מכל דמות ותמונה לפי שכל בעלי האמונה אנו ערים נאמנים בלבנו ונפשותינו ונפשותינו וכל מהשבותינו שבוראינו בורא הכל הוא אחר ומיוחד בכל שמותיו ועניניו אחר בדרך פשיטות אין

סוף לאהרותו כי כל אין מבלעדו. הוא אחר מצד אחד ולא כל הצדדין ויוצרו הוא אחד באין תחלה ואחרון באין תכלה והוא בורא כל גוף וכל גולם וכל מאורע וכל עסק וכל ענין שבעולם ולפי שאין דבר בעולם לא למעלה ולא למטה אלא הכל לבד וברוי והב"ה ברא את הכל והוא בוראו ויוצרו לכך אי אפשר לומר ולא לחשוב בו דבר מדברי יצוריו ולא שידמה לו בשום צד ולא בשום דרך ולא בשום ענין מכל ענינין ולכך כיון שהוא בורא הכל והכל שלו ואין עוד מלבדו אין לומר כלל שיש לו שום דמות ושום תמונה ואין ערוך אליו מכל פנים כדכתיב כי מי בשחק יערוך לה' ובתי נמי ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה וכתוב תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ. ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וגוי ותורף הדבר אמר משה רבינו לישראל ונשמרתם מאד לנפשותיכם. פ"י תשמרו מאד נפשותיכם שלא תחייבון כלייה שלא תהרהרו בנפשותיכם ולא בלבכם הלילה הלילה שיש לבוראנו שום דמות ולא שום תמונה שאם הם ושולם שאם תהרהרו כלל מזה הרי אתם כופרים בעקר ואתם משחיתים ועושים אלילים ופסילים ומשתתים להם לכך כתב פן תשחיתון ועשיתם לכם וגוי פ"י כי המהרהר שיש לבורא דמות הרי הוא מן הכופרים בעקר והוא בא לירי טעות האומות הכופרים בעקר ועושים דמויות ומשתתים להם כי בוודאי וברור כל דבר שיש לו דמות או תמונה נברא ונוצר הוא והמהרהר כך הוא בא לירי כפרנות ויצא מן הכלל ועושה רצונו והוא עושה כמין דמויות ומשתתה להן ואמור רבנן נמי במכילתא דואלה שמות בסוף דרש לא תעשון אתי וגוי לא יעשה לו דמות כל אלו אבל יעשה לו דמות חמה ולבנה כוכבים ומולות ת"ל ופן תשא עיניך השמימה וגוי לא יעשה לו דמות כל אלו אבל יעשה לו דמות תהום וחשך ואפלה ת"ל ואשר במים מתחת לארץ להביא אבוביא דברי ר' עקיבא ואחרים אומרים להביא את השדרורין כל כך ריבה הכתוב אחר יצר הרע שלא ליתן מקום למצוא אמתלת דבר והכרו רבותינו ז"ל בזה המקום כל התמונות מן מיני חיה ומן תמונה שאינה חיה ומן האור ומן החשך עד הצורות שהן מתחלפות ונראות במים ובנופות הנוצצות שהן מוצהבות כעין נחשת קלל והוא אבוביא ויש מי שמפרש כוביא מלשון צל כנוץ בכבואה דכבואה. ואף על הצורות המצטיירות בדעתו של אדם הנראין לעינינו בחשך והוא השדרורין. וחב"ה התורה כל אלו התמונות כדי שלא ישאר בלבבות בני האדם שום יצר ושום חשבון ושום מחשבה והרהור לתת שום דמיון ולא שום דמות ותמונה לבוראינו. ואמור נמי בהלכות יצירה וכמפרש לקמן עשר ספירות בלימה עשר ולא תשעה עשר ולא אחד עשר כו' עד עשר ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר בלום פוך מלרבר ואם רין לבך שוב למקומו שכן נאמר רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית וכל היצורים יצרו אלהינו להיעד על אלהותו וכ"ן יהיה דב"ה מה"ם ולפי שהיצורים רבים נתברר כי הבורא אחר. ועוד שיש ביצורים דבר שהוא גולם וגוף ויש בו כח להעמיד עצמו והוא הנקרא בלשון ערב גוהר ויש דבר שהוא מודע אין בו כח להעמיד בעצמו והוא נמצא מתחלף בגוף והוא הנקרא ערבי ערץ ברור הוא ומבורר שאין בבורא לא גוהר ולא ערץ והראיה על זה שאין בבורא שום דבר ממה שיש ביצורים ולא ידמה לשום צד מכל גוף

ולא לשום צד מכל צורה ואין לו דמיון כלום שאם היה דומה לגופות מקרה אחד היה לו להיות כמותם כגון חלושה או צורך דבר וחסרון דבר ובריה חרשה ולא היה הוא ראוי להיות קדמון ראשון בלא תחלה יותר מהם ולא הם ראויים להיותם בראים חדשים יותר ממנו אם היה כמותם או דומה להם בשום צד וכיון שאינו כן ודבר זה בטל נמצא שאין הבורא דומה לשום דמות ולא נמשל לפיכך תדע שעל הדומה זה לזה לא היו נרמזים אלא אם כן הם שווים זה לזה בצד מן שורש גוף אותו דבר הנדמה. עצמו שאם לא יהא מצוי באחד מן אלו הנדמין צדדי שורש הגוף הנדמה יהא אותו צד השווה שבהן חשוב ככולן ועומד כל במקום שאדמה שנחסר מן שורש גוף הדבר הנדמה וזה שאמרנו מן שרש הגוף עצמו רוצה לומר שכל דבר שבעולם גוף יש בו לא שנא אדם ובהמה ולא שנא דבר שאין בו רוח חיים. ומה שאמרנו מצדדי הגוף כי גבול הגוף הוא ארוך ורחב ובעל קומה ומקובץ בכריתו ואם היה הבורא נמשל לגופות שהן כן היה האורך והרחב והקומה מוכיחין עליו שהוא נברא ונוצר כמו שהם ראייה על בריאת כל הגופות מתחלה ולא יכול להיות קצת גופו קדמון שאין לו תחלה כי היה ראוי להיות לכולן שיהיו קדמוניות ובביטול כל זה ראייה ברורה שאין הגוף הזה קדמון ושאר הבורא גוף ולא דומה לגוף כלל ולא יכול להיות במקרה הגוף מקרה עולם שלא יורה על ברייתו שלנו לחשוב על הגופות הנסתרים ממנו במקום שאינו ראוי שאינן בראים חדשים ועוד לא היינו מאמינים על הגופות שבהורו ובמדוי שהם קדמוניות וכן היו חושבים הם בשבילנו ולא עוד אלא שהיינו חושבים קצת מן הגופות שבעולם שאנו רואים שקדמוניות הן ואינם בראים חדשים כמו שהבורא קדמון בלא תחלה כך יהיו הם ושלא יהיו מה שבעולמות מן המקרים ראייה על בריאתם ובביטול כל אלו הדברים ראייה על ביטול כל אלו המחשבות וראיה אחרת כי יודעים אנו בראיות כי כל הגופות הנמצאים בעולם אשר אמרנו למעלה בראיות הם החדשים ולא יתכן לבוראיהן להיות גוף שאם הגוף יכול לעשות גוף אחר כן היינו יכולין לעשות גופות אחרות כמות שיתכן כפי יכולתנו וכחנו והיינו יכולין לבראת לעצמנו את הבנים והבנות בלא עוד אישה והממונות וכיון שלא יתכן כל זה ידענו בעדות ברורה שאין גוף יכול לעשות גופות אחרים ומכל זה הוברר לנו ערות כי יוצר העולמים אין לו דמות ותמונה ולא דמות שום צורה כל עיקר יתברך שמו לעולמים ולעולמי עד ולנצח נצחים וציונו אלהינו בתורתו ליחד את שמו ולהיות כל מחשבותינו וכל דעתנו והרהורינו בקיאים ומנוקים ומיוחדים ליחודו ולהיותנו עדים נאמנים על אלהותו כדכתיב ואתם עדי נאום ה' ואני אל וזאת המצוה היא תחלה לכל המצות כדכתיב ראשית חכמה יראת ה' ואלו שתי המצות דעת הלב לדעת בכבוד בכל מחשבותינו שבוראנו בלי שום דמות ותמונה וצורה כמו שהקדמנו לעיל ולהאמין בייחודו ולייחודו בכל יום ובכל עת אלו שתי המצות קדמות לכל המצות וכל מי שאין בו אלו השתיים בשלו ממנו כל שאר המצות וכדאמור רבנן בחגיגה בפרק אין דורשין בענין ארבעה צופי המרכבה אחד קציץ בנטיעות כלומר הפסיד כל תורתו ומעשיו ולכך אמר קציץ בנטיעות לפי שדימה בתחלה הדבר לפרדס ואמר ארבעה נכנסו לפרדס משלו באחד באדם שמספיד בפרדס ומקציץ בנטיעות. אבל על ר' עקיבא שקיים אלו שתי המצות שאמרנו ואחריו כל המצות אמר בו עקיבא עלה בשלום וירד בשלום. ועליו הכתוב ואמר משכניו אחרך נרוצה הביאני המלך הרריו נגילה ונשמחה בך נוכיח דודיך מין

מישרים אהבוך ואף ר' עקיבא בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להן ה"ה הנהו לו לוקן זה שראו לשמש בכבודי ואית דגרסי לישתמש בכבודי מאי דרש ר' עקיבא אמר רבה בר בר הנה אמר ר' יוחנן ואתא מרבנות קדש אות הוא ברבבה שלו פ"י שהשכין ה"ה שכנתו בשמי שמים העליונים שלמעלה מראשי החיות. הוא כסא הכבוד שלו מעידה על אלהותו שאין לו דמות ותמונה כל עיקר וכבוד שכנת עוז שהשכין בנבחי מרומים והמלאכים קרובים ונהנים מזו השכינה ומאורה ואותו האור הגדול והננה הגדול הוא מעיד על אלהותו שכשרואין המלאכים אור בהיר שמראה להן בורא העליונים והתחתונים הם אומרים ראינו כבוד אלהינו והוא מקום למעלה מהן ולמעלה מכל אופנים ושרפים למעלה מן הכל ששם השכינה ושם המרכבה וישת חשך חשך סתרו של אותו מקום ובבית בראי ועימיה נהורא שרי בבתי גואי. והרקיע שלמעלה מראשי החיות אינו נגלגל כשאר הנלגלים אלא הוא כסא כבודו. ומשמי שמים העליונים הקול נשמע לנביאים והוא הקול מהאור הגדול שנברא שהוא רוח הקדש וכדכתיב ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם ומתרגמינן כד הוי דעוא קדמוהי לאשמעא דיברי לעבדהי נביאי ישראל הוא קלא ומשתמע מעילוי רקיעא דעל ראשיהון במיקמיהון משתקין נפיהון מן קדם דברא. והוה האמור כהלכות יצירה כשפורש לקמן אסתרוה אלהים הי העולמים נכון כסאו מאז ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד קול רוח ודיבור והיא רוח הקדש וכן נמי מה שכתוב בדניאל חזי הוית עד ד' כרסון רמזו ועתיק זמין יתיב וכת' נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפין שמשוניה ורבוא רבון קדמוהי יקומון וגו' וצריכין אנו לפרש זה לעניות דעתין על פי שהקדמנו וה"ה ברחמיו הרבים יצילנו מכל שניאות כדכתי' שניאות מי יבין וגו' וכבר הקדמנו שבורא העולמים אין לו דמות כל עיקר ודבר זה ידוע וברור הוא וכל הלבבות הנאמנים מעידין על זה משיקול הדעת והראיות ערות ברורה מן התורה ומשיקול הדעת והראיה בתורה כמו שהקדמנו שאין יכול לומר על הבורא שיש בו כל דמות ותמונה כלל לפי שהוא בורא הכל וכל דמות וכל תמונה וכל מעשה וכל עסק ולא איפשר לבורא להיות בו דבר שהוא ברוא על ידו והתורה נמי מעידה על זה כי אין לו דמות בשמים ובארץ כדכתיב כי מי בשחק יערוך לה' וכן לא ידמה דבר בארץ כדכתיב ואל מי תדמיוני ואשוה ומה דמות תערכו לו וכתוב נמי ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש וכן כל מודעים רחוקים ממנו וכדכתיב לא ייעף ולא ייגע ואומר אין חקר לתבונתו וכתוב נמי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ואינו נראה בעינים ומעשיו נראין כדכתיב אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע כי משמע דבר מסתתר הוא מעיד על כבודו ומשמע מושיע על מעשיו. וצריכין אנו לפרש על מאי דכתיב לכל זמן ועת לכל הפיץ תחת השמים ותורף הדבר כי הבורא יתרומם לעד ראשון עד לא כל ראשון בלי תחלה ואחרון לכל אחרון באין תכלית ואין דמות ואין תמונה וברא כל דבר.

וכשעלה במחשבה לפנינו לבראות עולמו ברא תחלה לכל הבריות רוח הקדש להיות אות על אלהותו. מה שיראה לנביאים ולמלאכים וברא דמות כסא כבודו להיות כסא כבוד לרוח הקדש הנקרא כבוד אלהינו והוא הוד בוחק ואור גדול על כל בריותיו של הבורא ואותו האור הגדול הוא נקרא כבוד בוראנו יתברך שמו וכבודו ומלכותו לעולמים וכל כתבי הקדש קודין לרוח הקדש כבוד אלהינו כדכתיב

כבוד אלהינו כדכתיב מלא כל הארץ כבודו וכת' נמי ואולם הי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ ודמות הכסא הוא כסא הכבוד לרוח הקדש והכל כבוד אלהינו וכל זה אותות שהבורא מראה לנביאים כדי שידעו שהדבור הוא מלפניו כאשר הראה לישיעיהו ויחזקאל כמפורש בספריהם וכתוב נמי בשעה שהתפלל משה רבינו מלפני אלהינו להראותו את ההוד ואת האור הגדול הזה הראני נא את כבודך וכתוב לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם והי וכת' נמי הנה מקום אתי והיה בעבור כבודי ושמתוך בנקרת הצור וגו' ועוד הכתוב והחכמים קורין האור הגדול הזה שכינה כדכתי' וישכון כבוד ה' על הר סיני וכתוב נמי לשכון כבוד בארצנו וזה האור הגדול אין כל בריה יכולה לראותו בתחלתו ולא מלאך ולא שרף ולא נביא יכול להביט בתחלת האור שעוצם האור הוא בתחלתו ואלו היה נביא מסתכל בו מיד היתה נשמתו נפרדת מגופו ומת ועל תחלת האור הגדול שנקרא כבוד אלהינו והוא השכינה בקש משה רבינו מלפני אלהינו לראותו ועל זה נאמר הראני נא את כבודך והשיב לו הבורא לא תוכל לראות את פני פני כבודי והדבר מברר שכך הוא שהרי משה רבינו לא ביקש אלא על ראית פני הכבוד כדכתי' את כבודך והשיב לו הבורא לא תוכל לראות בפני אור כבודי בעצם התחלתו כי לא יראני האדם והי אלא הנה מקום אתי כל' כל המקומות בי הם שאני מקום עולמי ואין עולמי מקומי ואני מקום כל בירותי ובראתי לך מקום להסתר בו בנקרת הצור מששת ימי בראשית והוא בערב שבת בין השמשות וכדמפרש במסכת פסחים בפ' מקום שנהגו דתניא זה אחר מן עשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות ומערה שעמד בה משה רבינו ואלהיו הנביא זכור לטוב. ואמרו נמי במסכת מגלה בפרק הקורא את המגלה למפרע אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אלמלא שנשתייר במערה. שעמד בה משה רבינו ואלהיו זכור לטוב כמלא נקב מחט סדקיה לא היו יכולים לעמוד מפני האורה שנאמ' כי לא יראני האדם והי וכל זה אנו עתידין לפרשו לפנינו במקומו בסיעתא דשמיא. ולכך כתיב והיה בעבור כבודי ושמתוך בנקרת הצור ושכונתי כפי עליך עד עברי והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו כי כל ראייה שנאמ' על כל מלאך ונביא על אור הנברא שברא הבי' יתרום שמו לעד להראות למלאכים ולנביאים היא נאמ' שמראה הבי' מסוף אותו הכבוד והאור למי שירצה אבל בתחלת האור ותוכן כבודו ודמות הודו אין אדם יכול לראותו ואי אפשר לראותו כלל אבל אנו צריכין לפרש אם יביט אדם בהתחלת אור הכבוד ההוא אע"פ שאי אפשר להסתכל בו הרבה כי לא יכול בריה לסבול מראות האור הגדול בהתחלתו מיד תתפרד ברייתו ויותר קשרו זימות כדכתי' לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם והי. אבל כשרוצה הבי' להראות לנביא קצת מן האור הנברא ההוא ולהחיותו אחרי ראותו קצת מן האור הבי' מסתיר לאותו נביא בענן סתרו עד שיעבור תחלת האור ההוד ואחר כך מסיר הבורא עננו מעל הנביא ההוא ומראהו אחרית האור כדכתי' והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו וכן מפורש במשה רבינו וכן נמי פירשו בספרי נבואותיהם ישעיהו וחבקוק כי המביט בתחלתו מיד מת והמביט אל אחוריו יהיה כדכתיב בישעיהו מלך בפיז תחוינה עיניך תראינה ארץ מרחקים שהוא סבור כמביט לארץ רחוקה ומשמע שזו הפרשה מדברת באור השכינה דכתיב לעיל מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם. הולך צדקות ודובר מישרים מואם

בכצע מעשקות וגו' וכתוב מלך ביופיו תחזינה וגו' לך יהנה אימה איה סופר איה שוקל איה סופר את המנדלים ודמיון הדבר כמו שהוא מביט בעיניו והמביט במרחקים לא יראה הדבר בעיניו אלא הגדול נראה לו כקטן וכך דמיון הדבר הזה שלא נתן הבורא כח בעין בשום בריה לראות שכינת כבודו עד שיעבור האור כולו ובסוף האור נתן כח בקצת הנביאים לראות מעט מסוף האור ולא ממש אלא כמביט לארץ מרחקים או כמביט במראה או בזכונית או בחלום ואפילו זה נאמר במשה רבינו שנדבק ברוחות מעלה ונעשה רוחו רוח נדיבה כרוחות המלאכים והיה כח בעיניו וברוחו לראות יותר מכל דרי נשיה דכתיב בו וראית את אחורי ופני לא יראו אבל שאר כל הנביאים שלא היה כחם כמותו לא היו מגיעים לראות קצת מכל זה והיה נראה להם כמה דמיונות וכמה אותות ואורות גדולות ברואות להיותן עדים על נבואתו שיכיר הנביא באותן המראות והאותות שהן שלוחות מאת הבורא אליו ושודע כי בוראינו הוא שולחו ומעידו ומצווהו להיות מתנבא באותו השליחות. וכתוב נמי בחבקוק ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם הבין עונו וכתוב לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ודרשו רבותינו ז"ל בהאי קרא בפסחים בפרק ארבעה עשר ואמר רבא מאי דכתיב ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו למה צדיקים דומים בפני שכינה כנר בפני אבוקה דאלמא באור השכינה קא משתעי האי קרא ועליו כתיב לפניו ילך דבר כענין שכתוב לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי כלו בעוצם תחלת אור השכינה בתחלתו וזה הוד הוא נברא שברא אלהינו לכבודו מפני שאין תחלה וסוף אלא לדבר הנברא וזהו לפניו ילך דבר בתחלת האור הגדול לפניו ילך דבר שאין אדם יכול להסתכל בו והמתחיל להביט בו מיד מת ויצא רשף לרגליו פירוש לאחר שיעבור האור הגדול בסופו ויצאין ממנו זיקוקין אור גדול שהנביא יכול להביט בו מרחוק ולשון רשף מלשון גחלים לוחשות וכענין שכתוב בנבואת ישעיהו ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה במלקחים לקח מעל המזבח ולשון רשף מלשון רשפיה רשפי אש שלהבתיה. וזוהי פי' המתרגם מן קדמוהי אשתלי מלאך מות ונפיק בשלהובית אישתא חימרא כלומי שהדבור והמראות יוצאות למלאכים ולנביאים מסוף האור הגדול והוא ואע"פ שבתחלת האור הוציא להסתכל בו מיד מת מסוף האור רואים הנביאים מראות אלהים ושומעים קול היוצא מן הרוח והאור נברא ותורף מה שדרשו רבותינו ז"ל לעיל בפסוק הראשון ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו שדימה הדבר שאור צדיקים דומה בפני שכינה כנר בפני אבוקה והיאך איפשר לומר ופירוש הדבר לקרבו אל הדעת לענין שכתוב וארה צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום הוא לעתיד לבא שיהא היום נכון לקבל שכר וארה צדיקים כאור נגה כלומר אור שברא הב"ה ביום ראשון שהיה אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וכדגרגסינן בהגיגה כפי' שני אמר ר' אלעזר אור שברא הב"ה ביום ראשון היה אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין עמד ונגו מהן שנאמר וימנע מרשעים אורם ולמי גזו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכיון שגזו לצדיקים שמה אור צדיקים ישמח וסליגי תנאי בזה האור שנברא ביום ראשון הריה יותר מן האור המאורות הללו והיה בו כח שאדם צופה בו ומביט למרחוק ונגנו מקצתו והשאר נתחלק במאורות או לא היה אלא זה שנתחלק על אלו

ומצינו דאמוראי קא מכרעי כמאן דאמר יתר מכאן היה ונגנו מקצת ובהכי הוא מסקנא כדמכרעי אמוראי. והוה שאמר' כיון שנסתכל בתורת דמיון באנשי דור המבול לאו כמשמעו ואין פי' נסתכל מענין הנמלך ומעיין בדבר שאין זה דרך שיאמר על הבורא. אלא פירושו בא להודיע בתורת דמיון כמה החטא גורם שהבורא יתרום לעד ברא את האדם שליט בעצמו לעשות חפצו בטוב או ברע וברא נן עדין לטובים וניהם לרעים ואע"פ שנלוי לפניו מה יעשו ואנה ילך שורש הכל ומה יהא סופו וכך נמי ברא אור הגנוו לצדיקים לעתיד לבא ביום ראשון כדו שיחלק אותו להודיע שאם לא היה חטא הבהו מאלתר היתה אורן של צדיקים ומתן שברן ואע"פ שהכל נלוי לפניו שהעולם הזה יהיה תחלה ויעשו בו העונות ולכך חלק האור ונתן ממנו חלק אחד משלש מאות ומשלש חלקים למאורות להאיר לכל העולם הזה והשאר כלו גנוו לצדיקים לעתיד לבא לפי שנלוי לפניו מה שדורות הרעים עתידים לעשות וראוי אותו האור לימנע מהן ולכך ברא אותו האור ביום הראשון להאיר בעולם הזה ולעולם הבא ונגו ממנו שלש מאות ומ"ב חלקים ונשאר ממנו חלק אחד להאיר לכל העולם הזה למאורות לכל צדדי העולם נמצא אותו האור ג' מאות ומשלש חלקים מאור השמש בתקופתו בעולם הזה וכענין שכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחין מכתו ירפא וחשוב שבעתים שהם שבע שבועות והם מ"ט וחשוב שבעה פעמים מ"ט יעלה הכל שלש מאות וארבעים שלש שכך הוא הפסוק יהיה שבעתים ואחר כך כאור שבעת הימים וסך הכל שמ"ג חלקים ועל כך כתיב ואהביו כצאת השמש בגבורתו וזה עיקר גבורתו כלומר לעתיד יאירו הצדיקים שהם אהביו של הבורא כצאת השמש בגבורתו. וכך פירש בתרגום כצאת השמש בגבורתו. על חד תלת מאה וארבעין ותלתא והוא שכתוב נמי וכאור בקר יורה שמש ופירושו כאור אותו בוקר שהיה ראשון שברא ה' עולמו באותו האור תורה השמש לצדיקים לעתיד לבוא וכדכתי' וזרחת' לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ונ' וכשיאיר ה' לצדיקים אותו האור הגנוו להם לעתיד לבא יאירו צדיקים כאור נגה ולכך כתיב הולך ואור עד נכון היום שיהיה אורן כאור אותו הנגה שהיתה ביום ראשון ועל אותו האור כתיב ונגה כאור תהיה פי' אותו נגה שיוסף הביה לצדיקים יהיה כאור שבסוף האור שראה משה רבינו מהוד השכינה והיאך יהיה סוף אותו האור לא שידמה לו כלל אלא קרנים מידו לו שיחלק ה' מכבודו ליריאי ויוסף להם אור על אור עד שידמה ויראה בלב אור הצדיקים לסוף האור הנראה מהוד השכינה כנר בפני אבוקה ולא תהיה סבור שזה שאנו אומרים כנר בפני אבוקה שהוא ממש שיהיה אור הגנוו לצדיקים חלק אחד מאחרית האור שבסוף הוד השכינה כמו שהוא הנר חלק אחד מהאבוקה אלא פירושו ועניינו שאור הגנוו לצדיקים שהוא שמי"ג חלקים מאור השמש הזה בגבורתו הוא חלק אחד ממה שנתן ה' כה בעין הנביא לראות מאחרית הוד השכינה כחלק אחד שהוא הנר בפני אבוקה ויש נמי מי שמפרש כמשמעו כל' שהב"ה שהוא מחלק מכבודו ליריאי עתיד לתת לצדיקים אור גדול לעתיד לבא עד שיאירו חלק מחלק אחד מהאור שבאחרית הוד השכינה וזהו פירושו ונגה שיאיר ה' לצדיקים כאור תהיה ולא שידמה לה ממש אלא נדמה לו כיוקין היוצאין מן האור הגדול וזהו קרנים מידו לו שהקרנים פרות אורות ויוקין וכענין שכתוב במשה רבינו כי

קִרְקַן עוֹר פִּנּוּ וְזֶהוּ שְׂאֵמְרוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל אֹר שֶׁבְרָא הַבַּיָּה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן אֲדָם צוֹפֵה וּמְבִיט בּוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ אִיכָּא מֵאָן דְּבַעֵי לְפָרוּשֵׁי שְׂשִׁימֵשׁ אוֹתוֹ הָאֹר עַד יוֹם שְׂשִׁי שֶׁנִּבְרָא אֲדָם וְהָיָה אֲדָם בְּעֵצְמוֹ צוֹפֵה וּמְבִיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְכוּיֹן שֶׁחֲטָא אֲדָם נִגְנָו וְהָא מִילְתָּא לְעִנְיֹת דַּעְתִּין לֹא אִיפְשַׁר לְמִיּהוּי דָּאֵם כֵּן לֹא הָיוּ הַמְּאוֹרוֹת מְאִירִין מִכָּה אוֹתוֹ הָאֹר כֻּלָּל כִּי אוֹתוֹ הָאֹר בְּכֹל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ הָיָה מְשֻׁמֵשׁ וּמְאִיר כִּי עֲדִיין יֵשׁ לֹמֵר בְּעֵמּוּד עֵינַי וְעֵמּוּד הָאֵשׁ שֶׁהָיוּ מְאִירִין לְיִשְׂרָאֵל אַרְבַּעִים שָׁנָה בְּמִדְבַר לֹא הָיוּ מְאִירִין אֲלֵא לְיִשְׂרָאֵל בְּלִבְדּוֹ וְלְיִשְׂרָאֵל הָיוּ מִכְהִינַן וּמִכְבִּין גִּלְגַּל חֵמָה וּלְבַנָּה מְרוֹב אוֹרָן וּמְאִירִין אֵלּוּ לְהֵן אֲבָל לְשֹׂאֵר הָאוֹמוֹת לֹא הָיוּ מְאִירִין לְהֵן וְלֹא הָיוּ מִכְהִינַן וּמִכְבִּין לְהֵן גִּלְגַּל חֵמָה וּלְבַנָּה אֲבָל זֶה הָאֹר שֶׁל יְמֵי בְּרֵאשִׁית כִּיּוֹן שֶׁהָיָה מְאִיר לְעוֹלָם כֻּלּוֹ הָיָה מִכְּבָה לְגַמְרֵי גִלְגַּל חֵמָה וּלְבַנָּה וְלִכְךָ לֹא אִיפְשַׁר לָן לְמִימְרָ שֶׁהָאִיר עַד יוֹם ו' וְעוֹד דָּאֵם כֵּן שֶׁהָאִיר עַד שֶׁחֲטָא אֲדָם וְנִגְנָו לֹא אִיכְעֵי כִיּוֹן שֶׁנִּסְתַּכַּל בְּאַנְשֵׁי דוֹר הַמְּבוּל כִּיּוֹן שֶׁחֲטָא אֲדָם הָיָה לוֹ לֹמֵר. וְאִיכָּא נְמִי מֵאָן דְּבַעֵי לְמִימְרָ שְׂשִׁימֵשׁ אוֹתוֹ הָאֹר עַד יוֹם רְבִיעֵי שֶׁנִּתְלָו מְאוֹרוֹת וְנִגְנָו וְעִיקַר הַפִּירוּשׁ לְעִנְיֹת דַּעְתִּין שְׂאוֹתוֹ הָאֹר לֹא שִׁימֵשׁ אֲלֵא קֶצֶת יוֹם רֵאשׁוֹן וְנִגְנָו וְזֶהוּ הָאֵמּוּר אֲדָם צוֹפֵה וּמְבִיט בּוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ כְּלוּמֵר שְׂאִילוֹ הָיָה אֲדָם נִבְרָא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה כַּח בְּעֵין לְצַפּוֹת וּלְרֹאוֹת בּוֹ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְזֶה שְׂסִיִּים בְּדַרְשׁ זוֹ וְכוּיֹן שֶׁנִּגְנָו לְצַדִּיקִים לְעִתִּיד לְבָא שִׂמְחָה וְאוֹר צַדִּיקִים יִשְׂמַח בְּתוֹרַת מִשַׁל וְדַמְיוֹן כַּעֲנִין שֶׁכְּתוּב יִשְׂמַח ה' בְּמַעֲשָׂיו בְּתוֹרַת מִשַׁל וְדַמְיוֹן לְהַקְרִיב אֶל לְבוֹת בְּנֵי אֲדָם. וּמְצִינוּ בְּסִפְרָ אֶחָד מִסְּפָרֵי רַבִּינוּ סַעְדִּיָּה ז"ל שֶׁחִיבֵר עַל טַעְנוֹת מִין אֶחָד שֶׁם רִשְׁעֵי יִרְקָב שֶׁאֵמֵר אוֹתוֹ הִרְשַׁע עַל רְבוּתֵנוּ ז"ל חֲכָמֵי הַתְּלִמּוּד הַלֵּילָה וְחִלְיָה שֶׁהֵם הָיוּ נוֹתְנִים דְּמוֹת וְתַמּוּנָה לְבוֹרָא הָעוֹלָמִים יִתְעַלָּה שְׂמֹי וְיִתְרַחֵק מִכֹּל זֶה וְאֵמֵר אוֹתוֹ רִשְׁעֵי שֶׁכֵּךְ הָיָה סְבוּר וְנִרְאָה לוֹ מְדַבְּרֵי רְבוּתֵנוּ ז"ל וְחִיבֵר עֲלָיו רַבִּינוּ סַעְדִּיָּה ז"ל סִפְר בְּתַשׁוּבוֹת נִכְוֹנוֹת וְכִמָּה רְאוּת הָיָאךְ הָיָה אוֹתוֹ רִשְׁעֵי טוּעָה וּמַטְעָה וּבִסּוֹף הַשַּׁעֲרָ אֵמֵר עֲלָיו אֲבָל טַעְנוֹתָ עַל הָאֵ דְאַכְתְּרִיאַל וְעַל הָאֵ דְאַמּוֹר בַּהּ הָרְאֵנִי כִּיּוֹצֵא בְּהֵם פִּירוּשׁם וּסּוֹף עֲנִינָן לֹא הִבִּין אוֹתוֹ זֶה הָאוּיֵל וְלֹא הָיָה יֹכוֹל לְהִבִּין מִמֶּנּוּ שׁוּם דְּבַר מְרוֹב סְכֻלוֹתָ וְאוּלְתוֹ וְאֵלּוּ הָיָה הַזּוֹר אֶל לְבוֹ וּמַעֲיִין בְּתוֹרָה וְקוֹרָא אוֹתָהּ לֹא הָיָה תַמָּה עַל זֶה לִפְיָ שֶׁהָיָה מוֹצֵא בְּתוֹרָה כִּי הַמְּקוֹם הָרְאָה לְמִשָּׁה אַחֲרִית כְּבוֹדוֹ כִּי לֹא הָיָה יֹכוֹל לְרֹאוֹת רְאִישִׁיתוֹ כְּדַכְתִּיב וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲוֵרֵי וּפְנֵי לֹא יִרְאוּ וְהָיָה מוֹצֵא בַּהּ כִּי מִשָּׁה וְאַהֲרָן וְנֹדָב וְאַבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מוֹקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵמֵר הַתּוֹרָה עֲלֵיהֶן וְיִרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּפִירוּשׁ הַכְּתוּב כִּי רֵאוּ אוֹר גְּדוֹל דְּכַתִּיב וּמִרְאָה כְּבוֹד ה' כַּאֲשֶׁר אוֹכֵלָת וְהָיָה יִשְׁעִיהָ אֵמֵר וְאַרְאָה אֶת ה' וּפִירוּשׁ הַדְּבָר כִּי רָאָה אוֹר גְּדוֹל אוֹר הַכְּבוֹד וְהוּא הָאֹר הַכְּרוּי תַחֲלַת כָּל הַבְּרִיּוֹת וְהַנּוֹצְרוֹת וְכֵן אֵמֵר מִיכָּה רֵאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף וְכֵן אֵמֵר יִחְזַקְאֵל וְאַרְאָה כַּעֲנִין חֲשַׁמֵּל כְּמִרְאָה אֵשׁ בֵּית לֵה סָבִיב וְכֹל אֵלּוּ הַשְּׁבָחוֹת וְהַדְּמִיוֹנוֹת שֶׁרָאוּ אֵלּוּ הַנְּבִיאִים הֵם בְּדַעוֹת כָּל בְּעַלֵי הָאֵמוּנָה וְהִיחַדוּ אוֹרוֹת נִבְרָאוֹת וְטַעַם הַחֲכָמָה בְּבְרִיתָן כְּדִי לְבַרֵר וּלְחַזֵּק הָאֵמוּנָה לִפְנֵי הַנְּבִיאִים אוֹ הַצַּדִּיקִים הָרוֹאֵה אוֹתָן כִּי הַדְּבַר הַנִּשְׁמַע אֵלּוּ הוּא מֵאֵת ה' וּבְדַבְּרוֹ הַקְּדוּשׁ מִפְּנֵי הָאֹר הַבְּהִיר הַתְּלָוִי בּוֹ אֲשֶׁר הוּא אוֹת לוֹ וּמוֹפֵת מַעִיר עֲלָיו וְכֵן כָּל נְבִיאֵי וְחֻזָּה שֶׁרָאָה זֶה הָאֹר הַבְּהִיר אֵמֵר רֵאִיתִי אֶת ה' וְרִצְוָנוּ לֹמֵר רֵאִיתִי אֶת ה' וּמוֹפֵתוֹ הַמַּעִיר עַל כְּבוֹדוֹ כְּמוֹ שֶׁפִּירוּשׁ כָּל זֶה פִּי רַחֵם בְּסִי הִיחַדוּ. וְעַל זֶה הַדְּרָךְ נִכּוֹן לָנוּ לֹמֵר כִּי ר' יִשְׁמַעֲאֵל רָאָה צוּרָה אַחַת מִצּוּרוֹת הָאֹר הַבְּהִיר הַכְּרוּי תַחֲלָה וְשֵׁם זֶה הַצּוּרָה אַכְתְּרִיאַל

וקרא אותה הוא אלהי ישראל ופי' משמעת אות אלהי ישראל ואומר ברבני על דרך
 הכתוב ברכו את ה' כל מלאכיו ברכו ה' כל צבאו ולמדו כל אלו הדברים הנכונים
 והמלות הטובות אשר למדו ואין אנו אומרים בר' ישמעאל מפני שראה זו הצורה
 מצורות האור כי נביא הוא לפי שאין כל מי שרואה מלאך נביא אבל רבים שראו
 מלאכים ואינם נביאים ועל זה הדרך תתפרש הא דאמור בה אני כיוצא בכם ופירושו
 כי הב"ה מראה לצדיקים בעולם הבא אור עצום כדמות צורת אש וכשיפחדו ויוועו
 ממנו יאמר להם אני מדבר ואמת הוא כי כל מלאך וכל צורה אור ברואה כמו
 שאנחנו ברויים וברא הב"ה לכבודו דכתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש
 לוהט וכל דבר וכל מקרה שנאמר בו ראיתי את ה' פי' בודאי ראיתי כבוד ונתודע
 אלי עוצם ה' וגבורתו ואם יבא אדם עצום שוטה ויבריה עצמו ויאמר כי הנביאים
 האלו ראו את ה' כמשמע הכתוב אנו מכארים לו כי אין הדבר כמשמעו מהתורה
 שהרי כתוב בתורה כי לא דבר ה' עם אחר מהנביאים כי אם עם משה בלבד
 דכתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים ומכאן
 תבין ותראה כי כל האור שראו הנביאים ושמעו הדבר ממנו אור בריו הוא דכתיב
 כמראה הקשת אשר יהיה בענן וכתיב ויאמר אלי בן אדם עמוד על רגליך ואדבר
 וגו' ואני משלים הדבר על שיעור קומה ואומר כי שיעור קומה לא נתקבצו עליו
 דבר כל החכמים מפני שאינו לא במשנה ולא בתלמוד ואין לנו דרך שיתברר לנו
 בה אם הוא דברי ר' ישמעאל אם לא ואולי איש אחר אמר כך על שמו כמו
 שנראה רבים מהספרים קרואים בשמות אנשים שלא עשו אותם אבל חיברו אחרים
 ונתנו עליהם שם אחר מגדולי החכמים כדי לשום שם גדול לספריהם ואם הוא
 הדבר כן אין עלינו להשיב על זה הטענה ובכל שכן אני משיב עליה לדרך
 החיוק ואי' אלו שמנו כתב שיעור קומה לר' ישמעאל היינו מוצאים כמה פנים
 לדבריו ומפרשים כי הם יוצאות על דרך האמונה והיחוד והוא כי כבר הודיענו כי
 הבורא בורא אור בהיר לכל נביאיו שיהא להם אות ומופת ועד על כבודו ועל
 אלהותו ולדעת כי הדבר הנשמע אליהם הוא ברבר ה' ומצותו. ועל זה הדרך נכון
 שיהא הב"ה בורא למלאכיו אור בהיר גדול מזה להודיעם הדבר אשר הם שומעים
 ומצויים להשמיעו אל הנביאים הוא מעם ה' וראוי הוא שיהיה זה האור הרבה
 בהיר ונאור כרב כח המלאכים על כח בני אדם ובזאת אמי' חיוי אל כלבי בספרו
 שכתב בו מאתים טענות למה עוב הב"ה המלאכים הטהורים ולא שכן כבודו ביניהם
 ובחר לשכן כבודו בין בני אדם הטמאים. והשבתי אותו כששמעתי את דברו ומי
 הודיעך כי לא תשכן בין המלאכים מאורו הרבה מהאור השוכן בין בני האדם וכן
 היתה תשובתי אליו בזה הלשון. עוד איך עתה תדע מה למלאכי מרומים איפשר
 כי השכן בינימו אור כזה אלף פעמים כי זרח כפי' כחם לעובדו בתמים ואיך
 תאמר מאסם ולא תגור מן החכמים ואם הוא הדבר כן נכון הוא דאמר ר' ישמעאל
 כי אחר מהמלאכים אמר לו כי האור שהשכן בינינו ארכו כך ורחבו כך כי האור
 הברוי הבאה לבני אדם הוא מלא בית דכתיב ושוליו מלאים את ההיכל וראוי הוא
 האור הברוי למלאכים שיהא מלא השמים ואין בזה הסיוע והדוקיא והפירושו שום
 טענה על ר' ישמעאל אם כן דבר שיעור קומה לו ואם יאמר אדם הרי לא נאמר
 שם שקרא לזה האור יוצרנו אנו אומרים לו אין זה הדבר אלא כמו שאמר ישעיה
 ואראה את ה'. וכדכתי' בתורה ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה

לבנת הספיר וכעצם וגו' וכמה שנתפרש זה כבוד ה' וכבוד ה' אלהי ישראל כך
 נאמר כאן כבוד יוצרנו ונראה ממה שכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל למעלה כי פ"י
 אכתריאל יה ה' צבאות הוא מלאך שלוח מאת הכבוד יתברך. אבל רבים מן
 הגאונים ז"ל פיר' כי אכתריאל אינו מן המלאכים אלא מאור הכבוד יתברך ומההוד
 הגדול שראה ממנו ר' ישמעאל צורה ונראה לו שנקראת בזה השם וזה הענין
 מפורש בתחלת מסכת ברכות כיון שראה ר' ישמעאל כהן גדול בבית קדש הקדשים
 כבוד אכתריאל יה ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא בראית הלב או בענין
 חיוני חלום וכך כתב רבנו הנגאל גאון ז"ל בפירוש ברכות שראה ר' ישמעאל
 זה בראיית הלב כאשר ראה ישעיה ומיכיהו ושמע קול מלפני הכבוד ישמעאל בני
 ברכני פ"י ברכה זו היא שבח והלל כדכתיב ברכו ה' מלאכיו וכשם שאנו אומרים
 תמיד ברוך כבוד ה' ממקומו וכיון שנתן ברכה ושבח לפני הכבוד התפלל אותה
 התפלה שהיתה קבלה הלכה למשה מסיני ששמע אותה כאשר אמרנו ופתח ואמר
 יהי רצון מלפניך שיכבשו רהמיק את כעסך וכו' ויש אומ' אכתריאל מלאך הוא
 ואנו לא קבלנו אלא הכבוד הוא ולעניות דעתין צריך לדקדק ולהפריש בכל מקום
 ובכל המראות והחזיונות שראו הנביאים בין הכבוד והמלאכים ושלא יהא אדם נראה
 ככופר ומחרף ומגדף וכדגרסינן בקידושין פ' האיש שמקדש תניא ר' יהודה אומר
 המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי פ' על האי קאמר ויראו את אלהי ישראל
 שמי שמתרגמו כצורתו ואומר וחזיתו אלהא דישראל זהו בדאי שהוא מכוב שאין
 הכבוד נראה כלל והמוסיף עליו ומתרגם וחזו ית מלאכא דאלהא דישראל הרי זה
 מחרף ומגדף שעשה הכבוד מלאך אלא מתרגם וחזו ית יקר' אלהא דישראל. ואנן
 נמי לעניות דעתין הצרכנו לפרש כמה שכתב רבינו הנגאל ז"ל ראיית הלב כאשר
 ראה ישעיה ומיכיהו ודאי צריך דבר זה פירוש הרבה ולהפריש בדבר כי וודאי אי
 אפשר לנו לומר מן הדעת שהיתה ראיית צופי המרכבה כראיית הנביאים ובודאי
 היה הפרש ביניהן כי צופי המרכבה לא היו נביאים ואין אנו יכולין לומר שהיו
 חזיונות אלו כחזיונות אלו כי חזיונות הנביאים קרובים לראייה ממש יותר מחזיונות
 צופי המרכבה ואע"פ שיש מי שרוצה לומר חזיונות צופי המרכבה כמותן וכך היו
 נמי נביאים צופי המרכבה לולי שאין דרוך ראוי לכך מכל מקום או מפני הדור
 או משום דבר אחר לא היו חזיונות אלו כחזיונות אלו כי חזיונות הנביאים קרוב
 לראייה ממש מחזיונות צופי המרכבה ובלשון עצמו יש הפרש גדול ותוכל לראות
 ממנו כל זה כי בכל הנביאים ואראה ראיתי ובצופי המרכבה אמרו רבותינו לשון
 צפייה דתנן במגלה בפרק הקורא את המגלה עומד סומא פורס על שמע ומתרגם
 ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע תניא אמר לו
 לר' יהודה והלא הרבה צפו במרכבה ולא ראו את המרכבה אמר לו ר' יהודה
 התם באובנתא דליבא תליא מילתא והא קא מבין הכא משום דאית ליה הנאה
 הוא והא לית ליה הנאה ורבנן הכא נמי אית ליה הנאה כדר' יוסי דתניא אמ' ר'
 יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא הוה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש
 העור באפלה וכי מה איכפת ליה לעור בין אפלה לאור עד שבא מעשה לידי
 פעם אחת הייתי מהלך בדרך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא אחר שהיה אוהו
 אבוקה בידו אמרתי לו בני אבוקה זו למה אמר לי כל זמן שאבוקה בידי בני אדם
 רואין אותי ומצילין אותי מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנין וכן נמי אמרינן הכא

בהניגה בפר' אין דורשין בעריות ולא במרכבה ביחוד אלא אם כן היה חכם ומבין
 מדעתו תני ר' חייא אומ' אבל מוסרין לו ראשי פרקים ואמ' ר' חייא אין מוסרין
 ראשי פרקים אלא לאב ביד ולמי שלבו דואג בקרבן אית דאמ' לאב ב"ד והוא
 שלבו דואג בקרבן אמר ר' אמי אין מוסרין דברי תורה אלא ליועץ חכם חרשים
 ונבון לחש אמ' ר' אסי אין מוסרין דברי תורה לגוי שנאמר מגיד דבריו ליעקב
 חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. אמר ליה ר'
 יוחנן לר' אלעזר תא אנמרך מעשה מרכבה אמר ליה אכתי לא קשוכי (קש) נח
 נפשיה דר' יוחנן אמ' ליה ר' אסי תא אנמרך אנא אמר ליה אי זכאי גמרי מיניה
 דר' יוחנן דביוסי הוה גמיר מעשה מרכבה סבי דפום בריתא הוה גמירי מעשה
 בראשית אמר ליה אנמריןן מעשה מרכבה דנגמרך מעשה בראשית אמר ליה
 אנמרןן ברישא אנמררה ברישא לבתר דגמר אמרי ליה אנמריןן אמר להו תנינא
 להו דבש וחלב תחת לשונך דברים שמתקין מדבש וחלב יהו תחת לשונך
 ואבהו אמר מהכא כבשים ללבושך אל תקרי כבשים אלא כבשים דברים שהן
 כבשונן של עולם יחיו תחת לשונך אמר ליה תנינן עד ויאמר אלי בן אדם אמר
 להו הן מעשה מרכבה. מיתבי עד היכן מעשה מרכבה ר' אומר עד וארא
 בתראה ר' יצחק אומ' עד השמל עד וארא עד והשמל מגמרינן אנמרורי מכאן ואילך
 מסרינן ראשי פרקים איכא דאמרי עד וארא ועד השמל מסרינן ראשי פרקים מכאן
 ואילך אם היה חכם מבין מדעתו אין אי לא לא ומי דרשי בהשמל והא הוא
 ינוקא דהוה קא דרש בהשמל ונפק נורא מיניה ואכלתיה שאני ינוקא דלאו ארח
 ארעא. מאי השמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא חיות עתים
 חשות עתים ממללות בזמן שהדבור יוצא מפי הביה חשות אין הדבור יוצא מפי
 הביה ממללות. והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק מאי הבזק אמר ר' יוסי בר' חנינא
 כאור יוצא מבין החרסין וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש
 מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין השמשל מתוך האש להיכן הלך פי שבאה
 מן הצפון להיכא אולא שהורה אמר רב יהודה אמר רב שהלך לכבש את העולם
 כלו תחת נבוכדנאצר הרשע וכל כך למה שלא יאמרו אומות העולם ביד אומה
 שפלה מסר הביה את בניו אמר הביה מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי פסילים
 עונותיהם של ישראל גרמו לי. וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות
 לארבעת פניו אמר ר' אלעזר אופן אחד יש שעומד בארץ וראשו בשמים מגיע
 לבין החיות. במתניתא תנא סנדלפון שמו וגבוה מחברו מהלך חמש מאות שנה
 ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו ואית דלא גרסי ביה לקונו. איני והכתיב
 ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליכא דידע דאמ' שם עליה ואויל תנא יתיבי
 בדוכתיה אמר רב כל שראה יחזקאל ראה ישעיה ישעיה דומה לבן כרך שראה
 את המלך יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך. אמר ריש לקיש מאי דכתיב
 אשירה לה' כי נאה נאה אשירה למי שהוא מתגאה על כל הגאים מלך שבחיות
 ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהם והביה מתגאה
 על כלם. כתוב אחד אומר ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם
 ופני שור מהשמאל לארבעתם ופני נשר לארבעתם וכתביב ארבעה פנים לאחד פני
 האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר ואילו
 שור לא קא חשיב ליה אמר ריש לקיש יחזקאל ביקש עליו רחמים והפכו אֶלְכְּרוּב

אמר לפניו רבונו של עולם קשינור יעשה סנינור מיד הפכו לכרוב מאי כרוב אמר ר' אבהו כרביא שכן בבל קורין לינוקא רביא אמר ליה ר' אבא לאבבי אדם וְכרוב חד הוא אמ' ליה אין אפי רברבי ואפי זוטרתו כתוב אחד אומר שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף. וכתוב וארבעה פנים לאחד וארבע כנפים לאחד מהן לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. כביכול נתמעטו כנפיהם של חיות אי מיניהו אימעיש אמר רב חננאל אמר רב אותן שאומרים בהן שירה כתיב הכא יעופף וכתוב התם התעף ענין בו ואיננו רבנן אומ' אותן שאומרים בהן שירה כתיב שמכסות בהן רגליהן שנאמ' ורגליהן רגל ישרה ואי לאו דהו מעוט מנא הוא ידע דילמא דגלאי ואחואי ליה דאי לא תימא הכי ודמות פניהם פני אדם מנא ידע אלא דגלאי ואחואי ליה הכא נמי דגלאי ואחואי ליה הכי השתא בשלמא אפי ארה ארעא לגלויי איניש קמי מלכא ואלא כרעי ארה ארעא לגלויי איניש קמי רבה. כתיב אחד אומר אלף אלפין ישמשוניה ורבוהו רבוון קדמוהי יקומון וכתוב היש מספר לגדודיו לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. כביכול נתמעטה פמליא של מעלה. תניא ר' אומר משום אבא יוסי בן דוסאי אלף אלפים ישמשוניה ומכל הני דכתבי לעיל נתברר כי החכמים שצפו במרכבה לא כתבו חכמים עליהם אלא בלשון צפא או לשון הציץ. והררינן להאי פסוקא דכתבינן עליה כל הני מיליה ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם הביון עוזו דאע"ג דאיכא מאן דמפרש עליה כמה פירושים ואין מקומו להארץ כאן והמקום ברחמיו הרבים יגיענו להנצל אל מקומו להארץ בפירושין הללו ולפרש יפה אמן וכן יהי רצון. והביאנו אותו כאן לדרשא שדרשו בו רבותינו ויל כמו שכתוב לעיל למה צדיקים דומים בפני שכינה כנר בפני אבוקה כלומר שהננה שברא הביה ביום ראשון שגנו לצדיקים כשיאיר להם לעתיד לבוא ידמה מעט לסוף אור של שכינה והוא ידמה לו. לא שידמה לו בדמיון ממש אלא לזיקוקן המאירין היוצאים מסוף אור השכינה ולכך מסיים הפסוק קרנים מידו לו ופי' ושם הביון עוזו כלומר האור שהיה מכוסה מישראל בעולם הזה שלא היה נגלה ממנו אלא מעט לנביאים יהיה נגלה ממנו הרבה לעתיד לבא לצדיקים דכתיב והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון וגרסינן בסוף פרק ואלו עוברין בפסח מאי יקרות אמר ר' אלעזר זה אור יקר בעולם הזה קפוי הוא לעולם הבא ר' יהושע בן לוי אמר אלו נגעים ואהלות שיקרות הן בעולם הזה קפויין הן בעולם הבא ור' יוחנן אמר אלו בני אדם שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הן לעולם הבא כי האי דיוסף בריה דר' יהושע בן לוי אי נגיד ואית דגרסי איתפא ואיניד אמ' ליה אבבה מאי חיות אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר ליה בני עולם ברור ראית ואנן היכי איתין התם כי היכי דאיתין הכא הכי איתין התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרים הרוני מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן מאי נינהו הרוני מלכות אילימא ר' עקיבא וחביריו משום הרוני מלכות זכו ותו לא בלאו הכי נמי יזכו דהא איכא תורה ומצות אלא הרוני לוד ואית דגרסי אלא הרוני לוד ומאי נינהו. שמעיה ואחיה. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. אטו עד האידנא לאו אחד הוא אמר ר' אחא ברי חנינא אמר ר' יוסי לא בעולם הזה

העולם הבא על בשורות טובות ואומר ברוך הטוב והמטיב על שמועות רעות ואומר
 ברוך דיון האמת. לעולם הבא כלו הטוב והמטיב. ושמן אחד אטו עד האידנא לאו
 אחד הוא אמי רב נחמן בר יצחק לא בעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב
 ביוז הא נקרא באלף דלת העולם הבא נכתב ביוז ונקרא ביוז הא. רבא סבר
 למידרשיה בפירקא אמר ליה ההוא סבא לעולם כתיב עלמיה עלומי ר' אבינא רמי
 כתיב זה שמי לעולם וכתיב זה זכרי לדור דור אמי הב"ה לא כשאני נקרא אני
 נכתב נכתב אני ביוז הא ונקרא אני באלף דלת. והדרנין לפרוש זה מדרש שדרשו
 רבותינו ז"ל בפסוק זה לא יהיה אור יקרות וקפאון. פירושי קפוי לשון מצוי ונגלה
 ודברי ר' אליעזר שאמר זה אור יקר בעולם הזה קפוי הוא לעולם הבא. יש מי
 שמפרש אותו על התורה שנקראת אור כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור. ויש מי
 שמפרש אותו על אור השכינה הנגלה לנביאים ולא לשאר בני אדם אותו עת
 יהיה מצוי ונגלה לכל הצדיקים והוא יקר בעולם הזה כדכתיב' ודבר ה' היה יקר
 בימים ההם אין חוון נפרץ. והני תרי פירוש הדבר קרוב שיהו דעת אחד כי שכר
 אור התורה הוא ראיית הוד השכינה וכדכתיבין לעיל האי קרא דכתיב' בישעיהו הולך
 צדקות ודובר מישרים מואם בכצע מעשקות והוא העוסק בתורה והוגה בה שזוכה
 לראות באור השכינה דכתיב בתריה מלך ביפו תחזינה עיניך. וכתיב נמי בתריה
 לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל וכל זה מדבר בשכר עוסקי התורה ולכך
 מיתחוי פירוש האי קרא דכתיב אור זה מדבר בשכר עוסקי התורה יקרות וקפאון
 וכדפריש ר' אלעזר דהאי אור על ראיית אור השכינה קא מישתעי וכדכתיב נמי
 באור פני מלך חיים. וכתיב נמי בנפשותיהם של צדיקים צדורות בצרור החיים את
 ה' אלהיך דאם כן דבתורה בלחוד קא מישתעי מאי איכא בין דברי ר' אלעזר
 לדברי ר' יהושע בן לוי דאמר אלו נגעים ואהלות שיקרות הן בעולם הזה כו'
 ואית נמי הגרסינ' הא מימרא דנגעים ואהלות בשם ריש לקיש דאטו נגעים ואהלות
 מי נפקי מכלל שאר התורה כו' אלא בוודאי דברי ר' אלעזר באור השכינה קא
 מישתעי ואיכא בנייהו טובא. ויש נמי מי שמתרין כי נגעים ואהלות אינן נקראין
 כלל אבל שאר התורה קורין ממנה קצת בעולם הזה ויודעים ממנה. ומתלמוד נגעים
 ואהלות אין יודעים כלום בעולם הזה ורבינו חננאל גאון ז"ל כתב הכי פירש ר'
 אלעזר אור שהוא יקר בעולם הזה כלומר התורה כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור
 וכתיב ודבר ה' היה יקר בימים ההם קפוי הוא מצוי הוא לעולם הבא וכל דבר
 מצוי ביד הרבים כוול הוא כדכתיב והיה ביום ההוא אשפוך את רוחי על כל בשר
 ונבאו ר' שמעון בן לקיש דרשו בתלמוד נגעים ואהלות שהוא יקר עכשיו ור' יוחנן
 אמר אלו בני אדם שנראין בעולם הזה שקויים ונכבדים יקרים קפויים הם לעולם
 הבא כי הא דיוסף בריה דר' יהושע בן לוי הלש כאלו פרהה נשמתו איתפח כו'
 וגו' ברור ראית כלו האמת שם הוא מי שהוא לשם עליון הוא העיקר אשרי מי
 שבא לכאן ותלמודו בידו יש מי שאומרי' שגרם על פה כי הלך וגרסתו עמו ויש
 מי שמפרש מי שבא בכאן ומעשיו מיוסדים בלמודו שקיים כל מה שלמד נמצא כאלו
 הביא ראיותיו עמו. והרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן ואיסקנא
 לאו ר' עקיבא והבריו דהללו מעלתן גדולה וזלת מצות הריגה אמר ליה שני אחים
 שהיו בלוד בשעה שמצאו בת קיסר הרוגה ובקשו להרוג כל יהודים בשבילה ואסרו
 שני האחין אנו הרגנוה כרי להציל ישראל ונהרגו הם. ופיי רבינו שרירא גאון ז"ל

ולענין עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר אדונינו מאור עינינו משום רב יוסף בן אב גאון ששמע מרבנותא קמאי ז"ל דחזויה למר שמואל רבו של רב יהודה דיתב קמיה דרב יהודה משום דמחייבין בשמואל כדהאמי בשבת בפרק במה בהמה ייצאה רב יהודה הוה יתיב קמיה דמר שמואל אתיא ההיא איתתא קא צווחא ליה קמיה ולא אשגח בה אמי ליה לא סבר לה מר אוטם אזנו מועקת דל גם הוא יקרא ולא יענה כו'. ואל תתמה על זה שאמרנו שהצדיקים עתידים להאיר שמי"ג יותר מהלק השמש בגבורתו שהרי מקרא מלא כתיב שמצינו שבכל מקום חלק הבורא כבוד לזקנים כדכתיב לך ואספת את זקני ישראל. ואומר אספה לי שבעים איש מוקני ישראל יש לנו לומר כי אנו יודעים פירוש הדבר כי דברי רבותינו ז"ל אמורים בכמה דמיונות ומשלים וסתומות ויש בדבריהם כמה חכמות שאין אנו מבינין ודברו נמי בהרבה מקומות על דרך התורה שהיא מדברת בדמיונות ומוזמות. וזה שהביאנו כאן בגבריאול ומטטרון ואליהו דמחזיה שיתין פולסי דנורא כבר פירשנו לעניות דעתין לעיל ואנו מוסיפין לומר כי זה שאמרנו במטטרון ואליהו שהוא אמור ללשון יורו כי נתן הבורא כח והרשה אישות הגדולות שברא ממטטרון וכן מאליה כעניינו לאיימן ולכוותן בנהלתן להודיען ולורו למטטרון לזיורו ולתת לו רשות לשרוף וזכותיו של אחר וכן לאליהו לכוותו ולאיימו ולתת לו רשות כבטל תפלתו של ר' חייא ובניו כדי שלא תמהר תחית המתים לפי שהוא גילה הדבר ואע"פ שיש מי שרוצה לפרש דעות אחרות וסברות באליהו לפי שהיה תחלתו מדרי מטה וכן נמי בענין מטטרון פירוש אחר אנו אין בנו כח לפרש אלא עני דעתנו המשיגנו כי לא ראינו בכך לגאונים ז"ל כלום שנלמד ממנו אבל רבנו האי גאון ז"ל כתב בפירושו הגיגה דיליה הכי והאי דאמר מחזיה למטטרון ס' פולסי דנורא אימה בעולם הוא מבלי כאב והאימה על הרואים. וגם מעשה דגבריאול דמחזיה שיתין פולסי דנורא יש לומר בו כן ולהודיע שנתן הב"ה רשות במלאכים ללמד על ישראל זכות וידוע להן שהוא רצון המקום ואינם ממהרין עצמם לדין פורענות ישראל ואע"פ שיראו באלו נכוין מלפני המקום באש גדול מאשן שברא לכבודו וכן נמי באש מלאכים גדולים מהן כאלו נדהין מלפני אותו האש כאלו נכוין באש של הוד השכינה כאלו נח להן בכך וילמדו זכות על ישראל או שלא ימהרו בשליחותן בדין פורענות ישראל וכדגרסינן בסדר יומא בסוף פרק ראשון בענין שש אשות הן יש אש דוחה אש דגבריאול ויש אוכלת אש דשכינה דאמר מי הושיט אצבעו ביניהן ושרפן והאמור בכל אלו המקומות שהזכרנו כאן שיתין פולסי דנורא אין ברור לנו ולא שמענו בו כלום ואפשר להיות חשבון בתורת משל ללמד לפי שישאל נידונין בארבעים שכתוב ארבעים יכנו לא יוסיף וללמד דעת בתורת משל באלו המלאכים שהן משרתי מעלה גדולים מן המלאכים משרתי מטה ואלו מעלתן גדולה על הצדיקים והיו צריכין להודרו יותר שכל שדינו מרובה מחבירו זירונו מרובה וכדאמי לעיל בענין תלמידי חכמים ועמי הארץ ששיגגת תלמוד עולה דוקן ואיפשר לומר שלכך אמרו רבותינו ז"ל שיתין פולסי דנורא או אפשר אמור הוא לומר בתורת גוזמא וכדרך שמצינו בתורה גוזמות. והביא רבינו סעדיה ז"ל ראייה כי שבע ושבעתים ושבעתים הוא הרבה בלשון התורה כגון שבעתים ושבעים ושבעה וכן בחשבון ועשרה ומאה ואלף שהן רגילין בתורה להאמר על לשון רבים כדכתי' כי שבע יפול צדיק וקם וכן נמי וישתחו ארצה שבע

פעמים ובעשרה כתיב הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים ואפו עשר נשים והיה אם יות' עשרה אנשים. ובמאה כתיב אם יוליד איש מאה ומהכות כסיל מאה ובאלף כתיב אלף נפן באלף כסף כי טוב יום בחצריך מאלף וכן נמי בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע כך רע תן חלק לשבעה וגם לשמונה וכתיב נמי שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים ששים המה מלכות ושמונים פלגשים. כי שבעתים יוקם קץ ולמך שבעים ושבעה אלו כולן וכל דומיהן הן אמורין בתורה בתורת משל בלשון רבים. ואנו לעניות דעתך לא מיתחוי לן באלו כולן שיהיו מוזהרין כי רובן של אלו הפסוקים שאמרנו יש בחשבונן כמה דרשות ואין זה מקומו להאריך אבל הגוונות שדיברו בהן רבותינו ז"ל שהן אמורות בתורה הוכירו קצתם רבותינו והניחו מהם הרבה וגם רוב מה שאמור בתורה על כבוד אלהינו הוא וודאי במשלים ודמיונות ובמיעוט הדבר לקרבו לדעת ולהשמיע באזן מה שיכולה לשמוע. והאמור בשאר דברים מן הנבראים או במלאכים וזולתו הוא גוזמא ולשון רבים ולמה להרבות שבחן וכדרכיבין לעיל בענין קרא דכתיב אכול דבש הרבות לא טוב וחקר כבודו כבוד. ועל האי מילתא גרסינן בשחיטת חולין בפר' גיד הנשה תנן התם במסכת תמיד פ' ב' תפוח היה באמצע המזבח פעמים שהיו עליו כשלוש מאות כור אמר רבא גוזמא וכן השקו התמיד בכוס של זהב אמר רבה גוזמא ומשנה הוא נמי היא שניה בתמיד פ' שלישי נכנסו ללשכת הכלים והוציאו משם תשעים ושלשה כלי כסף וכלי זהב והשקו את התמיד בכוס של זהב אמר ר' אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן דברה תורה לשון הבאי ערים גדולות ובצורות בשמים דברו הנביאים לשון הבאי ותבקע הארץ בקולם. אמר ר' יצחק בר נחמני בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח נפן ופרוכת. תפוח הא דאמר לעיל. גפן דתנן במדות פ' שלישי נפן של זהב היתה עומדת על פתח הויכל ומודלת על גבי כלונסות וכל מי שהיה מתנדב עלה או נרגיר או אשכול מביא ותולה בה אמר ר' אלעזר בר' צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה. פרוכת דתנן בשקלים פרק רבן גמליאל אמר משום ר' שמעון בן הסגן פרוכת עוביה טפה ועל שבעים ושנים נירין נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין אורכה מ' אמה ורחבה ד' אמה ומשמונים ושתיים רבוא נעשית ושתיים עושיין בכל שנה ושלש מאות כהנים מטבילין אותה. ומתחוי לן לעניות דעתך כי זה שאמר ר' אמי בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הבאי משמע מינה ולא בשאר מקומות דברו ולכמה בני אדם נראה שבהרבה מקומות דברו חכמים לשון הבאי שאין זה פירושו כשעולה על דעתך ששלשה מקומות הן ולא יותר כי זה שאמר ר' אמי בשלשה מקומות אית עליה תרי פרוקי כי אי אפשר לומר שעל המשנה בלבד אמר ר' אמי שדיברו בה בשלשה מקומות בלשון הבאי אבל על התלמוד לא אמר כי איפשר שיש בו הרבה מקומות שדיברו בו לשון הבאי ואי משכחת נמי במשנה מקומות אחרות שיהיו לשון הבאי יש לנו לתרין נמי כי הוא מי לא אמר' שלשה מקומות ולא יותר אפילו במשנה עצמה שהעידו עלינו שהן מעשה כגון תפוח שהיה באמצע המזבח ואמרו שהיה עליו כשלוש מאות כור. וכן נמי נפן שהיה מעשה וכן פרוכת נמי שהיה מעשה אבל בדברים שאינן מעשה אפשר שדיברו בו חכמים ואפילו במשנה בדברים אחרים לשון הבאי וגם יש מקומות הרבה שדברו בהן חכמים להרבות חכמה בכח ויכולת

ולא במעשה וממש וכמה מהם בתלמוד כגון חל להיות בכמה מקומות וזולתו וכגון בענין ששאלו בין במשנה בין בנמרא כגון היאך של ראשי חכמים קרובים ביום הכפורים שהוא דבר שלא היה ולא אלא שדברו בו חכמים בכח ויכולת כגון שאם היה יכול להיות דבר זה מה היה וכל זה להרבות חכמה ולהגדיל תושיה ונשאל רבינו האי גאון ז"ל בהאי עניינא והיה דתנן תפוח היה עומד באמצע המזבח וכו' ואמר רבא גוזמא וכן השקן את התמיד וכו' ודברתא אמר ר' אמי דברה תורה לשון הבאי כו' ששאלת בשלמא עדים גדולות ובצורות בשמים ותבקע הארץ לקולם לשון בני אדם הם ולהרבות השבח דבריה אלא תפוח היה וגפן ופרוכת מפרש בהאי כמה מני הני הוי גוזמא והיכי מיתו רבנן גוזמא במיליהו ואי דברו הבאי כדפרשו גאונים שלא היה ולא הוה ולא יהיה מאי שנא הני מדרמי להו פי' גוזמא ופי' לשון הבאי ודברי הבאי אחד הוא אדם כאדם מגדל את הדבר הרבה ומוסיף בנידולו ובלשון ישמעאל אלהבלג. ואלתנאי תואה והוא כענין ערים גדולות ובצורות בשמים אשר בתורת משל הוא כשם שהשמים אתה את ראשך בכל יכולת עד שתראה את המקום שלמעלה ממנו כן הערים האלה אי אתה רואה את ראש המבצר עד שתגביה את ראשך ותשא עיניך כל יכלתך. ואם במנין אתה תמה איך יאמר מנין שאין הדבר קצבה ההיא כל שכן מעשה שאמור ותבקע מעשה שהיה ראוי והנה במנין לשון הבאי הרבה באמרו ואלו היה אלף שנים פעמים ואין זה מצוי באנוש ולמד שבעים ושבעה לא קצבה מדוקדקת היא מהכות כסיל מאה. אלף נפן באלף כסף. לקבל אלפא חמרא שתי הרי זה עניין שאי אפשר להיות למשמעו משמעו כי בני אדם העומדים לשתייה כל אחד שותה כעשר ליטרין חסר ויתר ואי אפשר בעילוי שישתה אחד אלא לשון הבאי הוא והוא נקרא גוזמא כי הוסיף בעילוי של דבר כלומר אלו היה בן אדם יכול לשתות כך היה זה שותה אף כך הוסיף בעילוי תפוח כי פעמים עליו כשלש מאות כור. ובפרוכת שלש מאות כהנים מטבילין אותה לומר כי לא נראה כמותן והיה נראה לעינים כאשר יראו כורים הרבה והמטבילין נראין כאשר יראה קהל גדול נמשל בעלמא וכן נפן וכיוצא בו וכיון שהקרו אנשי התלמוד וראו כי לא בדקדוק נאמרו משניות הללו אלא דברי הבאי גילו כי כן הן. ואשר אמר מאי שנא הני ממאי דרמי להני באלה פירש כך וכל שפירש בו כך או שנודע שהוא כך כענין מגדל פורח באויר וכיוצא בו הרי הוא כמותו וכל מה שלא יגלה בו כך אין לומר בו כך שאף במקראים לומר כן מאי שנא כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים אלא שאין לך להוציא דבר ממשמעו אלא בראיה אף כן בדברי חכמים וכל דברי בני אדם כך וכיון שבמלאכים כך שיש בהן על אש והגדול מחברו באשו דוחה האש הקטן ממנו ואע"פ שזה אש וזה אש מרוב נגהו וכחו הקטן נכוה מן הגדול ובורח ונדחה מפניו כך עתיד הבי"ה לתת לצדיקים אור הננו מששת ימי בראשית ולתת להן כח המלאכים ולהיותן אש ועומדים בתוך האש ונהנין מזו השכינה והבי"ה משרה כבוד שכינה ביניהן וכל אחד ואחד כדרך שהוא גדול מחברו נהנה מראיית השכינה כענין שכתבנו לעיל בפי' מלך כיפיו תחוינה ענין תראינה ארץ מרחקים וכל אחד ואחד מן הצדיקים לפי כחו ישתמש באש ויעמוד בחופות האש ויתר מחברו לפי כבודו וחבירו הקטן ממנו נכוה ממנו וכדגרסינן בבבא בתרא דגויקין בפי' המוכר את הספינה ואמר רבא אמר ר' יוחנן

עתיד הבייה לעשות שבעה חופות לכל צדיק וצדיק בן ערן שנא' וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן וגו' מאי על כל כבוד חופה מלמד שכל אחד ואחד עשה לו הבייה חופה לשכון כבודו. עשן בחופה למה אמר ר' הנינא שכל מי שעניו צרות בתלמידיו חכמים בעולם הזה מתמלאות עיניו עשן ואש בחופה למה אמר ר' הנינא מלמד שכל אחד נכוה מחופתו של הבירו פי' לפי גדולת מעשיו ותורתו אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלימה כל' שכל מי שלא עמל בתורה ובמצות כהבירו הוא מתביש ונכלם אותו עד כיוצא בדבר אתה אומר ונתת מהודך עליו מהודך ולא כל הודך וקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלימה וכתוב נמי על האי ענינא בנבואת זכריה ביום ההוא אשים את אלופי יהודה ככור אש בעצים וכלפיד אש בעמיר וגו' וכתוב בתריה ביום ההוא יגן ה' בעד יושב ירושלם והיה הנגשל בהם ביום ההוא כדוריד ובית דוריד כאלהים כמלאך ה' לפניהם ובעזר המקום אנו עתידין לפרש הני קראי במקומן שיש בהם כמה פתרונות ואל תתמה על כה האור והאש והגבורה וההוד שעתידי הבייה לתת לצדיקים לעתיד לבא שהרי הראה לצדיקים קצת דוגמתן בעולם הזה שהרי ישראל קרע להם המקום את הים והעבירן בתוכו בהרבה ובמדבר שימשו אותן ז' ענני כבוד ומהם עמוד הענן ועמוד האש היו מאירין להן ולא היה אחד מישראל צריך לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה. ויש אומרים שלא היו יכולין לראות לא אור לבנה בלילה ולא אור החמה ביום מכת עמוד הענן ועמוד האש שהיו מאירין יותר מהן. וגם נתן להם הבייה מן השמים להאכילם שהוא אחד מן עשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות והמן אחד מהם שבראו הבייה ונגזו לישראל לדור המדבר וגם הבאר שהיתה מהלכת עם ישראל במדבר שהיתה כמו כן אחת מן דברים שנבראו בין השמשות. וכתוב נמי בעזרא והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה וגו' ואומ' ובעמוד ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם את הדרך וגו' ועל הר סיני ירד ודבר עמהם וגו' ואומ' ולחם משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם וגו'. וגם משה רבינו כשקיבל את התורה מלפני בוראינו ונהנה מויו השכינה עד שהאירו פניו עד שלא היו אהרן וזקנים וכל ישראל יכולים להביט בפניו כדכתי' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו ברברו אתו כל הפרשה כולה וייראו מגשת אליו ויתן על פניו מסוה כו' עד אשר יצוה. וכן יהושע נמי העמיד את החמה ושמשון שהיתה אימתו מוטלת על הבריות ולכד שלש מאות שועלים. וכן דוד משבר והורג את החיילים והורג שמנה מאות חלל בפעם אחת בדקירה אחת. וכן נמי מצינו שחלק הבייה מכבודו לאלוהו שהיה נוזר ומוריד אש כדכתי' אם איש אלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת המישך וכת' נמי ויעל אליהו בסערה השמים. והחיה את המת. ועצר את השמים בתפלתו. והוריד אש מן השמים על המזבח בהר הכרמל שהיה חוץ לבית עולמים. וכן אלישע שהחיה את המתים. וכן לכל הנביאים והצדיקים שהביה מחלק להן מכבודו ועושה בעבורם אותות ונוראות וכתוב נמי בהדין מזמורא ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. ודרשו בו נמי בהאי קרא דכתי' ביה מה אנוש כי תזכרנו זה אברהם וכן אדם כי תפקדנו זה יצחק ותחסרהו מעט מאלהים זה יעקב דכתיב ויחמו הצאן אל המקלות מלמד שלא היה חסר ממנו אלא השלת נשמה בלבד

כבוד והדר תעטרוהו זה משה רבינו דכתיב ביה כי קרן עור פניו. תמשילוהו במעשה ירך זה יהושע דכתיב ביה וידם השמש וירה עמד כל שתה תחת רגליו זה דוד בן ישי צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי זה שמשון. צפור שמים זה אליהו דכתיב ביה והעורבים מביאים לו לחם ובשר וגו' ודני הים עובר ארחות ימים זה כמפורש באגדתא. ומצינו שנתן הב"ה ליריאו הוד והדר וחלק להן מכבודו ולכך אל תתמה אתה לעתיד לבא אם יחלק המקום מעין דוגמת הוד כבודו וזיו אורו ואשו לצדיקים שהרי הרבה היו מן הצדיקים כדורות הראשונים אשר היו לפנינו שהלבישם המקום כח ונבורה מעין דוגמא של מעלה וגוי וזיו הדר. וגרסינ' בסוטה בפרקא קמא תנו רבנן המשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולן לקו בהן באותו דבר שהיה בכל אחד מהן הדוגמא מעין גבורה או הדר של מעלה ופירוש דוגמא אינו דומה ממש אלא דומה הוא בתורת משל בלבד ולא בתורת ממש ופירו' שלמעלה הוא לדוגמת משרתי אלהינו שהן משרתין למעלה לכבודו כגון המלאכים והרוחות והאשות ואלו הן החמשה שמשון היה מעין דוגמא של מעלה בכחו כי לא מצינו בנבראים למטה שנפחדו בני אדם ממנו בכחו לברו כמו שפחדו משמשון וכיון שלא מצינו בדרי מטה כזה הכה נמשיל אותו בכחו מעין דוגמא של מעלה כיון שאין לדמות דוגמתו בדרי מטה ולקה בכחו דכתי' ויסר כחו מעליו ולמה לקה בכחו לפי שהעלהו הב"ה בזו המדה ונתן לו כח יותר מכל דרי מטה ולא היה בהן דוגמתו והוא היה לו לעבוד את קונו בכך לפי כחו שחילק לו ולא עשה כן לפיכך לקה בכחו שדנו המקום בכחו ולהודיעו שאין כח כלום ומאת רוח המקום בא אליו זה הכה וכשרצה המקום הסיר כחו מעליו. והחליש שאול בצוארו דכתיב ויקה שאול את החרב ויפול עליה ופי' שאול בצוארו דכתיב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבוה מכל העם אלמא שהיה בו גובה וגוי בצוארו שלא היה דוגמתו בכל דרי מטה וכיון שלא היה דוגמתו משכמו ומעלה בדרי מטה הוה ליה מעין דוגמא של מעלה ולפי שלא עבד את בוראו כראוי לו לקה במה שהשביחו בו בראו מכל דרי מטה. אבשלום בשערו דכתיב וכאבשלום לא היה איש יפה בכל גבול ישראל להלל מאד וכתיב בגלותו שער ראשו ולקה בשערו דכתיב ויחוק ראשו באלה וגו'. צדיקה בעיני דכתיב ואת עיני צדיקה עיור. אסא ברגליו דכתי' רק בעת זקנתו חלה את רגליו פי' כי הני חמשה נתן להם הב"ה נוי בכל אחד ממנו באחד מאלו הדברים שאמרנו בכל אחד ולפי שלא היו בכל דרי מטה מעין דוגמתן באותן הדברים המשיל אותם מעין דוגמא של מעלה ולא שהיו מעין דוגמא של מעלה אלא כיון שלא היה כמותן בכל דרי מטה באותן הדברים במה נדמה אותן במשל בעלמא מעין דוגמא של מעלה אם תרצה לדמות במלאכים יש לך לדמות מעין דוגמא ואם תרצה לומר בכבוד השכינה יש לך לומר במשל בעלמא מעין דוגמא כמו שפיר' רבותינו ז"ל לרבות שבה אלו החמשה באותן הדברים לפי שלא היה כמותן בדרי מטה ואם תרצה לדמות בדוגמא במלאכים כי פי' דוגמא אינו ממש אבל תרמה בכחו גדול כח וצואר ושער ועינים ורגלים כמו שכתוב בדניאל ואשא עיני וארא' והנה איש אחר לבוש בדים ומתנים חגורים בכתם אופיר וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפירי איש וזרועותיו ומרגלותיו בעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון הרי בכלן נמי הני חמשה יש לך לדמות מעין דוגמא של מלאכים להרבות השבה מאלו החמשה ולא שיתיו

בכל אחד מאותן הדברים כמלאך אלא מעין דוגמא כלומר מעט מאותו כח והגוי
 עד אם תימצי לומר שזה שאמרו חכמים מעין דוגמא של מעלה יהיה פירושו
 שיזכר בכבוד בוראנו שהוא השכינה ולא במלאכים גם בזה לא יהיה לך תמה
 כמו שהקדמנו שמצינו שחילק המקום מכבודו ליריאו בעולם הזה ולעולם הבא
 במהרה בימינו מיהו אל יעלה על דעתך ואל תטעה בדוגמא שיהא אמור אלא
 לענין משל שגם מן המלאכים שהם משרתים של מעלה כמו שהצדיקים משרתי
 מטה יש לך לומר מעין דוגמא שהרי כתוב במלאך אחד וקול דבריו כקול המון
 וכל שכן מהוד כבוד בוראינו שהוא השכינה שאין לדמות להוד הגדול ולא לאש
 לא מלאך ולא שרף ואע"פ שאותו ההוד והאש נברא שבראו אלהינו לכבודו מכל
 מקום הוא תחלת ברייתו של הנורא לכבוד שמו ועליון ואמייץ על כלם שגם
 במלאכים יש אש על אש וכח על כח וכל הוד על הוד כל שכן בשכינה שהוא
 כבוד בוראינו וכמו שפירשנו לעיל שאשו של מלאכים דוחה אש של מלאכים
 אחרים. ואש של שכינה אוכלת אש דאמר מר הושיט אצבעו ביניהן ושרפם וכל
 זה הוא דמיונות ומשלים ודברים אמורים לכבוד בוראינו להשמיע את האוזן מה
 שיכולה לשמוע ואת הדעת מה שיכול לקבל עד שיבנה אדם מעצמו מעט מעט
 ויוסיף דעה ויבנה בדעת גדול להבין מתוך אלו הדברים קצת מקצת בלי שום
 התחלה ובלי שום מנין ובלי שום דמיון ובלי מה קצת מכבוד בוראינו שאין דעת
 לא בדרי מטה ולא בדרי מעלה ובכל הנביאים לדבר מעט ולא להרהר מעט מכבוד
 אלהינו אלא להחזיר הכל כל היסודות וכל העילות וכל העלילות וכל השרשים
 לכבודו ובכך אמרי' בהלכות יצירה עשר ספירות בלימה עשר ולא ט' עשר ולא
 י"א בהון בהם וחקור מהם והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו ושנינו נמי
 בהאי פירקא בתר הכי י' ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר בלום פך מלדבר
 ואם רץ לבך החזירוהו למקומו שנאמר רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית י'
 ספירות בלימה נעוץ סופן בתחלתן בשלהבת קשורה בנחלת שארון יהוד ואין לו
 שני ולפני אחד מה אתה סופר וכל זה אנו עתידין לפרש לקמן בסיעתא דשמיא
 וברחמינו וחסדיו הרבים. ולכך אל תתמה אם דברו חכמים בתורת משל ודמיונות
 בכל זה כמו שהקדמנו לעיל שהבורא יתברך לעד ברא אור ואש גדול לכבוד
 שנקרא רוח הקדש ונקרא נמי שכינה משום שכינת כבודו ולא מלאך ולא שרף
 ולא נביא יכול להסתכל כלל בהתחלת האור הגדול ההוא ואם ירצה להסתכל מיד
 גריתו נתכת ומחוללת והוא מת כבשר ודם או נשרף כמלאכים ושרפים ומסוף
 האור מראה הבורא כשירצה למלאכיו ושרפיו ונביאיו אורות וזיקוקן ופעמים יצאו
 מסוף האור וזיקוקן ואורות בין למלאכים בין לנביאים פעמים יראם מסוף אותו
 האור בכמה דמיונות וחזיונות וחלומות או דמות ראייה למי שירצה המקום וכדכתיב
 וביד הנביאים אדמה וכתוב נמי בענין הר סיני ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש
 ההר לעיני בני ישראל וכת' נמי וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכס הענן ששת
 ימים ויקרא ה' למשה מתוך הענן. ופעמים כשיראהו הבורא הוא מראהו בדמות
 איש מאש או מאור גדול שיש תחתיו כסא אש ואור כדכתיב בישעיהו וישב על
 כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל ופי' שוליו שיראהו בדמות שיש עליו
 לבושי אור ואין שולים כי אם למלבוש ואל תתמה מאלו הדמיונות שהרי בכגון
 זה כתיב וילבש צדקה כשריון וכתוב נמי עושה אור כשלמה וכתוב נמי בדמיון

בתורת משל ויוצאם על בנדי וכן נמי באור השמש שהוא אחד משמשיו הנבראים למטה יוצאים מן השמש חושי אור הנקראים בלשון ערבי שעאע וכן משלו לשמש בתורה כנף שנא' וזרחו לכם שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ופעמים נראין מלאכים עומדים לימין הכסא כדכתיב במיכה וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ופעמים נראה צורת דמות תחת כסא הכבוד וכאלו ארבעה מלאכים נושאים אותו כדכתיב ביהוקאל ודמות על ראשי החיות רקיע וכתוב בתריה וממעל לרקיע אשר על ראשן כמראה אבן ספיר דמות כסא וכתוב נמי בנדב ואביהוא ושבעים מוקני ישראל ויראו את אלהי ישראל ופי' אור כבוד אלהי ישראל וכתוב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהרה. ופעמים כאלו מדבר האיש הנראה עם הנביאים הרואים אותו כדכתיב ויאמר אלי בן אדם עמוד על רגליך וכל הנביאים יודעים כי כל הצורות אשר ראו שהם ברואות מאור ויש מי שמפרש ואומר. ואל תתמה כי אנו רואים בעינינו שהמסתכל כמראה או בזוכיית כשיעין בהם בן אדם שיראה צורתו מתוך המראה או מתוך הזוכיית ראה דמותו של גופו ואיבריו כולן כבואה שלו וכאלו מסתכל בו פנים בפנים וכיון שכך יבא לאדם המסתכל במראה של ברזל ובזוכיית הנביא כשיתן לו המקום בה בעיניו ובלבו מרוב קדושתו שירשהו הבורא לראות קצת מסוף אור או אש הוד השכינה או קצת ויקוקין יוצאין מסוף האור מסוף רוב אותו כח האור הגדול ומראות אלהים נראה לו כאלו הוא רואה בתוך האור ועל כסא הכבוד מאותו האור בדמותו של אותו האור. ויש נמי מי שאומר שאין לדבר ולומר כך במראות הנביאים שהמקום ית"ש כשנותן להם כח לראות קצת מאותו האור שברא לכבודו הוא מראה להן על כסא הכבוד שברא כמו כן לכבודו דמיונות מאותו האור לכבודו להיותן עד ומופת לנביאים ולפי שהדמיונות מכמה ענינים לכל נביא לפי כחו או לפי עתים שישראל שרוין בתוכן פעמים מעין מלחמה ונקמה פעמים מעין דין פעמים כביכול מעין צרה פעמים מעין שמחה ולכך כתיב וביד הנביאים אדמה ופירש נמי רבינו חננאל גאון ז"ל בפירוש ברכות כמה שאמרו מנין שהב"ה מניח תפילין פי' שהב"ה מראה כבודו ליראייו וחסידיו באובנתא דליבא כדמות אדם וישב דכתי' ראיתי את ה' וישב על כסאו וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו. וכתוב ואראה את ה' וישב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל. וכמי שיש לו רגלים כדכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכיון שנודע לנו כי מתראה לנביאים בענין הזה נתברר לנו כי ראייה האמורה בראיית הלב ולא בראיית העין היא כי לא יתכן להאמר בראיית העין שנראת דמות להב"ה שנא' ואל מי תדמיני ואשואה אלא ראייה בלב היא כך יתכן לומר שאיפשר לאדם לראות בראיית הלב דמות כבוד בראש ועליו תפילין והאומר ראיתי הלב היא כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וכן כוונתי ולא ראיית העין ממש שהרי בפירו' אמר הכתוב ודברתי על הנביאים וביד הנביאים אדמה מלמד שמראה לכל נביא דמיון שיכול לראות אבל ראייה ממש חס ושלוש שיש מי שעולה על דעתם וכי ר' יצחק הולק על התורה שנא' כי לא יראני האדם והי ובה ר' יצחק ואמר כי נראה הב"ה ועוד הכא כתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והתם כתיב כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם מתוך האש קשו קראי אהרדי ופרקי לא קשיא האי קרא דכתיב ויראו ראית הלב והאי דכתיב כי לא ראיתם כל תמונה

ראיית העין ומצינו לשון הקדש שקורא בענין הזה ראייה שנאמי וירא יעקב כי
 יש שבר במצרים ויעקב לא היה במצרים אלא בארץ כנען וכהנה רבות ולמביני
 מדע יראי שמים פחות מזה היה להם להבין ולירע שאין בכל התלמוד דבר מודיע
 שיש בישראל נותן דמות לבוראינו ישתבה שמו ויתעלה זכרו אמנם חלוקי לב
 רשעי ארץ המנים דברים לא כן כדי לנגות עצמם מי שפרע מאנשי דור המבול
 יפרע מהם ומצאנו שהב"ה ית"ש הראה למשה רבינו בתוך הכבוד שאמר הכתוב
 וראית את אחורי כגון מלאך ובראשו תפילין ראה משה רבינו והבין קשר של
 תפילין ושין של תפילין כענין שהראהו כלי המשכן שנא' ככל אשר אני מראה
 אותך את תבנית המשכן וזה יתכן למראית העין ויתכן לראיית הלב אבל זה שכתוב
 וראית את אחורי אינה אלא ראיית הלב ועל אותה הראייה שנאמר' במשה רבינו
 שראה קשר של תפילין ושי' של תפילין עליה אמר ר' יצחק רמז לזה הדבר מן
 הכתוב מניין ואו' נשבע ה' וגו' והענין הזה חזיון הנבואה הנביא יושב עד ורואה
 בלבו חזק הנבואה כמו ראיית הייטן הלום ומקרא מלא כתיב אם יהיה נביאכם ה'
 במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. פי' בתמיהה וכי במראה עין אליו
 אתודע כאלו בחלום כן אני מתראה לו ומדבר עמו ואל אותן התפילין
 שנראה למשה מתוך הכבוד חקרו רבותינו ז"ל מה היה כתוב בהן ומפרשי'
 ומי כעמך כישראל ומי גוי גדול ואלו הדברים והענינים קבלה הלכה למשה
 רבינו מסיני היו בידם ומקבלה פירשו שאי אפשר לדברים הללו להתפרש
 מן הדעת כלל וכן נמי חזי לן שזה שאמרו רבותינו בזה המקום בהאי
 מסכתא דברכות מנין שהב"ה מתפלל הוא גוזמא ומשל ומראה הקב"ה כי הוא
 מלמד תפלה לישראל ומצוה אותן להתפלל ולכך מראה לנביאים לחזיונות
 בדמיון ומורה אותם היאך יורו את ישראל להתפלל וכך הראה למשה רבינו מתוך
 מראה כבוד במראית העין כאלו שליה צבור יורד מעוטף ומתפלל סדר התפלה
 והיאך יאמרו שלש עשרה מדות וקורא הכבוד שלש עשרה מדות כדי שישמע
 משה רבינו ויבין דרך סדרי תפלה וסליחה ויורה לישראל וכענין שראה משה
 רבינו מתוך הכבוד מראהו באצבע מעשה המשכן ומעשה מנורה והלכות עבודה
 ולכך אמר רבותינו ז"ל בפירוק קמא דמסכת ראש השנה על האי קרא וקראתי
 בשם ה' לפניך וגו' ויעבר ה' על פניו ויקרא אמר ר' יוחנן אלמלא מקרא כתי'
 אי אפשר לאומרו מלמד שכבוד מלפני הב"ה נתעטף בשליח צבור והראהו למשה
 רבינו סדרי תפלה כדי שיודם לישראל ואמר לו למשה כל זמן שישראל חומאים
 עשה לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ויש מי שמפרש כי צוה הב"ה למלאך
 להתעטף בשליח צבור היורד לפני התיבה והראהו למשה ואמר לו כל זמן שחוטאין
 ישראל עשה לפני כסדר הזה ואני מוחל להם ולעניות דעתין אנו אין בנו כח
 לפרש בזה הדבר וצריכה מילתא עיונא רבא אם נאמי צוה זה השליחות למלאך
 להראות למשה או נאמי שעל ידי כבודו של הב"ה ראה דבר זה מתוך כבודו
 ואע"פ דאוי לנו לומר שמתוך כבודו ראה כן משיקול הדעת לפי שאנו מוצאין
 במשה רבינו שרוב ראיותיו ונבואותיו לא היו על ידי שליחות מלאך כהרבה מן
 הנביאים אלא היה מאחרי הוד השכינה כמו שפירשנו לעיל בקרא דכתיב וראית
 את אחורי וענינך בפירושי רבינו חננאל ז"ל ובפי' ברכות כתב מלמד שכבוד מלפניו
 של הב"ה נתעטף בשליח צבור והראהו למשה סדר התפלה ובפירוש מסכת ראש

השנה כתב הכי כי צוה הביה למלאך להתעטף כשליח צבור היוורד לפני התיבה והראהו למשה ודבריו סותרין זה את זה ולכך צריך הרבר עיין כמו שאמרנו ורבנו סעדיה ד"ל כתב בתשובה למין אחר הכי ועל הא דאמור מנין שהביה מתפלל הוא גוזמא ומשל ומראה כי הביה מלמד תפלה לישראל ומצוה אותן להתפלל כמו שמצינו בהרבה מקומות בכתבי הקדש שמדמין הפועל לפעול כדכתיב כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים ולא רצה הכתוב לומר שיהא אביו מכיר אותו לעצמו אלא שיודיע בני אדם שהוא הבכור כדי שיעידו על זה וכן כתוב ויאמר ללוים המבינים כל ישראל ומשמע מבינים הוא שיהיו מבינים לא שיהיו נבונים לעצמם ואינו בזה הכתוב כן אלא שיהיו מפרשין ומבארין דברי תורה לישראל וכן כתוב ומתניה בן מיכה בן זבדי בן אסף ראש התחלה יהודה לתפלה שפירושו אשר שם אנשי יהודה להתפלל ולמדם דרך התפלה וכן תפרש הכא הביה מתפלל שהוא משים חסידיו להתפלל לו ומורה אותם כמו שהורה משה רבינו כדכתיב ויעבור ה' על פניו וכן נמי נאמר ובאור גדול מכת האור שמסתכלין בו ולכך בכל מקום שרוצה אדם לדבר על מראות הנביאים מעין דוגמא של מעלה כאן יהי רצון מלפני ומשמעו ציווי לבני ישראל שיאמרו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וזה שכתב רבינו הנגאל ד"ל בפירושו מה שכתבנו לעיל בפירוש קרא. שכתוב במראה אליו אתודע פי' וכי במראה עין אליו אתודע כאלו בחלום לא כן אני מתראה אליו כן יש הרבה מן הפותרים שפותרים כך ואומרים אם יהיה נביאכם כלו' אם יש לכם נביאים וכי אני ה' במראה אליו אתודע כלו' בתמיהה אמר להם כלומר וכי לכל נביאכם במראה עין אני נתודע אליהם לא אלא בחלומות וחזיונות כדרך שכתוב בכל הנביאים לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא אל פה אדבר בו ובמראה ולא בחירות ונו' וראינו לעניות דעתן שיש נמי לפרש ולהפריש בין למראה למראה שזה שכתוב בתחלה בשאר הנביאים במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו זה המראה הוא כמו חזיון וקרובה לחלום ויותר מחלום ולשון מראה זה מלשון מה שאמרו חכמים אין רואין במראה בשבת וזה הפי' במראה אליו אתודע כמו המסתכל במראה שרואה כל אדם שמסתכל בה דמותו שלו כאלו אדם הראוי בכבואה מכת לישוש אותו הברול שבמראה וכן נמי בכלי זכוכית ואלו המסתכלין במראה ובזכוכית אין רואין כלום אלא כבואה שלהם וכן נמי במים הצלולין ואע"פ שאין בן אדם לא במראה ולא בזכוכית ולא במים מכל מקום המסתכל רואה שם דמותו ואין שם כלום וזה הרמיון הוא כמו משל לכל הנביאים חוץ ממה רבינו לפי ששאר הנביאים לא נתן הביה בהם כה בעין ולא ברירות בלב כמו במשה כשמסתכלין ברקיעין שזה למעלה מזה ובאותות שהן האורות הנבראות שברא הביה להראותם להיותן להן עדות שידעו שהן שלוחי המקום כיון שאין כה בעינים ובלבם כל כך כמו משה רבינו נראה להן מתוך אותן המראות שהן רואין צורתן כמו צורת בן אדם פעמים יראה להן בצורת זקן פעמים בצורת בחור וכל אלו המראות הם להם דמיונות ולא ראייה כמו שאין בתוך המראה והזכוכית בן אדם כך אין בתוך אותן הרואות צורת בן אדם אלא בכח אותן האורות הגדולות שרואין נראה להן מתוכן צורתן והיא צורת בן אדם הרור בכח ובאור גדול ובגבורה וזה כלו באה להם מהלישות וכתישות עיניהם ולבם וכמו אדם שאורו כחוש ורואה כאלו הנמוך גבוה והאחר כשנים ולכך כתיב וביד הנביאים ארמה שהן דמיונות ולא ראייה אבל

משה רבינו שדעתו ולבו מווקקת ועיניו מאירין יותר מכל דרי מטה היה מראה
 לו הב"ה מהודו וכבודו שברא לכבוד שמו שהוא גדול יותר מכל שאר האורות
 שהיו רואין הנביאים והיה מסתכל באחרית הוד שכינה שהוא האור הגדול הנברא
 והיה כה בעיניו ורואה ראייה ממש ולא חיונות וחלומות ודמיונות ולכך היה רואה
 ויודע ומכיר שאין שם צורת בן אדם או שום צורה אלא צורת ההוד והאור והאש
 הגדול הנברא שהוא צורת אור גדול שאין אדם יכול להביט בתחלתו. אלא מיד
 מת המסתכל בו. אבל בורא הכל ית' וית' שמו לעולמים אין לו צורה ולא דמות
 כל עיקר ואין בו ראייה כלל בין ימות אדם בין יחיה כמו שהקדמנו לעיל. ולפי
 שהיתה ראיית משה רבינו מווקקת ולא היה רואה דמיונות אלא מסתכל ורואה
 שאין שם צורה כלל אלא צורת אותן האורות והאשיות הנבראות לכך לא היה
 מדבר בדמיונות וכתוב בו פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה'
 יביט וזה כלו שאמרנו שמי שרוצה יכול להפריש בין מראה למראה מחשבת עניות
 הדעת היא ולא קבלנו ולא ראינו כן אלא להרבות דברים כתבנו כל זה ולהרבות
 בדבר הדמיונות עד שיכין המתלמד מדעתו ונראה לו כמו כן שאלו שהן מפרשין
 וקורין במראה אליו אתודע בתמיהה אינו הדבר נראה עיקר לפי שראינו שכל
 הנביאים שורה עליהן רוח כרכיב בהן ותחי עלי יד ה' ורות ה' והיה באה להן
 הקול והדבור ורואין בחזיון ובחלום וכן כתיב בהן ואראה וארא וכתוב בהן נמי
 חיונות וחלומות והראיה שנאמר בהן והמראה הוא החזיון ולכך משמע שנא' כן
 במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו הוא החזיונות ולא נאמר בתמיהה כמו
 שמפרשי הנ"ל. וזה שכתב נמי לעיל רבינו סעדיה ז"ל והביא ראייה מזה הפסוק
 שכתוב בעזרה ומתניה בן מיכה וגו' יהודה לתפלה שפירשו אשר שם אנשי תורה
 להתפלל נראה לנו מתוך פירושו שהוא קורא זה הפסוק יהודה לתפלה שהוא שם
 אדם כמו יהודה בן ישראל ואנו רואים לכל הקורים שקוראים היום פסוק בדורינו
 קורין יהודה לתפלה מלשון הודאה וכן מנוקד בספרים שבמקומינו יהודה מלשון
 הודאה ולכך יש לנו תמה בדבר והמקום ברחמי הרבים יזכנו להגיע לפסוק זה
 במקומו ולפרשו אמן. וכן יהי רצון מלפניו. וכתב נמי רבינו סעדיה ז"ל בחיבור
 דברים שכתב בלשון ערבי ובענין הזה הנאות רבות שכשנאו אומרים שבבורא הכל
 ברא כל גוף וכל ענין נדע שאין הבורא דומה לבריותיו ומשם נראה שאין הנברא ראוי
 שיעבדו אותו. ועוד שנאמין האותות הבאות על ידי הנביאים ונאמר כאשר היה יכול
 לבראותם כן היכולת בידו לעשות מהן מה שירצה לחדש מהם כל מקרה ולהשיבם
 לבלימה. והודיענו באותות האלה כבוד הנביאים והאותות הבאות לידן. ויש מהן
 אותות שהן באות תחלה לנביא עצמו כדי שיאמין שהשליחות או הדיבור אשר
 הוא שומע הוא בא מן הבורא אל הנביא ההוא כמו שהראה המקום למשה עמוד
 ענן וכן לאהרן ולשמואל כדכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו.
 בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו וגו' וכן עמוד האש למשה בשעת הסנה ומראה
 הקשת ליחזקאל וכדומה לזה ביחזקאל בכל דבר שישתנה ממנה העולם ויש מהן
 אותות שהן באות לעם אשר הנביא שלוח אליהם כדי שיאמינו לנביא מעת ראותן
 את האותות והן באות על שלשה עניינין נקמה ורחמים ודבר שאינו לא זה ולא
 זה הנקמה כגון עשר מכות שהביא הב"ה על ידי משה לפרעה. והרחמים כגון המן
 והשליו והבאר ועמוד ענן ועמוד אש וזולתן. והשלישי שאינו לא זה ולא זה כגון

המטה אשר נהפך לנחש ואחר כך חזר מטה והמים שנהפכו לדם כדכתיב ולקחת
ממימי היאור ושפכת היבשה וגו' והשני עניינים הראשונים אע"פ שיש בהן חיווק
להאמין בשליחות הנביא בהן זכות וחובה. והענין השלישי אין בו לא זה ולא זה
ואינו בא אלא להאמין בלבד. והמקום מעיר רוח הנביא לעשות הענין הזה כדי
שתהא האות נקראת על שמו כדכתיב בזאת תדע כי אני ה'. וכת' בזאת תדעון כי
ה' שלחני לעשות וגו' וכדי שיהא יכול הנביא להעיר להן אותן האותות שנעשו על ידו
בכל עת ועת כדכתי' ואת אותותיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים וכת'ב ואשר
עשה לחיל מצרים ואשר עשה לכם במדבר עד בואכם עד המקום הזה וכת' ואשר עשה
לרתן ולאבירם וגו' וענין הנבואה היאך באה אל הנביאים הודיענו הכתוב שהן שלש
מעלות השתים מהן לכל הנביאים והשלישית למשה רבינו לבדו כדכתי' אם יהיה נביאכם
ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא.
פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט. הודיענו בפסוק זה
שכל נביא ונביא אינו מתנבא אלא או במראה או בחלום ופי' במראה במראה ממש
שהבורא משכין באויר מקרה שיהא מפריש בין הנביא ובין שאר האנשים אשר
עמו כדי שיראה לנביא לבדו הרבר אשר הוא מראה אותו או שמודיעו ושאר
האנשים אשר עמו לא יראו וכשתשלם הנבואה יסור אותו המקרה כדכתיב ביהוקאל
אני יושב בביתי וזקני יהודה יושבים לפני ותפל עלי שם יד ה' אלהי וכשנשלמה
המראה כתי' ביה ויעל מעל למראה אשר ראיתי. ופירושו בחלום חלום ואינו נודע
לנביא שאותו חלום נבואה אלא אם יראה בו מלאך שכבר נודע לו כשהוא ניעור
בלא חלום כדכתי' בזכריהו ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום וגו' וכת'ב
בתריה ואען ואומר אל המלאך הדובר בי כל' אשר דבר אלי לפני השעה הזו
בנבואות אשר נבאתי מקדם או אפשר שיראה מלאך שלא ראהו מקדם ויכיר את
הצורה וישמר אותה כדי שיכירה פעם אחרת כשהוא ניעור כאשר ראה דניאל
בתחלה בחזון נביראל בתחלת הדבר כדכתיב וארא בחזון ויהי בראותי וכת'ב בסוף
הדבר נביראל הבן להלז את המראה ואחר ראה אותה כשהוא ניעור כדכתי' ועוד
אני מדבר בתפלה והאיש נביראל אשר ראיתי בחזון בתפלה מועף ביעף נוגע אלי
בעת מנחת ערב. אבל משה רבינו לא היה צריך לא לחלום ולא לדבר שיגלה
אליו כשהוא ניעור כדכתי' לא כן עבדי משה אלא נבואתו כדרך בני אדם בכל
דבר שהם רואים אותו ויודעים אותו מפני הכבוד שהוסיף לו הבורא על כל הנביאים
שלא מסר שליח בינו לבינו כדכתי' פה אל פה אדבר בו וברא הדבור שהיה נשמע
אליו לבדו ואלו הפסוקים מפורשים הרבה במקומם. ותני בספרי אם יהיה נביאכם
ה' במראה אליו אתודע אם כשם שאני מדבר עם הנביאים בחלומות ובחזיונות כך
אני מדבר עם משה ת"ל לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא חוץ ממלאכי
השרת ור' יוסי אומר אף ממלאכי השרת. פה אל פה אדבר בו פה אל פה אמרתי
לו לפרוש מן האשה ומראה זה מראה דבור או אינו אלא מראה תלמוד לומר
לא. תוכל לראות פני ר' עקיבא אומר האדם כשמעו וחי אלו מלאכי השרת אמר
ר' שמעון התימני איני כמכטיל את דבריו אלא כמוסף אני על דבריו והאדם
כשמעו וחי אלו חיות הקדש ומלאכי שרת ר' אלעזר ברי' יוסי אומר לא שאינן
רואין אלא אף שאינן יודעים שני ותשאני רוח וגו' מה תלמוד לומר כי לא יראני
האדם וחי כשהוא חי אינו רואה רואה הוא בשעת מיתתו וכן הוא אומר לפני

יכרעו כל יורדי בור עפר ולא בחירות למה נאמר לפי שהוא אומר בן אדם חוד
 חידה ומשול משל וגוי כשם שאני מדבר עם הנביאים בחירות ובמשלות כך אני
 מדבר עם משה ת"ל ולא בחירות ותמונת ה' יביט זה מראה אחרים או אינו אלא
 מראה פנים שנא' והסירותי את כפי וראית את אהורי לפני לא יראו. והוא שאמ'י
 לעיל כשהוא חי אינו רואה רואה הוא בשעת מיתה אע"ג דמשמע דלית הלכתא
 הכי וכך פירושו שיראה הרוח בשעת מיתה מה שבריות הרוחות רואות שהן מלאכי
 השרת שהן רואין יותר ממראה בשר ודם שהם נביאים ועל הדרך שפירשנו לעיל.
 ותני נמי בתורת כהנים מאהל מועד יכול מעל הבית ת"ל מעל הכפרת אי מעל
 הכפרת יכול מעל הכפרת כו' ת"ל מבין שני הכרובים דברי ר' עקיבא אמ' ר' שמעון
 בן עזאי אינו כמשיב על דברי ר' אלא כמוסף על דברי ר' כמוסף על דברי
 הכבוד שנא' בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' ראה חיבתן של
 ישראל להיכן גרמה לכבוד הזה המרובה בלי דחק להיות מדבר מעל הכפרת מבין
 שני הכרובים ר' יוסי אומר הרי הוא אומר כי לא יראני האדם וחי בחייהו אינן
 רואים רואים הם בשעת מיתתן וכן הוא אומר לפניו יכרעו גוים ר' עקיבא אומר כי
 לא יראני האדם וחי אף חיות הנושאות אינן רואות את הכבוד והוא שאמר ר' עקיבא
 כאן בתחלת סיפרא והוא תורת כהנים וחי אף חיות הקדש ואמ' הוא עצמו בספרי
 וחי אלו מלאכי השרת והוסף שמעון התימני על דבריו ואמר וחי אלו חיות הקדש
 ומלאכי השרת ודאי בסיפרא חזר ר' עקיבא לדבריו ואיפשר שנתחלף בנוסחא שמות
 החכמים או דפליגי אהרדי ופי' הפסוק לזאת הסברא כך הוא כי לא יראני האדם
 וגם לא יראני כל נברא שיש בו חיות הרי יצא מפסוק זה שאין הבורא נראה כלל
 לאחד מכל בריותיו יתרום לעד שהוא רואה כל ואינו נראה כלל וכמו שפירשו
 רבותינו ו"ל בכמה מקומות בתלמוד שהב"ה רואה ואינו נראה. וכתב בו רבינו סעדיה
 ו"ל בחיבורו הכי ואחר שהשלמנו הטעמים והראיות ויודע מהן בבירור כי האור
 הנראה לנביאים ברזי הוא וכי פעמים הוא נראה בצורת איש כך הוא נכון שיראה
 בצורת זקן יושב על כסא והוא שנאמר בדניאל הויה הויה עד די כרסון רמיו
 ועתיק יומין יתיב ותהיה פני החכמה בהיותו זקן כדי שישלים המלכות למושיע
 השלמת איש גדול ורב כדכתיב וקדמוהי הקרבוהי וליה יהב שולמן ויהיה המושיע
 נמשל באיש קטן שהוא בימי הרפו ורבייתו כדכתיב ויצא חמר מגזע ישי וכתב
 והקימותי לדוד צמח צדיק. ונאמר מראש יונקותיו רך אקטוף. וכנגן אלו הרבה.
 ועל כן נמשל הראשון אשר הוא נתן המלכות בתורת זקן ועתיק וישן כדי שיהיה
 מקבל מלכות אותו בחרו כמו שכתוב כבר אנש אתה הוא וקדמוהי הקרבוהי כדי
 שיהיו הדמינות אחת מול חברתה ויהיה הזקן ממליך ומושיע לכתור כמשה ליהושע
 ושמואל לדוד ודוד לשלמה וכדומה לזה. ומה שנאמ' כרסון בלשון רבים ולא אמר
 כרסיא בלשון יחיד מפני שהכסא נעשה מחלקים רבים ובהתחברם יהיה הכסא אחד
 וכן הוא אומר באמצע הפסוק כרסיה שביבין די נור ולא אמר כרסותיה וכבר
 פירשנו טעם כרסון ועתיק ואנו סבורין לפרש לבושיה כתלג חיור והוא משמע אור
 כי האור כלו לבן וכמו כן ושוליו מלאים את התיכל וכנגן זה הוא דכתיב והחצר
 מלאה את נגה כבוד ה' וכתב נמי וכבוד ה' מלא את המשכן. ומדרשו הרב
 שהבטיחנו בו אלהינו על האור הנראה בימי הישועה שיראה בבית המקדש והוא
 אוחז מהארץ עד השמים וכל אומות העולם הולכים לאורו כדכתיב קומי אורי כי

בא אורך וכתוב והלכו גוים לאורך. ומשיע ומדרש ושער רישיה כעמר נקי כפרת העונות
 והחטאים אשר הם כמו אדומים ושהורים ויחורו לבנים כצמר הלבן כדכתיב אם יהיו
 חטאיכם כשנלג כשלג ילבינו וגו' וכתב' נמי ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ
 ועוד כתיב וטהרתים מכל עונם. ומדרש כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דליק
 הוא הצעד שיהיה בעת הישועה שהיא כאש המתלקחת שתשאהו מרכבות רוח
 רצות כדכתיב' כי הנה ה' באש יבא וכסופה מרכבותיו וגו' ואומר כי באש ה' נשפט
 ואומר אני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ורוכ מה שנא' באמות וגלגליו כסופה
 כי כבר ידוע בדרך בני אדם כי הגלגלים והעגלות מצרכי ההליכה והדרך. ומדרש
 נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי דינין ונקמות ביושר שהם יוצאים מלפניו על
 הרשעים והם נוסעים כמים הנגרים במורד. כמו דכתיב' הנה סערת ה' חמה יצאה
 ונאמ' להשיב בחמה אפו ונערתו וגו' ויהיה מדרש אלף אלפים ישמשוניה אשר
 אנו אומרים שיהיה כמעשה הממלכות וחשובני ידיהם ומדרש רבוא רבון קדמוהי
 יקומון המשמשים במלכות בדברים ומעשים הנעשים לפני המלכות וכל זה מהוד
 עתיק יומין ונאותו כמו שנא' להלך וכל צבא השמים עומדים עליו וגו' ומדרש
 הכל מה שיהיה בזמן הישועה מאלפי אלפים ורבי רבבות הגוים הבאים לשמש לפני
 ישראל ולעמד כנגדם. כדכתיב' הן גוי לא תרע תקרא וגו' לא ידעום וגו' וכתב
 להביא אליך חיל גוים וכתב וישתחוו לו כל מלכים וכתב' כל צאן קרד יקבצו לך
 וכתב והיו מלכים אומנך ושרותיהם מניקותך. ומדרש דינא יתיב אינו לחשבון כל
 האומות כלם כי יום הישועה אינו יום הדין הגדול אבל דינא יתיב לחשבון האומות
 על כל הרעות אשר עשו לישראל והוא אשר פירש ואל יעורו ויעלו (כל) הגוים
 אל עמך יהושפט וגו' וכן מדרש וסיפרין פתחו אינן ספרי זכיות כל העולם כי זה
 אינו אלא לעולם הבא כמו שהעירו הנביאים על הבורא ישתב' שמו כי הוא שומר
 כל מעשי בריותיו כגון השמור לבני אדם בספרי זכרון לפניו ועוד נאמר הנה כתובה
 לפני לא אחשה וגו' וכתב וספר כתב איש ריבי וכדומה לו אבל אלו הספרים
 שנאמר בהן וספרין פתחו הן ספרי חשבון ומעשים רעים שעשו אומות העולם
 לישראל בימי הגלות להשיב גמולם בראשם בעולם הזה כדכתיב' ואם גומלים אתם
 עלי קל מהרה וגו' וכתב ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים וכתב' כעל גמולות
 כעל ישרם. וכדומה לו. והמעיד על זה הכתב והחשבון שיהיה לפני עתיק יומין
 כי אינו אלא לחשוב על האומות והממלכות מעשיהם הרעים שעשו לישראל הוא
 הדבר האמור אחריו כי עת החשבון נתחייבה מקצת הממלכות הריגה ושריפה ומקצתן
 כלייה ומיתה והשפלת ממלכה כדכתיב' חוה הוית בארץ מן קל מליא רברבתא די
 קרנא ממללא וגו' ואומר ושאר חיותא העדיו שלטניהון וכבר פירש בספוקים
 הראשונים כי הקרנים הם האומות והממלכה הרביעית ופיר' מליא רברבתא דברי
 האפיקורוסין האומר' רוב טעות וכפרנות בה' ובישראל עמו ופיר' ככאן כי ה' יעשה
 חשבונן ויבקש משפטו מהם ויכלא אותם ויביא הרשעים אל הריבית המקדש ויתן
 אותם מקצת באש ומקצת מהם במים כדכתיב' ונשפטתי אתו בדבר וברם וגשם שוטף
 ומקצת מהם ימס בשרם וזאת תהיה המנפה אשר יגוף ה' עד כי אחד מהם ישלח
 ידו להשען על יד אחיו ותפרד ידו מגופו כדכתיב' והחויקו איש יד רעהו ועלתה
 ידו על יד רעהו והנשארים מארבע אומות אשר לא הוסיפו בטענתם ולא הרבו
 ברעותם לדבר על ה' ועל ישראל ישארו ותשפל מלכותם והיו למס עובד למשיח

כדכתי' שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ומקצתם נאמר כם תרועם בשבט ברזל ככלי
 יוצר תנפצם ומקצתם נאמר כם ועתה מלכים השכילו וגו' עבדו את ה' ביראה
 ונאמ' עוד כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו ונאמר בשאר האומות בפירושו
 כי הם יבואו בתוך הקהל ויקבלו מלכות שמים עליהם ויחגו בכל שנה אל בית
 ה' כדכתי' והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלם וגו' וכיון שפירשו כל
 אלה הדברים שדברה בהן התורה בדמיונות ורוב הדמיונות נמי שהנביאים מסתכלין
 בהוד השכינה ויודעים שכל האורות והדמיונות הנראה להם שהן בראים ורואים
 בתוך המראות כאילו רואים צורות איש מאש ומאור גדול ומתראה להן בכמה
 דמיונות לפי העתים והעניינין שישראל שרויים בהם ונראה למשה רבינו מתוך
 הסנה לפי שהיו ישראל שרויים בתוך הקוצים בתוך מצרים בצרה גדולה ונראה
 למשה וישראל על הים ככתור עושה מלחמה ובמדבר בשעת מתן תורה נראה להן
 כמעשה לבנת הספיר ענין דמיון זקן וישוב בישיבה וכן נמלך לדניאל על ענין
 עתיד הישועה כדמות זקן וישוב בישיבה וכדכתיב' לעיל הא דגרסי' בחגיגה לא קשיא
 כאן בישיבה כאן במלחמה שאין לך נאה בישיבה כמו זקן ולכך כתיב בדמיון זה
 לבושיה כתלב חזיר ושער רישיה כעמר נקא ואין לך נאה במלחמה כמו בחזר ולכך
 כתיב בדמיון זה. קווצותיו תלתלים שהורות כעורב וכתוב נמי ביחזקאל ומעל לרקיע
 אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם
 עליו מלמעלה. וארא כעין השמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה
 וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב. כמראה הקשת אשר
 יראה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' אלמא
 שכל מראות אלו שהיו רואים הנביאים דמיונות הן לפי שהיו רואין אשות ואורות
 מהוד השכינה נבראים ומתוך האורות והאשות רואים דמותן שהיא דמות צורת בן
 אדם מהוד ומאש גדול מכמה ענינים וכמה מראות כל אחד ואחד מן הנביאים לפי
 כחו וכח ישראל שהיו בו באותו עת ולפי עתו ועת ישראל שהן בו וכל דמיונות
 לכבוד בוראינו ולא ראה ממש כדכתי' וביד הנביאים ארמה ומשה רבינו שהורו
 הבורא הוד על הוד יותר מכל הנביאים היה רואה ראה ממש מהוד הגדול שהוא
 סוף השכינה הנברא ולא היה רואה מתוך אור שום דמות לכבוד בוראינו אלא
 סוף צורת האור הגדול שברא בוראינו לכבודו ולכך כתיב בו ומראה כבוד ה' ומראה
 ולא בחירות ואם תאמר גם שאר הנביאים כתיב בהן במראה אליו אתודע שהוא
 מראה ידיעה הוא ולא מראה ממש שהיה מראה להן הבורא אורות נבראות לפי
 שלא היה דעתם וראייתם מווקקין בכח וראיית משה רבינו היה נראה להן דמיונות
 מתוך האורות ולא ראייה ממש ומשה רבינו היה רואה ראייה בסוף האור הגדול
 ראית האור ממש ולא דמיונות וחירות והזיונות ולכך כיון ששאר הנביאים ראייתן
 בכל אלו הדמיונות נתן רשות לחכמים ולכל מבין שידברו בשבח בן אדם בין בכח
 וגבורה בין בנוי בכל הגוף או באחד מן האיברים ולא היו מוצאין בכחו או בנוי
 של אותו האיש שמדברין בו בכל דרי מטה בארץ היו אומרים בו זה מעין דונמא
 של מעלה והדונמא אינה ממש אלא דבר הרומה לדומה בדונמא דונמא מדונמא
 מעט ומוער וכל אלו הדונמאות והדמיונות לקרב הדבר לדעת לפי שלא היו מוצאים
 באותו הדבר מעניינו כמותו ולכך אמרו רבותינו ד"ל זו הדבר שהוכרנו למעלה
 חמשה נבראו מעין דונמא של מעלה על זה הדרך שפירשנו וזה האמור בנו

החיצונה שמשון בכתו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיה בעיניו אסא ברנליו
 וכלן לקו בהן וראינו מלקות כלם מפורשת מן הפסוקים אבל שבח כלן לא ראינו
 מן הפסוק אלא מן השרשה מהן שמשון בכתו כמו שמפורש ושאל בצוארו דכתי'
 ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבוה מכל העם. ואבשלום בשערו
 דכתיב וכאבשלום לא היה איש יפה בכל גבול ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד
 קרקרו וגו' כרכתי לעיל אלא צדקיה ואסא לא מצינו ולא חוי לן מנין שהיו עיני
 צדקיהו יפות מכל עיני בני אדם ורגלי אסא מכל רגלי בני אדם אבל כיון ששנו
 רבותינו דיל בוז החיצונה כך בודאי קבלה היתה בידם מן הרואים שראו אותם שאי
 אפשר לדברים האלו להאמר אלא על ידי עדי ראיה או בקבלה למשה רבינו
 מסיני וכן נמי שהקרימה בוז הברייתא צדקיהו לאסא איפשר שעשו רבותינו דיל כך
 להחזיר איברי הגוף על סדרן מפני שאסא קודם לצדקיה בשנים רבות והם הקדימו
 כאן צדקיה לאסא וכל כך למה להחזיר איברי הגוף על סידרם כי העינים קודמין
 לרגלים לפי ששנו בברייתא הכה והצואר והשער הזכירו צדקיה בתחלה מפני עיניו
 ואחר כך אסא מפני רגליו ואע"פ שאסא קדם לצדקיה מפני שעני האדם קודמין
 לרגליו. וכן נמי מצינו שחילק הב"ה נוי והדר לצדיקים בעולם הזה וזיו גדול חוץ
 מאלו החמשה הנזכרים ולא מצינו אותם בתורה אלא בדברים ודברו בהם רבותינו
 והזכירו מאותן העניינים בשבחן הרבה עד שנראה לבני אדם שאין בקיאיין ברעת
 במקצת מהן אמרוין בלשון גוזמא וכמו שהזכירו רבותינו דיל בפרקא קמא דמגילה
 ת"ר ארבע נשים יספות היו בעולם ואלו הן שרה רחל ואביגיל ואסתר וכו' ואמור
 נמי בהאי שמעתא מקמי הא בעניינא אביגיל מלמד שגילתה את שוקה והלך
 לאורה שלש פרסאות וזה נראה להרבה מן השונים כי בתורת גוזמא ולשון הבאי
 הוא אמור ואנן חוי לן לעניות דעתין כי זה בקירוב הוא אמור ולא בלשון הבאי
 כי אין פירוש ואין רוצה לומר שהלך דוד לאור שוקה של אביגיל ג' פרסאות
 כלומר שהיה הולך לאורה בדרך מכה הגוי שהיה מאירה לו בדרך מה שבדרך
 ורואה דוד בדרך דאם כן כה נר או כה אש היה בה אלא כך פירושו שהיה רואה
 דוד ואותן שהיו עמו שוקה של אביגיל מרחוק ג' פרסאות מפני נוי והדר גדול
 שהיה בבשרה אבל לא היו רואים שאר דברים שבדרך אלא היו הם הולכים כאדם
 שמהלך בחשך ואפילת לילה ואין רואה כלום אלא שרואים עד רחוק ג' פרסאות
 אביגיל לבדה כמו סימן מרוב קלסתר וגוי שהיה בה וזה שאמרו גילתה את שוקה
 מפני שהשוק גדולה מן הפנים ויש בה יותר קלסתר לראות אותה מרחוק ושאר
 הגוף היה מכוסה בכגריה ומצינו נמי מן הגוי והפאר שחילק הב"ה לכמה בני אדם
 וליראיו בעולם הזה ולכך לא תתמה אתה על מה שאמר בהבטחות העתידות להעיר
 לצדיקים לעתיד לבא וגרסינן בבבא מציעא דנויקין בפרק השוכר את הפועלים אמר
 ר' יוחנן אנא אישתיירי משפירי דירושלם כגרגסינן בנימין בפרק האי קרא דכתיב
 בני ציון היקרים האי מאן דבעי מחוייה לשושי דרי' יוחנן נייתי כסא דכספא מבי
 סיקלי ונימלייה פרצודי רומנא סומקא ונהדר ליה בלילא דוורדא חוורא לפומיה
 ונותביה בין שמשא לטולא והנך והרורי דנפקי מיניה הנהו שופריה דרי' יוחנן איני
 והאמר מר שופריה דרי' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו דיעקב אבינו מעין שופריה
 דאדם הראשון דאדם הראשון מעין שכינה ואילו ר' יוחנן לא קא חשיב הדרת
 פנים לא הוה ליה וזה האמור דאדם הראשון מעין שכינה האי מעין רחוק מרחוק

הוא ודק מדק הוא ואינו אמור אלא בתורת גומא והבאי והאי מעין בתורת משל לשבח ויוו והדרו של אדם הראשון וכמו שפירשנו לעיל באמור למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר בפני אבוקה ולא נאמרו כל הרברים הללו אלא בתורת משל וכדמיונות שהיו רואים הנביאים הכל כמו שפירשנו לעיל ועוד היאך יעלה על דעתך שיהא אמור דבר זה דאדם הראשון מעין שכינה בקירוב ממש אלא בתורת משל ממשל מדמיון מראות הנביאים שהרברים כלם דמיונות מתוך דמיונות עד כי אין מספר להוד השכינה דאם כן קשיאן הני מילי אהרדי שהרי עתיד הב"ה להוסיף אורו גדול על הצדיקים לעתיד לבא כשיהנו מזיו השכינה עד שיהא אורן מבהיק וגדול שמי"ג חלקים על אור החמה בתקופתה ובאדם הראשון אמרו באגדתא כי תפוח עקב מכה גלגל חמה ונמצא שיאירו הצדיקים ויהנו מזיו שכינה יותר ממה שעשה אדם הראשון קודם שלא יחטא. ויש מי שרוצה לפרש ולומר שהצדיקים יאירו באדם וקא בעי לאיתויי ראייה מתרגום ונוגה כאור תהיה כמפרש לקמן ואין לנו להרבות ולפרש בהגדות הללו דהכי אמור רבואתא כי דברי הגדות הללו שיש בתלמוד ובזולתו אין מקשיין בהן דהכי מעמיהו דרוש וקבל שכר יש בהן כמשלים ויש בהן כסימנין ולמשוך ולשוכב דעת עמי הארץ וליתן להן דונמאות לדברי הרך ארץ ולדברי יראת חטא ולא כמשמעו מיהו לעניות דעתן דכמה דאיפשר להדורי ולפרושי בהגדות הכתובות בתלמוד מהדרינן ומפרשי וכמה דלא איפשר להדורי ולפרש אנו מניחין את הרבר על זה הכלל שאמרו רבותינו ד"ל בהגדות גרסי' בבבא בתרא דנויקין בסוף פרק חזקת הבתים ר' בנאה הוה קא מציון מערתא כי מטא למערתא דאברהם אשכחיה לאליעזר עבד אברהם הוה קאי אבבא אמר ליה נאני בכנסה דשרה וקא מעיינה ליה ברישיה אמר ליה זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא אמר ליה ליעול מידע ידיע דיצר הרע בהאי עלמא לא שליט עיין ונפק כי מטא למערתיה דאדם הראשון יצתה בת קול ואמר לו נסתכלת ברמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל הא בעינא לציוני מערתא כמדת החצונה כך מדת הפנימית ולמאן דאמר שני בתים זו למעלה מזו קיימין כמדת העליונה זו מדת התחתונה. אמר ר' עקיבא נסתכלתי בשני עקביו ודומין לשני גלגלי חמה הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם שופריה דרב כהנא מעין דרב שופריה דרב מעין דר' אבהו דר' אבהו מעין דיעקב אבינו דיעקב אבינו מעין דאדם הראשון דאדם הראשון מעין דשכינה ופירושי האי עובדא דר' בנאה הכי פירושו שהיה מציון כל הקברים והמערות כי היכי דליפרסם מקום טומאה דליברלו כהני מינה והאי מעשה דאיתמר ביה דאשכחיה לאליעזר עבד אברהם יש מי שפירש כי באותו מקום שהיה מציון חשכה לו ולן שם אי נמי לן שם ביום וישן ומתוך שהיה עוסק בציון המערות וישן לו שם נראה לו זה כולו בחלום ולא שראה אותו במראות העין ממש אי נמי כשישן לו שם עשה שאלת חלום והראה לו זה כלו ובין למאן דאמר משום שאילת חלום בין למאן דאמר שישן לו וראה חלום מעצמו לא הראוהו בחלומו אלא כל העיקרין כמו שהיה מפני חסידותו וכל מה שהיה צריך לראות מפני הציון וכך הראו לו שהיה אליעזר עבד אברהם עומד על פי המערה כלו' כמו שהיה יודע ר' בנאה כי אליעזר שימש לאברהם אבינו רבו בחייו וכאלו הוא עומד על פתחו במותו מעין שימוש וכאלו ר' בנאה שואל את אליעזר מה היה עושה אברהם וכאלו הוא משיבו שהוא שוכב

ושרה עומדת מרגלותיו ועושה חפצו כדרך שהיתה עושה בחייו ולהראות דרך ארץ
 שלא יכנס אדם לביתו של בעל הבית מפני צניעותו וצניעות אשתו כאילו ר' בנאה
 מבקש מאליעזר שיטול רשות מאברהם אבינו שהוא עומד על פתחו אם יכנס
 וכאילו אברהם משיבו ללמד דרך ארץ בעולם הזה כשהוא עומד אדם בייחוד עם
 אשתו שלא יכנס שום אחר בין ברשות בין שלא ברשות שכיון שהוא בייחוד עם
 אשתו אע"פ שחבירו נותן לו רשות אסור לו ליכנס לביתו מפני יצר הרע ומתוך
 הדברים שאברהם משיב אנו למדים שהוא אומר לו יצר הרע בהוא עלמא ליכא
 מכלל רבוה העולם שלנו שולט בו יצר הרע וצריך אדם להמנע עצמו מעשות
 כך וכל זה כאלו בחלום ולא במראית העין והחלומות הן אחד מששים בנבואה
 כמו שאנו עתידין לפרש לקמן בסיעתא דשמייא וכל שכן חלומות הצדיקים
 שקרובים לחלומות הנביאים ואין שם מדברי הבאי אלא דברים של עיקר להראות
 צדיקים מה שהן צריכין וכך הראו זה לר' בנאה וכאלו היה מודד מקום המיטות
 ומקום שכבותן שהן מקום טומאה כדכתי' ושכבתי עם אבותי ונשאתני
 ממצרים וקברתני בקבורתם וכיון שהיה מודד המדה היה מציין כדי שיוכזר לו
 לר' בנאה כשיעור משנתו מקום המדידה ומאין מתחיל מקום טומאה ועד
 היכן משלים מקום הטומאה וכך היה מעין צורת דמותן באותו חלום וכאלו
 הוא משלים אותה המערה ויוצא והוא רוצה ליכנס באותה המערה של אדם
 הראשון וכל זה בחלומו ובת קול יוצאת באותו חלום ואומרת לו שלא
 יכנס באותה מערה של אדם הראשון ולמה לא כלומר אם נסתכלת בדמות
 דיוקני שהן אברהם ושרה שהן דמות דיוקני חוה ואדם בדיוקני עצמה שהוא
 אדם הראשון אל תסתכל לפי שחלק לו המקום מהורו באור גדול יותר מכל
 בריותיו של מטה וכאלו ר' בנאה מבקש מבת קול מה יעשה מציון הטומאה שהוא
 צריך לעיין המקום שלא יטמאו בו הכהנים ובת קול גותנת סימן ומדה לר' בנאה
 במקום הטומאה ומשים במדת זו של אברהם כך מדת זו ושתייהן שוות ומקום
 טומאתן שוה וכשקם ר' בנאה משנתו זכר הכל וציין המקומות כמו שהודיעוהו
 בחלומו ואם תאמר וכי סומכין הכהנים על הטומאה מפני החלומות שמצוה רבה
 ומיוחדת כטומאת הכהנים ניסמוך אחלומות ונעשה מעשה בהן ותירוצא דמילתא
 כי היכא שלא נחזקה טומאה שאין ידוע באותן המקומות מקום הטומאה אלא
 מפני חלומותיו של ר' בנאה וכי היכי דסמכינן אחלומות לטומאה סומכין עליהן
 לטהרה ודמיא ליה הא מילתא למה שאמרו רד"ל הפה שאסר הוא שהתיר אי נמי
 אם תימצי לומר שהיה ידוע המקום מקברות האבות ואיתחזק הטומאה לטומאת
 קברות ולא היה ידוע מקום טהרתן אלא מפני חלומו של בנאה איכא מאן דבעי
 לתרוצי כי מפני חלומו של ר' בנאה שהיה צדיק וכשר ביותר וחלומותיו כמו
 חלומות הנבואה היו הכהנים המכירים אותו באותו עת סומכין על חלומו ולקמן
 יתפרש בסיעתא דשמייא ענין שאלות החלומות ומאי דפרישו ביה רבואתא ואנן
 לעניות דעתין לנו יש לתרץ ולומר שלא נאמרו דברי ר' בנאה בזה המעשה לסמוך
 עליהן הכהנים אלא לתורת משל ההגרות שהן עיקר וראויין לסמוך עליהן למה
 שנאמ' ולא לעשות בה מעשה לטומאת הכהנים ולא נאמרה הגדה זו אלא להודיע
 חסידותו של ר' בנאה ולהודיע ולשובב דעת הכל שמי שהוא ירא שמים ובעל
 תורה וחפץ במצות כל מה ששואל מן הדברים כאלו לידע כל העיקרין מודיעין

לו והוא זוכר כשהוא ניעור מעיד על כך כדרך שהיו עושים הנביאים וגם להודיע
 וללמוד מדברי ר' בנאה ענין ההוד והדר והאור שחילק הב"ה ליריאו בעולם הזה
 וגם עתיד ברחמיו להוסיף להן אור על אור שמי"ג חלקים כמו שפירשנו לעיל ויותר
 הרבה ואם תאמר אם כן כיון שאין סומכין על החלומות על מצוה מיוחדת מן
 התורה כמו טומאת כהנים למה ציין ר' בנאה כשקם משנתו אותן המערות שהרי
 אמרנו שלא נאמרו דבריו כדי לסמוך עליהם הכהנים אלא להודיע כל המעשה
 שראה בחלום אימא לך כי איפשר לנו לומר שר' בנאה לא ציין באותן שתי
 מערות במקום שכלה שיעור טומאתן כמו שנראה לו בחלומו וכמו שהיה מציין כל
 שאר המערות שהיה נכנס בהן כשהוא ניעור ונראה בעיניו מקום גוף המת מבפנים
 ומציין מבחוץ מרתו אלא אלו שתי המערות כיון שלא ראה הדבר בממש במראית
 העין אלא בחלום לא ציין מקום טומאתן אלא כל המערות כלן מתחלתן ועד סופן
 ציין כמו שהיו נראין מבחוץ מדת המערות כלן למראות העין וכמו שהיו ידועות
 מבחוץ והחמיר בדבר לסלוקי כל ספיקה ואם תרצה נמי לומר כי לא ציין אלו
 המערות אלא בחלום ולא ציינן אחר כך כשהוא נעור וזה שהיה מציינו בחלומו
 למלאות חפצו ותאותו בתוך החלום לפי שהיה עוסק בצייון כל שאר המערות והיה
 בלבו לציין אלו ולכך ציינן בחלומו למלאות תאותו וכשניעור וראה שאין הצייון
 מועיל לו לכהנים לסמוך עליו אע"פ שהיה זוכר מידתן מתוך החלום הניחן לגמרי
 ולא ציינן והזכרה שמועה זו לספר החלום ולהגיד מה שראה ולכך העיר ר' בנאה
 מה שזכר נמי מחלומו מענין הודן ויופין של אברהם ושרה ואמר כי ראה והסתכל
 בשני עקיביו של אברהם אבינו ודומין לשני גלגלי חמה והוסיף דבר ואמר כי הכל
 בפני שרה כקוף בפני אדם וכן שרה בפני חוה וכן חוה בפני אדם וזה שהזכיר
 מתוך חלום זה בשמועה זו ענין אברהם ושרה ולא הזכיר יצחק ורבקה ויעקב ולא
 הרי הזכיר מתוך הכלל כי לאברהם ושרה נתן יותר הוד ויופי מכל אשר היו לאחריו
 ואברהם ושרה בפני אדם וזהו כקוף בפני אדם מרוב ההוד שניתן באדם וזהו ושואמר
 בסוף שופריה דר' אבהו מעין דיעקב אבינו דיעקב אבינו מעין דאדם הראשון. ולא הזכיר
 אברהם אבינו ביניהם איפשר לומר כי יותר אורה היה באברהם אבינו וכענין שכתוב
 במשה רבינו כי קרן עור פניו אבל היה יופי גדול ביעקב אבינו בהדרת פניו עד
 שהיה מעין אותו של אדם הראשון וכדכתבנו לעיל בהאי שמעתא דגרסי' בפרק
 השוכר את הפועלים דהאי לא קאחשיב ר' יוחנן בהדי הני בתארו ויופיו משום הדרת
 פנים לא היה ליה ואית נמי מאן דבעי למימר כי פני יעקב אבינו בראן הב"ה בהדר
 גדול וכמפורש באנדתא פני יעקב החקוק בכסא וכמפורש נמי בחלומי דיעקב אבינו
 בענין והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו שאותן שהיו למעלה היו יורדים לראות
 פני יעקב אבינו היאך דומה לפני החיה שתחת כסא הכבוד ודמות דיוקנן ואין לנו
 להרבות ולפרש בדמויות ומשלים הללו של ההגדות כי כבר גלינו וכתבנו לעיל
 שורש ועיקר היאך לפרש ההגדות ועל אי זה ענין הם בניית והאמור באברהם
 אבינו ושני עקיביו דומין לשני גלגלי חמה יש לומר לפי שהעקבין דומין לתפוחין
 וכאלו הן הגלגלין ויש בהן גוי הרבה. ויש נמי מי שאומרים לפי שעקביו של אדם
 נראין יותר מכל שאר איברי הגוף כי כל שאר הגוף מכוסה בכנדים ואלו אדם
 דורס בהן ומגביה בגדיו מאחוריו ונראין יותר מכל שאר הגוף ומי שהוא צנוע
 הרבה מכל בני אדם משלשל בגדיו מאחוריו עד שיתכסה עקביו הרבה פעמים

וכדגרסי' בענין מעשה דמיכל בת שאול אמ' לו היום נגלה כבודן של בית אבא
 אמרו עליו על בית שאול מעולם לא נראה מהן לא עקב ולא גודל. וכיון ששני
 עקביו של אברהם אבינו כשני גלגלי חמה אותן של אדם שהן דיוקני עצמן על
 אחת כמה וכמה ואמור נמי באגדתא כי תפוח עקבו של אדם הראשון מכה גלגל
 חמה וכיון שהוכרנו כאן קצת מן ההוד והאור שנתן לצדיקים בעולם הזה לעתיד
 לבא על אחת כמה וכמה וכדכתי' עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה למכסה לו.
 וכדגרסי' בפ' חלק אמ' ר' חייא אמ' ר' אסי ור' יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו
 אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' ואמ' ר' חייא בר אבא
 אמ' ר' יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל לצדיקים עצמם
 עין לא ראתה וגו' ופליגא דר' אבהו דאמר במקום שבעלי תשובה עומדים שם
 צדיקים אינם עומדים שנאמ' שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ברישא
 לרחוק והדר לקרוב ואידך מאי רחוק שנתרחק מעבירה קרוב דאי קרב ואתא וגרסינ'
 נמי בתחלת האי פירקא ר' חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתוב
 והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא
 קשיא כאן בעולם הזה וכאן לימות המשיח ולשמאל דאמר אין בין העולם הזה
 לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד אידי ואידי בעולם הזה ולא קשיא כאן
 במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה. ונחזור להשלים פסוק זה כמו שפירשנוהו ונגה
 כאור תהיה וגו' שהרי המתרגם מפרש בו וזיהור יקריה כזיהור יומי בראשית יתגלי
 וזיקוקי' ממרכב' יקרי' נפקין תמן גלה ית שכינתיה דהות מטמרי' מכני אינשא בתקוף
 רומא ופירשנו שנגה הוא האור שברא הבי"ה ביום ראשון שנגהו לצדיקים וכשאייר
 לצדיקים לעתיד לבא ידמה בתורת משל ודמיון לסוף האור הגדול של שכינה כמו
 שפירשנו לעיל ובתרגום הוא אומר על נגה וזיהור יקריה דמשמע זיהור יקריה שם
 על אור של שכינה הוא אמור. ואיבעית למימר נמי דזיהור יקריה נקרא גם אותו
 האור שברא הבי"ה ביום ראשון מפני שכל האורות הנבראים לכבודו של הבי"ה
 נקראו שחבורא יתרומם לעד הכל ברא לכבודו וכת' כל הנקרא בשמי ולכבודי
 בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ולהאי דעתא יתפרש התרגום על דעת הדרש שדרשו
 בו רז"ל ונגה כאור תהיה למה צדיקים דומין בפני שכינה לנר בפני אבוקה וכמו
 שפירשנו לעיל אבל בודאי בכל מקום שמצינו בכתבי הקדש שקורין לשכינה כבוד
 ולכך בודאי וזיהור יקריה על אור השכינה הוא אומר ואם תרצה שיבא דעת התרגום
 לדעת הדרש סרס התרגום ודרשהו ואמור כך וזיהור יקריה שהוא הוד השכינה
 דומה מעט ממנו מסופו בדמיון כמו שפירשנו בדרש לאור שברא הבי"ה ביום ראשון
 ולכך הוא אומר התרגום כזיהור יומי בראשית יתגלי והואך ידמה זה לזה במשל
 בזיקוקין שיוצאין מן המרכבה ואיבעית לפרושי ולומר מצד אחד התרגום שלא יצא
 פירושו לפירוש הדרש תוכל נמי לומר כי כמה פנים בתורה ופי' זיהור יקריה כלו'
 האור הגדול הנברא שהוא כבודו ושכינתו של הבורא שיראה הבי"ה לכל צדיקים
 לעתיד לבא יראהו להם כדרך שהראה בימי בראשית לאדם הראשון שהוא קודם
 שיחטא ולא יראו להן יותר אלא שיראו להן זיקוקין יוצאין ממרכבת יקריה כמו
 שהיו רואין הנביאים בעולם הזה ולכך הוא מסיים תמן גלה ית שכינתיה פירי' לכל
 הצדיקים דהוה מטמרא מבני אנשא פירי' חוץ מן הנביאים שהיה מראה להם קצת
 אורות אבל לעתיד לכל שאר בני אדם היה מכוסה מהם ושורה בתקוף רומא אבל

לעתיד יראה לכל הצדיקים כמו לגדול שבנביאים וכמו שננלה לאדם הראשון קודם שיהטא ויהנו כל הצדיקים מזיו השכינה כמו שנהנו הנביאים ואדם הראשון קודם שיהטא ומנין לנו שאדם הראשון היה נהנה מזיו שכינה יש לנו לדקדק דבר זה משיקול הדעת ויש לנו לראות נמי קצת לעניות דעתין מן הפסיק יש לנו לדקדק משיקול הדעת לפי שאדם הראשון החלה לבני אדם הנבראים ובראו הב"ה מלא כלום ונברא בלא איש ואשה ונברא שלם וחכם ולא נברא כשאר בני אדם כי כל אדם הנולדים מאיש ועד אשה וגם הנביאים והצדיקים נבראים כשהן נולדים קטנים בכה ובהכמה ואדם הראשון בברא בשעה שנברא לאלתר חכם ולמד לכל בניו דעת וחכמה והדריכם בדרך ישרה ובראו הב"ה הרור והביב וחכם עמוק שקרא לכל הבריות שמות ומה שיקרא לו שם הוא שמו ולכך לנו לומר שנהנה מזיו השכינה קודם שיהטא יותר מן הכל ומזיו שכינה שהיה נהנה הוסיף לו הב"ה אור עד שהיה מאיר יותר מן השמש וכמו שאמרנו למעלה שאמור באגדתא כי תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה ואם תאמר אם כן כל ימי חייו לא היו צריכין בני אדם לאור החמה ולא רואין חמה ולבנה מפני שהוא היה מכהה אורן ועוד שלא היו מכירין בין יום ולילה וכן נמי בימי אברהם אבינו שעקבו דומה לגלגל חמה הא תינה ביום שהיה שוה אורו ואור החמה אלא בלילה הרי היתה הלילה בימי אברהם מאירה כמו שהיום מאירה עכשיו מכה אור והוד שנתן הב"ה באברהם אבינו. ותירוץ כל אלו הדברים לעניות דעתין יש להן תירוץ הרבה ואין אנו צריכין לומר בהגדות אלו שהן בתורת משלים של עיקר לשווב ולהודיע לעמי הארץ כה קיבול שכר הצדיקים בין בעולם הזה בין בעולם הבא אלא לעניות דעתין הגדות אלו בעיקרן אמורות והדעת מקבלתן ואם תאמר זו שאמרו באגדה שתפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה זו ההגדה אינה מאותן שסומכין עליהן שהרי לא נתחזרה הרי האי עובדא דר' בנאה נסתכלתי בשני עקביו כו' עד בפרק הזוקת הבתים ובסוף המימרא אמ' ר' בנאה נסתכלתי בשני עקביו כו' עד שופריה ררב כהנא כו' ומזו הדבר כבר הקשינו ממנו בפרק השוכר את הפועלים וכדכתי' לעיל והאמר מר שופריה ררב כהנא מעין ררב כו' ואין מקשין מאן ממה בתלמוד אלא אם כן היא הלכה וכיון שאמור בזה השמועה כי עקבו של אברהם דומין לשני גלגלי חמה והכל בפני שרה כקוף בפני אדם וכן שרה בפני חוה וזהו בפני אדם ממילא יש לנו ללמד מזה כי תפוח עקבו של אדם איפשר לו שיכהה גלגל חמה וכיון שכן הדבר יש לנו ליתן הדבר ואיפשר לתרצו ממה פנים אחת שיש לנו לומר כי זה האמור באדם אפשר קודם שיחטא היה אבל לאחר שחטא חזר כמו קומתו וזיוו והדרו וכדגרוס' בפרק אין דורשין אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה וכן מסוף העולם ועד סופו והוא מדה אחת וכיון שחטא הניח הב"ה ידו עליו ומיעטו וכדאמר' נמי באגדה בסוף מדרש רות כי כל התולדות שכתוב במקרא חסר הוי"ו משנים אלה תולדות השמים ואלה תולדות פריץ כנגד ששה דברים שנטלו מאדם הראשון ואלו הן זיוו וחיוו וקומתו ופירות הארץ ופירות האילן ומאורות זיוו מנין תקפהו לנצה חייו מנין כי עפר אתה וגו' וקומתו מנין ויתחבא האדם ואשתו אמר ר' אבהו גרעה קומתו ונעשית של ק' אמה כו' אגדתא כדכתי' תמן וגרסינ' נמי בפ' המוכר את הספינה ואולך אתכם קוממויות ר' מאיר אומר מאתים אמות כשתי קומות של אדם הראשון כו' ואם תאמר שנתמעט זיוו

של אדם הראשון הרי נתמעטו נמי המאורות ועוד כי איפשר שהיה זיוו יותר הרבה ונתמעט וכן נמי נתמעטו המאורות ומה שנתר נמי מזיו של אדם עדיין היה מכהה גלגל חמה ואם כן קושיין לדוכתה שלא היו בני אדם רואים חמה ולבנה בימיו ולא בימי אברהם אבינו לבנה. ותירוצא דמילתא יש לנו לומר שכמו שאותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר שלא היו צריכין לאור חמה ולבנה ויש נמי מי שסבירא ליה שהיה עמוד הענן ועמוד האש מכהין אור חמה ולבנה מרוב אורן ואעפ"כ להאי סברא אע"פ שתאמר שלא היו ישראל רואין חמה ולבנה אלא שמונין לחשבונן בלא ראייה הרי מכל מקום אומות העולם היו רואין חמה ולבנה ומשתמשין בהם שלא נתן הב"ה כח בעיניהן לראות האותות והמופתים כשלא היו אותן האותות מנהגו של עולם ולישראל בלבד בראין בוראנו לשמש אותן מ' שנה והיה הב"ה מכסה עיני אומות העולם ואין משתמשין ונהנין בהם אבל פעמים היה מגלה עיניהן ורואין מעט באותן המאורות מפני כבודן של ישראל וודאי כי יש דברים שהן גופין ריקים וקלים כמו הכח שאין במאור בני אדם כח לראות ורואה אותם אותו אדם שנפקחו עיניו יותר מהכחו ולכך כתיב ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' נצב בדרך. כי המלאכים ברוח הם שאין מאור עין אדם שולט בהם אלא מי שמשנה יוצרו את מאור עיניו ממאור בני אדם דכתיב וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה כי אם לא במחזה ראה שינה הב"ה את מאור עיניו ואם במחזה נבואה הרי הוא כחלום ותמהנו כי חרדה גדולה נפלה עליהם וכן פסק נא את עיני הנער ויראה שאמר אלישע אבל להתכסות מאדם זה דבר שהוא נראה לאדם שהוא כמהו והם שניהם במרחק ומאור עיניהם שוה זה דבר שאי איפשר וכן נמי במאורות שהיו מאירין לישראל במדבר שהיו גופין ריקים וקלים כי העננים והאשיות של מעלה כמו רוחות הן כענין שכתוב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט ולכך נתן הב"ה כח בישראל לראותן שבעבור ישראל נבראו לשמשן ולהיות להם אותות ומופתים והיו אותן האורות מכהין לישראל גלגלי חמה ולבנה ובעיני אומות העולם שלא נתן הב"ה כח בעיניהם לראותן לא היו מכהין להם גלגלי חמה ולבנה ופעמים שיהיה רצון מאת הבורא להראות לאומות העולם שבתן של ישראל היה פוקח עיניהם ורואין מעט היאך היו אותן האורות משמשין את ישראל וכן נמי הכא בזיון והדרן של אדם ואברהם אבינו לפי שנהנו מזיו השכינה נתן הב"ה להן מאותן הרוחות הרקיקין אור גדול ששרתה על גופן מפני שנהנו מזיו השכינה נתן הב"ה להן מאותן אורות וכענין שכתוב במשה רבנו כי קרן עור פניו ואותן האורות הרקיקין שהיו על גופו של אדם ואברהם היו משתמשין בהן הם לבדם ורואים אותם ואיפשר שמכהין להם גלגלי חמה ולבנה ולא לזולתן ופעמים רבות היה הב"ה פוקח עיני אהרם ורואין הרוחות וההדר שעל גופן ואם תרצה נמי לפרש ולומר שתפוח עקבו של אדם מכהה גלגל חמה מפני גובהה ואע"פ שהוא קטן ממנו כי דבר ידועה שהדבר העומד בגובה נראה למרחוק והעומד במקום נמוך אינו נראה כל כך למרחוק ועל זה הדרך נמי היה עמוד הענן והאש מאירין במדבר לישראל ומכהין גלגלי חמה ולבנה לפי שהיו במקום נמוך וכשהיו נראין למרחוק שהיו במקום נמוך לכהות גלגל חמה ולא להאיר האומות סירי שמכהה היה גלגל חמה אם היה עומד בגובה העולם כמו שגלגל חמה עומד מפני שהיה בו כח יותר מגלגל חמה באורו אבל

עכשיו שהיה נמוך גלגל חמה היה עורך עליו ומאיר לעולם. ואם תרצה נמי לומר כי כך ברא הב"ה בשרן וקרם להן באור גדול על גופן ועל בשרן באותו הענין אע"פ שיש לנו לומר לך אם כן מה נוסף להן אור על אורן לפי שנהנו מזיו השכינה ואם תימצוי לומר לנו על זה הדבר נמי כי הרבה מן הנביאים נהנו מזיו השכינה ולא הוסיף הב"ה באור והוד שעל בשרן בעולם הזה מפני עונות שברור עד לעתיד לבא שימחו כל העונות חוץ ממשה רבנו לברו שכתוב בו כי קרן עור פניו נתרץ לך בדבר תירוץ אחד ונאמר כי זה ההוד וההדר שברא הב"ה בבשרן איפשר כי לפי שהיה בנוף עבה וכמו בשר ודם ולא היה גוף דק כמו הרוחות לא ברא בו הבורא כה גדול שלא יכסהו הכנף או כל דבר וכשהיו אדם ואברהם מכוסין בבגדים כל גופן ולא יותר מהן דבר מגולה היה נמנע אורן מעיני הבריות ורואין חמה ולבנה שהרי אור שנוסף על פני משה רבנו שהיה מפני שנהנה מזיו שכינה שהוא דבר גדול מן הכל מפני עונות הדור בשעה שהיה נותן מסוה על פניו בשעה שהיו באין אליו ישראל ומדברים עמו ויש לנו לומר כי אולי אם לא היו עונות הדור בכל מסוה שבעולם לא היה נמנע אותו ההוד שהוסיף על פני משה רבנו בכל מסוה שבעולם ולא בכל דבר ויש נמי לומר כי לא היה מפני עונות אלא מפני זכות אהרן וקני אותו הדור וכל ישראל ששם שידבר עמהן משה רבנו היה נפסק אותו ההוד שעל פניו במסוה שלא יראו ישראל מגשת אליו וכמו שמצינו בקול שבראו הב"ה לכבודו שהיה מדבר עם משה רבנו והיה בכח גדול כענין שכתוב קול ה' בכח קול ה' בהדר ואנו עתידין בסייעתא דשמיא לפרש ענין הקול במקומו ותני נמי בתורת כהנים וישמע את הקול מדבר אליו וכן נמי קרא דכתיב מאהל מועד קול לו קול אליו משה היה שומע את הקול ולא מלאכי השרת ולא אהרן וקנים וישראל שומעים את הקול מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל מועד יכול מפני שהיה הקול נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל קול אלא הקול המתפרש בכתובים ומהו הקול שנתפרש בכתובים קול ה' בכח וגו' קול ה' הוצב וגו' אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל כיוצא בו אתה אומר וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהיה הקול נמוך תלמוד לומר בקול אל שדי בדברו ואם כן למה נאמר נשמע עד החצר החיצונה אלא כיון שהיה מניע עד החצר החיצונה היה נפסק מאהל מועד יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת אי מעל הכפרת בו ת"ל מבין שני הכרובים דברי ר' עקיבא שמעון בן עזאי אומר אינו כמשיב על דברי ר' אלא כמוסיף על דברי הכבוד שנא' בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' ראה חיבתן של ישראל להיכן נרמה להם הכבוד הזה המרובה לידחק להיות מדבר מעל הכפרת מבין שני הכרובים ונחזור נמי לענין לתרץ בו תירוץ אחר כי זה שאמר דומין לגלגלי חמה דומין בהוד והדר קאמר ולא שיאירו לעולם בחשיכה כמו שגלגל חמה מאיר וכן נמי מכהה גלגל חמה שהיה הדור בהוד ובהדר יותר מגלגל חמה עד שיראה שהוא מכהה גלגל חמה וזהו סוד דומה ומכהה ולא באור ממש שיאיר בחשיכה לפי שאין הבשר מאיר בחשיכה כמו המאורות אבל איפשר שיהיה בו הוד והדר גדול עד שיראה למרחוק בזהק הוד הבשר אבל לא יוכל להאיר בחשיכה וכענין שפירשנו לעיל באביגיל והלכו לאור שוקה שלש פרסאות ואם תאמר על האור שיאיר לצדיקים לעתיד לבא ההוא ענין אור ממש

ואש וענן הוא ולא בשר ודם כמו עכשיו ויש נמי מי שרוצה לפרש הדברים במשמעון ובממשן ואינן רחוק מן הדעת על הדרכים שפירשנו לעיל ולכך הרחבנו והארכנו בדבר להביא כל אלו העניינין לצאת ידי חובותינו בפירושי ההגדות הללו וזולתן ולמביני מדע די בכך והם יוסיפו ויפרשו כל ההגדה שיבא לידם על דרכים הללו כדי שיאמינו הדברים של עיקר וכל דבר ודבר שימצאו לפי כח תלמודם בתלמוד או באגדות שהם מפירושי הפסוק וחלילה שלא יצאו להפקר כמו שיצאו המינין והאפיקורוסין. יושחקו עצמותיהם. וכיון שביוררו שהיה אדם הראשון נהנה הרבה ורואה מזיו השכינה קודם שיחטא יותר מכל שאר הנביאים ופירשנו דבר זה לפי כחנו משיקול הדעת ויש לנו לומר נמי כמו כן שלאחר שחטא אע"פ שחסר אורו וזיוו וכל הששה דברים שכתבנו לעיל ולא נהנה מזיו השכינה כמו שהיה עושה בתחלה מכל מקום כיון שעשה תשובה שלמה ונתקבל אע"פ שלקה הוא וכל העולם מפני החטא עדיין מכל מקום היה נהנה מזיו השכינה ועומד לפני השכינה אע"פ שלא היה בו כח כבתחלה ונטרד מגן עדן בגוף וזה כלו שאמרנו משיקול הדעת ולעניות דעתין מנין לנו לדקדק זה שהיה לאדם מקום המקודש שהיה עומד לפני השכינה ונהנה מזיוה ומנין זה מן הפסוק מדכתי' ויצא קין מלפני ה' והיאך יצא מלפני ה' וכי כל מקום שהיה בו לא היה לפני ה' והלא השכינה בכל מקום אלא פירוש לפי שהיה לאדם ולבניו מקום מקודש שהשכינה שורה בו והיו עומדים לפני השכינה ונהנין מזיו השכינה כמו שהיו להרבה מן הנביאים אותות ומקומות וכן נמי לישראל מקום המשכן וכן גלגל שילה ונוב ונבעון ובית עולמים והבא לשם הוא אומר בא לפני ה' ובצאתו משם הוא ויצא וכן בקין לפי שהרג הבל והיה עונו מרובה צוהו המקום לצאת מלפניו ולגלות כמו שהרצחנין גולין לערי מקלט ונרסי' נמי בעירובין פ' ב' אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית ק"ל שנה ופירש מן האשה ק"ל שנה והעלה זרוי תאנים על בשרו ק"ל שנה ולדעת התרגום זהו פירוש בזהורי יומי בראשית ויש נמי מי שמפרש הני קראי במתן תורה וכדכתי' בפסוק שלפני' אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ וכתוב ונגה כאור תהיה. לפניו ילך דבר וגו' והיכן פירוש' אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן כשנגלה הב"ה לתת תורה לעמו כענין שכתו' במשה רבינו ויאמר ה' מסיני בא וורה משעיר למו הוסיע מהר פארן וגו' כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ בלוי' שהראה קצת שכינתו בארץ על הר סיני וראו ישראל קצת מן האשות והאורות הגדולות שברא לכבוד שמו כדרך שהיו רואים המלאכים בשמים כל עת אורות ואשות גדולות מאור השכינה כך ראו ישראל באותו עת לפי כחם על הר סיני ואותו עת בשעת מתן תורה ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עווו ועווו האמור כאן על התורה הוא אומר שהיתה חבויה ונסתרת מקודם כדכתיב ואהיה אצלו אמון וגו' כמפורש לקמן בסיעתא דשמיא ואין עווו אלא תורה כדכתיב ה' עוו לעמו יתן ואותו עת בשעת מתן תורה לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו יש מי שרוצה לפרש לפניו ילך דבר על ענין ההגדה האמורה במסכת שבת בסוף פרק מפנין. מעלי יומא דעצרתא סכתא וגורו רבנן בכלהי מעלי יומי טבי משום מעלי יומא דעצרתא דנסיק ביה זיקא דשמייה טבוה דאילו לא קבילו ישראל תורה הוה טבה להו לבשריהו ועל ההוא זיקא דשמייה טבוה שיצא בשעת מתן תורה שהוא כמו

מלאך המות כדכתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט ולא מלאך המות
 ממונה על הבריות על המות אלא מלאך אחד שהוא שמייה טבח על כן
 כתיב לפניו ילך דבר וכדמדרגמינן מן קודמוהי אישתלחיה מלאך מותא והפירוש
 הנכון לעניות דעתין אותו שפירשנו לעיל כי הרוצה להביט בפני השכינה בתחלת
 האור עד שיעבור האור הגדול הוא מיד קשרו וריכזו נתר ומת הכל כמו שכתבנו לעיל
 וכן נמי כאן בשעת מתן תורה הוהיר הב"ה את הכהנים והעם שלא יהרסו לעלות
 אל ה' פן יפרוץ בהם. כדכתיב וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו פן יפרוץ בהם
 ה'. וכתיב נמי ונפל ממנו רב. ולכך כתיב כאן נמי בשעת מתן תורה לפניו ילך
 דבר שיתקדשו ולא יהרסו לראות שלא יביטו ליהנות מזיו השכינה כדי שלא ימותו
 כעין שכתוב כי לא יראני האדם והי' ולכך הוהירו הב"ה בכך לפי שלא היו רגילים
 לראות באורות ואשיות הגדולות של השכינה וליהנות מזיו השכינה כדי שלא יהרסו
 לראות וימותו אבל משה ואהרן שהיו רגילין בכך שהיו נביאים לא הוזהרו על כך
 לפי שהיו יודעים שהמסתכל עד הסוף מיד מת וכתיב בהו ועלית אתה ואהרן עמך
 וגו' ולכך מסיים ויצא רשף לרגליו כלו' לסוף בשלהובית האשיות כשהקול יוצא
 שם הם יכולים להביט ולראות האור שבסוף והקול היוצא וענין זה בשמיעת הקול
 או בראייתו בסיועא דשמיא יתפרש במקומו בפ' פסוק וכל העם רואים את הקולות
 וגו' ומצינו נמי בהר סיני כי בשעה שנתנו עשרת הדברות לישראל ושרתה שכינה
 ונתקדש משה רבנו בענין וכדגרסינן בגמרא במס' יומא בתחלת פירקא קמא משה
 עלה נתכסה בענין נתקדש בענין כדי לקבל תורה לישראל בטהרה שניא' וישכון
 כבוד ה' על הר סיני ויכסוהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך
 הענן זה מעשה היה אחר עשרת הדברות שהוא תחלה לארבעים יום דברי ר' יוסי
 הגלילי ר' עקיבא אומר וישכון כבוד ה' מראש חדש ויכסוהו הענן להר ויקרא אל
 משה ביום השביעי משה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא להלוק לו
 כבוד למשה ר' נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אבילה ושתיה שבמעיו כדי
 לשומו כמלאכי השרת ר' מתיא בן הרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו
 כדי שתהא התורה למורה באימה וביראה ברתת ובויעה שניא' עבדו את ה' ביראה
 ונילו ברעדה וגרסי' ברישא דהאי שמעת' ואלא מרמזיבא יליף לה אמר ליה מסיני
 דכתי' וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסוהו הענן ששת ימים זה בנין אב שלכל
 הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ומצינו שנתקדש הר סיני ואעפ"י שנתקדש
 לשעה ויש אחריו היתר וכדגרסי' בתעניות בפרק סדר תעניות האלו תני ר' יוסי
 אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו ואית דגרסי את
 עצמו שכן מצינו בהר סיני שכל זמן ששכינה שרויה עליו אמרה התורה גם הצאן
 והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא נסתלקה הימנו שכינה אמרה תורה במשוך
 היובל המה יעלו בהר וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שהיה נטוי אמרה
 תורה צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש
 הוגלת הפרוכת הותרו זבים ומצורעים ליכנס לשם ואעפ"י שלא נתקדש אלא לשעה
 מכל מקום דינו כמחנה שכינה ובית המקדש נתקדש קדושת עולמים ומחנה שכינה
 נקרא בית קדש הקדשים והנכנס לשם כמו כהן גדול ביום הכפורים טעון טהרה
 וקדושה ופרישה וכן נמי אהל מועד שבמדבר ושילה ונב ונבעון וכולם מצינו בהם
 שלשה מקומות בית קדשי הקדשים ובית הקדש והחצר וכן מצינו באהל מועד

שהיה שם בית קדשי הקדשים שהם י' אמות שלפנים מן ההיכל ששם הארון והלוחות ושכינה שורה בתוכו וכהן גדול נכנס להקטיר בו פעם אחת בשנה והקדש שהוא ההיכל ששם המזבח והכהנים מקריבים עליו. והעזרה ששם ישראל והלויים והכהנים מתפללים בו ומשתחווים בו וכן נמי אלו השלשה מקומות באהל מועד ותנן נמי בתחלת טהרות במסכת כלים פ' אהרן עשר קדושות הם ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה קדושתה שמביאים ממנה העומר והביכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין מכל הארצות עיירות מוקפות חומה מקודשות ממנה שמשלחים מתוכם את המצורעים ומסבבין לתוכן מת עד שירצו יצא אין מהורין אותו לפנים מן החומה מקודש ממנה שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם החיל מקודש ממנו שאין גוים וטמא מתים נכנסין לשם עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבים עליה הטאת עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם והייבין עליה הטאת עזרת כהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנסין לשם אלא בשעת צרכיהן לסמיכה ולשחיטה ולתנופה בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסין לשם. ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם אלא רחוק ידים ורגלים קדש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה אמר ר' יוסי בהמשה דברים בין האולם ולמזבח שזה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושתיי יין ושלא רחוק ידים ורגלים נכנסין לשם ופורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה. וזה ששנה בהאי מתניתא עשר קדושות וכדמנית להו משכחת להו י"א יש מי שרוצה לתרין כי בין האולם ולמזבח וההיכל פלוגתא דר' יוסי ותנא קמא ופלוגתא לא קא ברישא דמתניתין דקתני שעשר קדושות הן. ולעניות דעתין האי תירוצא לאו מלתא היא כי אין דרך התלמוד כך כי תנא קמא הוא שפתח בתחלת המשנה ואמ' עשר קדושות הן והתנא קמא שנה לדעתו אחר עשר ור' יוסי חלק עליו בסוף המשנה ואמר בחמשה דברים שזה בין האולם ולמזבח ואי אמרת ברישא דמתניתין ר' יוסי וסופא ר' יוסי ומציעתא רבנן להאי סברא אפשר לומר לך הכי ואין זה ברור לנו אבל איפשר לומר אולי בימים הראשונים שהיה גמרא לטהרות תירצו זאת המשנה בגמרא הכי ומצד אחר וטהרות היום בעונותינו היא מאוד יקרות ואין ידוע אילו עקר ויש נמי מי שרוצה לתרין דברים אחרים והאי תירוצא ואין לנו להרבות בכך כי כללל דמילתא כיון שאין היום גמרא לטהרות כל מתניתין דלא איתרצי בגמרא אם מחקשי לנו בה כמה כמה דאיפשר להרודי ולתרוצי מדרבנן ואי לא תנינן מילתא ואמר' כי אולי בגמרא תרצוה עד שיבא מורה צדק והא כללי תני במתניתא האי דעומר ושתי הלחם אינם באים אלא מן הארץ הוה ליה באירך כללי במס' מנחות בפרק כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומחוצה לארץ מן החדש ומן הישן חוץ מן העומר ושתי הלחם ואעיג דפליג ר' יוסי בר' יהודה בביתא ואמר עומר בא מחוצה לארץ הוה ליה תרי כללי דפליגי על ר' יוסי הוה דמנחות והך מתני דטהרות הילכך ליתא לדר' יוסי בר' יהודה וכן נמי האי פלוגתא דר' יוסי ותנא קמא בין האולם ולמזבח בשלא רחוק ידים ורגלים התנא קמא שרי ליה ליכנס בין האולם ולמזבח ור' יוסי אוסר ואשכחן בביתא נמי האי פלוגתא דפליגי בה ר' מאיר וחכמים וקתני לה לדר' יוסי בשם חכמים וכדתנא קמא בשם ר' מאיר

דאלמא משמע דסתים לן בברייתא ואנן תמהין טובא על ההיא דגרסי בסוכה פרק לולב וערבה אמ' ריש לקיש כהנים בעלי מומין נכנסים בין האולם ולמזבה כדי לצאת בערבה אמ' ליה ר' יוחנן מי אמרה ואקשיה והא איהו אמ' כו' אלא מי אמרו' בבעלי מומין דאלמא בתמימין כו' ולהכי תמהי' טובא מאי טעמא לא מקשי' עליה דריש לקיש מיהא דקא תני בין האולם ולמזבה מקום שאין בעלי מומין נכנסין לשם והאי מילתא ליכא עלה פלוגתא דבין תנא קמא בין ר' יוסי מודים בהכי שאין כהנים בעלי מומין נכנסים למזבה ועוד דר' יוחנן עצמו כדפליג עליה דריש לקיש לא קא קאמר דאסור לבעלי מומין ליכנס שם אלא פליג ואמר מאן אמרה בבעלי מומין דלמא בתמימים ולא בריר לן תירוצא דהאי מילתא וכדאמרן לעיל שהוא מאוד יקרות מיהו איפשר לומר מסברא בתורת איפשר כי אולי זה שאמר שאין כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבה שמא בשעת עבודה וזה שאמר ריש לקיש שכהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבה כדי לצאת בערבה שלא בשעת עבודה היא וקא סבר דמצות ערבה בנטילה ולא בוקיפה בצד המזבה שיהיה כמו עבודה ומתוך דברי ר' יוחנן אתה לומר שכך דעת ריש לקיש שכך משיב לו ר' יוחנן מאן אמר בנטילה שלא יהיו כמו עבודה ובעלי מומין יעשו אותה דלמא בוקיפה ויש בה צד מזבה שזוקפין אותה בצדי המזבה וכללא דמילתא לא בריר לן שפיר תירוצא דמילתא תני נמי בתוספתא בתחלת סהרות נכנסין בין האולם ולמזבה שלא רחוצי ידים ורגלים דברי ר' מאיר וחכמים אוסרין אמ' ר' שמעון הצנוע לפני ר' אליעזר אני נכנסתי בין האולם ולמזבה שלא רחוצי ידים ורגלים אמר מי חביב אתה או כהן גדול ולא בוש אתה לומר שכלב כהן גדול חביב ממך אמר לו העבודה אפילו כהן גדול פוצעין מוחו בניזרין מה תעשה שלא מצאך בעל הפול. ר' יוסי אומר כשם שהכל פורשין מבין האולם ולמזבה בשעת הקטרה כך פורשין בשעת מתן דם הפר של כהן גדול ופר העלם דבר של צבור ושעיר עבודה וזה ודמי יום הכפורים הוי מה מעלה בין האולם למזבה ולהיכל אמ' ליה שבין האולם ולמזבה נכנסין לעבודה ולא לעבודה ובהיכל אין נכנסין אלא לעבודה בלבד אבא שאול אומר עליית קדש הקדשים המורה שבית קדש הקדשים כהן גדול נכנס לשם בכל שנה לעבודת יום הכפורים ארבעה פעמים ביום ואם נכנס חמש חייב מיתה ולעליית קדש הקדשים אין נכנסין בה אלא צריכה אמר לו זו אין מעלה נכנסו מצורעים לפנים מחומה לוקין מ' זבים וזבות נרות ויולדות להר הבית לוקין שמונים טמא מת נכנס להר הבית ולא טמא מת בלבד אלא אפי' מת עצמו שנא' ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו רבי שמעון אומ' החיל ועזרת נשים מעלה יתירה מבית העולמים וטמאים שנכנסו לשם פטורין כל העזרה כשרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים והשוחט בתוכה חולץ אסור בהנאה והיא היתה חצר המשכן לפנים מן הקלעים שהיו במדבר כל הטמאים שנכנסו משערי נקנור ולפנים אפי' מחוסרי כפרה חייבין על זדון כרת ועל שגגתן הטאת ואין צריך לומר טבול יום ושאר כל הטמאים. כל הטמאים שנכנסו לפנים ממחיצתם חרי אלו באזהרה נכנסו למקדש חייבין מיתה ר' יודן אומר על פני הקדש במיתה ושאר הבית באזהרה. הכל נכנסין לבנות ולתקן ולהוציא הטומאה מצוה בכהנים אין כהנים נכנסין לויים אין לויים נכנסין ישראל מצוה בטהורין אין טהורין נכנסין תמימים מצוה בתמימים אין תמימים נכנסין בעלי מומין מצוה שיכנסו בתיבות אין

שם תיבות נכנסין דרך פתחים וכן הוא אומר ויבאו הכהנים לפנימה לבית לטהר וגו' ר' יהודה אומ' מהילות שתחת ההיכל הול ובנגות ההיכל קדש אין אוכלין שם קדשי הקדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים והטמאים שנכנסו שם פטורין וכשם שהיו במדבר שלש מחנות מחנה שכינה ולויה וישראל כך בירושלם מפתח ירושלם ועד פתח הר הבית מחנה ישראל מהר הבית ועד שערי נקנור מחנה לויה משער נקנור ולפנים מחנה שכינה. והן הן קלעים שבמדבר ובשעת מסעות אין בהם קדושה ואין חייבין עליהן משום טומאה וכמה כד' להעלות ארוכה ר' יהודה אומר יהור של תאנה רואין אותה כאלו נפשח ומעירה בקליפתה ואם יכול להיות הימנה טמא ואם לאו טהור ר' מנחם בר' יוסי אומר עיירות מוקפות חומה מקודשת מארץ ישראל שמשלחין מתוכן מצורעין בתוכן לאחר שנים עשר חדש ומסבבין בתוכן המת עד שירצו יצא אין מחזירין אותו וכן הוא אומר וישכב עווייה עם אבותיו וגו' ר' שמעון אומר כשם שאין זבין וזבות נרות ויולדות נכנסין לחר הבית כך משכבן ומושבן טמא וכיון שאנו לומדים שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה מסיני ולכך כהן גדול ביום הכפורים שהוא נכנס לפני לפנים ארבעה פעמים ביום טעון פרישה מקודם בלשכת פרדריין וכן בסיני נתקדש משה רבינו ונתפרש בענן לקבל תורה לישראל במהרה לפי שנכנס במחנה שכינה שנכנס בענן שהוא מקום הקדש ומקום קדש הקדשים שהוא עב הענן כרכתי ויבא משה בתוך הענן וגו' וכתוב נמי ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מוקני ישראל והשתחיתם מרחוק ונגש משה לברו אל ה' והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו ופי' אל ה' אל מקום קדש הקדשים שהוא עב הענן שנכנס בענן ונתקרב לעב הענן. וכאן כתיב והשתחיתם מרחוק ובסיני נמי כתיב וירא כל העם ויגעו ויעמדו מרחוק וכאן כתיב ונגש משה לברו פי' נגש אל עב הענן שהוא מקום קדש הקדשים. ויש לנו לדקדק מאלו הפסוקים לפי שמצינו מקום בירושלם ובמדבר שלש מחנות שכינה השלישית המקודשת מכולן ומחנה שכינה נמי נחלקת לשלשה חלקים כל אהר ואהר-מהן מקודש מחברו והן מקום קדש הקדשים ומקום הקדש והשאר כלו הנותר ממחנה שכינה כי בירושלם מצינו שמשערי נקנור ולפנים מחנה של שכינה וההיכל מקום הקדש שהיה מקודש יותר משאר מחנה שכינה ובית קדש הקדשים מקודש נמי יותר מן הכל ששם הארון והשכינה וכן נמי באהל מועד שבמדבר מחנה שכינה הן הן קלעים שבמדבר והיה מחולק נמי כמו כן לשלש קדושות וכן נמי בסיני מצינו שהיה במחנה שכינה שלש קדושות עב הענן מקום קדש הקדשים ששם כרכתי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' והענן מקום הקדש כרכתי ויבא משה בתוך הענן ושם נתקדש קודם שיתקרב לעב הענן שהוא מקום קדש הקדשים ששם היתה השכינה שורה ושאר הר סיני הוא במקום חצר המשכן שהוא הנותר ממחנה שכינה וזהו שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מוקני ישראל והשתחיתם מרחוק וכת' ונגש משה לברו אל ה' והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו נמצא שמשח רבנו נתקדש בענן ונכנס לפני לפנים לפני שכינה עד מקום עב הענן ואהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים לא נתקדשו ולא נכנסו בענן לפי שלא נתקברו לעב הענן אבל השתחוו כלן עם משה מרחוק ונכנס משה לברו והם עמדו במקומם והמתינו למשה רבנו כמו שהמתין לו יהושע ברכתי ההר מ' יום ומ' לילה ולכך כתיב ונגש משה לברו אל ה' והם לא

יגשו אלו אהרן נדב ואביהוא ושבעים וזקנים והעם לא יעלו עמו אלו שאר כל ישראל והיה יכול הפסוק לומר ונגש משה והיינו למדים שמשם לבדו נכנס ולמה הצריך לכתוב לבדו להוציא את אהרן שלא תהא צריך לומר כשם שהיה אהרן נכנס לפני לפנים ביום הכפורים כך נכנס ככאן עם משה לכך כתיב ונגש משה לבדו שאע"פ שהיה אהרן נכנס לפני לפנים ביום"הכ לא נכנס כאן לפני לפנים אלא משה לבדו ועמד אהרן עם נדב ואביהוא ושבעים וזקנים. ותני נמי בתורת כהנים אלו למעט את אהרן אמר ר' יהודה בן בתירא י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעושיין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן ובכא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקל מדבר אליו וידבר אליו. ונועדתי לך ודברתי אתך אשר אועד לך שמה לדבר אליך ביום צותו את בני ישראל את אשר יצוה את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל והיה ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' אל משה בהר סיני ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מיעט את אהרן מכלם ר' יוסי הגלילי אומר בשלשה מקומות נאמרה התורה בארץ מצרים ובהר סיני ובאהל מועד בארץ מצרים מהו אומר והיה ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים מיעט את אהרן מדברות ארץ מצרים בהר סיני מהו אומר ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' אל משה בהר סיני מיעט את אהרן מדברות הר סיני באהל מועד מהו אומר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר מיעט את אהרן מדברות אהל מועד. ר' אליעזר אומר הרי הוא אומר ונועדתי שמה לבני ישראל עתיד אני להתועד בהם ולהתקדש בהם אימתי היה זה יום השמיני שנא' וירא כל העם וירוגו ויפלו על פניהם או אינו אלא ליתן להם יעידה לרבות ת"ל ונועדתי לך שמה לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכל ישראל אוציא את ישראל שלא כשרו לעלות בהר ולא אוציא את הוקנים שכשרו לעלות בהר אוציא את הוקנים שלא נראו בדבר עם משה ולא אוציא את בני אהרן שנראו בדבר עם משה אוציא את בני אהרן שלא נתועדו בדבר עם משה ולא אוציא את אהרן עצמו שנתועד בדבור עם משה ת"ל אשר אועד לך שמה לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכולם. או אוציאם מן היעידה ולא אוציאם מן הדברות ת"ל ודברתי אתך ואוציא את בני ישראל ולא אוציא הוקנים אוציא את הוקנים ולא אוציא את בני אהרן אוציא את בני אהרן ולא אהרן ולא אוציא את אהרן עצמו ת"ל לדבר אליך עמך היה הדבר ולא היה הדבר עם כלן יכול לא היו שומעים את הדבר אבל יהו שומעים את הקול ת"ל קול לו אוציא את כל ישראל ולא אוציא הוקנים אוציא הוקנים ולא אוציא את בני אהרן אוציא בני אהרן ולא את אהרן עצמו ת"ל קול לו אוציא את כלם ולא אוציא את מלאכי השרת שאין משה יכול ליכנס למקומן עד שיקרא ת"ל קול לו קול אליו משה היה שומע את הקול ואין אלו שומעין את הקול וכיון שברור לנו שמשם לבדו נכנס בענן ונתקרב לעב הענן נמצא שנותרו אהרן נדב ואביהוא ושבעים וזקני ישראל והם עמדו בהר וראו מרחוק הוד השכינה כמו שהיו הנביאים רואים וכדכתי' ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' וכל ישראל ראו נמי מרחוק קצת הכבוד מכבוד השכינה כדכתי' ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל וכן נמי מצינו באהל מועד ובבית עולמים כששרתה שכינה וירדה האש על המזבח שהיו הכהנים עומדים בפנים ומשרתים ונתמלא הבית כלו ענן והכהנים בפנים ולא יכלו לשרת מפני הענן ויצאו להם וכל ישראל עומדים

בחיץ בעזרת ישראל ובהר הבית במשמרותם ורואים בדת האש וכדרך שנאמר כאן
 ומראה כבוד ה' כאשר אוכלת בראש ההר וגו' נמי כתיב באהל מועד שנמדבר
 בפרשת ביום השמיני וירא אליכם כבוד ה' וכתוב נמי וירא כבוד ה' אל כל העם
 וכתוב נמי ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה וגו' וכאן בבית עולמים כתי'
 וירא כל העם וירוגו ויפלו על פניהם כתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה'
 אל מקומו אל תחת כנפי הכרוכים וכו' ויהי בצאת הכהנים מן הקדש וגו' ויהי
 כאחד למחצצרים וגו' ובכלי השיר ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו והבית מלא
 ענן בית ה' וכו' ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה'
 את בית ה' וכו' בסוף הפרשה וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים
 ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית ולא יכלו הכהנים לבא את בית
 ה' כי מלא כבוד ה' את בית ה' וכל בני ישראל רואים בדת האש וכבוד ה' על
 הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו
 וגרסינ' בפרק בזבחים אמר רבה בת שילה אמר רב מזבח של שילה של אבנים
 היה מתיב רבא בר אמי אש שירדה בימי משה רבנו לא נסתלקה עד שבא שלמה
 ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה איתא מהתם הוא דאיסתלק
 ליה הוא דאמי' בהאי תנא דתניא מזבח של שילה של נחשת חלול ומלא אבנים
 היה רב נחמן בר יצחק אמר מאי לא נסתלקה לא נסתלקה לבעלה היכי רבנן
 אמרי שביבי הו' משדרה רב פפא אמי אושפזא הוה נקיטה זימנין הכא זימנין הכא
 באליהו ובאליהו בהר הכרמל נמי כתיב ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת
 העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה ליחכה וירא כל העם ויפלו
 על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים וגרסינ' בסוף פירקא דסדר יומא
 חמשה דברים נאמרו באש של מערכה אינה מעלה עשן ויש בה נמי אוכלת לחים
 ביבשים ברה כחמה רבוצה כארי תיר שש אשות הן יש אש אוכלת ואינה שותה
 הא אש דידן ושותה ואינה אוכלת דהולין אוכלת ושותה דאליהו זכור לטוב דאוכלת
 לחים כיבשים. דמערכה דוחה אש דנבריא אל אוכלתו אש דשכינה דאמר מר הושיט
 אצבעו ביניהן ושרפן ולקמן אנו עתידין לפרש הא בריתא בסיעתא דשמיא וזה
 שכתו' בירידת אש בימי משה רבנו באהל וירא כל העם וירוגו ויפלו על פניהם
 וכן נמי בירידת אש בימי שלמה בבית עולמים ויכרעו אפים ארצה על הרצפה
 וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו ובירידת אש בהר הכרמל על המזבח
 של אליהו כתי' וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא
 האלהים לפי שבימי משה רבנו ובימי שלמה היו כל ישראל שווין ליחודו של
 בוראנו ולא היו ביניהם עובדי אלילים והיו כל עת ערב ובקר מיוחדים שמו של
 ה' ולא היו ביניהם מחלוקות של עובדי פסילים לכך לא הוצרכו אלא ליפול
 על פניהם ולהשתחוות ולהודות לה' אבל בימי אליהו שהיו שונאים בישראל עובדי
 הבעל ומפני מחלוקתם עשה אליהו זה הדבר ליחד שמו של ה' והתיר שחוטי
 חוץ באותו מעשה בלבד הוראת שעה וזהו שאמר להן בתחלת הדבר אם ה'
 האלהים לנו אחריו שאמר להן אל תשיאו נפשותיכם אחרי ההבל אלא בואו ועבדו
 את ה' האלהים והוריד להן אש על המזבח והאמינו העם ועשו תשובה ונספו על
 פניהם וזעקו ואמרו ה' הוא האלהים ולכך כפלו הדבר שתי פעמים להוציא מלב
 העובדים את הבעל ולזרו את לבם ביחודו של בוראנו שכן מצינו שכל מקום שכוסל

הדבר כדכתיב אברהם אברהם משה משה שמואל הוא לשון זירוז
 לשון אהבה לשון חבה ופירושו הוא האלהים הוא לשון דבר ההוה והעקר והמצוי
 בלי שום ספק וכדכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים
 ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ולכך אלו שתי המצות קודמות לכל המצות
 ידעת בוראנו ויחודו וליהוה תמיד וכיון שיקיים אדם שתי מצות הללו להאמין
 בבוראינו בורא הכל וביחודו ולדעת ולהבין העקר ממילא נמצא הוא מתרחק ומואם
 בכל שאר העבודות וזולתי עבודת בוראנו לברו ויחודו ונמצא תמים ושלם ונתרחק
 מכל רע וכתב אחר מן המתחברים שהעתיק מדברי הפין אלוף ז"ל לאלו שתי
 המצות בתחלת חיבורו ואלו תורף דבריו וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' שמע
 ישראל ה' אלהינו ה' אחד. המצוה ראשונה מצוה אותנו ליחד דעתנו ומחשבותנו
 באמתו של דבר להמציא בוראנו בלבבנו שהוא אדון הכל באין הרהור ספק ובלי
 שום מחשבה אחרת לדעת שהוא אמת כדכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך
 וגו' פי' וידעת היום כלומר בעוד שאתה בחיים כי לאחר מיתתו של אדם לא יועיל
 לו ידיעתו ולא יכול לשלם שנגתו אשר שנג בחייו זפיר' והשבות אל לבבך
 שתשיב אל דעתך ולראיית לבבך הדבר כדכתיב ואתנה אל לבי לדרוש ולתור
 בחכמה וראייה שהשבת הלב יבחין בעליו לתוך הדבר כי כן אמר הנביא במי שלא
 ישיב אל לבו להבחין העקר מן הטפל לא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה
 לאמר הציו שרפתי כמו אש זפי' כי ה' הוא האלהים הוא הנמצא באמת כי לשון
 הוא מורה על דבר המצוי ופי' אלהים הוא לשון יסוד כי הוא יסוד והוא הכל
 כדכתיב בראשית ברא אלהים ולא נקרא בשם ה' אלא אחרי שנברא אדם והעולם
 ולשון ה' מפורש שהוא רב ואדון לכל הלא תראה כי לשון ה' מפורש שהוא
 אדון על כל המעשים ולא יתקיים שם אדון אלא עד שיתקיים המעשה שהוא
 אדון לו וגם המעשה לא יתקיים עד שיהיה לו אדון אבל לשון אלהים שם מיוסד
 בלי שום קדימא ואיחור ומעשה אמרו הראשונים הזכיר שם מלא על עולם מלא
 על מה דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. ופי' בשמים יורה על כל מה
 שבשמים כוכבים ומלאכים כי כולם יעבדוהו ויאמינו באמת בכל חסם ובכל תבונתם
 כדכתיב ויודו שמים פלאך ה' אף אמונתך בקהל קדושים כי מה בשחק יערוך לה'
 ידמה לה' בבני אלים וכל המומור ועל הארץ מתחת יורה על מה שבארץ בעלי
 לשון וכל מי שיש בו רוח חיים שבכל דבר ניכר כי הוא אל אמת וכל בעלי
 לשון יודו בכך ויאמינו בדבר ואע"פ שנתח לנו שמתיו ודברם אצלם דכתי' כי
 ממורה שמש עד מבואו גדול שמי בגוים שנאמר ואין עוד יורה שהוא יחיד באמת
 כמו שאפרש בזה השער ואמרו רבותינו ז"ל שצריך אדם להתלמד ראיות שיעלה
 על לב איש כי הוא יחיד ואין עוד דתנן הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב
 לאפיקורוס והוצרכתי לפרש בזה המקום ראייה להתחזק בה באמת כי הוא יחיד
 ויוצר הכל הוי יודע כי כל הנמצא והידוע מצמחים של האדמה וכל בעלי החיים
 נוסד ונכון מארבעה דברים שהן אדמה ומים אש ואויר מהן נוסד ואליהן הוא
 שב ונמחה וזה ידוע בראיות נכונות. והיסוד בהן נראה ונבחק ומאחר שהיסוד נראה
 ונבחק כי נכונו ונועדו יחד ידענו מבינתנו כי יוצר אחד יסדם ולא נוסדו מעצמם
 לפי שיש מהם שמתגבר על חבירו וכולעו ומפסידו כגון המים שמכבה את האש
 והרוח שמיכש את המים וכן כל אחד לחברו ועוד שנפסדים ושבים לאין וכן גלגלי

עולם והמוכבים ידועים כי אחד יסדם ולא נבראו מעצמם. ומאחר שידענו מבנית
 לבבנו כי יש לכל יוצר ויוצר ואין כל דבר נוסד מעצמו ברוד וידוע באמת ובוודאי
 כי יוצר העולם ובוראו ומושלו ומנהיגו אדון הכל בלא ספק ובלא תמיהה והוא
 אלהים לבדו אשר לא יערבנו דמות ותמונה כדכתיב אל מי תדמיון אל ומה דמות
 תערכו לו. וכן אמר משה רבינו ותמונה אינכם רואים זולתי קול ובאלו הראיות
 יתקיים ברעתנו ויתברר במחשבותינו שהאלהים נמצא ואין אנו יודעים לו תמונה
 ודמיון זולתי זוהר כבודו כדכתיב ותמונת ה' יביט והוא דמות זוהר כבודו ומתו
 שהוא קרוב לכבודו לענין אע"פ שאינו דומה זה לזה. בזמן שאנו נכנסין לבית
 בני שאין הבנאי שבנאו מצוי ידענו כאלו היינו מצויין בשעת בניינו כי בנאי
 בנאו בלי ספק ואילו היינו משיבין אל דעתנו דמות הבנאי וצורתו וקומתו לא
 היינו משיגין כל עניינים שהזכרנו ומאחר שאין משיגים אנו לדעת ענין בן אדם
 כמונו ממלאכתו קל וחומר היאך נשיג דמות יוצר הכל ית"ש והבאתי ראיה זו
 להתאמן בלבבנו ולהתברר ברעתנו בודאי כי יש לכל מלאכה עושה מערות המלאכה
 כאלו היינו רואים אותו בעשותו אותה וכדכתיב הלא ידעת אם לא שמעת אלהי
 עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ויגע אין חקר לתבונתו. המצוה השנית
 מצוה אותנו ליחד הבורא ולהאמין בלי שום ספק כי הוא אחד באמת בלבנו
 ובמחשבותינו ואין עוד אחר זולתו. לא נחשוב לו מראה ודמות שום גוף דבר
 בעולם ואע"פ שזיכירו לו כתבי הקדש כגון עיני ה' ויד ה' והארץ הדום רגליו
 וכהנה רבות כי לא הזכירו כך אלא להמשיל ללשון בני אדם כדכתיב עוד נשבע
 ה' בימינו ובורוע עוון וחייבים אנו להאמין באמת ובוודאי שהוא אחד בעצמו ובכבודו
 בלא רבוי ובלא מיעוט ובלא חיבור ובלא פירוד ובלי שינוי ונענוע וכל אחד זולתו
 יתרבה ויתמעט ויתחלק ויתחדש ויתישן ומתחבר ומתפרד ויש לו תחלה ותכלה
 ושינוי ונספד ונתכן ובוראנו יתעלה וזכו לא ישיגנו אחת מאלו כדכתיב שמע ישראל
 ה' אלהינו ה' אחד. והרוצה להבחין שאין אחר זולתו על העקף יחפש בחק ענין
 אחד ורבים והמספר והספור יתברר לנו שמספר רבים אחד אחד הוא כמו שהורו
 ראשונים ומאחר ששנים ונ' וד' ועוד אחרי האחד בירוע שהאחד ראשון לכל המספר
 בלי ספק וכן יתברר וכן הרבים כלל על האחד והאחד מוקדם להם שאחרי האחד
 אנו סופרים המספר האחד ואין אומרים ב' ונ' ועוד אלא אחרי אחד מוקדם להם
 ומאחר שנתברר לנו אמתת הדבר שבוראנו יתעלה וזכו ראשון לכל ראשון אנו
 יודעין שאין כמוהו ואין לו שני ודומה שהטועים האומרים שיש לו שני לא
 יוכלו לכונן ברעת שלימה שהוא אחד ולפי שנתברר שהוא ראשון לכל ראשון
 נתברר שאין לו שני ובורא הכל לא יתכן להיות מכל הפנים שהזכרנו שיש לכל
 דבר זולתו כלום כי הוא אחד באמת ואין אחר זולתו כאשר הקדמנו לעיל וכל
 דבר שיש לו דומה וחיבור ופירוד ושינוי וגוף ונענוע יתרבה ויתמעט ויש לו תחלה
 וסוף ואינו אחד על העיקר ומאחר כל הראיות האלו ידענו באמת ובעיקר כי אלהינו
 אחד כדכתיב ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי
 ואני ארפא ואין מירי מציל. ועוד כתיב הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם
 ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ויגע אין חקר לתבונתו. ונחזור לענין הפסוק
 שפתחנו בו כי ה' יתן חכמה זו תורה שבכתב ופירוש הענין כי המתנה היא דבר
 שאדם נותן לחברו ונראה הדבר ונברת מן הנותן אל המקבל ולכך תורה שבכתב

שהיא כתובה ונראית ונכרת נתינתה כתיב בה כי ה' יתן חכמה ותורה שבעל פה שאינה כתובה והיא על פה כתיב בה מפיו דעת ותבונה. וזה הפירוש אינו אצלי נכון מלשון דקדוק יתן כי החכמה שאינה כתובה והיא בלב קרויה נמי מתנה שהיא נתונה מאת הב"ה אל האדם מתנה וכדכתיב וה' נתן חכמה לשלמה וגו' ולכך אין לדקדק דבר זה מלשון יתן אבל יש לדקדק בו מלשון מפיו דעת ותבונה לתורה שבעל פה. ופסוק זה יש בו שבעה תיבות כנגד שבעת ימי בראשית ולכך נאמר פסוק זה בשבעה תיבות כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה כלו' שקולה היא החכמה כנגד שבעת ימים ראשונים שהיו בעולם שאלמלא החכמה לא נתקיימו שמיים וארץ וכדכתיב לקמן ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. וכן פסוק זה נמי יש בו ז' תיבות ה' בחכמה וגו' כלו' להודיע שהחכמה כנגד כל מעשה בראשית ובפסוק העליון כי ה' יתן חכמה יש בו אותיות כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה אחת תורה שבעל פה וכ"ד ספרים תורה שבכתב וכל הוהיר בכה מתברך בכה דכתיב כה תברכו את בני ישראל אמור להם. ובשעת מתן תורה נמי כתיב כה כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל וכתיב נמי לאלתר לאחר שניתנה התורה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם נמצא כה מכאן ומכאן כלו' גדר מזה וגדר מזה כלו' ברכות לישראל מכאן ומכאן בזכות התורה שאין כה אלא לשון ברכות כדכתיב כה תברכו את בני ישראל אמור להם וכתיב נמי באברהם אבינו כה יהיה ורעך כלו' שרמו לו המקום לאברהם אבינו הברכות שבניו מתברכין בהן וכן נמי כתיב בעקידה ואני והגער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם. שבטח אברהם בטחון טוב בזכות ההבטחה שהבטיחו המקום שבניו מתברכין בכה ובאותו זכות בטח שהוא ויצחק חוזרים באהבה ובשמחה מהר המוריה וקרבתם מתקבל שם ברצון וכן הוות להון ולכך כתיב בבלעם הרשע גדר מזה וגדר מזה שהראה לו המקום שישאל מתברכין מכאן ומכאן ואין קללה שולשות בהן כלל אלא ברכות להן מכאן ומכאן כה כתוב קודם מתן תורה דכתיב כה תאמר לבית יעקב וכה לאחר מתן תורה דכתיב כה תאמר אל בני ישראל דבר אחר גדר מזה וגדר מזה ברכות האבות גדרים להן לישראל מכאן ומכאן ויש אומר כי זכות האבות גדר לישראל מכאן ומכאן. ובפסוק השני ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה יש בו שבעה תיבות וכ"ז אותיות ז' תיבות כלו' שחכמה שקולה כנגד שבעת ימי בראשית וכ"ז אותיות יש בו כי כנן חסר וי"ו וכן תבונה נמצא בפסוק כ"ז אותיות כ"ה כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שאמרנו נמי בפסוק הראשון ושני האותיות היתרות רמו למעשה שמים וארץ לפי שהוא מוכיר בזה הפסוק שמים וארץ דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. כי ה' יתן חכמה וגו' יש נמי לדרוש בו שנתן הבורא החכמה ובראה כשהוא לברו שעדיין לא ברא שום בריה אלא התורה בראה תחלה לכל וקא דייק הכי כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה אמתי נתנה ובראה הב"ה בשעה שהיה לברו ולא ברא עדיין שום בריה מרכתיב מפיו דעת ותבונה ומפיו משל ודמיון בעלמא כמו שהקדמנו ופירשנו בדבר כמה ענינין והואך אנו רשאים לדמות ולהמשיל בדבר ומתן פירוש משלהו ככאן כביכול משל ודמיון כאדם שהוא לברו ומוציא מפיו דבריו בינו לבין עצמו ולזה הענין המשיל מפיו דעת ותבונה כלומי שקדמה תורה לכל בריותיו של הבורא כי בראה הבורא והמציאה קודם לכל בריותיו וצפנה וגוזה לעמו וידידיו שהיו ישרים שברא

התורה וברא ישראל שעתידין להקרי' ולהתקבל עבודתן ברצון לפני אביהן שבשמים
 וכל זה מפורש לקמן בסיעתא דשמייא וכל זה מפרש בפסוק שלפני זה ה' קנני
 ראשית דרכו וגו' ולכך כתיב אחר זה הפסוק כי ה' יתן חכמה וגו' יצפון לישראל
 תושיה מן להולכי תם כלו' שברא הבורא את התורה קודם לכל בריותיו וצפנה
 ונגזה כדי ליתנה לישראל שנקראו ישראל והתורה מן להולכי תום בדכתי' אמרת
 ה' צרופה מן הוא לכל החוסיס בו. ולכך נגזה לישראל לפי שצפה הבי'ה שישאל
 מקבלים אותה ושמהים בה. כדכתי' כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ופי' דוד נמי
 ברוח הקדש שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב והבי'ה יתברך ויתרום לעד
 נקרא טוב וישר כדכתי' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעוובו. וכתי' נמי כי
 ישראל דרכי ה' וצדיקים ילכו במ' ופושעים יכשלו במ' והתורה והמצוה קרא הבי'ה
 דרכיו כדכתיב יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו וכתי' נמי כאן ה' קנני
 ראשית דרכו קדם מפעליו מאז וקרא את ישראל טובים וישראלים כדכתי' היטיבה
 ה' לטובים ולישראלים בלבבותם וכתיב נמי דור ישראל יבורך ומשה רבינו שקיבל את
 התורה נקרא נמי טוב וצדיק וישר דכתי' וטרא אותו כי טוב הוא וכתי' נמי טוב
 עין הוא יבורך שפירשו רז"ל שעל משה רבינו נקרא זה הפסוק וכתי' ביה ויתא
 ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ונקרא נמי ישראל שכן מצינו בשעת
 סילוקו שדרשו רבותינו שהשמים קראו עליו אבד חסיד מן הארץ והארץ בוכה
 ואומרת וישר באדם אין וכן מצינו שקורא הבורא יתברך שמו לעד את הצדיקים
 בשמותם כדי לשבחם ולהעלותם למעלה למעלה ולכך כתיב יצפן לישראל תושיה
 והתורה נקראת תושיה ופירוש תושיה יש מי שמפרש בו כמו לתשועת יה כלומ'
 תושיע יה כלומר שמפני זכות התורה הבי'ה מושיע את ישראל והעוסקין בה ולכך
 מסיים הפסוק מן להולכי תום ויש נמי מי שרוצה לומר שלכך נקראת התורה
 תושיה שהיא מלשון יובל שי והתורה יתרה וישיה הוא לשון שי וברכה כלו'
 שהתורה היא מתנה טובה ונמול טוב ולכך נקרא תושיה מלשון שי ודרשו רבותינו
 בלשון תושיה דרשות הרבה כדגרסינן בסנהדרין פ' ג' על האי קרא דכתי' הפליא
 עצה הגדיל תושיה אמ' ר' חנן למה נקרא שמה תושיה שמתששת כחו של אדם
 ד"א תושיה שניתנה בחשאי מפני השמן ד"א תושיה דברים של תהו עולם משתותת
 עליהן אמ' עולא מחשבה מועלת אפי' בדברי תורה שנא' מפר מחשבות ערומים
 בל' תעשינה ידיהם תושיה אמ' רבא ואם עסקים לשמה אינה מועלת שנא' רבות
 מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. מן להולכי תום שהתורה היא מן להולכי
 בה בתמימות והיא מגינה על עוסקיה בין מן הפורענות בין מן האויבים. ד"א יצפון
 לישראל תושיה שצפן הבי'ה התורה והמצות וכל עקר המילה שהיא שקולה כנגד
 כל התורה שצפן הבי'ה את המילה עד שיבואו אבותינו אברהם יצחק ויעקב ויתנגה
 להם שכן מצינו שניתנה המילה לאברהם אבינו שנא' שנקרא תמים ונעשה לו
 הבי'ה מן כדכתי' אנכי מן לך. דבר צוה לאלף דור אשר כרת את אברהם ושבועתו
 ליצחק ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם והמילה היא ברית עולם והיא
 כדכתי' הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לכלי חק למי שאינו מהול אשר כרת
 את אברהם האמור כאן היא על ברית המילה כדכתי' וכרות עמו הברית אתו אינו
 נאמר אלא עמו מלמד שכבודו של בוראינו מסייע עם אברהם כשעה שמל עצמו
 ולכך כתי' וכרות עמו ואינו אומר וכרות אתו. שכבודו של מקום היה מוהל וכרות

עמו המילה שהיא הברית והיכן פירש בירושלמי וכן אברהם אבינו נקרא תמים בשעה שצוהו המקום על המילה כדכתי' התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך ולשון תמים הוא לשון מהול וכרות כענין שכתו' תמו נכרתו ואומר ויחדו יהיו תמים על ראשו ואומ' באברהם אבינו אנכי מנן לך שכרך הרבה מאד. ולכך כתיב יצפון לישראל תושיה מנן להולכי תום זו מצות המילה שהיא שקולה כנגד כל התורה שצפנה הב"ה ממנה דורות מקדם ונתנה לאברהם אבינו שנקרא תמים ונעשה לו הב"ה מנן והמילה נקראת נמי תושיה מפני שני דברים אחת שהיא שקולה כנגד כל התורה ואחת שהיא מתששת את כחו של אדם בשעה שמוהלים אותו בנערותו מנן להולכי תום שכיון שאדם מהול הוא הולך מוויין בכלי זין ואינו מפחד נמי מכלום ולא מניהינם כדכתי' במילה חגור חרבך על ירך גבור תורך והדרך והדרך צלה רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך חיצוך שנגונים עמים תחתך יפלו בלב אויבי המלך. כלו' שכיון שאדם חגור במצות המילה כאילו הוא חגור ומוויין בכל כלי זין ורוכב על סוסו ואויביו כלם נופלים לפניו ואומר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות והכרית המילה מפחד בלילות מפחדו של ניהינם שדומה ללילה ואומר לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים ואין שלג אלא גיהנםם לא תירא לביתה משלג למה כי כל ביתה לבוש שנים ואין שנים אלא אדמימות כדכתי' כי חתן דמים אתה לי וכתו' את תקות חוט השני הזה תקשרי וגו' ואומ' כחוט השני שפתותיך ומדברך נאווה כפלה הרמון וגו' אם יהיו חטאיכם כשנים וגו' וזו הפרשה שנאמר בה לא תירא לביתה משלג שהיא תחלתה אשת חיל מי ימצא שהיא אמורה בא"ב היא אמורה באברהם אבינו ובשרה אמנו ולכך נאמרה פרשה זו בא"ב מפני המילה שניתנה לאברהם אבינו שהיא שקולה ככל התורה כי גדולה תורה שהיא א"ב כ"ב אותיות ויש בה כ"ב פסוקים כמו הפרשה ועוד שאברהם אבינו קיים את כל התורה עד שלא ניתנה ונאמ' בפרשת המילה בפ' דכתי' בה לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים וזהו פירוש שאינו מתירא אברהם אבינו מכל שהם בניו אלו ישראל העוסקין בבריתו של אברהם אבינו בתורה ובמילה והולכים בדרכי אביהם דכתי' ביה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו ונאמר בפסוק זה כ"ה תיבות כנגד כה יהיה זרעך וכנגד כה תברכו כלו' שבני אברהם אבינו מתברכין בכרכת כהנים שהיא כה תברכו ולכך אין מתיראין בני אברהם אבינו משלג שהוא ניהנם מפני שכל ביתו לבוש שנים מפני שבני ישראל נימולים ולמה אמר לבוש שנים ולא אמר לבוש שני שהיה לבוש שני כמה שנא' לבוש כי השני הוא אדום כחוט השני ואת תקות חוט השני ויש מי שמתרין כי שנים הוא לשון רבים על כל ישראל ותירוין המדוקדק כי המ' יתירה כנגד המ' הנתנה בהן תורה לישראל כלו' שהשני שהוא המילה שקולה כנגד כל התורה ומ' סתומה נמי הוא שש מאות כנגד שש מאות מצות שהיא התורה והייג מצות היתירות כיון דלא מטו למאה לא אמר אלא מאות. ד"א לא תירא לביתה משלג שאינו מתירא אברהם מכל בניו הנימולים כמורה שייכנס אחד מהם בניהנם כי כל ביתה לבוש שנים כלו' שיהיה מילתו של אברהם אבינו שנימול וכן בן צ"ט שנים ביום עשרה בתשרי לכפר על

כל בניו הנמולים אחריו ועוסקים בכריתו שלא יכנס אחר מהן בניהנם להתעבב שם יצא המושך לו ערלתו שהוא מושך ברית בבשר והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והפורק עול והבא על הגויה ולא עשה תשובה שלימה שיהיה זכות מילתו של אברהם אבינו מגין עליהם להוציאם מניהנם דגרוסי' במס' עירובין בפרק ב' אמ' ריש לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם קל וחומר ממוכת הזהב ומה מוכה הזהב שאין עליו אלא עובי דינר זהב הרבה כמה שנים ולא שלט בו האור פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון דכתיב כפלה הרמון רקתך אל תקרי רקתך אלא ריקתך שאפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון על אחת כמה וכמה. והכתיב עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו ההוא דמחיבי דינא דגיהינם הדרא שעתא ואתי אברהם דמקבל להו ומסיק להו לבר מהבא על הגויה דמשכה ערלתו לא מבשקר מלשון מבשקר ליה אינו מכיר אותו מלשון ולא בשקררה פירוש כי אברהם אבינו כיון שראה מי שבא על הגויה וראה כאלו בנופו ערלה משוכה אינו מכירו שהוא מכניו ואינו מוציא מניהם אבל כל שאר הפושעים הוא מוציא מניהם ולכך כתיב כי כל ביתה לבוש שנים. ואם תאמר וכי בגוף אדם נכנס שם שיראה שם הבא על הגויה בערלה משוכה ופי'. ד"א מגן להולכי תום שהתורה מגינה על לומדיה ועוסקיה מן הפורעניות ומגינה נמי על קצת מן העבירות וכדגרוסי' במס' סוטה בפר' שלישי על ההיא פרקא דמתניתין ויש זכות תולה שתי שנים ואמרי' עלה זכות דמאי אילימא זכות דתורה והא אינה מצוה ועושה היא אלא זכות דמצוה ומי מהניא ביה כ'וליה האי והתניא את זו דרש ר' מנחם בר' יוסי כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור את המצוה בנר לומר לך מה נר אינה מאירה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ואת התורה באור לומר לך מה אור האיר עולם אף תורה מגינה לעולם ואומר בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך זה העולם הזה בשכבך תשמור עליך זה היום המיתה והקיצות היא תשיחך לעולם הבא משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומה מתירא מן הקוצים ומן הברקנים ומחיה רעה ומליסטים ואינו יודע באי זה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר נצול מן הקוצים ובליילה נודמנה לו אבוקה נצול מן הפחחים ומן הקוצים ומן הברקנים ועדיין מתירא מחיה רעה ומלסטים ועלה לו עמוד השחר כמו שאמרנו נצול מכלם ועדיין אינו יודע באי זה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים נצול מכלם. דיא עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנא' מים רבים לא יוכלו לכבות האהבה ונהרות לא ישטפוהו. אמר רב יוסף מצוה בעדנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעדנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא תורה בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה מגנא ומצולא מתקוף לה רבה אלא מעתה רואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה אמאי לא אנין עלייהו אלא אמר רבא תורה בעדנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעדנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא מצוה בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא אסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא. רבינא אמר לעולם זכות התורה הוא דנשי פיקודי לא מיפקדי אלא באגרא דמקריין בנייהו ומתניין בנייהו ונטראן להו לגברייהו עד דאתי מבי מדרשא מי לא פליגי בהדיהו הגיע לפרשת דרכים נצול מכלם מאי פרשת דרכים אמ' רב הסדאי זה תלמיד חכם ויום המיתה רב נחמן בר' יצחק אמר זה תלמיד חכם ויראה

חטא וזה יהיה לאחר תחיית המתים ויש נמי לפרושי זה בנופות ממש מר זוטרא אמר זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא. ד"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה אמ' ר' יוסי דרש מנחם בר' יוסי להאי קרא כי סיני ואלמלא דרשוה דואג ואחיתופל לא רדוף בתר דוד מאי דרוש לאמר אלהים עונו רדפוהו ותפשוהו כי אין מציל והם אינן יודעים שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה מאי דרוש ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחרוך והם אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כר' יוחנן דבי נשיאה אלא כגון הלל ושבנא הכי הוה הלל עסק באורייתא שבנא עבד עיסקא לסוף אמ' ליה תא ליערב וליפלוג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ועל כגון זה שדרשו רבותינו ד"ל מהאי קרא שהתורה מאירה כאור להגין ולהציל על לומדיה כדכתי' כי נר מצוה ותורה אור כתי' נמי האי קרא אחרינא וארה צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום כלו' שדרך צדיקים שמורה מכל נזק מפני אור נגה התורה שמאיר לו ומגנה עליו אבל דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו. ונחזור לענין חכמה ותבונה ודעת ששלשתן הן מתנות טובות שנותן הב"ה לבני אדם והכל על ידי טוהר וסבות ועלילות וכדכתי' בפסוק כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה שהמתנה שהוא יתן עזרה לשלשתן לחכמה לדעת ולתבונה וכתוב נמי אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה לשון מתנה וכת' נמי בדניאל לשון מתנה לשלשתן דכתי' ייב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה הרי לשון מתנה לשלשתן לחכמה ולדעת ולתבונה ואלו השלשה מילין שלשה דברים מיוחדים ויש בהם סוד גדול ופעמים יתקבצו כלן והם מתיחדות ומתפרדות ואנו מוסיפין עליהם המילה הרביעי והיא התורה והן ארבע ופעמים יתקבצו כלן על שם התורה ופעמים יתפרדו כל אחת בפני עצמה וכגון זה שנוי בהלכות יצירה הבן בהכמה והכוס בבניה ובא להודיע שהחכמה צריכה לבניה והבניה צריכה לחכמה וכן בשלמה כתי' אמור לחכמה אחותי את ומודע לבניה תקרא הרי שלשתן צריכות זו לזו חכמה ודעת ותבונה. ויש במפרשים שפירשו כי פירוש מודע האמור בפסוק זה הוא לשון קרירות ודומה לו הלא בועז מודעתנו שהוא לשון אחוה וקרירות ופירו' שתעשה החכמה והבניה כמו אחותך ומשפחתך ומישל אחוה בחכמה מפני שהחכמה קודמת לבניה ואחר כך מישל הבניה בשאר קרירות שלמטה מן האחוה והוא המודע שהוא הקרירות. ועוד משל אחר כי מפני האחוה והקרירות אדם מתכבד ועולה לגדולה וכן נמי מפני החכמה והתבונה אדם מתכבד ועולה לגדולה וכן נמי האחוה והקרירות אדם רגיל בהן וכן צריך אדם שיהא רגיל ותדיר בחכמה ותבונה דכתי' אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוזהות פתחי ואומ' להקשיב לחכמה אונך תטה לכך לתבונה ואומ' כי אם לבניה תקרא לתבונה תתן קולך הרי צריך אדם לקרוא אם לבניה ולתבונה ולתת להן קולו. בכאן כתי' כי צריך אדם לקרוא לבניה אמו. ומודע לשון קרירות להשוות שני מקראות הללו שהן אמור לחכמה אחותי את ומודע לבניה תקרא והשני כי אם לבניה תקרא להודיע כי האם והמודע לשון אמו הם אמורות. ויש מי שרוצה לומר ביה מודע אינו נאמר על קרירות האם אלא על הקרירות שהוא פחות עדיין מן האחות וכל שכן מקרירות האם וכאן מישל הבניה למודע שהוא קרירות שלישי לאם ותירוצא דהאי מילתא דע כי שלשה קורבנות הן זו למעלה מזו קרובי האם העליונה וקרובי האחות התיכונה

ושאר קרובי האהוה התיכונה ושאר קרובי שלמטה מן האהוה שהוא התחתון משלשתן
 ולכך דימה במקום אחד החכמה בקריבות האהוה שהיא תיכונה ודימה הבינה במודע
 שהיא שאר קריבות הקריבות התחתונה מכלם להודיע ולעלות החכמה על הבינה
 כמו הקריבות התיכונה על התחתונה ובפסוק מישל בינה ותבונה לאם לעלות הבינה
 על החכמה כמו מן הקריבות העליונה על התיכונה נמצא עכשיו בתחלה שמישל
 עליו חכמה על בינה דרגא אחת ואחר כך מישל עליו בינה על חכמה דרגא אחת
 כל' להשוות שתיהן חכמה לבינה ובינה לחכמה וכדרך שהוא מקדים משה לאהרן
 ברב המקומות ומקדים אהרן למשה כדכתי' הוא אהרן ומשה להשוות את שניהם
 ולשקול אותם בהשווייה במעשיהם הטובים וכן בכאן הוא עושה בחכמה ותבונה וכן
 נמי עושה בתבונה ודעת כמו שכתבנו לעיל כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה
 וכת' ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו. נותר עכשיו
 למצוא הקדמת דעת לחכמה להשוות שלשתן כל אחד מהם עם חברו והרי אנו
 מוצאים אותו במקומות הרבה כמו כן הקדמת דעת לחכמה בזה הפסוק עצמו שהרי
 כת' בפסוק שלמעלה מזה או תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא כי ה' יתן חכמה
 מפיו דעת ותבונה נמצאו שלשתן שווין זה לזה וכן נמי כת' בפסוק שבסוף הפרשה
 הראשונה של ספר משל'. יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בוו. ויש
 מי שמפרש כי אם ומודע הנמשלים כאן בבינה אם הוא לשון עקר ושורש מלשון
 יש אם למקרא ופיר' נמי אמור לחכמה אחותי את פירשו בו רבותינו דל אם ברור
 לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אמרה ואם לאו על תאמרהו. ויש מי שמפרש
 נמי אמור לחכמה אחותי את ענין אחותי מלשון אשתי כלומ' החכמה תהא אשתך
 וכענין שכתוב נמי בחכמה בהאי קרא אחרינא בני לחכמה הקשיבה לתבונה הט'
 אונך וגו' כי נופת תטופנה שפתי זרה וגו' ואומר הרחק מעליה דרכך וגו' ואומ'
 שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארץ ואו' יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך
 אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשנה תמיד ולמה תשנה בני
 בורה ותחבק חיק נכריה כי נכה עיני ה' דרכי איש וכל מעגלותיו מפלם וכן נמי
 בכאן אמור למעלה אמור לחכמה אחותי את ופירש אשתך כל' שתהא חכמה
 אשתך ותעסוק בה ותחבקנה תמיד ותשנה באהבתה תמיד ולא תשנה בורה ותחבק
 חיק נכריה שהן הבלי העולם וכענין דכתיב הקוטפים מלוח עלי שיה ושורש רתמים
 לחמם שפיר' הפוסק מדברי תורה שקוטפים דברי תורה שניתנו עליו הלוחות ועוסקים
 בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים כדכתיב ושורש רתמים לחמם ופירוש גחלים
 רתמים דמיון אש גדולה שאין לו כבייה כמו גחלי רתמים שאין לו כבייה כך הרשעים
 הקוטפים דברי תורה נדונים בנהינם שאין לו כבייה עולמית וכענין שכתוב חצי
 גבור שנונים עם גחלי רתמים לפי שהביה שנקרא בדמיון גבור דן את הרשעים
 מלמעלה בחצים שנונים דמיון מכות גדולות וטריות ומשליכן לגיהנם שנקרא גחלי
 רתמים וכת' נמי ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים כי כי תולעתם לא תמות
 ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר ולכך כתיב אמור לחכמה אחותי את שתהא
 החכמה והתורה אשתך ותעסוק בה תמיד ותקיימנה ולא תחבק חיק נכריה ומודע
 לבינה תקרא שתעשה מודעים לתורה וכדגרס' בעירוובין בפ' כיצד מעברין ר' אלעזר
 אומ' מהכא אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא עשה מודעים ופיר'
 מודעים מלשון סימנים וכדגרס' במס' שבת בסר' הבית מפני מה תלמידו חכמים

של בבל מצויינין לפי שאינן במקומן דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי
הבאים ישרש יעקב יציין ופרח ישראל תנו רב יוסף אלו אנשי בבל שעשו יציין
ופרחין לתלמוד רבא אמר עשה מעדים לתורה ולכך כתיב ומודע לבניה תקרא ופירו'
תקרא מלשון אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועד. ולכך כתיב
אמור לחכמה אחותי את כלומר אשתי את ולקח הלשון דרך כבוד ומניין לנו
שאשתו של אדם קרויה אחותו דכתי' פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי והוא כמו
משל ודמיון מאהבת איש עם אשת נעוריו מקרא שכתוב וארשתוך לי באמונה וגו'
וכתי' נמי וידע קין את אשתו והיתה אחותו שנשא כדגרסי' בסנהדרין בפר' ארבע
מיתות בית דין כי אמרתי עולם חסד יבנה מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי
שישא קין את אחותו מיכן שאדם קורא לאשתו אחותו וכתי' נמי בדברי הימים
בני מנשה אשריאל אשר ילדה פלגשו הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד ומכיר
לקח אשה לחופים ולשופים ושם אחותו מעכה ושם השני צלפחד ותהיינה לצלפחד
בנות ותלד מעכה אשת מכיר וגו' וכתי' ואחותו המלכת ילדה את אישהוד ואת
אביעזר ואת מחלח והרי בכאן קרא לאשתו אחותו והואיל וכתבנו בכאן פסוקים
ללמוד מהן שאשתו של אדם קרויה אחותו הוצרכנו לפרש קצת מפסוקים אלו
ואע"פ שאין מי שידע היום בעונותינו לפרש כלום מספר יוחסין וכדגרסי' בפר'
תמיד נשחט מיום שנגנו ס' יוחסין תשש כה של חכמים וכהה מאור עיניהם ופירו'
נגנו ס' יוחסין נגנו פירושו ונחזור לפירו' הפסוקים בתורת אפשר דקאמר בפסוק
הראשון בני מנשה אשר ילדה פלגשו הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד ואיפשר
לומר בני מנשה אשר ילדה פלגשו אבל הארמיה ילדה את מכיר אבי גלעד שאי
איפשר שהיו לו למנשה שתי נשים שנים פלגשים ואשתו והארמיה שכתוב אין
אנו יודעים פירו' ואיפשר למהיו' כי אולי לקח אשה מבנות מצרים לפי שגדול
במצרים או איפשר להיות אשריאל אשר ילדה פלגשו הארמיה וילדה נמי את מכיר
אבי גלעד וילדה תרי זמני איפשר לדרשא בעלמא שאין ברור לנו וכללא דמילתא
שאיין לנו לפרש בזה הפסוק לפי שלא נדע בו שום פירוש ואפילו לפירו' קמא
קשיא לן היאך יקדים פלגשו לאשתו ועוד שאין אנו יודעים לאיזה דרשא קאמר
הארמיה היאך שביק יוסף מבנות אחיו השבטים ולקח אשה למנשה מבנות מצרים
דאפילו למאן דאמר שיוסף לקח את אסנת בת פוטי פרע והיתה בתו ממש של
פוטי פרע מפני שיש מי שאומרין על לשון המצוי בדרשות כי אסנת בת פוטי
פרע בת דינה היתה שהובאת למצרים קטנה שנתעברה בשכם ונרשזה בני ישראל
מביתם וירדה למצרים וגדלה פוטי פרע ואפי' למאן דאמר שבת פוטי פרע ממש
היתה יוסף אנוס היה שלא היה יודע שירדו ישראל למצרים בימיו שימתין להם ולא
יתעסק בפריה ורביה אבל מעשה לא היה אלא בן ארבעים שנה כשירדו ישראל
למצרים הרי הוא יכול לישא מבנות ישראל ולכך לא ידענו לאיזה דרש נכתב
פלגשו הארמיה אבל פירוש הפסוק השני שמענו בפירושו על לשון הקראים בלא
דרש וכן פירשו רבינו סעדיה ז"ל ומכיר לקח אשה לחופים ולשופים ושם אחותו
מעכה ושם השני צלפחד ותהיינה לצלפחד בנות והרבה מתמיהים בזה הפסוק ואומרים
היאך לקח מכיר אשה לחופים ולשופים וכי היו בניו או בני בניו שהוא לקח להם
נשים והרי אינו מכיר תולדותן ועוד מה ענין ושם אחותו מעכה אם הוור לחופים
ושופים ושם אחותו היה לו לומר ואם הוור נמי למכיר שהיתה אחות מכיר קשיא

נמי הפסוק השלישי ותלד צלפחד מכיר ועוד ושם השני צלפחד אם צלפחד והשנית
 היה לו לומר וטעו נמי הסופרים בקצת הנוסחאות וכתבו ושם השנית לפי שאין
 מי שיקרא תדיר בספר יוחסין ומכל מקום עקר הפסוק ברב הספרים המדוייקים הוא
 ושם השני צלפחד. ויש לנו לומר כי הרבה חכמות ודרשות יש בכללות הללו
 שאין ידועות לנו אבל לפירוש ששמענו בו ושפירש רבינו סעדיה זה פירושו כי
 חמש מאות קושיות יש כאן מפני שהמשה דברים אמורות בסתם וזה פתרונו ומכיר
 לקח לחופים ולשופים אשה פירושו ומכיר לקח שתי נשים לחופים ולשופים ולקח
 שתיהן להיותן לו לנשים ושם אחותו מעכה פירושו ושם אשתו מעכה כלו שם
 האשה האחת מאלו השתים נשים שנשא היתה שמה מעכה ושם האשה השנית
 היה שמה צלפחד וילדה צלפחד מנות ומעכה בנים ולכך הוא הזור ותלד מעכה
 אשת מכיר וגו' וחופים ושופים היו מבני בנימן כדכתי' בפרשה שלמעלה מזו. ובני
 בנימן בלע ובכר וגו' וכת' בסוף ושופים וחופים בני עיר חושים בני אהר ולכך כאלו
 החמשה ענינים של פירוש הלשון תתפרש פרשה זו על בוריה האחת כי בלשון
 הקדש מצינו שקורא לנשים אשה ולכך אמר ומכיר לקח אשה שפירושו לקח נשים
 ודומה לו כי נשמדה מבנימין אשה שהוא במקום כי נשמדו מבנימין נשים והשני
 שמצינו נמי בלשון הקדש שיאמר לחופים ולשופים במקום מן חופים ומן שופים
 לפי שהרבה בלשון הקדש משתמש ל' במקום מ' ודומה לו הבאים למלחמה שהוא
 הבאים מן המלחמה וכן נמי ויבא שלמה לבמה אשר בנבעון ירושלם שהוא מן
 הבמה אשר בנבעון והשלישי שמצינו נמי על מה שכתוב ושם אחותו שהוא רוצה
 לומר שם אשתו כמו שהקדמנו לעיל. והרביעי שמצינו נמי בלשון הקדש שיאמר
 ושם השני צלפחד במקום ושם השנית ודומה לו החצר הפנימי שהוא במקום הפנימי.
 והחמישית שהיתה בנשים אשה ששמה צלפחד כשם איש והיו באותן הדורות
 שהיו קוראין לבנות אביהן בשמות אנשים ואלו החמשה עיקרי פירוש הלשון שכתבנו
 יתפרש שמכיר נשא שתי נשים מחופים ומשופים בני בנימן שם האחת מעכה ושם
 השנית צלפחד בנות ואשתו המולכת ילדה איש הוד ואביעזר ומחלה שנאמר ואחותו
 המולכת איפשר להיות שלקח אשה מורע ממלוכה כלומר בת חצרן או בת רם וזה
 לדעת מי שמפרש הפסוק שבראש הספר שהוא ואחר בא חצרן את בת מכיר אבי
 גלעד שיש מי שמפרש בו ואחרי שבא חצרן על אשתו והוליד בת שנישאת למכיר
 וכמו אלו הפסוקים כך רוב דברי הימים סתום ולשונו עמוק ונעול ופתרונו חתום
 וסתום. אפילו לדברי פשט וכל שכן לדבר דרש שעולה החכמה למעלה ולמעלה
 ולכך מצינו באלה המקומות שאשתו קרויה אחותו ולכך כתיב אמור לחכמה אחותי
 את. ונחזור לענין חכמה ודעת ותבונה והתורה שארבעתן פעמים מתקבצות לשם
 ופעמים מתפרדות כל אחת ואחת בפני עצמה וכולן צריכות זו לזו ועל ענין זה
 שנו רבותינו דל באבות ר' אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם
 אין דרך ארץ אין תורה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה אם אין
 דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת. וכת' נמי ראשית חכמה יראת ה' ודעת אלהים
 בינה וכת' נמי הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם
 ונרסינן נמי בנדרים בסוף פרק ואלו מותרין אמ' ר' יונתן כל אדם שאשתו תובעתו
 לשום שמים היוין לו בנים שאפילו בדרו של משה רבינו לא היו כמותן. הבו
 לכם אנשים חכמים ונבונים וגו' וכת' ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים ונבונים

וכתי' יששכר המור גרם וכת' ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל. והחכמה הקרויה בתורה ברב מקומות היא אמורה על חכמת התורה שהיא העליונה על כל החכמות ועליה אמר איוב והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה. ונאמר כל אותה פרשה לא ידע אנוש ערכה עד אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. וחלקו בעלי המחקר החכמה לשלשה חלקים ומהם מי שחלק החכמה לחלקים וכן חולק נמי הבינה לחלקים והדעת. וכתב דוד הבבלי כך היו יודע כי גדר החכמה הוא מדע יושר הנמצאות לעמוד על סוף מחקרם והיא נחלקת לשני חלקים. יש ממנה מה שסוף מחקרו הוא המודע ועל דעת תוכן הנמצא ויושר תבניתו יעמוד המחקר ודיו זהו הנקרא חכמה ומדע ויש ממנה שסוף בקשתם ואחרית מחקרם הוא מעשה ומלאכה ומציאת דבר לעין וזה נקרא אומנות או מעשה ותראה מזה משל בחכמת המדה והמשקל הנקרא בלשון ערבי הנדסה ובלשון יוני גומטריה הלומד אותה לדעת מחקרי הגוף והשטח והקו והנקודה והמרובע והמשולש והמעוגל ולוית כל אחד מהם לחבירו והפרש ביניהם בהתחברם ובהתפרדם הרי הוא לומד חכמת המדה ודיו בה ואם רצונו בלימוד להבין דרך בנין בית מרובע או מעוגל או לעשות ריחים או לחפור גולת מים או למדוד קרקעות ובא לידי המלאכה הרי הוא אומן ועושה מלאכה ותמצא חכמה זו בענין הזה מתפרדת למדע ולאומנות וכן שאר כל החכמות ומשם אמר כי החכמה נפרדת למדע ולמעשה. והמדע נחלק לשלשה מעלות המעלה הראשונה המדע העליון הנקרא מדע האלהי והיא החכמה המשובחת להבין יחודו של ה"ה וחכמת תורתו ומצותיו והוא הנכונה והמעולה מכל החכמות. והמעלה האמצעית חכמת המוסר והשכל המאמצת דעות בני אדם והמנהגת להם דרך הבינה. והמעלה השלישית. המדע השפל והתחתון והוא מדע דרך היצורים ותוכן הנבראים ולפי שהדברים עולים לספר גדול אין מקומו לכתבן כאן כי קצת פי' וחילוק בין החכמה והדעת והתבונה מי שיש בו דעת לפרשן הרי הוא בא לעשות ספרים הרבה ואנן בעוני הדעת ואין דעתנו משגת לדבר בחכמה ולחלק בין אלו השלשה החכמה והדעת והתבונה והרבה מבעלי המחקר בין חכמי ישראל ובין חכמי אומות העולם כתבו כמה חיבורים בזה וכולם כמר מדלי ולא הספיקה דעתם לכתוב בדבר זה ככלל המלקק מן הים וכל זה בקצת פירושו לדבר קצת בחכמת העולם אבל בחכמת התורה שהיא מחכמת המעלה העליונה כל שכן וכל שכן שתמו כל החכמות המדברות והמתחבר' הראשונים והאחרונים ואין למצוא בו קצת פתח ופירושו אלא דק מכל דק ונקודה מכל נקודה ומעט מזער וכמה שכתוב אמרתי אהכמה והיא רחוקה ממני וכת' נמי מה שהקדמנו לעיל שאמר והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה ונעלמה מעיני כל חי ולא אדם בלבד כי אם עוף השמים אחרי זכרון כל חי כי אין לך כל חי שיעלה כלומר אם היו בעלי כנף מדברים בכני אדם ביכולת עצתו למעלה באויר בכל זאת לא היו משיגים לדעת מקום החכמה ופירושו חכמים עוף השמים האמור במקום זה שהם מלאכים של מעלה כענין שנא' ויעף אלי אחר מן השרפים ונאמר מועף ביעף נוגע אלי וגרסי' נמי בנישין בפרק הנזקין מכרי כתיב אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו ואמר כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים ושאר אבדון ומות אלו המתים שמתו ממנו באנשי החכמה דעתם כרעתנו בחכמה זו כמונו ואל תאמרו שהחכמים הראשונים עמדו על עיקר זה הדבר אחר שהורו כל יצירה שאינם יודעים מקומה והפך הדבר במשל וחידה ואמר אמנם הבורא ידעה

כלומר היא לו והוא ידע את מקורה ומעיינה ולכך כתי' אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה וכתב נמי אחד מבעלי המחקר ענין החכמה האלהית אשר קורין לה חכמי גוים חכמת החכמות ופירו' חכמת האלהית הוא כמו שהקדמנו לעיל היא החכמה בהכרת אלהינו ויהודו ותורתו ומצותיו ויש להכמה זו שני עמודים העמוד האחד מדבר על כל העניינים המסודרים בראש החכמות אשר לפניה המסודרים שם על דרך קבלה והחכמה הזאת נותנת להן אות ומופת והעמוד השני הוקף על ייחוד האלהות ועל האור הבהיר ועל כל הנמצאות אשר אינן גופות ולא גולם ואינן נדבקין לגוף ולא לגולם ככל צבאי העולם העליון והוא כתי' קרא לחכמה הזאת השכל וידוע אותי כי אני ה' לא מפני שהחכמה הזאת נקראת בשני שמות הללו אלא להודיעך כי כל החכמות אשר לפניו אין אתה צריך בלימודם אל תלמוד התורה והחכמה הזאת אין אדם מבין אותה על דרכה הנכונה אלא מן התורה וכתב נמי בתחלת דבריו ואנו פותחים ראשונה ואומרים כי מלת חכמה נאמרת בלשון הקדש על שני ענינים על החכמה שהיא חכמה ממש אשר אמר עליה הכתוב והחכמה מאין תמצא והחכמה מאין תבא והיא מדע כל הנמצאות על אומר תבניתם ותוכן יצירתם ואומן נתינתם והוצרכנו לשום בגדר החכמה שלש הוצצים כדי להכניס בגדר הזה שלש מעלות החכמה ויהיה אומ' תבנית הנמצאות מכניס בגדר הזה החכמה המעיינת בצורת הנמצאות החיצונות ותכלית גופן בחכמת המנין והדומה לה. ותוכן יצירתם מכניס בו החכמה המעיינת בגופי הנמצאות וסודי יצירתן כלל החכמות המדברות על בנין שמים וארץ ושאר היצורים ואומן נתינתם מכניס בו החכמה המעולה על כל החכמות והיא חכמת התורה הנתונה לראי השם. והמעלות האלהן השלש מסורות כנגד שלש מעלות האמת והאמונה אשר בחכמה כי החכמה המעיינת בתכלית הנמצאות וצורתן החיצונה מעיינת בדבר שהדעת מקפת לו מכל צדדיו ואי בו מחלוקת בין החכמים והאמת בו מוחזק ומנוצח ואין בו שום ספק. והחכמה המעיינת ביצירת הנמצאות וצורתן התיכונה היא הוקרת ובוהנת על דברים סתורים מן העין ומחשושי הגוף ואין הדעת שולטת עליהן אלא מדרך הסברה ובין החכמים בה מחלוקות גדולות והאדם רשאי להחזיק בדברי מי שיראו לו דבריו מן החכמה בדרך בינתו והישר בעיניו ואין עליו בזה שום חטא ולא אשמה אבל יכול הוא להוציא תוצאה מלבו ולהוסיף ולגרוע בדרך בינתו ולא יהיה כמעשה הזה סר מדרך החכמה. והחכמה המעיינת בדברי תורה היא חכמה מקובלת מרוח הקדש והוקרת על דברים שאין הדעת מגעת אליהן מעצם פליאות ורב נהם כאשר אין העין יכולה להביט אל מאור השמש בחצי השמים לפי שאורו בהיר וחזק מאור עיני בני אדם כן האמת והאמונה בדברי התורה באירים ומופלאים עד שאין דעת בני אדם יכולה להגיע אלא על ידי הנביאים אשר אמצם הב"ה ברוח הקדש והאדם החי חייב לקבל את דבריהם ואין לו רשות להוסיף בהם ולא לגרוע מהם ואם יוסיף או יגרע יהיה חוטא ואשם ועגוש משמים. על הדרך הזה היא מעלות החכמה שלש מעלות והגדר אשר שמנו לחכמה כולל אותם והחכמות האלה נקראין חכמה שכלנות וחכמת השכל. והזכירו נמי רבותינו ז"ל בענין החכמה ההיא דגרסינ' בעירובין פ' ב' אמר רב חסדא דרש מרי מר מאי דכתי' לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. דבר זה אמרו דוד ולא פירשו איוב ולא פירשו יחזקאל ולא פירשו עד שבא זכריה בן עדיא ופירשו אמר דוד ולא פירשו דכתי' לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד.

אמרו איוב ולא פירשו דכתי' ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אמרו יחוקאל ולא פירשו דכתי' ויפרוש אותה והיא כתובה פנים ואחור וכתו' אליה קינים והגה והי קינים אלו פורענותן של צדיקים בעולם הזה וכן הוא אומר קינה היא וקונגנה והגה מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא וכן הוא אומר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור והי אלו פורענותן של רשעים לעתיד לבא וכן הוא אומר הווה על הווה תבא עד שבא זכריה בן עדוא ופירשו דכתי' ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה. פי' הרי מגלה זו שהתורה כתובה בה י' אמות על עשרים שהם מאתים אמה פשוטות והכין פי' שהראה הב"ה לזכריה בן עדוא הנביא במראית העין דמות מגלה כפולה כלו' שראה חוד או ענן דמות מגלה כתובה וזה במראית העין ראה ולא ממש שהרי זו המגלה כפולה אין העולם כלו מחזיקה שהרי המגלה גדולה מן השמים ומן הארץ ומכל העולם ג' אלפים ומאתים חלקים אחר של כל העולם כלו ולכך נמצא שזו המראה שראה זכריה דמיון מראה היה ולא ממש אלא כאלו נתן בו כח הבי"ה בעיניו ובלבו לראות מה ששיעור חכמה שהיא התורה אלו היתה כתובה ומונחת כולה כמה היתה גדולה המקום שהיתה כתובה בו על העולם וכן נתן בו הבי"ה כח לראות בעיניו כאלו הוא רואה במראה עיניו ומדין בלבו מגלה גדולה מכל העולם כשיעור שלשת אלפים ומאתים שיעורים מכל העולם כלו וכאלו מקום העולם מתרחב עד זה השיעור עד שמגדל לשלשה חלקים אלפים ומאתים חלקים לכל חלק מה שהוא העולם ודבר זה אי אפשר לדעת הנביאים לחשוב אנה יהיה מקום זאת המגלה שהתורה תכתב בה שהרי ברא הבי"ה את עולמו אלא כשיעור שבראו שהוא חלק אחד משלשת אלפים ומאתים כשיעור התורה שהראה הבי"ה לזכריה הנביא במראה ולכך אין דעת בנבראים לחשוב אם ברא הבי"ה זה מקום התורה למעלה מן רקיעים מכל העולם בזה השיעור והיא בריה שאינה ממש כמו העולם אבל היא בצורה ובשיעורין ובמדה בדרך שהראה לישיעה או איפשר שאמרו הרב"ר שהזכירו רבותינו בזה הענין ביכולת מפני שהיכולת לפניו בכל וכאלו ברא התורה בזה השיעור וזה ידוע לכל שהיכולת לפניו למושכה ולהפשיט בעולם ולעולמי עד וכן העולם נמי היכולת לפניו למושכו ולהפשיט עד עולמי עד אלא לא נתן לו יותר אלא זה השיעור שבראו בו ובראות העולם היא בממש ובראיית העין אבל בראיית התורה אינה בראיית העין אלא בראיית הלב ואיפשר שדומה ברייתו לנפש הרוחנית או לרוחות של מעלה ומה שהזכירו בו רבותינו ד"ל זה השיעור שלא נתן בה הבי"ה שיעור אלא כזה השיעור שהוא ג' אלפים ומאתים חלקים על כל העולם כלו ואפשר שיהיה במעשה בריאה ממש זה השיעור או איפשר שהזכירו השיעור על דרך יכולת ששיערה הבי"ה בכך ואין ידוע מקום ברייתו ודרכה ומנהגה אלא לפני בוראה לברו כדכתי' אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ולדעת אותם המפרשים שסוברים שהיא הלכה מה שהזכירו ד"ל מלמד שיש לו להבי"ה שמונה עשר אלף עולמות שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן כל זה כמו אנו עתידים לפרש לקמן במקומו בסייעתא דשמיא ולדעת אותן שסוברים נמי שאלו י"ה אלף עולמות כולם בזה השיעור של זה העולם שאנו בו או יותר ממנו וסוברים נמי שהתורה בשיעור המראה שהראה הבי"ה אותה לזכריה היא בשיעור זה העולם שאנו בו יתירה ג' אלפים ומאתים חלקים איפשר שתהא המגלה בברייתא נמשכת ומתפשטת כאלו י"ה

אלף עולמות ויש לה מקום גדול שישאר עדיין יותר ממנו ואע"פ שאנו כותבין כל זה לעניות דעתין נראה לנו שזה דברים של תהו הן ולא כתבנום אלא לצאת ידי שמים מן הבאים אחרינו שיראו דברי זולתינו ושמא יש מי שיעלה על לבו לכתוב בדברים אלו קצת פירושין ולכך כתבנום וחשבנו אלו הדברים לכותבן ולכתוב עליהן דעת אחרת שעניות דעתנו נוטה בו לדחות מן הדעת כמו ששנינו במס' עדיות בפרק ראשון אמ' ר' יהודה אם כן למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים כדי לבטלם הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת ולכך אנו הושבים דברים אלו כדי לכתבן ולכתוב עליהן דעת אחרת לעניות דעתנו כדי לדחותן. ועוד מפני דבר אחר לפי שאין דעתנו משנת ומפני עוני הדעת שבנו ולא קבלנו מרבתינו בזה ואנו כמרבין דברים אולי נגיע לשום דבר לקצת מקצת ממנו כסומא בארובה. ועוד שהבאים אחרינו יוסיפו לקח ויעיינו בדברינו ואם ימצאו בו שום דבר של דעת מוטב ואם לאו ימצאו הדברים סדורים וישיבו עליהן ויוסיפו לקח ואנן חזי לן לומר לעניות דעתין שאם תימצוי לומר שזה האמור שמונה עשר אלף עולמות הוא הלכה ופירושו. ש"ח אלף עולמות כזה השיעור של זה העולם אם כן יש לנו לומר מן הדעת שהתורה יתירה על כל השמנה עשר אלף עולמות שיעור שלשת אלפים הלקים ומאתים על שיעור כל השמנה עשר אלף עולמות ואם תאמר היאך יהיה מקום התורה או איזה מקום לה יחזור הכל למאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ומה שהזכרנו למעלה שאיפשר נמי לפרש זה השיעור בדרך היכולת כמו שכתבנו נמי לעיל בענין המקומות שדברו בהן חכמים להרבות חכמה ולהגדיל תושיה בבה ויכולת ולא במעשה ממש. וגרסי' נמי בחגיגה בפר' אין דורשין אמ' רב יהודה אמר רב בשעה שברא הבי"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שנער בו הבי"ה ועמד שני' עמודי שמים ירופפו ויתמהו מנערתו והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתי' אני אל שדי אני אל שאמרתי לעולם די ועמד. ואמ' ריש לקיש בשעה שברא הבי"ה את היס הגדול היה מרחיב והולך בכל העולם כלו עד שנער בו הבי"ה ויבשהו שנא' נער בים ויבשהו. ונחזור לענין הדבר על מה שאמר דגרסינ' בעירובין מן המראה של זכריה. אמרו זכריה ופירשו שנא' ויאמר אלי מה אתה רואה ואמר אני רואה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה נמצאת זאת המגלה שראה שהתורה היתה כתובה בה שראה אותה כפולה שתרנום כפולה הוא עפה וכדכתי' בחשן רבוע יהיה כפול ומתרגמינן מרובע יהא עיף וראה אותה כפולה עשר אמות ברחב ועשרים אמות באורך באמה של הגבורה שהיו רואין הנביאים מהוד השכינה וזו המגלה שהיא כפולה על רחבה כי פשטת לה שאתה רואה אותה ופושטת נמצאת עשרים אמה על עשרים אמה, וכת' והיא כתובה פנים ואחור כי קלשת לה כמה היא ארבעים בעשרים וכת' מי מרד בשעלו מים ושמים בורת תכן ונו' נמצא כל העולם משלש' אלפים ומאתים בתורה ופיר' כי קלשת לה כמה היא לשון קלישא והוא כאלו גזור אדם את הכתב שכתוב פנים ואחור שהיא עשרים אמה על עשרים אמה וכשאתה גזור הכתב שמכאן ומכאן ומעמידו על הפנים האחד נמצא עשרים אמה על ארבעים אמה ואיכא מאן דגריס במקום קלשת קלפת והוא הלשון המדוקדק שבקלף קורין קילוף לפי שכיון שהמגילה היא כפולה אדם פושטתה ולאחר שפושטתה ואין בה שום קיפול והיא כתובה פנים ואחור הרי אנו חושבין כאלו מקלפין אותה

מלשון פיצול כדכתי' ויפצל בהן פצלות לבנות וכמו האומן בשמתקן העור מקלפו לשנים והוא הקרוי בתיקון עור התפילין קלף ורוכסוסטוס ולכך כשאתה מקלף זו המגלה לשנים ולמה אנו מקלפין אותה מפני שהיא כתובה פנים ואחור וכל דבר שהוא כפול עשרים על עשרים כשאתה פושטו נמצא עשרים על ארבעים ונמצאת זאת המגלה כשהיא וכן הקלף שהוא עשרים על עשרים ונמצאת זו המגלה כשהיא קלופה היא עשרים אמה קלופה ברוחב וארבעים באורך באמת הגבורה הנראית לנביאים בדמיון על ענין הדמיונות שפירשנו לעיל וכת' באותה אמה בדמיון מי מדר בשעלו מים ושמים בורת תכן ועשרים אמות על ארבעים הויין בתבריתא תמני מאה וכל אמה מהן ד' זרתות כי האמה ב' זרתות באורך וב' ברחב וב' הויין ד' זרתות נמצאו תמני מאה אטין שהיא המגלה בתבריתא הויין כמו כן ג' אלפים ומאתים זרתות ובתבריתא כי כל אמה מהן ארבעה זרתות בתבריתא נמצאת זו המגלה שהיא שלשת אלפים ומאתים זרתות בתבריתא ובורת הגבורה בדמיון שכתוב בו ושמים בורת תכן וזהו פ' נמצא כל העולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה ואם תבא לשאול ולומר כיון שאנו פושטין וקולפין זו המגלה שנראית בדמיון לזכריה למה נראית לו בזה הדמיון כפולה ולא נראית לו פשוטה עשרים אמות על ארבעים או מ' אמות על עשרים ויש לנו לתרץ בזה הדבר לעיני הדעת שנראית לו בזה הדמיון עשר אמות על עשרים כשיעור פתחו של היכל שהיתה רחבה י' וגובה עשרים אמות ונראית לו בדמיון כאילו הוציאה מפתחו של היכל מן הקדש. ואמור באנדתא אמר ר' איבו זאת האלה היוצאת מהיכן יצאה מפתחו של היכל ואם תאמר עוד היאך תצא ואי אפשר לצמצם ותרוצא כיון שהמגלה אינה כשאתה דוחק בה מעט ואל"כ דהני דמפרש מנהון לעיל לדעת הדרש שאמר שהם י"ח אלף עולמות כזה העולם ויש לנו לפרש לעיל כל הני י"ח אלף עולמות כתיב בהו ושמים בורת תכן כי כל הי"ח אלף אין מדתן אלא מדת זרת מאותו זרת הנראה לנביאים בדמיון ונמצאת היתירה שהיא אלפים ומאתים זרתות ומדת התורה נמשכת על כל אותן העולמות אל ג' אלפים ומאתים חלקים ואין בדעת הנבראים להרהר ולדע ולחשוב היאך היא בריאת התורה הויין ממקום כל העולמים והיאך היא מקומה ודרכה אלא יחזור הדבר לבוראנו ית"ש לעד כדכתי' אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ויש מי שסובר לומר כיון שהראה הב"ה לזכריה הנביא שיעור מדתה הרי נודע מקומה ויחזו פ' זה הפסוק המבין דרכיה וידע מקומות לשאר החכמות והנתיבות הפלאות שבתורה שאינן נודעין לכל הנבראים ויש מן הקוראים שפותרים אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה שהכין לבריותיו ברכה והודיען מקומות לשון ידע מלשון אפוד ירד בידו שפירושו לשון הוריד ומלשון יציאות שפירושו הוצאות השבת. ולשון מגלה עפה שפירשנו כפולה המתרגם פירש התרגום מגלה פרחו. ויש לנו לומר כי הרבה פנים בתורה גרסינ' בפסחים בפרק האשה. תני ר' חייא מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה וידע הב"ה שישאל שאין יכולין לקבל גזרת רומיים עמד והגלה אותן לכבל. ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה פירושו ה' בחכמה יסד ארץ שעשה הב"ה יסוד העולם החכמה שברא חכמה להיותה יסוד העולם וברא העולם עליה ודבר זה הוא דמיון כאדם שבונה בית או מגדל גדול או עיר גדולה ומתקן האבנים הגדולים להיותן יסודות המגדל ושישען כל המגדל הגדול על אותן האבנים שהן יסודות וכן בדמיון זה כלומר בתורה משל להבין הדבר לבני

אדם ולהשמיעו לאונם ולא שיהא הרבר ממש כי העולם אינו צריך יסודות להשען
 עליהן כי הבורא סומכו ומנהיגו ברב גבורה ואינו צריך שום יסוד. אלא דבר זה
 בתורת משל הוא נאמר כלו' שהעולם צריך מעשים טובים ותורה שיעמדו את
 העולם שאלמלא התורה ולומדיה ומקימיה בכל דור ודור היה העולם נחרב ולא היה
 עומד וכדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ולכך כתיב
 ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל
 כלו' שברא הב'ה התורה ובכללה החכמה והתבונה והדעת ועשה אותן יסודות ושתות
 לעולם שהעולם נסמך עליהם ושמים וארץ נשענים עליהם שכיון שדרי העולם
 עוסקין בחכמה ובתבונה ובדעת העולם מתקן על יסודותיו והוה בחכמה יסד ארץ כונן
 שמים בתבונה ואמר לשון יסוד לארץ לפי שהארץ למטה ודרך היסודות לעשותן
 למטה ולבנות עליהן ואמר נמי לשון כונן למעלה כדרך הבנין שהנוטה את האהל
 וכונן אותו דוקא יעמד האהל ופורשו ומתקנו עליו וכן הבונה בית עושה קרקעו
 ובתליו ומכסהו אחר כך. ועל זה הלשון שהעולם נשתמש לקח הפסוק ואמר בחכמה
 יסד ארץ כונן שמים בתבונה. ואחר כך להשלים הדעת לשלשה שהן היסודות והן
 החכמה והבינה והדעת עשה הדעת יסוד למים שהן חיות לעולם ואין העולם מתקיים
 ולא חיותו מתקיימת אלא בדעת שהוא התורה כי התורה קרויה חכמה ותבונה ודעת
 וכמו שהקדמנו שהתורה היא הכל והיא כוללת החכמה והתבונה והדעת ואף על
 פי כן נחלקין לארבעה בשמותן שפעמים נקראת התורה לבד והחכמה לבד וכן
 התבונה והדעת ופעמים נפרדין לדרשות רבות ולחכמות גדולות לכללות עצמות
 ופעמים מתחברין לשם אחר כי התורה כוללת הכל כי לא תתקיים התורה והמצות
 אלא בשלשתן בחכמה ובתבונה ובדעת ולכך כיון שעשה בפסוק זה החכמה יסוד
 הארץ והתבונה לשמים עשה הדעת כמו כן יסוד למים ולקח הדרך שלקח בחכמה
 שהקדים ארץ לשמים והחכמה קודמת בכל מקום לתבונה ולדעת כמו שהקדמנו
 לעיל לכך עשה החכמה יסוד לארץ והתבונה לשמים וכן הדעת עשאו יסוד למים
 והקדים המים התחתונים למים העליונים כדרך שהקדים בראש הפסוק ארץ לשמים.
 ולכך כתיב בדעתו תהומות נבקעו שהם המים התחתונים ואחר כך ושחקים ירעפו
 טל שהם המים העליונים ונמצאו פירושין לשני פסוקים על דרך אחת ואיכא לפרושי
 בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל לכך הקדים המים התחתונים ואחר כך
 אמר אף שהיו ירעפו טל לפי שהעולם כלו ממים מתחתונים הוא שותה וכדגרסי'
 בתענית פירקא קמא תניא ר' אליעזר אומר כל העולם כלו מאקיינוס הוא שותה
 שני ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמ' לו ר' יהושע והלא מי
 אוקיינוס מלוחים הם אמר לו ממתקים הם בעבים ר' יהושע אומר כל העולם כלו
 ממים העליונים הוא שותה שני למטר השמים תשתה מים אמר לו מה אני מקיים
 ואד יעלה מן הארץ מלמד שענני כבוד מתנברות ועולות עד לרקיע ופותחות פיהן
 כבוד ומקבלת מי מטר שנאמר יזוקו מטר לאדו ובאות ונושרות על גבי קרקע שנא'
 השכת מים עבי שחקים ואין בין נויפה לנויפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול
 יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ שנא' עושה גדולות עד אין חקר נפלאות
 עד אין מספר וכתי' הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ
 ארץ נבראת תחלה וכל העולם כלו נברא לבסוף שנא' ועד לא עשה ארץ וחוצות
 ארץ ישראל שותה תחלה וכל העולם כלו שותה לבסוף שנא' הנותן מטר על פני

אריץ ושולה מים על פני חוצות אריץ ישראל הבי"ה משקה אותה בכבודו וכל העולם כלו על ידי שליח שנא' הנותן מטר על פני אריץ ושולה מים על פני חוצות אריץ ישראל שותה מי נשמים וכל העולם מתמצית משל לאדם שמגבל את הנבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת אמר מר ממתקין הן בעבים כמאן אולא הא דאמר ר' יצחק כתי' השכת מים עבי שהקים וכת' חשרת מים עבי שהקים קשו קראי הדרי שקול כ"ף ושדי אר"י"ש והוא ליה הכשרת כמאן כר' אליעזר ור' יהושע בהני קראי מאי דרש סבר לה כי הא דכי אתא ר' דימי אמר במערבא נהור ענני ועירן מוהי השוך ענני סניין מוהי כמאן אולא הא דאמ' ר' חנינא כונס כנד מי הים נותן באצרות תהומות מי גרם לאצרות שימלאו בר תהומות כמאן כר' אלעזר ור' יהושע ההוא כבריתו של עולם כתיב כמאן אולא הא דתניא כמין קובה יש ברקיע שמים העליונים כנוסין לתוכה כמאן כר' יהושע כמאן אולא הא דתניא משקה הרים מעליותיו אמ' ר' יוחנן מעליותיו של מעלה כמאן כר' יהושע ור' אלעזר כיון דמעילאי משקין מעליותיו קרי להו דאילא תימא הכי אבק ועפר מעל השמימה היכימשכחת לה כמאן אולא הא דתניא מים העליונים במאמר תלויים ופירותיהם תלויים מי נשמים מפרי מעשיהם תשבע האריץ כמאן כר' יהושע ור' אלעזר ההוא במעשה ידו של הבי"ה כתיב אמ' ר' יהושע בן לוי כל העולם כלו מתמצית גן עדן הוא שותה שנא' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן תאני מתמצית בית כור שותה תרכב פירוש התרכב הוא חצי סאה והכור יש בו ל' סאין ונמצא מתרכב אחד מס' בכור וכיון ששנה בחיצונה והעולם אחד מס' בגן נמצא העולם כלו חלק אחד מששים חלקים בגן ומתמציתו שותה כל העולם דקדק זה התנא מתמצית בית כור שותה תרכב שהוא זה התרכב אחד מס' בכור כמו שהוא העולם אחד מששים בגן ושותה מתמציתו. וכן שנוי בחצונה תנו רבנן מצרים ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והיא אחד מששים בכוש וכוש אחד מס' בכל העולם וכל העולם אחד מששים בגן וכן אחד מס' בעדן ועדן אחד מס' בניהם נמצא כל העולם ככוסו קדרה לגיהנם ויש אומרים עדן אין לה שיעור וגיהנם אין לה שיעור. ואמור נמי באגדתא כל המעינות עולים מן התהומות להשקות את הבריות יהודה אומר ענביה של אריץ מהלך ס' שנה ותהום אחד שהוא אצל גיהנם נובע ומוציא המים תענוג לבני אדם ר' יהודה אומ' פעם אחת בכל חדש וחדש סילוניות עולות מן התהומות ומשקין את כל פני האדמה שנא' ואד יעלה מן האריץ והשקה את כל פני האדמה העבים משמיעים קול צנורותיהם לתהומות ותהום אל תהום קורא להעלות וליתן לעבים שנא' תהום אל תהום קורא לקול צנוריהם והעבים שואבים מן התהומות ובמקום שיפקוד להם המלך שהם מגשמים מיד האריץ מעוברת וצומחה כאשר אלמנה שהיא מעוברת מונות אבל כשרוצה הבי"ה לברך צמחה של אריץ פותח אוצרו הטוב שבשמים וממטיר על האריץ שהם מים זכרים מיד האריץ מעוברת וצמחה זרע של ברכה שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים ובענני הקדמת שמים לאריץ ואריץ לשמים הזכירו נמי רבותינו ז"ל בהגיגה בפ' אין דורשין. ת"ר ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראה האריץ שנא' בראשית ברא אלהים את השמים ואת האריץ בית הלל אומרים אריץ תחלה ואחר כך שמים שנא' ביום עשות ה' אלהים אריץ ושמים כו' וחכמים אומרים זה וזה נבראו כאחד שנא' אף יד עשתה אריץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו כו' ולפי שאנו עת ידין. לפרש כל זה לקמן בסיעתא דשמיא לכך לא

הארקנו כאן ומצינו ברב מקומות בכתבי הקדש שמקדים פעמים שמים לארץ ופעמים ארץ לשמים וכמו שמצינו בתבונה ודעת לשקלן ולחבבן כי השמים והארץ והיילותיהם כלם בראם הביה לכבודו ברא שמים והיילות שעליהם כגון מלאכים ואופנים ושרפים וכרובים וחיות הקדש וכל צבאות מעלה לכבודו וכן כל הכוכבים והמזלות הקבועים בשמים הכל ברא לכבודו וכן ברא הארץ וכל צאצאיה וכל היילות ההולכים עליה הכל לכבודו ולכך משהו אותם פעמים מקדים שמים לארץ ופעמים ארץ לשמים ופעמים חושבים מלמעלה למטה ופעמים מלמטה למעלה וכל זה יתפרש לקמן בסעיפתא דשמיא ואנו מזכירין קצת מן פסוקים כאן לראיה בעלמא ובמקומו מפרש הכל וכדכתיב מי מדר בשעלו מים ושמים בורת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלם הרים וגו' הרי כאן חושב מלמעלה למטה והרבה דומיהן בכל הפסוק וכת' נמי כה אמר האל ה' בורא שמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה וכת' נמי בדוד ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו וגו' עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לזהט יסד ארץ על מכוניה כל תמוט עולם ועד תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים כל המזמור עד מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך וכן נמי במזמור הללויה הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים וגו' וכת' בתריה הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אבל כאן באלו הפסוקים ה' בחכמה יסד ארץ כגון שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל הוא מערבב דרך מניינן ארץ תחלה מפני היסוד ואחר כך שמים ואחר כך תהומות ואחר כך שחקים על הדרך שפירשנו לעיל שלקה בפסוק השני דרך הפסוק הראשון שכשם שהקדים בראשון ארץ לשמים בזה הפסוק כך הקדים בשני מים העליונים למים התחתונים ויש נמי מי שרוצה לפרש אלו שני הפסוקים ה' בחכמה יסד ארץ וגו' במתן תורה ופירושו שבשעה שנתן הביה תורתו שהיא החכמה נתיסד העולם וכדכתי' נמונים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה כלו' נמונים היו הארץ וכל יושביה כלו' שכל העולם היה עומד בתלייה שיהזור לתהו ובהו ולא נתקן על עמודיו ועל יסודיו עד ששמעו ישראל אנכי בסני וקבלו התורה ולכך כתי' אנכי תכנתי עמודיה סלה שאם לא היו ישראל מקבלין את התורה בסני היה הביה מחזור עולמו לתהו ובהו שכן התנה הביה על כל ביותיו במעשה בראשית ולכך כתיב ה' בחכמה יסד ארץ כגון שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל מדבר נמי במתן תורה נרעד כל העולם כלו וגזרעוץ ונבקעו נמי התהומות ורצו לצאת ולעלות ולשטוף את כל העולם ובסוף כשקבלו ישראל את התורה שהיא הדעת נחו תהומות ונסתמו מביקוען וכדגרסי' ב' חלק ירושלמי את מוצא בשעה שבא דוד לחפור תמליוס של בית המקדש חפר חמש עשרה מאוון דאמין ולא אישכח תהומא ובסוף אישכח עציץ ובעא טרמתיא אמר ליה לית את יכיל אמר ליה למה אמר ליה דנא הכא כביש על תהומא אמ' ליה ומאן אימת את הכא אמ' ליה מן שעתא דשמיע רחמנא קליה בסני אנכי ה' אלהיך ורעדית ארעא ושקעית ונה יחיב הכא כביש על תהומא אעיג לא שמע ליה כיון דרימיה סלק תהומא ובעא מטפה עלמא והוה אחיתפל קאים תמן אמ' כרין דוד מתחנק ונהמלך אמ' דוד מאן דחכם מקמתיה ולא מקים ליה יהא סופיה מתחנקה אמ' דמר ואקימה התחיל דוד עולה ואומ' שירה שיר המעלות שיר למאה עולות על כל מאה ומאה אמה שהיה

דוד עולה היה אומר שירה אע"ג כן הוה סופיה מתחנקה אמ' ר' יוסי הדא היא
 דמתלא אמר צריך בר נש חשש על לוטיה דרביה ואפילו על מגן ובמס' סוכה
 דידן כפי החליל גרסינן חמש עשרה מעלות היודרות מעורת ישראל לעזרת נשים
 אמ' ליה רב הסדא להווא מרבנן דהוא קמסדר אנדחא קמיה מי שמיע לך הני
 ט"ו מאי נינהו כנגד מי אמ' ליה הכי אמ' ר' יוחנן בשעה שכרה דוד שתין קפא
 תהומא ובעא למישטפיה לעלמא אמר דוד ט"ו מעלות והחזירם אמ' ליה אי הכי
 ט"ו מעלות יורדות מבעי ליה אמ' ליה הואיל ואדכרתן מילתא הכי אתמר בשעה
 שכרה דוד שתין קפא תהומא ובעא למישלטה לעלמא אמ' דוד מי איכא דידע אי
 שרי למכתב שם אחספא ונישרי בתהומא תינה ליכא דאתי אמ' דוד כל היודע
 לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל קל וחמר בעצמו אמר מה לעשות
 שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה אל המים לעשות
 שלום לכל העולם כלו על אחת כמה וכמה אמר ליה שרי כתב שם אחספא ושדא
 בתהומות נחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי כיון דנחית טפי אמ' כמה דמדלי טפי
 מרוב לעלמא אמר ט"ו מעלות אסקיה המיסר אלפי גרמידי ואוקומיה אלפי גרמידי
 אמר אבוי שמע מינה סומכא דארעא אלפי גרמידי והאידיגא דכרינא פורתא ונפקי
 מיא אמ' רב משרשיא הווא מסולמא דפרת ואי קשיא לך מאי טעמא כתב בדעתו
 תהומות נבקעו הוה ליה למימר להאי דרשא תהומות נסתמו מאי טעמא כתב נבקעו
 ותירוצא דמילתא להכי כתיב נבקעו שבשעת מתן תורה היה הכל בקוע ולהכי כתיב
 נבקעו להודיע כי מפני שבשעת מתן תורה נרעדה הארץ ונודעוזה ונבקעו התהומות
 עד לעלות העולם לולי שבשמיעת אנכי שקבלו ישראל עליהן עול מלכות שמים
 שתם אותו החרס בקיעות התהומות וכמו שנאמר לדוד בהזיון שהיה אותו החרס
 שקוע שם וכובש את התהום מעת שמיעת אנכי בסיני ולא תקשי לך מה שאמור בגמרא
 דידן עם מה שאמור בחלק ירושלמי כי החרס נשקע שם וכבוש על התהום מעת שמיעת
 אנכי וכשנטלו משם דוד ורצה התהום לשמוף את העולם וכתב שם המפורש בחרס ושקעו
 שם וכבש את התהום ככראשונה מפני השם שהיה כתו' על החרס ואיכא נמי לפרושי כי
 אותו החרס שכתב עליו שם להעמידו אותו החרס היה שהיה שקוע שם בתחלה מעת
 שמיעת אנכי בסיני כי אותו החרס דוד הרימו ונטלו מן התהום ואין לנו לומר כי הניחו דוד
 אלא נטלו בידו והיה מעלה אותו מפני קדושתו. ומפני שלא שמע אליו דוד והיה מעלהו
 נצטער עד שאמ' לו אחיתופל שמותר לכתוב שם על החרס ולהחזירו למקומו דאילא תימא
 הכי מאי שנא לכתוב שם על החרס מלכתוב על שאר דברים אלא מפני שאותו החרס
 נמצא שם היה מקודש ומוזמן להכי ולכך אמרו לכתוב שם על אותו החרס ולא תיקשו לך
 גמרא דידן אנמרא דבני מערבא ולכך כתיב בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל נמי
 היה בשעת מתן תורה ברכתי' גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה כמו
 שמצינו באנדחא שבשעת מתן תורה הוריד הב"ה מטל של תחית הממים והחיה בהן את
 ישראל דכת'י נפשי יצאה בדברו ועל אנדחא דהרין קרא מפרשי כל זה וכן נמי מצינו
 בתוספתא דערבין בפרקא קמא אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של עצרת ברור סימן
 יפה לעולם. וכן מצינו שהיו ישראל עומדים לפני הר סיני נמשכין לאחוריהן י"ב מיל
 באין לפנייהם י"ב מיל על כל דבור ודבור כ"ד מיל והיו ישראל משתלחין מפני האש
 אמר להן הב"ה לענני כבוד הרעיפו טל לפני בני שנא' ה' בצאתך משעיר בצעדך
 משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים. והב"ה מרכיבן סללים

וגשמים לפנייהם שגם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה ולכך הקדים באלו שני הפסוקים מטה למעלה מפני שירדה התורה מלמעלה וניתנה לדרי מטה ולכך חשב כאן מטה שהקדים ארץ לשמים ותהומות לשחקים ובענין שדרשו נמי רבותינו באותו מומור ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים והקדים נמי בכאן ארץ לשמים ובסוף המומור כתיב מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים והקדים נמי בכאן ארץ לשמים ובסוף המומור כתיב מה אדיר שמך בכל הארץ ולא הזכיר שמים בסוף המומור מפני התורה שניתנה לדרי מטה ובענין חבקוק נמי הקדים שמים לארץ כדכתי' כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ וכתי' בחר הני תרי פסוקי בני אל ילזו מעיניך נצור תושיה ומזמה מכאן שבתורה קא עסיק וכתי' ויהיו חיים לנפשך וכן לנררותך ולהני פירושי דפרשי נפקא לן מינייהו לשון בחכמה ובתבונה וברעת עבור חכמה ועבור תבונה ועבור הדעת שלמענם ברא הבי"ה עולמו ויסד עליהם מטה ומעלה שמפני התורה שהיא קרויה באלו השמות ואי אפשר לאדם לעסוק בתורה ולקיימה אלא בהני תלתי חכמה ותבונה ודעת ברא הבי"ה עולמו עבורם ובהן העולם נכון וקיים. ואיכא נמי לפירושי ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל. ופי' כי יסד הבי"ה את הארץ מחוכמת כלו בעלת חכמה ומלאה חכמה וזהו פיר' ובהכמה וכן השמים מלאים תבונה וכן התהומות מלאים דעת וכדגרסי' בראש השנה בפירקא קמא אמ' ר' יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו. פי' בקומתן גדולים שלא הצריכו אחר כך ליגדל כקמן הגולד אלא גדולים נבראו בעלי דעת ובעלי צביון ופי' צביון הוא רצון ויש מפרשים לצביונן בעמידתן. ונשאל ר' שרי רא גאון ד"ל הא דאמ' ר' יהושע בן לוי כל מעשה בראשית לקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו ואשכחנן בפיר' נאונים ד"ל שאמר הבי"ה כל בריה ממעשה בראשית היאך אתה רוצה שאבראך והוא אומר כך וכך והוא בורא לצביונו כלום יש בו ממש קודם שיברא שיהא לו צביון ילמדנו אדוננו ופי' זה דאשכחתי' אין אנו יודעים אותו ולא סבירא לן וקושיא דא קשית ליה איתיה ואפילו למאן דאמר והם דברי הפילוסופים כי המינים של בעלי חיים יש להם מושלים ודמות דיונקי כמו חותם למטבעות שיש בהם בחכמת המקום אע"פ שדברים רחוקים בעצמם הם ורחוקים מדברי חכמים שאין למשלוח ההן צביונות לפיכך אלו הדברים בטלים הם ויש שפירשו שכל מין ומין מבעלי חיים ברא כמוהו המקום ברקיע ממין המלאכים הרוחנים ואמ' להן היאך אתה רוצה שאברא כמודך בעולם והיאך אתה רוצה שתהא דמותך בעולם ולדעתו בראו ולצביונו ושאונו אומרים דר' יהושע בן לוי הם קאמי' לצביונו ולדעתו שעכשיו שצפה הבי"ה ונלוו לפניו כשיבראו מה תהא דעתן וצביונן ולפיהו בראו ועכשיו אחר שנבראו אין אומרים כי דעתן וצביונן שהיא עכשיו לפיהו נבראו מאז ואשר כתבת בקומתן לישנא דרכן אתא בקמתן וכדאמר אסור לאדם שיעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמתה וגם כן אמר מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה בית שמאי אומרי' משתעמור בקמת' זו היא לישנא דרבוותא ועל זה הפירוש אנו אומרי' ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה שברא הבי"ה ארץ ושמים ומים התחתונים שהן מימי התהומות ומים העליונים שהן מימי הגשמים כלן בחכמה הן עשויים מלאים ושלמים שאין להוסיף עליהן ולגרוע מהן והם מלאים חכמה ואע"פ שאפשר לך לומר היאך יש דעת בארץ

שתאמר שהיא מלאה חכמה יש לנו לתרץ כי היא מלאה חכמה במעשיה שנתן בה הבי"ה דעת ותבונה וחכמה וכה שהיא מוצאה פירותיה הכל בעתו ולכך כתי' בחכמה יסד ארץ והן השמים והתהומות וירידת הגשמים הכל עשוי בחכמה ומלא חכמה ותבונה ודעת מכה מעשה החכמה הגדולה שנבראו בה ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע וכענין שנא' השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ויש נמי מי שמפרש ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו וגו' ואמ' בסוף בדעתו והוא עונה לכל וחשוב כאלו אתה קורא המקום בחכמתו יסד ארץ והכין שמים בתבונתו ובדעתו תהומות נבקעו וכדכתי' בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב שהרי כתי' תבונתו ודעתו והרי יצא לנו בפסוק זה לשלשה פירושין שכן משתמש בלשון הקדש על שלשה עניינין בחכמה ובתבונה ובדעת שפירושו כמו שהקדמנו עבור חכמה ועבור תבונה ועבור דעת. וכן נמי פירושו בחכמה בתבונה ובדעת שבראם מלאים חכמה ותבונה ודעת וכן נמי בחכמתו ובתבונתו ובדעתו ואלו שהוצרכנו לכתוב אלו הפסוקים מפני ששמענו וראינו בעולם הרבה מאומות הרשעים שטופלים שקר בלא מדה ומעידים עדות שקר על עצמם בכנוי האלמנה שפתותיהם נדכתי' האלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק בנאוה ובוו וכן נמי מקצת באותן האומות שהן מרבים בטעותם וכמו שטועים ברוח הקדש ומרבים טעותם וטעו והטעו רבים בפסוקים אשר הם טועים בפירושים כטעותם בפסוק רוח ה' דבר בי ומילתו על לשוני אשר הם תיפח רוחם מפרשים אותו על משמעו ואין יודעין לפרש כל הדמיונות שכתבנו למעלה וכן נמי טועים בפירו' זה הפסוק בחכמה יסד ארץ ולכך הוצרכנו לכתוב קצת בזה ולפרש קצת לפי עני' דעתנו לפי שאלו הכופרים שואלים על השם ית"ש וית' זכרו ומדברים על חכמתו עד שיוציאם מזה הדבר לטעותם והמקום ברחמיו הרבים יצילנו משפת שקר ומלשון רמיה ויצילנו משואהים. ולכך באנו לפרש לעניות דעתנו ולומר כי הבורא ית"ש לעד ברא כל החכמות וכל התבונות וכל הדעת וברא ממנו בגופות בריותיו שברא את האדם בחכמה ולימד את התורה שהיא קרויה חכמה וגם לימד חכמות האומניות וחושב המחשבות ומתהרר הרהורין עד שמתחבר מהרהוריו ומחשבותיו שברא בו המקום ביה כח לב בכל זה עד שיוציא ממחשבותיו חכמות ודעות ואומניות גדולות וכדכתי' בבצלאל ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה לחשוב מחשבות לעשות בזה ובכסף ובנחשת ובחרושת אבן וגו' וכתי' ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך ופירו' ובלב כל חכם לב כלומר כל מי שהוא חכם לב עכשיו ומוצא החכמות והאומניות מלבו וממחשבותיו הבי"ה נתן לו החכמה מקודם לצרף כל זה כי ברא האדם ורעיוניו וכוחי מחשבותיו והרהוריו להדביק ולהשיג לכה החכמה ולהוציא האומניות ולכך מי יכול לומר שיש בכורא דבר שידמה לבריותיו ולכך אין בנו כח לחשוב ולא לומר ככה ובחכמות הבורא יתברך ויתרומם לעד כי הוא ברא כל החכמה וכל הדעת ואיך ידמה לו דבר מבריותיו והחכמות שאנו נראים בנבראים צריכה לנוף ומתחברת ממחשבות הגוף והאברים והאדם לומד אותה ושוכה אותה וקונה אותה ומאבדה ואין לדמות דבר מכל זה לבורא כי כל דבר וכל גוף וכל מאורע וכל מחשבה וכל חכמה וכל בינה וכל צורה וכל גוף וכל יקום הוא בוראו והוא מעמידו ומצינו בנבראים שאין הבנין דומה לבונה ולא המפעל

לפועל שאם בנה הבנאי בית או כל בנין הוא בונה אותו ומתחבר אותו מן הבריות שברא לו הכורא והזמין לו כגון האבנים והעפר והמים וזולתו ובונה אותן על ידי מסייען ופעמים כשהוא קטן הבנין שנה אותו הבנאי לברו ואע"פ שפעמים יהיה הבנין חזק וגדול מן הבנין אינו זה מפיו הבנאי אלא מן העפר ומן האבנים וזולתן שברא הכורא יתרומם לעד והזמין לבנאי ואפילו אבן קטנה חזקה ממנו שהרי הבנאי יכול ליהרג או במעט ברזל או במעט עץ שיחטב וזה כלו אינו מעשה הבנאי אלא הבריות שברא הב"ה והן בראן ככה וכחזק בדבר זה יותר מן האדם שהאדם בשר ודם ואלו הבריות חזקות ממנו וכשהבנאי בונה את הבית מצרף הוא מחשבות בחכמה שנתן בו הב"ה וכן הוא מחבר האבנים ומסתת אותן ומשוה אותן ככה ותבונה שנתן בו הב"ה וכשמשלם בנינו ומעשהו אין המפעל דומה לו שהוא יש בו דעת ויכול לנוע ולחבר הבנין ולסתרו ובאלו הדברים וזולתן אין הבנין דומה לבונה ולא המפעל דומה לפועל ואע"פ שדומה לו בקצת דברים כמו שדומה במדה שהבנין לו אורך ורוחב וגובה והוא כל מה שבונה נברא וכן הבנאי נברא ויש לו מדה מכל מקום אינו דומה לו כמו שאמרנו ואם הבנין אינו דומה לבונה ולא המפעל לפועל שבראו ופעלו בעזרו בבריות שברא לו הב"ה והזמין לו כמה שיבנינו ובעזר דעת ואומניות שלמד קל וחומר ועל אחת כמה וכמה בלי מספר שאין שום דבר מן הנבראים דומה לכורא בשום צד ובשום ענין ובשום השויה מפני שהכורא ית"ש ברא עולמו וכל בריותיו בלא שום עוזר ולא דומה לעוזר שהוא ברא כל החכמה וכל הדעת וכל התבונה וכל הכח והיה הכל קודם שיברא לפניו ואע"פ שלא היה באלו היה ככה ובגבורה וברא הכל מלא כלום ומלא דבר ומאין ומאספ ולכך קל וחומר שאין בבריותיו דומה לו בשום צד מצדדין ולא בשום השויה מהשויות ולא בשום צורה מצורות ולא בשום חכמה מחכמות ולא בשום תבונה מתבונות ולא בשום דעת מדעות ולא בשום מחשבה ממחשבות כמו שהקדמנו ופירשנו לעיל שכל דבר שדומה בשום צד מצדדין הרי הוא שוה בדבר אחד והרי נברא הוא ולכך אין לנו לומר ולא לכל בעלי היראה ולא לכל בני ברית המאמינים בכוראינו ובייחודו שהכורא דומה לבריותיו בשום צד בעולם ולכך אין לדמות בכוראינו שום צד מחכמת הנבראים ולא שום חיות מחיות הנבראים בין מן הרוחות בין מן הנופות וכל המדמה כל דברים אלו או מחשב בלבו כזה הרי הוא בא וקרוב לידי הכפירה ושעות אלו הטועים שהוכרנו לעיל. ועל כגון זה שאמרנו שאין הנברא דומה לכורא הזכירו כתבי הקדש דמיונות בקצת מזה כגון מה שכתוב בישעיהו באותה פרשה של נחמו נחמו מי מדר בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלס הרים ונבעות במאזנים מי תכן את רוח ה' ואיש עצתו יודיענו את מי נועץ ויבינהו וילמדוהו בארץ משפט וילמדוהו דעת ודרך תבונות יודיענו הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק ישול ולכנון אין די בער וגו' כל הגוים כאין נגדו וגו' ואל מי תדמינו ואשׁוה יאמר קדוש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם וגו' ואין אלו הפסוקים מקומם לפרש כאן וכת' נמי למטה מזה בענין שכת' שאין המפעל דומה לפועל בקצת דברים כמו שאמרנו לעיל זה שכתוב הוי רב את יוצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חומר ליוצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו הוי אומר לאב מה תוליד ולאשה מה תחלין. וכבר הקדמנו ופירשנו כי כל כתבי הקדש מדמין בהרבה מקומות את הכורא לנוצר בדמיונות

ולהשמיע לאוזן מה שיכולה לשמוע. ובהרבה מכונן פסוקים אלו וזולתן שלא ידעו לפרשן הרבה מן המינין והאומות שנכתבו להן התורה בלעז ושעו הן והכמיהן ופירשו את הדמיונות בממש עד שיצאו להפקר ולכפרנות וצא וראה כמה הטעו אותן האומות ומטעיהן את עצמן וטפלו שקר בלי מדה וכן כל מי שנמשך אחריהן טעה עמהן שהן משימין רוב הפסוקים האמורים על הב"ה בממש וזה דבר ידוע לכל שכל כתבי הקדש דברו בענין הבורא במשל ודמיון ולא בממש ולא די להם זה אלא כל שאר כתבי הקדש האמורים במצוות שהן וודאי בממש ולא בדמיון כי המצוה צונו המקום עליה לעשותה ממש ולא בדמיון וכן הנביאים דברו על המצות בממש ולא בדמיון והם שמו פירושי המצות כמו משלים ודמיונות כדי לפרוק מעליהם עול התורה והמצות ועשו אלו תהפוכות כלן ושמו האמור בדמיון לממש והאמור בממש לדמיון עד שכפרו בעקר ופקרו עול התורה והמצות ארון הנקמות יקה נקמתו ונקמת עבדיו מהן אמן וכן יהי רצון. ונחזור לפירושינו לפרש ולומר כי במקומות רבות מן הנביאים מדבר מן החכמה של הבורא בדמיון ולהשמיע לאוזן וכדרך דכתי' חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וישלם וזה כלו וכיוצא בו הם אמורים בדמיון ולהשמיע לאוזן מה שהיא יכולה לקבל וכיון שכתבנו למעלה שרש ויסוד מאלו העניינים החכם יבין מלבו ויוציא דבר מתוך דבר ושמענו נמי שבעלי המחקר דיברו הרבה בזה ועשו ספרים גדולים בזה וגם שמענו כי ר' סעדיה ז"ל והגאון ר' שמואל בן הפני ז"ל שעשו הרבה ספרים לפסוק וחברו בזה הענין חבורים גדולים בל' ערבי ולפי שאין מצוי אצלנו מספריהם לכך לא הארכנו באלו הספרים לפי שמי שרוצה לדבר בכגון זה צריך שתהא דעתו מזוקקת הרבה ואם בא אדם נמי ללמוד מדברי בעלי המחקר אם לא יכיר אותם בעלי המחקר שהן ידועין כגון אלו הגאונים שהוכרנו שהן ידועין בחכמות המחקר ובחכמת כתבי הקדש מפה אדם ללמד דבר משאר חיבור זולתן ולעשותו לנו כלל לסמוך עליו אלא אם כן ידועים אותם שעשו אותם החיבורים בחכמה וביראת חטא מפני שהרבה מחכמי אומות העולם שהיו מבעלי המחקר עשו כמה ספרים בזה מצינו מאחד מבעלי המחקר שחבר חיבור בדברים אלו וכתב בתחלת ספרו דוד הבבלי הירוע אל מקמם ולא ידענו אם היה מן הגאונים אך שמענו שראהו רבנו סעדיה ז"ל והיה בימיו ולמד ממנו ולא הברר לנו הדבר ואע"פ שאין לדבר לנו הרבה בכגון זה מיהו כדי להשיב תשובה לחולקים עלינו מן האומות כתבנו כאן המאמר התשיעי והעשירי מספר אחד שחיברו דוד ז"ל הנזכר והוא עשרים מאמר. וכתבנו כאן המאמר התשיעי והעשירי ממנו כמו שהועתק מלשון ערבי ללשון הקדש ואלו תורת דבריו המאמר התשיעי מחבור ר' דוד הירוע אל מקמם הבבלי אשר חבר אותו להורות ייחוד הב"ה ולנצח כל הקמים והחולקים על תורתו הקדושה. וכך אמר כבר השלמנו על המאמר הזה שני פנים מדרגי החקירה וביארנו בהם מדרגי החקירה על כבוד השם הבורא יתעלה שמו בשני דרכים האחד להורות דרך מציאת כבודו השני השאלה על כבודו. ואם הוא נכון לשאול עליו כמה הוא ונתברר הדבר באמת הענין כי הוא נמצא ברא לכדו ואין אחר והוא אחד ואין מבלעדו כמו שפירשנו וביארנו במאמרות הראשונות ואנו רוצים במאמר זה לדבר עליו מהו ואע"פ שהקדמנו במאמרות הראשונות מן הדבר הזה לפי היכולת אנו שונים בו בדבר במאמר הזה וצריכין אנו לשנות בשביל זה להתחיל מהשאל' שאומרי' לה שאלת כמה הוא כדי שנדבק בה שאלת מהו ואנו אומרי' כי הגה

הוא אחד לא אחד שהוא ממין גדול ולא כאחד שהוא אחד במין קטן ולא כאחד במין ולא כאחד ביצירה אבל הוא כדרך הפשוטה הנכונה שאין בה שום חילוף ולא ריבב והוא אחד בכבודו ואין שני שרומה לו ופירושו זה כי הוא ראשון ואין לו ראשית אחרון ואין לו אחרית והוא התואנה לכל המאונה והמסיבה לכל המסובב ונאמר עכשיו על שאלת מהו. ואנו אומרים כי החכמים בעלי הדעות נתחלקו בשאלה זו כי יש מהם שאמרו אין אדם רשאי לשאול על השם מהו מפני כי השואל זו השאלה אינו שואל אותו אלא על דבר שיש לו גבולים וכל המתגבל נוצר. ויש מהם מי שאומר יכול אדם לשאול זו השאלה כי הרי אדם יכול להשיב על זאת השאלה בכל דבר שהעיד הוא ית' שמו בו על כבודו ולא יהיה זה מנביל לכבודו ולא נתן לו גדר לפי שמהותו אין כמותה מהות ולא דמות לדמותו בשום פנים. ונשיב מה שישאל ויאמר מהו ונאמר לו הוא הראשון והאחרון והנראה והנסתר אשר אין לו ראשית ולא אחרית ואין לו תכלית ולא סוף ולא קץ והוא הדי שאינו חי בחיות הבאה עליו ואין חיותו נמשכת במזון והוא החכם אשר לא קנה חכמה מאחר והוא השומע בלא אזנים והרואה בלא עינים הנכון בכל מעשיו דיין אמת בכל משפטיו וזכה וכדומה לו נשיב על זו השאלה כמו שהעיד הוא ית' על כבודו מכל גבורותיו ותשיבחתו. ואם יאמר אדם דרך השאלה הוא חי כדרך חיותו אשר אנו מבינים מחמת בני אדם והכס על דרך שאנו מבינים מחמת החכמים ורואה ושומע על דרך שאנו מבינים מענין הרואה והשומע ממנו או לא אנו משיבים אותו ואומרים לו חס ושלום שתהא חיות השם כמו חיותנו ושתהיה חיותנו כמו חיותו יתעלה שמו או שהיה השם חכם ושומע ורואה על דרך שאנו חכמים ושומעים ורואים או שנהיה אנהנו בזה כמותו. ופירושו זה כי השם חי לא מפני שלא חי ואחר כך היה או שהוא חי ואחר כך לא יהיה חי אבל אין לחיותו ראשית ואין לה אחרית וכן הוא חכם לא בחכמה נקנית אבל אין לחכמתו ראשית ולא תכלית ואין להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה אבל אנו קנינו החיים לפי שלא היינו חיים לאחר כך היינו ולכסוף תאבד החיות ממנו ונמות וכן לא היינו חכמים ואחר כך קנינו חכמה ולמדנו אותה ואחר כך תאבד החכמה ממנו במיתתנו ועוד כי חכמתנו תשלוט עליה הטעות והשכחה והחסרון והתוספת והשם בחילוף כל זה כי הוא חי ולא ימות חכם ולא יסכל וזוכר ולא ישכח ויתבחד ויתקדש. ואם יאמר היאך נבין חי בלא חיים או חי שלא ימות או חי שאין לו ראשית ולא תכלית זה חילוף מה שאנו מבינים ואנו רואים בעולם הזה אנו משיבין אותן אין זה חילוף מה שאנו מבינים בכבוד הבורא אבל נכון הוא שנבין מן כבודו של זה חילוף מה שאנו מבינים על נפשותינו לפי שהוא הבורא ואנהנו ברואים וראוי הוא שיהא הבורא חילוף מהנברא ועוד כי אנהנו חסרים ויש לנו תחלה ותכלית וראש ואחרית והסברא והדעת נתנת שהעושה חילוף מן המעשה והמעשה חילוף מן העושה כמו שהכותב חילוף הכתב והכתב חילוף כותבו וכן הבונה חילוף בניינו והבנין חילוף בונהו וכנון זה ולפי שנתנה סברא להיות הפועל חילוף פעלו אל יכחש אדם ואל יפחד לומר שהשם יתעלה חילופנו והוא חי תמיד ויודע ומבין ועושה על דרך חיותנו והכמתנו ודעתנו ומעשנו ואנו אומ' כי כל האומ' שהבורא חי אנו מבינים את דברו על ארבעה דרכים שהוא חי בחיים או שהוא חי בלא חיים ואם הוא חי בחיים תהיה בחיים שלו על שני דרכים אם קדומה שאינה נקנית ואין לה ראשית ולא תכלית או שתהיה קנייה

אחר שלא היתה ואם הוא חי בלא חיים יהיה עוד על שני דרכים על הקדימות שאין לה ראש ולא סוף או על הקנין ואתה יכול לחלק הטעם הזה כגון שאנו אומ' דבר האומ' על החי שהוא חי ואינו נפרד משני דרכים הדרך האחד שהוא חי בחיים וזה מתחלק לשני חלקים שתהיה החיים שלו קדומה אין לה ראשית ולא תכלית או שתהיה קנויה אחר שלא היתה. וזה החלק עוד מתחלק לשני חלקים החלק האחד שתהיה החיים אשר היה חי בה היא הוא וזה שקראנו נכון או שתהיה החיים אשר הוא חי בה דבר אחר יוצא ממנו וזה שקר והדרך השני שהוא חי בלא חיים וזה על שני חלקים האחד שלא היה חי ואחר כך נמצא חי וזה שקר והשני שהוא חי קדים אין לו ראשית ואין לו תכלית וזהו הדרך הנכון לומר על השם ואנו מבארים כל אלו דרכים ונותנים טעם להעמיד הנכון והאמת ואנו מתחילין בראש החלקים ואומ' אם יבא אדם ויאמר כי השם הוא חי בחיים אין דברו יוצא משני פנים כגון מי שיאמר שהוא קנה החיים שהוא חי בהם כמו שקנה החכם את החכמה ומתחכם ממנה והאומר זה הדבר חוטא ומביא אשם ית' ויש' שלא היה חי עד אשר קנה את החיים ונמצא בהן חי יתעלה שמו בזה אבל הוא חי לעולם ואין אנו רשאין להאריך בדבר הזה ולפי שלא מצינו אדם שהוא אומר והפנים האחד שהוא חי בחיים קדימה כמוהו אין לה ראשית ולא תכלית ודבר זה מתחלק לשני חלקים והוא שיאמר שהחיים שלו היא הוא או שיאמר שאין החיים היא אבל היא חוץ ממנו ומקצת ממנו והאומ' שהחיים שלו אינה הוא בא לידי כפרנות שהוא נותן אחר עם הב"ה וזהו טעות הנוצרים שאומרים על הב"ה שהוא חי בחיים שהיא רוח הקדש וחי בחכמה שהיא המאמר והיא שקורין לה בן וזהו הכפרנות ממש ואם יאמר כי החיים שלו היא הוא היה אומ' כי השם הוא חי בלא חיים אבל הילוף הלשון ולא נתחלף הענין ואמ' כי השם חי והאומ' כי השם חי בחיים היא מקצתו או יוצאת ממנו מביא הב"ה לידי הרכוב ומחליף עליו החילוף וכופר כפרנות גדול שהוא משים הבורא מרוכב ואין כאן דרך הבורא יתעלה וישתבח ויבין שנשברו כל הדברים הנאמרים בו על השם שהוא חי בחיים נתברר שהוא חי בלא חיים אבל הוא חי בנפשו לא בלבד יוצא ממנו ואנו אומרים כי הוא חי יחודי קדים אין ראשית לחייו ולא יהיה לה אחרית. ואנו מוצאים הנפש החכמה שהיא חייה בגופה ובעצמה והגלם והבשר חי בדבר אחר יוצא ממנו והוא הנפש אשר הוא חי בה והוא מת בהתפרדה הימנו ואם יכולים אנו לומר על הנפש אשר היא ברובה ונוצרת שהיא חיה בלא חיים אבל היא חיה בגופה ואילו לא היתה הנפש צריכה לנפש אחרת ונפש אחרת לנפש אחרת לאין סוף וזה אינו נכון על אחת כמה וכמה על הב"ה שהוא חי לעולם והוא יכול אבל מחוייבין לומר עליו שהוא חי בלא חיים לפי שהוא חי בכבודו ובנפשו אלהותו. וכן אנו אומרים על המלאכים אשר הם רוחנים והם חיים לא בנפשות אחרות ולא בחיים יוצאים מהם משם נקריין המלאכים בכתבי הקדש רוחות והנפש נקראת רוח ונקראת רוח מפני המדת הרוחם וקלותם ומפני שאינן מרוכבין וכשהן על הדרך הזאת הם חיים בעיניהם ולא בדבר יוצא מהן מפני שכל דבר שהוא חי בדבר אחר יוצא ממנו הוא מרכב וכבר אמרנו שהמלאכים והנפש פשוטים ואינן מרוכבין ומפני זה הם חיים בעיניהם לא בדבר אחר יוצא מהם ואם נאמר זה עליהם קל וחומר שיהיה אמור על הבורא ית' ויש' ואל יבין אדם מדברינו שהמלאכים והנפשות חיים בעיניהם לא בדבר אחר כי אין לחם בורא

שהוא מחיה אותם חס ושלום מן המאמר זה אבל הן ברואין הבורא נתן להם חיים
 אבל לא כחיי גופות בני אדם שהן חיים כל זמן שהנפש עומדת בתוכן וכיון שהיא
 מתפרדת מהן הם מתים ואנו מסמיכין להביא על דברינו שאמרנו על השם שהוא
 חי בלא חיים ראיות ומשלים וטעמים שהביאו אותם חכמים קדמונים ואם אין ראיה
 ולא משל שדומה לכבודו הגדול אבל אדם נותן משל לפי יכולתו ואנו אומרי' כי
 אור השמש מאיר ואין אורו קנוי לו ולא בא אליו מאחר אבל השמש מאיר בעצמו
 וכן נאמר על ריח המור כי הוא נאה וטוב לא בריח אחרת שהיא נותנת לה כח
 ראיה אבל האדם רואה בעין וכך הלשון מדבר בלא לשון אבל האדם מדבר בלשונו
 וכן אחר הברדלה אלף אלפי פעמים בלא מספר נאמר על השם כי הוא חי בלא
 חיים יוצאה מעינו אבל הוא חי בעינו ובכבודו וכן נאמר עליו כי הוא שומע ורואה
 ומשקף ושאר התושבחות האמורות עליו בתורתו הקדושה ואם ישאל אדם ויאמר
 אתם אמרתם על השם שהוא חכם ורואה ושומע ויודע וכל מה שהמשלתם אליו היש
 רצונכם באמרכם עליו חכם ענין אחר אמרתם עליו שהוא חי ענין אחר עד שתהיה חכמתו
 דבר אחר וחכמתו דבר אחר או לא. ואנו אומרים בתשובתו כי כל העניינים המסופרים
 הן על שני דרכים מהן שהן מתחלקין במעניהם מפני שהן מתחלקין בעיניהם כגון האומר
 על האנוש שהוא בשר ודם ועצמות וגידין וגו' ונפש יוד ורגל זה הדרך האחר ויש
 מהן מתחלקין במעניהם ואם לא נתחלקו בעיניהם כגון האומר על הנפש שהוא דבר
 חרוצי רוחני לא מפני שאינו היא הדבר החרוצי והרוחני אבל היא הוא בנופה
 ובעינה וכן אנו כיון שאנו משבחין את השם באמרנו חי וחכם ורואה ומכין אין
 אלו העניינים מתחלקין במשמען ובדבר המובן מהם ואם הם מתחלקין במעניהם
 וכמוצא הגיונם מן הפה ואין העניינין מתחלקין בעיניהן ובמשמען אלא בכל דבר
 שהיא המספר על המרוכב והמחובר כאשר נתננו משל לאנוש שהוא נפש וגוף
 ובשר ודם ועצם ועור אשר כל ענין מהם מתפרד במשמע ובגבולו אבל העניינים
 המשוכה בהם השם לא נתפרדו במעניהם אלא מפני חילוק העניינין הנרחקים ממנו
 כי בעת שאמרנו עליו חי הרהקנו ממנו מיתה וכשאמרנו עליו חכם הרהקנו ממנו
 כסילות ואוילות וכשאמרנו עליו שומע ורואה הרהקנו ממנו אלמות ועורות ואמר
 ארסטטיליס הפילוסוף כי החידות המכששות הן אמת וישר לאמרן על הבורא יותר
 מן החידות המודות כגון שנאמר עליו שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא שוא
 ולא שקר ואלו הן החידות המכששות וכשנאמר עליו שהוא חכם וצדיק וישר הן
 החידות המודות ואמרו כי אין רשאי לספר על הבורא בלשון הודאה מפני שהיו
 מתיראין מתת משל או תמונה לו ואמרו מתוך החידות המכששות נבין ההודאה ולא
 נבא לידי עון כי אין המקום מתחלף ולא מתחלק ואם נחלפו ונתחלקו תשכחותיו
 בהניזון ובמלת הפה ובאו לידינו בחידה הזאת טעות שני אומות והם בעלי השנים
 והנוצרים כי בעלי השנים המשונים אומי' שאין בין חיות השם וחיותנו הפרש ואין
 בין חכמתו לחכמתנו והנוצרים אומי' כי הוא חי בחיים וחכם בחכמה ואנו אומרי' כי
 הוא ית'ש חי בלא חיים אבל הוא חי בכבודו וחכם בלא חכמה אבל חכמתו בנפשו.
 ואל יטעה אדם בדברינו והוא סבור כי באמרנו על הבורא כי הוא חכם בכבודו
 ונפשו לא בדבר היוצא ממנו אמרנו זה שהוא יודע את כבודו ונפשו בלבד ואנו
 חס ושלום לנו מלומר זאת אבל רשאי אתה להבין מדברנו כי רצוננו לומר כי הוא
 חכם מנפשו מפני שאין חכמתו קנויה ולא מתחברת אליו בלימוד וכן חיותו הוא

בעצמו לא מאחר וזה משמע דברנו ופירושונו בלא חיבור הזה ואנו אומרים לבעל השנים המשונים האומרים על העולם שהוא נברא משנים מן האור ומן החשך הלא ידעתם כי החכמה שלנו היא באה על האור ועל החשך ומתהברת בכל דבר בעולם ואם היא חכמת השני' כמו חכמתנו כמו שאמרתם היא מתהברת מן החשך והאור או לא ואם אמרו הן היא מתהברת נאמר להן אם חכמת השנים מתהברת מהן בודאי שהן מתהברין ויהיו אחד ואין זה עיקר דינכם. ואם אמרו אין חכמת האור וחכמת החשך מתהברת נאמר להם הרי אתן מעידין כי אין חכמת' בחכמת בני אדם אשר חכמתן מתהברת עמם ובאה על האור ועל החשך ומזדוגת עמם ואם תאמרו אין נמשלת זאת החכמה לחכמת בני אדם הייתם שבים לדברינו שאמרנו על חכמת הבורא שאינה דומה לחכמת בני אדם והוא ית"ש החכם בלא חכמה והנוצרים אנו אומרי' להם אם תאמרו כי שוא ושקר הוא שיהיה חי בלא חיים וחכם בלא חכמה אבל הנכון שהיה הוא בחיים והחכם בחכמה כמו שאנו רואים בחיים אשר בעולם ובחכמים הוו אומרים שהוא שוא ושקר שיהא חי שלא יבא לידי מות וזוכר שלא יבא לידי שכחה וחכם שלא יבא לידי אוילות כמו שאנו רואים בעולם היו מודים לנו בקושיא הזאת עליהם היו מעידים על אדוניהם שהוא חי בחיים והמות באה עליו וחכם בחכמה והאוילות יכולה לדבוק בו ואם לא היו מודים לנו בקושיא הזאת ואמרו אין הדבר אבל אם לא ראינו בעולם הזה חי בחיים וחכם בחכמה אבל שהמות מדבקתו והשכחה באה עליו אין כזה חכמת אלהינו וחיותו אבל הסברא והדעת מעידות כי הוין מן העולם הזה חי בחיים שאין המות נוגעת וחכם בחכמה שאין סכלות נוגעת בו והוא הבורא יתעלה שמו אנו משיבין אותו אם כן לדבריהם אנו אומרים אם לא מצינו בעולם הזה חכם אלא בחכמה וחי אלא בחיים אנו מוצאין מהסברא והדעת שהוין לעולם הזה בלא חיים וחכם בלא חכמה והוא הבורא יתעלה שמו שאין להם תשובה בדבר הזה כמו שלא היה לבעל השנים תשובה עלינו בדברים יהי שם אלהינו ברוך ואנו מוסיפין בחיבורנו זה קצת מדברי הכפרנים והשוברין את טענותם ודבריהם בעזרת האל אמרו בעלי השנים עליו כי הוא אורו באור הנמצא בעולם הזה ואמרו קצת מן הטועים והם חושבין את נפשותם מייחדים כי יש לו גולם וצורה כצורת בני אדם בשר ודם ועור ועצם ונידון ואמרו מקצת מהם כי יש לו צורה כצורת בני אדם בלא בשר בלא דם ולא צורה אלא רוח וצורת בני אדם. ויש מהן שאומרים שהוא גולם בלא צורה והנני מואיל להשיב עליהן ולשבור כל דבריהן בעזרת האל. ואנו אומרים לבעלי השנים האומרים כי אור הבורא דומה לאור הנמצא בעולם הזה או שהאור הנמצא בעולם הזה חצוב מהאור הנמצא בו אמרו לנו על האור הנמצא בעולם הזה הלא הוא מתחלק ויש לו צלם ותבנית ויש לו ראשית וסוף ואם אמרו הן נאמר להן והלא הוא לדבריהם חצוב מן אור הבורא ית"ש נחלק ממנו והחלק ההוא ממין הכל שהוא נחלק ממנו ויהיה לדבריהם אור האלהות קצוב יש לו סוף ואחרית ואתם אומרים כי האור ההוא אין לו ראש ולא סוף וראוים אתם לומר בעל כרחכם כי האור ההוא אינו דומה לאור הזה ולא החשך שאתם אומרים דומה לחשך הזה ונאמר לאומרים עליו כי הוא גולם בעל צורה וצורת בני אדם בלא דם כי גולם יש לו צורה מצטרך ליוצר כי כל גולם בצורה הוא נוצר ואלו היה עולה על הרעת כי יש גולם וצורה אינו נוצר היינו יכולים למנות כל העולם כלו וכל הבריות כך ולא היה דבר שצריך

ליוצר והיה כל הנמצא בעולם הזה אינו נוצר ואין דבר שקר וסכלנות יותר מזה וכל האומרים שהוא גולם וצורה ובשר ודם כשאר בני אדם הם מצריכים להיות אדם בורא אדם או שיהיה אדם אחד בורא את העולם כלו חלילה לאל מן הדבר הזה, והאומר כי הוא גולם בלא צורה יתחלק דברם לשני חלקים האחד שהוא גולם ארוך ורחוב ועמוק או שאין לו ארך ולא רחב ולא עומק ואם אמרו שהוא רחוב עמוק וארוך נתנין לו צורה או מעוגל או מרובע או משולש וכל שאינו לא עגול ולא רבוע ולא בעל פינות אינו רחוב ולא עמוק ולא ארוך ואם יהיה עגול או רבוע יצטרך ליוצר ואם אמרו אינו ארוך ולא רחוב ולא עמוק מבטלין ממנו שם גולם ויהיה קריאתם לו גולם בלא טעם ובלא מענה וזהו שיבור דברי הכפרנים האלו ובה נשלם המאמר התשיעי בעזרת אל נורא.

המאמר העשירי. באנו בהגיענו אל המאמר הזה דברי האמות ומחלקותם בשאלת מהו על השם והודענו על זה דרך נכון לשאול השאלה הזאת עליו והרחקנו עצמותינו מן דרך החשא והעון לפי יכלתנו והשגת תלמודנו ודעתנו ואנו עכשיו באים במאמר זו העשירי לפרש דרך השאלה עליו איך הוא והוא שאלת האיך והאיכות ואנו דורשים וחוקרים היש נכון לאדם לשאול בה על השם האיך יכול לשאול ואנו רואים כי המהות בכל הנמצא עמנו והנראה אלינו נתחלף מן האיכות כי הרי אתה משיב למי שישאל אותך מהו היקום ותאמר הוא החי המתנשא המת וזו שאלת המהות ומי שישאל אותך על אדם אחד איך הוא אתה משיב אותו הוא חולה או בריא או גבור או הלש או עומד או יושב ומאי שאתה רוצה מאי לזה המורעות לפי ששאלת המהות ותשובתה הוא מדבר שמתגדר בזה יצור ומה ושב ממנו ושאלת האיכות ותשובתה מדבר שמתחדש ומתחלף על היצור והוא קיים והם המאורעים ואנו קורין אותן חליפות וכן שאלת הכמות מתחלקת משאלת האיכות לפי ששאלת הכמות באה מדרך המדידה. ועל כל דבר נמדד כל הנבראים שיש להם גולם וגוף אבל הרוחנים הם מתחלפים לפי יצירתם וחליפותם היא הכמות והאיכות והמתי המגיד על הזמן והאניות המגיד על המקום ושאר החליפות אבל בכל השאלה על השם אין מהלך הדבר על הדרך הזה מפני כי אין שם חילוף כמיה מאניות ולא ממהות לפי שהוא ישתבח שמו יחידות הישור לא מתחלף ולא מתחלת ולא מרכוב ולא מחובר מפני כל זה אין יכול אדם לשום לו מהות חוץ מאיכות ולא איכות חוץ ממהות ולא מחברם עליו ולא להפרי' בשום דרך מדרכי החילוק והפירוד ולא מצינו אומה מכל האומות שתהא חולקת עלינו בטעם הזה כי אם הנוצרים ומשימי התמונה שהם מתחלקים עלינו בזה מפני שהנוצרים אומרים כי איכות הבורא יתעלה וישתבח הוא הבן והאב והרוח ומשימי התמונה נותנים לו איכות ואומרי' כי איכותו היא התמורה והתבנית כי כל תמונה וכל תוכן היא מן מין האיכות ואנחנו כמו שברנו הטענה הזאת בחיבורינו במקומות רבות בכל טעם מתוקן וסברה נכונה שאין אנו יכולים לחזור בה ולשנותה פעם אחרת ומכאן עובנו דברי משימי התמונה ומסרנו דעתנו בדברי הנוצרים להשיב עליהם ולשבור דבריהם ואנו אומרים להם הבן שאתם אומרים הודיעונו עליו הלא כבר היה נולד לעולמים אשר היו לפנינו וכן יהיה נולד לעולמים אשר יהיה אחרינו עד אשר תאמרו עליו כי אין ללדתו ראשית ואין ללדתו אחרית והם אומרים בודאי על השאלה הזאת הן וכשהן משיבין אותנו כך אנו אומרים להן היש לו תחלה או סוף והם אומרים אין לו תחלה ולא סוף כי כן הם ראוים לומר. ואנו אומרים

להם אם כן למה לא אמרתם עליו שהוא מתהלך וסובב ומחלף מקומותיו ותאמרו שכבר היה מתהלך ולעד יהיה מתהלך ואין להלכו סוף ולא תחלה ולא ראשית ולא אחרית כמו שאתם אומרים עליו שהיה נולד והוא נולד ויהיה נולד ואין ללידתו ראשית ולא אחרית ולא תחלה ולא תכלית ואם הם משיבין אותם ואומרים לא נכון לנו לשום לו הילוך וחילוף מקומות מפני שההילוך והחילוף עקום מסימני בעלי הגוף והגולם.

י"י קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז

התורה שהיא החכמה משתבחת ואומרת שהב"ה קרא קנין לשבחה ולעלותה בעיני כל בריותיו ופירושו קנין כל דבר שחביב לבעליו קורא אותו קנין ואע"פ שלא קנאו וכמו שהקדמנו שאין אנו יכולים לדבר בכבוד בוראנו אלא במליצה ודמיונות וכאן נמי דבר הכתוב כן במשל ודמיון לפי שהתורה חביבה לפני בוראנו קראה קנין ולשון חביבה עצמה נמי במשל ודמיון וקראה קנין כענין שכתוב קונה שמים וארץ וכענין שכתוב עם זו קנית. ואלו הדברים ודומיהן מפני חיבתן לפני בוראינו ופירושו חיבתן שבראן חביבות שיהיו חביבות על כל בריותיו קראן קנין במשל ודמיון בעלמא. וכן מצינו שאמרו רבותינו כי שלשה דברים קרואים קנין תורה ישראל שמים וארץ וכדגדגס"י בפסחים בפ' האשה אחר מני קנינים שקנית בעולמי תורה קנין אחד דכתי' ה' קנני ראשית דרכו וגו' ישראל קנין אחד דכתי' עם זו קנית שמים וארץ קנין אחד דכתי' קונה שמים וארץ ואע"פ שכל דבר ודבר נקרא קנינו של הבורא והוא נקרא קונה הכל מכל מקום לא כתב המקום בתורתו ולא קרא לדבר קנינו על ידי נביאיו לשבח הדבר הקורא קנינו אלא לאלו השלשה דברים שזכרנו ולא מצינו נמי שכל בני אדם נקראין עבדיו של הב"ה ולא קרא הוא בתורתו עבדיו על ידי נביאיו אלא בני אדם מיוחדים כגון הנביאים והצדיקים ואותן שקורין נמי עבדים על מצוה או על דרש בעלמא כגון שכתוב נבוכדנצר עבדי. וכן נמי לא קרא בתורתו קנין אלא לאלו השלשה דברים שאמרנו מפני רוב שבחן ואע"פ שהכל נקרא קנינו והוא נקרא קונה הכל וכמו שתיקנו לנו מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים בתפלת י"ח קונה הכל וזכר חסדי אבות כו'. ותנן נמי בחגיגה כל שלא חס על כבוד קונו כו'. ואמרינן נמי בענין הנ"ל בהיה פירקא בחגיגה וקושר כתרים לקונו. זהו פירושו לשון קנני ראשית דרכו ולשון ראשית כענין שכתוב בראשית ברא אלהים וכענין שכתוב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ואין לשון ראשית אלא לשון תחלה שכל מי שנברא קודם לחבירו או שיצא תחלה קרוי לך ראשון או ראשית או ראשונה או כל מי שקדם בדבר לחבירו או נכנס תחלה לעזר קרוי בלשון הקדש ראשון או ראשית או ראשונה חוץ מן ראשון שאנו מזכירין בבוא ית"ש שאנו מזכירין אותו ראשון כדכתי' אני ראשון ואני אחרון וגו'. וכל ראשון שאמרנו בבוא הוא ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית ולפי שלא מצאו הנביאים בלשון הקדש לשון שישתמשו בו בחיבה אחת שיהיה כוללת ראשון בלא תחלה אמר ראשון סתם בתורת משל ודמיון כדי לקרב הדבר להבינו לדעת ודבר ידוע שכל ראשון שנאמר בבוא פיר' לשון הראשון שנאמר בו הוא ראשון ואין תחלה ולכן נקרא הבורא יתרום לעד אהיה אשר אהיה שפירושו היה וההויה ולעולמים יהיה ולשון היה פירושו שהיה לעלמים באין תחלה ראשון עד לא כל ראשון וההויה הוא לשון מצוי ולשון הוא כדכתי' וידעת היום והשבות אל לבבך

כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ולשון הוא הוא לשון
 מצוי והוא פירוש וההויה ובכופרים בעיקר כתי' לשון זה כחשו בה' ויאמרו לא
 הוא וזה נאמר על הכופרים בעיקר ומחריבין את העולם כלומר שאין הבורא מצוי
 בלבנות לפי שהם כופרים בעיקר ומרגיזים אבל על המאמינים בני מאמינים
 כדכתי' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו' והוא ית"ש המצוי
 והנראה בלב לכל בריותיו ונסתר מכל עין ומכל בריה כדכתי' כי לא יראני האדם
 וחי וכבר פירשנו כל זה לעיל ולכך הבורא הוא מצוי בלבנות כל בריותיו הנאמנים
 והמעמידים וכדכתי' ואתם עדי נאום ה' ואני אל שרדי ואומר ולעולמים אהיה נמי
 הוא לשון היה באין סוף ולכך כל אחרון שנאמ' בבורא הוא אחרון ואין תכלית
 ואין סוף נמצא עכשיו שכל ראשון שנאמ' בבורא הוא ראשון באין תחלה וכל
 אחרון שנא' בבורא הוא אחרון באין תכלית ובאין סוף. מפני שהוא ראשון באין
 תחלה ואחרון באין תכלית וסוף. וכל ראשון וכל ראשית וכל תחלה והלשונות
 הדומין לאלו שנאמרו בבריותיו הוא פירוש ראשון לחברו מפני שכל הנבראים יש
 להם ראשית וזמן לברייתם. וכן נמי כל אחרון שנא' בבריות פ' שהוא אחרון למי
 שהיה לפניו ויש לו תכלית וסוף וזמן וכן הרעת מעדה בכל מה שכתבנו. ומצינו
 בכתבי הקדש בראשון שנאמ' בבריות שהוא ראשון לבא אחריו וכדכתי' ויצא
 הראשון אדמוני וגו' וכת' ואחרי כן יצא אחיו וגו' וכת' נמי זה יצא ראשונה וגו'
 וכת' נמי הפר הראשון ותנן נמי בפסחים האומר לבנו חריני שוחט את הפסח על
 מי שיעלה מכס ראשון לירושלם כו' וכן ראשית נמי בזה הלשון ולכך החכמה
 משתבחת ואומרת ה' קנני ראשית דרכו והיא משתבחת שקראה הביה קנין ובראה
 ראשית לכל בריותיו ומנין לנו שהחכמה נבראת תחלה לכל הבריות מדכתי' קנני
 ראשית דרכו קדם מפעליו מאז וכת' נמי כל הפרשה הזו מעולם נסכתי מראש
 וכת' נמי בפסוק שלמעלה ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים וגו' כמו שפירשנו לעיל
 וכיון שידוע וברור לנו שכל מה שברא הביה בחכמה ומחוכם בראו ממילא
 ברור לנו שהחכמה בראה קודם לכל בריותיו ואפילו לא היה כתוב בפירוש בפרשה
 זו היינו יודעים זה מטענה זו שכיון שהכל ברא הביה בחכמה כלומר מתוכם וודאי
 החכמה נבראת תחלה לכל. ודרשו נמי רז"ל היא דגס' בפסחים בפרק מקום שנהגו
 תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן תורה ותשובה גן עדן וגינהם
 כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה דכתי' ה' קנני ראשית דרכו.
 תשובה מנין דכתי' בטרם הרים יולדו ואומר תשב אנוש עד דכה ותאמר שובו
 בני אדם. גן עדן מנין דכתי' וישע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם
 אשר יצר. גינהם מנין דכתי' כי ערוך מאתמול תפתח. כסא כבוד מנין דכתי' כסא
 כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. בית המקדש מנין דכתי' מנון לשבתך פעלת
 ה' מקדש ה' כוננו יודך. שמו של משיח מנין דכתי' לפני שמש ינון שמו. וגרס'
 נמי במס' שבת בפ' אמ' ר' עקיבא ואמ' ר' יהושע בן לוי כשעלה משה רבינו
 למרום אמרו מלאכי השרת לפני הביה רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו
 אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפני המדה גנוזה לך תשע מאות ושבעים וחמשה
 דורות קודם שנברא העולם תתן אותה לישראל מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך
 על השמים וגו' נוסחות דגס התנא תשע מאות ושבעים וארבע דורות קודם שנברא
 העולם וכן עקר הגירסא ומניין דהכי הוא דכתי' דבר צוה לאלף דור לאהר אלף

דור שנבראת צוה אותה הבורא וידעינן המאדם ועד משה איכא כ"ו דורות וכדגרסי
 בערבי פסחים הני כ"ו חסרו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הב"ה את עולמו ולא
 נתן להם תורה וזן אותם בחסרו וכמו ששינינו במסכת אבות עשרה דורות מאדם
 ועד נח ועשרה מנה ועד אברהם והם מנויים אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד
 חנוך מתושלח למך נח אלו עשרה קודם המבול ונתחיל מנה לאחר המבול לפי
 שהוא עולם חדש ונתחיל לחשוב נח שם ארפכשד שלח פלג עבר רעו שרוג נחור
 תרה הרי עשרה ואחר אלו ששה דורות אברהם ויצחק ויעקב לוי קתה עמרם הרי
 ו' סך הכל כ"ו ועל ידי משה רבנו בן עמרם נתנה התורה ויש מי שחושב מאדם
 ועד נח ו' דורות ונה בכלל ואינו חושב נח בכלל ו' דורות השניים וחושב משם
 ועד אברהם אבינו ו' דורות ואברהם אבינו בכלל ויצחק ויעקב ולוי וקתה ועמרם
 ומשה הרי ששה ולהאי פירוש איכה קושיא כי בימי משה רבנו נתנה התורה והוא
 אומר שבכל כ"ו דורות לא נתן להם הב"ה תורה כלל הילכך לא איפשר למימני
 משה רבנו בכלל הכ"ו כי בימיו ניתנה התורה הילכך פירוש קמא הוא דוקיא.
 וגרסי נמי בהגינה בפרק אין דורשין ההוא שמעתא דכת"ל לעיל תניא אמ' ר' שמעון
 החסיד אלו תשע מאות שבעים וארבעה דורות שקימטו עצמן ליברות קודם שנברא
 העולם שתלך הב"ה בכל דור ודור והם עזי הפנים הכא לפירוש הדבר כפי מה
 שמפרשים קצת מן המפרשים שיש מי שמפרש ואומר וכן נמי האי תשע מאות
 וע"ד דורות שנאמ' על התורה שהיתה גנוזה קודם שנברא העולם קא מפרשי קצת
 רבנן שהן אלפים שנה וכדאמור בבבא שית רבא דר' הושעיה אלפים שנה קדמה
 תורה לברייתו של עולם ואהיה אצלו אמון שעשועים יום יום ויומו של הב"ה אלף
 שנה כדכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ופתח נמי בעל הלכות
 בתחלת חיבורו הכי ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז אמרה תורה עד שלא
 נברא העולם אני נבראתי ר' הונא בשם ריש לקיש שני אלפים שנה קדמה תורה
 לברייתו של עולם שנא' ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום אמון אמרה
 תורה אני הייתי כלי אומנות של הב"ה בי נסתכל וברא העולם שנא' ה' קנני ראשית
 דרכו וגם זה הדרש לעניות דעתין ראינו לפרש ולומר עליו שהוא אמור בתורת
 משל ודמיון שהרי ית"ש לעד לא הוצרך לשום עזר ולא לדומה לו והרי ידוע
 וברור לכל כמו שהקדמנו ופירשנו שהוא בורא הכל וכיון שהוא בורא הכל הרי
 הוא ידוע שברא הכל בלא עזר ובלא דומה לשום עזר שהנברא יעזור לבורא וזה
 אי אפשר להיות כלל ולא יתכן ולא יכנס בדעת ואין הדעת מקבלו ולא איפשר
 להיות וגם כתבי הקדש מעידים לנו בכל זה כדכתי' הלא ידעת אם לא שמעת
 אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכל הצריך
 לעזור או לדומה לעזור הרי הייעיפה והייגיעה מושלת בו וכל דרכי הנבראים רחוקים
 מן הבורא וכמו שהקדמנו ופירשנו שאינו דומה בשום צד מצדדין לבריותיו כי
 הדומה במקצת הרי מקבל דמיון וכאילו דומה בכל הוא כי כל המקבל דמיון ואפילו
 במקצת הרי הוא בודאי מן הנבראים ולכך כל הדרכים האלו רחוקים מן הבורא ית'
 ומתכל תהלה ישא וזו הדרשא ודומה לה אנו מוצאים הרבה כאלו וכיוצא בהן
 שמדמין הצורה ליוצרה ומדברין במשל ודמיון מכבוד הבורא וממשילין ומדמין אותו
 לבריותיו להשימיע את האזן מה שהוא יכולה לשמוע ולקבל וכבר הקדמנו ופירשנו
 לעיל הרבה באלו העניינין ומשם יתלמד המבין לפרש אלו העניינין ובתחלה צריכין

אנו לפרש כי הדברים הללו וזולתן קבלה בדבר כפשטו היו בפי רבותינו ז"ל חכמי התלמוד רב מפי רב עד משה רבנו לפי שאין איפשר לשמור דברים כאלו ולא השבון ט' מאות וע"ד דורות אלא בקבלה ומסורת מסמכי ובאנו לפרש הדבר כי הרבה מן המפרשים קא מסמכי האי מילתא שכתוב בפסוק דבר צוה לאלף דור שיש מי שמפרש בו בקבלה כי ראויה היתה התורה לינתן אחר אלף דור לבריאת העולם וכך גזר ה' קודם בריאת העולם בעלות מחשבה ולפי שצפה ה' שאין העולם מתקיים בלא תורה כל הנהו דורות עמד וטרדן מן העולם ולא בראן ולמה טרד מהן ט' מאות וע"ד דורות והניח מהן כ"ו דורות איפשר לומר לפי שנלוו לפניו שאלו ה' מאות ע"ד היו עדיין רעים וחטאים יותר מן הכ"ו דורות שהשאיר מהן מאדם ועד משה רבנו. ולפי שהיו עתידים להיות אלו רעים מן הראשונים טרדן מן העולם ולא בראן לפי שלא היה העולם מתקיים עמהן בלא תורה ולא בראן ועמד וטרפן ושתלן בכל דור ודור כדי שיהיו לאחר מתן תורה ותחלש דעתן בפאורן בכל דור מעוטן ובהגות העולם על התורה ואעפ"כ הן הן עוי פנים שבכל דור והכ"ו דורות שנותרו מן הנהו אלף דור הם מאדם ועד משה רבנו לפי שהיו קצת טובים מן אלו צ' ע"ד שטרד עמד וזכן בחסדו וכמפרש בפרק ערבי פסחים כ"ו הני חסדו כנגד מי הו' ואע"פ שבאלו הכ"ו דורות היה בהן דור המבול ודור הפלגה ודור המבול טרדן במים ונשבע בכבודו שלא להביא עוד מבול ואל תתמה על זה שכך גזירותיו של ה' על תנאין ודינין ידועים וכדחהיא דכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה ואמור רבנן עתים לטובה עתים לרעה הרי שהיו ישראל כו' כדמפרשי בראש השנה בפירקא קמא וכן נמי גזירת ישראל במצרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ודלג ה' ושנה הגזרה בזכות אברהם. מדלג על ההרים וגו' וכמו שפירשנו בתחלת ספר זמנים וכן נמי כאן באלו הצ' ע"ד דורות יש לומר ומי בהו הכי שהיתה הגזירה לפני הבורא להנתן התורה לאלף דור לאחר בריאת העולם. ולדעת המפרש כך יש לומר שבזכות אברהם מיהר ה' הרבה כדי לתת תורה לבניו במהרה ויזכו בה וחזר האלף דור לרוד מועט כל דור משתי שנים וי"ט שפירש בעל הלכות ומיעט הדורות והעביר אלו י' ע"ד דורות והאביר דרכם כדכתיב ודרך רשעים תאבד ומהר מתן תורה וחזר הדור לשני שנים וי"ט יום וי"א שעות ושני שלישי שעה וי"ד חלקים והתורה קיימת מאלף דור ואיפשר לומר שעשה זה ברחמנות מפני אהבת התורה ואהבת אברהם ולקיים נמי ראש הפסוק כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד ואם תאמר ואם היו עתידין להיות אלו הצ' ע"ד דורות להבראות קודם אברהם והתורה היתה קרובה מאברהם עד זרעו נ' דורות בלבד אימא לך שאפילו היו עתידין להיות קודם אברהם היה בריאת אברהם ונתינת התורה מתעכבת ולא היה העולם מתקיים ולדעת האומר כך איפשר להיות פירוש הא ברייתא דשמעון החסיד על הדין טעמא אלו ע"ד דורות שקימטו ליבראות קודם שיברא העולם ולשון קימטו ליבראות לשון חתיכה וחבירו ותקמטני לעד היה ומלשון רבותינו כקומטו והקמטים שהוא מלשון חתיכה וכך קומטו ליבראות נחתכו מלהבראות שנחתכו ברייתן ושברן מן העולם כלומר שנחתכו ברייתן שלא נברא גופן כלל ופירוש קודם שיברא העולם אינו עולה לקומטו להבראות אלא מילתא אחריית קאמר אלו הדורות שנחתכו מליבראות בעולם קודם שיברא העולם היו נגזרין בגזירה

להבראות בעולם כל דור ודור בפני עצמו קודם מתן תורה וראה הב"ה מעשיהם
 הרעים ושאינן העולם מתקיים בלא תורה וחתך וקמט ברייתן ביחד בפני עצמן קודם
 מתן תורה ופחדן ופלגן ובראן בכל דור ודור והן הן עוי פנים ויש מי שמתמיה
 על הדין פירושא וקשיא ליה ההיא דבפרק אמ' ר' עקיבא דמס' שבת חמדה גנוזה
 לך צ' ע"ד דורות קודם שיברא העולם תתנה לבשר ודם כו' דאלמלא אלו צ' ע"ד
 דורות קדמה התורה לבריאת העולם וקא מפרשי הא דשמעון החסיד דמצד אחר
 ואע"פ שאין ברור לנו עיקר פירוש הדבר לישב הדבר וליישוב הדעת אנו כותבין
 בדבר רבוי דברים והמלמד יוסף לקח ואיכא מאן דבעי לפרוש כי דברי שמעון
 החסיד נאמרים כאלו בהווה וביכולת ובראויו וכמו שאנו מפרשים בכמה מקומות
 בתלמוד ולכך ולפי שאנו מוצאים בהא דבפרק ר' עקיבא שהתורה חמדה גנוזה
 צ' ע"ד דורות קודם שיברא העולם וזה דבר ברור הוא ולכך כאלו דבר שמעון
 החסיד בפיר' זה הפסוק אשר קומ' בלא עת וגו' ורצה להסמך דבר זה בפיר' פסוק
 זה. ודבר נראוי כאלו היה ראוי העולם להבראות קודם שנברא צ' ע"ד דורות ולמה
 מפני התורה שקדמה לברייתו של עולם צ' ע"ד דורות ותורה אין נכון היותה בלא
 עוסקים ובלא לומדים ולכך היה ראוי העולם ליבראות לאלתר ואיפשר שהיה קבלה
 טעם זו הדבר ביד שמעון החסיד מרבותיו ובפיר' פסוק זה שצפה הב"ה באלו צ'
 ע"ד רשעים נמורים הרבה ויותר רשעים עדיין ולכך השליכם מנגד פניו ולא בראם
 ועיכב בריאת העולם צ' ע"ד דורות ופירו' מה שאמר שקומטו עצמם ליבראות
 קודם שיברא העולם כלומר שנחתכו עצמם לעצמם נחתכו שלא נבראו כלל ולא
 נברא העולם ואיכא מאן דלא גרם בדבר עצמן כלל אלא קא גרים שקומטו ליבראות
 קודם שיברא העולם שנחתכו לגמרי שלא נבראו ואיכא נמי מאן דמפרש בהאי
 שקומטו ליבראות כל' שאע"פ שצפה הב"ה בהן שיהיו רשעים יותר מכל הדורות
 עדיין צפה בהן עונות ורשע אחר שיהיה בהן כי רצונם ודעתם אם היו נבראים מקודם
 לעשות הרע ואיכא נמי מאן דמפרש בלשון קומטו לשון מהירות על דרך זה הפירוש
 ולא בריר לשון קומטו בלשון מהירות על דרך זה הפירוש ולא בריר לשון מהירות
 בלשון קומטו אלא בלשון חיתוך אבל לזה הפירו' נמי תוכל לומר לשון קומטו
 נחתכו שלפי שנלוו לפני הבורא שהיה להם זו הדעת על כל רעותיהן לכך חתכן
 ולא בראן ועיכב בריאת העולם צ' ע"ד דורות לאחר בריאת התורה חתך בריאת
 אותן צ' ע"ד דורות ואע"פ כן שתלן בכל דור ודור והיה הדור מרובה בעם הרבה
 מפני אותן הרשעים ששתל בהן וכשברא העולם עמדו כיו דורות בלא תורה מאדם
 ועד משה וזנן הב"ה בחסדו וכשנתן התורה למשה רבנו נמצאת שניתנה התורה
 לאלף דור וזהו שכתוב דבר צוה לאלף דור ותבוא אותה השמועה דבפרק אמר ר'
 עקיבא בהא דשמעון החסיד וליהויו פירושא בתרא ולפירושא קמא מפרשי רובא
 דעלמא ולפי' קמא יש לומר כי פליגי הא שמיעא דבפרק אמ' ר' עקיבא בהדי הא
 דשמעון החסיד אי נמי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. וכיוצא בהן ותן לחכם ויחכם
 עוד יום ויום של הב"ה אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור וגו' וכת' אחד
 אומר וזכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור מלמד שנבראת התורה ט' מאות וע"ד
 דורות עד שלא נברא העולם וכיו' דור משנברא העולם מאדם ועד משה רבנו
 וכשאתה מחשב ט' מאות וע"ד דורות לשני אלפים שנה נמצא כל דור ודור שתי
 שנים ויש יום וי"א שעות ושני שלישי שעה וי"ד חלקים וזהו דור אמ' לה החסד

אע"פ שקדמת אותי צריכה את אותי שבשבילי נברא העולם שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תבין אמונתך בהם למה הדבר דומה לאשה משובחת אלא שצריכה לנהלה שתשקיט אותה כך אמר החסד לתורה פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אמר ר' אלעזר תורה לשמה זו תורה של חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד ד"א שלא ללמד זו תורה שאינה של חסד ומתחילין לעניות דעתין לפרושי הני תרתי אנדתא דמשמע דבפרק מקום שנהגו קאמר דשבעה דברים נבראו קודם שיברא העולם ותורה אחת מהן וקודם שיברא העולם משמע קודם מעט או משמע ביום ראשון בבוקר וכדכתי' ראשית דרכו וכת' בראשית ברא אלהים וגו' וכההיא דאמרן בשבת בפרק אמר ר' עקיבא קאמר שהתורה היתה גנוזה לפני בוראה ט' מאות וע"ד הורות ותירוצא דמילתא איפשר דיש חלוקות בדבר ואליבא דתרי תנאי או דתרי אמוראי הני תרתי שמעתתא ופליגי אהרדי דחד סבירא ליה כההיא דאמרן בראשית רבא שהתורה נבראת קודם ברייתו של עולם אלפים שנה ואידך סבירא ליה שהתורה נבראת בהדי היכי שית מילי אחריני שעה אחת או חלק מעט קודם שיברא העולם או יום ראשון בבקר ראשית הנבראים וכדכתיב בראשית ברא אלהים וגו' והאי פירושא טפי מתישב ויש נמי לתרין כי הני תרתי שמעתא אליבא דחד אמורא ניהו והוא ניהו שסובר כי נבראת התורה קודם ברייתו של עולם אלפים שנה וכדאמרן הושעיא רבה וכדכתי' בהאי פרשה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום והם אלפים שנה והא ניהו ששנה כי שבע דברים נבראו קודם שיברא העולם והתורה אחת מהן והתורה קדמה לכולן עד אלפים שנה וקא חשיב ליה בכלל הני שבע ולא שנבראת עמהן אלא שקדמה גם להם והאי דקא חשיב לה בהדי הני מפני שקדמה לברייתו של עולם וקדמה נמי גם להם ולענין מה שאמרנו שקדמה בריית התורה לברייתו של עולם אלפים שנה כללא דמילתא לא ברור לן פירושא שפיר או היאך היא בריית התורה קודם בריית העולם שהרי אין לך בריה אלא שצריכה מקום ואם עדיין לא נברא מקום העולם אנה החזיקה התורה ואע"פ שביכולת המקום ברוך הוא שיהיה לה מקום כי הוא מקום כל ברייתו נמצא שנברא מקום לתורה קודם שיברא העולם ואם אין ברור לנו היאך בריית התורה אם היא צורה בלא גוף או צורה בגוף דק מכל דק יותר דק מנוסות הרוחות ודומה להן ובכנון זה הקדמנו וכתבנו לעיל מה שהשיגה דעתנו בענין זה בפיר' אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה אבל בכרית התורה היאך הוא אין ברור לנו עיקר פירושה ומצינו הרבה מן המפרשים שאומרי' זה שאמרנו בכרית התורה במחשבה בלבד הוא ולא בריה ממש כי מרוב חיבת התורה ולומדיה וישראל העתידים לקבלה ולקימה כאלו עלה במחשבה לפני המקום קודם שיברא העולם אלפים שנה וכיון שעלה במחשבה לפני חשובה היא כאלו נבראת אבל לא נבראת עד שנברא העולם וכדכתי' בפרק מקום שנהגו אור דיון עלה במחשבה ליברות מערב שבת ולא נבראת עדמוצאי שבת ואנו לעניות דעתין חוי לן זה כולו אינו אמור אלא במשל ודמיון ותורת דמיונו כי מפני חיבת התורה ולומדיה לפני המקום אמרו רבותינו הגדה זו ואמרו כי התורה וקיבול שכרה ועונשה כנון גן עדן וניהגם ורפואתה יכנס בה שהיא התשובה ואותות נביאיה שהוא כסא הכבוד והשליו הטוב שבביאתו יראה התחלת קיבול שכרה שהוא המלך המשיח ומקום קיבולו לרצון שמשם אדם זוכה לתורה ולכל טובותיה שהוא מקום

בית המקדש חשבו בדעת כאלו נבראו קודם שיברא העולם וכאלו סיפר חיבתן
 לפני הבי"ה כאלו התורה היתה גנוזה לפניו מקודם ואלו כולם ועבור התורה ועבור
 אלו ברא העולם ולא הוצרך לימנות באלו השבעה ישראל כי אלו השבעה כולן
 צורכי ישראל הן ולכך לא הוסיף ההגדה השמיני ולמנות ישראל עמהן כמו שמנו
 הרבה מן האגדות החיצונות שהיון לתלמוד שמנו ישראל במנין זה ובפסוק שמצאו
 שישראל נמי נקרא ראשית וכדכתי' קדש ישראל לה' ראשית תבואתו וגו' ובוה
 ההגדה שהיא בתלמוד שהיא מדוקדקת מכולן מפני שנתחורה והוזכרה בתלמוד
 הזכירו אלו השבעה שכולן עבור ישראל נבראו וכולן צורכי ישראל הן ולכך לא
 הוצרך לזכור ישראל בנייהם כי כל שכן וכל שכן ולא מפני שנברא מקדם אלא
 חשובין כאלו נבראו וכל זה הוא אמור בתורת משל ודמיון מפני חבת התורה
 ולומדיה הדברים אמורים בכה וביכולת ולא בממש ולכך נאמרו בדמיונות
 אלו להשמיע לכל און כי לא כל בני אדם שוים בדעת המצוחצה ולשובב דעות
 עמי הארץ. כדי להכניסם ברכי היראה והמוכה והישרה וזה שאמרו קצת המפרשים
 שאמרנו לעיל שעלו במחשבה אינו דבר מדוקדק לעניות דעתין מפני שמה שעלה
 במחשבה לפניו כאלו עשוי הוא וזה שאמרנו בפרק מקום שנהגו שאור דידן עלה
 במחשבה מערב שבת וודאי זה שעלה במחשבה וודאי עשוי ממש היה וכך גזר
 בוראנו עליו שיתגלה בעונתו ובשעתו ויראה אותו עד שיתגלה כאלו אותו עת נכרא
 מפני שלאחר שנשלמו ששת ימי בראשית לא נברא בעולם דבר חדש וכדכתי' אין
 כל חדש תחת השמש וכל הבריות הנולדים והנצמחים אחר כך על ידי בשר ודם
 ועל ידי זרעונים ונטיעות הן כגון הבנים והבנות והזרעים וצמחי האדמה ונטיעותיה
 אבל דבר זה חדש הוא לא נברא אחר כך כי הכל נשלם בששת ימי המעשה וגם
 אותן עשרה דברים שפירשו בבריתא בפרק מקום שנהגו והם באר שהיה מהלך עם
 ישראל במדבר ומן וקשת כתב ומכתב כולן בערב שבת בין השמשות נבראו ולא
 נתגלה ברייתן עד עתה ושעתן כל אחד ואחד במקומו ולפי שאנו עתידין לפרש
 ברייתא זו במקומה לקמן בסיעתא דשמיא לכך לא פירשנוה כאן. וכתב רבינו
 סעדיה גאון ד"ל קצת מזה בספר שחיבר בפתחת ספר פי' בראשית בלשון ערבי
 ואלו תורף דבריו דע שכל עושר וכל עניות אע"פ שהן מצויין בכל הנבראים תמצא
 הראש והתחלה בהן שיהיה הדבר נמצא אחר שלא היה נמצא ומי שאינו צריך
 להמצא על ידי דבר שימצא אותו מפני שגופו ועיניו הוא מצוי מקדם כגון זה
 אינו צריך לדבר הבא אחר המציאה כגון הזמן והמקום והדבר שמקיים את הגוף
 והדבר שישמור אותו מהמיר והדבר שיחוקקה וכדומה לאלו ומי שהוא צריך במציאתו
 למציאה כגון שגופו ועיניו בתחלתו צריך למציאה או למתחיל שיתחילנה בידוע
 שהוא צריכה לשומר שישמרנה ושינהיגנה מדבר לדבר וצריך לזמן שתהיה בו
 ולמקום שיעמד בו ולדבר שיקיימנו ולדבר שישמרנו ממויק ולדבר שיעורנו בצרכו
 וכדומה לאלו. ומיכן הדעת מעירה על כל הדברים הקיימים שהן חדשים נבראים
 ולכך העניות והצורך לכל הדברים שכתבנו הוצרך להן כל זמן שהן קיימים ובוראם
 כיון שאינו חדש וענין שאינו חדש כאן הוא שהוא ראשון בלא תחלה לראשיתו
 נתברר שאין עינו וענינו צריך להיות עין וענין מפני שהוא קיים לנצח ועומד אחר
 כל דבר והוא המעמיד לכל כדכתי' לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים המה
 יאבדו ואתה תעמד וגו' ואומר ואתה הוא ושנותיך לא יתמו ואינו צריך לזמן מפני

שחוא ברא את כל המקומות והמצואן כדכתיב כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וגו' ואינו צריך לכל מעשה בני אדם לא לטובתם ולא לדעותם מפני שמעשה בני אדם הנאתם או הויקם להם הם כדכתי' הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך אם הטאת מה תפעל לו ורבו פשעך מה תעשה לו אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך וכיון שפירשנו זה אנו אומרים שיכול אדם לומר שהבורא יתרום לעד ברא העולם לאחד מארבעה ענינים או להנאתו לברו או להנאת הנבראים לברן או להנאתו ולהנאתן או לא להנאתו ולא להנאתן וכשאנו מביאין אלו הארבעה ענינים אל הכתובים ואל הרעת לשקלם הרעת והכתוב שובר את השלשה ומקיים את האחד והטענה מדרך הרעת אשר היא שוברת את הענין האומר לא להנאתו ולא להנאתן היא מפני שמעשים אלו נראין לחובה ואין זה דרך הבורא. והטענה מדרך הכתוב לשבור זה דכתי' לא תהו בראה לשבת יצרה וכמו כן הטענה מדרך הרעת אל השני ענינין האומר להנאתו ולהנאתן או להנאתו לברו אשר הוא ממטל תאותן מפני שאם הבורא היה צריך להנאת בריותיו היו צריכין להיותן קדומות עמו מקדם כדי שיהנה בהם קודם שבראם. והטענה נמי מן הכתוב על שתי אלו דכתיב או מה מידך יקח. אבל הכל מידו כדכתי' ומידך הוא ולך הכל והנשאר הענין הרביעי שהרעת והכתוב מעמידו והוא להנאת בריותיו הרעת מפני שכיון שבטלו השלשה נתקיים הרביעי מאלו מפני שנותר לברו ואין שם ענין אחר. והכתוב נמי מקיימו דכתי' אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. וכיון שהטענה החזקה שיש בידנו המעידה על הבורא שאינו צריך לכלום היא שהוא ראשון באין תחלה כמו שפירשנו מצינו נמי בכתוב השבח הגדול לבוראנו שהוא קרא את שמו ראשון כדכתי' אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא ולפי שתחלת הנבראים הם ראשונים בעיני בני אדם ומהם אנו מכירים ראשיתו של הבורא קראן הכתוב ראשונות כדכתי' וזרו ראשונות מעולם כי אנכי אל ואין עוד ומפני שהבורא הוא חכם וכל דבר מבריותיו בראן בחכמה ופי' מחוכמים ולא שהחכמה היתה לו ככלי אומנות קרא את החכמה ראשית כדכתי' ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. נמצא בידנו ג' שמות והן ראשון ראשונות וראשית ואני מפרש כל אחד מהן ואומר שהבורא נקרא ראשון מפני שאין אנו מוצאין לראשית הקדומה אשר אין לה תחלה לא נמסר לה שם שהוא יפרש את עניינה בכל הלשונות כאשר נמסר הנבראין והנמצאין מפני שהענין הזה קשה להבין לבני אדם והוצרך העולם לתורה שיתפרש בה הדבר הזה ולא נמצא בלשון שם שהוא קרוב מן הענין הזה אם לתחלה שאין לה תחלה ראשון ואם אחרית שאין לה אחרית אחרון וכן אנו מפרשים אהיה אשר אהיה שהיה בלא תחלה ויהיה בלא אחרית ואין אנו מבינין את הדבר הזה ממשמע הלשון לנמרי אלא משיקול הרעת ואין יכולין הכופרין בעיקר לומר לנו שיצאנו ממשמע הלשון מפני ששמע ראשון ואחרון ולפנים ומוקדם ומאו כולם נותנין זמן לפי שאין אנו מביאין כל התיבות האלו כאן אלא לקרב הדבר אל דעות בני אדם ויש לנו לומר למה כתב הכתוב ואת אחרונים אני הוא אחר שנאמר ואני אחרון מפני שהוא מוכה את הצדיקים בסוף לעמד לעולם הבא שכולו טוב וכולו ארוך והוא אחרון עמהם באותו עת ויש ביניהם הפרש מפני שהוא יכול והיכולת בידו להאבדם אלא שהוא מקיים בריתו עמהם והוא יתברך לעולמים מרום מכל זה מכל

מורעים וכתוב נמי בזה הפסוק קורא הדורות מראש ואין הקריאה הזאת בקול אלא
 באותות להודיעם שהוא ראשון עד לא כל ראשון כדכתי' קורא הדורות מראש אני
 ה' ראשון ואת אחרונים וגו' ולפני זה הודיע הקריאה שהיתה כבריינתן ותולדותן
 כדכתי' מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו' ויכול יהיה פירוש פעל על הגזרה
 שגזר שיעשה ועשה על המעשה שגזרתו נעשית היא מיד וקרא מיסודי הנבראים
 ראשונות ואין שם התחלה בהם כענין שם ראשון בבורא העולמים. אבל הם נקראים
 ראשונות על דרך מנהג עולם שהם ראשונות לכל הדברים שנבראו אחריהם כצמחי
 האדמה שנבראו ביום שלישי שהן ראשונות לכל הצמחים ובעלי החיים שנבראו
 ביום חמישי הם ראשונות לכל הגולדים בעלי בשר ודם והארם שנבראו ביום ששי
 ראשון לכל בני אדם וכשאנו קורין לאלו ראשונות והם רבים נדע שיש להן בורא
 ראשון שהוא אחד לברו כדכתי' בסוף זה הפסוק זכרו ראשונות מעולם כי אנכי
 אל ואין עוד אלהים ואפס כמוני ובקריאת החכמה ראשית נאמר שהוא ראשית
 לכל בריותיו ואנו יודעים שהחכמה אינה גוף שהיא יכולה לעמד בעצמה אבל היא
 עומדת בלב החכם ובה נקרא חכם ובא הנביא וקרא אותה ראשית לשני עניינין
 האחד שכל דבר שבראו הבי"ה מראשית ויבראנו לאחר כך בראו מחוכם על ענין
 החכמה ועל תוצאות החכמה ואין החכמה תמימה כמו החכמה שברא הבי"ה בה את
 עולמו וברא בה את בריותיו ועל הפירוש הזה יכולה החכמה לומר אני ראשית
 הנבראים ומצינו ענין ראשית לתחלה בלשון הקדש יש לה מ' שמות ראש וראשית
 וקדם וטרם ועד לא ולפנים ותחלה ומאו ומעולם ובכולן משתבחת החכמה בקרמות
 מהן. ראשית וקדם ומאו כדכתי' ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאו. ומהן
 ראש ומעולם דכתי' מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ. תחלה אמר בהוצאה ממנה
 דכתיב באין תהומות הוללתי ולשון הוללתי מלשון תחלה וכן טרם ולפנים דכתיב
 בטרם הרים הטבעו לפני גבעות הוללתי וכן עד לא עשה ארץ ותוצות ואחר שנקראת
 החכמה בכל לשנו הקדמי הגיד עליה שהיא קיימת ומעמדת כל דבר דכתי' בהכינו
 שמים שם אני בחקו חונן על פני תהום בשומו עד שבא לדברים שהן עתידין
 להיות ואמר עליה ששמחת בכל זמן וזמן העתיד לבא כדכתיב ואהיה שעשועים
 יום יום משחקת לפניו בכל עת משחקת בתבל ארצו וכן על דרך המשל שהיא
 שמחה בכל דבר שהוא נברא מפני שהיא נמצאת בו והיא מתקיים בה וכל שכן
 בבני אדם כדכתי' משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם ופירו' משחקת שמחה
 ושעשועים וגילה ואשרי הדבר שכל השבחים הללו בה ואשרי המתעסקים בה
 והענין השני שכל דבר שבראו הבי"ה לא בראו אלא בשביל החכמה וטעמה מפני
 שאם אנו מהרהרים בלב על בריאת הזמן והמקומות אם נבראו לטעם או שלא
 לטעם הכרנו שאם נאמר שלא לטעם דברי אוילות וכשאנו מעמידים החכמה לחכם
 המלא חכמה כדכתי' נפלאות תמים דעים ולא יתכן שיברא דבר שלא לטעם אבל
 בראה לטעם ואין אנו צריכין לשקוד על הטעם הזה אם הוא קודם היצירה או אחר
 היצירה שאם נאמר שהוא קודם היצירה הוא בטל מפני שהיינו יוצאים מזה לומר
 שיש דבר שאינו לא בורא ולא ברוי וידענו שאין שם אלא שני עניינין הבורא
 והנברא וכל דבר שנעלה על לבנו שהוא נמצא לבר אלו השנים הם דברי הבאי
 והכתו' מבטל אותו בחמשה תיבות אין עוד ואין עוד מלבדו ומבלעדי אין אלהים
 ואפס כמוני כי אין בלתיך ומיכן אנו גוזרין על הטעם הזה אשר בשבילו נברא

העולם שהוא נברא אחר הבריאה כדי שיהא לבריות בו הנאה וסדר הטעם הוא קודם המופעם. מהורר ברעת ואינו נמצא כן כאלו היינו אומרים בכח ולא כמעשה וכל הענין הזה אנו אומרים בשביל הצדיקים ברא הב"ה את כל הנברא וכן אנו אומרים החכמה ראשית הנבראות מפני שעל מעשה הצדיקים אשר היא נהנת על החכמה ברא הב"ה את הכל. ומפני שהיו קדמונינו מחזיקים בשני העניינים האלו והיו משימין אותם עילות לבריאת העולם הוסיפו בדבר עד שאמרו שהן נבראים קודם בריאת העולם והם ישראל ותורה התורה מפני שהיא החכמה התמימה וישראל מפני שהן בעבודת בוראנו תמימים והרחיבו בדבר עד שהדביקו אליו חמשה עניינים ואע"פ שאלו החמשה עניינים הם תלויים באלו השנים תמצא שהן עיקרים ושורשים לעניינים הבאים אחריהם מפני שהיו יודעים שעבודת אלהיהם התמימה צריכה לשלח הוסף עם השני עניינים ענין שלישי והוא כסא הכבוד ופירוש כסא הכבוד האותות אשר הביה מראה לנביאים כדי שידעו שהדיבור הוא מלפניו כאשר הראה לישיעיהו וליהוואל. ומפני שהיו יודעים שהעבודה התמימה צריכה לומר קדוש הוסיפו עליה בית המקדש ומפני שהיו יודעים שבני אדם צריכין לעונש ושכר כדי שיהיו מקוים לזה ומפחדים מזה הוסיפו עליהן גן עדן וגיהנם. ומפני שאנו יודעים כי רוב בנן אדם אם לא היו בוטחים שהתשובה מכפרת עונם לא היו שבים מעונותיהם הוסיפי תשובה ואמרו שבעה דברים נבראו קודם שיברא העולם ולא היו מתכוונין שאלו הו נבראו קודם ממש אלא הם קודם מפני של טעמם או מטעמם נבראו כל הנבראות והטעם בהם הוא אחר ויחלק לשנים כאשר אמרנו בעולם נברא כדי שיהא נהג מנהג החכמה ובאמרנו מנהג החכמה תמצא שני דברים המנהג והנהג והחמשה הנשארים הם תלויים באלו ותוכל לומר החכמה אשר היא מעולה בכל הנבראות קראה ראשית מפני אשר בה אנו יכולים לדעת בורא הכל אשר הוא ראשית וכן הוראה אשר בה תמימות כל העבודה קראה ראשית שנאמי ראשית חכמה יראת ה' וגו' וכן הרבה מן המצות אשר אינן באין מדרך הדעת אמר בהן ראשית ככתוב ראשית הגנך תירושך ויצהרך וראשית גו צאנך ראשית עריסותיכם ראשית ביכורי אדמתך ראשית קצירכם וכדומה לאלו מפני שבהן אנו וזוכרין בורא הכל הנקרא ראשית מבלי תחלה וכן ידעת העתידות לבא קראה ראשית שנא מגיד מראשית אחרית וגו' וזה שכתב רבנו סעדיה ד"ל בזה הפירוש שפירש והזכיר ישראל בשבעה והוציא מהן שמו של משיח. ובשמעתא דגרסי' מקום שנהגו מזכיר שם שמו של משיח ומוציא משם ישראל וכבר הקדמנו וכתבנו אנו לעיל כי אין צריך להזכיר ישראל כי הני כולו צורך נגיהו וזה שמנה הגאון ישראל והוציא שמו של משיח אולי כתב הדבר על פה ושכח את השמועה והשמיט הדבר ולכך כתי' בחכמה ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. ופיר' דרכו נמי הוא אמור במשל ודמיון להשמיע לאוזן מה שיכולה לשמוע וכענין שכתבו כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בס' וגו' וכתבי' נמי כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וגו' ואתה מוצא דרך משמש הרבה לשונות לשון דרך ממש מענין הליכה ולשון מנהג וגם עוף הפורה באויר נאמר בו לשון דרך ומפני שדברו כל כתבי הקדש בבורא הכל בלשון דמיונות דברו נמי בלשון דרכים ודרך בבוראנו יתרוםם לעד כדכתי' דרכי ה' ודרך ה' וכתבי' נמי הכי ראשית דרכו וכן כל דומיהן וכן נמי מפעליו הוא נאמר בלשון דמינו למפעל להשמיע את האוזן

מה שיכולה לשמוע כי כל דבר שבעולם וכל יצורי מעלה ומטה שברא הבורא
 בלא עמל ובלא יגיעה ועלו לפניו במחשבה ונבראו קרויין בכל כתבי הקדש מעשיו
 של הבה"ה ופועל ידיו בדמיון כענין שכתוב השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו
 מגיד הרקיע. והענין שכתוב וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. והוי
 יודע כי פרשה זו ה' קנני ראשית דרכו יש בה דרשות הרבה ופירושים עמוקים
 ולפי שלא כתבנו כאן פסוקים אלא התחלה בעלמא אין אנו כותבין פירוש הפרשה
 כולה מיהו כתבנו קצת דברים מהן והמקום ברחמיו הרבים אשר ברא עלומיו ועולמו
 בלא עמל ויגיעה ולא עוזר ודומה לעוזר והוא עוזר הכל וסומך הכל ונוזר ומקיים
 דבר עבדו ועצת מלא' ישלים הוא ברחמיו הרבים יזכנו לכתוב ולהשלים פירושי
 התורה ויזכנו להגיע למקום פרשה זו ולפרשה כהלכתה אמן וכן יהי רצון מלפניו
 בדכתיב יתום אתה היית עוזר ואומ' סומך ה' לכל הנופלים וזוקק לכל הכפופים
 ואומר טוב וישר ה' על כן יורה הטאים בדרך והוי יודע כי פרשה זו יש בה
 עשרה פסוקים כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם והוא מזכיר בה בסתם
 ששת ימי המעשה ויום השבת ומזכיר שם ששת ימי המעשה לאחר שהזכיר ט'
 לשונות של ראשית ותחלה כמו שפירשנו לעיל והזכירן בחמשה פסוקים הראשונים
 אחר כך פירש פסוקים האחרונים ימי המעשה דכתי' בהכינו שמים שם אני בחוק
 חוג על פני תהום. ב' באמצע שחקים ממעל. ג' בעזו עינות תהום. ד' בשומו לים
 חוקו ומים לא יעברו פיו. ה' בחוקו מוסרי ארץ. ו' יום השבת הוא אמור בפסוק
 זה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום שהוא יום כפול ומוזנז כפול ושכרו
 כפול וכולו מנוחה ושמהה והשבת הוא התורה שמקיים את השבת כהלכתו כאלו
 מקיים את התורה כולה. ויש מי שדורש בפסוקים העליונים המשנה ימים ושעשועים
 יום יום על ערב שבת ושבת ונתן נמי כבוד לערב שבת מפני שאדם עוסק וטורה
 במצות השבת וטוב לצדיק וטוב לשכנו דכתי' נמי על כן הוא נתן לכם ביום
 הששי לחם יומים. ורבנו סעדיה גאון ד"ל כתב הכי בהכינו שמים מקדמי ארץ כנגד
 יום ראשון וכנגד יהי רקיע. בחוקו חוג על פני תהום וכנגד יקוו המים. בשומו
 לים חוקו וכנגד יהי מאורות באמצע שחקים ממעל וכנגד ישרצו המים ותוצא הארץ
 עד לא עשה ארץ והוצות ואע"פ שדבריו נכונים בכל מקום יש בכאן קושיא שהרי
 פסוקים הללו אמורים מעורבבין ואינם על סדר חמשת ימי המעשה ועוד שהרי לא
 הזכיר הוא בפירושו ערב שבת ושבת ולכך החכמה והתורה משבתת עצמה בכל
 השבתים הנזכרים ומכרות ואומרת ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו.
 ופירוש בנים כנגד ישראל שנקראו בנים למקום שנאמ' בנים אתם לה' אלהיכם
 שמעו לי ושמרו מה שכתו' בתורה ואשרי דרכי ישמרו אשריהם ישראל בשעה
 ששומרים דרכי התורה והמצוה שהן דרכי המקום דכתי' ושמרו דרך ה' לעשות
 צדקה ומשפט וגו' וכדכתי' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך הטאים
 וגו' כל הפרשה ראשונה של תהלים וכתו' נמי אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת
 ה' שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. כתיב כאן שמעו מוסר וחכמו וכתו' נמי לדעת
 חכמה ומוסר מיכן שאין חכמה בלא מוסר ולא מוסר בלא חכמה ושניהם תלויים
 ושקלים זה בזה ולכך מקדים במקום אחר החכמה ובשני מוסר לשקול שניהם
 ולהשוותם ואל פיר' אל תהיו מגולים ופרועים כענין שכתו' כי פרוע הוא. ויש מי
 שפרש אל תפרעו כלומ' אם תשמעו מוסר וחכמה אל תפרעו כלומ' אל תפרעו

ראשיכם על בניכם ובנותיכם כל'י שלא ימותו בהיהם שיתאבלו עליהם וכדכתי'
 נמי קרעו לבבכם ואל בגדיכם שפירשו אם תקרעו לבבכם בתשובה לא תקרעו על
 בניכם ועל בנותיכם כל'י שלא ימותו בהייכם כדי שתקרעו עליהם וכך נמי פיר'
 ואל תפרעו נמי כאן. אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור
 מוֹזוֹת פתחי אשרי אדם שומע לי יש מי שמפרש על כל אדם שמכל האומות
 שעוסק בתורה ושומר תורה וחכמה ומצות אשריו וכענין שנא' אשר יעשה אותם
 האדם והי בהם וגו' שנאמ' על כל אדם והאי פירוש לא דייק כי האומות יצאו
 מכלל ברית אלא אם כן מתנייר גר מהם אבל הגוים יצאו מכל ברית וכדכתיב
 והיו עמים משרפות שיר קוצים כסוחים באש יצתו וכמפורש במקומו על עסקי
 סיד. וגרסי' נמי בסנהדרין בפ' ארבע מיתות אמ' ר' יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב
 מיתה שנאמ' תורה צוה לנו משה לנו ולא להן וניחשבה גבי שבע מצות מאן
 דאמר מורשה מגזל קא גזיל מאן דאמר מורסה דינו כנערה המאורשה דבסקילה,
 מתיבי היה ר' מאיר אומר מנין שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול
 שנאמ' אשר יעשה אותם האדם והי בהם כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא
 אדם הא למדת שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצות
 דידהו וכיון דאוקימנא בשבע מצות דידהו אבל גוי שעוסק בתורה אין לו בה קיבול
 שכר וכאלו בא על נערה המאורסה הוא הילכך זו הפסוק שאומר בחכמה אשרי
 אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וגו' בישראל קא עסיק ולא באומות
 שישראל קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם דכתי' ואתינה צאן מרעיתי
 אדם אתם וגרסי' בבבא מציעא דנזיקין בפרק המקבל שדה מחברו אמר ליה לא
 מתני מר טהרות דתניא ר' שמעון בן יוחאי אומר קברי גוים אין מטמאין פיר' אין
 מטמאין באהל שני' ואתינה צאן מרעיתי אדם אתם אדם קרוים אדם ואין גוים
 קרוים אדם ובטומאת אהל כתי' אדם דכתי' זאת התורה אדם כי ימות באהל ומשמע
 נמי מהאי קרא עצמו דכתי' אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום
 דבישראל קא עסיק ולא באומות העולם דבהאי קרא אית שנים עשר תיבות אשרי
 אדם שומע לי לשקוד על דלתותי וגו' כנגד שנים עשר שבטי ישראל דאלמא
 לשבטי ישראל הוא דקא מזהר רחמנא לעסוק בתורה ולא לאומות העולם ואם תאמר
 אם כן הרי כהנים ולוים אינן בכלל ותירוצא דמילתא בכל מקום שחושב סתם בני
 ישראל שבט לוי בכלל אי נמי שבט לוי קמיהו ולפתחיהן ישראל באים ללמד
 תורה וישראל מוזהרין לעשות על פיהן ולכך לא נפיק שבט לוי מן הכלל שהרי
 מפורש בו שלפניהם הם באים ללמוד ולעשות על פיהם שאו שנים עשר שבטים
 וזה שאמר לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוֹזוֹת פתחי בא להודיע שהחכמה
 אדם קונה אותה מעט מעט וכמו שבני אדם מוסיפין דבר אחר דבר בנוסף עד
 שהם נעשין שלמים כמו הקטון שהולך וגדול עד שנעשה גדול כך הם מוסיפין
 בדעת מעט מעט עד שמגיעין לעומק החכמה שהן יכולין להגיע אליה ולכך כתי'
 לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוֹזוֹת פתחי והוה פירושו שהוא מזהיר אותנו
 לשקוד ולטרוח עד שנשלים בקשתנו בחכמה לפי שאין אדם מניע לחכמה בבת
 אחת ואין באה לאדם מעצמה אלא אחרי טורח ובקשה ועמל ויגיעה. ועוד בא
 להזהיר שלא יאמרו אדם עד מתי אלמד חכמה והרי כמה היא קשה ללמוד וכמה
 אטרה בה ומתי תבא אלי ולא יחשוב אדם כל זה בלבד אלא החכם טורח מעט

מעט ושוקד על דלתי החכמים יום יום ושומר מזוות פתחיהם ומקבל שכר בכל יום והחכמה באה לו על ידי כך וכדגרסי' בסדר יומא בפרק שלישי נמצא הלל מחייב את העניים כל המעשה של הלל. תנו רבנן עני ועשיר ורשע באין לדין עני אמר לו מפני מאי לא עסקת בתורה אם אמר עני היה וטרוד במוזנות היה אומר לו כלום יותר עני היה מהלל הזקן. אמרו עליו על הלל הזקן היה משתכר בטרפעיך חציו נתנו לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ואית דגרס פעם אחת ערב שבת היה ולא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה לגג נתלה וישב על פי ארובה לשמוע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון כיון שעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל החיצו וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו רום שלוש אמות שלג פירקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדרה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אמר לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עשיר הייתי וטרוד בנכסי הייתי אמ' לו כלום עשיר היית מר' אלעזר בן חרסום אמרו עליו על ר' אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ולא הלך וראה אותן אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה וכל היום היה נוטל משאוי של קמח על כתפו והיה הולך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת פגעו בו עבדיו ועשו בו אנגריא אמ' להם בבקשה מכס הניחו לי אמרו לו בחיי ר' אלעזר בן חרסום אדוננו אין אנו מניחין אותך ולא ביקש לגלות להם שהוא אדוניהם. רשע אומר לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה היה וטרוד ביצרו אמר לו כלום היית נאה וטרוד ביצרו יותר מיוסף אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים בנדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית שחרית לא לבשה לו ערבית אמר' לו השמע לי אמר לה לאו הרי חובשתו בבית האסורים אמר לה ה' מתיר אסורים נמצא הלל מחייב את העניים. ר' אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים. יוסף מחייב את הרשעים. וגרסי' ברישא דשמעתא אמרו עליו על ר' אלעזר בן חרסום שעשתה לו אמו כתנת משתי רבוא ולא הניחיהו אחיו הכהנים לשמש בה בשעת עבודה מפני שנראה כערום ומי מיתחיו והאמור מר חושן כפול ששה אמר אביו כחמרא במוגא ולכך אנו אומרים שהתורה והחכמה אין אדם צריך להתעצל בה ולא לומר מתי אלמוד כל זה אלא טורח מעט מעט ומקבל שכר וסוף הוא לומר דכתי' אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה ויטרח אדם בחכמה וימתין עד שילמד ולא ילאה ממנה. וכדכתי' אני ה' בעתה אחישנה ואמ' חזקו ויאמין לבבכם כל המיחלים לה' ואומר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה וסיר' ללא אלהי אמת שאין מי שדורש לאלהינו באמת ובראוי וללא כהן מורה כמשמעו וללא תורה שאין מי שיודע לפרש בתורה וכדכתי' ונעו מים עד ים וגוי' ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. וכתי' בסוף פרשה זו ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכם ואומ' קוה אל ה' חזק ויאמין לבך ואומר חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך תמיד כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' וחוטאי חומס נפשו כל משנאי אהבו מות נמצאנו למדין שהעוסק בתורה קונה חיי העולמים וחביב לפני בוראנו והמניח את התורה והחוטא בה וסר ממנה חומס וגזול את נפשו שמורידה לבאר שחת ובורר לו את המות. וגרסי' במנחות

בסוף פרק שתי הלחם ר' אלחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו תורה ניתנה בארבעים יום כדכתי' עלה אלי ההרה וגו' ואתנה לך את התורה והמצוה וכת' ויהי משה בהר ארבעי' יום וארבעי' לילה ונשמה נוצרה בארבעים יום כל המשמר את תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את תורתו אין נשמתו משתמרת תנא דבי ר' ישמעאל משל לאדם שמסר צפור לעבדו אמר לו כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך ברמיה נשמתך אני נוטל ממך.

פיסקא ר' יוסי אומר אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף זו תורה תמיד תניא ר' יוסי אומר אפילו סלק את הישנה שחרית וסדר את החדשה ערבית אין בכך כלום אלא מה אני מקיים לפני תמיד שלא ילין שולחן בלא לחם, אמר ר' אמי מדבריו למדנו אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו לפני עם הארץ. רבא אמר מצוה לאומרו לפני עם הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כו' מהו שאלמד חכמת יוגית קרא עליו מקרא זה לא ימוש ספר התורה הוה מפיך והגית בו יומם ולילה צא וברוק אי זו היא שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יוגית ופליגא דר' שמואל בר נחמני אמי ר' יהונתן דאמר פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה ראה הב"ה את יהושע שחביבין עליו דברי תורה אמי' לו הב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימוש ספר התורה הוה מפיך תני דבי ר' ישמעאל דברי תורה לא יהיו עליך חובה ואי אתה רשאי לפסור עצמך מהן וכן פירש זה הפסוק שאומר נמי כאן לשקוד על דלתותי יום יום פירוש יום יום הוא לעולם וכן נמי פירוש יומם ולילה וכן נמי ואהיה שעשועים יום יום הוא פירוש משחקת לפניו בכל עת כמו שפירשנו לעיל בברית העולם וקודם לו ששת ימי בראשית. משחקת בתבל ארצו קודם מתן תורה ושעשועי את בני אדם שניתנה התורה. חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה לפי שדימה ומישל בכל הפרשיות למעלת החכמה באשת נעורים הטובה כדכתי' יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך אילת אהבים ויעלת חן וגו' וכל דומיהן ודימה העבירות באשה רעה והיא נמי דמיון ולכך הפרשה היא בלשון נקבה כאשה טובה ואשה רעה. וכן הוא אומר חכמות בנתה ביתה כלומר שהחכמה והעוסק בתורה בונה ביתו של אדם וכמו האשה הטובה שבונה ביתה וביתו של אדם והוא הולך במקום שירצה וכמו שסיים נמי בסוף אשת חיל מי ימצא וגו' בטח בה לב בעלה וגו' דכן נמי החכמה והתורה שומרת את האדם וכל מקום שהולך היא עמו בין בעולם הזה בין לעולם הבא כדכתי' בדרך חכמה הורתיך וגו' ואוי בלכתך לא יצר צערך ואם תרוין לא תכשל וכת' נמי בהתהלכך תנחה אותך זה העולם הזה בשכבך תשמור עליך זה יום המיתה והקיצות היא תשיחך לעולם הבא הצבה עמודיה שבעה מפרשים הקראים כי שבעה הוא לשון רבוי כמו שפירשנו למעלה ויש מפרשים הצבה עמודיה שבעה שהיא חוצבת העמודים כל ימיה ולשון עמודיה לשון סמיכה וקיימה ועמידה לעולם כי שבעה ימים היא לעולם ורבותינו ז"ל פירשו פסוק זה בבריאתו של עולם וכדכתי' ה' בחכמה יסר ארץ וכן הכא נמי חכמות נשים בנתה ביתה וכן הכא נמי שברא הב"ה עולמו ונתנו כלו בחכמה ולכך לקח לשון נקבה שמפני החכמה שהיא התורה נברא העולם

שהקדמנו הצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית וכדגרסי בסנהדרין בסוף פרק אחד דיני ממונות תנו רבנן מפני מה נברא אדם בערב שבת שלא יהיו המינין אומרי' שותף היה במעשה בראשית שאם תזוז דעתו עליו אומ' לו יתוש קרמך במעשה בראשית ד"א כרי ליכנס למצוה מיד ולשמר שבת ד"א כרי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין גדולים ותקן סעודה וזימן את האורחים שני חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת, חכמות בנתה ביתה זה הבי"ה שברא את כל העולם כלו בחכמתו ואית דגרסי בהכמה הצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו ימים ונהרות וכל צרכי העולם שלחה נערותיה תקרא אלו אדם וחיה על גפי מרומי קרת כדברא בר בר חנה רמי כתי' על גפי מרומי קרת וכתי' על כסא בתחלה על גפי ובסוף על כסא ופירוש דבר זה כי בתחלת הפרשה באשה טובה שמדמה לחכמה כתי' על גפי ובסוף הפרשה שמוכר אשת כסילות וגו' כתי' בה על כסא מרומי קרת. ויש מי שמפרש דבר זה בטובה ומתקשה לנו הדבר שבאשת כסילות כתיב בה על כסא מרומי קרת והיאך יקשה בדבר מאשה רעה לאשה טובה והני דקא מפרשי דבר זה בטובה קא מתרצי שכל מה שנאמר באשה טובה מישל כנגדו באשה רעה ולכך קא מקשה החכם הכי משום דכאן כתי' גפי וכאן כסא ולא בריר לן האי פירושא אלא פירוש דברי רבה בר בר חנה היכיך אינון לפי שדבר באדם וחיה שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת קודם שחטאו על גפי פיר' משל הוא כאלו שהן למעלה למעלה על כנפי נשרים והם למעלה שהיו גבוהים על הכל ולאחר שחטאו בסוף כתי' בהו על כסא מרומי קרת שנעשו נמוכים בארץ מיהו עדיין על מרומי קרת הן שמסר להן הבי"ה רוב בריותיו של מטה בעבדותן שעובדן אותן ועושיין צרכיהן כגון הבהמות והחיות וזולתן. מי פתי יסור הגה חסר לב אמרה לו אמרו מלאכי השרת לפני הבי"ה מי פתי לזה אמי להן אשה שנא' נאף אשה חסר לב וברירושלמי גמי קא גרסי הכי למה נברא אדם באהרונה מושלים אותו משל שעשה סעודה משהוא מתקן את הסעודה הוא מוזמן את האורחים כך חכמות בנתה ביתה זה הבי"ה שבנה כל העולם בהכמה שני' ה' בהכמה יסר ארץ כונן שמים בתבונה הצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית ויכל אלהים ביום השביעי ויכל בישוי וישבות בשביעי ויש מפרשים חכמות בנתה ביתה הרי אחד ויש שם ו' כנגד ששת ימי בראשית ואח"כ הישבת לכו לחמי בלחמו ושתו ביין מסכתי וגו' חכמות בנתה ביתה אחד הצבה עמודיה ב' טבחה טבחה ג' מסכה יינה ד' אף ערכה שולחנה ה' שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת מי פתי יסור הגה חסר לב אמרה לו כלומר כל מי שהוא פתי וחסר לב אם אין לו מי שיוהיר ואינו סר הגה ואינו מתקן מלאכתו ומאכליו ביששת ימי בראשית אין לו מה יאכל בשבת ואסילו יש לו ממון רב אם אינו טורח ומתקן ומכשל מאכלו בערב שבת אין לו תבשיל שיאכל בשבת וכן העולם הזה דומה ליששת ימי המעשה ולערב שבת והעולם הבא דומה לישבת וכן דרשו ר"ל מומר שיר ליום השבת ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים ולכך העולם הזה יש בו טורח וכל הטורח בו ועוסק במצות גותנין לו מפרי מעשיו לעולם הבא שהוא שבת וכל מי שאינו טורח במצות ובתורה בעולם הזה אין לו כלום לעולם הבא ולכך התורה והחכמה מזהרת מי פתי יסור הגה חסר לב אמרה לו כלומ' מרה

בערב שבת כדי שתאכלו בשבת וטרחו בעולם הזה כדי שתמצאו שכר לעולם הבא והכי הזכיר כאן ששת ימי המעשה והכי הזכיר כאן השבת דכתי' לנו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי וזה הפסוק הוא רמז ליום השבת ולעתיד לבוא דכתי' ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי ולכך הוא כופל הלחם לנו לחמי בלחמו שערכתי וכפלתי ושתו ביין מסכתי ולכך החכמה מזהרת את האדם ואת הפתאים וחסרי לב שישונו בתשובה ויעסקו בתורה ויטרחו במצות בעולם הזה כדי שיוכו לעולם הבא ויטרחו בערב שבת כדי שיאכלו בשבת ולכך הוא מזהיר עובי פתאים וחיו ואשרו בדרך בינה שהפתי וחסר לב אם הוא שב הרי הוא חי כדכתי' שובו וחיו ואעפ"כ הוא אומר שאין אתה מוצא שחזור בו הליץ שהוא בעל זדון ונענש מפני שהוא מויד ואין מצוי לחזור בו תדיר כדכתי' ליץ יהיר עושה בעברת זדון אבל הפתי וחסר לב הרי הוא כשונג והוא מצוי לחזור בו ולכך אומר מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו ואומי' עובי פתאים וחיו ואשרו בדרך בינה אבל הליץ שהוא מויד ואינו חוזר בו כתיב ביה יוסר ליץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו והרשע נמי הוא מויד כמו הליץ אל תוכח ליץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך לאחר שדבר בחכמה סיים הפרשה באשת כסילות שהיא המינות ועבודה זרה ואשה זונה שלא ימשך אדם להן ויזהר מהן דכתי' אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת לקרוא לעוברי דרך המישרים אורחותם מי פתי יסור הנה וחסר לב אמרה לו מים גנובים ימתקו וגו' ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול וגו' ולפי שהזכיר למעלה שהחכמה בונה הבית וכל אותן השבחים בא להזכיר על אשת כסילות הומיה שלא דיה שאינה בונה בית ושאר כל השבחים אלא שעושה רעות כנגדן כלומר אשת כסילות לא בנתה ולא הצבה עמודיה ולא טבחה ולא מסכה ולא ערכה שולחנה ולא שלחה נערותיה ולא הזהיר על השבת לבא לנוח בלחמה הערוך וביינה המסוך הרי שלא עשתה כלום בששת ימי המעשה ולא הזהירה על השבת ולא די לה שלא עשתה כל אלה אלא היא עושה כנגדן רעות אחרות כנגד ששת ימי המעשה וכנגד השבת שהטובים זוכים בו לחיי העולם הבא ולגן עדן היא קונה כנגדו גיהנם לעצמה ולמאמיניה ולהולכים אחריה ואלו הן הו' רעות שעושה אשת כסילות כנגד ששת ימי המעשה והשביעית שקונה לעצמה גיהנם לפי שהיא מואסת בשבת אחד הומיה ב' ולא ידעה מה ג' וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת לקרוא לעוברי דרך המישרים אורחותם שהם הולכים דרך ישרה והיא מטה אותם מדרכם הישרה להפילם בגיהנם כנגד שהחכמה קורא לפתאים להחיותם ולהולכים לחיי העולם הבא ד' מים גנובים ימתקו ה' לחם סתרים יעם ופ' הדבר שהיא משמשת אותם ומזנה עמם ו' ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה שהוא גיהנם וכענין שכתו' למעלה באשה רעה כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה דרכי שאול ביתה יורדות אל חדרי מות ויש מי שמפרש מה שכתו' למעלה על גפי מרומי קרת בחכמה ובאשה טובה ולמטה באשה רעה היא אומרת וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת כלומי' שהחכמה אע"פ שהאדם מתעלה בה מרומי קרת הוא יושב על גפי כל' שמתעסק בו וישוב וטורה על הארץ בלא ספסל ובלא כסא. וכמו שאמרו רז"ל כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ועל הארץ תשב ודרשו נמי בהאי קרא חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעגי

אלהים אם אדם עושה עצמו כחיה שדורסת ואוכלת התורה מתקיימת בידו ואומ' קווצותיו תלתלים שחורות כעורב וכת' נמי בדוד יושב בשבת תחכמוני ראש השלישים הוא עדינו העצמי שמתקשה עצמו על דברי תורה כעין דלא מתני להו רבנן על גבי כרים וכסתות ולכך בהכמה על נפי מרומי קרת אבל באשה רעה כת' על כסא מרומי קרת שהיא מדמה עצמה להגביה למעלה על מרומי קרת ושם היא יושבת על כסא ומשם נופלת לעמקי שאול עם כל הרוגיה וכל קרואיה ולמעלה כת' חסר לב אמר' לו ולמטה באשה רעה כת' וחסר לב ואמרה לו כלומר לדרש שהיא קורא לו ווי ווי והפתי וחסר לב אינו מבין ואינו יודע דעתה וכמפרש למעלה באשה רעה הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יובל וכעכס אל מוסר אויל עד יפלה חץ כבדו כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא ויש מי שכתב בפירוש פרשה זו הכי חכמות בנתה ביתה למי שיש חכמה בונה בית בחכמה ויודע היאך לעשות תחתיים שניים ושלישים ואחר כך ועשית מעקה לגגך. עשה שערים ופתחים וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. הצבה עמודיה שבעה שעושה עמודים קורות ותקרה לחוק בהן. שבעה לשון רבים. ופתרון אחר הצבה עמודיה שבעה אלו ימי השבת שכל העולם מתגלגל בהם שלחה נערותיה תקרא שבהם מתעסקים בתורה נערותיה כמו וישלח את נערי בני ישראל וישאלו כמו כן קרוים נער כדכת' כי נער ישראל ואהבהו. טבה טבה מסכה יינה אף ערכה שולחנה כדכת' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וכת' וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' על גפי מרומי קרת קודם שילמד אדם תורה היא בענין דרכיה בהרים הרים הגבוהים לאחר שלמד תורה כספסל שבארץ ויוסיפו לך שנות חיים למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אשת כסילות הומיה זו עבודה זרה שיצרה של ע"ז מטעה את הבריות. וכן הוא אומר למעלה באשה רעה הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה ובאשה טובה כתיב יהי מקורך ברוך ושמה מאשת נעורך ומישל העברות באשה רעה שהיא בדמיון ע"ז וזונה וכישוף ומישל התורה והמצות והחכמה באשה טובה עד שסיים בס' משלי באשה טובה והמשילה באברהם אבינו כדכת' אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה וגו' ופרשה זו כולה אמרה באברהם אבינו כי בימיו היו כל האומות כופרים בעיקר והולכים אחרי הכישוף וע"ז ובכל תועבת השם אשר הוא שנא ובא אברהם אבינו והעיר את התורה ואת הצדקה ואת המצות וניתנה לו המילה לתשעים ותשע שנה כי התורה והצדקה והמצות כאלו ישנים הם בדמיון ומשל אותו עת כי לא היה מי שקיימן וקם הוא והעיר את הכל כדכת' מי העיר ממזרה צדק יקראוהו לרגלו יתן לפניו גוים וגו' ומאם הוא בכל האלילים ובכל הגילולים והעבירות ונדבק בעבודת בוראו והיה העולם כאלו משומם ועומד ליפול והקרהו אברהם במשל ודמיון כאדם שמקרה את הבית ומחוקה שלא תפול. וכדכת' וישע אשל בכאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ולשון ויקרא יש מי שמפרש אותו מלשון קירו כביכול בדמיון ומשל כאילו הקרה אברהם אבינו את העולם בבנינין וקורות ותקראות וחיוקו לבוראנו כרי שלא ימאם הבורא את עולמו שאלמלא שבה אברהם ולמד את כל העולם לעבודת בוראנו ועבדו הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו כמעט שלא כלה העולם אותו עת והיינו דכת' ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ והיינו דתנינן בסוף הלכות יצירה וכיון שבא אברהם אבינו והבינו ודאה וחקר והבין וחקק וחצב וצרף ועלתה בידו נגלה עליו ארון הכל הושיבו

בחיקו נשקו על ראשו קראו אוהבו וכתר לו ברית ולזרעו לעולם והאמין בה' ויחשבה לו צדקה כרת לו ברית בתוך עשר אצבעות ידיו והוא ברית לשון כרת לו ברית בתוך עשר אצבעות רגליו והוא ברית מילה ואית דגרסי איפכא בתחלה בעשר אצבעות רגליו הוא ברית מילה ואחר כך אצבעות ידיו והוא ברית לשון קשר בלשונו והמקום גולה לו את הסוד ואית דגרסי והמקו וגילה לו את הסוד משאבן במים דלקן באש דעשן ברוח בערן בשבעה ונהגן בשנים עשר מזלות ובסוף הספר אנו עתידין לפרש משנה זו בסיעתא דשמיא. ולכך לא פירשנוה כאן ולפי שבימי אברהם אבינו היו כל העולם עובדי ע"ז וקם הוא ומאם בכל האלילים שבעולם ועבר את בוראו עבודה שלימה ודבק בבוראו ולימד את כל הבריות לעבדו ולמאוס באלילים וכענין שכתוב ואת הנפש אשר עשו בהרן. ועסק בתורה ובחכמה מלבו קודם שניתנה התורה ולימד את הבריות איסור ע"ז וריחוקה וטומאתה עד שקבע מסכתא גדולה בדיני ע"ז וריחוקה וכדגרסי' עבודה זרה דאברהם שית מאה פירקי הוה. וכן נמי לפי שבימי האמינו רוב הכופרים ורחקו מעבודת האלילים לפי שהוכיחם אברהם אבינו וראו מעשיו הטובים והודיעם ארחות היים שלימדם ייחודו של בוראנו שיאמינו בייחודו ודיעה שלימה ודעת ברור ניתן לאברהם אבינו והביעו שני כליותיו חכמה כדכתי' אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי והוציא הלכות יצירה מלבו בנבואה ושנה אותם והודיעם לתלמידיו כדי שיאמינו בייחודו של מקום. ומצינו בהרבה נוסחאות מהלכות יצירה המצויין עדיין בדיני שכתו' בתחלת הספר או בסופו היכן הרין ספר אותיות דאברהם אבינו דמתקרי ס' יצירה כל דיצפי ביה לית שיעורא לחכמתיה ואין אנו יודעים בבירור אם עשה אברהם אבינו זה הספר או לא ואנן לעניות דעתין תימחה רבא הוה לן זה הדבר שאם היה זה הספר עשוי כך מימי אברהם אבינו ובאו כל הנביאים אחריו ולא הזכירו זה הספר ולא אמרוהו לא על שמו ולא על שמם וכמו שמצינו במשלי שכתוב בו גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה ודבר זה לא איפשר למהיו הכי ועוד מה דינו של הספר אם מתורה שבכתב הוא והרי הוא אינו נחשב מספרי הקדש ואם תאמר שהוא מתורה שבעל פה היאך עשאו נביא ויקרא הספר מתורה שבעל פה ולעניות דעתין חזי לן לפי שתחלת מי שהוציא הלכות יצירה אברהם אבינו שהיה עוסק בהן בחכמתו ושמא בימיו היה לו פרקים הרבה ממנו ברב חכמתו הגדולה שהיה מתעסק בו עד שהיה מוציא ממנו חכמות גדולות ושמא היה מתעסק בו עד שהיה מוציא ממנו חכמות גדולות והיה מתעסק בהלכותיו עד שהיו נוצרין לו כמו בריות מרוב הלימוד שהיה עוסק ביצירת העולם ובאותן השמות הגדולות והקדושות והיה הוא לומד הרבה מהלכות עד שהיה יכול לכתוב ולהבר מהם ספרים גדולים מיהו לא ניתן לו ליכתב על ידי נבואה לפי שהיה מתורה שבעל פה וכמו שהיה עוסק אותו עת במסכת ע"ז עד שהיה עולה המסכתא אותו עת לשית מאה פירקי ולפי שהיה מתורה שבעל פה לא ניתן לו ליכתב אלא לעסוק וכמו שהיו כל הנביאים עוסקים בתורה שבעל פה ולא ניתנה להם לכתוב ממנה כלום אלא שהיו עוסקים בה בתורה ובחכמה ולא על ידי נבואה וכדכתי' אלה המצות וגו' ודרשו רבנן אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש בהן דבר מעתה. וכדגרסי' בתמורה בפרק יש בקרבנות היחיד תנו רבנן משמת יוסי בן יועור איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם בטלו האשכולות מאי אשכולות איש שהכל בו ואמר ר' יהודה

אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להם לישראל מימות משה רבנו עד שמת יוסי בן יעזר היו למדין תורה כמשה רבנו מכאן ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבנו והאמר רב יהודה אמ' שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה רבנו אמרי דאשתכח אשתכח אבל דנמירי להו הון נמירי כמשה רבנו והתניא משמת משה אם רבו מטמאים טמאו אם רבו מטהרים טהרו ליכא הוא דאימעיט ומינמר נמירי כמשה. גופא אמ' רב יהודה אמ' שמואל ג' אלפים הלכות נשתכחו מישראל בימי אבלו של משה אמר לו ליהושע שאל להם לא בשמים היא אמר לו לשמואל שאל להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אמ' ר' יצחק נפחא אף הטאת שמתו בעליה נשתכחו בימי אבלו של משה אמר לו לפינחס שאל אמר להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. אמ' רב יהודה אמ' רב בשעה שנפטר משה רבנו לן עדן אמ' לו משה ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך אמר לו ר' כלום הנחתך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כתבת ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד תשש כחו של משה ואית דגרסי של יהושע ונשתכחו ממנו ג' מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להרגו אמר לו הבי' לומר לך אי איפשר לך וטורדן במלחמה שנא' ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון וכת' בעוד שלשת ימים הבינו לכם צידה. במתניתא תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזרות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. אמר ר' אבהו אעפ"כ ההזירן בן קנו מתוך פלפולו שנא' וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב הקטון ממנו. וכן הכא נמי בהלכות יצירה לפי שהוציאן אברהם אבינו בחכמה יתירה שנתן לו ה"ב"ה ובימיו רוב הכופרים באל האמינו. והיה הוא עוסק בהלכות יצירה ומורה לכל בני הדור ונמסרו לו חכמות גדולות בחכמות יצירה ובהלכות יצירה והיו בידו סדורות על פה ולא ניתן לו ליכתב ושמא נשכחו אותן החכמות. או לא נשכחו וכיון שבא משה רבינו וניתנה כל התורה כולה על ידו תורה שנכתב ותורה שבעל פה שנכתב בכתב ושבעל פה בעל פה ונתנו אותו עת הלכות יצירה בכלל שאר תורה שבעל פה ולפי שהוציא אברהם אבינו בזמן הלכות יצירה תהלה ונמסרו לו אישור שמשום הכי כתבו בו בני הדור הדין ספר אותיות דאברהם אבינו ולא שידוע בדווקא שכך נמסר לנו מידו רב מפי רב והיום אין אצלנו מהם אלא מעט מוער כמו שרבותינו ז"ל חכמי התלמוד היו סדורות אצלם כמה חכמות על פה כמו מעשה בראשית ומעשה מרכבה והלכות היכלות רבתי וזוטרתי וכמו הלכות יצירה וכמה מדומיהן וכדכתי' ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. וכהיא דאמרין ביש נוחלין ואיתא נמי במסכת סוכה בפרק הישן תנו רבנן שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהם ראויים שתשרה שכינה עליהם כמשה רבנו שלשים מהם ראויים שתעמד להם חמה כיהושע בן נון ועשרים מהם בינוניים גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל וקטון שבכולם רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח תורה ומשנה תלמוד הלכות והגדות דקדוקי תורה דקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות ותקופות גימטריאות וממשלות ככשים וממשלות שועלים ושחת שרים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי שרת ודבר קטון ודבר גדול דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטון הוויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמ' להנחיל אוהבי יש ואוצרתיהם אמלא ופירוש הוויית דאביי ורבא להודיע כי הקושיות והדקדוקין שהיו עוסקין בהם

היום אבי ורבא סדור היה הכל בידי הראשונים כגון רבן יוחנן בן זכאי וחביריו ולא היו צריכין להקשות בהן ולטרוח באותן הקושיות כי הכל היה סדור בידם וכן אחר שקטן שבכולם הכי גדול שבכולם עאכ"ו אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורה עליו מיד נשרף פיר' מזיו השכינה שהיתה במושבו דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך וגרסי' בחגיגה בפ' אין דורשין רב הוה גמיר מעשה מרכבה סבי דפומבדיתא הוה גמירי מעשה בראשית אמרי ליה אנמרין מעשה מרכבה דנגמרך מעשה בראשית אמר להן אנמרון ברישא אנמרוה לבתר דגמר אמרי ליה ליגמרון מר במעשה מרכבה אמר להו תנינא בהו דבש וחלב תחת לשונך דברים שמתוקין מדבש וחלב יהו תחת לשונך רי אבהו אומר מהכא כבשים ללבושך אל תקרי כבשים אלא כבשים דברים שהן כבשונן של עולם יהו תחת לשונך. וזה שעשתה להן רב יוסף לא שהונה אותם הם ושלום אלא לפי שהיה מסורת בידו שאין מוסרין אלא לזקנים בחכמה ובימים ולאב בית דין ושלבו דואג בקרבו וכמפורש ברישא דשמעון ושמא לא היה להן זקנת ימים או לא היו להם אב"ד וזה שלא אמר להן בתחלה כך דחה את השעה בדברו כדי שילמדו לו הן מעשה בראשית וזה שאמר להן בסוף תנינן בהו דבש וחלב תחת לשונך פי' שיהיו תחת לשונך עד שיבואנו מי שילמדם שיהיה זקן בימים ויהיו בו כל המדות הללו שפרשנו. וכן הלכות יצירה שאמרנו שהיו עוסקין בהן הרבה מחכמי התלמוד היה מסור בידם בכלל התורה שבעל פה איפשר כמו משניות או כמו ברייתות החצונות שהיון לתלמוד או כמו שאר סיפרי דבי רב וכההיא דגרסי' בסנהדרין בסוף פ' ארבע מיתות אמ' רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שני' כי עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם ופירוש הדבר שאם היו צדיקים רוצים והיו אונסין עצמם ועוסקין בתורה ולא בדבר אחר היה הבורא מזמין להם ובורא בעבורם עולם חדש בכל עת ומי מעכב זה העונות כי העונות היו מבדילים וגו'. רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה אמ' ליה מן הבריא את הדר לעפרך רב הגניה רב הושעיה הוה יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בהלכות יצירה מברי להו עגלא תילתא ואכלי ליה ודברים אלו הם הרבה תמה אצל כמה בני אדם ולמאמינים אין מדברי חכמים ודבר זה בדקדוק אמרוהו והוא הלכה ואין לומר כי בתורת משלים נאמרו אלו הדברים ויש מי שמפרשים בו הכי בזה שאמרנו רבא ברא גברא וכן בהא דרב הגניה רב הושעיה דמברי להו עגלא תילתא כלומר שמפני שהיו עוסקין בהלכות יצירה בקדושה וטהרה והיו מעיינין ומדקדקין היאך ברא הבי"ה עולמו והאותיות שברא וצירף וחתם בהם בעולמו וכההיא דאמרני' יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וכו' ומפני שהיו עוסקין וטורחין באותן הלכות היה מזמין להם הבי"ה כמו בן אדם חדש או כמו שור או שאר בהמות הכל לפי טורחן שאם היו טורחין באותן הלכות ומתפללין בקדושה כדי שיהא שבר הטורה כל כך עד שיומין להם הבורא כדמות בני אדם חדש אך כדי להפריש בינו לבין שאר בני אדם מפני שאין כל חדש תחת חשמש ומששת ימי בראשית והלאה לא נברא בעולם אלא על ידי אדם וכן כל הנבראים מערב שבת בין השמשות והנה נולדים הם אדם מאדם ובהמות מבהמות ועופות מעופות אבל אדם חדש לא ואלו הנבראים שהיה הבורא מזמין לאותן הצדיקים שהיו עוסקים בהלכות יצירה והיה הבורא מזמין להם שבר

טורחן כמו בן אדם שאינו משיב לכל דיבור שיאמר לו כדי להפריש בניו לבין
 שאר בני אדם מפני שאין כל הדש תחת השמש ולהודיע שהיה אדם חסר ולא
 ברוי ממש אלא שהיה מראהו הבורא ברמיון ושהיה לו הילוך ומישמוש. וכן נמי
 אותן שלא היו עוסקין באותן הלכות וקדושות כל כך כדי שיהא שבר טורחן בן
 אדם והיה שיעור טורחן בהמה היתה אותה הבהמה כמו בן אדם שלא היה לה
 נעיא ופעיא אך היה לה הילוך ומישמוש והיתה יכולה להאכל וכמו שהיה יורד
 מן לישראל ואוכלים אותו והיה דבר שלא נזרע וכדאמרני' נמי בהאי פירקא דארבע
 מיתות בכשר שהיה אדם אוכל התם בכשר היורד מן השמים ומי איכא בשר יורד
 מן השמים אין כההיא דר' שמעון בן הלפתא דהוה קא אויל בארחא פגעו ביה
 הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה אמר הכפירים שואנים לטרף ולבקש מאל אכלם
 נחיתן תרת' אטמתא חדא אכלו וחדא שבקה אייתי' ואתא לבי מדרשא ושאל אם
 היא מותרת לאכול ואמרו אין דבר טמא יורד מן השמים ואע"פ שירדה דמות
 חמור או דמות שאר בהמה טמאה היא מותרת שאין דבר טמא יורד מן השמים
 וכההיא נמי דגרסי' במנחות בפ' ר' ישמעאל אומר עומר היה כדעדי טייעא נחיתא
 ליה רוס כיוצא חיטי בתלתא פרסי' ויש נמי מי שפירש כי זה שהיו עושים באותן
 הימים החכמים לא היה בריאת בן אדם ממש ולא בהמות ממש אלא קרוב היה
 הדבר מחכמות החיצונות כמו חכמת המכשפות ואהוות העינים והיה הדבר בהיתר
 ובמצוה ולא בעבירה נחיתה חכמה גדולה מאותן החכמות של כשוף ואהוות עינים
 וחכמתה עורפת על שאר כל החכמות שבעולם מוולתן ודומה להן אבל לא היה
 מעשה ממש אלא (לא) היה נראה לעינים והיה לו מישמוש ונראה כמו שאדם
 יכול לאוכלו והיה בו כח שהאוכל ממנו היה שבע ממנו כמו משאר הנאכלים שהן
 ממש ומאן דקא מפרש הכי קא מייתי ראייה ממש ממאי דאמר נמי לקמן בסוף
 האי פירקא דארבע מיתות אמר אביי מאן דקפיד אמנא שיד ואית דגרסי שיד לא
 קפיד אמנא כשפים אמ' אביי הילכות כשפים כהילכות שבת יש מהן בסקילה ויש
 מהן פטור אבל אסור יש מהן מותר לכתחלה העושה מעשה בסקילה האוחז את
 העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדרב חנניה ורב הושעיה והוא מה שאמרנו
 לעיל דרב חנניה ורב הושעיה כל מעלי שבתא הוו עיסקי בהילכות יצירה כו'.
 ונשאל רבנו האי גאון ז"ל בקצת מהני ענייני. וזו היא נסח השאלה והתשובה
 שאלנו מאדוננו לאודות השם וכי יש כמה שמות מי שעושה בהם מעשים גדולים
 שלא יתכן לאדם לעשותם אלא כדרך אות ומופת כגון המחביא את עצמו מן
 הלסטים והאוסר אותם והשיב כל אלה וכיוצא בהן דברים בטלים ואומ' כי אפילו
 הם צדיקים גמורים אין נעשה להם כזאת ותמהנו מזה כי כמה מחכמי ארץ ישראל
 ומחכמי ארץ ארום אנשים חכמים חברים נאמנים מגידים כי ראו זאת בפרהסיא מי
 שלוקח עלים של קנים ושל זית וכותב עליהם ומשליכם כנגד הלסטים ולא יכלו
 לעבור ויש מי שכותב אותו על חרס ומשליכו על הים והוא נח מועפו ומשליכו
 על אדם והוא מת לאלתר וכמה דברים מגידים ממה שראו ושמעו מאבותיהם
 ומקפיצת הדרך וכמה דברים מגידים וכמה ענוים הגירו והעידו כי ראו פלוני
 אדם ידוע מבעלי השם בערב שבת במקום פלוני ונראה במקום אחר מהלך כמה
 ימים עוד בערב אותו שבת ונראה באותו השבת במקום הראשון ודבר ברור ומפורסם
 לאנשי ספרד ומסורת בידם מאבותיהם כי מר גטרונאי גאון ז"ל בקפיצת הדרך בא

אליהם מכבל ורביץ תורה וחזר וכי לא הלך בשירה ולא נראה בדרך וכמה ספרים
 מצוין אצלנו כתוב בהן מהשמות ושמות המלאכים וצורות הותמות ואומר הרוצה
 לעשות כך והרוצה להגיע לכך יכתוב כך וכך על כך וכך ויעשה כך וכך ונתקיים
 לנו המעשה והיו הזקנים ואנשי היראה בשרואין אותם הספרים מתפחדים מהם ולא
 מגיעין אליהם ואומרים כי פלוגי עשה מעשה כך וכך כמו זה הכתוב בספרים ונתקיים
 המעשה אבל נסתמו עיניו ויש מי שלא יוציא שנתו לפי שלא היה בטרה בעת
 שזכר את אותו השם ואם על כל זה יאמר אדוננו דברים בטלים אדוננו יודע
 באמת וחכמתו למעלה ממה שהגיע לנו. ועוד שנראה בדברי רבותינו ממה שיש
 בו זכרון שם מפורש כגון מעשה דאשמדאי שדר לבניהו בן יהודע ויהב ליה
 שושילתא דחקיק עלה שם ועוקתא דחקיק עלה שם בו ועוד בסוף אתויה לשלמה
 ויהבו ליה עוקתא דחקיק עלה שם ושושילתא דחקיק עלה שם ובכמה מקומות
 מזכירין חכמים מעשיות של שם ועוד במעשה דר' אליעזר עם חכמים שאמר להם
 שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה ג' אלפים הלכות בנטיעות קישואין בו
 עד ואמרתי דבר ונתמלאה כל השדה קישואין מהו הדבר שאמר ולענין השם
 שאמר אדוננו שפירש אותו לצדיק הוקן רבנו נ"ע ואמר כי מי שידענו וזהיר בו
 ומשמרו בטרה יהיה אהוב למעלה בו ידיעה מה היא ידיעת צירופו וחיבור
 האותיות כמה שפירש אדוננו או יש ידיעה אחרת ועוד מה שהיו המדות התמימות
 וזקן ושבור לבו וכל מדות השבח שרוצה להתפלל בו ולהתחנן בו ולבקש מהב"ה
 בקשה היאך אומר בתוך התפלה מחוברת כגון סליחות ברחמינות ומזכירות הצורך
 שיש לו והצרה שהוא בה ומזכיר אותו השם במקום שיאמר ה' או בתוך שמונה
 עשרה בברכה שהוא צריך להזכיר בה כגון תפלה על החולה בברכת רפאנו וכן
 כל ברכה וברכה מה שראוי להזכיר בה ובחתימות הברכה במקום שרוצה להזכיר
 שם יזכיר אותו השם וכן בשאלת הלום היו כמה זקנים וחכמים וחסידים אצלנו
 יודעים אותם ומתענים כמה ימים ולא אכלו להם ולא שתו יין ולנים במקום טהרה
 ומתפללים וקוראים פסוקים גדולים ידועים ואותיות במספר ולנים ורואים חלומות
 מופלאים דמות נבואה ויש מהן ממי שהיו לו בדמיונו לכל אחד צורה ידועה לזה
 זקן ולזה בחור יתראה לו ויגיד לו ויקרא לו פסוקים שיש בהן ענין שישאל עליו
 יודיענו אותנו ויבאר לנו כל זה בחכמתו ואם יזכור אותו השם באותה התפלה של
 הלום על דרך בקשה והיאך יהיה והיאך יעשה ואם יראה אותנו אדוננו שיכתוב
 לנו אחת או שתיים ממה שירע וממה שישמע מאיתני עולם אבותינו כי היו עושין
 אותה והיאך היו עושין אותה כדי שתהא מסורת מפיו הקדוש והטהור יעשה כחכמתו.
 כי כמה מצויות אצלנו ואומי לנו בני ארץ ישראל ונתפחדנו מלהגיע אליהם כדי
 לסמוך מפי קדוש וטהור כמו אדוננו ולענין הכישוף שאמר אדוננו אינו אלא
 בהקטרות וכיוצא בהן בשרים זה שאמרו רז"ל בשאלה שישאל טורנוס רופוס הרשע
 את עקיבא ובסופא אמר קברו של אביו מוכיח שאינו מעלה עישן בשבת ואנו רואים
 אותם כי עושים כמה מעשיות בלא קיטור מה פירוש המעשה והיאך תחוק ידי
 עוברי עבירה לעשות מעשים הללו שרומה לרואיהם המעשה נביאות ומה הפרש
 יש בין מעשה נביאות למעשה כשפות ומה היא עניינין מהן ראויין לתשובה ומהן
 כגון מה שכתבנו אליכם בעבור דברי הבאי שכתב אלינו נבר בייש כמה שמות
 שיעשה מהן מעשים גדולים שלא יתכן לאדם לעשותן אלא בדרך אות ומופת והשבנו

כי אלו וכיוצא בהן דברים בטלים. ותמהתם עכשיו בשאלתנו כי כמה מחכמי ארץ
 ארום וארץ ישראל אנשים חכמים חברים נאמנים מנידים כי ראו זו בפרהסיא ולא
 ידענו ממי תמהתם ממנו או מהם תמהתם כך ראוי ואם ראו כי מאחר שעמד
 בלבבכם כי מעשה בשני מעשים שלא יעשה אלא אות ומופת כמה תכירו אותות
 של נביאים ממה שהדיוטות עושין בשם ומה יהא הפרש בין נביא ובין זולתו ודבר
 זה האמור בשאלה בעבור צדיקים גמורים חלוקה היא בין חכמי שיקול הדעת יש
 שאומרים כי איפשר שהב"ה עושה לצדיקים נסים שהן כאותות שנעשות לנביאים
 ויש אומרים כי האותות אינן נעשין אלא מופת להפריש בין שקר לאמת ולהיות
 אות למדבר בשם אלהים אשר הוא שלחו באמת ולפיכך רוב הגבורות והנפלאות
 שאין יכול לעשותם אלא הבורא לא תהייה אותות לנביא אשר שלחו ה' באמת
 כי שם האלהים כמנהגו של עולם ואין האותות לנביאים אלא שינוי מנהגו של
 עולם בדבר הנוצר יכול לעשותו ואין עושהו אלא היוצר בלבד שאם תאמר שאף
 הצדיקים גמורים עושה להם אותות להודיע צדקן איפשר שירבו הצדיקים בעולם
 ורבו המעשים האלה בעולם. ויהיו כמנהג ולא יהיו כאותות אין נעשין אלא לפרקין
 ולעתים החוקות שכשנעשו בני אדם תמהים מהם אלא כשירבו יהיו כל גבורותיו
 של הב"ה הנהוגים ויהיה יישוב השמש ממערב למזרח בעיני בני אדם כצאתה ממזרח
 למערב כי זה וזה אין יוצר יכול לעשות אלא זה אות כי איננו מנהגו של עולם
 ואין היוצר עושהו הרבה ואין נראה אלא מופת וזה אינו אות כי הוא ואם ירבה
 זה כזה גם הוא לא יהיה לתמה ויסור הדבר כלהיותו אות ויש דברים שאי אפשר
 להיותן כד עקר כאשר אמרתם כי יש שאומרים שם ומחביאם עצמם מן הליסטים.
 ודברים עצמם הללו צריכין פרט כי הם אומרים שעניניהם חשוכות כמו מוכה בסגורים
 שאינו רואה לא את אלו ולא את זולתם עקר דבר זה חלי הוא ומצוי בעולם אבל
 להיות שני בני אדם זה רחוק כמו זה ושניהם גופים עבים ולא בראי רוח שאינה
 עבה ואין בה שהוא קטן מלהראות והלסטים רואים זה את זה שלא אמי שם.
 וספר יצירה חמצוי היום אצלנו בנוסחאות אע"פ שיש קצת נוסחאות שמערבין
 אותו אבל ברב הנוסחאות הוא חלוק לחמשה פרקים. והרין הוא נוסחא דיליה.
שְׁלֵשִׁים ושתיים נתיבות פליאות חקק יה ה' צבאות אלהי ישראל אלהים
 חיים אל שדי רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו בשלשה ספרים בספר וספור:
 עשר ספירות בלימה ושנים ועשרים אותיות יסוד עשר ספירות בלי מה מספר
 עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית ייחוד מכוונת באמצע במילת הלשון ובמילת
 המעיר. עשר ספירות בלימה עשר ולא תשע עשר ולא אחד עשר הבין בחכמה
 וחקם כבינה בחון בהם וחקור בהם והעמיד דבר על בריו והשיב יוצר על מכונו.
 עשר ספירות בלימה מרתן עשרה שאין להם סוף עומק ראשית ועומק אחרית ועומק
 טוב ועומק רע ועומק רום ועומק תחת עומק מורח ועומק מערב עומק צפון ועומק
 דרום וארון יחיד אל מלך נאמן מושל בכלן ממעון קדשו ועד עדי עד. עשר
 ספירות בלימה צפייתן כמראה הבזק ותכליתן אין להן קץ דברו בהן כרצוא ושוב
 ולמאמרו כסופה ירדפו ולפני כסאו הם משתחווים. עשר ספירות בלימה נעוץ סופן
 בתחלתן כשלהבת קשורה בנחלת שארון יחיד ואין לו שני ולפני אחר מה אתה
 סופר. עשר ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר בלום פיך מדבר ואם רין לבך
 שוב למקומו שכך נאמר רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית. עשר ספירות בלימה

אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבור וזו היא
 רוח הקדש. שתיים רוח מרוח חקק וחצב בה כ"ב אותיות יסוד שלש אמות ושבעה
 כפולות ושנים עשר פשוטות ורוח בכל אחת מהן. שלש מים מרוח חקק וחצב בהן
 תהו ובהו רפש וטיש חקקן כמין ערונה הציבן כמין חומה סבבן כמין מעויבה. ארבע אש
 ממים חקק וחצב בה כסא כבוד ואופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת ומשלשתן
 ייסד מעונו שני עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט חמש חתם רום בעד שלש
 פשוטות וקבען בשמו הגדול יהו וחתם בה שש קצוות ופנה למעלה וחתמו ביהו שש
 חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביהו שבע חתם מורה פנה לפניו וחתמו בהיו שמינית חתם
 מערב ופנה לאחוריו וחתמו בהיו תשיעית חתם דרום פנה לימינו וחתם בויה עשר חתם
 צפון ופנה לשמאלו ביהו. אלו עשר ספירות בלימה רוח אלהים חיים ורוח מים
 ואש ורוח מעלה ותחת מורה ומערב צפון ודרום. סליק ליה פרקא קמא. ונחזור
 לפירושו דעניות דעתין והוי יודע כי בעל הספר הזה קיצר את דבריו ועשה אותו
 קטן וחתום ונעול ודבריו סתומים כמו ספר שיר השירים והזון דניאל ודברי הימים
 אשר הם אמורים בסתמות ויש תחתיהן חכמות גדולות וכל חכמה צריכה לב ואינה
 מתפרשת ומתבררת יפה אלא בכיוון הלב וגם כן כל האומניות צריכות לב עמוק
 כדכתי' מלא אותם חכמת לב וגו' וכל שכן חכמת התורה שלא ימצאו לה לומדיה
 ועוסקיה סוף מרוב חכמות שבה ואינה מתפרשת אלא בכיוון הלב כדכתי' ובלב כל
 חכם לב נתתי חכמה ואומר לב חכם לימינו וכן בעל הספר הזה מפני שיש תחתיו
 חכמות גדולות ופלאות עמוקות פתח לו ל"ב בתחלתו שהם שלשים ושתיים נתיבות
 כלומר כי ל"ב נתיבות אשר תחתיהם דברי הנביאים ובל"ב נתיבות יוכרו וידעו דרכי
 הליכתן וברייתן וכל ענייניהן והל"ב נתיבות הם ל"ב נתיבות ממש שהם האותיות
 והחשבון והם נמי רמוזות אל לב שהוא ל"ב בשם קריאה ולא בחשבון כי הלב
 מבין והחכמה בלבו של אדם היא נגמרת. ומן הלב הוא מבין אותה וכדכתי' ובלב
 כל חכם לב נתתי חכמה וכן ההרהור והיצורים הרעים והטובים מן הלב הם יוצאים
 ולכן כתי' לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו שהחכם מוצא מלבו הרהורים ויצורים
 ומחשבות טובות ולב חכם ימימין ומוליכן לדרך טובה שהוא דומיא של ימין ולב
 כסיל מוצא הרהורים ויצורים ומחשבות רעות מלבו ומשמאלו לדרך רעה דומיא
 לשמאל שאינו דרך ישרה וכהיא דגרסי' בברכות בפ' הרואה אמ' רבא יצר הרע
 דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב שני זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח
 ושמאל אמר דומה לחטא ועקר הנירסא דומה לחטה שני לפתח חטאת רובץ
 ופירוש זבוב חטא סימנא בעלמא לומר שהן דבר קל. כליות יועצות אחת דטובה
 ואחת לפורענות ומסתמא דטובה לימין שני לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו.
 ת"ר לב חכם מבין כליות יועצות קנה מוציא קול וושט מכניס כל מיני מאכל ריאה
 שואבת כל משקין לשון מחתך פה גומר כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומנחתו
 טחול מצחק קרקבן טוחן קיבה ישנה ננער ישן או ישן ננער נימוק והולך לו ננערו
 שניהם או ישנו שניהם מיד מת. תניא ר' יוסי הגלילי אומ' צדיקים יצר טוב שושפן
 לבי חלל בקרבי. רשעים יצר רע שושפן שני נאום פשע לרשע בינונים זה זה
 שושפן שני כי יעמד לימין אביון וכיון שהלב מבין את החכמה לכך פתח ספר
 יצירה בתהלת דבריו בל"ב שהוא הלב כי בלב ימצא אדם דרכי החכמות ודרכי
 הנבראים כולם שהכל בכלל ל"ב נתיבות פלאות. ופתח נמי בעל הספר בלב שהתורה

שהן חמשה חומשי תורה שעבורה נבראו ל"ב נתיבות שהן כל הנבראים בא להודיע שהתורה נמי פתחה בל"ב בגלגל חוזר כי התורה מצוותיה בגלגל חוזר כי הוא רצוא ושוב שכיון שאדם משלים לעיני כל ישראל צריך לחזור לאלתר לבראשית והיא לב בגלגל חוזר לומר שהתורה שהיא כוללת כל החכמות אינה מתקיימת אלא בלב נכון ומכוון ולכך פתחה התורה בב' וסימה בל' ב' דבראשית ולי' דלעיני כל ישראל לומר שהתורה צריכה לב ולכך לקחה מספר הקטן בתחלה שהיא ב"ל להפוך הדבר לדרשו בגלגל חוזר לומר שהתורה מצותה לעסוק בה בגלגל חוזר ולדרשה בגלגל חוזר בשעה שמשלים אותה שהיא לעיני כל ישראל לאלתר יחזור לבראשית וכשאמי לקמן שכך נאמר רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית. וברית היא התורה שני אם לא ברית יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתו. ופירוש רצוא ושוב שכל המשלים התורה לאלתר צריך לחזור לתחלתה בגלגל זה החוזר וכשמשלים לי' של לעיני כל ישראל לאלתר יחזור רב' דבראשית בלי הפסק ואם עושה כן הרי לבו בה ויש לו טובת הלב וזוכה בתורה וזוכה לנן ערן ולחיים ולחיי העולם הבא ומקיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' ואם קורא אדם את התורה וכשמיים אותה אינו חוזר עליה לאלתר הרי אין לבו בה ואינו מקיים מצות לא ימוש והוא מאותן שנאמר בהם שנה ופירש שהוא שנאו. יותר מעם הארץ והוא נידון ומחויב יותר ממנו והוא דומה לכהמה שאין לה לב ולא עסק בחכמות לב אלא כל כיון שלא חזר הגלגל בדכתי אדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נדמו ועליו נאמר לב כסיל לשמאלו ולכך פתחה התורה כל ולא לב לומר לנו זה הדמיון שמי שאינו חוזר עליה נאמר עליו אדם ביקר כל ילין הוא לב כסיל לשמאלו שהוא מהופך והוא כל ואינו לב אבל החוזר עליה קיים מצות לא ימוש ומצות גלגל החוזר ונאמר עליו לב חכם לימינו ואומר ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ומקיים מצות גלגל החוזר וראויה לגלגל החוזר דמיונו כמו שאנו עתידין לפרש לקמן בסיעתא דשמיא. בפרק שני מהלכות יצירה אלו חזר גלגל פנים ואחור וזה סימן לדבר אם בטובה ואית בגרסי' אין בטובה למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע וזה דומה לו אדם ביקר כל ילין וכשחוזר הגלגל ואתה מקדים ללב נמצא לב חכם לימינו ובלב נכון תנוח חכמה ויש מי שמפרש לכך פתחה התורה בב' ולא בל' בתחלה והקדימה חשבון המועט למרובה וכדכתי' ושני חיי עמרם שבע ושלישים ומאת שנה. וכדרך הזה רוב חשבונות התורה שהוא מקדים חשבון הממועט למרובה וכך נמי כאן הקדים חשבון הממועט למרובה ועוד נמי בכאן יש דרש גדול למה הקדימה ב' לל' כדי שתפתח התורה ובריאת העולם נמי בתחלה בכ' מפני שהתורה כלה ברכה וחיים וכדי שתהא ברכה מצויה בעולם וכמפרש כל זה בדרש ובא בעל הספר הזה בעל יצירה ופתח בל"ב להודיענו כל אלו הדרשות ולהזכירנו פירוש התורה שמצותה בגלגל חוזר וכן נמי להודיענו שהעולם אינו עומד ואינו מתקיים אלא בזכות לומדי התורה שחוזרים ל"ב כמצות גלגל חוזר וגם רמו לנו שאין העולם מתקיים אלא בזכות הקרבנות שהיו קרבים על המזבח שיסודו ל"ב אמות וכמפורש במס' זבחים בפ' איהו מקומן על פיסקא דמתניתין דמה טעון שתי מתנות. תני לוי כיצד בונין המזבח מביא מלבן שלשים ושתיים על ל"ב ונבהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות גדולות וקטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו היסוד וחוחר ומביא מלבן שלשים על שלשים ברום חמש ומביא חלקי אבנים מפולמות גדולות וקטנות ומביא סיד וזפת

וקוניה וממחה ושופך וזהו הסובב וחוזר ומביא מלבן עשרים ושמונה על כ"ח וגבהו שלש אמות וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן אמה על אמה וגבה אמה וזהו מקום הקרנות וכן לכל קרן וקרן ותנן נמי במס' מדות פי"ג המזבח היה ל"ב על ל"ב אמה עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמצא ל' על ל' עלה חמש וכנס אמה זהו הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד אמה מקום המערכה. אמ' ר' יוסי מתחלה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה כמדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ"ב. וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ד' אמות מן הצפון וד' מן המערב כמין גמא שנא' והאריאל שתיים עשרה אורך בשתיים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב וכשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע היה מורד י"ב אמה לכל רוח וחוט של סקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים היסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת. ולכך רמו לנו בעל הספר הזה ל"ב וכן התורה נמי ל"ב כלומר שמפני יסוד המזבח שהיה ל"ב והתורה שהיא ל"ב בזכותן העולם מתקיים וכן נמי המזבח יסודו ל"ב כנגד התורה שהיא ל"ב וכונס ועולה כמו שפירשנו עד שחזור מקום המערכה לכ"ד על כ"ד ומקום המערכה כ"ד כנגד התורה כולה שהיא כ"ד ספרים וזה שאמ' ר' יוסי מתחלה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה כמדה הזו יש לנו לפרש ולומר מסברא שר' יוסי לא חלק בהדי תנא קמא אלא מפרש הוא את דבריו ואולי איפשר דבגמרא מפרש טעמא שחלקו ר' יוסי ותנא קמא והשתא בעונותינו שאין נמצא היום למסכת מדות גמרא יש לנו לומר כיון שאנו מוצאים בסוק סיוע לדברי ר' יוסי והפסוקים מפורשים בדבריו יש לנו לומר בוודאי כי ר' יוסי מפרש הוא דברי תנא קמא ואינו חולק עמו והיאך הם הפסוקים מפורשים כר' יוסי מפני שכתוב בס' יוחסין ויעש מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים רחבו ועשר אמות קומתו וזה השיעור בודאי נאמר במקום מערכה שהיה כ' על כ' כמו שמפרש ר' יוסי ואי אמרת שתנא קמא חולק בהדי ר' יוסי קשיא ליה האי קרא לתנא קמא דכתי' כ' על כ' אמה אלא וודאי יש לנו לומר שר' יוסי מפרש דברי תנא קמא ומתחלה בבית ראשון היה מדת המערכה כ' על כ' אמה כמפורש בהאי קרא וכשעלו בני הגולה בבית שני והוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וד' מן המערב כמין גמא הוה ליה יסודו מרובע ל"ב על ל"ב אמה ומקום מערכה כ"ד על כ"ד אמה וכך הראה ליחזקאל בגולה דכתי' ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה ושופח וחיך האמה ואמה רחב וגבולה אל שפתה סביב ורת האחד וזה נב המזבח. כולה פרשתא עד והאריאל שתיים עשרה אורך בשתיים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו ותנן והאריאל שתיים עשרה ארך בשתיים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתיים עשרה על שתיים עשרה כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מורד י"ב אמה לכל רוח וזה כולו מפרש במנחות בגמרא בפרק שתי הלחם וקרא דכתי' בתריה והעורה י"ד אורך ב"ד רחב לארבעת רבעיה שמורד נמי כ"ד לכל רוח דהוה ליה כ"ח על כ"ח זהו לאחר שעלה חמש וכנס אמה במלבן השלישי שבונה שהוא כ"ח על כ"ח והוא מקום המערכה ביסודו עם שתי אמות של הקרנות אמה מכאן ואמה מכאן ושתי אמות נמי של מקום הילוך רגלי הכהנים. אמה מכאן ואמה מכאן וזה המזבח שראה יחזקאל

המזבח של בית שני היה וכל הפרשה זו של יחזקאל במזבח דבית שני קא עסיק ולא קשיא לן בה מידי אלא זו הפסוק שכתב ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגלולה ארבע אמות וגו' ובסייעתא דשמיא אנו עתידין לפרשו במקומו בספר הזמנים. וגרסי' נמי בזבחים בפרק קדשי הקדשים תנן התם כשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמין נמא. מאי טעמא אמר רב יוסף משום דלא ספיק אמר ליה אביי השתא ומה מקדש ראשון דכתי' ביה יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב הוה ספיק הכא דכתיב כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים וגו' אמרת לא ספיק אמ' ליה התם אש של שמים מסייעתו הכא אין אש של שמים מסייעתו. אמר ליה אי הכי היינו דכתי' ויכינו את המזבח על מתכונתו שהגיעו עד סוף מדתו. והא דכתי' הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל את כל מלאכת התבנית אמ' רב שמואל בר ר' יצחק קרא אשכוח ודרוש דכתיב ויאמר דוד והו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי אתא רבין אמ' ר' שמעון בן פוי משום שיתים הוסיפו מעיקרא מאי סבור ולכסוף מאי סבור מעקרא סבר מזבח אדמה להיות אטום באדמה ולכסוף סבור שתייה בכלל אכילה ומזבח אדמה להיות מחובר באדמה שלא יבגנו לא על גבי כיפין ולא על גבי מהילות אמר ליה אי הכי מה בית שיתים אף מזבח שיתים בשלמא בית מנכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי אמ' ר' אלעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק אבינו ראו צבור ומזבח באותו מקום וכדכתיב ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה כלו' שאפרו של יצחק נגזו לעולמים והבי' וזכר ומראה לבניו אפרו וכן הראה להם בנין בית שני אפרו הכירו מקומו ועמד להם זכותו ובנו המזבח על יסודותיו וכן נמי בבנין בית ראשון בעת נגף מלאך המשחית ראה הבי' אפרו לזכרון דכתי' ובהשחית ראה ה' וינחם על הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף ירך. וגרסי' בסוף מסכתא דברכות ראה ה' וינחם מאי ראה אמ' רב יעקב אבינו ראה דכתי' ויאמר יעקב כאשר ראם ושמואל אמר אפרו של יצחק אבינו ראה דכתי' אלהים יראה לו השה לעולה בני ור' יצחק נפחא אמר כסף כפורים ראה שנאמר ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל וגו' ר' יוחנן אמ' בית המקדש ראה שני אשר יאמר היום בהר ה' יראה והדרינן לתשלום שמעת' דזבחים ור' שמואל בר נחמני אמר כל הבית כלו הריחו ריח קטרת וכאן הריחו ריח איברים. אמר רבה בר חנה אמ' ר' יוחנן שלשה נביאים עלו עמהם מהגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שמקריבין אע"פ שאין בית ואחד על התורה שתיכתב אשורית. ד"א שלשים ושתים נתיבות ל"ב כנגד הלב לפי שהגוף עולם קטן והלב מנהיגו והוא בו כמלך במדינה וכן העולם כלו הלב מנהיגו שהן לבבות בני אדם שמנהיגין כל התבולות העולם והתלי בעולם כלב בנף וכמפורש לקמן בסוף ספר זה כי האותיות כלן שהן נתיבי החכמה הפקידן המקום בלב והוא מנהיגן וכדתנן לקמן שלשה אבות ותולדותיהן כו' עד והפקידן בתלי וגלגל ולב ואמרי בסופא תלי בעולם כמלך על כסאו גלגל בשנה כמלך במדינה לב בנפש כמלך במלחמה וכל זה יתפרש לקמן בסייעתא דשמיא. ד"א מפני מה היא התורה בגלגל חזרון לב דבראשית ולי' דלעיני כל ישראל ופתח בעל הספר הזה נמי בלי"ב להזהיר לנו על מצוה אחת שנתן לנו המקום שהיא שקולה כנגד כל המצות וזכות אותה מצוה

שישראל עומדים לקיים נברא העולם ומפני זכות זו המצוה יצאו ישראל ממצרים ונתחייבו המצריים כליה ובזכותה עברו ישראל את הים ושבנו המצריים בתוכו ובזכות זו המצוה עתידין ישראל ליגאל במהרה בימינו ואנו רודים את רודינו ושבים את שובינו וכל הזהיר במצוה זו ומקיימה כאילו קיים את התורה כלה והיא מזתרת ומזכרת את כל התורה כלה וכל המצות ומוזכרת דמות כסא הכבוד וזו היא מצות ציצית שיש בה שמונה חוטים לכל קרן וקרן והוא ליה לארבעה קרני ציצית ל"ב חוטים והם לכל קרן שמונה חוטים מופרדים וארבעה כפולים לכל קרן כנגד ארבע טביעות העולם שהן מפורשים למטה שהן יסוד כל הנבראים שבעולם הזה ברואי מטה כמפרש לקמן ולכך בהלקח ל"ב על שמונה חלקים יהיו שמונה פעמים ארבעה וארבעה כנגד ארבע טביעות וארבע קרני ציצית רמו לארבע טביעות שהן יסוד ברואי מטה וכמו כן ארבע קרנות המזבח כנגד ארבע טביעות ול"ב אמות של ריבועו כנגד ל"ב נתיבות כלומר שעבוד קרבנות המזבח וזכותו נברא העולם וכן ארבע קרני ציצית ול"ב חוטין שלו כמו כן שבזכות מצות ציצית נברא העולם וחשבון ציצית בנימטריא ו' מאות וז' חוטין וה' קשרים בכל קרן הרי שש מאות וי"ג מצות ואינו חושב אלא מן הקרן האחד כי כל קרן וקרן מצוה בפני עצמה והקרן האחד לברו נמי נקרא ציצית שהוא שש מאות ויש בו שמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג מצות נמצא שכל קרן וקרן מצוה בפני עצמה והמקיימה זוכה לכל התורה שהרי נשתקל בה דכתי' נמי וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' הרי כל המצות תלויות בציצית ובזכות ציצית יצאו ישראל ממצרים דכתי' בסוף זו הפרשה אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם ובזכות המצרים כמפרש באגדתא מפני מה נקריה תכלת שבזכותה ועל ידה כלו המצרים ובזכותה יצאו ישראל ממצרים כמפרש באגדתא על קרא דכתי' והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וחמה זו כתב חסר חמה כלומר שבתחלה היו המים חמה לישראל כלומר מלאים חמה וכדכתי' ועבר ביום צרה ומפרש על פסוק זה שמפני עונות שהיו בידי קצתן של ישראל אותו עת כמעט שלא נטבעו בים ועמדו עליהם המים חמה בועף גדול לטובען עד שצוה המקום למלאכיו לעבור לפניהם ולהכריזו למים לחזור לישראל לחומה מלא כדי להיותן להם סמך כחומה שאע"פ שהיו בהם עונות עכשיו הרי הם עתידין לקבל התורה שניתנה בימין ומוזוה בימינם ותפילין משמאלם. וציציות מקיפות אותם מארבע רוחות מימינם ומשמאלם ומלפניהם ומאחוריהם ונמצאו שהציציות שעתידין ישראל לעשות לימינם ולשמאלם שבתחלה היה להם המים חמה חסר ובזכות הציצית שמקף את ישראל מימינם ומשמאלם חזרו לחומה מלא להיותן להם סמך כחומה. וחזרו המים כחמתן על המצריים וטבעו בים. ובזכות הציצית אנו עתידין ליגאל במהרה בימינו כדכתי' כה אמר ה' בימים ההם אשר יהויקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחויקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם וגרסי' נמי במס' שבת בפ' במה מדליקין אמ' ריש לקיש כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשים לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים משום דכתי' בהאי קרא עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחויקו בכנף איש יהודי נמצא שכל לשונות הגוים הם שבעים לשון ומכל לשון ולשון עשרה לשבעים לשונות ו' לכל לשון ולשון עולים לשבע מאות וכת' בכנף איש יהודי נמצא לכל כנף שבע מאות הוו להו לר' כנפי ציצית אלפים ושמונה מאות עבדים והזהיר בציצית נקרא

יהודי ואין נקרא יהודי אלא המקיים כל המצות נמצא שהזהיר במצות ציצית חשוב לו כאלו קיים כל התורה כולה שהרי הוא נקרא יהודי. וכן נמי הכופר בע"א נקרא יהודי כדכתי' איתי גוברין יהודאין והמורה ע"א שכל הכופר בה כאלו קיים את כל התורה כולה ולכך נקרא יהודי לבר מינן ומכל ישראל הם ושלום המודה בה הרי הוא כופר בכל התורה כולה וסמילא שמעת שהכופר בה כאלו מודה בכל התורה והמקיים אותה כאלו מקיים כל התורה כלה ולכך נקרא יהודי וכן נמי המקיים מצות ציצית נקרא יהודי. ל"ב נתיבות ונקראו כ"ב אותיות נתיבות וכן נמי עשר ספירות כולן נקראו נתיבות לפי שאין דומות אלו לאלו וכל אחד ואחד מהן נקרא נתיב בפני עצמה ואין דומה אחת מהן לחברתה שאם תכתב אאא הרי כולן דומות ולא תוכל לצרף מהם שם משלשה אותיות ואע"פ שתוכל לצרף משתי אותיות בשאר מקומות כגון גג ודומה כגון שש תת רר וכמפרש במס' שבת בפ' הבונה אבל אם תכתב אא או בב אין אדם מבין מהם לשון ולא צירוף ואינן כל אחת נתיב לעצמה ולכך אין אדם יכול לכתוב חפצו אלא בשנוי האותיות וכשישנתנו אלו מאלו יקראו כל אחת ואחת נתיב לעצמה והרי אתה יכול לצרף הנתיבות ולעשות מהן כל בנין שתרצה ולפתוח כל דרך וכל נתיב שתרצה וכמו כן נמי מן החשבון שהן עשר ספירות שהן מסלל ל"ב נתיבות אם לא היו עשרה מחלקות לא היו נתיבות בפני עצמן שאם תאמר כל היום אחת אחת אינו כלום ואינן אלא אחת וכן נמי אם תאמר כל היום שתיים שתיים אינן אלא שתיים אבל אם תאמר אחת ואחרת הרי שתיים והאחרת היא דבר מחולק ואפילו אחת ואחרת לא יצטרף מהן חשבון ולא יעלה לצירוף אלא האחת והאחרת הרי שתיים אבל אם תאמר אחת ושתיים הרי צירוף חשבון שאחת ושתיים ג' הן ושתיים הוא תחלת החשבון מפני שיש לו שתי קצוות מכאן ומכאן אחד מכאן ושלשה מכאן. וכל החשבון שבעולם הוא חצי שתי קצותיו דהוה ליה שלישי הכל כגון שתאמר אב"ג שהן ששה והשני הוא שלישין בהדא דידה והיא מחציית שתי קצותיו שהן א"ג וכך כל חשבון וחשבון אבל האלף אינה מחשבון שאין לה קצות אבל היא יסוד לחשבון כמו יסודות הבנין שבנויין עליהם. וכל זה יתפרש לקמן יפה בסייעתא דשמיא. ואם לא היו עשר ספירות מחולקות היה חשבון המרובה כחשבון הממועט ולא יתכן דבר זה ולא יתחלק. ולכך אמר בעל הספר ל"ב נתיבות שכל אחת ואחת נתיב בפני עצמו וכל דבר וכל צורה נקראת נתיב וכל שכן כשהצורה משתנית לעצמה ומראה מה שלא הראה חברתה כגון צירוף שני קווין שמראין מה שלא הראה קו אחד וכן שלשה קווין וכן החילוק שבין המשולש והמרובע והמחומש וכל שכן צורת האותיות שהן צורות מתחלקות וחשבון מתחלק וקולות מתחלקות ובראין הב"ה לצרף מהן כל חשבון וכל לשון ולשון הקדש והתורה נמי מתפרשת בהן ומצירוניהן ומתיבותיהן והתורה נמי כתי' בה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. ולכך אמר במשנה ל"ב נתיבות פלאות וסמך פלאות לל"ב נתיבות וכענין שכתוב כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא בסוף כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו וכן בכאן סמך פלאות לל"ב נתיבות כלומר בפה ובלב שהחכמה נגמרת בלב ומוציאה אחר כך אדם בפה ומקיימה בידיו ורגליו וכמפרש בסוף משנה זו יסוד עשר ספירות בלימה מספר עשר אצבעות כו' וקרא אלו ל"ב נתיבות פלאות לפי שהם מופלאות ונעלמות מעיני כל חי לפי שתוך שנים ועשרים אותיות

והחשבון שהוא עשר ספירות כל התורה והמצות כללות בהן ובחכמה שהיא התורה כתי' ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ולכך הזכיר כאן פליאות שהן פלאות חכמה ומלשון ומפליא לעשות שהוא לשון דבר הנסתר מעיני בני אדם ואין אדם יכול להגיע לעמקו ופי' לא נפלאות היא ממך כלו' שאינו מכוסה ודומה לו היפלא מה' דבר כמפורש בתרגום וכאן פירוש פלאות שהן נפלאות ונעלמות וכדכתי' פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי וכת' נמי על כן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע. חקק פי' חקק למה אמר חקק ולא אמר כתב שאם היה אומר כתב כתיבה היא דבר שאינה של קיימה כמו החקיקה כי הכתיבה אם היא בדיו נמחקת במים וזולתו וכדכתי' בפרשת סוטה וכתב את האלות האלה וכתוב נמי ומחה אל מי וגו' אבל חקק הוא מלשון חקיקה שהוא רושם חזק כגון חפירה והתירה באבן דבר העומדת לעד מלשון חרות וכדכתי' נמי בלשון הלוחות וכתבתי על הלוחות וכת' הוא חרות על הלוחות כי הכתיבה כסימנין תמחה ותשתנה ודבר החקוק בספיר לא ימחה וכדכתי' הן על כפים חקותיך ולא אמר כתבתך לדעת כי דבר חקוק יותר מקיים מן כתוב ולשון חקיקה מלשון הציבה כדכתי' במחוקק במשענותם ולשון חרות שיהיו האותיות על הלוחות הורין חורין משני צדי הלוחות כדכתי' לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים כלומר שהיה האות פתוחה מעשה אמן מכאן ומכאן ועל זה אמרו רבותינו דיל אמר רב חסדא מ"ם וס' שבלוחות בנם היו עומדים לפי שהיתה נוף האות הרוחה והצובה וחקוקה מכאן ומכאן. ולכן אמר חקק יהי צבאות ולקח אלו השמות בתחלה מפני שלא מצינו לשון בלשון קרש כתיבה אחת לשון שיכנס בו ראשון עד לא כל ראשון ואחרון עד לא כל אחרון ומצוי בלבבות אלא זו המילה בלבד וכמו שפירשנו לעיל כי לשון אהיה אשר אהיה כוללת אלו השלושה מילות שאמרנו וכן נמי שם בן ארבע אותיות כולל שלש מילין האלו היה וההויה ולעולמים יהיה ולקח בתחלה י"ה חצי השם להודיע שבחצי השם נבראו כל מרומות והדומות וכל העולמים כלן ואע"פ שהוא אומר בסוף זה הפרק בעד שלש פשוטות וקבעם בשמו הגדול וחתם בהם שש קצוות דמשמע דקשיא אחת דאמרת דבשתי אותיות שהן חצי השם נבראו העולמים והכא קא אמרת דבשלוש אותיות נחתם העולם ההוא לא קשיא מירי דאימא לך דבשתי אותיות נבראו העולמים ובשלוש אותיות נחתמו והנה שלשה אותיות שנחתמו בהן איכא מאן דבעי לפרושי שהוא שם בן ארבע אותיות שהוא שם המיוחד שאסור להזכירו בגבולין והאות הרביעית לכך לא מנאה בחתימת העולם לפי שהיא כפולה. ויש מי שרוצה לפרש נמי שבמקצת שם בן ארבע אותיות נחתם העולם וכמו שנברא העולם בחצי השם של שם בן ארבע אותיות ונמצא בחתימת העולם יותר חמורה ומשובחת מברייתו ולכך פתח כאן במשנה זו חקק יהי ה' צבאות כו' תהלה בחצי השם מפני שבחצי השם נבראו העולמים וכדכתי' בגרסי' במנחות בס' הקומץ את המנחה אמ' רב אשי חזי להו לסיפרי דווקני דחטרי ליה לגנו דחייית ותלו ליה לכרעיה דה' חטרי ליה לגנו של חייית כלו' חי ברומו של עולם ותלו ליה לכרעיה דה"א כדבעא מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי מאי דכתי' בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים אמר ליה כל התולה בטחונו בהקב"ה הווה לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא אמ' ליה אנא כי קא קשיא ליה מאי שנא דכתי' ביה ולא כתיב יה ואיכא מאן דאמר דהכי היא הגרסא מאי שנא דכתי' ביה ולא כתי' בשם כלו' שהרי פתח בתחלה

בשם בן ארבע אותיות והיה לו לומר כי בשם ה' צור עולמים כדדרש ר' יהודה בר אלעאי אלו שני עולמים שברא בה"א אחד בה"א ואחד ביו"ד ואינו יודע אם העולם הזה בה"א והעולם הבא ביו"ד או אם הבא בה"א וזה ביו"ד כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה' בראם הוי אומר העולם הזה בה"א ומפני מה נברא העולם הזה בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא ופי' אכסדרה היא היא בנויה משלש רוחותיה ופתוחה מן הרוח הרביעי כמו צורת אות ה' והיא כצורה הזאת **□** ושאלנו הואיל ולכך נברא העולם הזה בה"א לפי שדומה לאכסדרה אם כן מאי טעמא גדליא כרעיה דה"א ואינו סתום הדופן השלישית שהוא כרעיה דהא שהרי אכסדרה משלש רוחותיה היא בנויה ולמה כרעיה תלוי ויש בה כמו פתח בדופן השלישית דאי הדר בתשובה היוצא מעייל ליה כלום שכיון שהעולם פתוח ודומה לה' מפני שכל הרוצה לצאת יצא ופירוש שכל הרוצה לצאת מן התורה ומן המצות יוצא והוא יוצא להפקר ותורף הדבר לפי שברא בה"א את האדם שיהא רשאי בנפשו לעשות כל רצונו בין משוב בין מרע שאם לא היה נברא אדם רשאי לנפשו לא היה לו קיבול שכר ולא עונש שהרי מוכרח היה ולכך בראו בוראנו רשאי בנפשו לעשות רצונו ולקבל שכר ועונש ולכך ברא העולם פתוח כאכסדרה שלא יהא האדם מוכרח והרוצה לצאת יצא וברא העולם נמי בדופן השלישית פתוח שיהיו לעולם שני פתחין הדופן הרביעית שהוא פתוח כלו ובדופן השלישית נמי שיש בו פתח כמו פתח של ה' דתליא כרעיה השלישית דאי הדר בתשובה היוצא מכניסין אותו גם באותו עת הפתח ומקשי' וליעלייה בהך כלומר בפתח הגדול של הדופן הרביעית ומתצינן לא מסתייעא מילתא כדריש לקיש דאמר מאי דכתי' אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין ליה בא ליטמא מסייעין אותו ומאי טעמא אית ליה תנא אמר' הביה אם חוזר בו אני קושר בו כתר ומפני מה נברא העולם הבא ביו"ד מפני שצדקים שבו מועטין פירו' כמו היו"ד שהיא קטנה ומפני מה כפוף ראשו מפני שהצדקים שבו כפוף ראשיהן מפני שאין דומין מעשיהן זה לזה. וזה שאנו מקשיין לעיל ומאי טעמא תליא כרעיה דה"א ואינו סתום יש לשאול בזה הדבר שאם היה הדופן השלישית שלה סתום ולא היה תלוי ועומד כמו שהוא היום היה ליה ח' ה' והיכי הוו שתי אותיות בצורה אחת והוו ליה שתי חתי"ן ותירוצא דמילתא כי מי ששואל כך הוא רוצה לומר שיהא זיוון אחד מותר באחת מהן כדי להתנכר בין שתיהן וזה שיתרצנו דאי הדר בתשובה מעיילי ליה והקשינו נמי וליעיליה בהך לא מסתייעא מילתא כדריש לקיש ולהאי תירוצא נמי יש לשאול עליו דאם כן שמנו הטעם תלוי דופנו כרעו השלישית של ה' שמי שחוזר בתשובה מכניסין אותו מאותו הפתח קטן ונמצא שכרו יוצא בהפסדו ותירוצא דמילתא כי היוצא אין מודמן לו לצאת באותו הפתח מפני שהוא קצור והפתח קצור אין אדם יוצא ונכנס בו אלא על ידי סיוע ולכך היוצא שאין מסייעין אלא פותחין לו בלבד ופירוש פותחין לו שהוא יוצא מעצמו ומוצא הפתח פתוח כדפרשי' לעיל שברא הבורא האדם רשאי ושלים בעצמו לעשות רצונו אבל אין מסייעין אותו וזהו פירוש בא ליטמא פותחין לו כלומר מוצא הפתח פתוח ויוצא מעצמו אבל אין מסייעין אותו אבל מי שבא ליטמא והוא שב בתשובה מסייעין אותו וקא דייק מהאי קרא אם ללצים הוא יליץ כלומר הליץ והחוטא הוא יליץ לעצמו שאין מי שסייע אותו אבל לענוים שהן

בעלי תשובה המקום נותן לו הן וסיוע כדרכיב ולענוים יתן הן ולכך היוצא שהוא הלין והחוטא יוצא מן הדופן הרביעית ויש לו זה הטורח שיש לו לסבב ארך הדופן עד שהוא מגיע לסוף הדופן ואחר כך יוצא מן הפרץ הגדול שהיא הדופן הרביעית שהיא פתוחה ואין יכול לצאת מן הפתח הקטן שבדופן השלישי שהוא תליית כרעיה דה"א שאותו הפתח הוא קטן ואין אדם יכול לצאת ממנו עד שאחרים מוציאים אותו ואין מי שיסייעו בהוצאתו מפני שהוא יוצא ליטמא אבל מי שהוא בחוץ והוא שב בתשובה או מהרהר תשובה בלבו שמסייעין אותו מלמעלה והוא עומד קרוב לאותו פתח קטן כגון שהוא בדופן האמצעית בחציה או בשלישיתה מכאן או מכאן שאם היה לו ליכנס מן הפתח הגדול שבדופן הרביעית הפרוצה היה לו להקפך מה שנותר מן הדופן האמצעית הסתומה שהיא דופן מזרחית ולהקפך כל דופן דרומית ליכנס אחר כך בדופן מערבית הפתוחה אבל עכשיו שיש בדופן צפונית פתוח אינו מקיף זה השב בתשובה אלא קצת דופן מזרחית שהוא בה ומסייעין אותו ונכנס בפתח הקטן שבראש דופן צפונית וזה למי שהוא בדופן מזרחית שהוא קרוב ליכנס באותו פתח שבראש דופן צפונית שהוא התלייה של כרעו שלה אבל מי שהוא בדופן דרומית נכנס לאלתר בדופן מערבית פתוחה וכן נמי מי שהוא בדופן צפונית אם הוא קרוב לראש הדופן התלוי נכנס משם ואם הוא למטה למערב נכנס בפתח הגדול ושמענו שיש מי שמפרש פירוש אחר בזה השמועה דאמי ולעיעיליה בהך דהא לא מסתייעא מילתיה כדריש לקיש ולא הוברר לנו מה שמתפרשים בה. ותני בפרק ר' אליעזר אומר אני שמעתי באוני הביה מדבר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות אמר הביה הרי שתי דרכים נתתי להם לישראל אחת של טובה ואחת של רעה של טובה של חיים ושל רעה של מות ושל טובה יש בה שני דרכים אחת של צדקה ואחת של חסד וכשבא אדם ליכנס אליה זכור לטוב מכריו עליו פתחו שערים הלך שמואל הנביא וישב לו בין שני דרכים הללו אמר באי זו מהם אלך אם הולך אני בשל חסד של צדקה טובה הימנה אם הולך אני בשל צדקה של חסד טובה ממנה אלא מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ שאיני מניח את אחת מהן אמר לו הביה שמואל אתה נתת עצמך על שתי דרכים הטובות הללו אף אני נותן לך שלשה מתנות טובות אלו הן חיים וצדקה וכבוד שנא רורף צדקה וחסד יצא חיים צדקה וכבוד. של רעה יש בה ארבעה פתחים ועל כל פתח ופתח יש בה שבעה שומרים יושבים ארבעה מבחוץ ושלושה מבפנים אלו שמבחוץ רחמניים ואלו שמבפנים אכזרים וכשבא אדם ליכנס הרחמניים מקדימין אותו ואומרים לו מה לך ולגיהנם שמע לנו ושוב אם שומע להם טוב ומוטב ואם לאו הוא אומר להם בהם הם חיוו בא ליכנס בפתח השני הרחמנים מקדימין אותו ואומר לו הרי נכנסת בפתח ראשון אל תכנס בפתח שני מה לך מהיות מחוק מתורת אלהיך לא מוטב לך להיותך חקוק בתורת אלהיך שמע לנו ושוב אם שמע לך טוב ומוטב אם לאו הוא אומר להם בהם הם חיוו בא ליכנס בפתח שלישי הרחמניים מקדימין אותו ואומרים לו הרי נכנסת בפתח ראשון ושני אל תכנס בפתח שלישי מה לך להיות בורחין ממך וקורין אותך טמא לא מוטב לך להיות קרוין אותך טהור. גרסינן במס' עירובין פרק שני בתחלתו אמי ר' ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה פירוש הנשמה החריבה כדכתי' הארץ הללו הנשמה. ונשאל רבנו האי גאון

ו"ל בוז השמועה דר' ירמיה בן אלעזר ופירש בה הכי ואלו תורף דבריו מאי ראייה
 יש בזה לחרבן בית המקדש הכי מפרשי ליה רבנן אההיא דתנן במקדש ככתבו
 ובמדינה בכינויו ומיום שחרב בית המקדש אסורין אנו לומר שם בן ארבע אותיות
 ככתבו ואע"פ שדיו לעולם שתי אותיות שמותרין אנו לאמרן ככתבן אע"פ שהצי
 השם ככל השם דהא קא קרינן כל הנשמה תהלל יה יסור יסרני יה ואמ' ר' אבהו
 אמר ר' יוחנן בשתי אותיות ברא הב"ה שתי עולמות אחר ב"י ואחד בה'. תנינן
 בסנהדרין פ' ה' כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שני ועמך כלם צדיקים לעולם
 יירשו ארץ ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים ואין תורה
 מן השמים ואפיקורוס ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלווחש על
 המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך
 אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו. פיסקא. ר' עקיבא אף הקורא
 את הספרים החיצונים תנא בספרי מינין אמר רב יוסף ספר בן סירא נמי כספרי
 מינין דמי ובסופא אמר רב יוסף כל מילי מעלייתא דאית ביה אמרי' להו אשה
 טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה. מאי תקנתיה
 יגרשנה ויתרפא מצרעתה. פיסקא והלווחש על המכה ואומ' כל המחלה כו' תנא
 ברוקק מאי טעמא אמ' ר' יוחנן לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה כגון
 מאי רב אמר אפילו נגע צרעת ואית דגרסי' הכי איתמ' רב אמר אפי' נגע צרעת
 ור' יוחנן אמר אפילו ויקרא אל משה ואית דגרסי' ור' יוחנן אמר כגון ויקרא אל
 משה גרסי' בשבעות בפרק ידיעות הטומאה שיר של פנעים בכנורות ובנבלים ובתפיס
 ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי ואומר מזמור לדוד עד מה רבו צרי
 עד לה' הישועה ר' יהושע בן לוי מסדר להו להני קראי וגני' והיכי עביד הכי
 והאמר ר' יהושע בן לוי אסור להתרפאת בדברי תורה להנן שאני. אלא אסיר היכי
 ראמי כגון ר' דאית ליה מכה ודאית ליה מכה באיסור סניא ליה והתנן הלוחש
 על המכה ואומ' כל המחלה וגני' הא איתמר עלה פי' מתי אין לו חלק וברוקק
 לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה. פי' אבא שאול אומר אף ההוגה את השם
 באותיותיו תנא בנבולין ובלשון אגא ואית דגרסי' ובלשון עבא. ובירושלמי ההוגה את
 השם באותיותיו אמ' ר' מנא כגון אלו כותאי דמשתבעין ר' עקיבא בר' אחא אמר נכתב
 אני ביו"ד ונקרא אני בדל"ת אל"ף וגרסי' בפסחים בסוף פר' ואלו עוברין ושמו אחד אטו
 עד האידנא לאו אחד הוא אומר רב נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא ולא כעולם
 הבא העולם הזה העולם הזה נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת העולם הבא נכתב ביו"ד
 ה"א ונקרא ביי"ה. רבא סבר למדרשיה בפרקא אמר ליה ההוא סבא לעולם כתיב עלמים
 עלומי ר' אבינא רמי כתי' זה שמי לעולם וכתי' וזה זכרי לדר דר אמ' הב"ה לא כשאני
 נכתב אני נקרא נכתב אני ביי"ה ונקרא אני באל"ף דל"ת תנינן במס' תמיד בסופו
 וכן בסוטה בפ' ואלו נאמרין במקדש אומר את השם בכתבו ובמדינה בכינויו תניא
 אידך כה תברכו בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכנוי ת"ל
 ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם שמי המיוחד לי יכול אף בנבולין כן
 נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את שמו שם מה להלן בית הבחירה
 אף כאן בית הבחירה ר' יאשיה אומר אינו צריך הרי הוא אומר בכל המקום אשר
 אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך בכל מקום ס"ד אלא מקרא זה מסורס בכל
 מקום אשר אבא אליך וברכתך שם אזכיר את שמי והיכן אבא אליך וברכתך

בבית הבחירה שם אזכיר את שמי בבית הבחירה, וגרסי' בקידושין בפ' עשרה יוחסין אמ' רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע ואמרי להו פעמים בשבוע אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמאן דאמר פעם אחת בשבוע דכתיב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור אמר הבי"ה לא כשאני נכתב אני נקרא אני נכתב בני"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת ונחזור לדברינו שלכך פתח באלו השמות בספר זה של הלכות יצירה חקק י'ה ה' צבאות מפני שהן שם של קדימה והווייה כמו שפירשנו לעיל היה והווייה ולעולמים יהיה והוא מלשון היות והווייה שהוא היה והיה לעולמים ולשון הויא נמי הוא לשון מצוי כדכתי' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ולפי שפתח בספר זה ביצירת העולם והיאך ברא הבורא יתעלה את עולמו ומה שהקדים בכריתו על חבריו הקדים בעל הספר שם זה שמניד בלשונו על קדימתו בלא קדימה ראשון שאין סוף ראשיתו ואחרון שאין אחרון לאחריתו שהוא בלא תחלה ובלא סוף ומצוי באין דמות ותמונה ואע"פ שהתחיל בתורה שבשהתחיל בבראשית לא פתח בשם הזה אלא שהזכיר בשם אלהים ופתח בו בבריאת עולם ויש לדבר נמי כמה טעמים שפתח בשם אלהים לפי שפירוש אלהים יש בפירושו לשונות מלשון דין ודין ומלשון בורא ופירושו שהיה מן הרין שיברא הבורא בריות שיהא אלוה עליהן ואע"פ שמתחלה קודם שיברא כלום היה אלוה על הכל ואע"פ שמקודם אותו עת היה יחיד ביחודו ואלוה שבכה ובעצמה שבכחו היה לבראת הכל עד שירצה והיה אלוה בכה ובעצמה שבכחו היה לבראות הכל עד שירצה והיה האלוה בכה ובעצמה ועכשיו כשברא עולמו נקרא אלוה בממש לפי שברא ועשה באלהין שיאלהו אותו. ודרשו נמי רבותינו ו"ל בהאי מילתא טעמא אחרניא לפי שמצינו שמבראשית ועד האי קרא דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים שמבראשית ועד כאן לא הזכיר אלא אלהים וכאן הזכיר ה' אלהים ומכאן הנה פעמים מזכיר שתי השמות הללו ופעמים זה ופעמים זה על שום הענין שזכר עליו וכן אמרו רבותינו ו"ל הזכיר שם מלא על עולם מלא שבמעשה בראשית נקרא אלהים שם משמותיו ולא נקרא ה' עד אשר כלה מלאכת מעשה שמים וארץ וכל אשר בס ואתר כך כתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים שהוא שם גדול ושם המיוחד על עניינו שמפרש בשם עצמו ענין הענין כמו שפירשנו מלשון היה והווייה ולעולמים יהיה יתברך שמו לעולם ולעולמי עולמים ולנצח נצחים ולכך פתח זה הספר בשמות הללו על שם בריאת העולם. ועל פי הדרשות של כל אחד ואחד מן השמות. הנוכרים כאן ואע"פ שיש נוסחאות כאן שמוזכר בהן קצת מאלו השמות ויש נוסחאות שמוזכר בהן יותר ואנו לעניות דעתין חוי לן כי הנוסחא המדוייקת עשרה שמות גורסין בה ותורף הדבר כנגד עשרה מאמרות שבמעשה בראשית וכנגד עשר ספירות שפתח בהן ספר יצירה ולכך הזכיר כאן בוו המשנה "שמות משמותיו של הבורא יתרום לעד. והזכיר אלו עשר שמות בלי תוספת וגירוע וכך היא הנוסחא ל"ב נתיבות פליאות חקק י'ה ה' צבאות אלהי ישראל אלהים היום אל שדי רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וכבר פירשנו בשני השמות שפתח בהם מאי זה טעם לעניות דעתנו ופתח נמי בשם צבאות על שם צבאות מעלה ומטה שברא בוראנו להקרות עליהן אלהי צבאות וסמך נמי לזה השם שם אלהי ישראל להודיע שלא נבראו כל צבאי

מעלה ומטה אלא על צבאות ישראל וגם לא נקרא המקום צבאות אלא על שם צבאות ישראל ולכך אמר ה' צבאות אלהי ישראל ושעמא נמי כההיא דגרסינן כהניגה בפ' אין דורשין אלהים ה' צבאות ארון הוא בצבאות שלא גרסינן נמי בברכות בפ' אין עומדין ותרד נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך אמי ר' אלעזר מיום שברא הב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא את ה' צבאות עד שבאת חנה הצדקת וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הב"ה רבוננו של עולם מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד ביניהם משל למלך בשר ודם שעשה סעודה גדולה ווימן כל אנשי עירו בא עני אחד ועמד על הפתח ולא השגיחו עליו אמי אדוני המלך מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת אחת ואמור נמי באגדתא דשמות כי באתה חנה וראתה צבאות ישראל העולים להגן בשילה שלש רגלים בשנה כדכתי' ועלה האישה ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה' צבאות בשילה אמרה רבוננו של עולם פקדני בבן אחד בין אוכלוסי קדש הללו וכן אמור תמן רב אמי פעמי רגלים היה אמרה חנה לפני הב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פקדני כאחד מהן חגי בשם ר' יצחק אמר כמה בתי שקצים ורמשים שיש לפניך אין אתה פקדני כאחד מהן אמר (ר') זכאי ללוכוס שעמד על פתחו עני אחד אמר ליה זכייני אמר ליה אול ואתאתי אמר לו מכל טובות שיש לפניך את אומי לי אול ואתאתי כך אמרה חנה לפני הב"ה רבוננו של עולם מכל האוכלוסין שיש לפניך אין את פוקדני באחד מהן ה' צבאות ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר הב"ה לחנה מתחלת ברייתו של עולם לא קלסני בשר ודם בפסוק הזה ה' צבאות אלא את הייך שבנדך עומד ופותח בו כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו. ופירוש הדבר כי חנה הפקידה אצל הב"ה מצות ומעשים טובים ופקדה אמר הב"ה בעל פקדונות אני שרה הפקידה אצלי הבילות וורדים שהן מצוות ומעשים טובים ופקדתיה בבן כיצחק כדכתי' וה' פקד את שרה כאשר אמר וכן חנה נמי ופקדה הב"ה בבן כשמואל הנביא ועומד ופתח ותבע עלבונן של ישראל שהפקידו אצל המקום מצות ומעשים טובים ועמד ונפרע בלשון זה משונויאיחהם עמלק הרשע שהפקיד לעצמו לפני המקום דומיא דחבילה של קוצים שהן עבירות ומעשים רעים ולכך אמר הב"ה בעל פקדונות אני מה שהוא מפקיד אצלי אני מצניע לו מה שהפקידו אצלי ישראל שהמליכוני עליהם בשעת מתן תורה אני מצניע להם ומה שהפקידו אצלי עמלק הרשע בשעה שיצאו ישראל ממצרים הצנעתי לו ולכך כתי' פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל פקדתי מה שעשה עמלק הרשע לצבאות עמי ישראל בשעת יציאת מצרים דכתי' יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים ולכך מפני שפתחה חנה תחלה וקלסה לפני הב"ה בשם זה פקדה הב"ה בבן כשמואל הנביא דעמד ותבע עלבונן של ישראל מיד עמלק ותבע פקדונן של ישראל אצל המקום ופקדונן של עמלק הרשע אצל המקום וכפרת של עמלק הרשע בשם ה' צבאות אמי ר' יהושע בן לוי אמי הב"ה לחנה אתה רבית בחילותי אני ארבה בחילותיך דכתיב כל אלה בנים להימן חוזה המלך תנינן בשבועות בפ' שבועות העדות משיבע אני אליכם אוסרכם אני הרי אלו חייבין בשמים ובארץ הרי אלו פטורין באלף דליה ביויד היא בשדו בצבאות כחנן ברחום בארך אפים ברב חסד וכל הבינויין הרי אלו חייבין המקלל כגולן חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרין

המקלל אביו ואמו בכולן חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרין המקלל עצמו וחברו בכולן עובר בלא תעשה יכחו האלהים וכן יכחו ה' אלהים זו היא האלה האמורה בתורה אל יככה וברכך וייטיב לך ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין. תנו רבנן יש שמות שנמחקין ויש שמות שאינן נמחקין אלו הן שאינן נמחקין אל אלוה אלהים אלהיך אלהיכם אהיה א"ד י"ד ה"א שרי צבאות הרי אלו אינן נמחקין אבל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק והאמיץ הגון ורחום ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין. תנו רבנן כתיב א"ל מאלהי"ם י"ה מ"י הרי זה אינו נמחק ש"ד משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק. ר' יוסי אמ' צבאות כלו נמחק לפי שלא נקרא הב"ה צבאות אלא על שם צבאות ישראל אמ' שמואל הלכה כר' יוסי. ת"ר כל הטפל לשם בין מלפניו בין מלאחוריו הרי זה נמחק כיצד לה' נמחק בה' נמחק וה' נמחק אלהינו נמחק אלהיכם נמחק אחרים אומרים לאחוריו כגון נ"ו מאלהינו אינו נמחק שכבר קידשו השם אמ' רב הונא הלכה כאחרים. וכן בכאן בוו המשנה שהזכיר בה אלו העשרה שמות כנגד י' ספירות צבאות אלהי ישראל כמו שפירשנו לפי שהתחיל בבריאת שמים וארץ וברא צבאות מעלה ומטה וכולם לא נקראו ולא נבראו אלא על שם צבאות ישראל ולכך סמך לצבאות אלהי ישראל שאלמלא ישראל שקבלו את התורה בהר סינין לא נבראו שמים וארץ וכדכתי' נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה שבשכר אנכי עומד העולם ונתקן שעד שעה שקבלו ישראל אנכי בסיני היה עולם עומד בתלייה שלא יחזור לתהו ובהו שכך התנה הב"ה עם מעשה בראשית כמו שפירשנו לעיל וכיון שקבלו ישראל אנכי נתקיים ונתכנו כל מעשה בראשית על יסודותיהן כל ימוט לעולמים ומשום זה זכו ישראל להיות מקודשים לשמו של בוראנו ונקרא אלהי ישראל שייחד שמו בישראל שמתחלה היו כשאר האומות בשמם ומשום זכו להיות מיוחדים ומקודשים לשמו של בוראנו ונקרא אלהי ישראל כדכתי' שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי משעת אנכי זכיתם להתקדש לשמי ואנן לעניות דעתין חזי לן שיש נמי מי שרוצה לומר כי ישראל לשם אלהינו נקראו כדכתי' כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל אבל ישראל הדרש הזה מעמי איפשר לעשותו דכתי' שמע עמי ואדברה והני אמרי לך כי ישראל איפשר למיהו על שם מלאך דכי שרית עם אלהים במלאך הוא כתיב ובהאי סברא אשכחנן בתחלת אנדרתא דויהי בימי שפוט השופטים ר' יוחנן אמר שמע עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי וגו' אמ' ר' יוחנן אין בעי דין אלא בשומע שני שמעה עמי ואדברה וגו' אמ' ר' יהודה בר סימון לשעבר הייתם נקראין ישראל כשאר כל אומות העולם שנקראים בשמותם כגון סבתא ורעמא וסבתכא מכאן ואילך אין אתם נקראין אלא עמי שנא' שמעה עמי מהיכן זכיתם להקרות עמי מן ואדברה משעה שעמדתם בסיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמ' ר' יוחנן שמעה עמי לשעבר ואדברה לעתיד לבא שמעה לעולם הזה ואדבר' לעולם הבא כדי שיהא לי פתחון פה לפני שרי אומות העולם שהן עתידין לקטרג על ישראל לפני הב"ה ולומר לפניו רבון העולמים אלו עבדו ע"ז ואלו עבדו אלו גילוי עריות ואלו גילוי אלו שפיכות דמים ואלו שפיכות אלו ירדו לגיהנם ואלו אינם יורדים לגיהנם באותה שעה סניגור של ישראל משתתק הדא היא דכתי' בעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול וכי יש ישיבה לפניו והאמר ר' חנניה בשם ר' שמואל בר נחמני מנין שאין ישיבה למעלה שני

ורגליהם רגל ישרה מהו ישרה שאין להם קפוצים וכתי' קרבת על חד מן קאמיא
וכתי' שרפים עומדים ממעל לו וכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו
ואתה אומר יעמד אין עמידה אלא שתיקה כמה דאת אמר והוחלתי כי לא ידברו
עמדתי ולא ענו עוד באותה שעה אומר הבי"ה למיכאל נשתתקת אין אתה מלמד
סניגוריא אני מדבר בצדקה ומצדיק את בני שני מדבר בצדקה רב להושיע אני
מושיע את בני באי זו צדקה ר' פנחס ואמרי ליה ר' אלעזר ור' יוחנן חד אמר
בצדקה שעשיתם עם עולמי שקבלתם את תורתי שאלו לא קבלתם את תורתי הייתי
מהזיר את העולם לתוהו ובוהו דאמי' ר' הונא בשם ר' אחא מאי דכתי' נמוגים ארץ
וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג לתוהו ובוהו כיון שעמרתם בסיני ואמרתם כל
הדברים אשר דבר ה' נעשה ונשמע באותה שעה נתבשם העולם. אנכי תכנתי
עמודיה סלה בזכות אנכי נתבשם העולם. ואחר' אומר' בזכות צדקה שעשיתם עם
עצמכם שקבלתם תורתי שאלו לא קבלתם תורתי הייתי מכלה אתכם מן העולם.
תניא ר' שמעון בן יוחאי אלהים אני לכל באי העולם אבל לא ייחרתי שמי אלא
לבני איני נקרא אלהי האומות אלא אלהי ישראל אלהים אלהיך אנכי. ומפני זה
הטעם שפירשנו הזכיר כאן ה' צבאות אלהי ישראל והזכיר כאן נמי אלהים חיים
מפני שברא אותו עת רוח חיים וכדאמר לקמן בהאי פירקא אחת רוח אלהים
חיים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול רוחו ודבור ווו היא רוח הקדש.
ובסייעתא דשמיא אנו עתידין לפרש משנה זו לקמן ולכך הזכיר כאן זה השם
אלהים שברא אותו עת רוח אלהים חיים והוא כבוד השכינה וקריו רוח אלהים.
וממנו נשמע דבר הנבואה אל כל הנביאים כדכתי' רוח ה' אלהים עלי ואומר במראה
ברוח אלהים ואומר ורוחי עומדת בתוככם והוא דבר בריו ונוצר ובראו בוראנו
לכבודו והוא נברא תחלה לכל הבריות ובוה הרוח חיים הנברא היה הקול הנברא
אשר היה נשמע למשה רבנו והוא שומעו מתוך הרוח הנברא והוא הנקרא רוח
אלהים חיים וכן נקרא נמי קול אלהים חיים כדכתיב השמע עם קול אלהים חיים
מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי וכבר פירשנו זה לעניות דעתין בתחלת
זה הספר ויתפרש נמי לקמן בעזרת הבורא במשנה זו שהזכרנו ולכך הזכיר כאן
באלו השמות אלהים חיים לפי שאותו עת ברא רוח אלהים חיים והזכיר נמי כאן
באלו השמות אל שדי שבאותו עת אמר לשמיו די וכמפרש בחגיגה בפ' אין דורשין.
אמי' ר' יהודה אמי' רב בשעה שברא הבי"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי
פקעיות של שתי עד שגער בו הבי"ה ועמד שגא' עמודי שמים ירופפו ויתמהו
מגערתו. והיינו דאמי' ריש לקיש מאי דכתי' אני אל שדי אני אל שאמרת לי לעולם
די ועמד. ויש נמי מי שמפרש פי' אל שדי לשון כח ונבורה ועצמה ולכך כתיב
שדי לא מצאנוך שניא כח כלומי' שאע"פ שהוא ברא כל כח ונבורה ועצמה לא
מצאנוהו שניא כח. כל' שאינו בא בטרוניא עם בריותיו. וכן נמי כתיב בשעה
שראה יעקב אבינו עצמו באותן הצרות אמי' ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש
וגו' כל' מי שאמר לעולמו ולשמים די הוא יאמר לצרותי די. ואותו עת נבא רוח
הקדש ורמו על הגלות הקשה של מלכות הרשעה שאנו בתוכו ואל שדי שאמר
לעולמי די יאמר די לגלותנו וינאלנו במהרה למען רחמיו וחסדיו הרבים. ולכך
רמו יעקב אבינו בזה הפסוק ואמר ואל שדי יתן לכם רחמים וגו' יתן לכם רחמים
כענין שכתוב ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם. ושלה לכם כדכתי' הנה אנכי

שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. את אחיכם אלו עשרת השבטים שלפנים מנהר סבטיון אחר ואת בנימן זה שבט יהודה ובנימן באותה שעה אומרים שירה שנא' ובאו ורגנו כמרום ציון ולפי שראה יעקב עצמו בכמה צרות בכמה יסורין לפיכך קרא אל שדי ונענה באל שדי ואמר המקום לצרותיו די והמקום ברהמיו יאמר לצרותינו די וצרות יעקב אבינו וייסוריו התחילו ממעי אמו שעד שהוא במעי אמו עשו עשה מריבה עמו כדכתי' ויתרוצצו הבנים בקרבה וגו' ברה לבית לבן עברו עליו כמה צרות שנא' הייתי ביום אכלני חורב וקרה בלילה וגו' כיון שיצא מבית לבן ברח אחריו ונצל ממנו בא עשו להרגו והפסיד אותן דורונות ששיגר לו ואלתר באה עליו צרת דינה ועוד צרת רחל אחר כל אלה הצרות בא לנו קימעא הרי צרת יוסף אחר כך צרת שמעון ואחר כך צרת בנימן וכן הוא אומר ובא הבית ונשכו הנחש לפיכך היה מתפלל באל שדי ונענה בזה הלשון ואמר ליוסף בנו בעת שברכו אל שדי נראה אלי בלזו בארץ כנען ויברך אותי ובירך את יוסף באל שדי דכתי' מאל אביך ויעורך וגו'. רם ונשא הזכיר נמי כאן באלו העשרה שמות רם מפני שברא עתה באותו עת מרומות והדומים וברא שמים לרום וכדכתי' שמים לרום וארץ לעומק וגו' ואמרינן נמי לקמן בהאי פירקא מרתן עשרה שאין להם סוף עומק ראשית ועומק אחרית עומק טוב ועומק רע עומק רום ועומק תחת וגו' וברא נמי באותו עת קודם שיברא המרומים ברא כסא כבודו המרומם למעלה מן הכל מן השמים ושמי השמים וברא חיות הקדש וכרובים ואופנים ושרפים וברא בחיות הקדש דמות פני אריה ודמות פני נשר ופני שור ופני אדם מלך שבחיות ומלך שבבהמות ומלך שבעופות ואדם מתנאה עליהן והביה רם על כל הרמים ומתנאה על כלם וההיא דגרסי' בהגיגה בפ' אין דורשין אמ' ריש לקיש מאי דכתי' אשירה לה' כי נאה נאה אשירה לפי שהוא מתנאה על כל הגאים. מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתנאה עליהן והביה מתנאה על כולם ולכך הזכיר כאן אלו השמות רם ונשא שהרים ונשא ותלה כסאו למעלה והוא נושא וסובל את הכל. וכדאמרינן נמי לקמן בפ' שלשה ז' כסו לות בגד כפרת כנגד שבע קצוות מהן שש קצוות מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום והיכל קדש מכוון באמצע והוא נושא את כלם. ולכך הזכיר נמי שוכן עד וקדוש שמו שהשכינ' הביה שכינת קדש על כסא הכבוד והיכל קדש מכוון באמצע וחיות הקדש וכרובים ואופנים ושרפים ומלאכי השרת שברא לכבודו ושיכן אותם דמות מחנות והוא קדוש ומשרתיו קדושים ומקדשים את שמו בכל יום תמיד ואמרי' קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ואומ' ברוך כבוד ה' ממקומו כי כל חיות הקדש ואופנים ושרפים הנושאים כסא כבודו אין יודעים לו מקום כי הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו ולכך פותחים פיהם בקדושה ובטהרה כל מחנות קדושים וכולם מברכים ומרוממים ברוך שם כבודו ממקומו דליכא ידיע ליה מקום שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו ולכך הזכיר כאן שוכן עד וקדוש שמו שהשכינ' בוראנו לעד כבודו ביניהן בתוך מחנות קדושים והם מקדישים שמו לעד ואומ' קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ואם תאמר וכי המלאכים קיימים לעד אומר לך שכן הוא שאע"פ שלא היו קדומים ובראן הבורא ברוך שמו לעד שבראן כמותינו יהיו קיימין לעולם וגם הצדיקים נמי יהיו קיימין לפני בוראנו לעד וכן הוא אומר אני ראשון ואני אחרון ואמר ואת אחרונים אני הוא וכמו שפירשנו

לעיל ומאחר שאמר ואני אחרון למה כתב ואת אחרונים אני הוא מפני שהוא מוכה את הצדיקים בסוף לעמוד לעולם ועד לעולם הבא שכולו טוב וכולו ארוך והוא אחרון עמהם באותו עת לעולמים וההפך שביניהם לבורא שהבורא ית' לעד הוא היכול על כל והיכולת בירו להאבדן אלא שהוא מקיים בריתו עמהם והבורא ית' לעד מרומם מכל זה שכל מאורעים רחוקים ממנו וכן המלאכים עם הצדיקים עומדים לעד לפני בוראנו והרי כל מחנות קדושים שהן משמשין מעלה ומשמי מטה עומדין לעד לפני בוראנו ומפני שהצדיקים יש להם מעלה גדולה שאע"פ שמשרתי מעלה ומשמי מטה נבראו לכבוד בוראנו ונבראו בלא הטא ובלא יצר הרע ומשרתי מטה שהם הצדיקים של ישראל שנבראו נמי לכבוד בוראנו ויש להם נמי מעלה גדולה על קצת המלאכים שיש לצדיקים קיבול שבר התורה והמצוה וקיבול שבר מכפיית יצר הרע שדרי מטה לא נבראו שלא יצר הרע שולט בהם כמו שנבראו משרתי מעלה ולפי שיש מעלה למשמי מטה על משמי מעלה מקיבול שבר כפיית יצר הרע לכך דרשו רבותינו בקצת דרשות כי המלאכים עתידים לשאול לצדיקים מה פעל אל ואסמכוה להאי מלתא אקרא דכתיב כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. ואמרו שמחנות הצדיקים מבפנים ומחנות המלאכים מבחוץ והמלאכים מתמנים להם לשמור חומותיהם לכבוד בעלמא ולא לשום אימה וכדכתי' על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים ואע"פ שיש מי שמפרש פסוק זה בנביאים והכי מתראה עיקר פירושו מכל מקום הרבה פנים בתורה ואין מספר להגדיות. ואע"פ שאין מי שסומך על הגדות הללו ואומר שדי אם יהיו אותן הצדיקים באותו עת והמלאכים שווין וכל עת יש מחלוקת בין קצת החכמים בזה שמהן מי שאומר שהמלאכים יהיו גדולים ומהן מי שאומר שהמלאכים והצדיקים יהיו שווין ומהם מי שהצדיקים יהיו גדולים לעתיד לבא כמו שאמרנו בהני דרשות דלעיל ומסתייע נמי האי סברא בתרא ממה שאמור באגדא שישאל שקידמו למלאכי השרת ואמרו ישראל שירה תחלה על הים ואחר כך מלאכי השרת וכתב קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תוספות וכן נמי מה שאמור בפ' גיד הנשה שאין מלאכי השרת רשאיין לומר שירה למעלה עד שישאל אומרים אותה למטה שני' ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלהים וכן נמי מצינו שהצדיקים גדולים שהרי יעקב אבינו נאבק עם המלאך ונצחו שהמלאך היה ברשותו. ומנין לנו כך שהמלאך היה ברשותו שהיה בקש ממנו רשות כדכתי' ויאמר שלחני כי עלה השחר וכן נמי אהרן הכהן עצר המלאך במגפה כאדם שאוסר את חברו במתניו כדכתי' וישב אהרן וגו' והמגפה נעצרה. ואמור באגדתא מהו והמגפה נעצרה שעצר מלאך המגפה במתניו ונתן לו במחתה על פניו וזה שמשה רבנו משבח את שבטו כלו עבור אהרן כדכתי' ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה שברך המקום אותו כח שעצר בכחו מלאך המגפה כדכתי' מחץ מתנים קמיו וכתי' נמי בפסוק שלפניו ישימו קטורה באפך וגו' ואל תתמה אם לעתיד יהיו מלאכים ממונים להם לשמורם כדכתי' בלכתך לא יצר צעדך וגו' וכתי' נמי כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וגרסינן נמי בבבא בתרא דנויקין בפ' המוכר את הספינה אמ' ר' אלעזר עתידים ישראל הצדיקים שיאמר לפניהם קדוש שני' והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הנתוב לחיים בירושלם. ומפני אלו הטעמים כולן שהקדמו הזכיר אלו השמות בכאן רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו ומצינו נמי שאלו הארבע שמות הם כלולים בפסוק אחר כענין קבויץ

גלויות כדכתי' כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון וגו'
 וכת' ואת דכא ושפל רוח כלומר אתי דכא ושפל רוח וכההיא דגרסינן בסוטה
 בפרקא קמא את דכא ושפל רוח ר' הונא ור' חסדא חד אמר אתי דכא וחד אמ'
 אני את דכא ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא שהרי הניח הב"ה כל ההרים
 הגבוהים והשרה שכינתו עד הר סיני ולא הגביה סיני למעלה. ואמ' רב יוסף לעולם
 ילמד אדם מדעת קונו שהרי הב"ה הניח כל ההרים הגבוהים והשרה שכינתו על
 הר סיני ולא הגביה סיני למעלה. וגרסי' נמי במגלה בפ' בני העיר אמ' ר' יוחנן
 כל מקום שאתה מוצא גבורותיו של הב"ה שם אתה מוצא ענותנותו דבר זה כתי'
 בתורה ושינוי בנביאים ומשולש בכתובים כתי' בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי
 האלהים ואדוני האדונים וגו' וכתוב בתריה עושה משפט גר יתום ואלמנה ושינוי
 בנביאים דכתי' כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וגו' את דכא ושפל
 רוח ומשולש בכתובים סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכת' בתריה אבי יתומים ודיין
 אלמנות ואת דכא ושפל רוח אלו ישראל שהן מרוכאין ומושפלים בגלויות ועתיד
 הב"ה במהרה ברחמיו הרבים לגאלנו ולרוממנו למעלה כדכתי' מי אלה עבב תעופינה
 וכת' נמי בירושלם וראמה וישבה תחתיה וכן כתי' אחר פסוק כי לא לעולם אריב
 ולא לנצח אקצוף שהב"ה רם ונשא משפיל גאים ואוהב שפלים כדכתי' כי רם ה'
 ושפל יראה ואני ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאום ה' ואל זה אביט
 אל עני ונכה רוח וחרד וגו' ואל זה אביט אלה ישראל שהם עניים ונכאים ומרוכאים
 ונשפלים בגלות כדכתי' ואת עם עני תושיע אלו ישראל ועיניך על רמים תשפיל
 אלו אומות העולם המושלים בנו ואל זה אביט אלו שנים עשר שבטי ישראל כי
 זה בנימטריא י"ב הוו וכוין שפירשנו אלו העשרה שמות שהזכיר כאן עשר ספירות
 ופירשנו לעניות דעתנו טעם כל אחד ואחד למה הזכירו והרי אנו שונים בדבר
 ומפרשים כי הבורא יתרוםם ויתנשא לעד הוא הנקרא בכל שמות של שבח ואין
 קץ וסוף לתהלותיו ולשבחיו והוא מרומם על כל ברכה ותהלה והכל היה בכחו
 ובגבורתו קודם שיברא הכל וכל העתידות הוא מתרומם ומתנשא בהן וכל קדושו
 ומשרתיו מפארים לפניו על הכל קודם שיעשו הנוראות והפלאות ואחר שהוא
 מביאם ומחדשם משבחים אותו קדושו בהם וכן הנהיגנו הבורא בתורתו על ידי
 נביאיו לרוממו ולפארו בכל מה שעושה לנו על כל מין ומין מעינו ומעניינו וכן
 הגביאים היו משבחים ומפארים את בוראנו על כל הניסים שעושה לעמו ואומ'
 שירה על הכל ועל כל נס ונס מעניינו ומזכירין את הבורא משמותיו של שבח
 מעין אותו הנס או אותו הענין שהוא מחדש להם בין טוב ומוטב בין גלות בין
 גאולה וכן דוד הוא אומר חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה וכההיא דגרסי' בכרכות
 בפ' הרואה אמ' רבה בר בר חנא אמ' ר' יוחנן מאי דכתי' באלהים אהלל דבר
 בה' אהלל דבר בה' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו מדה פורענות
 ואית דגרסי' זו מדה הדין ומאן דגריס נמי פורענות פי' דין של פורענות מפני
 שלשון אלהים לשון דין הוא בה' אהלל זו מדה טובה מפני שלשון ה' לשון
 רחמים הוא וכדכתי' בשלש עשרה מדות של רחמים ויעבור ה' על פניו ויקרא ה'
 ה' אל רחום וחנון וגו' שהן כולם לשון רחמים ומזכיר בהן ה' ואין מזכיר בהן
 אלהים וכת' נמי עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר שבראש השנה הב"ה יושב
 על כסא הדין לדרן את עולמו ולכך כתי' עלה אלהים בתרועה לשון דין וחזור

למדת רחמים בזכות מצות השופר שישראל מקיימין והוא ברחמיו וזכר עקדתו של
יצחק ועולת האיל לבניו ברחמים ולכך כתי' ה' בקול שופר במדת רחמים ולשון
רחמים. ר' אבהו אמר חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה. ר' תנחום אמ' כוס
ישועות אשא ורבנן אמרי ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך ואמור בירושלמי
כשנתן במדת רחמים לקחו ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבית דינו פירו' כרי
שלא ידונו בית דין של מעלה שאין זה האיש ראוי ליתן לו זה המתן אלא נתן
הב"ה לאדם במדת רחמים מה שאינו ראוי לו וכדכתי' וחנתי את אשר אהון ורחמתי
את אשר ארחם. ואע"פ שאינו הגון וראוי כל זה עושה הבורא לבריותיו ברחמיו
שנותן לו במהרה במדת רחמים ובלא דין שלא ידונו בבית דין של מעלה שאינו
ראוי לכך אבל כשנפרע המקום מן האדם ולוקח ממנו אינו לוקח מן האדם עד
שמושיב בית דין של מעלה לדונו ונמלך בהם כענין שכתו' אם יש עליו מלאך
מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם יושרו ויחוננו ויאמר פדעוהו מדרת שחת מצאתי
כפר והביה ברחמיו רוצה לזכות את האדם ונמלך בחיילי מעלה וב"ד של מעלה
לזכות את האדם ולהגיד מעשיו הטובים כדי לזכותו ואע"פ שגלוי לפניו הכל ומה
יאמרו ומה יגידו וכל הלכות בידו והוא נתן להם רשות על כך כדי לזכות את
האדם וכדרך שנותן רשות לצדיקים ופותח להם פתח להתפלל לפניו על הפורענות
שלא יביאנו על האדם וכמו שכתוב במשה רבנו ועתה הניחה לי שפתח לו פתח
להתפלל לפניו והרשהו כדי שיתפלל לפניו על ישראל ולכך כתי' וה' לקח כשלקח
במדת רחמים לקח ונמלך בבית דינו שאם יוכלו לזכות או אם ישוב האדם בין כך
ויעשה תשובה שיוכה וכל זה הראה הבורא לנביאיו וכתב בתורתו ללמד דרך
למלאכי מטה שיושיבו בית דין וללמד לבית דין שיחמיצו דינן ושיחקרו ויחפשו
בזכותו של הגדון ולכך כתי' וה' לקח כשלקח נמלך בבית דינו ואחר כך לקח מפני
שכל מקום שנאמר ה' הוא ובית דינו וכן הוא אומר וה' פקד את שרה שבדין
היה נפקד שרה וכן וה' הבה כל בכור שגורו בית דין של מעלה שינפשו בכורי
מצרים וכמו כן נמי הראה הביה למיכה דכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו
מימינו ומשמאלו שהושיב בית דין לדון את אהאב ואלו המראות כולן דמוינות הן
כמה שאמרנו ולהראות דרך ארץ ודרכי דין למלאכי מטה ולכל דריה ואל תתמה
על זה שכן מציינו שכתוב בנביאים כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו
אל עבדיו הנביאים וכן נמי מציינו באברהם אבינו שלא חתם הביה גור דינם של
סדום ועמורה עד שנמלך באברהם אבינו ואע"פ שגלוי לפניו הכל עשה כך כדי
לכבר אברהם אבינו ולזכותו בתפלה שיעשה לפני בוראו עבור הסדומיים וכן הוא
אומר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה וגו' ויאמר ה' ועקת
סדום ועמורה וגו' כל ההיא פרשתא וגרסינ' נמי בסנהדרין ירושלמי בתהלת פירקא
קמא אל תרון יחיד שאין דן יחיד אלא אחד אמר ר' יהודה בן פוי אף הביה
אינו דן יחיד מה טעם וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו אלו מסין לכף
חובה פי' משמאלין ואלו מסין לכף זכות פי' מימינים ואע"פ שאינו דן יחיד הוא
חותם יחיד מה טעם אבל אנד לך את הרשום בכתב אמת. אמ' ר' יוחנן לעולם
אין הביה עושה דבר בעולמו עד שהוא נמלך בבית דין של מעלה מה טעם ואמת
הדבר וצבא גדול אימתי דבר של הביה אמת בשעה שהוא נמלך בבית דין של
מעלה. אמר ר' אלעזר כל מקום שנאמר ה' הוא ובית דינו בנין אב וה' דבר עליך

רעה מהו אומר אמת אמ' ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך העולם אמ' ר' אבין וריש לקיש א' בראשית דאלפא ביתא מ' באמצעיתא ת' בסופא לומר אני ה' ראשון שלא קבלתי מלכותי מאחר ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאין אני עתיד למסרה לאחר וכן מצינו שהיו הנביאים מקלסין לפני בוראנו בכל עת על המעשים שהיה עושה לעמו לפי הענין וכהיה דגרסי' במס' יומא בתחלת פרק בא לו כהן גדול לקרות ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול מאי אמר אמ' רב יוסף אמר ברוך המבורך ר' מתנא אמר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם אמר ליה אביו לרב דימי אימא שנידלו בשם המפורש אמר ליה אין אומרים שם המפורש בגבולין ולא והכתיב ויעמד עזרא על מגדל עין אשר עשו לדבר ואמ' רב יהודה אמר רב שנידלו בשם המפורש התם הוראת שעה היתה דכתי' ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול מאי אמור אמ' ר' יהודה ואי תימא ר' יונתן בייא בייא מיצרא דעבודה ורה היינו האי דאחרביה לביתיה וקלייה להיכליה וקשלינהו לצדיקי וגאלינהו לישראל מאתריהו כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן אותיבו בתעניתא תלתא יומי ובעי רחמי נפל להו פיתקא מרקיעא דכתיב בה אמת אמ' ר' חנניה שמע מינה חותמו של הב"ה אמת נפק אתיא כי גריא דנורא מכית קדשי הקדשים כו' כו' וגרסינן נמי בסנהדרין בפ' במערבא אמר גדול שנידלו בשם המפורש רב מתנא אמר האל הגדול הגבור והנורא והא דר' מתנא נוטה לדר' יהושע בן לוי דאמר למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו את העטרה ליושנה משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה לא אמר נורא אמר גוים מרקדים בהיכלו ואית דגרסי' מקרקרין בהיכלו ומשתחוים לצלם איה נוראותיו לכך לא אמר נורא. אתא דניאל לא אמר גבור אמ' גוים משתעבדים בבניו ואיה גבורתו זו היא מוראן גבור' איהו גבור הכובש את יצרו והב"ה ארך אפים לרשעים נורא אלמלא נוראותיו של הב"ה לא נשתיר משונאיהן של צדיקים שריר ופליט ואית דגרסי' הכי אדרבא זו היא גבורתו וזו היא נוראותיו זו היא גבורתו שהוא ארך אפים לעוברי רצונו וזו היא נוראותיו שאלמלא נוראותיו של הב"ה היאך אומה אחת יכולה לעמוד בין כמה אומות ואינהו פי' ירמיה ודניאל היכי אנפשיהו ועיקרי מילתא דאמרא משה רבנו אמ' ר' יצחק בן אלעזר מתוך שידועין בו בהב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כונו לפניו וגרסי' במס' סוטה בפ' עגלה ערופה אמ' ר' אלעא בר' ברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב שנא' שיתה ה' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה. ואמ' ר' אלעא בר' ברכיה אלמלא תפלתו של חבקוק שני תלמידי חכמים היו מתכסין בטלית אחד שנא' ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע אל תקרי בקרב שנים אלא בקרב שנים וכיון שכן ניהו הנביאים לעשות וגם בתורה כתוב כן באנו לפרש שכן מצינו במעשה כתוב אלהים שם משמותיו של הבורא ולא נקרא ה' עד כלות מלאכת שמים וארץ וכל אשר כס כי ה' הוא שם גדול ארון האדונים ויש מפרשים מפני שהוא שם המיוחד וכן אמרו רז"ל הזכיר שם מלא על עולם מלא ונקרא אל שדי בעת שדובר עם אבותינו אברהם יצחק ויעקב שנתן להם כח וגבורה ואימה בעולם וכתי' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם וכדכתי' ויאמר אלהים אל אברהם אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים ואותו

עת כתוב אל שדי כשאמר לאברהם אבינו שימול ואמר לו פרה ורבה וכן יצחק בירך את יעקב באל שדי וכן יעקב נענה בזה השם כמו שפירשנו לעיל ואמר לצרותיו די וכת'י נמי ביעקב אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מהלצוך יצאו ויעקב נמי ברך השבטים באל שדי בעת צרתם כדכת'י ואל שדי יתן לכם רחמים וגו' ורמז נמי על הגלות הוזה כמו שפירשנו לעיל וברך נמי את יוסף באל שדי ונקרא אהיה אשר אהיה עד שרצה להוציא עמו באותות ונסים ובעשר מכות שהוא כנגד עשר דברות להודיע ששקולה גאולתן ודין פורענות שוניאיהם כנגד כל מעשה בראשית שהן עשרה מאמרות ולדעת גבורות כל שומעו אמר אהיה אשר אהיה והוא בענין הזה ויהיה מאז ומוקדם כל קדם וכן נמי בפורענות פרעה הרשע ולמען תספר באוני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים והתעללתי לשון לעג וקלס ושחוק הוא שעשאו הבי"ה לאותו רשע בעולמו וכמפרש במקומו וכן נקרא אלהים חיים בעת מתן תורה כשהשמיע קולו לישראל ולא מתו כי אם חיו והאיר עיניהם בתורתו שהיא עין חיים ותומכת ומאשרת לומדיה כדכת'י עין חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וכת'י תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו' עד מאירת עינים וכן הוא אומר במשנה תורה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ולפי שהיו ישראל כמו מתים בעת ששמעו קול הגבורה והחיים הבי"ה כדכת'י נפשי יצאה בדברו וכת'י נמי קול ה' בכח קול ה' בהדר וכתוב נמי גשם נדבות תניף אלהים וגו' כמו שמפרש כל אחד ואחד במקומו. וכן נמי יצחק אבינו בשעה שנעקר לעולת מוקדה לרצון ראה אור השכינה ופרחה נשמתו והחיהו הבי"ה וכשעמד בדעתו וידע שכן המתים עתידין לחיות עמד על רגליו והורה ושבה לפני בוראנו ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים. ועדיין נמי מצינו שתקינו רז"ל לומר בבית האבל בברכת המזון בברכה רביעית ברוך המלך החי כו' וכהיהו דגרים בברכות בפ' שלשה שאכלו מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע מילתא פתח ואמר ברוך המלך החי הטוב והמטיב דיין האמת שופט בצדק ושליט בכל מעשיו שאנחנו עבדיו ועמו ובכל עת אנו חייבין להודות לו ולברכו וכן העולם הילכתא וזו שאנו אומרים בה הטוב והמטיב המלך החי דיין האמת כו' דבר של שבה מעניינו שהבי"ה ברא את החיים והוא ממית ומחיה ועתיד להחיות את המתים וכל מורעים רחוקים ממנו ברוך שמו וזכרו לעולמי עד. ולכך תיקנו לומר זה השבה מעניינו בבית האבל בברכה זו של הטוב והמטיב ולא בשאר השלשה הברכות הנתרות לפי שהוא הדבר מעניינו וקבעוהו בהטוב והמטיב ולא בשאר הברכות לפי שהוא נמי דבר בעתו ובמקומו כי הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמי רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמטיב הטוב שלא הסריהו והמטיב שניתנו לקבורה ובהיה שמעתא נמי דלעיל אמרינן בפירוש אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו מדאורייתא שהרי אין אומרים אותה בבית האבל דתנו רבנן מה הן אומר בבית האבל בדי' הטוב והמטיב כו' ובתרא נמי שמעתא דמר זוטרא דאיכלע לבי רב אשי כו' ופירו' שהרי אין אומ' אותה בבית האבל כל'י שאין אומ' אותה בשאר ימים אלא מוסיפין בה כדמר זוטרא ולכך קא גרסי בה דתנו רבנן מה הן אומר בבית האבל ואיכא מאן דלא גריס בהאי שמעתתא דתנו רבנן אלא תנו רבנן סתמא ולא קא מפרשי שהרי אין אומרי' אותה בבית האבל. ואיכא מאן דלא גרסי בהיה שמעתא דתנו רבנן אלא תנו רבנן

סתמא ולא קא מפרשי הדיא דאמר רב זוטרא בהמוכר והמטיב. אבל שאר השלשה ברכות אין אומי בהם שום דבר חידוש אלא כשאר ימות השנה ואפילו ברוך מנחם אבלים אין אומרים בהם. והאומר שום דבר חידוש בשאר הג' ברכות הרי זה טועה ואינו במשבע של ברכות וכבר פירשנו כל זה מכואר בס' העתים שחברנו בהלכות אבל. ומכל אלו הדברים שפירשנו לעיל נקרא הבורא אלהים חיים בעת שהשמיע קולו לישראל ולא מתו וחיו. ונקרא בשלש עשרה שמות של מדות של רחמים כדכתי' ה' אל רחום וחנון וגו' בעת שהודיע למושה רבנו סדרי סליחה ומחילה ומחל לעמו ישראל על אותו ענין כדכתיב ויאמר ה' סלחתי כדברך. ונקרא בעת השורפים של קרה ועדתו והבלועים אל אלהי הרוחות לכל בשר לפי שכל הרוחות בידו ונפש כל חי ורוח כל בשר איש ומבחיץ דעת ורצון של כל בריה ובריה ומי הושב בלבו מחשבות טובות ורעות ונפרע מכל אחד ואחד לפי מעשיו ומחשבותיו וכן נמי בשעה שרצה הביה לדון את קרה ועדתו ולהפרע מהם הודיע הרבר למושה רבנו וכדרך שפירשנו לעיל בדין של סדומיים באברהם אבינו וכן נמי למושה רבנו ולאחרן הכהן הודיעו המקום וגילן סודו שהוא דן קרה ועדתו והמוציא להם פתח שהתפללו על שאר ישראל וכדכתי' הרומו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרנע ולא פירש להם על איזו עדה והם נפלו על פניהם והתפללו על ישראל ואמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר וגו' וכך פירש הרבר שאמר רבון העולמים מלך בשר ודם שבראת בעולמך כשמרדה עליו מדינה וגרמו המרד מקצת בני המדינה והוא אינו יודע להפריש מי מרד לו ומי לא מרד והוא בא ומחריב את כל המדינה כלה והוא עושה שלא כדון והוא ממת כצדיק כרשע כאחד אבל אתה מלך מלכי המלכים שכל הרוחות בידך וכל יצרי מעללי איש ואתה יודע כל הלבבות ומי מרד ומי לא מרד האיש אחד וחטא ועל כל העדה תקצוף. ולכך שבחו משה ואהרן אותו עת לבוראנו ואמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר ונענו בזה הלשון שרצה המקום לזכותן בתפלה שעשו על ישראל והמקום דן גופות ורוחות המורדים והחיה את השאר הכל כמו שהיה גלוי לפניו ולכך נקרא באותו עת אל אלהי הרוחות לכל בשר וכדרך שאמר אברהם אבינו בתפלתו בדין של סדומיים והיה כצדיק כרשע הלילה לך השופט כל הארץ וגו' וכן נמי אמר משה רבנו בשעה שהתפלל על פרנס טוב יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר ובתפלתו על ישראל בעדת קרה אמר אל אלהי הרוחות לכל בשר ובשעת תפלת מינוי פרנס אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר ולא אמר אל וזהו טעם הרבר לפי שבשעת תפלת עדת קרה ישב הביה לדון קרה ועדתו וגם משה היה מתפלל כדי שידון המקום את החטאים וירחם על שאר ישראל ולכך אמר אל אלהי הרוחות לכל בשר לשון דין לפי שאל ואלהים לשון דין הם ובשעה שלא היה מתפלל על דין אלא על מדת רחמים על יפקוד שהיה מתפלל בלשון רחמים אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות אמר בתחלה שסדר בתפלתו ה' שהוא לשון רחמים והוא אלהי הרוחות לכל בשר מלשון השבה ומעניינו סדר את תפלתו שירחם המקום על עמו ישראל וכשם שגלוי לפניו ובידו דעת ורוח כלם כן ימנה עליהם איש שידע להנהיגם לפי דעתיהן ורוחותיהן ונענה בתפלתו ואמ' לו המקום לפי תפלתו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו ונקרא נמי בעת סילוקו של משה רבנו מן העולם הצור תמים פעלו וגו' שלא נשא לו פנים ונקרא נמי אותו עת ממת ומחיה כמו שאמר משה בשירת האזינו כדכתי' הצור תמים פעלו

וגו' וכת"י נמי ראו עתה כי אני אני הוא וגו' ונקרא נמי ה' צבאות בעת עליית ישראל לחוג במקדש שילה שנא' להשתחוות ולזבוח לה' צבאות בשילה והתפללה הנה בזה הלשון ונענית כדפרשינן לעיל ונקרא רם ונשא בפרק עזוהו מלך יהודה שנא' בשנת מות המלך עזוהו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל ונצטרע עזוהו והיה חשוב כמת לפי שנבה לבו וכדכת"י וכחוקתו נבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ונקרא אדון בפרק שנבהו לפנינו ישראל וכן נמי בשעה שנבה לפנינו סנהריב הרשע ונפרע ממנו בשעה שנבהו ישראל דכתיב כי הנה הארון ה' צבאות מסיר מירושלם משען ומשענה וגו' וכן בשעה שנפרע מסנהריב דכת"י הנה הארון ה' צבאות מסעף פורה כמעצה וגו' ונקרא רב ספרי נבואות ירמיהו ויחזקאל ה' אלהים ואין מוכיר שם ה' צבאות לפי שהיו צבאות ישראל במחלוקות ושנאת הנם שביניהם שנא' חלק לבם עתה יאשמו וכאשר שבו ביהד והיה לבם לאחד בבנין בית שני ולא היה לבם חלוק הוא מוכיר שם ה' צבאות שכל השמות האמורין כפולין כלומ' שני שמות ביהד האמורים על ידי הגי זכריה ומלאכי הכל ה' צבאות הם אמורים ואין שם אלא אחד בלבד שהוא אמור ה' והוא שאמר ה' אלהים אלהי ישראל והוא ענין יחיד ולשון יחיד שאין מוכיר שם צבאות שהוא אמור על לשון רבים לפי שענין היחיד הוא ענין שילה ונירושין וזה הדבר הוא לישראל ולא לגוים לפי שאין הגוים יודעין בשילה כריתות ומפורש בירושלמי שלא ייחד הבי"ה שמו בנירושין אלא בישראל בלבד וכדגרסינן בתהלת קידושין ר' חני בשם ר' פינחס כל הפרשה כולה אלהי הצבאות ובנירושין כי שנא שלא אמר ה' אלהי ישראל ללמדך שלא ייחד שמו בנירושין אלא בישראל בלבד. ואם ישראל שולחו וגורשו מארצם אלהינו לא יעובנו ולא ינחנו כלה שנא' איה ספר כריתות אמכם וגו' וישיבנו לפניו בקרוב כדכת"י חנם נמכרתם ולא בכסף תנאלו ונקרא מהשנא עדניא וזמניא בימי דניאל בשעת גלותן של ישראל לפי שנשתנה זמן מלכות ישראל בשעבוד ונקרא נמי אותו עת מהעדא מלכין ומהקם מלכין לפי שהסיר צדקיהו ממלכותו ומלך נבוכדנאצר ונקרא יחב חכמתא לחכימין לפי שנתן לדניאל חכמה יתירה על כל חכמי כשדים. ונקרא גלה עמיקתא ומסרתתא לפי שגלה לדניאל פתרון הלום נבוכדנאצר ואמור בעורא ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול לפי שאמר להן אותו עת גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. וכן נמי שמות מלאכים משתנים בענין החדשות אשר יצווה בהן המלאך שבשעה שבאו המלאכים לאברהם לבשרו נקראו אנשים ולפורענות סדום ועמורה להפכן נקראו מלאכים ולישעיהו לכוותו בנהלת ויפרע ממנו על מה שאמר וכתוך עם טמא שפתים נקראו שרפים כדכת"י ויעף אלי אחד מן השרפים וגו' ובוא וראה כמה גדול כוחן של צדיקים שהרי אחד מן השרפים לא יוכל ליקח הנהלת בידו אלא במלקחים ונגעה על שפתיו של ישעיהו ולא עשה לו רעה שלא הניח מלדבר בכל זה. ובמראות יחזקאל והנה שם דמות חיות בלא מאמר ודיבור והמקף והסובב לכל פאה נקראו אופנים ושריהם נקראו כרובים כי כל גדול ומלך נקרא כרוב כמו שנאמ' למלך צור את כרוב ממשח ושאר הדבר. וכן נקראו הכוכבים בשמות וישתנו אשר מהם אמיץ אור חוק נקראו מאור שנא' כי כל מאורי אור בשמים נקרא על שם השמש ומי שהוא בינוני באור נקרא נוגה על שם הירח שנא' ולנגה הירח לא יאיר לך וכן שם משבעה הכוכבים חלים כשניץ ומי שהוא חם בטבעו

נקראו כסילים שנא' כי נוכחי השמים ונסיליהם על שם הבטחון שנא' כי ה' היה
בכסלך ומה שהוא קר בטבעו יקרא מזרות שנא' התוציא מזרות בעתם ודומה לזה
הענין וממורים קרה. וכן שמות ישראל משתנים ישראל יקרב ישורון וכל השמות
המשובחות לפי ענין ושבה וכן משובה ובוגדה ואהלה וכל השמות של גנאי הכל
לפי הענין. וכן שמות המלאכים והנוכבים והאומה נדרש על מונת דבריהם ושמותיו
של הבורא כלם של שבת נאה ומשובה כפי מעשיו הנוראים ישתבה ויתרומם שמו
לעד וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצומות לעם
ברוך אלהים שעל כל נוראותיו אנו חייבין לרוממו ולברכו מעין שבת הנוראות
וכהיא נדרסני' בסוף מסכתא רובחים בפרק פרת חטאת תניא וגם הכהנים הנגשים
אל ה' ר' יהושע בן קרחה אומר זו פרשת בכורות ר' אומר זו פרשת נדב ואביהוא
בשלמא למאן דאמר זו פרשת נדב ואביהוא היינו דכתי' הוא אשר דבר ה' לאמר
בקרובי אקדש אלא למאן דאמר זו פרשת בכורות הינא רמיוז דכתי' ונועדתי שמה
לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא בכבודי. ואית הגרסי כי בכבודי
שמקדים הב' האחרונה לב' ועושה מן הד' ר' ולעניות דעתין מתחזי לן דמאן דגרים
הכי לאו דסמכא הוא וסברא דמי שלא שימש כלל הוא ולא מצינו שדורש
פסוק כך בתלמוד וגם לא סכינא הריפא דמפסקא קראי וכל שכן מחקא קראי
אלא הכי הוא אל תקרי בכבודי אלא בכבודי ופי' כמו במכובדיי כלומר
ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי בשעה שתרד שכינה בהשלמת
מלאכת המשכן ואותו עת ונקדש המשכן בכבודי במכובדי שהן היו נדב ואביהוא
שהיו אנשים מכובדים וצדיקים דבר זה אמרו הבי' למשה ולא ידעו עד שמתו
בני אהרן כיון שמתו אמר לו אהרן אחי לא מתו בניך אלא להקדיש כבודו של
מקום כיון ששמע אהרן שבניו ידועי המקום הן שתק וקבל שכר שנא' וידום אהרן
וכן בדוד הוא אומר דום לה' ותתחולל לו על שם שמפיל לך חללים ואתה שותק
וכן בשלמה הוא אומר עת לחשות ועת לדבר פעמים ששותק ומקבל שכר על
השתקיה ופעמים מקבל שכר על דיבורו והיינו דאמר ר' היא בר אבא אמ' ר'
יוחנן מאי דכתי' נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקדשיך בשעה
שעושה דין בקדושתו מתיירא ומתעלה ומתהלל פי' שהן נותנין לו שבת על הכל
ומצינו בקצת נוסחי אנגדתא דשיר השירים דמפרש בהו שבעים שמות של שבת
שקרא בהן המקום את ישראל וכולם לפי הענין ולפי שאין זה מקומן לא כתבנו
אותו דרש ועוד כי שמותיו של הבי' מקצת חכמי' אומרי' כי שם המפורש הוא
כי שבעים ושתים אותיות והוא לקח משלשה מקראות שבתורה ואין אותיותיו ידועות
ושם בן מ"ב אותיות שהזכירו רז"ל בפרק עשרה יוחסין אע"פ שאותיותיו ידועות
אינו מסודר בהגיון ואפי' במקדש לא היו מוסרין אותו אלא לצנועין ומי שנאמ' בו
כל המדות שאמרנו בפ' עשרה יוחסין והיום אינו מסודר בקבלה וגם אינו ידוע
כלל וכבר כתבנו כל זה לעיל בתשובה לרב' האיי גאון ז"ל והיום אפילו שם בן
ד' אותיות אסור לאמרו בחוצה לארץ ישראל וכמו שכתבנו לעיל ויש מן המפרשים
שכתב הכי שהמקום ב"ה כשם שאין לו קין ותחלה ותכלי' כך אין לשמותיו ולתהלותיו
קין ותחלה ותכלי' ולכך הבי' אין לו שם מפני שאין לו דמיון ולא תמונה ולא
השווייה ולא בשום צד מצדדין ולכך אין לו שם שיהיה ידוע ונכר בשם כמו
שפירשנו לעיל אמרו לו שם על קצת שבחיו להבין בו בני אדם הדבר ולכוין

ברעתן כגון אדיר בורא עוזו וגם נתן הוא רשות לנביאיו ואל תתמה על כל זה שהבורא יתרומם לעד קורין אותו בריותיו בכל שם של שבה לפי הענין וקורין אותו מקום מפני שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו וכדכתי' הנה מקום אתי שאני מקום עולמי ואין עולמי מקומי וכת' נמי מעונה אלתי קדם וגם הוא ברחמיו נגלה בכבודו לנביאים לפי הענין והעתים שהנביאים והצדיקים וישראל שרויים בו. וכן מצינו נמי שברא יתרומם לעד טבע הארבעה שרשים והם אש ומים ואויר ועפר שאין מי שיוודע ולא היה חכם שידע זה למה טבע האש עולה למעלה ולמה טבע המים יורד למטה והאויר לא יתפש וטבע העפר יצולל למטה ולא היה בעולם מי שידע להשיב על זה ולא מי שידע היום אלא שיש לומר כך מדתן וטבעו ועליה אמר שלמה שאנר כמה חכמות ועל כך נקרא אגור כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע. מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תדע. ופי' מי עלה שמים למה טבע האש למעלה כי השמים מאש נבראו ואש הן ולא נדע למה עלה טבע האש למעלה כל שאר השרשים וגם לא אדע מי אסף רוח בחפניו כלומי שהאויר מי יוכל לתפשו וטבעו ושרשו לא יתפש וגם לא אדע מי צרר מים בשמלה שיוכל לצררו בכגד והוא זרום וזב ואינו מתעכב מלשון יזורמו ולא מי הקים כל אפסי ארץ ולא מי עשה אפסי ארץ על מכונן על מה אדניה הטבעו אם יבא מי שיאמר לא ידענו מי הוא והיאך הוא ואיפה הוא. וכשם שברא בוראנו ית"ל אלו הארבעה שרשים אש ורוח שהוא האויר ומים ועפר כך הראה ברחמיו כבודו ושכינתו לנביאיו והשמיען קולו בארבעה מראות הללו והם ד' עניינין אש ורוח וארץ ומים כל אחד ואחד לפי הענין שתראה שכינתו באש לדבר עם נביאיו וקדושו ישראל עמו מתוך האש וכן ברוח שהשמיען קולו מתוך הרוח וכן נמי השמיען קולו מתוך הארץ שהן יסודי הארץ שהן נטעין ועקר שרשן בארץ וכן נמי השמיען קולו על המים ולאדם הראשון ולאיוב השמיען קולו חבריו מתוך הרוח כדכתי' באדם הראשון וישמעו את קול ה' האלהים מתהלך בגן עדן היום וכן נמי כתיב באיוב ויען ה' את איוב מן הסערה וטעם הדבר שנראה להן והשמיען קולו על הענין שהיו בו לפי שהטאו שהאדם הטא ועבר על ציווי הבורא והוא היה תחלת הנבראים בבני אדם ולא נתן אל רוחו כח הבורא ועצמה ונבורה שברא הבורא בעולמו וברא והחיה הכל שמים ואויר וארץ וארבע רוחות ורוח כל חי וכל צבא השמים והארץ ברוח חיים והאויר והארץ רוחות ורוח כל חי וכל בשר כדכתי' בשמים ברוחו שמים שפרה מפני שסביבת הגלגלים וכח הלזכר בראם הבורא בכח ורוח שבאויר ושעל הארץ כדכתי' ורוח אלהים מרחפת על פני המים והארבע רוחות דכתיב בהו ארבע רוחות השמים וכת' נמי בנבואת יחזקאל מארבע רוחות בוא הרוח ורוח כל חי וכל בשר כדכתי' כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו. וכן נמי כשהוטא אדם והוא נבעת במחשבותיו הרעים ובשטותו נקרא רוח רעה ורוח זנונים וכששורה עליו רוח טוב או רוח נבואה ומחשבות של מצות נקרא רוח המקום כדכתי' כי יתן ה' את רוחו עליהם וכן ותהי עלי שם רוח אלהים ואומר ורוח לבשה את עמשאי ראש השלישים וגו' ורוח ה' לבשה את נדעון וכתב נמי אשפוך רוחי על כל בשר וכשרודף אדם אחר התורה והמצות ומקיימן וטורה בהן עד שזוכה ושורה עליו רוח נבורה או בעת שהיה הדור ראוי לרוח נבואה היה

שורה עליו רוח נבואה הכל לפי זכותו וטוהרו בעבודת קונו. ולפי שחטא אדם הראשון ועבר על מצות קונו ונטרד מן ערן וגרם מיתה לו ולכל דורותיו ולא השיב אל אל רוחו ולא הכיר בכה כל הרוחות הללו שהזכרנו ואעפ"כ גלוי וידוע לפני בוראנו שהיה צדיק וחכם בכל שאר דבריו הוין מעון זה והתנחם מיד וגלוי לפניו שיעשה תשובה שלימה והיה הביב לפני בוראו שהיה נביא וכבוד השכינה נראית אליו כמו שכתבנו לעיל בספר זה נגלה עליו כבוד המקום והשמיעו קולו הברוי מתוך הרוח הברוי להודיעו שרוח כל חי בידו ולא הבין כל אלו הרוחות שהזכרנו שברא הבורא להחיות עולמו והכל ברא בעבור האדמה והוכיחו על כך שלא השיב רוחו אל אל וגרם מיתה לעצמו ולדורותיו וכן איוב נמי השמיעו הבורא קולו הברוי מתוך הרוח הברוי ונאמר באדם הראשון לרוח היום לשון נחת ונאמר באיוב מן הסערה לשון סערה לפי שדבר איוב הרבה והיה תיגר לא עמד בייסוריו שהביא עליו המקום וקרא הרבה תיגר וקרא פסוק זה דכתיב אשר בסערה ישופני והרבה פעמי חנם ואמר נמי ויחשבני לאיוב לו וכמה מקראות כמו זה וכדאמור נמי ברבנן בפר' השותפין בבבא בתרא דנויקין שדיבר איוב הרבה ואמרו עפרא בפומיה דאיוב ואמריו נמי על הדין קרא על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל אמר רבא ביקש איוב לפטור את כל העולם כלו מן הדין אמר לפניו רבוננו של עולם בראת שור פרסתיו סדוקות כו' מאי אהדרו ליה הבריה אף אתה תפר יראה וגו' וכן נמי אמר רב עפרא בפומיה דאיוב הברותא כלפי שמיא כלום יש עבד שמוכיח עם רבו דכתי' לא יש בינינו מוכיח וגו' כל היא שמעתא עד כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים אשר בשערה ישופני והרבה פעמי חנם אמר רבא איוב בסערה הירף ובסערה השיבוהו בסערה חירף אמר לפניו רבוננו של עולם שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לפניך בין איוב לאיוב בסערה השיבוהו ויען ה' את איוב מהסערה ויאמר אמר לו שוטח שבעולם הרבה נימין בראתי באדם כו' אמר לו הרבה טיפין בעבים כו' עד איוב לא בדעת ידבר. אמר רבא מכאן שאין אדם נתפש על צערו וכן כי לא דברתם אלי נכונה מכאן שאין אדם נתפש על צערו. ולפי שאין אדם נתפש על צערו נגלה עליו כבוד המקום והשמיעו קולו לקרבו מיהו השמיעו מתוך רוח סערה לפי שדבר כל הדברים הרעים שאמר השמיעו קולו על הענין שהיה בו בסערה ולא בנחת וכן ברוח שאמר לו לא השיבות אל אל רוחך ואני שבראתי כל אלו הרוחות מלא כלום רוח חיים ואתה קורא תגר לפני ואמרת על הענין כלה ענן וילך כן יורד שאול והרי אני בורא כל הרוחות וכל החיים ובידו כח וגבורה להחליפין ולהאבירן וכל שכן להדשן ולהחיותן ואתה לא השיבות אל אל רוחך ולא הבנת לכל הרוחות הללו וכן אמר לו איפה היית ביסדי ארץ והודיע המקום כח בריותיו שברא ברוח והודיעו כח כל הגבראים ברוח כמו שמפרש באותן הפרשיות שהשיבו המקום ולכך נגלה המקום כבודו והשמיעו קולו לאדם ואיוב מתוך הרוח לאדם לשון נחת לרוח היום ולאיוב לשון קשה מתוך רוח הסערה על העניינין שהיו בהן אבל לאברהם למשה ולדוד נגלה המקום כבודו לפי כחן והשמיען קולו מתוך האילנות ולמשה רבנו מתוך האילן והאש ולישראל בשעת מתן תורה מתוך האש לפי כחן וליחזקאל ולדניאל נגלה להן והשמיען קולו על המים וכן נמי מצינו שנגלה המקום כבודו לקצת הנביאים והם למשה ואהרן ושמואל ולישראל בשעת מתן תורה ומצינו נמי שבע קולות

שנזכרו במזמור הבו לה' בני אלים והן קול ה' על המים קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארוים קול ה' הוצב להבות אש קול ה' יחיל מדבר קול ה' יחולל אילות. ומזמור זה נאמר על שעת מתן תורה שהרי מסיים ה' עו לעמו יתן ובאלו השבעה קולות תמצא שם הדי' עניינים שאמרנו שנגלה המקום כבודו לעבדיו הנביאים והשמיען קולו מתוכן והם על המים ומתוך האילנות ומתוך האש ומתוך הרוח קול ה' על המים הרי קולו על המים קול ה' שובר ארוים הרי קולו מתוך האילנות קול ה' הוצב להבות אש הרי קולו מתוך האש קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות הרי מתוך הרוח כי מן האילנות הן חיות ברוח וכן היערות הרוח מצוי בהן ומפני מה נאמר זה סתם והשלשה בפירוש לפי שהשלשה נאמרו לנביאי ישראל והרוח נאמר לאדם ולאויב שלא היו מישראל וזו הסברא לפי שלא ראינו אותה ולא שמענוה בקבלה אין אנו סומכין עליה וכן נמי יש לנו לומר השלשה קולות היתרין על הארבעה לתשלום השבעה והם קול ה' בכח ובהדר ויחיל מדבר הם כנגד הארץ שהלחה בשעת מתן תורה וההרים והגבעות רקדו ואם תאמר הים והירדן הרי הם נכללין בכלל הפסוק הראשון על המים ועל מים רבים ויש נמי לומר קול ה' יחיל מדבר לבדו כנגד הארץ וההרים והגבעות שרקדו וחלו מפני הקול והשני קולות הנותרות קול ה' בכח אלו הבחורים שהשמיען המקום הקול בגבורה לפי כחן וקול ה' בהדר אלו הזקנים שהשמיען המקום הקול בנחת ובהדר מפני זקנותן כדי שיוכלו לסבול כי לכל אחד ואחד מישראל היה בחלק הקול על הר סיני לפי כחו ולפי שלא מצינו לזה הפירוש של הקולות עיקר וקשיא לן נמי בו שהקול הרביעי של הרוח נאמרה בסתם כמו שכתבנו לעיל אין אנו יכולין לסמוך על זה הפירוש וגם בתחלת מס' ברכות אמרו ר"ל זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות נגלה לאברהם מן האילנות דכתיב וירא אליו ה' באילוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום ולכך כתי' בהוא עניינא והשענו תחת העץ ופי' באילוני ממרא שהיו באותו מקום אילנות הנקראים אלונים וכן הוא אמר אלונים מבשן וגו' וכתי' נמי אלון בכות וכתי' כאלה וכאלון וגו' וזה שפירש המתרגם במישרי ממרא אפשר לפי שהיו אותן האילנות נטועין בארץ כבר כדי לישב תחתיהן ולא היו נטועין בבקעה ולא בהר אלא בארץ מישור לישב תחתיהם וכן נמי אלון בכות כי האי פירושא ואפשר להיות כי מפני זה הטעם אמר המתרגם משרי ממרא וזה דבר ידוע הוא שהיה שוכן אברהם באותו מקום כדכתי' ויאהל אברם ויבא וישב באילוני ממרא אשר בחברון ואפשר שהיה אותו מקום לממרא או שנתנו לאברהם במתנה או שקנאו ממנו וממרא זה שנא' בו וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם וכתב רבנו סעדיה גאון ז"ל ומצאנו שזכר אלוני ממרא בשלשה מקומות ויאהל אברהם ויבא וישב באילוני ממרא אשר בחברון לפי שהוא תחלת שרייתו שם. וכתי' ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שוכן באילוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם וזו להודיע כאן שהוא לא תבען למלחמה אלא הם הלכו עמו מעצמן לפי שהיו בעלי בריתו וכן נמי וירא אליו ה' באילוני ממרא לפי שאותו עת היה סוף ישיבתו באותו מקום וכענין שכתוב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה לפי שאותו עת הוא סוף שנגלה להם וידבר עמם בארץ מצרים שאותו עת במכת בכורים יצאו ישראל ממצרים.

ושעם הדבר שננלה שכינה לאברהם בין האילנות לפי שצוהו אותו עת על המילה ונימול אברהם ובא לבשרו שיפקד ויוליד יצחק וירבה זרעו ויפרח כתמר וינוב בשיבה כדכתי' צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישנה שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו עוד יגובן בשיבה דשנים ורעננים יהיו להגיד וגו' ואומר אני ה' הובשתי עין לה הפרחתי עין יבש אני ה' דברתי ועשיתי ולכך ננלה המקום עם שכינתו בין האילנות למשלים הללו ועל פי העת שהיה בו אברהם אבינו ושבא לבשרו בו ועד שלא נימול אברהם היה המקום נגלה לו שכינתו והוא נופל ועכשיו משנימול מפני כה המילה וזכותה אברהם יושב במקומו פתח האהל והמקום בכבודו עומד לפניו שכינתו מבין האילנות והוא יושב והמלאכים עומדים עליו כדכתי' וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וגו' וכמו שפירשנו לעיל שנקראו המלאכים אנשים אותו עת שבאו לבשר את אברהם אבינו וכאלו אנשים הם שבאים להנאתו ולשימושו כדי לבשרו ומפני חמשה דברים ננלה המקום את כבודו אותו עת לאברהם אבינו מתוך האילנות להודיע ולהמשיל שבשם שהאילן אינו עושה פרי נאה ומשובח אלא קנוקנות עד שכורתין את ערלתו וקודם שכורתין את ערלתו הולך פריו לאבוד אבל אחר שכורתין ערלתו פריו קדש הלולים וכשם שערלה באדם כך ערלה באילן כדכתי' ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה' שצריך נטע רביעי פרייה בשנה הרביעית לאחר שכרתו ערלתו בשנה השלישית ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו וכן היה זה כלו באברהם אבינו קודם שלא היה נימול ולא עשה פרי משרה אמנו אלא פרי בן האמה שהלך כל זרעו של ישמעאל לערלה ולא יבוד ולרחוק אבל לאחר שנימול אברהם אבינו בן צ"ט שנה ואלתר כשהיה בן מאת שנה הוליד פרי טוב שהוא יצחק אבינו שהיה קדש הלולים כי כל הבכורות של זרעו של יצחק טעונין פרייה כמו הכרם רבעי שהוא קדש הלולים וטעון פרייה ויצחק אבינו עצמו היה טעון פרייה שהיה בכור מרחם כי פדיון הבן בפטר רחם תלה רחמנא ומי שהוליד בנים ונשא אשה שלא ילדה וילדה טעון פרייה ואברהם אבינו אעפ"י שהוליד ישמעאל מהגר פרי מאוס כיון שנולד יצחק משרה היה טעון פרייה אם היתה התורה נתונה ואפשר שאף אברהם פדאו כי האבות קיימו התורה קודם שלא ניתנה ואם לא פדאו נפרו בניו והיה יצחק אבינו בן המילה פרי הדור ומקודש לפני קונו וישמעאל בן הערלה היה פרי מאוס ונתרחק כדכתי' גרש את האמה הזאת ואת בנה וגו' והסכים הב"ה על ידי שרה יאמר לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע אשרי בשר ודם שהב"ה מודה כך לדבריו כמו שהורה לנביאות שרה אמנו וגם נאמר לו קודם שילד את יצחק ואת בריתי אקים את יצחק ויצא ישמעאל מכלל הברית לפי שהיה בן הערלה והיה מאוס שהערלה מאוסה לפני המקום ומבאן ואילך כיון שנולד יצחק נתקיים מאמרו הטוב שהבטיחו המקום לאברהם אבינו שירבה את זרעו ככוכבי השמים דמיון למה שנאמר בנטע רבעי ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה' אלהיכם. וביצחק נאמר כנגד זה הדמיון וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק וכנגד שאמר בנטע רבעי ובשנה החמישית אני ה' אלהיכם נאמר באברהם אבינו כשנולד יצחק להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו ומצינו קצת מזה בפרקי ר' אליעזר שדימה ערלת האילן וערלת האדם והבין

תני תמן ר' זעירא חמש ערלות הן ארבעה באדם ואחת באילן ארבעה באדם מנין
 ערלת האוון וערלת שפתים וערלת הלב וערלת הבשר ערלת האוון מנין שנא' והנה
 ערלה אונם וגו' ערלת שפתים שנא' הן אני ערל שפתים וערלת הלב וערלת בשר
 ערלת הלב מנין שנא' ומלתם את ערלת לבבכם ואומר וכל בית ישראל ערלי לב
 ערלת בשר מנין שנא' וערל בשר אשר לא ימול את בשר ערלתו וגו' כל הגוים
 ערלים בארבעתן ובית ישראל ערלי לב וערלת הלב אינה מנחת לישראל לעשות
 רצון בוראם ולעתיד הב"ה מסיר את ערלת הלב מישראל ואינן מקשיין את ערפן
 עוד לפני בוראן שנא' והסירותי את לב האבן וגו' ומלתם את בשר ערלתם וגו' עדלת
 באילן מנין שנא' וכי תבואו אל הארץ ונטעותם כל עץ מאכל וגו' תני ר' זירא
 אין העץ האמור כאן אלא עץ הנפץ ואם אינן כורתין את עץ ערלתו כל פירות
 שהוא עושה עוללות קטופים ולא טובים למראה ונפסל יינם על גבי המזבח וכשכורתין
 את עץ ערלתו כל פירות שהוא עושה טובים למראה ונבחר יינם להקריב על גבי
 המזבח כך אברהם אבינו עד שלא נימול הפרי שעשה לא היה טוב במעשיו ונפסל
 מעל גבי המזבח כיון נסך ר' אומר לא עיכב אברהם מכל אשר צווהו שנא' ובן
 שמונת ימים וגו' ומטעם זה נמל גנלה המקום לאברהם אבינו בין האילנות לפי שהיו
 אברהם ושרה זקנים וכענין שכתוב בשרת אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן
 וכת' נמי באברהם ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. וכמפרש בבבא מציעא דניוקים
 בפ' השוכר את הפועלים לאחר שרבו הקמטים נתעדן הבשר וחזר יוסי למקומו
 שעשה המקום עמהם נס והחזירן לימי עלומיהם ומטעם זה נגלה לו המקום מתוך
 האילנות על העת שהיו בו הוא ושרה ולפי הנסים שעשה להן באותו עת ובשרן
 אותו עת על ידי מלאכיו שלאחר שיבשו והזקינו והזרין לימי עלומיהן ומתעדנים
 בשרם ומולדין את יצחק דומיא ומשל מן האילנות שכתוב בהן כי יש לעץ תקוה
 אם יזקין בארץ שרשו וגו' מריח מים יפריח וגו' וכן הצדיקים נמשלו באילנות שיש
 להן שרש ותקוה כדכתי' על גל שרשיו יסובכו וכת' נמי צדיק כתמר יפריח כארו
 וגו' וכת' נמי אני ה' הובשתי עין לח הפרחתי עין יבש. ואמור נמי בבראשית רבא
 ויעש ה' לשרה כאשר דבר היינו דכתי' וידעו כל עצי השדה אלו הבריות כדכתי'
 כי הארם עין השדה כי אני ה' השפלתי עין גבוה זה אבימלך הגבהתי עין שפל
 זה אברהם הובשתי עין לח אלו נשיו של אבימלך הפרחתי עין יבש זו שרה אני
 ה' דברתי ועשיתי. וכת' נמי יבש הציר של אבימלך נבל ציץ של אבימלך ודבר
 אלהינו יקום לעולם. ועוד שכל אחד ואחד מן הצדיקים נמשל באילן ובתמר שכל
 מה שיוצא ממנו הוא לעולם ופרה ורבה עציו ועליו ופירותיו כדכתי' והיה כעץ
 שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו ועלתו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח
 ולכך נגלה לאברהם אבינו מתוך האילנות לבשרו ביצחק ושירבה את זרעו ויהיה
 כעץ שתול על פלגי מים והאילן פרה ורבה עציו ופירותיו ועליו דומיא דיצחק
 שירבה זרעו חכמים ובעלי בתים וריקנים וכענין שנאמ' ובגפן שלשה שריגים
 וגו' וכת' נמי גפן ממצרים תסיע וכת' וזרעתי את בית ישראל ואת בית
 יהודה זרע ארם זרע בהמה וכמו שדרשו רז"ל בשחיטת הולין בפרי גיד
 הנשה אמ' ריש לקיש אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים
 אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים עלין שבה אלו עמי הארץ קטנות שבה
 אלו ריקנים שבישראל והיינו דשלוהו מתם לבעון רחמי אתכליא על עליא דאלו

עליא לא מתקיימין איתכליא לא מתקיימין וכן נמי מצינו שצוה המקום זרעו של אברהם אבינו לקיים מצות לולב בארבעת מינין של אילנות פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נהל וכנגד ארבעת מינין הללו יש בישראל ארבעה מינין שדומין לאלו כיצד יש בישראל חכמים בעלי תורה ומצות טובים כמו האחרון שיש בו מאכל וריח וגם בעציו ועליו ריח טוב ויש נמי בישראל בעלי תורה ואינם בני מעשים כמו התמרים שיש בהן מאכל ולא ריח ויש בהם מעשים טובים ולא בעלי תורה כהדרם שיש בו ריח ולא פירות ויש בהם לא זה ולא זה כערבה והן עמי הארץ גמורים ובזמן שהם אגודים שמהנים התגרים ועמי הארץ לתלמידי חכמים הן חביבין כמו הלולב שהוא באגודה אחת ומסייע זכות אלו לאלו והשני מיני אילנות של הדר של לולב יש להן עקיצה כמו לעלי האחרון והתמר לפי שהן נמשלים לשני תלמידי חכמים שזכרנו לעיל שיש להן עקיצה כדתנן ועקיצתן עקיצת עקרב וכל דבריהם כנחלי אש שכל הנוגע בהן נכוה ולכך נגלה המקום לאברהם אבינו בין האילנות על העת שהיה בו לפי שבישרו על יצחק ופקדו בורע שיוצא ממנו זרע רב וגדול באין מספר שנמשל לאילנות ופקדו בכל הדמיונות והמשלים האלו שזכרנו וכת' נמי צדיק כתמר יפרח וכת' נמי ובעלה צדיקים יפרחו וכת' נמי והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה ואומר ועלהו לא יבול וכת' נמי פרי צדיק עץ חיים וגו' ונגלה נמי כבוד המקום למשה רבנו מתוך הסנה באש שהוא אילן ממיני קוצים מפני כמה טעמים אילו על העת שהיו בו ישראל לפי שהיו בצרה גדולה ונכוין באשן של מצרים שהיא אש של קוצים ולפי שהסנה מצוי במדבר ועשה המקום נסים למשה בטטה שהוא עץ כמו הסנה והוא מצוי בידו של משה רבנו אותו מטה כדכת' מזה בידך ויאמר מטה כמו שהסנה מצוי במדברות ועוד לפי שהרשעים נמשלים בקוצים שתחלתן רך וסופן קשה וכך השתעבדו הרשעים המצריים לישראל בפרך תחלתן בפה רך וסוף וימררו את חייהם ולפי שהיו ישראל בתוך המצרים שהן קוצים בצרה גדולה והם עוקצים אותו כקוצים הללו עד שנגלה הב"ה כבודו למשה רבנו מתוך הקוצים באש לגאול את ישראל שנמשלו באש שהצדיקים באש הם נמשלים והן עתידים ליגאל לקבל את התורה באש כדכת' מימינו אש דת למו ולפרע מן המצרים הקוצים העוקצים אותן ולשרפן באש כדכת' קוצים כסוחים באש יצתו ועוד שאשם ועקיצתן שעוקצין ושורפין את ישראל בהן תכבה טהרה כדכת' דועכו כאש קוצים ואומר דועכו כפשתה כבו והמצרים תחלתן רך וסופן קשה ואין אדם יכול ליגע בהן כמו בקוצים כדכת' ובליעיל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועין חנית ואומר שרוף ישרפו בשבת ומתרגימין באיתגאלה ב' דינא רבא ואומר טובם כהרק ישר ממשוכה ויש אומרים לכך נגלה המקום שכינתו למשה מתוך הסנה יותר משאר אילנות של מיני קוצים העוקצים לפי שהוא נמוך יותר משאר האילנות וכך היו ישראל נמוכי רוח והמקום משרה שכינתו על הגמוכים ומדוכאין ומחיה אותן כדכת' ואת דכא ושפל רוח להחיות וגו' ועוד שהמצרים היו גבוהים והמקום משברן ועתידין להיות שבורין ומושפלין ונרסי' נמי בשי' פרק במה אשה ולימא הכי הסנה לאו משום דנביהא מכל אילני אשרי קב"ה שכינתיה עלך אלא משום דמיכת מכל אילנות. ומפני כל אלו הטעמים ודמיונות נלה המקום כבודו למשה רבנו באש מתוך הסנה על הענין שהיה בו משה ושהיו ישראל שרויים בו. וכן נמי נגלה הב"ה לישראל כבודו

בשעת מתן תורה באש ובענן מפני התורה שהיא אש ולומדיה אש ואינן מתיראין
 מאור של גיהינם וזוכין לאור השכינה שהיא אש אוכלת אש וכן מתוך הענן על
 הענין שהיו בו ישראל שמחה עונותיהם כענן כדכתי' מחיתי כעב פשעיך ובענן
 הטאתיך וגו' ונגלה המקום כבודו לקצת מן הנבראים בענן למשה ולאהרן ולשמואל
 כדכתי' משה ואהרן בכהנו ושמואל בקוראי שמו וגו' בעמוד ענן ידבר אליהם וגו'
 וכת' נמי במשה רבנו הנה אנכי בא אליך בעב הענן לפי שקראו לפני ה' וה'
 ומחל עונותיהם של ישראל ונמחו כענן כדכתי' מחיתי כעב פשעיך ובענן הטאתיך
 לפי שנגלה להם כבודו לפי העת שהיו בו במשה רבנו כתי' ויאמר ה' סלחתי
 כדברך וכן באהרן כתי' ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך וכת' ברך ה' הילול
 ופעל ידיו תרצה וכתוב נמי וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמנפה
 נעצרה ולפי שענם המקום ומחל עונותיהם של ישראל בתפלתן ונמחו העונות
 כולם מפני זו הדומיא נגלה להם בענן וכן כתיב קוראים אל ה' והוא יענם וכן
 נמי כתיב בשמואל שמצינו שמחל המקום עונותיהם של ישראל כל ימי שמואל
 וכדכתיב ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה'
 ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה כליל לה' ויצעק שמואל אל ה' בעד
 ישראל ויענהו ה' ואוי יד ה' בפלשתיים כל ימי שמואל וכן נמי מצינו במילואים
 כי בענן אראה על הכפרת וכן בקטרת שלפני ולפנים וכן נמי בבנין בית עולמים
 וכל אלו על הענין שהיו בהן ישראל ממחילת עונותיהם, וכתב נמי רבנו סעדיה
 גאון ז"ל מפני חמשה דברים נגלה כבוד המקום בענן לכלול כל הארצות בקרבות
 הענן על הארץ כדכתיב כענן לכסות הארץ תהיה ולמחול העונות כמחית הענן
 כדכתיב מחיתי כעב פשעיך ולהעביר טובותיו במהירות הולך הענן כדכתיב
 וכעב עברה ישועתי ולהביא חיילות האויבים לקיים גזרותיו כענן כדכתיב הנה
 כעננים יעלה ויסתיר עבדיו בסתר כנפיו כענן כדכתיב בשום אלוה עליהם ושהמקום
 מתחיל לתת מתנותיו וטובותיו ומוון לכל בריה כעננים וכעבים כדכתיב אף ברי ישריה
 עב והראה ה' כבודו לדוד מראשי האילנות כדכתיב ויהי כשמעך את קול הצעדה
 בראשי הבכאים או תחרץ בי יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתיים והבכאים
 הם אלנות וטעם הדבר שנגלה כבודו לדוד ושמע צעדה על ראשי הבכאים לפי
 הענין שהיה בו ללמד לו במשל שרוד בן ישי המליכו המקום לאבד כל המלכויות
 ולדרוך רגליו על ראשי מלכיהם ועל צואריהם של כל שונאיו כדכתיב ויכחשו
 אויבך לך ואתה על כמותו תדרוך וכן אמרו בהגדה על קרא דכתיב וירד העיש
 על הפגרים וישב אותם אברם הראה ה' לאברם שדוד בן ישי מולך ומאבד
 כל המלכויות שהעיש זה דוד שנמשל בעיש כדכתיב בעיש צבוע נחלתי לי ואומר
 קורא ממורה עיש ומארץ מרחק איש עצתי והפגרים אלו המלכויות וירד עליהם
 העיש שהוא הצפור שלא בתר אותו אברהם כדי לפזרן ולאבדן כצאת השמש מן
 המזרח היה אברהם יושב ומניף עליהם בסודרו כדי שלא ימשול בהן העיש עד
 שיבא הערב וכבוא הערב יהיה אור כדכתיב והיה לעת ערב יהיה אור ואותו העת
 יצמח אורן של ישראל ויבא משיח בן דוד וימשל בהן ויאבדן ויפזרן כולן ולכך
 לא רצה אברהם שימשול בהן דוד ויאבדן כולן לגמרי עד אותו עת שיבא בן דוד
 כדי שינחלו ישראל כולן העולם הבא כולן לגמרי והמלכויות ישלחו בכל זה העולם
 עד שיבא בן דוד ולכך כשירד העיש על הפגרים השיב אותם אברם עד בוא

השמש ומפני זה שאמרנו נגלה כבוד המקום לדוד על ראשי האילנות ושמע הילוך הצעדה על האילנות על העת שהיה בו שהמליכו המקום לדוד לאבד המלכות כולן הוא זורעו משיח בן דוד ושילכו ויורכו ויורסו רגליהם על ראשי המלכות וצאריהם והתחיל המקום לדוד באותו עת לעשות לו נסים אלו ולהרוג במלכות ולהלך ולדרוך על צוארי מלכיהם ולכך השמיעו הצעדה על ראשי האילנות שנרמו למלכים כדכתיב את קול הצעדה בראשי הבכאים וגו' כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתים והבכאים הם אילנות ושמענו שיש מן המפרשים שאומר שהבכאים הם אילנות ידועות שקורין בלשון ערבי אנאץ והם בלעז פרוניץ וגם קצת קורין אותן בלשון ערב עין בקר ולמה נגלה לו על אלו האילנות יותר מעל ראשי אילנות אחרים ואיפשר להיות טעם הדבר לפי שאילנות אלו היו מצוין באותו מקום שהיתה אותה מלחמה ולא אילנות אחרים וגם הודיעו המקום לדוד והמשיל לו באותו הדבר בשמעו הצעדה בראשי הבכאים שכך יצא ממנו מלך שהוא משיח בן דוד שיהלך וידרוס על ראשי כל המלכים של האומות וחיילותיהם כאומן היוצר הזה שדרוס את הטיט ברנליו לעשות ממנו מלאכתו או כליו וכדכתיב ויבא סגנים כמו חמר וגו' וסגנים הם מלאכים ופירוש ויבא סגנים כאשר יבוא בחומר ודמיון החומר שנעשה מן העפר והאילנות שרשיהן ועיקריהן נטועין בארץ ונגלה כבוד המקום ליחזקאל ולדניאל על המים כדכתוב ביחזקאל היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר וכתיב בדניאל וביום עשרים וארבע לחדש הראשון ואני הייתי על הגהר הגדול הוא חידקל וטעם הדבר לפי שנראה המקום כבודו ליחזקאל ואושנים וכרובים וחיות והטעם והרומיא בכך שנגלה ליחזקאל בדמות מרכבה למשול בדבר העת שהיו ישראל בו ובמשל ובדמיון כמלך העובר בחילו ועבדיו ממקום למקום. וכן בדמיון הראה המקום כבודו ליחזקאל כמלך העובר בחילו ממקום למקום וכן בדמיון שהלך כבוד המקום לכבוש את העולם תחת נבוכדנצר הרשע כדי שלא יאמרו תחת אומה שפלה מסר המקום את בניו ובודאי מלך העובר למלחמה או לכבוש מדינות בחיילותיו הוא הולך ומפני זה הדמיון והמשל נגלה לו במרכבה ומצינו שכשנלו ישראל בכל מקום שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם דכתיב למענם שלחתי בכלה ודמיון שהלך בחיילות משל ודמיון לכבוש את כל העולם כלו תחת אותו רשע נבוכדנצר וזה כולו מפני ישראל וגם להחריב את בבל ולגאול את ישראל משם וכענין שנאמר והאברתי משם מלך ושרים וגרסי' בחגיגה בפ' אין דורשין וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון להיכן אולא הצפון הוא בבל שהיה לצפון ארץ ישראל דכתיב מצפון תפתח הרעה וכשבאה מן הצפון וראי הלכה שם ולמה הלכה שם הרוח הגדולה של כבוד המקום שכיון שראה יחזקאל שאין הרוח עומדת במקומה אלא באה הוצרכנו לידע להיכן הלכה ואמר ר' יהודה אמר רב לכבוש את העולם כלו לפני נבוכדנצר ולפי שאמר במראה שראה יחזקאל ששמע קול כנפי החיות כקול מים רבים כקול שדי בלכתם ומפני זה המשל נראה אליו על המים והשמיעו קול כקול מים רבים לפי העת שהיו ישראל בו ולפי שאותו עת הלכו ישראל בשעבוד בבל ושעבוד המלכים נמשל במים והראהו המקום ליחזקאל שכבוד המקום הולך עמהם בגלות לסדותן מכל צרה שלא יכלו בגלות בצרות ולכך על המים להמשיל לו שאין נטבעין ונצללין בשאון מי המלכות כדכתיב כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטוףך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה

לא תבער כך. וגם אין ישראל מתערבין בגלויות באותן האומות ואין סרים מאחרי המקום כדכתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוו יבוו לו ולכך נגלה ליהוקאל בדמות מרכבה ועל המים וכן מצינו נמי בקצת הגדות שדורש משל דמיון ארבע חיות לארבע מלכויות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות אלו ישראל בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו וזה הענין כלו משל לישראל בגלות שהן בין האומות והמלכויות. וכן לדניאל נגלה על המים לפי שבשרו על הקץ ועל גאולת ישראל משעבוד המלכויות הנמשלים במים ויציאת ישראל מתוך טביעת המים וגאולתן משעבוד המים כדכתיב ישלח ממרום יקחני יששני ממים רבים ובשורה שבשרו המקום אותו עת לגאלם על קץ הפלאות שהיא גאולה שאין אחריה שעבוד והיא משולה במי נח כדכתיב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער כך כי ההרים ימושו והגבהות תמוטינה וחסדי מאתך לא תמוט וכן נמי מצינו שנגלה המקום בכבודו בדמיונות ומראות לכל נביא ונביא לפי העת שהיו בו ישראל ובשעה שהיה המקום מראה מכבודו לנביא בדמיונות או מראה להן מלאך בדמיון או קצת מכבודו היה מראה לאותו נביא לפי אותו העת שהיו בו ישראל כנגלה המקום לישראל במצרים במכת בכורות ועל הים ליפרע משוניאיהם נגלה להם במשל ודמיון דמות בחור ככה ובהרר עושה מלחמתן וכדכתיב ה' איש מלחמה ה' שמו וכתיב נמי זה אלי ואנוהו וגו' וכשנגלה להם בסני לתת לישראל התורה וללמדה למשה נגלה להם בדמיון דמות וקן מלא רחמים מלמד להן את התורה שנא' ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' משל ודמיון לכנת הספיר דמות לבן להלבין עונותיהם ודמות זקנה ושיבה וכן נמי בימי שלמה נגלה להם כבחור נאה לפי מעשיהם על שבנו בית המקדש והוא בבית חתנות במשל ודמיון בין ישראל לאביהם שבשמים וכענין שכתוב וארשתוך לי באמונה וגו' וכענין שכתוב נמי באתי לבני אהותי כלה וגו' ולזה הדמיון נגלה להם מכבודו כדמות בחור כדכתיב מראהו כלבנון בחור כארום וגו' וכן לדניאל על שם כפרת העונות והגאולה נגלה לו בדמיון דמות זקן מלא רחמים כדכתיב חזי הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקא וגו' וכבר פירשנו לעיל פירוש אלו הדמיונות וכן לישעיהו הנביא נמי כשנגלה לו כבוד להודיעו גאולת עולמים ושהוא בכבודו דורך אותו עת אדום הרשעה בגת לעשות נקמתן של ישראל בהן נגלה לו בדמות ודמיון מכבודו כאלו הוא לבוש בגדי נקמה וכעושה מלחמה דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בנדים מבצרה וגו' ואומר מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת פורה דרכתי לבדי וגו' וגרסינן נמי בחגיגה בפ' אין דורשין כתוב אחד אומר רישיה כעמר נקא וכתו' אחד אומר קווצותיו תלתלים שחורות כעורב לא קשיא כאן בישיבה כאן במלחמה שאין לך נאה בישיבה כוקן ואין לך נאה במלחמה כבחור וכתב ר' האי י נאון ז"ל הכי כשנגלה כאלו בישיבה נראה המלאך כוקן ושער רישיה כעמר נקא וכשנגלה למלחמה נראה כבחור קווצותיו תלתלים וזה שכתב רבינו האי ז"ל ודמה הדבר במלאך אנו תמהים על הדבר שכתב שהרי כתיב כרסון רמיו וכתב בפסוק שלפניו נהר די נור נגד ונפק מן קדמותי אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבון קדמותו יקמוץ דינא יתיב וספרין פתחו ואי איפשר כל זה לומר על המלאך ואיפשר לומר כל זה על כבוד המקום הברוי

שהיה בורא לכבודו להיות אות ועד אלהותו ולהראות לנביאים כבודו ולהשמיעו קול הברוי כדי שידעו שזה השליחות והקול מאת הבורא אליהם ונתן המקום כח בנביאים לראות קצת מן כבודו בדמיונות הרבה וכאלו יושב על כסא אבל אי אפשר לראות כלל בעצם האור בתחלתו הכל כמו שפירשנו לעיל ולעניות דעתין אפשר לפרש פסוקים הללו והדמיונות בכבוד המקום ואי אפשר לנו לומר כל זה במלאך ולכך לא ידענו מה הוא זה שכתב בו רבנו האי ז"ל בפירושו בפי' אין דורשין והיאך איפשר לומר כן וגם מצינו שדרשו רז"ל חכמי התלמוד כל אלו הדרשות בלומדי התורה כגון קווצותיו תלתלים שחורות כעורב שדרשו זה הפסוק בפי' ב' דעירובין בלומד התורה וכן נמי כל הפסוקים כמו זה וטעם הדבר שאפשר שכשהראה המקום קצת מכבודו לנביאים בדמיונות אלו לדמיונות ומשלים וטעמים הרבה היאך יעסקו ישראל בתורה והיאך יהיה מנהגם בתורה ובמצות לפי שכל מה שהנביאים רואים שידעו שהדבור בא מאת הבורא אליהם וכי הוא שלה להם זה הדבור והקול וצום בו שיאמר זהו לישראל ורוב הדמיונות כמו שפירשנו על העתים והעניינים שישראל שרויים בו וללמד ולהנהיגם דרך ארץ היאך יעסקו ישראל בתורה ובמצות ולכך כל אלו הפסוקים הנאמרים במראות שרואים הנביאים נתנו להם לדרשן וללמוד מהן פירושי המצות ולעסוק בתורה כענין דרש זה שנדרש בעירובין שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות ובמי אתה מוצאן במי שמשחיר עצמו עליהן כעורב ונעשה אכזרי על בניו כעורב וכיון שפירשנו כל אלו הדברים ודמיונות שהביאנו כאן אנכי נראה נחזור לפרש בענין הלכות יצירה שאנו עוסקין בו ל"ב נתיבות פלאות חקק י' ה' צבאות אלהי ישראל אלהים חיים רם ונשא אל שדי שוכן עד וקדוש שמו בשלשה ספרים בספר וספר וסיפור ואית דגרסי' בתחלת זה הספר הכין בשלשים ושתים נתיבות פלאות חקק השם וכו' עד וקדוש שמו ברא את עולמו בשלשה ספרים כו' ולא מצינו בנוסחאות שאצלנו לשון הגירסא אלא כמו שכתבנו ויש לומר שאלו התיבות הנוספות בשאר הנוסחאות כמו פירושין נכתבו ואית דגרסי' נמי בשלשה דברים בספר וספר וסיפור ולעניות דעתין כמו כן מי שגורם דברים פירוש הספר הוא כי בעל הספר לכך לקח לשון ספרים שהדבר סתום ולכך אמר לשון ספרים לפי ששלשתן בלשון ספר נקראים כך פירוש הדבר שברא המקום את עולמו בל"ב נתיבות שהזכרנו והם כ"ב אותיות וי' ספירות וברא את עולמו והנהיגו בהם בשלשה עניינים וקראן ספרים לאלו השלשה עניינין והם ספר וספר וסיפור ופירוש ספר זו היא כתי' שהוא מכתב כדכתי' כי עורא הסופר סופר תורת משה וגו' וספר זה חשבון והוא המספר וכדכתי' בס' יוחסין אחרי הספר אשר ספר דוד אבינו וסיפור זו הדיבור והוא המאמר כגון מי שמגיד לחברו דבריו וענייניו כדכתי' ויספר העבד ליצחק ואם תשאל ותאמר למה הקדים ספר לסיפור וספר לספר לפי שבתחלה נותבין שרושמין התיבות ואחר כך הושבין אותן ואחר החשבון מספרין שאם לא תאמר כן מה יספר אדם שלא ראה או מה יחשוב מה שאין לו לחשוב ועל דבר זה הקדים ספר לספר ולסיפור וספר לסיפור וקודם שיברא הבורא בני אדם ברא ספר וספר וסיפור ומנין שלפני הבה"ה כל זה שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ואומר ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם וכת' נמי דינא יתיב וספרין פתיהו וכן חשבון שנא' מונה מספר לכוכבים וגו' וכת' המוציא במספר צבאם וכן סיפור שנא' השמים מספרים כבוד אל ופירוש

אחד מן המפרשים הכי בספר וספור בשלשה דברים יתכן לומר כי בשלשה
 דברים שהן כתוב בספר ומספרין בפה ובחשבון ברא הב"ה את עולמו ואלו הן
 בחכמה בתבונה וברעת שני ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות
 נבקעו וגו' וכן עולם אמצעי שהוא המשכן שני ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה
 ובתבונה וברעת. וכן בית עולמים שבנה שלמה שני איש צרי חרש נחשת וימלא
 את החכמה ואת התבונה ואת הרעת אלו שלשה דברים הם עקרין ושרשין לכל
 דבר ואלו היו תחלת עולם ולהם צריכין כל סופרי ספר וכל ספר יסופר וכל מספר
 סיפורים לכך נאמר בשלשה דברים וגם יתכן אלה שלשה דברים הן מאמר וציווי
 ועשייה שבם חקק עולמו מאמר וציווי מנין שנא' כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד
 עשייה מנין שני ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים ואם אמ' בני ספרים גם
 הם נ' ספרים המובחרים הנמסרים בידי אוהביו תורה נביאים וכתובים כי אלולי הם
 לא נבראו עליונים ותחתונים שני אם לא בריתי יומם ולילה ומנין שהתורה נקראת
 נ' שנא' הלא כתבתי לך שלישים. נרסי' בפסחים בפרק מקום שנהגו תניא זהו אחד
 מעשרה דברים שנבראו ערב שבת בין השמשות פי' בסוף כל מעשה בראשית
 ואלו הן באר ומן וקשת וכתב ומכתב ולוחות וקברו של משה רבנו ומערה שעמד
 בה משה רבנו ואליהו ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים
 ר' נחמיה אומר אף האור והסדר ר' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והשמיר
 ר' יהודה אומר אף הצבת פיר' באר היא הברא שהיתה מהלכת עם ישראל במדבר
 ומן שירד להם וקשת דכת' את קשתי נתתי בענן מפני שיש מי שמועה ואומר
 קשת בימי נח נבראת ולא היא כי בערב שבת בין השמשות נבראת שאין כל חדש
 תחת השמש והיוא אות ומופת בימי נח והאי דקא אמר את קשתי נתתי בענן נתתי
 כבר קאמר והיתה לאות ברית מבאן ואילך. כתב צורת האותיות כל אות ואת
 בממשה מפני שהדבור מתחבר מקולות שונות שיוצאין ממקומות ידועין שהן מסוף
 גרון הפנימי ועד סוף שפתים החצוני ומבין השמשות ואילך הב"ה נתן כח באדם
 הראשון ובזרעו לדורות לחבר צורות משונות שעומדות אחת אחת מהן כנגד אחת
 אחת קולות וזהו כתב. והדבור המתחבר מאותן צורות הוא נקרא מכתב שהוא צירוף
 האותיות להיות תיבה להקרות במלה ואית דאמר כתב הוא כתב הקדש שהן כ"ב
 אותיות צורות כל אחת מן האותיות שבלוחות שהיתה נקראת כל אחת ואחת מארבע
 צדדיה. מכתב הדבור המתחבר מאותן צורות ויש מי שאומר שהפירוש הראשון
 ברור מן האחרון משום דקא אמר והלוחות וכי קאמר והלוחות לוחות וכל מה שבתן
 קאמר ולא חזי לן הכי בפירוש הראשון דאם כן דהכי קשי לן עם זה שאמר
 בכאן ל"ב נתיבות פלאות חקק יה' ה' צבאות כו' בשלשה ספרים בספר וספור וספור
 ואלו ביום ראשון נבראו בתחלת כל מעשה בראשית אם כן היאך יהיה זה הפירוש
 נכון שיאמר שכתב ומכתב נבראו בין השמשות וכתב מענין ספר הוא אלא הוא
 וודאי כי היכי דלא תקשי לן נאמר שכתב ומכתב על כתב שבלוחות קאמר ואם
 תבוא לתרין לפירוש הראשון שנברא הוא הספר בתחלת מעשה בראשית ולא נמסר
 לאדם עד שנברא אדם בערב שבת ונמסר לו בין השמשות לית לך לתרוצי הכי
 שהרי בפירוש קא תני בהאי בריתא עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות
 דאלמא תחלת בריאת הכתב בערב שבת בין השמשות הוות וקברו של משה רבנו
 נברא בין השמשות שהוא מקום בפני עצמו שלא נודע לאיש ולכך נברא בין

השמשות שלא יהא אותה שעה שיצטרך בריה חדשה וכן מערה שעמדו בה משה רבנו ואלוהו שהוא בנקרת הצור כדכתי' ושמתוך בנקרת הצור והוא מקום אור גדול מפני הוד השכינה שנגלה למשה רבנו בשעה שנשטמן באותו הצור כדכתי' ושכותי כפי עליך עד עברי ואותו מקום נכרא בין השמשות מקום מיוחד בעולם וכן פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ נבראת בין השמשות שלא תהא בריה חדשה בעולם אותו העת.

פיסקא עשר ספירות בלימה וכ"ב אותיות יסוד עשר ספירות בלימה מספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יהוד מכוונת באמצע במילת הלשון ובמילת המעיר לפי שאמרו בתחלה ל"ב כתיב ועכשיו מפרש אותם אלו ל"ב נתיבות והן עשר ספירות בלימה וכ"ב אותיות כי הה' כפולות לא ישתנו קולותיהן וגם אינן מעיקר האותיות אלא הנביאים תקנום להיותן בסוף התיבות ורמו לדבר שבסוף הותקנו אלא הה' כפולות תקנת נביאים להיותם בסוף תיבות והם **כמנפ"ץ** וקראו אותן חכמים מעורבותות שלא כסדרן מנצפ"ך להודיע שמן צופים היו כלומ' מתקנת צופים ולכך הניחו כמנפ"ץ כסדר האותיות וקראום מנצפ"ך שלא על סדר האותיות להודיע ולרמו שמן צופים הוא אבל עיקר האותיות אינן כ"ב אותיות הוא הרמז בפסוק נגילה ונשמחה כך ובתורתך שהם כ"ב אותיות וכב"ך רמז כ"ב ואלו עשר ספירות וכ"ב אותיות הם ל"ב נתיבות ופיר' י' ספירות בלימה כמו שמפרש לפנינו בהלכות יצירה אלו עשר ספירות בלימה בלום פיך מלדבר וזהו לשון בלימה שכשיגיע אדם לעשרה הוא בלום את פיו ואת עצמו שאינו יכול לומר דבר ולהשוב יותר מעשר אלא שהוא חוזר לאחד עשר לפי שהוא החשבון כמו יותר מעשר ולכך קאמר עשר ספירות בלי מה ומהו בלימה מלשון במתג ורסן עריו לבלום וכהרוא נמי דגרסינן בשחיטת חולין בסוף פרי' כסוי הדם ואמר ר' אלעזר אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה שני תולה ארץ על בלימה ויש מי שמפרש נמי י' ספירות בלימה לשון בלימה בלא כלום והם כמו שתי חיבות בלימה שכיון שאדם מניע לעשייה אחר כך אינו מוצא כלום להשוב והוא עומד בלי כלום שאינו מוצא מה להשוב עד שחוזר לאחד וחוזר וחושב אחד עשר ולאחר שפירש מהן הלי"ב נתיבות שהן עשר ספירות בלימה וכ"ב אותיות מפרש עכשיו בתחלה ענין עשר ספירות בלימה בכל הדין פרקא קמא ואח"כ בפרקא גניינא הוא מפרש כ"ב אותיות ואלו דבריו יסוד עשר ספירות בלימה מספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש כולי הפירקא קראן יסוד כמו יסוד הבנין כי החשבון הוא יסוד כל חכמה לידע כל דבר ועקרו ולכך דימה הרב למספר י' אצבעות להודיע הדבר שברא הכורא את האדם בחכמה ולדעת כל חשבון שגו כל דבר מתמצה ולפי שאנו מוצאין את האדם עשוי עשרה עשרה כגון עשר אצבעות ידיו ועשר רגליו שבהן האדם נשלם וכס יעשה כל חשבון וכל מלאכה ולכך דמה עשר ספירות לעשר אצבעות ולא עשרה אחרים לומר לך שלא תתקיים החשבון והכתיבה שהן האותיות לולי האצבעות שהאצבעות כתבות והן חושבות עד אין עין והכה בהם בכתיבה וחשבון יותר מן הזרוע ושאר האיברים שהאצבעות נומרות הכתיבה ובהן חושבין כל חשבון ואפילו בלא דבור כמו שעושיין הערביים באצבעות ידיהן חסאבאל נבאר וחושבין כל חשבון בהן וכן כל המלאכות לולי האצבעות לא היו נעשות שרב המלאכות אינן צריכות כח זרוע אלא האצבעות שבהן נגמרין אותן המלאכות ולולי האצבעות לא היו נעשות ועוד תלה הרב בעשר אצבעות ובפה כלומר שעשר אצבעות ועשר ספירות אינן

נחשבות אלא על ידי מנהיג שהוא בן אדם שינהיגם ועשר ספירות והמנהיג הרי אחד עשר
 שהוא מחצית כ"ב אותיות וכשתכפול י"א וי"א הרי כ"ב ולכך תלה הדבר י' ספירות
 כנגד י' אצבעות שהן ה' מכאן וה' מכאן מימין ומשמאל והפה המנהיג באמצע
 וכן נמי י' אצבעות רגלים ה' מכאן וה' מכאן כלומר מימין ומשמאל וברית המילה
 באמצע הרי י"א וי"א מן הידים והפה הרי כ"ב כנגד כ"ב אותיות ועל זה תלה הדבר
 באצבעות ידי האדם ואצבעות רגליו שהאדם מנהיג את כולם ותמצא בהן העשרה
 ספירות וגם כ"ב אותיות מספר י' אצבעות ה' כנגד ה' שהידיים שקולות ושוות
 כאחת חמש אצבעות ביד ימין וחמש ביד שמאל וכן היו עשרת הדברות שכתב
 ה"ב עם ישראל ברית ונתן להם י' הדברות על שתי הלוחות ה' על לוח זה וה'
 על לוח זה ואחריהן ובכללן שאר כל המצוות כדכתי' ועליהם ככל הדברים ובעשרת
 הדברות והתורה תלוי כל העולם כלו שאלמלא קבלו ישראל התורה בסיני מיד
 היה העולם חוזר לתהו ובהו ולכך נקרא האדם בזה הענין בברית גמורה ובו עתידין
 ישראל לקבל התורה והברית בשתי הלוחות שהוריד משה רבנו בשתי ידיו והיו
 הלוחות בתובין ה' על לוח זה וה' על לוח זה ומי שמפרש ואומר עשרה על לוח
 זה ועשרה על לוח זה הוא כנגד כ"ב אותיות כי עשרת הדברות כפולות ושתי
 הלוחות הברית עצמן הרי כ"ב וכן נמי נברא האדם בעשר אצבעות ידיו וברית הלשון
 באמצע הרי י"א וכן נמי י' אצבעות רגליו וברית המילה מכוון ועומד באמצע הרי
 י"א והן כ"ב שהאדם עשוי בברית בכל גופו לקבל התורה שהיא הברית והתורה
 ניתנה עשר על לוח זה ועשר על לוח זה שהן כ"ב אותיות והיא י' הדברות והיא נמי כ"ב
 אותיות ולכך נמי אמר יסוד עשר ספירות בלימה מספר עשר אצבעות ה' כנגד ה' וברית
 ייחוד ואית דגרסי' וברית ייחוד מכוון באמצע במילת הלשון ובמילת המעיר פי'
 שזרועו של אדם מחובר בכתיפו א' מימין וא' משמאל ובצד ימין ה' אצבעות וביד
 שמאל ה' אצבעות ואלו האצבעות הן מכוונות ה' כנגד ה' וכן למטה באצבעות
 הרגלים ה' כנגד ה' וברית ייחוד מכוונת באמצע בין למעלה בין למטה כי השתי
 ידים למעלה הפה מכוון ביניהן והשתי רגלים למטה ברית המילה מכוונת ביניהן
 וזו היא שאמר במילת הלשון שהוא הפה וכענין שכתוב אין מילה בלשוני ובמילת
 המעיד והיא ברית המילה שהיא מעידה והיא עדות וברית שקבע ה"ב ב' ישראל
 שכל הנימול זוכה לגן עדן וכל שאינו נימול נופל בגיהנם ואינו יוצא משם לעולם
 וכמו שכתו' לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים וכבר זה הפסוק
 כתוב למעלה בדרש שלו שהוא מדבר באברהם אבינו ואמירתו ברית ייחוד מכוונת
 הוא ברית מילה ואברהם אבינו אשר הכיר האל וייחד שמו בעולמו וכביכול כאלו
 אברהם אבינו הקנה לו שמים וארץ מפני שהוא ייחד והודיע שמו לכל באי עולם
 והוא נימול תחלה ולכך לא נתיירא מגיהנם כי כל בני ביתו נכנסו בברית המילה
 וכתוב נמי לכן הרהיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק פירוש שאינו מהול
 שאין חוק אלא מילה וכדכתי' ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם ונמצא
 האדם עשוי כלו בברית אצבעות ידיו וברית הפה באמצע שעוסק בתורה ובמצוות
 ומשבתת הבורא וכותב את התורה באצבעותיו והונה בה תמיד בפיו ועושה התורה
 ספורות בפיו ובאצבעותיו כדתנן ד' אבות נזיקין וכו' ד' שומרים הן וכו' וכדגרסי'
 במסכת שקלים בתחלת פרק ואלו הן הממונין אמר ר' אבהו כתי' וממשפחות סופרים
 יושבי יעבץ מה תלמוד לומר סופרים שעשו את התורה ספורות ספורות ה' לא

יתרומו ה' דברים חייבין בהלה ש"ו נשים פוטרות צרותיהן י"ג דברי נאמרו בנבלת העוף הטהור ד' אבות נזיקין אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואמ' ר' אחא כתי' לעורא הכהן הסופר מה תלמוד לומר סופר כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים. ולכך קאמר ה' כנגד ה' כי כולן בין אצבעות הידים ובין אצבעות הרגלים ה' כנגד ה' הן וברית ייחוד מכוון ומתווך ועומד באמצע בין למעלה בין למטה למעלה בלשון ולמטה במילה שהלשון יכול להיטב ולהרע יותר מכל איברי הגוף והוא מלך על כל האיברים וכדכתי' מות וחיים ביד לשון ובאלו הכ"ב איברים שהם הפה והמילה ועשר אצבעות ידיו ועשר אצבעות רגליו אדם נענש בעבירות ויכול לעשות בהן המצות כי רוב המעשים שיש בהן עבירה או מצוה באלו האיברים האדם גומר אותם כי אם אדם הושב או מהרהר בלבו לומר דבר טוב או רע הפה גומר אותו ואומרו וכדגרסי' בפרק במה מדליקין מפני מה מכה זו בתחלה בבני מעים ונומרת בפה נענה ר' יהודה בר' אלעאי ראש המדברים בכל מקום ואמ' אע"פ שהלב מבין והכליות יועצות ולשון מחתך פה גומר ר' אלעזר בר' יוסף אומר מפני שאוכלין בה דברים שאינן כהוגן ר' שמעון אומ' בעון ביטול תורה, כו' וכן אם היה מהרהר בלבו לגזול או לחמוס או להכות אדם או להרוג אותו ברגליו ילך שם ובידיו יעשה וכן אם יחשוב לעשות זימה באלו האיברים ילך שם ובאבר מילה יגמור המעשה. ותמורת הרע הטוב שמהרהר בלבו ומדבר בפיו ונומר בידיו וברגליו ובאבר המילה נמי יעסוק בו בפריה ורביה. יתברך שמו של בורא הכל מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך וכן ברא האדם בחכמה ועשה בו בונגיות בונגיות כדכתי' הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך ואומ' כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים וגו' וכתב אחד מן המפרשים הכי י' ספירות בלימה כו' בעשר מאמרות ברא הבורא כל בריות ומנייני עשר דברים הם נזכרים ביצירת בראשית ובעשר דברים נשתכלל העולם בחכמה ובתבונה וברעת ובכח ובנבורה ובגדרה ובצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. בחכמה ובתבונה וברעת דכתי' ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ברעתו תהומות נבקעו כה מנין דכתי' עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו בנבורה מנין שנא' המעתיק הרים ולא ידעו נאור בנבורה בגערה מנין שני מנערתך ינוסוך וגו' צדק ומשפט מנין דכתי' צדק ומשפט מכון כסאך חסד ורחמים וכן יצירת הולד מן ב' זרעים היא יצירתו מן אב ומן אם גולמו מן הזרעים ורוחו ונשמתו מן הבורא וכן מן האב והאם ניתנו י' דברים בגולמו ואלו הן עור ובשר וגידין ועצמות ומוח ודם ושער וצפרנים ושהור שבעין ולובן שבעין והב"ה בורא בו י' דברים משלו ואלו הן נשמה וקלסתר פנים ושמיעת האוזן וראית העין והרהר אפים וניב שפתים והרגלת לשון שימוש ידים הילוך רגלים חכמה ובינה כי בלתי אלו לא יועילו הדברים שנבראו בו מזריעת אביו ואמו לכך אמר איוב ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה ואומ' הלא כהלב תתיכני וכנבינה תקפיאני לפיכך אמר עשר ספירות בלימה כי כל דברים וכל בריה כלול בהם שאע"פ שאנו מספרים כמה חשבונות אין אנו רואין אלא סיפור לשוננו המתווך ועשר אצבעות אשר בהן נחשוב חשבונות כי היודע לחשב באצבעות יתכן לו לחשוב בעשר אצבעות הוד י' אלפים שהן רבוא אחד ובעשר אצבעות הרגל עד עשר רבוא והוא גמירת החשבון כי כל בעלי החשבון כגון גזברין וסופרי מלאכות וממוני אוצרות

וכל בעלי הנדסה אין למו רשות להוסיף על מאה אלף שהן עשר רבוא לכן אמר
 עשר ספירות בלימה וראוי לומר בלימה מן לבלום כי בלימה משמיע לבלימה לא
 בלום כגון אדם אדומה בלום בלומה גלום גלומה דום דומה זעום זעומה ערום
 ערומה שלום שלומה כאלו והדומים להם אבל אלו אם תוסיף ה' בראש התיבה
 יתכן לומר הבלימה האדומה הערימה וגם יתכן לומר בלימה ממשקולת בלימה ואם
 יאמר אדם מה בין בלימה לבלימה נאמר הרבה יש לנו תיבות שמשנתנות בזה
 הסימן בן אדם ותלד לו בן ובין לילה היה ובין במראה ובין בני ישראל ועוד אם
 בא לראות אם רחץ ה' את צואת בנות ציון אם הדרך אל אל בשמים ועוד המשים
 ומאת שר המשים וכאלה רבות בלי מספר ו' אצבעות ידיים ולשון וברית מילה וי'
 אצבעות רגלים הרי כ"ב כנגד כ"ב אותיות ולמה זכר אצבעות עם האותיות כי לא
 יתכנו האותיות אלא באצבע וגם כל אומנות כגון צורף תופר ונוקב מרגליות והרש
 אבני שהם ושאר אומניות לא יתכנו אלא באצבע והיד בלא אצבעות אינה יכולה
 לעשות מלאכה כי הכח באצבעות יותר מזורע כי כל דבר אומנות הדק לא יתכנו
 אלא באצבעות לצייר ציורים ולפתוח פתוחים ולחרוש חרוטים ולכתוב ספרים וכל
 אלו לא יגמרו אלא באצבעות דכתי' באצבע אלהים וכת' בה שעתא נפקת אצבען
 די יד אנש וכתבן וכן הרטומי מצרים בראותם את כנים קטנים משונים אלו מאלו
 ובהם רוח נשמה והם לא יכלו לעשותם כמותם מיד אמרו אצבע אלהים היא כלומר
 מעשה אלהים וכן דוד כשראה את השמים מצויירים בכוכבים ומולות גוונים גוונים
 פתח פיו ושבח לה' שני כי אראה שמך מעשה אצבעותיך וגו' וגם תר"ג מצות
 בלך תלויין באלו ארבעה דברים יד ורגל ולשון וברית מילה רמו באצבע ה' כנגד
 ה' עשה ולא תעשה כי כן היו כתובין בלוחות רמו בלשון ענה ואל תען רמו ברגל
 לך ואל תלך רמו מילת המעיד קיבול עול שמים עשה כגון ונתצתם את מזבחותם
 וגו' ולא תעשה כגון ולא תעשו כן אלו וכל הדומין לאלו לך כגון אחרי ה' תלכו
 אל תלך לא תלכו אחרי וגו' וכל הדומים לאלו קיבול עול שמים כגון זאת בריתי
 אשר תשמרו וגו' ואומר וערל זכר וכאלו ראיות עד אין חקר וכן מקצת הנביאים
 שכללו המצות על אלו הדברים הללו כגון דוד מלך ישראל שאמר ה' מי יגור
 באהלך וגו' הולך תמים ופועל צדק וגו' ולא רגל וגו' הולך תמים זו הליכות ישירות
 של רגל ופועל צדק צדקות ידיו ודובר אמת זה הלשון נבזה בעיניו נמאס זה גילוי
 עריות דכתי' אם יתן (כל) איש את כל הון ביתו באהבה בזה יבוזו לו וכת' נואף
 אשה חסר לב וזו תלויה בכרית המילה וכן אמר ישעיהו בזה המדה שאמר דוד
 הולך צדקות כנגד הולך תמים וזו היא הילוך הרגל ודובר מישרים כנגד ודובר אמת
 והוא הלשון מואם בבצע מעשקות כנגד לא עשה לרעהו רעה נוער כפיו מתמוך
 בשחד כנגד ושחד על נקי לא לקח אוטם אונו משמוע דמים ועצם עיניו מראות
 ברע שפיכות דמים וגיוני עריות והם שקולים לאלו ותלויים בכרית מילה וכן אמר
 שלמה שש הנה שנא ה' אלו הן האמורות למעלה הולך עקשות פה ושבע
 תועבת נפשו אלו הן האמורות למטה מולל ברגליו ממותרות לרוץ לרעה
 הרי הרגל ומורה באצבעותיו וידיים שופכות דם נקי הרי עשר אצבעות עקשות
 פה ולשון שקר הם לשון תהפוכות בלבו חורש רע ולב חורש מחשבות
 און הם יצר הרע המחובר לברית מילה ואלו הן פסוקים שיש בהם אלו ו"ג
 דברים והם ז' למעלה וז' למטה לכן א' שש הנה שנא ה' ושבע תועבת

נפשו ולא רציתי להאריך בפירושו אלא לכל דבר נתתי רמז כנגד עשר אצבעות ומילה.

פִּיסקָא עשר ספירות בלימה עשרה ולא תשעה עשרה ולא אחד עשר הבן בחכמה והכס בנינה בהון בהם וחקור בהם והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו עשר ספירות עשרה ולא תשעה עשרה ולא אחד עשר כלומר עד עשרה הוא החשבון לא פחות ולא יותר שעשר היא בלימת החשבון לפי שכשיגיע אדם ל"י חוזר לאחד ומוסיפין על עשר ואומר אחד עשר וכן י"ב וכן י"ג עד עשרים שהן שנים עשריות ואין אדם יכול לומר שום חשבון שאינו בכלל עשרה ושמענו שהלכו על דבר זה קצת מאנשי הורו ואמרו כי החשבון עקרו תשעה ותשעה הוא סוף החשבון ובלימתו כלומר הושב מאחד ואומר א' ב' עד ט' ונבלם וחוזר ואומר י' דומיא דאחד וכ' דומיא דשנים עד תשעים ונבלמו העשירות וחוזר ואומר ק' במקום אחד ר' במקום שנים וכן עד תשע מאות ונבלמו המאות וחוזר ואומר אלף דומיא דא' ואלפים במקום ב' וכן לעולם חוזר הלילה ותשובתן שאם בן הוא שתשעה הוא בלימת החשבון כשהוא אומר אחד עשר לימא א"ש ב"ט ומדלא אמר הכי שמע מינה שאין התשעה בלימה אלא עשרה ועל עשרה הוא מוסיף כמו שאמרנו לעיל. ומהם מאנשי הורו שאמרו שהחשבון אינו אלא ט' ועשרה מהחשבון ט' ואין אחד מחשבון תשעה ויש קצת משמעות לזה הדבר ולכך שמו כתבם ט' אותיות וכתב אחד מן המפרשים שפירשו ספר זה הכי ואם יאמר אדם למה לא אמר ט' ספירות ואמר עשרה והט' היא אחרית כל החשבון כי עשרה הוא ראשון לחשבון העשירות והמאות והאלפים תוכל להשיבו כי האחד מן החשבון אבל הוא עיקר החשבון אשר מכפילתו הוא עקר החשבון הראשון אשר הוא ב' ומב' עד עשרה הכי תשעה והעדות והראייה שאין אחד משמונה מחשבון כי החשבון הוא חצי שני קצותיו הקטנה שהיא לפניו והגדולה שהיא לאחריו כגון שלשה שקצתו הקטנה ב' והגדולה ד' וחצי ד' וב' הם ג' והקצת האחרת ה' וחצי ג'ה ד' וכן תמצא כל השבון ואין לאחד שתי קצות אלא קצה אחד והוא ב' לבד ואם תקח לכל חשבון שתמצא שתי קצות לפניו ושתיים לאחריו ככה תמצא אותם כגון ה' אם תקח קצותיו והן ד' ו' או קצותיו הרחוקות והן ג' ד' או קצות יותר רחוקות והן ב' ח' או א' ט' תמצא החמשה מחצית אלו הקצות ואין דרך האחד כך ועדות אחרת כל חשבון שהוא מונוג נחלק לזוגות נדמין אלו לאלו כגון ד"י"ח"י ואם הוא נפרד לשני חלקים שאין נדמין כגון ג"ה"י"ט שהשלשה נחלק א"ב וכן ה"א נחלק ב"ג וכן ו' נחלק ב"ד וכן תשעה נחלק ד"ה ואלו החלקים אינם נדמין ומאחד לא נמצא בו חלוקה ועל כן אינו מן החשבון אבל הוא עיקרו ויסודו ולכך אמר בעל הספר הזה עשר ספירות לפי שהאחד אינו מן החשבון וישארו תשעה ועליה תסוב כל ספירה וחשבון ולכך שמו אנשי הורו כתבם תשעה אותיות וכבר דברתי עליהן דבר ארוך בספר אשר כתבתי בחשבונם הנקרא חסאב אלגבאר וכן מצינו שאדם מוצא כל חשבונות מא"ב שהן שני אותיות הקדש שהן ב"ב אותיות וה' כפולות שהן מנצפ"ך שהן בסידור האותיות כמנפ"ן והן כ"ז אותיות בין הפשוטות והכפולות ובכ"ז כל החשבון נשלם כי כ"ז הן ג' שורות של ט' ט' ט' ובהן כל חשבון נשלם כי מן השורה הראשונה מא' ועד ט' נשלם כל החשבון עם הו"ו הנמנן לכאן ולכאן כי מא' ועד ט' חשבון האחרים ועם ה' נשלמו ה"י. וחשוב שורה שני' מ"י ועד א'

וגשלמו העשירות והם שורה שניה של ט' אותיות שהן מן העשירות י"ב ל'מ'נ'ס'ע'פ'צ'י ועם הק"ף גשלמו עשרה עשירות והק"ף היא לחשבון המאות שנחשבה לכאן ולכאן כמו י'. והשוב שורה שלישית עד תשע מאות שהיא שורת המאות והן ק' ר' ש' ת' ד' ס' י' פ' י' ו'צ' כפולה היא תשע מאות ובה כל חשבון ומנין שאין בעולם חשבון אלא אחדים מאה ועד תשעה ועשירות מעשרה ועד תשעים ומאות מן ועד צ' כפולה ואם תאמר אם כן עשרת אלפים ומאה אלף ואלף אלפים למה לא יהיה כמו כן חשבון אחר דע לך שאינו מן החשבון אלא כפילת החשבון שהרי י' חשבון ושם בפני עצמו והוא חזר והושב עשירות עד ק' וק' חשבון ושם בפני עצמו והוא הושב מאות עד אלף ואלף חשבון ושם בפני עצמו ומאלף והלאה אין שם חשבון בעולם ושם ידוע בפני עצמו אלא כופל עשירות לאלף והושב עשרת אלפים וכן מאה אלף וכן אלף אלפים והוא כפילת חשבון ואע"פ שמו"ד ולמעלה אנו כופלים ואין חשבון בעולם אלא עשרה כמו שאמרנו עשר ספירות בלימה מכל מקום אנו הושבין בכפל אחדים ועשירות ומאות ולכל אחד שם וחשבון בפני עצמו כגון אחדים ועשירות ומאות אבל מאלף ולהלן אין שם כפילות החשבון בלא שם בפני עצמו שאינו אומר אלא אחדות של אלפים כגון ב' ושלושת אלפים וכשמגיע לעשרה אומ' עשירות של אלפים וכשמגיע לק' אלף אומר מאות של אלפים עד אלף אלפים וכשמגיע לאלף אלפים כופל ומששלש החשבונות ואומר אחדות של אלפי אלפים עד שמגיע ל' של אלפי אלפים וכופל ומשלש ומונה עשרות של אלפי אלפים עד שמגיע למאות של אלפי אלפים ומונה מאות של אלפי אלפים עד שמגיע לאלף ומונה ואומר אלף אלפי אלפים וכן כופל החשבון עד לאין סוף אבל החשבון אינו אלא שלש שורות אחדות עד ט' ועשירות עד צ' ומאות עד ט' מאות ואלף ואם תאמר האלף אנה היא שהרי אינה באותיות תמצא אותה בכפילה שנחזור וכפול א"ב ונאמר אלף שהיא אלף בדכתי' דבר צוה לאלף דור ונאמר על ב' אלפים וכן נאמר עשרות של אלפים בשורה השניה עד צ' אלפים ונשלים ק' שהיא מנייה לכאן ולכאן ונשלים מאה אלף מאתים אלף עד צ' כפולה שהן ט' מאות אלף ונחזור לראש ונמנה האלף ונעשה אותה אלף אלפים ובי' אלפי אלפים וכן עד סוף העולם בלי חשבון וזה כלו שהיו אלו שלש שורות מא"ב לפי שהיו האותיות בין פשוטות וכפולות כ"ו ואם תאמר יהיו כ"ה אותיות להשלים אות לא' אתרין לך שזה לא יתכן שהרי י' היא נמנית בסוף שורות האחדים ואינו חוזרים ומונים בה מאות והיא נחשבה לכאן ולכאן וכן הק' לכאן ולכאן ואם היה לנו אות אחרת על כ"ו היה חשבון שורות המאות גדולה אות אחת משאר שתי השורות ועוד אם היתה אותה אות יתירה של אלף כשהיינו כופלין א"ב לחשבון האלפים היינו מדלגין ומניחין אותה ולא היינו חוזרין אלא לב' כי היינו אומרים אלף באותה אות היתירה שעולה על דעתך והיינו מדלגין בי' לבי' אלפים וי' לני' אלפים והיה הקול מקולקל חס ושלום ולכך אינן בי' אם כ"ו אותיות וחזור לא' במקום א' ואינו מדלגה ברוך הבורא לעולמי עד שברא והבין לנו כל מעשינו בחכמה ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע בדכתי' ה' תשפות שלום לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו ואומר ידעתי כי אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלהים עשה שייראו מלפניו ומצינו בתחלת סנהדרין ירושלמי התמו של הב"ה אמת א' ברישא דאלפא ביתא

מ' באמצעי'תא ת' בסופא לומר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים כי המ' באמצע שאין לה זוג כי כ"ז תיבות הם י"ג כנגד י"ג ונשארה מ' באמצע שאין לה זוג ודרשו נמי רז"ל בשבת בפרק הבונה אמת מרחקן מיליה לפי שאין אדם מוצא אמת ועוסק באמת והוא שלם בתורה אלא לאחר כמה טרחים ועד שמחפש כל העולם ולכך אותיותיו רחוקות שהא' בתחלה ומ' באמצעות ות' בסוף שחפש וסבב כל א"ב מא' ועד ת' אחר כך תמצא אמת אבל שקר מקרבן מיליה כי שקר וכזב אדם מוצא אותם תדיר בכל מקום ומצוי ברב בני אדם וכך מקרבן אותיותיו בא"ב שתמצא ק"ר"ש ביהר במקום אחד בסוף א"ב והן אותיותיו של שקר בהיפוך וכשם שאתה מוצא אותיות הקדש עשויות בחכמה ועליהן אין להוסיף ומהן אין לגרוע ותמצא בהן כל חשבון כמו שפירשנו ואין האותיות משמשות בקולותיהן אלא תחלת הקול כגון מן האל"ף א' ומן הבי"ת ב"א ומן הנימ"ל ג"א וכן כולן. וכשם שאתה מוצא כל האותיות הקדש בחכמה ועל הסדר כך אתה מוצא אותיות שברו אחרים מלבן כגון אותיות הטועים וזולתן שאין מחשבין בהן חשבון ועשו כ"ג אותיות מלבן שהוציאו משלנו ומשאר האותיות שמצאו וכהיהא דאמ' במלכות חייבת בסוף ערבי פסחים גער חית קנה גער בחיה שכל מעשיה בקולמוס אחד פ' שלא עשו מעולם זכות אלא כיבוד אב בלבד ואית דגרסי שכל מעשיה בקולמוס אחד כלומר שאין להם לא כתב ולא לשון כי הכתב והלשון לקחו מאחרים מכאן ומכאן וכהיהא דגרסי בניטין זו רומי שאין להן לא כתב ולא לשון כי הכתב והלשון לקחו מאחרים מכאן ומכאן ואתה מוצא אותיותיהן בכמה תהפוכות שפעמים משתמשין מן האות תחלת הקול א"ב וזולתן ופעמים משתמשין הקול בסוף האות ומניחין את הקול כגון שמשמשין מ' מא"ם ול' מא"ל ונו"ן מא"י"ן וס' מא"כ"ם וכמה מזולתן ועוד אתה מוצא שיש להן כ"ג אותיות י' מכאן וי' מכאן ושלושה באמצע ואותן נ' שבאמצע הם אי"ל אי"ם אי"ן לפי שאותם שתיקנו להם האותיות לפי שידעו שאין בהם ממש כתבו באמצע האמת שלנו להודיע ולכחש השקר שטופלין בלי מדה וקורין אלוה למי שהיה אדם ולכך באו אותן והטילו אותן באמצע להכחיש כל טעותן והעידו האמת באלו השלש אותיות שאין לו אם וזהו אם אל אין. ברוך שבהר בישראל מכל האומות וקרבתנו לשמו הגדול ונתן לנו תורת אמת ומצות וחוקים טובים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם להחי העולם הבא ונתן לנו אותיות הקדש שהן נתיבות פלאות והכמות נוראות אשר עליהן אין להוסיף ומהן אין לגרוע ותחתיהן כל חכמות וכל חשבונות עד אין קץ. ונחזור לפירושינו עשר ספירות בלימה י' ולא ט' י' ולא י"א הבן בחכמה וחכם בבינה פ' שתערב ותכלול החכמה עם הבינה והבינה עם החכמה כלומר שתטרח ותלמוד חכמה ובינה ששתיהן צריכות זו לזו שהחכמה בלא בינה אינה שלימה וגם הבינה בלא חכמה אינה שלימה ושתייהן צריכות זו לזו ומשלימות את האמת ואת הטוב והוא כמו ששינינו באבות אם אין חכמה אין בינה אם אין בינה אין חכמה וכשיצטרפו חכמה ובינה באדם נמצא אותו אדם שלם ומתוקן והקדים חכמה לבינה שנא' הבן בחכמה כו' לפי שהחכמה ברוב המקומות קודמת לבינה וכמו שפירשנו כל זה בתחלת זה הספר בפירוש הפסוק כי ה' יתן חכמה וכן מצינו בברייתו של עולם שהקדים חכמה לבינה שני ה' בחכמה יסד ארץ וכן בבצלאל כתיב ואמלא אותו רוה אלהים בחכמה בתבונה וברעת ובכל מלאכה וכן אמ' שלמה אמר לחכמה אחותי את ומודע לבינה

תקרא חקור בהם ודרוש בהם פ' בהון בהם בספירות כלומר ראה ובהון בהם היאך
 נפלאות ונבראות בחכמה ועליהן אין להוסיף ומתן אין לגרוע וחקור בהן עד לאין
 קץ בהון כי קודם לאחד לא תוכל להקדים ולחשוב כלום וכל החשבון תלוי באחד
 שהוא יסוד החשבון ושרשו ואין אדם יכול להקדים קודם אחד שום חשבון ומנין
 וחקור בהן כי עד לאין תכלית חשבון ומנין תוכל להוסיף על אחד וכשתראה
 ותדרוש ותחקור ותבין כי לא תוכל לקדים על אחד כלום אבל תוכל להוסיף עליו
 עד אין קץ פ' העמד דבר על בוריו ותאמן בייחודו של מלך מלכי המלכים ה"ה
 ותאמר כי זה האחד הוא נברא ומסור בידי הבריות שאין בנו להקדים עליו כלום
 ויוכל להוסיף עליו עד לאין תכלית ולא נמצא לו תכלית ומכאן נוכל להבין ייחודו
 של הבורא ותעלה שמו לעולם ועד ולנצח נצחים שקל וחומר על אחת כמה וכמה
 שאין המפעל דומה לפועל ולא הנוצר ליוצרו ומכאן נעמיד דבר על בוריו ונדע
 כי יש פועל ובורא לכל הפעלים הללו ולאחד יש לו כמו כן בורא והשב יוצר
 על מכונו שברא את האחד ואת הפעולות והבניינים והמניינים כדכתי' וידעת היום
 והשבות אל לבבך כי ה' וגו' ואומר אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וגו'
 ואומר הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ וגו' ואין לו
 דומה שני ואל מי תדמוני ואשונה יאמר קדוש וכיון שהאחד הנברא והמסור בידנו
 אין אנו יכולים להקדים לו מנין ואנו נוכל להוסיף עליו לאין קץ ותכלית קל וחומר
 הבורא ית' לעד שהוא יחיד שאינו דומה לשום יחיד והוא אחד בלא מנין בדרך
 הפשוטה הנכונה והוא ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית כדכתי' והוא באחד
 ומי ישיבנו ואומר אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא וגו' והוא פירוש העמד
 דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו כלומר מן המפעלים והבריות שברא הבורא
 ומסר בידנו אנו יכולים להבין ייחודו וענין השב מלשון יישוב הדעת כדכתי' והשבות
 אל לבבך וגו' וכתב נמי אחד מן המפרשים הכי עשר ספירות בלימה " ולא ט'
 כו' כלומר שכל דבר שבין אדם מונה וסופר בפרק אינו יכול להתחיל כי אם אחד
 ואין אדם יכול לחשוב טרם לאחד כי לפני אחד מי יוכל לומר כי אם יאמר "
 ט' ה' ז' ו' ה' ד' למפרע אלו כולן מעידין על אחד וכן באמרך חצי גם הוא מעיד
 על אחד ובלתי האחד פ"ס"ק עשר ספירות בלימה מידתן עשר שאין להם סוף עומק
 ראשית ועומק אחרית עומק טוב ועומק רע עומק רום ועומק תחת עומק מורה
 ועומק מערב עומק צפון ועומק דרום ואדון יחיד אל מלך נאמן מושל בכולן ממעון
 קדשו ועד עדי עד. מצינו כי בעשר מאמרות נברא העולם כדתנן במס' אבות
 בעשרה מאמרות נברא העולם ועשרה דורות מאדם ועד נח וי' דורות מנה ועד
 אברהם אבינו שבא והוציא את החכמות בעולם ונמסר לו זה הספר מרב חכמתו
 ובינתו ובעשרה דברים נברא העולם בחכמה בתבונה וברעות ככה ונבורה בנערה בצדק
 ובמשפט בחסד ואמת כדכתיב' לעיל וכמו שנברא העולם בעשרה מאמרות ועשרה
 דורות מאדם ועד נח ועשרה דורות מנה ועד אברהם. וכיון שנשלמו אלו שלשה
 עשרות שהן " מאמרות וי' דורות שהן שלשים בא אברהם ונתקן העולם ונתבשם
 והוא הקנה לבורא שמים וארץ שהודיע לכל הבריות ייחודו והקרא את העולם
 ועמד על יסודותיו לאחר שנתנסה ב" נסיונות שהן כנגד עשרת דברות שהעולם
 מתקיים באלו השתי העשירות שהן " נסיונות שנתנסה בהן אברהם שהן יסודות
 לעולם ויסודות לישראל ובזכותן נתנו עשרת הדברות לישראל שבהן נתקיים העולם

שני אם לא בריתי יומם ולילה הוקות שמים וארץ לא שמת. ולאחר שנתנסה אברהם אבינו בתשעה נסיונות ונכנס בנסיון העשירי שהוא עקדת יצחק כדכתיב: בו וישע אשל בכאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ואין לשון ויקרא אלא מלשון המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו כלומר שלאחר שנשלמו ה' נסיונות והתחיל בנסיון העשירי כתיב ביה ויקרא שם כלו' כאלו הקרה אברהם אבינו שמים וארץ שנחשבו זכותיו כל כך כאלו הקרה עולמו לכוראניו והחזיקו לו שלא ימוט מפני זכותיו ושהודיע ייחודו של בורא לבאי עולם ושעבר בט' נסיונות ומעתה הוא ראוי ליכנס בעשירי ולכך כתיב ויקרא שם בשם ה' אל עולם ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים והיו אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' הרי נשלם תיקון העולם וכל צדדיו וכשם שמצינו שלשה עשרות עד תיקון העולם שהוא עד עת שבא אברהם כדכתיב מי העיר ממורה צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים וגו' והן י' דורות שמאדם ועד נח וי' דורות מנח ועד אברהם כך אין הוולד אדם שלם עד שיהיו בו ג' עשריות מג' שותפין שיש בו באדם וכדגרסי' בקידושין בסוף פר' קמא ג' שותפין יש בו באדם אביו ואמו והב"ה ועשה כל זה הב"ה ית' שמו לעד בחכמה שברא בריותיו לאחר שברא אדם מג' ימי בראשית והוא בריה מבריה ששיתף בו הבורא אביו ואמו ולא בראן כמו אדם כדי שיצטער אדם ויגדל בניו ולאחר שיוקץ ושלמו ויפרעו לו הבנים את חובותיהן להוריהן ויקבלו זכות אלו מאלו האבות בצער גידול בניהם והבנים בכבוד הוריהן ובפריעת חובותיהן כדכתיב לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן וכן נמי כתיב ביעקב אבינו לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו מפני זכות צער גידול בניו ושנצטער בהן וכתיב כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו וגו' ושיתף בו הב"ה אביו ואמו באדם וצוה לכבדן ומג' עשירות האדם נברא והוא שלם עשרה דברים יש בו י' מאביו וי' מאמו והב"ה נותן בו י' דברים וכמפורש במקומו ועשרה דברים שנותן בו הב"ה הם החיים שבו והדעת והתבונה כמפורש שם וכשהאדם מת נוטל הב"ה ממנו הי' דברים שנתן בו והאדם מושל לאחר כך סרוח באשפה נמצא כשיש באדם אלו השלשה עשירות ונשלמות בו הוי האדם תמים ושלם כשם שהיה העולם שלם כשנשלמו בו ג' עשירות י' מאמרות וי' דורות מאדם ועד נח וי' דורות מנח ועד אברהם וכן לא ישלמו עשרה דורות אלא הב"ה בוחר לו צדיק כמו נח בדורו ואברהם בדורו וכן העשירי בחר במעשרות ולכך ברא הבורא י' ספירות כי בעשרה כל דבר נשלם ובכל דבר העשירי הוא קדש. עשר ספירות בלימה מדתן עשרה שאין להם סוף כו' יש מי שמפרש ואומר כי ברא הב"ה י' דברים אחרים במנין כנגד אלו י' ספירות ואותן י' דברים אחרים מדתן עשרה שאין להם סוף ופירוש מדתן מלשון מדידה כלומר מדתן של אלו עשר דברים אין להם סוף ואלו הן עומק ראשית ועומק אחרית ופי' עומק כלו' שאין אדם יכול לדלות ולא להבין מה היה וכן עומק אחרית והוא מלשון רחוק מה שיהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו וכן אין אדם יכול לדלות ולא להבין מה תהא באחרית שהעולם מתהו נכרא כדכתיב והארץ היתה תהו ובהו ואל תהא סבור שמה שכתוב היתה תהו שכך היתה מקודם אלא מקודם לא היה שם אלא הבורא לבדו יתרוםם לעד והכל ביבולתו אלא לא היה שם שום בריה אבל כיום ראשון עד שברא הבורא מקום לעולמים ברא תהו ובהו שני נטה עליו קו תהו ואבני בהו וגרסי' נמי בחגיגה בפ' אין דורשין י' דברים נבראו כיום ראשון

ותהו ובהו שנים מהן שני והארץ היתה תהו ובהו ותהו ובהו ברא הבורא תחלה
 ואחר כך ברא שמים וארץ כמו שנפדש לקמן בסייעתא דשמיא ולתהו ובהו יהוור
 שני שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ
 כגבר תבלה וגו' וכת' ונמקו כל צבא השמים ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול
 כגבל עלה וגו' נמצא העולם שיש לו ראשית ואחרית אבל קודם שנברא אין אנו
 יודעים לו ראשית ועומקו עד לא מדה ולא לאחר שיחרב ויתחדש אין אדם יודע
 לו אחרית כדכתי' כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו'
 וכת' נמי אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא כמו שפירשנו לעיל שאני מוכה
 הצדיקים באחרונה לעמוד לפני לעולם ולכך כתי' ואת אחרונים אני הוא וגם שלמה
 שכתוב בו ויחכם מכל האדם חיפש וחיקר מה היה ראשית העולם ומה יהיה אחריתו
 ונלאה ולא מצא שני אמרתי אהכמה והיא רחוקה ממני וגו' ואומר רחוק מה שיהיה
 עמוק עמוק מי ימצאנו וגו' ונתן הב"ה בלב בני האדם העלמה וגם אהבת העולם
 הזה שהם מתעסקים בו ואינן יכולין להקור עומק ראשית ועומק אחרית שנא' את
 הבל עשה יפה בעתו. וגם את העולם נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם את
 המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף. אבל הב"ה ית' שמו לעד שהוא
 ראשית עד לא כל ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית והוא יודע מה שהיה
 ומה שיהיה כי הוא ברא הכל והוא בכחו ובידו והוא יודע עומק הכל ואין לך
 לשאול קודם שיברא העולם איזה מקום היה שהרי לא היה אלא הבורא לבדו ולכך
 אין לך לשאול דבר זה ואין לך צורך שאלה שהרי הבורא יתרום לעד משברא
 העולם הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו כדכתי' מעונה אלהי קדם וגו' וכיון
 שמבראו הוא מקומו קודם שלא בראו נמי שלא היה אלא הבורא לבדו וביכולתו
 להיות מקום לנברא ושלא לנברא. וכל שכן שאין לנו לדבר בזה הרבה שכן
 מנעונו רז"ל לשאול מה לפנים ומה לאחור וכדכתי' כי שאל נא לימים
 ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ וגו'
 וכמפורש בחגיגה בתחלת פ' אין דורשין וכחב נמי רבנו הא"י גאון ז"ל בההוא
 פירקא דקאמר ריש לקיש שבעה ריקיעים הם קרוב לדבריו מה שחקרו החושים
 בכוכבים להיות שבעה כו' גלגלי שמים לשבעה כוכבי לכת כל א' וא' יש לו
 גיהוג שלא כגיהוג זולתו ודומה שיש לו גלגל בפני עצמו ולמעלה מהן אחד
 שיש בו שאר הכוכבים ולמעלה ממנו אחד שהוא סובב את הכל וגלגל שלו
 בלבד הוא חוזר כל כ"ד שעות מעת לעת ומקום למעלה מן הכל יש שם
 השכינה ושם המרכבה וישת השך סתרו של אותו מקום בבתי בראי ועמיה שרי
 גהורא בבתי גואי והרקיע שלמעלה מראשי החיות אינו גלגל כאלה אלא הוא כסא
 כבודו ולמעלה מכאן אין לנו רשות לדרוש מן המקראות ואין בנו להסתכל
 משיקול הדעת אין לנו דרך לדעת אלא יש לומר כי אנשי המחקר אומרים
 שאי אפשר לומר כי יש שם חלל דק ואף לא מקום מלא כי כל מקום בין
 מלא ובין ריקן מתחת אותו מקום הוא וכשם שלא היה דבר קודם יצירת העולם
 ולא חלל להאמר כי הוא ריקן ולא להאמר כי הוא מלא ואחר שנברא העולם
 נברא המקום שהוא מחויב כן משם ולהלן והוא ששינוי אחר כן מה למעלה
 מה למטה מה לפנים ומה לאחור ויש ביכולת המקום לשום שם היכולות היכולות
 רבים מאד אבל אנו אין לנו להסתכל בכך ואין לנו דרך שמא תטרח הדעת וכמה

מן הבריות שברא הבורא כגון אור וחשך וזולתן יש נמי לומר בהן זה האור שמאיר
 איזה מקומו אלא הוא עצמו מקומו וכן החשך בדכתי' אי זה דרך ישכן אור וחשך
 איזה מקומו וכתי' המימך צוית אור ידעת שחר מקומו וגם האויר נמי שהוא מבריותיו
 של הבורא אתה מוצא שאם אתה בונה כותל האויר במקומו שם מצויה והרי הכותל
 בנוי שם ונמצא שהאויר מקום הכותל שהאויר היה שם בתחלה וגם כשיסתלק
 הכותל האויר מצויה שם וקל וחומר על אחת כמה וכמה בורא הכל שאין המפעל
 דומה לפועל והבורא ית' לעד הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו שלולי שהבורא
 מקום עולמו הנה השמים ושמי השמים וכל העולמים לא יכלבלבוהו אלא הוא מקום
 הכל יתברך ויתרום לעד. וכן מצינו שהבורא יתרום לעד מצמצם את שכינתו
 על הכרובים בין שני בדי הארון שהוא מקום עולמו ובכמה מקומות מצינו שהחזיק
 המועט את המרובה שהרי צמצם יהושע את כל ישראל בין שני בדי הארון בשעה
 שאמר להם הנה האבן הזאת תהיה לנו לעדה ואמרו רז"ל נמי בקידושין בסוף
 פרקא קמא אסור לאדם להלוך ד' אמות בגילוי ראש משום שני מלא כל הארץ
 כבודו ואמור נמי בפי' אין דורשין העובר עבירה בستر כאלו דוחק רגלי שכינה שני
 כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואמור נמי באגדתא ר' חייא בשם ר' יוחנן בשני
 מקומות מצינו שטימא טהור עצמו בשביל כבודו של צדיק ובמצרים מהיכן נגלה
 עליו ר' הונא בשם ר' אבין מתוך פלטרין של פרעה במדן נגלה עליו ר' ברכיה
 בשם ר' הלבו מתוך הללו של עמוד מטרונא שאלה לר' יוסי אמרה לו אפשר כן
 מתוך הללו של עמוד אמר לה אם תעלה נימא אחת באחד איברך אין כל איברך
 מרגישין כך ולא את השמים ואת הארץ אני מלא ואמור נמי בההיא עניינא לקמיה
 בר קפרא אמר עשה הבה את שאינו נראה נראה ואת שאינו שומע שומע ואת
 שאינו מדבר מדבר את שאינו נראה נראה וכל העם רואים את הקולות ואת שאינו
 שומע שומע הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה ואת שאינו מדבר מדבר ויפתח ה'
 את פי האתון עומק טוב ועומק רע פירוש שאין אדם יכול להעמיק עד היכן סוף
 הטוב והרע הטוב במקום זה הוא פירוש התורה והמצות וקיבול שכתב ובענין דכתי'
 ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ויש מפרשים עומק טוב בשכר המצות שאין
 אדם יודע מתן שכתב וכדכתי' נעו מעגלותיה לא תרע וכתי' נמי עין לא ראתה
 אלהים וזולתך יעשה למחכה לו וכן נמי עומק רע בדינן ופורענותן של רשעים ויש
 נמי מי שמפרש עומק טוב ועומק רע בעדן ובגיהנם ואליבא דמאן דאמר עדן אין
 לו שיעור וגיהנם אין לו שיעור וכתב אחד מן המפרשים הכי ומה שאמרנו רוחק
 הטוב מן הרע הם עניינים ואין להם גוף נודע ולא נראה אבל בענין החכמה אשר
 נקראת פלספה נאמר כי ראש כל טוב בעולם הוא המקום אשר היטב לבריות
 וברא להם מיני מאכליהם ועל כן אמר בעל הספר הזה לא יוכל אדם לדעת ריחוק
 הטוב מן הרע לפי שהטוב הוא המקום ואין להרהר אחר פעליו שאינן ידועין ואין
 לו זמן כי הזמן הוא פעולה לנגלל לשמש לירח כי הימים מהן יהיו החדשים והיום
 הוא מהסבת נגלל התשיעי אשר אין בו הכוכבים אשר סובב כל יום ויום כי בסוף
 כ"ד שעות שהוא הלילה והיום יהוו למקום אשר נע ממנו והחדש נכון מהימים
 ומהליכת הלבנה כל הגלגל בכ"ט ימים וחצי והשנה נכונה מהחדשים ומהזמנים
 השמש אל מקומו אשר בו זרה קודם שלש מאות וס"ה יום ורביע והזמן איננו
 נמצא אלא מהשנים והמועדים והם ד' זמנים שנים וחדשים וימים ושעות והשעה

הוא כיון שיסוב הגלגל התשיעי ט"ו חלק מהחלקים אשר הוא נחלק מהם לקק"ם תהיה שעה והוא רביעי שתות היום והלילה וכיון שנודע כי הזמן הוא פועל הגלגל והשמש והירח אשר בראם הבורא יתע' שמו והוא קדם הכל היאך יושם לו זמן והוא היה קודם הזמן ולפי שאמרנו כי הטוב הוא בריאת המקום לעולם וליושבו אשר בראם בחסדו והכין לכל מין מהם מאכל ומשתה ומושב כתבניתו וכדומה לו נמצא כי הרע אשר הוא רחוק מן הטוב רחוק גדול שאין לו קצבה הוא תכלית העולם והפסדתו ויש אומרים כי המקום לא ישוב מפעליו הטוב אשר פעל לעולם ולא ינחם עליו ועל כן לא יהיה התכלית וההפסד נמצא אלא באנשים ובבהמות ובמקומות אבל לא במינים העליונים אשר באלו כגון אמירתך מת אברהם ושמואל ונח ופלוגי ופלוני אבל לא נכרת מינם שהוא מין בני אדם וכך מת הסוס אשר לפלוני ונהרס הצר ונהרס ההר פלוני אבל מין הסוס עומד ומין ההרים והארץ עומד כמו שאמ' שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם יושבת והושם האור עם הטוב והחשך עם הרע ואמרו האנשים הסכלים כי הרע נמצא הוא ולא ידעו מה אמרו כי אין לרע גוף נודע נמצא אבל הוא במקור שאין בו טוב נמצא יאמר רע והוא כגון אור השמש אשר מאיר לעולם וכשיבוא תחת הארץ ויסוד מעל הארץ יהיה החשך ואע"פ שאין לו גוף נמצא נוכל לידע שאלו האור לא היה סר מעל הארץ לא היה לעולם חושך וכמו אור העינים אשר רואות שאם יושם שום דבר נגד העין לא יוכל לראות הדבר אשר רוצה לראותו וככה יהיה באור הלבנה אשר הוא מאור החמה בעת השגת הירח בכל חדש וחדש לחמה לפני המולד בשני ימים יסתר ממנה אור השמש ויהיה נסתר בחשך ולא יראה כי הירח יהיה באותו עת תחת השמש ויהיה מחציתו נגד הארץ חשך והמחצית אשר הוא נגד השמש מאיר וכל מה שילכו הימים יסור מנגדו ויראה מקצת אורו נגד הצי ההרש שתהיה המחצית הנראית מן הירח מוכן לפני השמש האחד במזרח והאחד במערב והארץ ביניהם יראה כל המחצית הנראית מאירה ונשוב לדברינו ונאמר כי הרע אינו אלא הסרת הטוב והטוב לא יסור כי יסודו ועיקר הבורא הוא לעולם ועד לא עולם נמצא וזכר ר' דוד הבבלי במאמר י"ז מספרו שחבר מה שדומה לזה הענין. ואלו תורף דבריו באנו עתה במאמר הזה לפרש ענייני זכות אשר הבי"ה מוכה בו את הצדיקים על מעשיהם הטובים וענייני העונש אשר הוא נפרע מן הרשעים על פשעם ועל חטאתיהם ואם המעשה הזה חכמה ומשפט או לו ומה הצורך שמצריך אליו. ונאמר גדר הזכות הוא השקטת הנפש ושמתה בחדוה שאין לה סוף בעולם הבא תחת סבלה מגור החיים והמנעה מתאות העולם הזה וגדר הפרעון הוא נוד הנפש ועצבונה אשר אין להם אחרית ואבוד השמחה ממנה עד סוף הדורות תחת עינוגיה כרב התאות הרעות בעולם המגור וכללו של דבר הפרעון הוא עצב הנפש בעולם הבא אשר המקום מעציב אותה בצדק ובמשפט. והזכות היא אחרות הנפש וששונה בעולם הבא אשר המקום משמח אותה בצדק ובמשפט ועכשיו לפי שאנו רוצים לפרש הזכות והפרעון אנו אומרים כי מצות עשה ומצות לא תעשה אינם נחוקים ומתאמצין אלא בזכרון הזכות והפרעון לפי שנפש האדם אינה נמשכת ואינה נמנעת מתאותה ורצונה אלא במתן ורסן ואילו לא היה נמסר עם זכרון המצות והחוקים וזכרון הזכות והפרעון אשר האדם מתחייב על עשות המצות ועל העבירות לא היתה הנפש נוהרת ולא עוזבת רצונה וכדומה לזה התינוק אילו לא ירא מיסור המלמד אשר יסר אותו

על שאינו לומד ושומע ולא היה בוטח לרצון המלמד אם הוא שומע ולומד לא היה מקבל לימוד ואתה רואה כזה מעשה רוב משרתי המלכים. אילו לא היו יראים מכעסם לא היו עומדים על מצות המלך והם עושים מאמר המלך וקשה מהם לקנות רצונם ופחד מכעסם ואין זה כי אם זכות ופרעון זה דומה לזה ואנו אומרים אם הוא הבורא מצוה על כל החמדות ומהיר מכל הפסולות ראוי ונכון בחכמה לזכור שכר החסדה וזכותה ועונש הפסולה ופרעונה כדי שיהיה הזהיר שמה וטוב לב בעשותו ומי שאינו זהיר עצב ומפחד מעונבו את המעשים וידעו כל באי עולם כי יש שכר ויתרון לחוקי השם ואינם באים על דברי הבאי וכמו הדעות מעידות על טוב המצות ויושרן כך הן מעידות על צדק השכר ואמונתו וכמו שהעולם הבא אין לו סוף ולא תכלית כך היא ראויה זכות הצדיקים ופריעת הרשעים שלא יהא לה סוף ולא תכלית וסבר אחד מבעלי החכמה כי הזכות הוא הראוי להיות לצדיקים עד אין סוף ותכלית לפי שהביה חסיד וותרן והוא גומל על הטובה יותר מדאי אבל הפרעון מן הרשעים ראוי הוא שיהא לו אחרית ותכלית לפי שהביה הנון ורחום ומתמימות רחמיו שיהא נפרע מן הרשעים פחות מדאי כי רחמיו כובשים את כעסו. ואמר חכם אחד אם הפרעון ראוי שיהיה לו תכלית מפני שמעשי הרשעים ופשעיהם כלים ואובדים כן הוא ראוי הזכות להיות לו תכלית לפי שמעשי הצדיקים אינם עומדות לעולם אבל באבוד הצדיק תאבד מעשיו וטען אחד מהם טענה אחרת ואומר אם על דרך שמור ואזהרה ראוי הוא שנהיה אומרים אין סוף לפרעון ואם על דרך הצדק והחסד הוא בא ראוי הוא שנהיה אומרים יש סוף לפרעון ודקדק אחד ואמר אם תסתכל בעין הרעת תראה כי אין המשפט לא על דרך השימור ולא על דרך הצדק והחסד להיות סוף לפרעון לפי שדרך הצדק והסיוע לאדם על טוב המעשה שיהיה המזהיר משלם אל מצותו סוף החסד לעושה ורוע הגמול וסוף העונש למי שאינו עושה כדי שתהיה יראתם ואימתם יתירה ועצומה וכל דברי המקום אמת ואמונה וראויה היא אזהרתו להיות עד סוף האזהרה וכן היא ראויה לצאת לידי מעשה על הדרך אשר באה בו. גראית אחד מן החכמים נתן לצמיתות הפרעון עשרה אותות וסימנין מדרך הרעת שיצא מהן צמיתות השכר לעולם הבא ושהזכות והפרעון אין להם שום סוף הראשונה כי המנהיג והמוזהר הנהיג והזהיר את בני אדם מרוב חנותו ורחמיו לא ממעשים טובים שנקדמו מן האדם שיהא ראוי בהם להנחם ולהזהר. והשניה כי המנהיג והמוזהר אינו קונה בזה לעצמו שום טובה ולא מונע מעצמו רעה, והשלישית כי המנהיג והמוזהר אינו מנהיג ומוזהר אלא על דבר שהוא מועיל לאלתר טוב לאדם ולעתיד והוא מונע ממנו פגם והפסד לאלתר. והרביעית כי המונחג והמוזהר יודע כנגד שכלו ובינתו כי אינו מונחג אלא על דרך הטוב והיושר ואינו מוזהר כי אם מן הרע והעוות. והחמישית כי המונחג אילו היה אדם אומר לו בחר לך שכר בכל טוב פעליך לא היה בוחר כי אם השכר אשר אין לו סוף ומכאן הוא ראוי על הסברה הזאת שיבחר לו המזכה והמוזהר מן הפרעון על רוע פעלו פרעון באין תכלית, והששית כי הנכון בחכמה להיות הבורא נותן תקנה בזכות שאין לה סוף ומפחיד מפרעון שאין לו סוף כדי שיהא הצדיק מקוה תקוה נאה והרשע כך מפחיד רוב פחד ורעדה. והשביעית אם לא יהיה המנהיג והמוזהר נאמן בדבריו והמונחג והמוזהר יודע אמונתו לא תהיה אזהרתו מועלת ולא היה אדם מקוה לה ולא מפחד ממנה. והשמינית כי המונחג והמוזהר

בעשות הטובות היה נפנה ונמנע מעשות הרשע ולא היה נצרך אל הפשע ולא דיו זה ולא שבעה נפשו עד שהגבירה הפשע לעבור מצות עשה ומשם היה ראוי לפרעון בלי תכלית לפי שהיה יודע אזהרת השם ולא האמין בה ולא הפה אזנו אליה ומכאן הוא הדין והמשפט להפרע ממנה עד עולם. והתשיעית כי המנהיג והמזהיר הוא קיים לעד ולנצח והכופר במצותיו ככופר בחיותו וקיומתו והוא חייב לפרוע ממנו פרעון שיעמד לעד ולנצח נצחים. והעשירית כי המזהיר והמנהיג פתח לרשעים שערי תשובה ופשט ידו לקבל השבים אליו וראוי הוא מי שלא שב אליו והלך בשרירות לבו כל ימי חייו שיהיה הפרעון ממנו בעולם הבא כל ימי קיום העולם הבא ומפני האותות העשרה האלו אנו אומרים כמו שהיא חובה לצדיקים לקבל שכר טוב לאין תכלית על טוב מעשיהם כן ראויים הרשעים להפרע מהן לאין תכלית על רוע מעלליהם. ואנו מבקשים ממי שאמר והיה העולם לשום אותנו עם הזוכים לשכרו הטוב ויצילנו מן הפרעון הרע ויודיכנו בדרך המביא אל זכותו ברב חסדיו ורחמינו. ואמר אחד מן החכמים כי אין צמיתות הפרעון ונמול הרע שאין לו תכלית בא לאדם אלא מפני שהוא מולול ביחוד השם והוא מתירא מן הבריות יותר מיראת השם ועוד כי החוטא מסתתר מן האדם ומפחד מאימתם ואינו מסתתר מהמקום אשר עיניו משוטטות בכל הארץ והוא יודע ומבין כי השם משקף אליו ואינו נשקף והוא ירא מבני האדם ומפני זה הפריעה בלא תכלית ראויה לכל המזידים מפני שמוזללים בכבוד השם ויראים מן הבריות ואינם נוחנים כבוד לבורא והם בזה נחוקים ככפרנים ואין בכל הפושעים יותר ראוי לצמיתות הפרעון מן הכפרנים ויש מי שיאמר שאילו היה מן העושים רצון השם היה שברו קיים בעולם הבא כן שכרו על הכעיסו נמצא עמו והעולם הבא קיים לנצח כן שכר הרשעים קיים בו לנצח. ואנו אומרים כי התואנות האלה על חיוב הפריעה לנצח מן הרשעים היא אמת והן מועילות בהזהרת הרשעים. ואם יאמר לך אדם הזכות והפרעון הוא לגפש ולגוף או לאחד מהם או אינו לא' מהם באלו אמי' ר' הזכות והפרעון הוא נפשני וגופני או נפשני ולא גופני או גופני ולא נפשני או אינו לא גופני ולא נפשני ואנו אומרים כי הזכות והפרעון הוא נפשני ואינו גופני כי הנפש היא הזוכה בצדיקים וממנה נפרעים מן הרשעים כי הזכות היא ממלא גדר האדם ומעלה אותו אל גדר המלאכים אשר הם רוחנים ונראה מזה כי הזכות רוחני נפשני ועל דרך הזכות יהיה הפרעון וכן יהיה הפרעון רוחני ויש מי שאמר הזכות והפרעון גופני ולא נפשני ונתן טעם לדבריו מפני שאין אנו יודעים פרעון וזכות בעולם הזה אלא גופני וכן יהיה דרך לעולם הבא והאומר כי הזכות היא עלות האדם אל גדר המלאכים אינו אמת ולא העדה תורה על זה כי מעון המלאכים אינו בנן עדין אשר היה בו אדם הראשון בנופו ואחר כך נטרד ממנו והוא מעון הצדיקים לעולם הבא ואין אנו יודעים ורואים מעון המלאכים שם אלא ויכול יהיה מעון למלאכים ולאדם ולא מצינו א' מן החכמים שבחש בשכר העולם הבא עד שיאמר אין הזכות לא נפשני ולא גופני. ואנו אומרים כי האדם מורכב מגוף ונפש ובהשתתפם במעשה נתחייב שכר הטוב או הרע. ומשם אנו אומרים כי הזכות והפרעון הוא גופני ונפשני וכמו שהוא נפשני על דרך שאין אנו יכולין לעמוד על צורתו כך הוא גופני על דרך שאין אנו יכולין להבין אותה וכל שאינו מן החכמים מודה בתחיית המתים אומר כי הזכות נפשני בלבד וכל מי שאינו מודה על הנפש שהוא רוחני אימר כי הזכות הוא גופני בלבד והמורה שאדם

מרוכב מגולם גוף ונפש רוחנית אומ' שהזכות נפשני וגופני והוא מודה בתחית המתים יהי רצון שנהיה מהם. עומק רום ועו' תחת עו' מורה ועו' מערב עו' צפון ועו' דרום פ"י כי כל גוף יש לו ו' קצוות וכך העולם יש לו אלו ו' קצוות שאין אדם יכול לחקור עומקן לפי שהן רקיעין זו למעלה מזו והארץ תלויה באמצע וכל אלו הרקיעין וצאצאיהן והארץ וצאצאיה תלוין בורועו של הב"ה ולקמן תמצא צורת העולם והיאך הוא עומד. וז' מולות קבועות בו גלגלי לכת וכן הלבנה והחמה שהם שנים מזו מוכבי לכת קבועים ברקיעים והרקיעים סובבים עד למאד ואינם מתעכבים אפילו רגע שאם היו מתעכבים היה העולם בשעתו נחרב וכל רקיע ורקיע שהוא למעלה מחבירו מרוצתו יותר מאותו שלמטה ממנו וראיה לדבר שגלגל רביעי שבו קבוע חמה בימי ניסן וימי תשרי שהשמש הולך בשוה זורח בבקר ממזרח וסוכב על פני הארץ עד י"ב שעות ועורב וסוכב תחת הארץ כל הלילה י"ב שעות אחרו' וזורח בבקר נמצא שסובב העולם כ"ד שעות וכמו כן הגלגל הראשון שקבוע בו לבנה שמהלך בימי ניסן ובימי תשרי היום ב"ב שעות והלילה ב"ב שעות ויש מן הרקיע לרקיע חבירו. לדעת קצת חכמי ישראל מהלך חמש מאות שנה וכן עוביו של כל רקיע וכמפורש בפ' אין דורשין ורבנו האי נאון ו"ל דרש בההיא פרקא הכי והרבירי שנאמר בהן כולם מהלך חמש מאות שנה אינו בדקדוק אלא רבוי העולם בלבד שלא בדקדוק צא וחשוב לזה החשבון כמה גלגל השמש גבוה מן גלגל לבנה מהלך ג' אלפים שנה ואעפ"י כן מהלך גלגל לבנה כמו גלגל חמה שלולי שהוא רץ יותר גלגל חמה לא יכול יותר לסבול מן גלגל לבנה ו' אלפים שנה ויוצאין לו מן אחד לכ"ד שעות אבל לימי ימות החמה שהימים ארוכים והלילות קצרות יוצא השמש בבקר ממזרח ועולה על אמצע הרקיע לערב בסוף מערב ולא ישאר לו להלך בלילה כי אם מעט שמהלך בלילות הקצרות אינו ממציע את הרקיע מתחת הקרקע אלא הולך מסוף מערב בצד הקרקע אל מזרח דרך צפון אל דרך קצרה כדי שיוצא מהרה ותהיה הלילה קצרה. ובימות הגשמים שהלילות ארוכים והימים קצרים זורחת החמה מסוף מזרח והולך דרך דרום בצד הקרקע עד שמגיע למערב ויערב מהרה ובלילה מהלכת באמצע השמים תחת הקרקע גבהו של רקיע כדי שלא תזרח מהרה כללו של דבר כענין מהלכו ביום הארוך למעלה מן הקרקע כך מהלכו בלילה הארוכה למטה מן הקרקע וכמהלכו ביום הקצר למעלה מן הקרקע כך מהלכו בלילה הקצרה למטה מן הקרקע נמצא היום הארוך הרבה כמות הלילה הארוכה הרבה ויום הקצר הרבה כלילה הקצרה הרבה כיצד חלוק השעה לאלף ותתכ"ז חלקים ורביעי בניסן היום י"ב שעות והלילה י"ב שעה הלילה והיום מכאן ואילך מוסיף היום מ"ח חלקים ופוחת הלילה כנגדו מ"ח חלקים עד תקופת תשרי שיהיו שווים היום והלילה היום י"ב שעות והלילה י"ב מכאן ואילך פוחת היום ומוספת הלילה מ"ח חלקים עד שמגיע לתקופת טבת שהיום הוא מ' שעות וג' חומשי שעות והלילה י"ד שעות ובי' חומשי שעה והיא הלילה הארוכה שבכל השנה והיום כמו כן קצר שבכל השנה מכאן ואילך פוחתת הלילה מ"ח ומוסיף היום מ"ח חלקים עד שמגיע לתקופת ניסן שישווה היום והלילה היום י"ב שעות והלילה י"ב. ונחזור לפרש גבהו של רקיע בחשבון חכמי האומות שמהן שאומרים שאמה אחת בארץ יש כנגדה ברקיע הראשון קני' אמות ואמ' קו של ארץ חמשים אמה על חמשים אמה כנגדו ברקיע ק"ו אלפים ושמונה מאות על

שבעת אלפים ופי' כגון ארובה שהיא בבית שיש ברהבה אמה על אמה תראה
 ממנה קני' אמה על קני' אמה לכך אמרו כי הארץ חלק אחד מן קני' של רקיע
 התחתון ולכך אמרו חללו של עולם עד לרקיע שבע מאות ל' קו בקו שלמים
 שהן מאה אלף י"ג עשר אלף כ"ף קו מן קו של ארץ אלו קצת דברי חכמות
 האומות ואין זה מקומו להאריך באן. ואע"פ שאמרנו כי אלו עשרה עומקות שאין
 להן סוף אבל המקום ב"ה שבראן מלא כלום וכולן תלוין בכחו וגבורתו והכל
 לפניו כאין וכתהו והוא יודע תכליתן וסופן ותחלתן שנא' מי מדרד בשעלו מים
 ושמים בורת תכן וגו' ואומר מי תכן את רוח ה' וגו' לפניו גבהי רום ועומקי תחת
 שנא' גבהי שמים מה תפעל וגו' וכתו' נמי מי עלה שמים זה עומק רום וירד זה
 עומק תחת מי אסף רוח אלו ה' רוחות ואע"פ שדרשו רז"ל כמה דרשות בזה
 הפסוק יש בו נמי לדרוש זה הדרש שאמרנו ורבנו סעדיה גאון ז"ל פירש בפסוק
 זה הכי מי עלה שמים וירד אל תאמר למה לא היתה האש כבדה ויורדת למטה
 וזהו מי עלה שמים וירד לומר למה עלה האש ולא ירד. ואל תאמר ברוח למה
 לא היתה בארץ עד שיוכל אדם לאסוף אותה בחפניו וזהו מי אסף רוח בהפניו
 וכן המים לא היה מתקבץ ועבה עד שהיה יכול לעמוד בכלים חלולים וזהו מי
 צרר מים בשמלה וכן העפר למה לא יוכל לעלות וזהו מי הקים כל אפסי ארץ
 ואחר כך אמר אל יעלה על לבך שאדם בעולם היה יכול לדעת זה מלפנים כי
 אין אדם בעולם שידע את זה ואלו היה בעולם אדם שידע זה היה שמו נודע או
 היה נשאר לו זרע בעולם והוא שאמר מה שמו ומה שם בנו כי תדע ואמר מה
 שמו ומה שם בנו כי תדע ולא אמר מה שמו ומה שם אביו מפני שהיה רצונו
 לחקור על הזרע הנשאר והוא המעיד על האבות אשר היו מלפנים וכן רצה לומר
 אילו היה אדם בעולם שהגיע לחכמה זו לא יתכן שלא היה לו שם או היה נשאר
 ממנו זרע או אפילו תלמיד שקרוי דור אחרון וכן נמי מצינו שקורא אדם לתלמידיו
 בניו ובדרך שאמר ישעיה הנביא הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות
 ולמופתים בישראל והיה אומר על תלמידיו וכן נמי מה שאמר לו המקום צא נא
 לקראת אחו אתה ושאר ישוב בנך וגו' ומה שאמרנו שהעולם עומד באמצע לפי שיש
 רקיע מכל צד כמצוייר למעלה והרקיע סובב בכל כחו שאם היה מתעכב מעט היה
 העולם נחרב לפי שהרקיע סובב אותו אם היה הרקיע מתעכב היה נופל העולם
 ומי שרוצה לחקור דבר יקח כלי שיהיה עגול וימלא אותו מים ויקשור אותו ברצועות
 ויוליך אותו בסיבוב בכל כחו אע"פ שיתהפך על פניו באותו סיבוב לא ישפך מן
 המים אפילו טיפה אחת אם יעשה הסיבוב בכל כחו אבל אם יתעכב מעט באותו
 סיבוב בעת שהכלי על פניו מיד ישפך המים וכן העולם שהוא עומד באמצע אם
 היה הרקיע מתעכב מעט היה העולם נופל לאחד מן הצדדין של הרקיע לפי שהעולם
 עומד באמצע שכן אם יסבב אדם כלי עגול וישים בתוכו אבן ויסבב הכלי יעמוד
 האבן באמצע הכלי אם יסבב אותו בכל כחו ואם לאו לא יעמד באמצע אלא אם
 הכלי הוא פתוח מצדו האחד יפול בחוץ ואם רובו הוא סתום או כולו יתעכב בפנים
 ולא יעמד באמצע ויפול לצד האחד וכן העולם הוא עומד באמצע והרקיע האחד
 סובב בחשבון שנים שאמרנו למעלה והשני יותר ממנו כמו שפירשו רז"ל שבין כל
 רקיע ורקיע מהלך חמש מאות שנה ועובי הרקיע עצמו ה' מאות שנה כמו כן נמצא
 שאותן החמש מאות שנה שיש בין התחתון לעליון העליון סובבן יותר וכן השלישי

על השני לפי שבין כל א' וא' יש מהלך ה' מאות שנה יתברך שמו ויהי זכרו של הבורא שבראם לעולמי עד ולנצח נצחים. ונחזור לעומק רום ולעומק תחת שאע"פ שאדם יודע כמה יש מן הארץ ועד סוף הרקיע השביעי בין לרום בין לתחת בין לארבע פנותיו שהן מזרח ומערב וצפון ודרום כמה יש מעומקן והמדה לכל צד או במה הוא גומר ואינו בריות אויר אחריו או כמה נמשך אותו אויר אם יש אחריו בריות אויר או לא ואילו הן הן עומקות של הששה צדדין שאמרנו שאין אדם יודע עומקן אבל הבורא שבראן ית' לעד יודע מדת ארכן ורחבן וסופן ובמה הם כלים וכל עומקיהן מכל צד ומכל פנה וזהו שאמר וארון יחיד אל מלך נאמן מושל בכלן ממעון קדשו ועדי עד ואם תאמר למה הזכיר אלו השמות יותר מזולתן ותורף הדבר שהזכיר כאן ארון לפי שמאחר שבראן נעשה ארון עליהם לפי שמקודם היה ארון בכח וגבורה שבכוהו וגבורתו לברותן ולעשותן אבל לאחר שבראן נעשה ארון עליהם בממש ולכך הזכיר כאן ארון יחיד כמשמעו שאין בורא אלא הוא לבדו יתברך. אל מלך נאמן שמבראן נעשה אלוה במעשה שמקודם היה אלוה בכח ועצמה ומשבראן והמציא מאליהן היה אלוה על כל בריותיו במעשה ממש וכן מלך כמו כן נאמן שהוא נאמן לתת שכר טוב לכל המאמינים בו והוא נאמן לבריותיו שכולם משלימים לו רוחם בכל ערב וערב והוא נאמן להחזירם לכל בקר ולכל עת לרוחות וכן הוא ממית ונאמן להחיות המתים ולהחזיר רוחותיהן לגופותיהן ולכך תיקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בסוף ברכת מחיה ונאמן אתה להחיות מתים וחיותמין על כך מושל בכלן ממעון קדשו ועד עדי עד פ"י לפי שאמרנו שאלו ה' עומקות שהזכיר אין להם סוף אצלנו עומק שאין אנו יודעין העומק בה אבל נחזור עומקן וסופן למקום ב"ה שבראן כי הוא יודע עומק כלן וכולן תלוין בכח וגבורה שברא להן והוא מושל בכלן ממעון קדשו ועד עדי עד בכל מקום שכל עומקן הוא יודע ומושל בהן עדי עד ויש מפרשים ועד עדי עד כלומר שכשם שהיה מושל בהן בכח וגבורה קודם שיבראו ועכשיו מושל בהן ממש והוא ימשול בהן עדי עד בין קיימים בין כלים הוא ימשול עדי עד שהוא עתיד לכלותן ולחזור ולברותן שניה כדכתי' כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ואומ' כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' ופיר' ממעון קדשו ששכינתו למעלה מן רקיעין ומלא העולם והוא סובלו כרוח שסובל את הגויה וכשם שאין העין יכול לכונן הרוח כך אין אדם יכול לכונן כבוד המקום ב"ה שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו ואל ישעה אדם בזה שפירשנו שנתנו לו דמיון מן הרוח שהרי מדמין אותו בכריותיו מפני שהדמיונות כבר אמרנו ופירשנו בהן שמדמין את הצורה ליוצרה אבל המקום ב"ה אין לו דמיון כדכתי' ואל מי תדמוני ואשוד ואין מדמין אותו בשום דבר אין לדמיון ולמשל בעלמא ולהשמיע האוזן מה שיכולה לשמוע כמו שפירשנו לעיל אבל הרוח והגשמה אין לדמותן כלל לבורא בשום צד מצדדין ולא בשום שיווי משיוויין כי הרוח והגשמה יש להן מקום והמקום ב"ה אין לו מקום אלא הוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו והרוח והגשמה אע"פ שאין נראין לגמרי בעין אבל אדם יכול לכונן מקומן ומדתן בעין ובמעשה והבורא ית' לעד הוא מקום עולמו והוא סובלו ואין לחשוב לו בלב ראשית ולא אחרית ולא סוף ולא קץ ולא תכל ולא תחלה ולא מקום ולא מדה ולא צורה ברוך הוא לעולמי עולמים ולנצח נצחים. ופירש א' מן המחברים פ"י זו הכי " ספירות בלימה מדתן " שאין להן סוף כו' מדתן " ומצוינים ומספרים של

אלה י' ספירתן אין מי שיוכל לעמוד על עיקרן ושרשיהן אבל סופן כראשיתן מה ראשן מלא דבר דכתי' נוטה צפון על תהו וגו' וגם סופן לתהו שני שאו לשמים עיניכם והביטו וגו' עומק ראשית מי יוכל לדעת כי תחלת עולם מהו וברא הב"ה עולם ומלואו בלא כלום וזה דבר עומק מלדלות וחתום מלגלות וסגור מלפתוח כי רבים חכמים שמו לבם אחר אלה וטעו ושגו וחתו ובושו ונכלמו ואבדו מחכמתם וסכלו מדעתם ונכשלו כמי שלא ראה דבר מעולם ואמר אני יכול לעבור בו ולא אטעה ונכנסם דרך מסלול נכנס ועוב דרך מסלול ונכנס בפנים טעה ולא היה יכול לשוב לדרכו הרי אבד את עצמו ואת חכמתו ועוד כמלה שהוא יודע דרכי הים עד שהוא נתגאה בנפשו ונכנס במצולה בלב הים בפלאנים טעה ולא היה יכול לשוב אבד הוא וכל הספנין אשר עמו לזה הדבר רמו מן אב יחודו של עולם יתברך שמו שתי רמיוות עולם למה נקראת בית כי הוא הומה לבית מה הבית מרובע בא לכיסונית עומק טוב ועומק רע בו ובעל הבית סובל את הכל כן העולם להב"ה ואל תעמד על הפרק מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור בבית הוו שכתבתי לך פתוחה לגימל לך בוו הדרך' וחסם שתגמול לדל ואם לאו אני אצער אותך עם הרשע ראה היאך תיקנתי כיוון בית מקום מקום תפיסת היר לאחור שנא' לאחור בכנפות הארץ וגו' לפיכך התחיל בראשית בבי' וכן אמר משה הנסתרות לה' אלהינו וגו' וגם שבתו את שלמה שני ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו וגו' ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ואומר לא נעלם דבר משלמה כי בעת זקנתו שם לבו על כל נעלמות דכתי' את הכל ראיתי בימי הבלי וגו' וכשלא היה יכול באלו הדברים למצוא ולבאר אמר כי יש דברים הרבה מרבים הבל וגו' ואי אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ואוי מי עלה שמים וירד כלומר מי יוכל לעלות לשמים לדעת ולחקור מי הם שם או מי ירד לתהום לראות מה הם עושים תחת הארץ או מי יוכל לתפוס הרוח בידו ולדעת מה טבעו או מי יוכל לצרוד המים בבגדו בלתי אם יזוק או מי הקים כל אפסי ארץ אין מי יוכל לדעת פאתי הארץ ואם יבא אחד ויאמר אני ראיתי לשלונני שעשה כל אלה אמור לו מה שמו ומה שם בנו ולא אמר ומה שם אביו אלא מה שם בנו כלומר מה תולדותיו כי כל אלו הכל תולדת עליונים הם. ד"א מי עלה שמים עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר וירד וירד ה' על הר סיני וגו' מי אסף רוח בחפניו לעשות לרוח משקל ואומר אשר בידו נפש כל חי וגו' מי צרר מים בשמלה ומי תקן ומי צרר מים בעבים וגו' מי הקים כל אפסי ארץ עמד וימורד ארץ מה שמו ה' שמו שנא' ה' איש מלחמה וגו' מה שם בנו בני בכורי ישראל ואוי מי עלה שמים זה משה דכתי' ומשה עלה אל האלהים וירד משה מן ההר אל העם מי אסף רוח בחפניו זה משה שני קחו לכם מלא חפניכם וגו' מי צרר מים בשמלה זה משה דכתי' ואתה הרם את מטך וגו' מי הקים כל אפסי ארץ זה משה דכתי' עלה ראש הפסגה ושא עיניך ויש אומרים מי עלה שמים זה אליהו דכתי' ויעל אליהו בסערה השמים וירד זה יונה בן אמתי דכתי' לקצבי הרים ירדתי מי אסף רוח זה אהרן שני ומלא חפניו מי צרר מים זה אלישע דכתי' ויקח את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו וישלך אל המים ויחצו הנה והנה מי הקים כל אפסי ארץ זה יהושע דכתי' ויקח יהושע את כל הארצות והורה שלמה כי זה החכמה רחוקה היא לכן אמר כי בער אנכי מאיש וגו' ולא למרתי חכמה ודעת קדושים כלו' זה הדעת קדושים היא

דכתי' כי איש אלהים קדוש הוא לכן אמר מי עלה כגון מי ימלל גבורות ה' מי חכם ויבן אלה מי מדר בשעלו מים מי תכן את רוח ה' ורבים כאלו וחתך את הרבר ושתק באמרו אל תסף על דבריו פן יוכיה בך ונכזבת. אבל השואל ומקשה אם היה קדם לעולם לא תוכל להקדימו ויאמר אם הוא היה באי זה מקום היה שכינתו לא תוכל להשיבו אלא כי היה עצמו והוא מקומו ונמצא ברוותיו אשר ברא כי הם עצמם הם מקומם כגון אור וחשך הם מקומם דכתי' אי זה הדרך ישכן אור וחשך אי זה מקומו המימך צוית בוקר וכן הוא יתרומם ויתעלה וזכו נקרא דכתי' עושה אור כשלמה וכן אמ' דוד גם חשך לא יחשיך וגו' וכן אמ' איוב בהלו נרו עלי ראשי ואמ' דניאל ונהורא עמיה שרי וחשך דכתי' וישת חשך סתרו וגו' אבל האור יחוסו איש דכתי' ולילה בעמוד איש וגו' והוא ית' שמו ויתעלה וזכו איש שני כי ה' אלהיך איש אוכלה הוא ובכמה מקומות נמצא כשנגלה על הנביאים הראשונים באש נגלה שני בלבת איש ואם תאמר כי מלאך היה למה אמר ה' אלהי אבותיכם נגלה אלי וכן בסניי באש נגלה שני פנים בפנים דבר ה' וגו' מן השמים השמימך את קולו ואומר אשר ירד עליכם באש וכן אמר בפרק של מנוח ויהי בעלות הלהב ובאש נגלה על אליהו דכתי' צא ועמדת בהר וגו' ואוי' ואחר הרעש איש ואחר האש קול דממה דקה וכן בהעלותו את אליהו שני' והנה רכב איש וסוסים איש וגו' וכן כשנגלה על יחזקאל שני' וארא כעין השמל כמראה איש בית לה סביב ואומ' כמראה הקשת וכאלה רבים וכאשר הוא איש כן משרתיו איש ודבריו איש דכתי' ותצא איש מלפני ה' ותאכל על המזבח ואומ' ותצא איש מלפני ה' ותאכל אותם ואוי' ואש יצאה מאת ה' ואוי' ואש מתלקחת ואוי' ותבער בס איש ה' ואוי' ותפל איש ה' ותאכל את העולה וגו' וכן בענין שלוחי אחויהו בבואם אל אליהו דכתי' ותרד איש מן השמים פעמים וכל הדומים לאלה הרי משרתיו איש לוחט ומצאנו אלו שלשה דברים השרשים שהם מיוחסים אל בוראם ביותר ואלו הן רוח ואש וראיה לדבר עושה מלאכיו רוחות משרתיו איש לוחט רמו מן האש כתבנו למעלה רמו מן הרוח נפרש בעניינה לפיכך טעו והטעו את אחרים כגון פרסיים שעובדים את האש ומקצתם של אנשי כוש עובדים את הרוחות וטעו ושנו כי אשו ורוחו אינן דומין לאלו אשות ורוחות שאנו רואין ואחר כך אפרש כל אחד ואחד בעניינם בעזרת הבורא לכך אמרנו כי הוא היה עצמו מקומן כי זו האש אחת מבריותיו היא ואנו רואין אותה ואת המתה ואת אורה ואת צביעת דמותה כמה פנים ופעמים כי נשמע את קולה ואנו לא נוכל לעמד על עיקרה והיאך עומד על נעלם ונסתר אלא לפי הדעת עומק אחרית אין מי יודע את אחרית כי אם היינו יודעין את אחרית לא היה מתקיים העולם ולא היו בונין בני אדם בניינות וקונין קנין לפיכך אמר שלמה גם את העולם נתן בלבם כי זה מקנא בזה זה יאמר יש לפלוני דירה נאה אני רוצה לבנות דירה נאה יותר ממנה וכן כל דבר ודבר שלא נאריך כי לחכם דיי רמו והוא יוצא ממנו תילי תילים עומק טוב אהבה אחוה ברכה גדולה דגן הוד ועושר תירוש הן טהרה ישרות כבוד לימוד תורה מענה לשון צחות ששון ושמחה עשר פרי בטן צהלה קנין ריוח והצלחה שלום תמימות וכל הדומין לאלו בלי מנין. עומק רע תמורתם איבה ושנאה בושה וקלון געירות גרועות דחקות וקושי הבלות ועולי זירו וזלוול חולי טומאה ישמות כלמות לב טפשות מרמות טפלות סבלות ושטנות ענות פגמות צעקות קלקול רוח רעה וכל הדומין לאלו בלא מספר. עומק

רום ו' רקיעים זה למעלה מזה ואלו הן וילון רקיע שחקים וכול מנון ערבות מעון
 ואין מי יעמד על מדתן ועל גבהן שני אם ימדו שמים ממעל כי אין מי יוכל
 למודד אבל בוראם ויוצרם ממדם כי הוא כל יוכל שני מי מדד בשעלו מים ואוי'
 עמד וימודד ארץ וחכמים הקדמונים שהיו יודעים חכמת אלהים ורוח אלהים בקרבם
 שמו לבם לחקור ולבחון בדמיות השבונות עד שעמדו עליהם כי אז לא היה להם
 תורה לעמוק בה היו עוסקין בחכמת העולם ובהגדרה ובמולות וכוכבים מדור לדור
 עד אברהם כשנגלה הב"ה על אברהם אבינו בין הבתרים והראה לו כל מה שעתיד
 להיות חרבן בית המקדש וארבע מלכויות עמד אברהם אבינו בתפלה לפני הב"ה
 ואמ' לפניו רבוננו של עולם כשיחרב בית המקדש במה אתה מכפר אמ' לו יעסוקו
 בתורה שהיא חיי העולם שני כי הוא הייך ואורך ייך הייך לעולם הוה ואורך ייך
 לעולם הבא מיד נטל אברהם אבינו כל אותן ספרים החצונים ונתנן לבני הפלגשים
 שנא' ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' והם משפחת קדם דכתי' ותרב חכמת שלמה
 מחכמת כל בני קדם והם מבינים במולות ובהגדרה ובל' ישמעאל קורין להן כלדיים
 והן בחשבון הגדרה העמיקו ועמדו ברמיזות על מדת הרקיעות כי הם חלקו הרקיע
 הוה לו' חלקים כנגד ו' כוכבים בגבהי הרום זה למעלה מזה ושערו בקו הארץ
 בחכמתם ואמרו כי מדה אחת בארץ אחת ממאה וחמשים וששה ממדת זה הרקיע
 התחתון מדור של לבנה כי אמרו קו אחת של ארץ חמשים אמה שלמים ו' אלפים
 ושמונים אמה שתמצא אומ' אמה אחת בארץ כנגדה בשמים קניז' אמות על קניז'
 כגון ארובה או חלון בבית תחת השמים והיא אמה על אמה כשאתה תביט בה
 תוכל לראות את הרקיע קניז' אמות על קניז' ובאלו הדומיות לכך אמרו כי הארץ אחת
 מקניז' של הרקיע הוה התחתון שהלבנה סובבת בו וכן אמרו כי הללו של ארץ
 ועד לרקיע שבע מאות ושלשים קו בקו של שמים כל קו שבעת אלפים ושמונה
 מאות שהן אחת עשרה רבוא וג' אלפים קוים בקו הארץ כל קו הארץ חמשים
 באמה מ' קוים מלאחר שהן ארבעת אלפים אמה כל אמה ב' פסיעות שתמצא מן
 הארץ ועד לרקיע הסמוך לארץ ורום גבהו מהלך שבעים ואחת יום ושבעה מילין
 שהן שש מאות ושלשים ותשעה רבוא וארבעת אלפים אמה אבל עביו של הרקיע
 מן הלבנה ועד שבתאי עליון על כל שבעה כוכבים אלף תרפ"א קוים בקו השמים
 שהן כ"ה רבוא ושרפ"ז קו בקו הארץ שהן אלף ותל"א רבוא ותשעת אלפים אמה וה"ג
 אמה שהן כ"ז אלפים קפ"ט ומחצה וש"כ אמות שהן מהלך קע"ט יום ומחצה קי"ג
 אמה אלו כדברי חכמי גוים אבל חכמי ישראל אומ' מהלך הללו של עולם מהלך
 מאה אמה שנים הרי עומק רום מדברי כלדיים. וגם נפרש מדברי חכמנו שחקרו
 בדברי אלהינו זו השאלה שאל אדריאנוס קיסר את אונקלוס הגר אמר לו העולם
 על מה הוא עומד אמר לו על המים דכתי' לרוקע הארץ על המים אמר לו המים
 על מה הם עומדים השיב לו על ההרים דכתי' על ההרים יעמדו מים אמ' לו הרים
 על מה עומדים אמ' לו כרוה דכתי' מכין הרים בכחו נאזר בגבורה אמ' לו הרוח
 על מה עומדת אמ' לו קשורה היא בורועו של מלך מלכי המלכים הקב"ה דכתי'
 ומתחת זרועות עולם אמ' לו איני מאמין בתורתכם הביא ראיה ממקום אחר אמ'
 לו ציה לעבדך להביא גמל אי' במשאו הביא לו גמל אי' עם משאו אמ' להם
 הרביעוהו ועשו כך אמ' להם תנו חבל בצוארו ומשכו מפה ומפה עשו כך ותנקוהו
 אמר לו אמור להם שיעמידוהו אמר וזו היא חכמתך שתאמר להם שיעמידוהו אמר

לו וכלום חסר ממנו הלא לא נחסר ממנו אלא הרוח ללמדך שהרוח היתה סובלת אותו וגם את משאו והוא אחד מן בריותיו על אחת כמה וכמה כי רוחו של הבי"ה שהיא סובלת עולם ומלואו אחר כך אמר לו המלך הקדוש בראם מיד פירש לו מעשה בראשית כי יש לכל חפץ עת ומשפט. עומק מורה ועומק מערב ועומק צפון ועומק דרום ומערב מיוסדין הן ובנוין על ארץ וקצוות השמים נטויין עליהן מפה ומפה כנטיית יריעות האהל ויש במורה כמין מעלות בסובב קצוות עד דרום וכנגד המעלות יש הלונות לכל מעלה חלון א' והם ו' מעלות כנגד ימות החמה ומדת המעלות במורה כנגדן במערב והם דרך של שמש שהשמש הולך בסובב ומעלות והלונות של מורה ומערב שוויין אלו ואלו אבל צפון אינו דומה להן כי אינו מיוסד ומסובב ואמרו חכמים רוח פנת צפון נכרא ולא נגמר כי אמר הבי"ה אם יבא אחר ויאמר אלוה אני יגמור זו הפנה ומנין מן התורה דכתי' נוטה צפון על תהו וכן הדרום אינו דומה לשלשתן שהוא עשוי כהדרי האהל לפיכך דרכו עקש ומפוחל סגול חלקלקות דכתי' והדרי תימן וכשהחמה הולכת בישרות הדרך מורה למערב בימי תשרי ובימי ניסן אין לו עכוב כי דרכו ישרה כמה מעלות שהוא עולה במורה הוא יורד במערב לכן יום ולילה שוין אבל מתמוז לטבת מתהלך בעקוש ועקוש סובב מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית לפניו דרך ישרות ואחריו דרך עקשות לכן היום מקצר והלילה מאריך וכן מטבת לתמוז הולך מזרחית דרומית למערבית צפונית הדרך שלפניו בעקשות מתעכב ושלאחריו מיושר והשך לפיכך הלילה מקצר והיום יאריך במורה יש חלון א' ושמו תעלומה משם יצא האור לעולם במערב יש חלון א' ושמו נגה משם יצאו העבים ומביאים גשמי רצון לעולם. בדרום יש חלון א' ושמו כלנה שם אוצרות שלג וברד וקור וכפור וגשמי ועף משם יוצאין לעולם. בצפון יש חלון א' ושמו נעמון משם יוצא השך ורוח סופה וסערה וכל מיני מוזיקון יוצאין משם לעולם. שני מצפון פתחה הרעה וגוי' וארון יהוד מושל בכלן כי כל העמוקות האלה אין מי יוכל לעמוד על עיקרן ועל שרשיהן אלא הבי"ה כי הוא מושל בכל אלה כי הוא עשאה והוא בראם ואין מי יוכל לעמוד על עיקרם ולעשות כמעשיו הטובים שני אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך ואומר מי אל כמוך ואומר ואתה מושל בכל ואוי' מושל בגבורתו עולם וכן אומר חכם לבב ואמייץ כח וגוי' המעתיק המרגיז ארץ ממקומה אומר להרם ולא יורה אלו כלם בכחו ובגבורתו וכן אמר נעמתי החקר אלוה תמצא גבהי שמים מה תפעל ארוכה מארץ מדה וגוי' כי מי יוכל לעמד מי שאלה מעשיו וגבורותיו. וכן דוד אמר אנה אלך מרוחק אם אסך שמים שם אתה אשא כנפי שחר גם שם ואומי' גלמי ראו עיניך אמר דוד אנה אלך כי בכל מקום שאברהם שם הוא אעלה לשמים שם אתה ארד לתהום שם אתה וכן גלמי אתה בראת ולפניך גלויים כי אין לו אלא יום א' שני' ולא אחר בהם אתמול עבר ומחר לא בא ואין אני יכול לעמוד על אילן שהן ימיו קרובים אלי אתמול עבר ולא אדע איפה הוא ומחר לא בא לא אדע איך יהיה הרי יום א' יש לי בעולם הוה ואתה הוא ושנותיך לא יתמן. אל מלך נאמן. אמין כאלה יש לנו בתורה הרבה גימטריא יש מהן על כל אות ואות ויש מהן כי מחליפין אתבש ויש מחליפין אלבם ויש דיבור שמהלקים לשתיים ויש תיבה שמקדים אות ומאחר אות בלי חילוף פירושים ויש תיבות למסרע בכל אותיותיה ואזכיר מהן מעט בהשגת הדעת על כל אות ואות בגימטריא כגון

ונצבת לי שם הרמזו למשה כי ארבעים יום יתעכב בהר כנגד לי וכיוצא בו ונושנתם כנגד מן ישיבת הארץ ועד הרכן הבית וכאלו מספר כל אות כנגד פסים פרעה סרים ישמעאל מדנים וכיוצא בו צפנת פענח צדיק פקה נבון תם פקיד ענו נאמן חסיד וכיוצא בו נמרצת בר נדה ממור רשע מצורע תועבת ויש אומר נ' נואף מ' מאבי צ' צורר וכאלה רבות בלי מנין. את בש כגון וקה טוב נפש ששך בבל אל במ כגון טבא לאו הוא דמליא. מוקדם מאוחר כגון הבראם אברהם בשנם משה ויש אחרים כבש כשב שמלה שלמה ויהגרו ויהרגו הכעסים העכסים כאלו בלי חקר למפרע בתמנת סרה חרם המתחלה לשנים כגון אברך כרמל רך ומל וכל הדומין לאלו בתקשנה תמצאנה תלי תלים לכך אמר אל מלך נאמן אמין כיוצא בו אלף למד פיך אלף ויש בני אדם שאומרים להבירו שמים וארץ טהורים הם כלומר שוטה כיוצא בו חכם מופלא ורב רבנין נוטריקון חמור כגון אנכי אנא נפשיא כתבית יהבית כגון אדם אפר דם מרה כאלו עד למאד.

פִּיִּסְקָא " ספירות בדומה צפיתן כמראה הבוק ותכליתן אין להם קץ דברו בהם ברצוא ושוב ולמאמרו כסופה ירדפו ולפני כסאו הם משתחיים פיר' זו הפסק מפרשין לה הדין פי' יש מי שמפרש ואומר כי כל זה נאמר בו ב' ספירות ממש ומדמה שאר עשרות הרבה לעשר ספירות ואחר כך הוזר עיקר הדבר ל' ספירות. ויש מי שמפרש כי מדמה עשר אשות ל' ספירות והוזר כל זה הדבר ל' אשות שאמר יחוקאל במעשה המרכבה פי' צפיתן מראיהן כמו שנאמר יצא ה' ושאמר שמראיהן כמראה הבוק לפי שהבוק יוצא ומתנוך והוזר כך אלו עשר ספירות מתחיל מאלף ורין ומגיע עד עשר והוזרין חלילה רצוא ושוב לאחר כי לאחר " חוזר לאחר עשר ותכליתן אין להן קץ שאתה יכול להוסיף " על עשר עד שמגיע לב' ואח"כ עשרה על עשרה עד שמגיע לק' וכן עד לאין קץ ולמאמרו כסופה ירדפו שכל צוויו עשה בהן ולפני כסאו הם משתחיים פי' אחר כנגדן " ספירות " אשות הן שהן כולם סדורים בס' יחוקאל אחד דמות חשמל שני ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש ופי' חשמל קא פליג מילתא חיות אשות ממללות ויש מי שאומרים עתים חשות עתים ממללות כשהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות כעין שכתוב קול דממה דקה וכשאין הדבור יוצא מלפניו ממללות ופי' ממללות שנותנין שבה והדר ואומרים שירה לפני בוראן. ב' דמות אש כנחשת מוזהב שני ונוצצים כעין נחשת קלל כלו' נותנות ניצוצות כנחשת מוזהב הרבה. ג' כמראה אש. ד' כמראה לפידים. ה' כמראה ברק שני ודמות החיות מראיהן כנחלי אש בוערות כמראה הלפידים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש ומן האש יוצא ברק. ו' כעין תרשיש שני מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש. ז' כאבן ספיר שני וממעל להקיע אשר על ראשן כמראה אבן ספיר. ח' כעין הקרה הנורא שני ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרה הנורא וגו'. ט' כאש ונגה לו שני ממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב. י' כמראה הקשת שנא' כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וגו' צפיתן של עשר אשות אלו כמראה הבוק כענין שכתוב והחיות רצוא ושוב כמראה הבוק ופי' רז"ל בחגיגה בפ' אין דורשין מאי כמראה הבוק אמ' רב יהודה אמ' רב כאור היוצא מבין החרסים ופי' כשלהבת האור היוצא מפי הכבשן שבפיה חרסים של להב האור מבריק מתוכם והוזר כהרף עין ואינו מפסיק אלא הולך ושב לאלתר כך רצות החיות רצוא ושוב בריצה אחת כל העולם ואינו

מתעבב יותר ריצתן אלא כהרף עין ודימה אותו השיעור לאור היוצא מבין החרסים שהוא מראה הבוק ודברו בהן פי' דברו של מלך מלכי המלכים בהם ברצוא ושוב שברגע משתלחות לכל צד שירצה וחזרות כזקן ואינן מתעכבות יותר בשליחותן אלא כבוק שיוצא אורו וחוזר כהרף עין ולפני כסאו הם משתחווים ועל זה אמר כמראה הבוק לפי שכבוק ואמר רצוא ושוב ותכליתן אין להן קץ נמי חוזר לעשר ספירות שאין קץ לחשבונן וכן דברו בהן ברצוא ושוב נמי חוזר לעשר ספירות ויש מי שמחזיר הכל לעשר אשות ומייתי ראייה מסוף הדבר שנא' בו ולפני כסאו הם משתחווים כענין שכתוב וכל צבא השמים לך משתחווים. ומצינו פיסק' זו בנוסחא שנעתקה מפי' לשון ערב לרבנו סעדיה ז"ל בהאי לישנא ומדתן עשר שאין להן סוף צפייתן כמו ברק ותכליתן אין להן קץ רמו כי תחלת כל דבר כי תראה לאדם בדעתו תבריק כברק כמו להט הרב כן יראה הדבר אצלו בראשונה אחר כך יגלה לו הדבר ויתקן מעט מעט עד שיהיה מוכן ומונה לפניו וילך ויוסף ותאמר עד לא ימצא לה קץ ולא סוף וזה הענין יבין בו בדעת וישער בו כמו שיתחיל אדם בצורך ויהרהר ויחשב ומצא במחשבתו כי יוציא דבר מחשך לאור כמה שנא' ותעלומה יוציא או כאדם שישאב מים מבאר עמוק כמו שנא' ואיש תבונות ידלגה או כמי שהיה בחשך ונראה לו הוא ילך כמה שנא' בית יעקב לכו ונלכה באור ה' או כמי שהפיחתו רוח טובה מן הצמחים הוא יבקשנה שני' הדודאים נתנו ריח ומה הענין הייב הרב המלמד לתלמידו שילמד בנחת ממעלה למעלה עד שילמוד מדבר לדבר מקל ילמוד הנימוק ולא ילמדנו פתאום בעמוק בפעם או יוסף פתיות וסכלות והוללות וזה הענין ינהגו כגמול מחלב שיאכילנו מעט מעט עד שיתחזק על הלחם ויאכלנו בתאוה ויועילנו ולא יזיקנו וכאיש אשר היה לו ימים שלא שתה מים או כמי שלא אכל לחם ימים או כמי שלא ראה אור ימים או לא עשה מן המצוות תעלת זה הדבר כולו כי ינהלם בלש עד שוב אליהם וכן נעשו האותיות נפרדות אחר כך התיבות ואח"כ המקרא אף התלמוד אף הפיוט וחבור זה עם זה ודבר כנגד דבר וכן לכל דבר מלאכות שבעולם והדומות לאלו בלא מנין ואחרים אשר קדמנו יתמלנה מדבר לדבר עד שתתבן וכן במעשיו של ה"ב"ה בשלחו משה לאבותינו בהראותו לפניו הקול והדבור להט בו בנחת שלא יפחדו הראה לו אש תחתיה בארץ אדמית בסנה שנא' וירא והנה הסנה בוער באש וגו' בהכילו מראה האש הראהו אור המלאך שנא' וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וזה מקדם ובהכילו ראות המלאך הראהו אור ויו השכינה שני' ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה וכן בהשמיעו קולו לאבותינו על הר סיני להט בהם שני' ויהי קול השופר וכאדם כן התחיל בטרם בזה הענין בלש שני' וישמעו את קול ה' אלהים וענין לרוח היום כנגד הילוך השמש על הארץ ביום שלא יבהלם פתאום כזה הענין היה מספרות המספר והאותיות כברק בראשונה ואין קץ לאחריתן כי אם חסרונם לא ישיגו היצורים אבל יוצרם ידע הקרוגם לכל שני' קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חקר אבן אוסל וצלמות עד שוב הדבר לעיקרו אשר ממנו יצא ונראה לבני אדם והיא התעלומות והנעלם דומה לקיר חרשת בסיד ורמו כי הקקן ומרד לאותן השלשה הראשון מהם ודברו בהן ברצוא ושוב כלומר כי זה המספר כשתספור עד עשרה תשוב ותוסיף השבון תמיד עד אין מספר אצלנו כמה שנא' בהן והחיות רצוא ושוב כמראה הבוק הן הולכות ובאות ויראו כמו אינם זויים ולא מניחים מקומם

וכדכתי' התשלח ברכים וילכו ויאמרו והם בפנים מכל עבריהם וצדיהם כדכתי' הנה
 המלאך הדובר כי ומלאך יוצא לקראתו ולא אמר יוצא אחריו אלא לקראתו כי
 ממקום שנסבה הוא נוכח והענין באותיות כמספר כן האותיות אות אחר אות בלא
 חקר א' איתנו כמספר השני ולמאמרו כסופה ירדפו כלו' כי ישם היאך נרמו
 תבנית האותיות והמספר באוויר כמו שתראה ברוח סערה איך תבנית ודמויות באוויר
 ומשתנות זו מזו וכולן מוסבות וצרות מגשמות הגוף ומהן ארכו יותר מרחבו ומהן
 רחבו יותר מארכו ומהן ישר כתמר ומהן שירכב זה על גב זה עם ההקפה מארבע
 ומהם שלא יתחבר עמהם משולש ומהם שיהיה עגול על עגול ומהם שיכנס מקצת
 העגול באחד וזה כולו תבנית ודמות בסערה וסופה כזה הענין שהוא יתכן ברעתנו
 כן דמות האותיות באוויר והמספר שניהם באוויר על כן נאמר ה' בסופה ובסערה
 דרכו ואומר הנה ה' באש יבא וכסופה מרכבותיו וכמו שאמר יחזקאל באופנים מבית
 עגול ומוסב מבית האופן וכל הענין כן חיבור סופה לסופה וסערה לסערה וכזה
 בקצת הנבואות כי הוא רם ונשא כמו שנגלה על הנביאים מאוד היות ואופנים
 אשר להם תבנית הקפה כן נגלה אליהם מן רוחם שני' ויען ה' מן הסערה ואם
 תשיב לדעתך תבנית האותיות ברוח ובאור כמו שאר שדימינו דבר כנגד דבר לא
 יתחק ממך מן הענין כלום ורמזו לפני כסאו הם משתחיים כלומי' הם שומעים לו
 ולצויו בהם כהפצו כן וכן המאמר בכל השתחוויה לא תצא ממשמעות ומפשוטה
 וגם א' מן המחברים פיר' פיסקא זו הכי עשר ספירות בלימה צפיתן כו' פיר'
 צפיתן מראיתן שנא' יצף ה' ביני וביניך ויתכן להיות כצפוי הכותל בזהב שהוא
 מבחיק כמראה הבוק שנא' ויקצב עין וישלך שמה ויצף הברזל נגלה הברזל אבל
 אשר היצף את מי ים סוף כסה עליהם מי ים סוף לכך אמר צפיתן כמראה הבוק
 כי הבוק דומה לברק אבל אינו מראה ברק כי הברק מבריק ומתויך עד הארץ ומבין
 העבים יברקו כי הם מן העבים יצאו בימי הגשמים שיתפלו העבים וממהרים לרוץ
 פוגעים ופוגעים אשה אל אהותה ויברקו ברכים אבל ברק יצא מהמיות החמה
 ואינה מתויך כבוק מבויקים ושבים והוא תראה לאחר הערב בשמים מטהרים ודומה
 כהרב לטושה כשתשלוף מתערה יצאו ממנה כניצוצי האש בשעה שתהיה כנגד
 השמש לכך אמר כמראה הבוק שהוא יוצא ושב כדכתי' והחיות רצוא ושוב כמראה
 הבוק כן אלו עשר ספירות יגמרו וישונו בתחלתן כמפרש למעלה ותכליתן אין להן
 קץ כי כל יש אחריו י' עד אין קץ כאשר אמר' לעיל דברו בהן ברצוא ושוב כולן
 ממהרים לעשות רצון קוניהם מה החיות רצוא ושוב שהן עושים רצון קוניהם כן
 כל בריות שבעולם עליונים ותחתונים כל דבר ודבר הם מקבלים מצות המלך ואין
 סרים ממצותו כלל חוץ מבין אדם הסמוך ליצר הרע ולמאמרו כסופה ירדפו אלו
 העבים בגשמים וברוח ובברק וקור וחום וחשך ואור וברד ושלג וצבא השמים אלו
 הכל כגון ייסורין ותימור טוב ורע וכל דבר אשר זכר בעל הספר ב' עומקות ויחסם
 ב' ספירות כולן למאמרו ירדפו כאשר אמר דוד הללו את ה' מן השמים וגו'
 ואומ' ואתה מושל בכל וגו' ואומ' כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו לכן אמר ולפני
 כסאו הם משתחיים כי כולן משרתיו ומלאכיו וישלחויו הן וכן הוא או' עושה
 מלאכיו רוחות ואו' ברכו ה' כל מעשיו ואו' וצבא השמים לך משתחיים.

פיסק' עשר ספירות בלימה נעוין סופן בתחלתן כשלהבת קשורה בנחלת
 שארון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר. י' ספירות בלימה נעוין מוצב

כלומר שקשור ומוצב ומושג סופן בתחלתן שכל החשבון סומך על האחד והאחד
 עיקר וכל החשבון נעוץ עליו שכל מה שאדם הושב על אחד מוסיף ואין חשבון
 שאין בכללו אחד שאם יאמר אדם עשרה או כ' אחד בכלל וכן בכל החשבון
 שבעולם ובתחלתן הוא נעוץ אלא קודם תחלתן שהוא אחד אין חשבון כמו השלהבת
 שהנחלת עיקר לה ואין שלהבת יכולה לעמוד בלא נחלת והשלהבת נעוצה בנחלת
 כמו עשר על אחד ומעשיו של הב"ה יתברך שמו לעד שברא אחד עיקר לכל
 החשבון ואין קודם לאחד החשבון מעידין שהב"ה ית' שמו לעד אחד ואין לו שני
 והוא תחלה לכל תחלה בדכתי' ויגידו שמים צדקן כי אלהים שופט הוא סלה
 ולפני אחד מה אתה סופר כמו שפירשנו שאין אדם יכול לחשוב קודם אחד כך
 הב"ה ית' לעד הוא ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית. דבר אחר נעוץ סופן
 בתחלתן שכששילם סופן שהוא עשרה חוזר לאחד שהוא תחלתן ומוסיף עליהן
 כשלהבת שהיא קשורה בנחלת שהשלהבת מהבהבת וחוזרת לעיקרה שהיא הנחלת
 ודובקת בה וכמו החשבון כשיגיע לעשרה אם לא יחזור לאחד נפסק החשבון בידו
 וכן השלהבת אם אינה מדבקת בנחלת נפסקת ונכבית נתברר לנו מיכן שלאחד
 הוא חוזר והוא עיקר ואינו חוזר לשנים והחשבון כאלו קשור בו ותלוי ממנו וכן
 השלהבת עם הגהלת שכשמהבהבת וחוזרת לעיקרה חוזרת ודבוקה בה ואינה נפסקת
 וכן כל העולם כלו קשור בכחו של הב"ה ית' שהוא אחד תחלה לכל תחלה ולפני
 אחד מה אתה סופר כמו שאין אדם מוציא חשבון קודם לאחד אלא כל החשבון
 כלו אחריו כך הוא הכל הב"ה ברא והוא ראשון להם ואחרון וכתב אחד מן
 המפרשים הכי " ספירות בלימה נעוץ סופן כו' נעוץ תרגום מוצב בדכתי' והנה
 סולם מוצב ארצה ומתרגם והנה סולמא נעוץ בארעא ורישיה מטי עד צית שמיא
 והם ששה תיבות שהן קרובין בפירוש אחד השנה הצבא עמידה הקימה נעיצה
 מעיכה שנא' והגיתו מעוכה בארץ מדאמר שהשיגה בארץ שכן דרך בני אדם להשיג
 רמחו בארץ וגם מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן כי כן אומר כי הבוגרת אם
 מעכו שדיה תעמדה דדיהן עליה לכן נעוץ סופן בתחלתן כי אחרי העשרה לא
 תוכל לחשב דבר אחר אלא נעוץ הסוף בראש כדבר שנתמך זה בזה כאשר
 תרכיב אילן באילן והוא יהיה נעוץ ומעוך כי ענין מעיך כן הוא כצנ אבל פירושם
 לא ישתנו ממעוך וכתות כשלהבת קשורה בנחלת כאשר תראה את השלהבת ותדע
 כי בלתי נחלת לא יתכן שלהבת כן דעתך כי בלתי יוצר לא יכונן יצירות ובלתי
 פועל לא יכונן פעולות כאשר האניה אינה מועלת ואיננה יכולה לנוד ממקומה
 כי אם במלחץ וספנין שהם מנהיגין אותה כן לא יתכן ולא יקבל הדעת כי העולם
 הזה אין מתנהג כי אם במנהג המנהיג אותו מאור לחשך ומחשך לאור ומקור לחום
 ומחום לקור מלא כלום מאומה וממאומה לא כלום וכאשר תראה אלו הנפלאות
 דע כי יש ארון על הכל יחיד שאין לו שני ואין מקשיין בשאלות כי מה תדע
 ייחודו שוב לדעתך וראה כמה תמורות יש בעולם כמות ובחיים ובטוב וברע וברעת
 ופתיות כאלו בלי חקר וגם צדקות ורשעות ושני משונים לא יתכנו בעצה אחת ולא
 שני אויבים במושב אחד בלי ריב כי הממית לא יהיה והמחיה אינו ממית הרי ריב
 ומצה וגם המטיב אינו מריע והמריע אינו מטיב וכאלה כל התמורות המשוונות לכן
 ידענו כי עושה כלם הארון היחיד הוא יעשה חפצו בעבדיו שני והוא באחד ומי
 ישיבנו ואומ' יוצר אור ובורא חשך וגו' ואומ' כי אני ה' השפלתו עין נבוה הנבהתי

עין שפל איך תקדים למקדים כן הצורה איננה יכולה לצייר המציירה ולא הבנין לבנות בונאו ולא הנומים וצמידים לצרוף את צורפן והפעול לא יתכן להקדים למפעלו ולא דיבור להקדים למדבר וכן היצור לא יוכל להקדים ליוצרו כי כאשר הפקיד לא יוכל למנות טרם האחד כי האחד ראשית לכל החשבונות כי מי יוכל להקדים מאומה קודם לבורא כל ואם יקדים דבריו הבל ותהו כמי שאומר טרם שהייתי בבטן אמי הייתי בעולם אחר ושם ראיתי כן וכן ואכלתי כן וכן ואח"כ הכניסוני בבטן אמי ושם אסרוני ועתה מטרם הויתי בבטן אמי כך וכך שנים הלא דבריו כאין לפני מבינים ועוד כאדם שהיה לו חבר בעיר גדולה ובית חברו בתוך העיר ולעיר חומה דלתים ובריה ושומרי הסף שומרים את העיר בא זה האיש ואמר כך וכך עלי אם אדבר עוד עד שלא אקדימוני דבר או אם אוכל מאומה עד שלא אוכל לפניו דבר אחר איך יתבנו דבריו כי אם הבלות לכך נאמר ולפני אחד מה אתה סופר.

פ"סק' עשר ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר בלום פיך מלדבר ואם ריץ לבך שוב למקומו שכך נאמר רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית פירוש " ספירות בלימה בלום לבך מלהרהר כו' כלומר כמו שברא המקום ית' שמו לעד אלו " ספירות בכלימה כמו שפירשנו לעיל שכיון שאדם סופר " מכאן ואילך הוא נבלם ובלום את פיו ואין לו יותר חשבון אם לא יחזור חלילה לאחד כך אתה בלום לבך מלהרהר ופיך מלדבר אחר הבורא שברא בעולמו כמה פלאות ונוראות שני' אל תבהל על פיך ולבך אל ימתר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ וגו' ואם תשיב הואיל ואמר בלום לבך מלהרהר למה הוצרך לומר אח"כ בלום פיך מלדבר שכיון שלא ירהר מה ידבר ותירוצא דמילתא יש מי שאומר שאין אדם מדבר אלא אם כן מהרהר וכאן בא להזהיר שתבלום הלב מלהרהר ואם ריץ הלב והרהר אל ידבר בפיו. ויש מי שאומר שיכול אדם לדבר בלא הרהור מה שאינו מהרהר ולכך בא להזהר שלא ירהר הלב וגם בלום פיך מלדבר שלא לדבר בלא הרהור שכך מצינו שיכול אדם לדבר בלא הרהור שפעמים הרהר אדם לומר יצחק או יעקב או שום אדם ויצא מפיו דבר אחר שלא הרהר ואם ריץ לבך שאם הרהר בעל כרחו שוב למקומו כלומר השיבהו למקומו שכך נאמר רצוא ושוב פי' שכך הם " ספירות רצוא ושוב כדאמ' לעיל דברו בהם ברצוא ושוב שמגיע אדם לעשר וחזור לאחת שכשהוא ריץ והוא משלים " חזור לא' ועל זה אלו " ספירות הם רצוא ושוב כך אתה אם ריץ לבך בהרהור בריאת העולם או מה למעלה ומה למטה השיבהו למקומו ועל דבר זה נכרת ברית שתבלום לבך מלהרהר ופיך מלדבר פי' ברית זו היא התורה שניתנה לנו מאת הקב"ה ואין לנו להרהר מה היה קודם בראשית אלא כמו שנמסר בידנו כך יש לנו לדבר בה דבר אחר ועל דבר זה נכרת ברית אלו עשרת הדברות שניתנו לישראל שהם כנגד " ספירות ויש לנו לקיימן ואין לנו להרהר בהם לפי שהמצות יש להן מה דעת מקבלתן כגון רציחה וגיבה ועו"ו וכל דומין והן נקראות מצות הדעת ויש מהן שאין הדעת מקבלתן כגון ציצית ולבישת שעטנז ורוק יבמה ואכילת בשר חזיר וכל הדומין להן והם הנקראים חוקים ולכך הזהירנו התורה בכמה מקומות במצות וחקים ומשפטים כי המשפטים הם מצות הדעת והחקים הם חקים שנתן לנו המקום שאלמלא לא ציוונו המקום אתהן אין הדעת מגיע להן לפי שאינן מן הדעת אלא חקות וגוירות ועל כגון אלו תני הכא בלום לבך מלהרהר בלום פיך מלדבר ואע"פ שיש

עלינו לקיים אלו המצות כאלו החקים ומשפטים ואין לנו להרהר בהן ובטעמן כדי
 שלא לקיימן וכההיא הגרסינן בס' יומא בסוף פ' שני שעירי יום הכפורים ת"ר את
 משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו אלו ע"ז וגילוי עריות
 וברכת השם את חוקותי תשמרו דברים שהשטן משיב עליהן ואין העולם משיבין
 עליהן ואלו הן אכילת חויר ולבישת שעטנז והליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר
 המשתלח ושמא תאמר מעשה תוהו הן ת"ל אני ה' חקקתי ואין להרהר בהן וכתב
 א' מן המפרשים הכי י' ספירות בלימה בלום לבך כמתג הזה שבולמים בו את
 הסוס מלרוץ ומלבעט וכן אתה בלום וחסום פיך מלהרהר מחשבות ומלדבר דבר
 תוהו שני אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים אל תשים
 לבך על דבר שאין אתה יכול לעמוד עליו כי אם תשים ולא תמצא או תהיה
 דומה לצייד שיצא לצוד צידו ראה איל וצבי או א' משאר החיות רץ אחריו ונכנס
 ביער אם יכנס יותר תחומו שידע ויכיר לשוב אל הדרך יבא בעצמו שלא יוכל
 לשוב בתחומו וגם כלביו ההולכים עמו תעו ביער ולא ישוּבו אליו או חיות אחרות
 ישלשו בס הוא לא צד והפסיד כל מה שהיה לו כן כל מי שיעזוב לבו וישים
 עיניו על דברים גדולים גם כי חכמים לא יכלו לעמוד עליהם הוא לא יכול למצוא
 אותם והתורה נשכחת ממנו שני מי חכם ויבן אלה לבך אמר בלום לבך ואם רץ
 לבך שוב למקומו זה הדבר אשר התחלתי בספ' בפ' ל"ב נתיבות ב' דבראשית ול'
 דלעיני כל ישראל אין להוסיף על ל' ואין להקדים על ב' לבך בכל שנה ליגמור
 ולשוב לה הלילה ברצוא ושוב. ובישיבה יש מנהג כי ביום הכפורים בעת מנחה
 אומ' מן בראשית עד יום אחד על פה ומביאים ראיה כי כל עשרת ימי תשובה
 השטן עומד להשטין את ישראל ואומר הרי התורה שנתת לישראל כבר נמרו אותה
 וכאשר הבי'ה שומע שהתחילו מבראשית מיד גוער בשטן ואומר לו הלא ראית כי
 מיד שגמרו התחילו מרוב אהבתם את תורתי מיד ידום השטן בעל כרחו והוא יגער
 שני ויאמ' ה' אל השטן יגער ה' כך השטן וגו'. וזה שאמ' מפרש זו על המנהג
 שעושים ביוה"כ במנחה שקורין פרשה ראשונה מן התורה על פה איפשר להן
 לקרות על פה אם יקראו הצבור כולן כקורין את שמע אבל שיקרא יחיד בצבור
 דברי תורה על פה לא שרי למעבד וראינו לרבינו סעדיה גאון ז"ל שאמר כי
 במקומות רבות במחסי' מנהג שמוציאין ספר תורה בנעילה ביוה"כ וקורין בו פרשה
 ראשונה של בראשית והגאונים שאחריו לא הודו לו בכך ואמרו שאין מנהג זה
 של נעילה במטבע. ויום שמחת תורה לאחר שמסיימן התורה לאלתר הרבה נהגו
 להתחיל בבראשית בפרשה ראשונה על פה בין ברש שידרשו על הפרשה בין
 בזולתו כדי שיתחילו בשעה שמסיימן לאלתר בבראשית לקיים רצוא ושוב ופי'
 נמי מחבר זה לבך אמר שוב למקומו מלמד שאומר לבית מן ת' לא' מן י' לא'
 הרי אמר מלמד לבי"ת מן תשעה לא' מנין מצינו רמז מן התורה מן אזהרה שהזהיר
 הבי'ה את ישראל ואמר להם אם תשמרו את תורתי מא' ועד ת' אני אברך אתכם
 מא' ועד ת' שני ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך וגו' הפסוק הזה יש בו
 כ"ז תיבות כנגד כ"ז אותיות מא' ועד ת' וכיוצא בו או הנסה אלהים וגו' אבל
 באותיות הנסה אלהים ימצאו כל האותיות כולן מא' ועד ת' וגם כ"ז תיבות יש בו
 כנגד כ"ז אותיות ומנין הברכה מא' ועד ת' מן אם בחוקותי ועד קוממיות פתח בא'
 וסיים בת' אבל מאהבת הבי'ה את ישראל ומחמתו עליהם בקללה פתח בא' וסיים

במי חצי אותיות מן לא תשמעו עד אני ה' אלהיכם לכך אמר שוב למקום ואל תעבור הגבול שנבלו חכמים הראשונים שכך אמרו רצוא ושוב כי היה רשות לרצוא ושוב שהיו חיות הנושאות כסא רם ונשא היו יכולות בריצה אחת לרוץ בכל העולמות שברא הבורא כי כן אמרו רז"ל שברא הבורא שמונה עשר אלף עולמות כל עולם ועולם כמדת זה העולם שני סביב שמונה עשר אלף וגו' כי ביה ה' צור עולמים צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים ואחרים מאומות העולם אומי כי כל בריה שברא הבורא בעולם הזה היא עולם בפני עצמו לכך נאמר י"ח אלף אבל אנו אין לנו רשות לזו ממנה שירשנו בתורתנו כאשר החיות אין להן רשות אלא רצין עד תחומן ושבין למקומן כך אין לנו רשות לצאת הוצא לתחומנו. וכיום אשר הגביל הבורא כחול וגליו באים בועף על תחומם וכאשר רואים חותם בוראם מיד חופפים ושבין למקומן כי על דבר זה נכרת ברית מהו דבר זה חוק ומשפט שני' אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ואומי כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ומה הברית שאינו רואה דינה של גיהנם שני' הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק. ואנן חוי לן לעניות דעתין שזה שאמרו רז"ל שברא הב"ה י"ח אלף עולמות דוכין אימרא שמעתא במס' ע"ז בפירקא קמא בההיא שמעתא דגרסי' תני ר' יוסי אומי לעתיד לבא באין אומות העולם ומתגירין ומניחין תפילותיהן בורועותיהן ותפילין בראשיהן כו' שמעתא עד והב"ה יושב ומשחק עליהן שני' יושב בשמים ישחק וגו' ואמ' ר' יצחק אין לו להב"ה שחוק בעולמו אלא אותו היום בלבד כו' איני והאמר רב יהודה אמר רב י"ב שעות הוא היום ג' ראשונות יושב הב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן את עולמו כו' עד בלילה מאי קא עביד אי אימא כעין יטמא אי אימא רוכב על כרוב קל שברא ושט ב"ה אלף עולמות שברא שני רכב אלהים רבתיים וגו' אל תקרי אלפי שנאן אלא אלפי שאינן כלומר רכב אלהים רבתיים שהן העולמות שברא ושמעיין בהן ודן אותם בכל יום כמו זה העולם שלנו שתי רבבות הן חסר ארפים אי אימא בלילה יושב ושומע שירה מפי חיות הקדש שני' יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה וגו' וכיון שהבאנו כאן שמועה הוצרכנו לפרשה כדי שתברר למתלמד מה שפירש בתחלה בבריתא שהביא בזה השמועה התפלות והשחק והליצנות שאומות העולם עתידין לעשות בעצמן והב"ה נותן להם רשות לעשות הכל להראות לכל בריותיו דרוי מטה ומעלה כי בדין גדול הוא עושה בהן הדין והנקמות והמשפטים שעתיד לעשות בהן וכיון שעושים אותו הליצנות בעצמן מיד יושב ומשחק עליהן פי' כענין שכתוב ישמח ה' במעשיו שהוא משל ודמיון שהב"ה משמח כל מעשיו וכביכול שהכתי' על כבודו בדמיון ומשל שהוא שמח במעשה הצדיקים וכענין שכתוב בתהלת הספר הזה הדמיונות והמשלים שאומרים בתורה ובדברי הנביאים על כבוד המקום והוא כדי להשמיע את האוזן בדמיונות ומשלים מה שהיא יכולה לשמוע וכן כיון שעושים אותה הרשעים הליצנות בעצמן בכנוי שמשחקים בתורה כביכול הכתי' הב"ה על כבודו במשל ודמיון שהוא משחק עליהן מדה כנגד מדה מפני ששחקו בעצמן על התורה וכלומר ראוי לשחק עליהם לכל בריותיו של הב"ה שהרי הוא הכתי' על כבודו במשל ודמיון כאלו הוא משחק עליהן ועל תורת משל ודמיון זה בא ר' יצחק והוסיף בדבר לפרש ואומר אין לו להב"ה שחוק בעולמו אלא אותו היום בלבד ותורף זה הדבר כמו שתירץ בסוף על בריותיו אינו משחק אלא אותו יום בלבד מפני

שהב"ה ית"ש לעד אינו הפין ואינו שמה במפלתן של רשעים מרוב רחמיו על כל בריותיו וכדכתי' ובצאתו לפני החלוץ אומר הודו לה' כי לעולם חסדו ואומר ומפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הב"ה שמה במפלתן של רשעים ולכך אמר ר' יצחק בשמועה זו שבכל מקום לא הכתיב המקום על כבודו במשל ודמיון שיש לפניו שהוק על בריותיו אלא אותו היום כי רחמיו ואריכות אפיו על כל בריותיו בין על הצדיקים בין על הרשעים אלא מרוב הרעות והליצנות שישלימו ויעשו בתורה אותן הרשעים אותו היום ומיד הב"ה דגן וטורדן מן העולם לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות לכך כביכול שהכתי' הב"ה על כבודו במשל ודמיון שמשחק עליהן ופירוש שמלמד ומרשה לכל בריותיו לשחק עליהן ואלו פי' דברי ר' יצחק לסוף אבל עלה על דעת התלמוד שלא יאמר כך ר' יצחק אלא שאמר שאין שחוק לפני כבודו אלא אותו היום בלבד ועל זה מה שסבר התלמוד הקשה עלה איני והאמר' יהודה אמ' רב שנים עשר שעות הוי היום ג' ראשונות יושב הב"ה ועוסק בתורה פי' שמתקן שכר לעוסקי התורה בין בעולם הזה בין בעולם הבא ויש מי שמפרש שנותן רשות לישיבה של מעלה בין למלאכים בין לנשמותיהן של צדיקים שנבראו ומתו ויש מי שמפרש שאפילו לרוחות של צדיקים שעתידין ליכנס בגופות בני אדם וכמו שמפרש על פסוק במסכ' נדה כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי וכיון שנותן רשות לצבאי מעלה לעסוק בתורה לפני כבודו על זה קאמר יושב ועוסק בתורה וזה יושב האמור כאן בתורת משל ודמיון להשמיע לאוזן וחילי מעלה שמרשה לעסוק בתורה לפני כבודו כענין שכתוב באופנים ודיות הקדש שעומדים לפני כסא כבודו ונראין כאלו טוענין הכסא ואין יודעין ואין רואין מקום כבודו דליכא דידע ליה ועונין ברוך כבוד ה' ממקומו וכך כל החיילים שמרשה לעסוק בתורה לפניו כענין זה וכהיא דגרסינן במנחות בפרק הקומץ אמ' רבה אמ' רב יהודה אמ' רב בשעה שעלה משה רבנו למרום מצאו להב"ה שיושב וכותר כתרים לאותיות אמ' לו רבנו של עולם מי מעכב על ידך אמ' לו אדם אי' יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבה בן יוסף שמו שעתיד לדרוש לאחר כמה דורות על כל קוץ כמה וקוץ תלי תלים של הלכות אמ' לו רבנו של עולם הראהו לי אמר לו חזור לאהרן הלך וישב בסוף שמנה עשרה שורות לא היה יודע מה הן אומרי' תשש כחו של משה כיון שבאו לדבר אמרו לו תלמידיו ר' מני לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתישבה דעתו חזר ובא לפני הב"ה אמ' לפניו רבנו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי אמ' לו שתוק כך עלתה במחשבה לפני אמ' לפני רבנו של עולם הראיתני תורתו הראני שכרו אמ' לו חזור לאהרן ראה ששוקלין את בשרו במקולין אמ' לפני רבנו של עולם זו תורה וזו שכרה אמ' לו שתוק כך עלתה במחשבה לפני ויש מי שמפרש נמי בזה האמור חזור לאהרן חזר וישב בסוף שמונה עשרה שורות לפי שהנשמות של חכמים וצדיקים שעתידין להבראות עוסקין בתורה למעלה קודם שיבראו הגופות לפי שהנשמות כולן נבראו מו' ימי בראשית ואינן נכנסין בגופו של אדם עד עתן ושעתן ודורותן כשנבראין גופות הראויות להן וכהיא דגרסי' במס' נדה פי' בן אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות בנות שני' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ולכך אפשר לומר כי אותן הרוחות של ר' עקיבא ותלמידיו היו עוסקין בתורה למעלה בימי משה רבנו כשהראין לו הב"ה ויש מפרש ואומר

כי אי אפשר להיות כן כי רוחות הצדיקים העתידים להיות חכמים עוסקין בתורה למעלה
 קודם שיכנסו בגופות אבל לית לן ללמוד מהבא זה הדבר כי דבר זה לפירושו
 אחר הוא יוצא דהאי דקא אמ' משה רבנו לפני ה' הראהו לי ואמ' לו חזור
 לאחרך והלך כאלו הוא יושב בסוף י"ח שורות לפני כלום במראית העין היה
 כל זה ולא בממש לפי שמשנה רבנו ביקש מהמקום הראותו לו במראית העין
 כדרך שהיה מראה לו כל העתידות ועדיין לא נבראו וכך הראהו ר' עקיבא ודורו
 היאך עתידין להיות והיאך עוסקין בתורה וכאלו הן עוסקין בתורה ומשה רבנו
 יושב בסוף י"ח שורות לפני ראה לפי זה שהרי אמ' ר' עקיבא זו הלכה למשה
 מסיני היא דאלמא לאהר שניתנה תורה היה זה המעשה. וכן מצינו בכמה מקומות
 שמראה ה' לנביאיו העתידות כאלו הן וכן הנביאים מדברים על העתידות כאלו
 עברו או כאלו הן. ונחזור לעניננו ג' שעות יושב הבי"ה ודן את עולמו כהיא
 דאמר בפרק ארבעה ראשי שנים הן ר' יוסי אומ' אדם נידון בכל יום שני ותפקדנו
 לבקרים להגיעם תבחי. ג' שלישיות יושב ודן את עולמו מקרני ראמים ועד ביצי
 קינים מין קטן מן מיני הבריות וכמפרש במס' שבת בפרק בענין שכתוב נותן לחם
 לכל בשר. וכת' כולן אילך ישברון לתת אכלם בעתו בעתו נאמר ולא בעתם
 מלמד שכל א' וא' נותן לו הבי"ה פרנסתו בעתו ומחצי היום ומלמעלה מאכל כל
 אדם ולכך מוזמין להם הבי"ה פרנסתו בעתו ומחצי היום ולמעלה ויש מי שמפרש
 שגזר הבי"ה ומומין להם הפרנסה מהיום ולמחרתו לכל א' וא' ותורף זה הדבר
 בא ללמד דרך ארץ לבריות שיעסוק אדם בתורה בבקר לאחר שהוא מתפלל כמו
 רביעית היום ואחר כן יושבין הרינין להן לאחר תלמוד תורה ודנין עד זמן סעודה
 ואחר כך לפניו בסעודה וכדרך שאמר שלמה בחכמתו אשרך ארץ שמלכך בן
 חורים ושריך בעת יאכלו בנבורה ולא בשתי בנבורה של תורה ולא בשתי של יין
 וכתוב אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו וגו' ומפרש ביציאות השבת
 ת"ד שעה ראשונה מאכל לודים ושניה מאכל יורשים שלישית מאכל לסטים רביעית
 מאכל בעלים חמישית מאכל כל אדם ואמר רב פפא בפרק אור ארבעה עשר רביעית
 זמן סעודה לכל היא ולא איפוך רביעית מאכל כל אדם חמישית מאכל בעלים
 ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואילך כוורק אבן בחמת ומשום האי שמעתא
 כאן מיפרשי הני דאמרי לעיל זו שאמור שלישיות יושב ודן את עולמו כלומר
 שחב"ה מכין מזונות לכל וגזור עליהם מהיום למחרתו רביעית יושב ומשחק עם לוי'תן
 שני לוי'תן זה יצרת לשחק בו פירוש הדבר הוא אמור במשל ודמיון כדרך שמדברים
 בכל מקום במשלים ודמיונות בכבוד המקום וכענין שכתוב ישמח ה' במעשיו כאן
 באלו השעות בכל יום כביכול כתי' הבי"ה על כבודו שיש שמחה לפניו במתן
 שכרן של צדיקים ובטובות שנגנו להן לעתיד לבא ולוי'תן תחלה מתן שכרן וא' מן
 הטובות הנגזרות להן ולכך הוא אומר משחק עם לוי'תן כביכול שיש שמחה לפניו
 במתן השכר שנגנו לצדיקים ומעלה ומחשב להן לוי'תן בכל יום וזה שחלק היום
 לדי חלקים ואינו הכל עשוי בהרף עין ובפחות מיכן שאין להשב ולהרהר שאין
 בדבר שיעור ללמד לכל באי עולם שלומדי התורה אהובין וחביבין לפני המקום
 ונותן לעיונן רביעית היום בתחלתן שהוא חשוב מכל שאר היום ואח"כ לרון את
 עולמו ואח"כ לחלק מזון לכל בריותיו ואח"כ לשמח כל חיילי מעלה ומטה במתן
 שכרן שנגנו לצדיקים לעתיד לבוא והוא כענין ששינינו במס' אבות ב"י מאמרות

נברא העולם ומת"ל והלא במאמר א' יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא ב' מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקי שמקיימין את העולם שנברא ב' מאמרות וכיון שעלה כך על דעת התלמוד להקשות לר' יצחק גילה לו בתירוץ דברי ר' יצחק כמו שפירשנו לעיל ותרץ לבריותיו משהק לשמחן ולשמח הכל על בריותיו אינו משחק כלו' שישחק על דיניהן ועל נקמותיהן אין לפניו כך אלא אותו היום בלבד אמר ליה בר אבא גלילא לר' נחמן בר יצחק מכי חרוב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו באין שחוק לפניו ברביעיות מאי עביד ושאלנו הדבר ומנא לן דכי חרוב ביה"מ אין שחוק לפניו אילימא מדכתי' ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבני ולמספד ולקרחא ולחגור שק פי' שקרא הב"ה וגור על כל חיילי מעלה ומטה בני ומספד ומחגורת שק ביום שחרב ביה"מ כענין שנאמר הן אראלם צעקו הוציא מלאכי שלום מר יבכיוון וכענין שכתו' אלביש שמים קדרות וכל זה נמי במשלים להשמיע לאוזן וקרוב נמי הדבר להיות בממש מענין צער והספד ובני של ברית הרוחות וכאלו יש במלאכים בני ומספד ונהימות וצער מעניינן ולא מענין של בשר ודם ואם תרצה לומר מפסוק זה שמכי חרוב ביה"מ אין שחוק לפני כבוד המקום לשמה חיילי מעלה זה הפסוק אין כתוב בו שגור וקרא המקום הספד ובכי על חיילי מעלה אלא אותו היום לבדו שחרב בו ביה"מ בדכתי' ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא אלמא אותו היום ותו לא אלא מדכתי' אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני וגו' כלו' אם אשכח יום הרבן ירושלם עד שיבנה ויהיה בשמחה כדכתי' על ראש שמחתי מכאן נמי לא תוכל לראות דרילמא שכהה הוא דליכא שחוק מיהא איכא אלא מהאי קרא דכתי' החשתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשום ואשאף יחד כלומי שאין שם שמחה כלל משחרב ביה"מ אלא ברביעיות מאי עביד יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה שנא' את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה מי יבין תבונתו לגמולי מחלב ולעתיקי משדים פי' שגור הב"ה על תינוקות של בית רבן שיושבין והפצים ללמוד תורה מדעת אביהן או מדעתן שיחכמו ויבינו וילמדו תורה והקשינו אם כן זה וודאי ראוי לגזור על התינוקות שילמדו בצורך גדול הוא ואם כן מעיקרא קודם הרבן ביה"מ מאן הוה מגמר להו ותרצי' איבעית אימא מטטרון ששמו כשם רבו כדכתי' כי שמי בקרבו נתן בו הב"ה כח ורשות ללמדן ולסייע בלימודם עד שילמדו. ואיפשר לומר ולפרש שקודם שחרב ביה"מ מסתייע מילתייהו ללמוד עיי' שלוח מפני שזכות ביה"מ והקרבות שהיו עושין בו מסעייתן וגרסי' בסנהדרין אחד דיני ממונות אמ' רב נחמן מאן דידע להדורי למיני כרב אידי ליהדר ואי לא נהדר אמ' ליה ההוא מינא לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מבעי ליה אמ' ליה זה מטטרון ששמו כשם רבו כדכתיב כי שמי בקרבו אמ' ליה אי הכי פליחי ליה אמ' ליה אל תמר בו אל תמירני בו אם כן מאי לא ישא לפשעכם אמ' ליה הימנותא בידך דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה עלן אותו אמ' לן הנה אנכי שלח מלאך לפניך וגו' ואנן אמרינן ליה אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה וגו' ונחזור לזה שאנו מתרצינן הכא איבעית אימא מטטרון הוא מיגמר להו ואיבעית אימא לא אתרין לך זה אלא אתרין לך שהביה הוא והא קא עביד קודם שיחרב בית המקדש שמחת ליתן וליגזור על לימוד התינוקות ומשחרב ביה"מ שיבנה ב"ב דאין שחוק לפניו עביד הא בלבד שילמד התינוקות ושאלנו

כיון שפירשנו ב"ב שעות דיום ענין מה שגזור המקום על בריותיו בהן בלילה מאי קא עביד ב"ב שעות של הלילה ותירצנו איבעית אימא עושה בהן כעין השעות של היום שחזור וגזור על בריותיו כמו כן בלילה כמו ביום ומתקן כל צרכיהן בכל השעות של הלילה כמו באותן של היום איבעית אימא רוכב על כרוב קל שברא ושט ב"ה אלף עולמות שברא שני רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וגו' איבעית אימא יושב ושומע שירה מפי חיות הקדש שני יומם יצוה ה' חסרו ובלילה וגו' ואע"פ שיש מי שרוצה לומר שאין הלכה אלא כלישנא בתרא שתירין יושב ואומי שירה מפי חיות הקדש והשנים הראשונים נדחו. ויש נמי לומר שאם נדחה התירין ממה שאמ' רוכב על כרוב קל וגו' לא נדחה זה הדבר כי בודאי ברא י"ח אלף עולמות ועוד מאן לימא לן שאין הג' התירוצין הלכה דילמא כולוהו איתנה ומכל מקום אע"ג דלא הוי לן לרבנותא בהאי מילתא שום פירושא באנו לכתוב לפי עני הדעת בתורת איפשר ויש לנו בתחלה לפרש ולהקשות כדי שיהיה גם למתלמד להבין כי כשאמרנו בתחלה שהבורא ית' לעד רחמנותיו ומעשיו על בריותיו ב"ב שעות של היום למה לא יכלל בכלל זה כל הי"ח אלף עולמות כי כשהוא דן את בריותיו בני שעות שניות וכשהוא זנן בחסרו בני שעות השלישיות הרי בכלל דין הג' שעות שניות כל הי"ח אלף עולמות כמו זה העולם כי היו עולמות בלי מספר אין מעצור לפני כבוד המקום ונבורתו לעשות דיניהן ומשפטיהן ולספק כל צרכיהן ומעשיהן כהרף עין וכשיעור דק מכל דק ולכך כיון שהוא דן את העולם הזה בני שניות וזן את העולם הזה בני שלישיות כך דן כל אותן י"ח אלף עולמות בני שניות וזנן בחסרו בני שלישיות ואם כן למה תירין כאן כי בלילה כבודו שט ב"ה אלף עולמות שברא והרי כולן מלאים כבודו כמו זה העולם כי כולן תלויין בכחו ונבורתו כמו זה העולם ואפילו היו עולמות בלי מנין עד עולמי עד כולן היו נדונין בחלק אחד וניונין בחלק אחד וכלן ממלאים כבודו וכאין נגדו ואם כן מה הוא זה התירין שאמר כי בלילה כבודו שט באותן י"ח אלף עולמות לעניות דעתין כיון דלא חוינן מדי לרבנותא בהאי מילתא אנו מעיינין לעניות דעתנו בתורת אפשר לפרש במלתא מדהני תרי פירושי חד שאפשר שזה העולם חביב לפניו יותר מכל שאר העולמות כי אולי באותן השאר העולמות לא נתן להם תורה ולכך כביכול מחשב זה העולם לפני כבודו להקדים ולעשות משפטיו ודיניו ומונותיו וצרכיו כל היום ובענין משל שכתוב בזה העולם שלנו ולעשות משפט עבדו ומשפט עמו דבר יום ביומו וזה כולו אומר במשל ודמיון כמו שהקדמנו לעיל כי בהרף עין יכול להעשות הכל אלא דומה זה לבריאת העולם שאמור בו ב"י מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והרי במאמר אחד וגו'. ולכך כיון שעלה זה העולם על כל שאר העולמות שברא וחביב לפניו יותר מכולם כביכול לכך אמר שמאריך כל היום בצרכיו של זה העולם כמו שהאריך וברא ב"י מאמרות ובלילה מעין באותם הי"ח אלף עולמות ולא מפני שאין צרכי כל העולמים נעשין כהרף עין ופחות באין שיעור אלא כל זה אמור בתורת משל ודמיון כדי לעלות זה העולם ולחשבו ולתת לו כבוד כאלו הכתי' על עצמו כי בלשון נחת כל היום עושה במדת רחמים ובנחת דינין ומונותיהן וכל צרכיהן של הבריות שברא בזה העולם וכאלו בלילה הוא עושה דיניהם וכל צרכיהם של כל שאר אותן העולמים וצבאותיהם ומה שאמר רוכב על כרוב קל שברא ושט ב"ה אלף עולמות שברא

כמו כן והדבר אמור במשל ודמיון ותרף הדבר שאמר בזה העולם כי ראינו כי אלו כל היום מאריך בצרכיו לכך לקח לשון זה בלילה כי באותן העולמים נותן רשות לשולחיו הקלים כמו כרוב קל וזולתו לעשות צרכיהם של אותן כל העול' במהירות ולשון ריצה ושיטה לפי שזה העולם אחר מאותן שמגנה עשר אלף וכאלו הדבר צריך לעשות במהירות לחשבון זה העולם שלנו שצרכיו ודינו עשוין בנחת ומה שאמרנו רוכב על כרוב קל ושט לא מפני שאין כבודו מלא כל אותן העולמים כי כל מי שמדמה זה ומחשב בלבו כך הרי הוא כאלו תועה ונופר בעיקר כי ודאי כבודו מלא הכל שהרי ברא הכל ואפילו היה רצונו לבראת עולמים בלי מגין כבודו בכלם כי כל מקום בין מזה העולם בין משאר עולמות בין במקומות שקלין כולם בין למעלה מן העולמות ברומן בין למטה בעומקן בין בצדדיהן כולם מלאין כבודו של בוראנו יתברך לעד כי כל מקום בין מלא בין ריקן הכל בכחו ובגבורתו וכבודו מלא את הכל אלא מה שאמר כאן רוכב על כרוב קל ושט דמיונו ופירושו כענין שכתוב וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח והלא זה הפסוק כתוב בזה העולם וכשם שנאמר בזה העולם והרי כבודו מלא כל הארץ כך נאמר בכל אותן י"ח אלף עולמות במשל ודמיון רוכב על כרוב קל ושט ואעפ"י שכבודו מלא את כולן ומשלו ודמיונו של זה הרבר להודיע כדי למהר הדבר ולהעשות ברויות וכדרך שמשלו ודמיונו של זה העולם וירכב על כרוב וגו' שפירושו שנעשה הדין והנקמה או הישועה במהירות ובזריזות ואפילו תימצי לומר שיש תורה באותן י"ח אלף עולמות כמו בזה מכל מקום ראוי לנו לומר שזה חביב. והפירוש השני אולי אפשר נמי לומר כי באותן הי"ח אלף עולמות אין בהן בריות בחטא ובעון כמו באלו ואולי אותן הבריות מלאכים ורוחות הן שברא המקום לכבודו או אולי קרובים להן והן בלא חטא שאין יצר הרע שולט בהן ולכך אולי אין צריכין דין ומוזן והמקום ברחמי וחסדיו מתעסק ביום בזה העולם מפני שאנו מלאים עונות ויצר הרע שולט בנו וברחמי הרבים דן את זה העולם בכל יום ומוחל העונות כדאמי וכיון שרואה שמתחייב עולם כליה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים וכך זן כל העולם הזה בחסדו ומוחל העונות שאם לא היה מוחל עונותינו לא היה בדין שיוון את העולם והוא ברחמי הרבים מוחל את העונות ומתקן כל צרכנו ומוזנותינו ברחמי הרבים ובלילה שבני אדם ישנים ואין מצויין לחטוא כמו ביום ואין צריכין כל כך כפרה וסליחה כמו ביום הוא בכבודו מעין במהירות בצרכי כל שאר אותן העולמים איפשר לקבל עבודתן ברצון ושירתן כמו שהוא מקבל שירות מלאכי קדש וצבא מעלה כענין שתירץ בתירוץ השלישי בחיילי מעלה איבעית אימא יושב ושומע שירה מפי היות הקדש שני יומם יצוה ה' חסדו ובלילה וגו' וזהו כמו שאמרו בתחלת מס' ברכות ג' משמרות הוי הלילה מי' וקמ"ל כי היכי דאיכא משמרות בארעא הכי איכא משמרות ברקיעא ומפרש זה בתחלת החבור שהברנו בתחלת הילכות ברכות וכיון שהזכור זה רז"ל על הי"ח אלף עולמות ותורף דבריהם כולן כמו שכתבנום כאן ופירשנום לפי עניות דעתנו ואין ברור לנו אם נפסקה הלכה כך וגם לא פירשו לנו רבותינו ז"ל אם יש בהן באותן העולמות בריות כמותנו שיצר הרע שולט בהם או אם הם מלאכים ורוחות למה הם צריכים לעולמות כמותנו די להם אויר או הרקיעים וכיון שאין ברור לנו כל זה אין אנו יכולים לפרש בזה כלום על ברורו וגם יש מי שמחשב בלבו ואומר שאלו הי"ח אלף עולמות הם

סביבות זה העולם בתוך הגלגלים האלו שאנו בהן ולעניות דעתין לא יתכן זה לומר ואין הדעת מקבל כי העולם הזה בתוך הוא באמצע אויר הגלגל בנקודה בתוך הגלגל הנעשה בצורה במעשה אומנות שקורין בלשון ישמעאל מרכז. ומכאן סיבוב הגלגלים העולם עומד באויר באמצע ואם היה בצדדין היה נופל ולא היה עומד מכאן הסיבוב אלא אם יהיה באמצע כמו הנקודה בתוך צורה מעוגלת ועוד נמי לא אפשר לומר כך מפני שאין קרוי עולם אלא כל העולם כלו הארץ וגלגלים כענין שכתבנו כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה אלא פירוש הדבר לעניות דעתין לדעת האומר הדבר שהוא הלכה כי חוץ מזה העולם כלו ברא המקום י"ח אלף עולמות כמו זה העולם כל אחד ואחד כמו זה העולם בגלגלין ואויריו ד' רקיעים וששה אוירין וכל מה שיש ביניהן הכל כמו זה העולם וצורתו ועניניו בלי היסוד ובלי יתור וידוע לכל בעלי דעה כי יכולת המקום לבראות עולמות בלי מספר עדי עולמי עד וכל א' וא' מהן יתרחבו וימשכו עדי עד כמו שהיה זה העולם מתרחב כשתי פקעיות של שתי עד שאמ' לו המקום די וגם אמרו רבים בדרשותיהן שרגילין בהם כי אשמדאי הביא אדם א' מבני קין לפני שלמה המלך שהיה חולק עמו ואומר לו שבני אדם תחת הארץ והביא לו אדם א' מהם בשני ראשים ואומ' אותו האיש לפני המלך שלמה כי היה מבני קין וכי בני אדם היו תחת הארץ וכי הוא היה מהם וגם אותו האיש היה נושא אשה והוליד אדם בשני ראשים ויש אומרים בשבעה ראשים כל המעשה ולפי שלא מצינו אותו המעשה בתלמוד לא כתבנוהו כאן וגם אין זה ראיה למה שאמרנו כאן כי תחת לארץ מזה העולם הוא גם יש רבים מבעלי המחקר אומרים כי זה העולם הוא עגול ומששה רוחותיו שהן מזרח ומערב צפון ודרום מעלה ומטה דרין בו בני אדם כי זה דבר ידוע הוא שהארץ עומדת באויר באמצע העולם ואויר מ' רוחותיו והגלגלים סובבים את הכל ואתן בני אדם שתחת הארץ הרקיע למעלה מראשיהן כמו שאנו הרקיע למעלה מראשינו והם חושבים בדעתם שאנו למטה מהן כמו שהן למטה ממנו והיאך הם עומדים אותם בני אדם שהן למטה אלא לפי שכשהן נולדים ונוהגין לילך רגליהן למטה וראשיהן למעלה לשמים כמו שאנו נולדים כאן ונוהגים לילך ראשינו לשמים ורגלינו בארץ וכן הם עושים כשנולדים שם בארץ ואעפ"י שהיא למטה ואין דומה להן בדבר זה מטה לפי שכך תולדותם וגדולתן שהולכים רגליהם בארץ וראשיהם לשמים וכן הדבר בו' הרוחות של הארץ ולכך אפשר לומר שבני אדם דרין בכל מקומות מן הארץ בו' רוחותיה. וגם שמענו שאחרים מבעלי המחקר אינם מודים בכך ואומרים כי אין דרים בני אדם אלא בפני הארץ והיא זה הפנים שאנו דרים בה והחמשה רוחות האחרים אין דרים בהם בני אדם והני אחריני אמרו אפשר לומר כן שהארץ כדור היא עשויה ובני אדם דרים בו' רוחותיה ואין אנו יכולים לעמוד על בירור זה הדבר שהרי הראשונה שהזכירו רז"ל קצת ממנה גם אין אנו יכולין לעמוד על בירורה וכל שכן זו וברוך המקום ויתרומם ויתנשא לעד שברא הכל והכל חוזר אליו ונפלאותיו ובריותיו רבו ועצמו בלי מספר ואין חקר כדכתי' מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית וגו' והוא נתן רשות לנביאינו ועבדיו וקדשיו לידע זו וכמה וכמה מן הנוראות והעצומות אבל היום בעונותינו שאין חזון ונתקיים על דורנו ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו אין אנו יכולים לעמוד על בירור הדברים כי התורה הודיעה כל הנסתרות וכל מטמונים וגם במהרה בימינו

כשהמקום ב"ה יגאל אותנו ויחזיר לנו תורתו ושכינתו בתוכנו אותו עת יתגלו לנו כל רוי חכמה וכל תעלומות כדכתי' והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון וכתב נמי רבנו סעדיה בפירוש ספר זה שפירש בפתחתו לאחר שהזכיר הענין שהביא שם אמר בסוף הכי. ודע כי הם על ג' חלקים כשכתבנו למעלה כת אחת תאמר כי כל התעלה הקדומה חיברה היוצר והכינו והרכיבו כלו ואין ממנו דבר בעינו הראשון והוא זה העולם כלו. וכת שניה אומרת כי היוצר חבר הכל וזה העולם הוא מקצת והנשאר בור בענין מתחו ורקעו ואחרת אומרת כי הכל מורכב ומוכן ולא זה העולם הוא לברו כי אם היו ממנו עולמות רבות בלא מספר וזה העולם הוא א' מהעולמות שהיו הנה במלוי ונפלו שלשה הענפים וגם השרש ואם יחשב בלבו אדם כי המאמר הנקרא על שם חכמינו ורבותינו כי הב"ה יתרום שמו ברא י"ח אלף עולמות כזה העולם כי דבר זה דומה לזה הדבר השלישי פירש' לו לא יתכן ולא ידמהו לפי שמי שאמר י"ח אלף עולמות יאמר כל העולם מהם בראו תחלה לא מדבר ולא יאמר שברא כל עולם דבר מדבר וכזה הענין אמ' רבים מבעלי תושיה כי העולמות כמספר הכוכבים בשמים יודה כל אחד מהם עגול כזה העולם ואומ' כי הכוכבים בעת יוקדם מקצתם בטביעת העליונה ומן עפר ותראה אש ושלהבת לעיגול האש הסוכבת בה ולא יראה העפר לגבורת האש שהקיפה כמו שלא יראה עין הפחם מן הנהלת. והנה מי יאמר י"ח אלף עולמות ברא הב"ה מדה כי בראם לא מדבר כי אם במאמרו וברצונו ומי שאמ' י"ח אלף עולמות יסמך על פסוק סביב י"ח אלף אמרו מקצת חכמים לא נועדו כל ישראל על זה לכן זכרנו והנחנו הדבר ושכנו למאמר אחר. אלו תורף דברי רבנו סעדיה ז"ל ותמהנו על מה שאמר בסוף ומי שאמר י"ח אלף עולמות יסמך על פסוק י"ח אלף ולא ידענו אם זה טעות סופר כי האי שמעתי דאימרא בפרקא קמא דעבודה זרה לא סמך אלא על פסוק זה רכב אלהים רבותים וגו' ומה שכתב רבנו סעדיה ז"ל זה הפסוק סביב שמנה עשר אלף לא ידענו אם הוא טעות סופר או שגגה שעשה הנורסא על פה או אולי בנוסחא שלא הביא זה הפסוק בפרקא קמא דעבודה זרה וזה הפסוק שמנה עשר אלף דרשו בו רבותינו בסוכה בפ' לולב וערבה אמ' רבא דרא קמא דקמי קודשא בריך הוא הוויא תמני סר אלפי שני סביב שמנה עשר אלף וכו' כמפורש שם.

פִּיֶסְקָא עשר ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים ברוך הוא ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבור וזו היא רוח הקדש פי' מאלו י' ספירות שאמרנו בא לפרש היאך בראם הבורא והתחיל במניינם כי כל הפסקות שהזכרנו עד כאן עשר ספירות בלימה מדתן עשר שאין להם סוף וכל הני אחרוני שהמשיל וחשב בהן לא שנבראו עדיין אלא הזכיר פירושם והיאך מישל בכל אלו שהזכיר למעלה " ספירות ועכשיו בא לפרש הסדר היאך נבראו י' ספירות ראשון ראשון ונשלם בהם מנין י' ספירות לאחר שנבראו כלן ואלו הן י' ספירות אחת שהיא הראשונה רוח אלהים חיים כו' פירוש של רוח הקדש שברא בוראנו לכבודו והוא שקורין לו כל כתבי הקדש שכינה והוא ודאי תחלה לכל בריאה שקודם שיברא כל בריה וודאי ברא אלהינו. רוח הקדש לכבודו להחיות בו כל העולמים שהיה עתיד להבראת ולהנהיגן בכבודו וברוחו שמשם הדיבור והקול והמראות והציווין יוצאין לאופנים ושרפים וחיות הקדש והמלאכים ולנביאים כדכתיב ברוחו שמים

שפרה וכת' נמי רוח ה' אלהים עלי' וכת' ה' שלחני ורוחו שמרוח הקדש הדיבור והציווין יוצא לנביאים אבל המאמרות שנאמרו קודם בריאת האדם כגון ויאמר אלהים נעשה אדם וכל ה' מאמרות שלפני זה שאינו דבור למלאך ולא לנביא אותן ה' מאמרות אינן דבור אלא אמירת גזירה כגון עליית מחשבה ובקצת מקצת אותו הכבוד הנביאים רואין המראות ומאותו רוח הקדש שורה על כל המלאכים והנביאים והקדושים והדיבורים ובו כל האותות והנבואות נעשים ואע"פ שאין לפרש בזה הרבה כבר כתבנו ממנו למעלה מעט מועד באימה ופחד ורתת וזיע הבורא ברחמיו יסייענו ויזכנו שלא נטעה ולא יטעה אדם בדבריו פיננו ולא בכתיבת אצבעותינו כדכת' שניאות מי יבין מנסתרות נקני. וגם באנו לשנות ולכתוב בכאן קצת שאם יעלה על לב איש להרהר ולומר מפני חסירות מדע ותבונה מהו צרך רוח הקדש הזה לבראת אנו מפרשים ואומרים וכי יש מלך בלא כבוד ואם תאמר והלא ודאי ידוע וברור כי אלהינו ית"ש היה והתוויה ולעולמים יהיה קודם שיברא אלו הבריות הרי היה באלהות ומלכותו וכבודו הוא יהידי קודם שיברא כל זה ולא הוסף ולא נחסר לו שום דבר ואנו משיבין על זה לשואל ואומרים לו כי בוודאי ובאמת ובכבוד לא נוסף לאלהינו כבוד ולא שום דבר בעולם לאחר שברא כבוד ובריות אלא כמו קודם שיבראם היה אלוה על הכל בכח ובעצמה ואע"פ שלא ברא עדיין כלום לפי שהיה הכל בכחו ובנבורתו לפניו ואע"פ שלא ברא עדיין ואחר שברא כבודו ברוית והמציא מאלהין נקרא אלוה על הכל במעשה ממש ואע"פ שמקודם היה אלוה על הכל כמו כן בכח ובעצמה ובנבורה כי בכוחו ובנבורתו לברוא את הכל בהרף עין ופחות מזה בלי שיעור אבל לאחר שברא והמציא כבודו מאלהין נקרא אלוה במעשה ממש ומשבהין ומודין לפניו כל בריותיו על כך. ולכך הוצרך לברוא כבודו תחלה לפי שכיון שהיה עת לפניו לבראת העולם הרי הבורא ית"ש לעולמי עד ולנצח אין לו דמיון ולא ראשית ולא אחרית ולא סוף ולא תכל ואין לדמות לו שום דבר ולא שום דמיון ואינו נראה ואינו נשמע לעינים ולאזנים אלא במעשיו ובנבורותיו שברא נראה כבודו לעינים ונכר בלבבות ולכך כיון שעלה במחשבה לבריאת העולם ברא כבוד לשמו שהוא שכינת כבודו שהוא רוח הקדש ומשם יצא הדיבור והציווין והקול והמראות לכל הנביאים העתידין להיות ולכך הוצרך בריאת רוח הקדש כבוד בוראנו לצורך כל הבריות העתידין להבראות שיכירו מכבודו ואלהותו ויחיו בכבודו ומכבודו יראו צרכי כל הנבראים והנביאים. ואנו אין לנו לדבר הרבה בכך ואעפ"כ שמנו נפשנו בכפנו וכתבנו ודברנו הרבה ממה שלא פירשו כל המפרשים שהיה פחות מהן גדול ממנו בחכמה ובמנין ובריאת הטא כי אנו בעונותינו מאנשים ריקים בלי מנין ובלי חכמה ובלי יראת הטא ומה שעלה על לבנו לכתוב כל כך בזה שהקדמנו וכתבנו לעיל בתחלת הספר מפני שמצאנו בדורנו שטעו וכפרו הרבה מן המינין תרבות אנשים הטאים והוציאו כל האומות בטעיות גדולות וכפרנות גדול בפירושי פסוקים הללו כגון רוח ה' אלהים עלי וכגון ה' אלהים שלחני ורוחו וכגון רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני שטעו והטעו את העולם עד שיצאו להפקר ופקרו ואמרו כי הם ושלום זה הרוח אינו נברא וכיון שאמרו זו הטעות יצאו להפקר וטעו והטעו את נפשם לשתי רשויות ולשלוש והם כופרים בעיקר המקום יצילנו משפת שקר כזה וכיוצא בו מלשון רמיה ותאלמנה כל שפתי שקר הרוברות על צדיק חי העולמים עתק בנאותו ובזו כזה וכל מה

שמלאני לבי לכתוב כל זה כדי שיבינו וילמדו עמי הארץ שבדורנו לפי שאנו שרוין בין שפתי שקר הללו שכתבנו שטענו והטענו את העולם וכדי שיבינו עמי הארץ וידעו להבחין את טעותם ויפרשו ויבדלו מהם וידעו להשיב להם יכרת ה' כל שפתי חלקות והם ושלום ממנו ומכל ישראל מהזיקי האמת ומייחדים ומודים ביהודו של בוראנו וכי הוא בורא כל רוח וכל דמות וכל תמונה וכל דבר שיעלה על לב אדם שיש לו צורה או מדה ותחלה וסוף הוא בראו ויצרו וכל דבר שידמה בכל צד מצדדין ובשום שיווי משיווין בשום צורה או בשום דמיון צורה בעולם הרי וודאי נברא ונוצר הוא כמו המלאכים והרוחות וכמונו ואע"פ שיש הפרשות גדולות בין הנבראים בין אלו לאלו וכן כל אשות של מרכבה וכל הרוח הכל נברא וברא הכל בוראנו לכבודו יתברך לעולמים והרי אמרו ד"ל בפירוש באשות ההיא דגרסי' בסדר יומא בסוף פ' שבעת הימים ת"ר שיש אשות הן יש אש אוכלת ואינה שותה כמו זה האש היוצא מן העצים ומן האבנים שאנו משתמשין בה ויש אש שותה ואינה אוכלת והיא אש של חולים כגון אש של עצמות וזולתה ויש אש אוכלת ושותה כגון אשות שבשמים והאש של אליהו זכור לטוב שירדה לו מהן כדכתי' ותאכל את העולה ואת העצים וגו' ויש נמי בשמים אשות שאוכלות לחם ויבשים ואש שירדה למשה רבנו ולשלמה על גבי המערכה מהן שהיא אוכלת לחין כיבשין ויש אש בשמים דוחה את אחרת כגון אשו של גבריאלי ויש אש אוכלת אש דשכינה דאמי' מר הושיט אצבעו ביניהן וישרפן והרי אלו כל האשות וודאי ברוצין הן והרי נמצא שאש של שכינה בראו אלהינו לכבודו וכן רוח הקדש שהוא שכינה הכל ברא אלהינו לכבודו ברוך שמו לעולמים וזהו האמור בכאן אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של הי' העולמי' שברא תחלה בריותיו לכבודו רוח אלהים חיים והוא תחלת כל הבריות ראשון לעשר ספירות הוא רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של הי' העולמי' שברא השכינה שהיא הרוח הטהור והקדוש הזה לכבוד. והוא קול רוח ודיבור שמרוח הקדש הזה נשמעו לנביאים קול רוח ודיבור וזו היא רוח הקדש כלומר שפירש בסוף זו הפסקא שזו הרוח שאמרנו שנקרא שכינת כבודו היא רוח הקדש כמו שפירשנו והיא רוח הקדש שממנה נשמע לנביאים הקול והרוח שורה עליהן והדיבור המדבר עמהן ונדמה להן כצורה כדכתי' במשה רבנו ותמונת הי' יביט הכל כמו שפירשנו בתחלת חבור זה. ומזו רוח הקדש נשמע הקול לכל הנביאים וכמו שעלה על הר סיני כדכתי' השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש וגו' וכת' נמי ביהוקאל ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם רוח שהיא שורה על הנביאים ומתנבאין מאליהן וכדכתיב באלרד ומרד ותנה עליהם הרוח וכת' נמי ומי יתן כל עם הי' נביאים כי יתן הי' את רוחו עליהם וכת' ותהי עלי הרוח וכת' רוח הי' אלהים עלי וכת' ורוח לבשה את עמשי. דיבור כגון וידבר הי' אל משה וכגון רוח הי' דבר בי ומילתו על לשוני ולפי שזה המקום הוא מקום שצריך פירוש כתבנו כאן מה שמצאנו לכל המחברים כתב אחד מן המפרשים ד"ל הכי' ספירות בלימה הי' רוח אלהים כי פירושו אין לבאר ואמר רוח אלהים חיים קול רוח ודיבור הוא מיני הנבואה והם שלישה והקול הוא קול שהמקום משמיע אותו למי שירצה ולכך אמר ובבא משה אל אהל מועד וגו' וכמו ויבן עלי כי הי' קורא לנער וכן היה בבית שני ואשר אמר רוח אלהים חיים היא הנבואה אשר נבא בה אברהם יצחק ויעקב וכל מי שנא' בו חזון ומי שנא' בו ויהי דבר הי' ומי

שנא' בו ותהי עליו יד ה' ואלו כולן הנבואה בחלום והחלומות אשר יצדקו ולא יכובו הן ממין זה ועל כן נאמר חלום אחד מששים בנבואה והדיבור הוא שהיה למשה שהיה מדבר עם הנבורה ודעת בני אדם מווקקות לדבר בענין זה והיאך היה אבל נדבר בו מעט ונאמר כי זה הדיבור אינו דבור בני אדם הוא ביציאת האויר מהריאה ובהיך ובלשון ובגרגרת ובשינים ובשפתים והדיבור לכל עם ועם אבל הלשון והשינים והפה הורכים האויר היוצא כדי להשמיע ממנו דבור נכוה לכל עם ועם וכזאת אין דומה לגבורה אבל משה רבנו ז"ל רוחו נדיבה ועלתה למרום טרם מותו ונתדבקה ברוחות מעל ונוספה נדיבות ודעת על מה שהיתה עד שסרה ממין רוחות בני אדם והלפה חכמה לבר ונתקרבה מן הגבורה. ואין אנו יכולין לדבר בזה הענין כי עמוק הוא מאד. ונעתק נמי מפירושו רבינו סעדיה ז"ל מלשון ערבי שנעתק ללשון הקדש "ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים חי העולמים נכון כסאו מאז ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואמ' רוח זה קדש וכן אמר כי זאת ההלכה אחר שמסר כנגד "ספירות" דברים שאין להם סוף כמו שנתפרש בפרק הראשון מסר כנגדם שבעה שרשים הראשונים מהם רצונו של הב"ה וקראת שמו כאן רוח כמו שנא' ברוחו שמים שפרה ורצונו זה כיון שהוא עשוי נקרא מאמר וכן אמרו כל בעל האמונה כי הכל ברוי במאמר או ברוח או ברצון או באהבה כאשר אבה ורצונם בכל זה לומר כי הכל ברא הביה בלא יגיעה בלא עוזר בלא דבר שדומה לעוזר וזה האמור בזה ההלכה חי העולמים נכון כסאו מאז ברוך הוא ומבורך שמו אלו השלשה שמות של הב"ה יש בהן סוד גדול והיאך אנו יכולין לדעת כבוד בוראנו רבונו של עולם הכי הוא מצוי ונראה בלב בלא תמונה ובלא דמיון וזהו פירוש הסוד שאנו יראים לראות כבוד כנון חיים לכל העולמים ולכל הנשמות ונאמר על דרך המשל כי הוא חי העולמים כי כל באי עולם חיים ועומדים בכבודו ומכאן נקרא חי העולמים וכן אמר דניאל על המלאך וישבע בחי העולם וכמו שאנו מוצאים החיים וכל בעלי נשמה בעולם כך הוא מצוי ישתבח שמו בכל העולם עד שנהיה עולים בזה הדבר אל הדעת ואל הבינה ונאמר עליו הוא זכרו משובה ומרום דעת העולם ובינת העולם ורצוננו בכל זה כדי לקרב הדבר אל דעתנו וכן בעלי החיים וכל שכן בני אדם גופן יותר מאיר וקל מכל הגופות וחיותם יותר שבה מכל חיי בעלי הגופות ומיכן היתה חיותו יותר מאירה וקלה מגופו ודעתו יותר מאירה מחיותו. וכן אנו רואים כי אויר העולם פשוט וקל ורצון הביה שהוא כחו וגבורתו מתפרשת ומתפרדת בכל האויר וכבודו מניע את העולם כהנעת החיים לגוף והבורא ית"ש מצוי בכל זה במציאת הדעת ומיכן אנו נוהגים משל למציאתו. ואנו אומרים כי הוא דעת העולם וכמו אין הדעת מתחלק בחילוק גופות העולם וכן אין הדעת מת במיתת הגוף כך בורא הכל ישתבח שמו אינו מת במיתת הכל וכמו הדעת אעפ"י שהוא בתוך הנפש הוא גובה מן הנפש ועולה עליה והיא לוקחת ממנו עצה לכל מעשיה כך הבורא ית"ש אעפ"י שהוא מצוי בכל העולם הוא גבוה מן הכל ובעצתו ורצונו כל העולם משתמש בכל מעשיו וכמו כן אנו רואים כל עצמות וגידיים ודבר קשה שיש בגוף הדעת באה בתוכו כי החיים מצויין בכל כך הבורא יתברך לעד מצוי בכל הר ובכל נבעה ובכל מקום ובכל דבר קטן וגדול שבעולם וכן הרוח מצויה בכל העולם ואם יאמר לך אדם היאך אנו מוצאים הרוח בתוך האבנים ובתוך ההרים עדיין אם תאמר כי הרוח

מצויה בתוך האבנים ובתוך ההרים עדיין אם תאמר כי הרוח מצויה בתוך המים היה לך לומר כן מפני שהמים רך וקל אבל התרים והאבנים אינו נכון בהם ואתה אמור לו הוי יודע כי לולי הרוח שהוא בתוך האבנים לא היו משתברות ומתמעטות וכן ההרים לולי הרוח לא היינו רואים את האבנים מתפרדים מהם ולפי שראינו האבנים משתברות וההרים מפרידות אבנים ידענו כי הרוח בתוכם ובתוך הרוח נבורת אל שדי וכתו העצומה וכמו אין הדעת מתטנף בצואת הגוף ובכל דבר מגונה שיש בו כך הוא כבודו המצוי בכל העולם. והייתי יכול לתת משל בכל זה מאור השמש מפני שהוא מצוי בעולם ואינו מתטנף בטינופיו אלא מפני שאין אור השמש מצוי בתוך האבנים ולא במקומות רבות מהעולם כי האבנים אעפ"י שיש בתוכן רוח אין בתוכן אור השמש ועל כן לא נתתי משל ממנו לאורו של הבה"ה אבל נתתי משל מדבר שהוא מצוי בכל עם כי העולם כרי להחזיק לבות בעלי האומות ולהורות דרך מציאת כבודו של מקום בכל העולם כדכתי' אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וכן הוא רואה כל מעשי בני אדם ויודע כל מחשבותיהם והרהוריהם כדכתי' בכל מקום עיני ה' רעים וטובים ואומר כי כל לבבות בורא ה' וכל יצר מחשבות מבין וגו' כי הוא מצוי בכל המעשים ויודע כל הנסתרות אשר בכל לב ונפש וכדכתי' אני ה' חוקר לב בוחן כליות והוא שומע צעקת עבדיו ותפלתם כדכתי' שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו וההרים והנהרות והגופות אין דבר שהוא מנוע מדיעתו אבל הוא מצוי בכל כדכתי' וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' וכי מאמרו יוצא ונעשה כתרף עין כדכתי' כל אשר חפץ ה' עשה וגו' כי הוא ית"ש מצוי בכל על ידי הרוח הנבראה ואחריו על ידי הרוח שאינו נראה המביא אל דרך היראה והעבודה בלא תמונה ובלא דמות וכל כתבי הקדש קורין את הרוח השני שאינו נראה כבוד כדכתי' מלא כל הארץ כבודו וכת' ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ ועוד הכתוב וכל ישראל קורין אותו שכינה כדכתי' וישכון כבוד ה' על הר סיני וכת' לשכון כבוד בארצנו ובעל זה הספר ספר יצירה קורא אותו רוח אלהים חיים וכדכתי' נמי בקרא ורוחי עומדת בתוכם ועל ידי זה הרוח השני הטהור והנקי נשמע דברי הנבואה אל הנביאים כדכתי' רוח ה' אלהים עלי ובו תראה כל האותות והמופתים על ידי הנביאים כדכתי' במראה ברוח אלהים והוא דבר בריו ונוצר כי כל דבר מבלעדי אלהים נוצר הוא כדכתי' אין עוד מלבדו ובוה הרוח הנוצר אשר בו חיי העולמים היה הקול הברוי אשר היה נשמע למשה רבנו והיה שומעו מתוך הרוח הנראה והוא הנקרא רוח אלהים חיים ועליו נאמר כל שבע שבחות האמורות על רוח ה' הנותן חכמה לחכימין כדכתי' ונחה עליו רוח ה' וגו' ובו הגבורה והכח באה לכל הגבורים כדכתי' ותהי על יפתח רוח ה' ואומ' רוח לבשה את גדעון וכדומין לאלו ומשום זה שם בעל הספר הזה ראשית שמות הקדש חי העולמים ופי' השם אשר כתב אחריו והוא נכון כסאו מאז הוא על הרוח הזה הקול הטהור שהוא נמשל לכסא המלכות כדכתי' ה' בשמים הבין כסאו ומכאן נקרא בית המקדש כסא כדכתי' וקראו לירושלם כסא ה' ופי' ברוך ומבורך שמו הוא כמו עד על האור הגדול אשר בזה הרוח הבא ברוח הנראה וממלא את כל העולם כדכתי' וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ והוא הנקרא על ידי חכמים ז"ל ברוח הקדש אשר היה נראה להם אחר חתימת חזון והיו רואין אותו באור אשר הוא מתהפך מן הזוכית והיו שומעין הקול הנברא אשר היו קורין

אותו בת קול כדכתי' ואזניך תשמענה דבר מאחריך ולא אמר מלפניך וזהו הרוח
הטהור שהוא קל שבקלים והוא וותיק שבוותיקים הוא נברא תחלה ואחריו נברא
הרוח הנראה אשר בתוכו יצר ארון העולמי' י' ספירות וכ"ב אותיות וברא הב"ה
זה הרוח הקדש תחלה כדי שיהא הולך ושולט בכל ענייני העולם ואחריו ברא
האור הנברא כמו שאמר בפיסקא שאחר זו וכן אמר שתיים רוח מרוח הקק והצב
בהן ד' רוחות השמים מזרח ומערב צפון ודרום ורוח לכל א' מהן ופי' זו הפיסקא
כי במעלה השניה ברא המקום הרוח הנראה אשר ממנו נושבות ארבע רוחות השמים
דכתי' ארבע רוחות מארבע קצות השמים וכן אמר כן ורוח לכל אחת מהן ואתה
היו יודע מזה כי בכל קצה מד' קצות השמים ג' רוחות ב' מב' צדדין וא' באמצע
ויהיה הכל י"ב רוח ובתוך זה הרוח היו מאמרות אשר בהן נברא העולם ותמצא
אומר כי ב"ב רוחות ובי' ספירות נבראו כל הנשמות והנפשות והגופות וכל ענייני
העולם בהם נבראו ומהם נמשכו בנבורת אל שדי וכתב נמי אהרינא מן המפרשים
הכי י' ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים. פירוש הוא רוח חיים וזה הרוח
עליונות לכל הרוחות והיא האם הגדולה וממנו יצאו כל התולדות והיא עדיפה
ומשובחת מכל שרשים ובה כה יותר מכל האבות עם כל תולדותיה וצאצאיה יותר
משובחים ומחוסנים משאר הנותרים ולפי רוחי ורעיוני אחזה מקצת ואספרה ואגידה
לבעלי תושיה רוח וקול ודיבור הוא רוח חיים הנקרא רוח הקדש והיא מצויה בכל
חלוקות לשלשה חלקים אנוש בהמי צמחי אנוש ג' שלישים בהמי שני שלישים
צמחים שלישים אנושי ג' חלקים פנימוני ותיכוני וחיצוני בהמי ב' חלקים חיצוני
ופנימי צמחי חלקי אחת והוא חיצוני. והשלשה חלקים של האנושי החלק הפנימי
היא משובחת ומעולה על השתים הנותרות והוא שלישיית הראשונים ובהה חזק מכה
השניה כי השניה קרובה לראשונות. וחלק השנית התיכונה מכה השניה גם היא
משובחת מן השלישית החיצוני כי הוא ברשות פנימי ותיכונה ופנימי של בהמי עדיפא היא
ב' חלקים של בהמי כי הוא ברשות פנימי ותיכונה ופנימי של בהמי עדיפא היא
על חיצוני של בהמי כי אין לך תיכוני לעורא וחיצוני של בהמי עדיפא היא על
החיצוני של צמחי כי אין לה לא פנימי ולא אמצעי והאם הראשונה היא המעולה
למעלה למעלה היא הנקראת רוח אלהים חיים ממנה קולו ודיבורו קולו מנין שני
וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן והלא כל הקולות מן הרוח הם כצירת הדלת
וכצירי העגלת וכצירת נלגלי הריחים וקול השופר אבל אינו דומה קול זה לקול
דיבור שני ויקרא ה' אלהים אל האדם וגו' הרי רוח וקול ודיבור וגם אנו רואים
המומרים והמנגנים בכלי שיר ועוגב וכינור כי בנינתם בם והקול ברוח יכנס בעוגב
והיא מזמרת על שמיעת הקול הנכנס אליה ברוח הרי רוח וקול ודיבור ודיעה שני
המן העין אשר צויתך וגו' הרי רוח וקול ודיבור לרוח היום בנחת כאשר יכולים
לשמעו בלי פחד בקול רוח חיים כי יתברך שמו ויתעלה זכרו שאינו מדבר עם
האדם אלא בכח האדם שיבין השומע לשמוע לכן אמר לרוח היום בנחת ובכל
מקום שדיבור עם נביאיו בקול נחת דבר עמהם כאשר ידבר איש אל רעהו שני
ידבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושאר הנביאים
שומעים את הקול אבל לא היו רואים שום ראות לכן היו קורין בת קול והוא
דומה כאדם העובר בין הרים גבוהים הרים ניקודים למעלה והוא עובר בעמק ההרים
בתוך כאשר אדם ידבר דבר הקול יכנס בתוך אותן הניקודין וכשישתוק האדם קולו

יעזור לוֹ מִן הַהַרִים כֹּל מֶה שִׂיאָמַר כְּדִיבּוּרוֹ אִם קוֹל רֶם יַעֲנֶה בְּקוֹל רֶם וְאִם קוֹל
 נְמוּךְ יַעֲנֶה בְּקוֹל נְמוּךְ וְאִין שֵׁם כִּי אִם הִרוּחַ וְכוּזָה הָיוּ שׁוֹמְעִים בַּת קוֹל וְכֵן כִּשְׁנַנְלָה
 לְאֵלֶיהָ בְּרוּחַ נִנְלָה וּבְקוֹל נְמוּךְ שֵׁנִי וְהִנֵּה הִ' עוֹבֵר וְרוּחַ גְּדוּלָה וְגוֹ' וְגוֹ' וְכַתִּי וְיִהְיֶה
 כִּשְׁמוֹעַ אֵלֶיהָ וְיִלֵּט פָּנָיו בְּאֶדְרֵתוֹ וְגוֹ' וְכַתִּי וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וְכֵן אָמַר דְּנִיָּאל וְאִשְׁמַע
 קוֹל אָדָם וְיִקְרָא וְיֹאמַר וְגוֹ' וְכִשְׁנַתָּן הִבִּיָּה תוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל דָּבַר בְּקוֹל גְּבוּרָתוֹ וְנַחֲלַק
 הַקּוֹל לְזֵי קוֹלוֹת שֵׁנִי קוֹל הִ' בְּכַח עֵד וּבְהִיכֹלוֹ כּוֹלוֹ אֹמַר כְּבוֹד וְאוֹמֵ' וְיִרְעֵם בְּשָׁמַיִם
 הִ' וְאוֹמֵ' בְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שְׂרֵי בְּלַכְתֶּם וְגוֹ' וְאוֹמֵ' וְקוֹל דְּבָרוֹ בְּקוֹל הַמּוֹן הָרִי
 אֵלּוֹ גְּבוּרֹת וְגְבוּרַת רוּחוֹ נֹכִיחַ מַעֲט לְדַעַת כִּי קוֹלוֹ וְדִיבּוּרוֹ וְרוּחוֹ בְּגְבוּרֹת יִתִּישׁ
 כִּי הוּא הַכֹּל וְכֹל יִכּוֹל שֵׁנִי בְּדַבְּרֵי הִ' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וְזָרוּחַ פִּיו וְגוֹ' הָרִי דִיבּוּר וְרוּחַ
 וְאוֹמֵ' וְזָרוּחַ אֶפְסָךְ נַעֲרָמוּ מֵיִם נִשְׁפַּת בְּרוּחֶךָ וְאוֹמֵ' תִשְׁלַח רוּחֶךָ וְאוֹמַר וְרוּחוֹ כִּנְחַל
 שׁוֹטֵף אֱלֹה וְכֹאֲלָה רַבּוֹת גְּבוּרֹת רוּחוֹ הַמְּשׁוּבַחַת וּמְמַנָּה הַזְּכוּר לְיִצְחָר כְּפִיו הַנִּקְרָא
 בְּצֶלֶם וְדַמּוּת כְּבִנְי אֱלֹהִים שֵׁנִי וְתַחֲסֵרְהוּ מַעֲט מֵאֱלֹהִים וְהִיא נִקְרָאת נֵר שֵׁנִי נֵר הִ'
 נִשְׁמַת אָדָם וְאוֹ' וְיִפַּח כַּאֲפִיו נִשְׁמַת חַיִּים וּבִשְׂאֵר הַכְּרוּיֹת לֹא נֹאמַר וְיִפַּח אֱלֹה
 וְתוֹצֵא הָאָרֶץ חַיָּה וְכֵן אָמַרְנוּ כִּי הִיא מְשׁוּבַחַת עַל כֹּל וְכֵן אָדָם הַזְּכוּר מְמַנָּה הוּא
 עַל כֹּל שְׂאֵר בְּהֵמָה וְחַיּוֹת וּבַהֲמוֹת וְחַיּוֹת הַנִּקְרָאִין נֶפֶשׁ מְעוֹלִין הֵן מִן הַצְּמַחִים
 וְהַדְּשָׁאִין שְׁלֹא נֹאמַר בְּהֵן נֶפֶשׁ חַיָּה, וְהֵם הַכְּתוּבִים עֵתָה אֶפְרָשֶׁם בְּעוֹרַת הַבוּרָא
 לְפִי הַשְּׁנַת דַּעְתִּי הַנֶּפֶשׁ שֶׁל אָדָם הִיא הַרוּחַ הַטְּהוּרָה הַנִּקְרָאת נִשְׁמַת חַיִּים נֵר הִ'
 כִּי הִיא מְעוֹלָה וּמְשׁוּבַחַת וְהִיא יוֹדַעַת הַכֹּל וְכֹל עֲצוֹת וּמוֹיִמוֹת וְהִיא שׁוֹמַעַת וְרוֹאֶה
 וְטוֹעֵמַת וּמְרִיחָה וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת כֹּל הַגּוֹף וּמְבַחֶנֶת בֵּין טוֹב לְרַע וּבֵין יוֹסֵף לְכִיעוּר
 וְהִיא מְבַקֶּשֶׁת עַל כֹּל תַּעֲנוּגִיָּה וְכֹל חַיְמוּד וְכֹל רִיחַ טוֹב וְהִיא כּוֹעֶסֶת וּשְׂמַחָה וְהִיא
 בּוֹכָה וְשׁוֹחֶקֶת וְכֹל עֶסְקֵי הַגּוֹף בְּהַ תְּלוּיִם מְכָה הַגּוֹף שֵׁנִי כִּי נֶפֶשׁ מֵל בִּשְׂר דָּמוֹ
 כִּנְפִשׁוֹ הוּא וְאֵנּוּ רוֹאִים כִּי הוּא רוּחַ בְּרֹאוֹתָנוּ גּוֹף הָאָדָם אִם יִתִּיבֵשׁ אִ' מֵאִיבְרִיו
 כְּמוֹ הַיָּד אוֹ הַרְגֵל אוֹ הָאֶצְבָּע אוֹ נִתְחַרֵּשׁ אוֹ נִתְאַלֵּם אֵינּוּ מִן עֵיסְקֵי הָדָם יִבֵּשׁ אֱלֹה
 מִן הַרוּחַ וְכֵן אִם יִחַתֵּךְ מְגוּפוֹ שֶׁל אָדָם אִ' מֵאִיבְרִיו כֹּאשֶׁר זָכַרְנוּ לְמַעֲלָה לֹא יְמוֹת
 מִמֶּנּוּ הָאָדָם אֲבָל בְּחִיסְרוֹן הָאֵבֶר תַּחֲסֵר הַלְקוֹ מִן הַנֶּפֶשׁ אִם יִחַק מִיָּד מֵת וְאִם יִהְרַג
 לֹא מַעֲסַק הָדָם יְמוֹת כִּי אִם מִפְּנֵי הַרוּחַ וְכֹאשֶׁ' אָמַר דָּמוֹ כִּנְפִשׁוֹ הוּא כִּי כַחוֹ מִן
 הָאָדָם הוּא כִּי מִפְּנֵי כֹאשֶׁר יֵאֱכַל הָאָדָם וְיִשְׁתֶּה תֹאֵת הַנֶּפֶשׁ מִיָּד הַגִּידִים פּוֹתְחִים
 אֵת פִּיהֶם וְיַחֲמִמוּ אֵת הַקִּיבָה וּמְרֹב חַיִּמִּים יִתְאַכַּל הַמֵּאֲכֵל הַמּוֹבְחָר יֵאֱכֹלוּ וְיִשְׁתּוּ
 הַגִּידִין וּמְרִיחִין אֵת הַנֶּפֶשׁ וּמֵהֶם יִקְלֵם הַנֶּפֶשׁ מֵחַמִּימוֹת הַדָּמִים לִכֵּן אָמַר דָּמוֹ כִּנְפִשׁוֹ
 הוּא וְאִשְׁר אָמְרוּ כִּי הִיא מִתְחַלֶּקֶת לְגֵי חֲלָקִים פְּנִימוֹנִי תִיכוֹנִי חִיצוֹנִי פְּנִימִי הוּא
 הַלֵּב הַמְּקַבֵּל מְמַנָּה כֹּל חֲפֵצָה כֹּאשֶׁר הִיא רוֹאֶה חֲפִיץ נֹאה וְתַתְּאוּהָ הַשְּׂמֵן לֵלֵב
 וְתִשְׁבַּח מִלֵּב רֹבַע עֲשָׂתוֹנוֹת וְתִשֵּׂם הַלֵּב עַל אוֹתָהּ חֲפִיץ אִשְׁר בְּקִשָּׁה אִם בְּעֵלָה
 יִכּוֹל לַעֲשׂוֹ רְצוּנָה הִיא תִשְׂמַח וְהַלֵּב יִמְלֵא שְׂמַחָה וְלֹא יִכּוֹל שְׂמַחָתָה כֹּל הַגּוֹף אוֹ
 יַעֲלֶה אֵל פֶּה וְיִמְלֵא הַפֶּה וְתִפְסִיק הַנֶּפֶשׁ וְאִם בְּעֵלָה לֹא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת חֲפֵצָה חֲצִיקָה
 עֲלָיו וְתַגְעַר וְתֵאֱנִין אוֹתוֹ מְרֹב קֶצֶף וְחִמָּה רוּגִי וְאֵינּוּ יִכּוֹל לְהִרְהֵר הַרְהוּר אַחֵר אֱלֹה
 אוֹתוֹ דָּבַר שֶׁבְקִשָּׁה הַנֶּפֶשׁ וְהִיא הָאֲהַבָּה וְהַשְּׂנֵאָה וְעוֹד כֹּל הַחֲכָמָה וְהַדַּעַת וּמוֹמָה
 וּמְחִשְׁבָה וְהַרְהוּר מְמַנָּה הֵן כִּי בּוֹה הַדְּבַר תְּבִין כִּי הִיא יוֹשֶׁבֶת כְּמַלּוּנָה בְּתוֹךְ הַמוֹחַ
 אוֹ הַלֵּב שֶׁקֵּט וְשׁוֹאֵל מְמַנָּה דַּעָה וּבִינָה וְיִתֵּר דְּבָרִים עֲמוּקִים וְיִמְצֵא חֲפֵצוֹ מְמַנָּה אִם
 הַדְּבַר הַרְבֵּה הוּא דָק לַעֲמוּד עֲלָיו אֲבָל לְפִי הַדַּעַת יִכּוֹל אָדָם לְהַבִּין כִּי הַיּוֹם הַנֶּפֶשׁ
 מִתּוֹרַפַת הִיא הַחֲלָק לֵב לְרֹאוֹת כֹּל חֲפִיץ וּלְשִׁמוֹעַ כֹּל שִׁמְעַ וְהַלֵּב אֵינּוּ יִכּוֹל לִיהַנּוֹת

ממנה והלילה אלו שני החלקים החיצונים יהיו יגעים ויעפים רוצים לנוח יסילו תרדמה על בעליהן כאשר ינחו הן ינוח הגוף כי הם שומרים את בעליהן החלק הפנימי תצא ותשוטט על אותן דברים אשר ראתה ואשר שמעה וטוחות הלב משנחת אהריה והאדם רואה הלום ואינו יודע אם הוא ער אם ישן וזו היא כחה של פנימית העודפת על חברותיה שהם ישנים והיא אינה ישנה כל ימיה עד יציאתה מן הגוף ועוד כי התיכוני והחיצוני בה תלויים ואין להן רשות בה כאשר תשנו אלו שתיים והיא יוצאת מן הגוף דומה למת ואינו רואה ואינו שומע ולא ממשש ולא יודע מאומה בעבורה ואם יודע הלומות למענה היא והרוצה להבין צדקת דברינו יראה כאשר הוא הלם הלום ופתאום יקיצוהו משנתו יבהל בבהלה ויתלחש ועל לבו נוצרת כצפור קטנה היא הנפש ששבה במהרה ואם היא תשוב מרצונה יעיר את האדם משנתו כל יבהל על כן אין מזימות הלב ורעיוניו מועילות כאשר במשמרת השלישית בלילה קרוב לשחרית כי אז היא במלונה והחיצוני והתיכוני שבעין מן שינה שנחו והפנימי תאינה רואה ואינה שומעת באישון לילה לכן היא שוקטת ונובעת טוחי הלב כל רעיון וסרעף והיא החלת חכמה ועצה ובינה ותושיה לכן נקראת פנימית והתיכוני כי היא שבת לפנימי הוא הלשון המגיד סתרי פנימית בין טוב ובין רע חכמה ושכל בקשה ותחנן תפלות וזמירות ובקשות ותושבחות כי לולי הלשון המגיד איש לרעהו עשה ולא תעשה ושאר כל צרכי דיבור לא היה אדם יודע בין טוב ובין רע זו היא עדיפת דיבור האדם בדיבור הלשון אבל בשאר כל דברים אחרים כבהמה שני כמות זה כן מות זה לכן נקראת תיכוני כי היא תוציא לחוץ ראשי הלב ותצוה ותגד לאחרים שני רחש לבי דבר טוב והלשון מגיד והלב מחשב והוד עושה ולכן אמרנו פנימית תיכונית וחיצונית שהן רוח קול ודיבור כי קול בלי דיבור אינו מועיל כקול החיות ועופות ובהמות כי גם הם אינם מבינות אלא מכירות הקול איש ואשתו כל עוף למינהו וכל חיה למינה ושל בהמה למינה וכל הקול אינו דיבור וכל דיבור קול הוא וכל קול מרוח וכל רוח אינה מקול כי אם נראה רוחנים הרבה בלי קול כגון דגים ועקרבים אין להם קול למען שהם במים והלא הצפרדע הוא במים ולו קול אבל דגים ועקרבים אין להם גרון לכן אין להם קול אבל צפרדע יש לו גרון לכן יש לו קול ועוד כל בעלי רוח יש להם דיבור חוץ מן הבהמות והעופות והחיות כי אין בריה בלתי רוח אבל זו הרוח המשובחת והמסוגלת לא ניתנה אלא לאדם זו היא הלשון התיכונית לדבר בה דברים צחים לכן נאמר עליו ותחסרהו מעט מאלהים שיש לו צלם ודמות ודעת ומזמה ומחשבת הלב ודיגול הלשון ותשמיש בה באיבריו חיצוני זו היא עדיפת אדם על הבהמה ועדיפת הבהמה על הצמחין כי הבהמה תכיר לבעלה ויודעת הבהמה ועדיפת הבהמה שובע ורעבון ותכיר את מזונותיה ויש לה כח ללכת ולבוא בכל מקום הפצה אבל אין לה הרחור ומחשבת עולם כאדם אבל יש לה הרחור אכילה ושתייה רק מחסורת מרגילת הלשון לכן היא עודפת מצמחי השדה כי הצמח אין רוחו כי אם גידולו ורעננות תוארו חסר הוא מאדם דיבור ותשמיש הילוך וכל וולתן מהילוך ומאכל ומשתה וזולתן לכן אמרנו אנושי בהמי צמחי והיא הנקרא מחיים שני כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו' ורוח מרוח זו היא רוח הנבואה אבל לא נקרא חיים כי אם רוח אלהים והיא תוספת חכמה ומזמה אשר היא מתנה מאלהים לכן נקראת רוח אלהים ושאר רוחות כולן רוח אלהים נקראו וגם אלה אוכירנה מקצתן

כפי השגת דעתו. הרי כאשר פתר יוסף את החלומות לפרעה וראה פרעה כי חכמה יתירה היתה ביוסף אמר אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך ואומר הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו וראינו יעקב אבינו כיון שאירע לו מעשה יוסף מרוב הצער ומרוב הרהרוין רעים נסתלקה ממנו רוח נבואה והיה כאדם מבוהל וכדכתיב נסתרה דרכי מה' וגו' וכיון ששמע כי יוסף במצרים נהפך לבן מהרהרוין שני ויפג לבו נשתנה לבו לשון תמורה דכתי' וריחו לא נמר ומתרגימיני וריחיה לא פג' ואז שבה דעתו ורוחו דכתי' ותחי רוח יעקב ועוד בשעה ששאלו ישראל בשר ממשה ואמר משה לפני המקום לא אוכל אנכי לבדי וגו' ואומי ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ואומי וירדתי ודברתי וגו' מיד הלך משה וקבץ ע"ב זקנים ששה אנשים מכל שבט וכתב את שמותיהן בפתקין קטנים ושמש בכל אחד ואמר ליהושע נערו העלה הפתקין האלה בידך אחד אחד כל מי שעלה שמו ביד יהושע היה מקבל אותן נשתיירו שני זקנים אלדד ומרד ולא ענו מאומה למה משה לא הולך אותנו עמו וראה הבי"ה בשבירת לבם והרים וגידל אותם על העם שלחם ניתן מרוחו ולע' זקנים מרוחו של משה שנאמי ויאצל מן הרוח אשר עליו וגו' ואומי כי יתן ה' את רוחו עליהם לפיכך נזכר נבואתם של אלו ושל שבעים לא נזכרה ומה נבואתן שהיו מתנבאין מלמד שמתנבאין על גוג ומגוג מה שלא נתבאו משה רבנו ושאר הנביאים אלא יחזקאל והוא זכר נבואתן של אלו שנא' כה אמר ה' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי הנביאים ביום הראשונים זו היא רוח נבואה מרוח ואינה דומה לרוח חכמה אבל קרובה היא כי רוח החכמה אינה זזה אלא בתוספת מזמות משתנות רוח נבואה לפי שעה צורך הדבר היתה הבא עליהן שנא' וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותחי עליו רוח אלהים ובכל מקום שאמר ותחי עליו רוח אלהים הוא רוח נבואה או רוח גבורה ובכל מקום שאומר ויהי דבר הוא דיבור כמו וידבר ה' אל משה לאמר ואין דיבור בלתי רוח והרוח בלתי דיבור ובדיבור רוח גבורה מנין דכתי' ויושיעם עתניאל בן קנו ותחי עליו רוח ה' רוח גבורה דכתי' ויתן ה' בידו את כושן רשעתים וגו' ואוי ורוח לבשה את גרעון וגם זו רוח גבורה שני ותכנע מדין לפני בני ישראל ואוי ותחי על יפתח רוח ה' רוח גבורה שני ויעבור יפתח אל בני עמון ואוי בשמשון ותחל רוח ה' גם זו רוח גבורה דכתי' והגה כפיר אריות שואג לקראתו וגו' ורוח נבואה כאשר אמר שמואל וצלחה עליו רוח ה' והתנבאת ונהפכת לאיש אחר ואוי ותצלח עליו רוח אלהים ויתנבא בתוכם מכאן ידעת כי לא כל רוחות שוות ולא כל נבואות שוות כי באמרו ונהפכת לאיש אחר שנשתנה ממה שהיה כי אותן הנביאים היו מתנבאין נבואת צורך שעה והיו מתנבאין ולא היו יודעים מה היו מדעתם כי אם הרוח הבאה עליהם הן מספרות על לשון הנבואה וזו הנבואה אשר נבא שאול סימן הרמו אשר אמרו שמואל כדי שיאמין שאול על דבריו אבל ותצלח עליו רוח אלהים כשמעו ויחר אפו היתה רוח גבורה שני ויקח צמד בקר וינתחהו מזה הדבר תבין כי אם היתה רוח נבואה כשאר כל הנביאים לא היתה להם צורך לנביאים גם ברוד כתיב ותצלח רוח ה' אל דוד וגם זו רוח גבורה היתה שני רועה היה עברך וגו' ויצאתי אחריו והכיתיו וגו' ואשר אמר וישאל דוד בה' ויענהו ה' וגו' הכהן שאל על פי דוד כי בהרוג שאול את הכהנים אשר בנב בשביל אחימלך

ברה אביתר בנו והוריד עמו איפור אל דוד ובו היה דוד שואל שני ויאמר דוד
 אל אביתר הגישה האיפור אבל בעת שלא היה כהן עומד עמו בא גר החוצה והגידו
 שני ויאמר גר הנביא אל דוד אל תשב במצורה לכן ידענו כי רוח גבורה היתה
 כי משעה שמשח שמואל לדוד שמע שאול את השמועה משעה שמשחו נחלש
 כחו כי סרה ממנו ובעתתו רוח רעה באו מחשבות רעות עליו ומרוב מחשבות לא
 היה יכול לנח כן ידע כי מאת ה' הוא כי העביר המלוכה ממנו ומנן כי רוח רעה
 מחשבות רעות הן שני הנה הכל הכל ורעות רוח ואומר ידעתי שגם זה הכל ורעות
 רוח עמל ורעות רוח וכאלה רבות. ועוד מששמע שאול המחוללות בכלי שיר ואומרות
 הבה שאול באלפיו ורוד ברבנותיו או ידע שאול כי באמת היתה המלוכה לדוד
 וענה ואמר ועוד לו אך המלוכה והלך לביתו וסרעפותיו ועשתונותיו גברו עליו על
 הלילה ויהי ממחרת ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול וגו' לדעת מכאן כי אלו
 הרוחות מסייעות עם הרוח הסגולה כאשר זכרנו למעלה כי היא הנפש כאשר היא
 תביע מחשבות טובות מן השמחה וגיל זו הרוח מסייעתה לטובה וכאשר תביע
 מחשבות רעות גם היא מסייעתה לרעה שני הנה רוח אלהים רעה מבעתך ואומ'
 יבקשו איש יודע נגן בכנור וגו' ללמדך כי הנפש היא שומעת קול זמר וכנור
 ותשמח ותסיר את אותן מחשבות ממנה אז היה לשאול קורת רוח ומה לי להאריך
 בכל אלה כי אם לדעת בכל השגת בינתי כי אלה הרוחות אשר אמרנו ואשר נאמר
 עד כולן תלויות ברוח הסגולה כי היא הנפש הרי אמר רוח גבורה רוח נבואה כמו
 שנא' ביהושע קח לך את יהושע וגו' וכאלישע שאמר לאלהיו רבו ויהי נא סי
 שנים ברוחך אלי ואומ' נחה רוח אלהים על אלישע וכל הדומין לאלו ורוח חכמה
 כגון שכתוב בבצלאל וימלא אותו רוח אלהים בחכמה וגו' ואומ' נחה עליו רוח ה'
 רוח חכמה ובינה ואומ' והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ואומ' ואת
 רוחי אתן בקרבכם וכל הדומין לאלו ושאר הרוחות ורוח נסע מאת ה' ויהפך ה'
 רוח ים וגו' והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ואו' מארבע רוחות בואי הרוח
 אלו וכל דומיהן שלוחיהן ומשרתיהן שניא' עושה מלאכיו רוחות וגו' אבל בענין
 יחזקאל שהוא אומר ורוח נשאתני ותשאני רוח הרוח הזו הנושאת כסא רם ונשא
 עם החיות שנא' אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ולכו ואומ' כי רוח החיה באוסנים
 כי כל פעם ופעם שנגלה הב"ה בכח גבורת מרכבתו והחיות והאופנים מתנשאות
 יחזקאל שלא נמצא שנשא כי אם טרם שנגלה עליו הב"ה שני ותשאני רוח ואשמע
 אחרי קול רעש גדול וקול כנפי החיות משיקות ואומ' ורוח נשאתני ותקחני זו
 פעם ראשונה ופעם שניה שני ודמות פניהם המה הפנים ואו' ותשא אותי רוח
 השלישית ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר וגו' ורוח נשאתני והרביעית וכבוד ה' בא
 אל הבית דרך השער וכל הדומין לאלו ומה לנו להאריך כי רמו די' לחכם מבלי
 שיעור לבער.

פ"ס קא שתיים רוח מרוח חקק וחצב בה כ"ב אותיות יסוד ג' אמות וז'
 כפולות ושנים עשר פשוטות ורוח אחת מהן פירוש שתיים השנית מעשר ספירות
 שהיו מחשבין הוא הרוח הנראה שהוא רוח שניה כי רוח הקדש שהוא כבוד המקום
 שברא תחלה לכל בריה היא הראשונה לעשר ספירות ורוח הקדש שהוא הכבוד
 אינו נראה אלא קצת ממנו כמו שפירשנו בתחלת זה הספר וכרכת' והסירות את
 כפי וראית את אחורי ופני לא יראו פירו' ופני כבודי לא יראו ואו' לפניו ילך דבר

ויצא רשף לרגליו הכל כמו שפירשנו למעלה והרוח השני שהיא השנית לעשר ספירות הוא הרוח הנראה ויש מפרשים שהוא האויר הדומה לערפל ובה חצב כ"ב אותיות כאשר אנו רואים אשר אמרנו שנהקקו האותיות של אש מקול האש והרוח היא בתמורת עשן הדק והדק הוא האויר המוקף בין שמים לארץ והרוצה לראותה יכול לראות הבית שיש בו הלונות כאשר יצא קו השמש על החלונות לפני הבית או יראה במדת הקו קשור בעמוד מן החלונות והוא האויר ופירוש ורוח אחת מהן כי הם צריכים גרון ולשון וחיך ושיניים ושפתים מרוח אחת שהיא נשמה ממנה יתכנו להיות הקול ודיבור ובלתי הרוח לא יהיה הקול והדיבור ויש מי שמפרש ורוח אחת מהן כי האויר משים אותם לאחר ואשר אמ' בתחלת הפיסקא רוח מרוח חקק יש מי שמפרש כי מרוח הקדש שברא המקום תחלה ממנו נברא זה הרוח השני ויש מי שמפרש כי לא ברא הב"ה שום דבר מדבר אחר וזה שאמר רוח מרוח וכן נמי האמור לפניו מים מרוח לא אמ' שברא דבר מדבר אלא זה שאמ' רוח מרוח כלו' הרוח השני שהוא האויר שאינו כמו רוח הקדש אלא זה הרוח הקל הנראה מודיע על רוח הקדש והרוח הקדש עד על אלה ותו של הבורא יתברך ויתרום לעד וכמו כן כל המעשים שברא המקום בהם על הענין שהם מעידים על אלהותו של בוראנו כדכתי' ואתם עדי נאום ה' ואני אל וגו' וזה שמסור וידוע שלא ברא בוראנו דבר מזה בתחלת הברייה אבל משנברא העולם הזה ברא דבר מדבר שהרי נצמחין מן האדמה כל הצמחים והאילנות ומוציאה כל הפירות וכל בני האדם והבהמות והחיות להוליד כמותן ולפרות ולרבות והקב"ה צוון והנהיגן על כך וכן לאחר שברא רוח הקדש איפשר שהוציא ממנו רוח נראה קל אצל הרוח הקדוש ופחות הרבה ממנו שהוא האויר או איפשר שלא נברא מאותן ובראו בפני עצמו והאמור רוח מרוח שבראן מענין אחר שאינו דומה לרוח הקדש כלל והאמור לפניו מים מרוח האש ממים אנו עתידין לפרשו עתה לפנינו בסיעתא דשמיא. ולפי שלא ראינו לנאונים דל בדבר זה של רוח מרוח כלום ואינו דבר התלוי בשיקול הדעת כתבנו קצת מן הדבר ופחדנו מלהאריך ולכתוב בו אבל רכינו סעדיה פירש בלשון ערבי קצת מענין זה ומי שהעתיקו ללשון הקדש לא היה לשונו מצוחצח ואעפ"י כ הרי אנו כותבין תורף דבריו בסוף פירוש ס' יצירה זה ובה הרוח שברא המקום ובראו שני לי' ספירות שהוא האויר חקק וחצב בו כ"ב אותיות סוד שלש אמות ושבע כפולות וי"ב פשוטות לפי שאי אפשר לאותיות להאמר אלא בקול ודיבור וכל זה אי אפשר בלא האויר ולכן אמ' חקק וחצב בו ומה שאמ' ורוח אחת מהן שהאויר מחברם ומשימם לאחת ויש נמי מי שמפרש בזה קצת פירושין וכתובין לקמן וצריכין נמי לפרש שזה שמנה בעל זה הספר עשר ספירות רוח הקדש הראשון והשני רוח הקדש השני שהוא האויר ומים ואש ואש קצוות ומצינו כי רד"ל אמרו שני דברים נבראו ביום ראשון וכדגרוס' בהגינה בתחלת ס' אין דורשין אמ' רבי יהודה אמ' רב " דברי" נבראו ביום ראשון שמים וארץ תהו ובהו אור וחשך רוח ומים מדת היום ומדת הלילה ומנאום רד"ל על דרך הפסוק שבפר' בראשית וכן דקדקו בשמועה שמים וארץ דכתי' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ תהו ובהו דכתי' והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום זה קו ירוק שמוקף את כל העולם כלו שממנו יצא חשך בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהם יוצאים מים שני ונטה עליו קו תהו ואבני בהו אור רבתי דכתי' ויאמר אלהים

יהי אור ויהי אור חשך דכתי' וחשך על פני תהום רוח מים דכתי' ורוח אלהים
 מרחפת על פני המים מדת היום ומדת הלילה דכתי' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד
 ויש בכאן סודות גדולות ונוראות שמנה בעל הספר הזה י' ספירות ולא מנה בהן
 באלו י' דברים שנבראו ביום ראשון אלא רוח ומים ושמים וארץ שהיו ראשונים
 בפסוק לא מנן ואם תאמר הרי נכללו שמים וארץ בשש קצוות אם כן לא מנה
 בעל הספר הזה שש קצוות ראשונים ואם יש לך לומר כי אעפ"י שנבראו שמים
 וארץ ביום ראשון לא נברא הרקיע אלא בשני ובשלישי נראית היבשה ולאחר
 השלמת הכל וראייתו פנוי לעיני הכל אותו עת הוא מונה חתימת שש קצוות אם
 כן היאך איפשר לומר כן והלא י' דברים נבראו ביום ראשון ואם לא נבראו עדיין
 י' ספירות היאך היו הרברים חלוקים או נחשבים אם לא נבראו עדיין החשבונות
 ואם יש לך לומר כי היה הכל חלוק והשוב לפני בוראנו בעת שברא זה כולו
 ביום ראשון ואעפ"י שלא ברא עדיין מנין ואחר כך ברא החשבון בחתימת שש
 קצוות וכי מי הזקיננו לומר כל זה והיאך יכנס בדעת שלא ברא המקום בתחלה
 החשבון שהוא י' ספירות קודם שיברא י' דברות והני אמרי לך שלא איפשר לומר
 שהני י' ספירות נבראו שהרי נברא בהן אש ומצינו בפסחים בפירוש בפרק מקום
 שנהגו אלא חללה של גיהינם קודם שיברא העולם נבראת ואור דידה בשני בשבת
 ואור דידן במוצאי שבת ואם תאמר שזו הפרשה של בראשית אין בה מוקדם
 ומאוחר וכל זה אין מקומו להאריך ולפרש כאן והמקום ברחמיו יזכנו להתחיל
 בבראשית ולסיים הכל והוא ברחמיו יאיר עינינו ולבנו בכל ובוו הפרשה ושם יתפרש
 במקומה בעזרת הכורא מיהו באנו לכתוב קצת בכאן לעוני הדעת כי רוח אלהי'
 זה האמור כאן שהוא ראשון לי' ספירות שהוא רוח הקדש לא מצינו שנוכר ברייתו
 בתורה בפירוש כדרך נמי שלא מצינו שנוכר בפירוש בריית החיות והאופנים והשרפים
 והמלאכים בתורה אלא נזכרים כל אלו בכתובים ממילא משיקול הדעת וידענו
 שהבי"ה בורא הכל בראם שאין דבר בעולם בשמים ובארץ אלא ברוי ונוצר הוא
 והלא בורא הכל לבדו ב"ה שהוא בורא ויוצר ואין דומה לבריותיו בשום צד לכך
 אין בו דבר ברוי ונוצר אלא הוא בורא הכל וגם הפסוק נמי מעיד על כך אני ה'
 עושה כל וכת' נמי בכתובים המקרה במים עליותיו עושה מלאכיו רוחות וגו' ולכך
 ידענו שרוח הקדש שהוא כבוד ברוי ונוצר וכן האופנים והשרפים והמלאכים ברוים
 ונוצרים ולכך בעל זה הספר שהוא ס' יצירה פירש קצת מזה בחשבון עשר ספירות
 בלימה ואמר שהראשון היא רוח אלהים היים ברוך הוא כו'. וזה הרוח שהזכיר
 בפרשת בראשית ורוח אלהים מרחפת על פני המים הוא הרוח השני שנא' עליו
 כאן שתיים רוח מרוח חקק ואם בא אדם לומר לפי שקראו בזה הפסוק ורוח אלהים
 שיאמר על רוח הקדש הראשון לעשר ספירות לעניות דעתך לא יתכן זה ואין
 להאמר כך מכמה צדדין ואם תאמר לפי שקראו רוח אלהים הרי גם השמים נקראין
 שמי ה' כדכתי' מתחת שמי ה' וגם הארץ נקראת ארץ ה' כדכתי' ארץ ה' וכן
 כמה מכל דומיהן לפי שהוא בורא הכל ויתכן לכל שיקרא על שמו כשהוא דבר
 קדוש וגם הרוח מעולה על שאר שלש אמות לכך נקרא רוח אלהים ולכך אין לך
 לומר בזה אם אמר ורוח אלהים מרחפת מי הוא הרוח הראשון והשני נקראין רוח
 אלהים לפי שהוא בוראם ויוצרים שהוא ברא את הכל וכת' נמי ונחה עליו רוח
 ה' וכת' נמי רוח ה' אלהים עלי ומה מקראות כזה ברוח הקדש ולכך לעניות

דעתין זה שאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים על האויר הוא אומר שנאמר עליו בזה הספר רוח מרוח חקק ולכך מנה בעל זה הספר עשר ספירות כך הראשונה רוח הקדש והשנית האויר והשלשה מים והרביעית אש והזכיר נמי שברא מאש כבוד וחיות הקדש ואופנים ושרפי"ו זה הדבר השני שהזכיר יש עליו מחלקות ממקצת שמועות והנדות שאמרו שלא נבראו המלאכים בראשון אלא בשני וכן הרקיע ואשן של מלאכים בשני ואור דגיהנים בשני וכן נמי שש קצוות יש לנו לומר שלא נבראו אלא בשני והתמו בעת שהרקיע הרקיע ואם תאמר מפני שהזכיר בפרשת בראשית תחלה שמים וארץ ואח"כ רוח ומים מי שרוצה לפרש ולומר לדעתו כי כשברא הבורא ית"ש שמים וארץ ברא שמים וארץ ביהד ואויר ומים ואש לפי שהשמים והארץ איפשר להם בלא אויר ולכך מנה כאן בס' יצירה י ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים שהוא נברא תחלה לשמים ולארץ ולכל הבריות ואח"כ הזכיר רוח ומים ואש לפי שאמר כאן רוח מרוח חקק ומים מרוח אלו כי התימת שש קצוות בכלל בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ הן. וכיון שנברא כל החשבון שהוא י ספירות יש לנו להשב כמה דברים נבראו ביום ראשון חוץ מאלו ואעפ"י שכולם בכלל שמים וארץ הן מתחלקין לחשבונות רבות שהרי ששה קצוות מכלל שמים וארץ הן מתחלקין ולפי שחתם הבורא בשמו הגדול ית' לעד שש קצוות מנה בו בעל הספר עשר ספירות שהן השלמת ברית חשבון וכל בריה והשמועה האמורה בתחלת אין דורשין בא להודיע ענין אחר וחשבון דברים שנבראו ביום ראשון ולא לחשבון י ספירות וחלק בעל השמועה י דברים אלו לפי דעתו כי תהו ובהו מכלל שמים וארץ הן ומצאן כדרך הפסוק שמים וארץ ותהו ובהו ואור והושך ורוח ומים ומדת יום ומדת לילה ולעניות דעתין יש לנו להקשות לזה הפירוש שרצה מפרש זו לפרש שרצה לומר שאש של שמים היה זה האש המנוי ב" ספירות שמנוי ביום ראשון או אש אחד מכמה אשות שברא הבורא אם כן היה לימנות בזה השמועה של פרק אין דורשין ולומר אחד עשרה דברים נבראו ביום ראשון ולפיכך להוסיף בהן על העשרה אותו האש הנזכר כאן כדי שיהיו י"א דברים וכיון שלא אמרו כך משמע לדעת ההלכה שלא נברא שום אש ביום ראשון וכיון שמתקשין אלו שני הדברים זו הדבר של ס' יצירה עם של רבי יהודה אמי רב שבתחלת פרק אין דורשין שהיא עשרה דברים נבראו ביום ראשון כי יש לנו לומר בתחלה כי בודאי הספר הזה ס' יצירה הרי הזכירו ד"ל בתלמוד הלכות יצירה בכמה מקומות וגם זה הספר הרבה נוסחאות כתו' בהן שהוא קרוי על שם אברהם אבינו כמו שפירשנו לעיל כל זה מיהו יש לומר כי איפשר שעסק אברהם אבינו בימיו בהלכות יצירה ואיפשר שהיו אלו והיה מפרשם על בורים כי רוח הקדש שהיה משמש עד שיצאו מהם חכמות גדולות ונוראות או איפשר כי היו הלכות יצירה שלו או ארוכים או היו הלכות אחרים ולא אלו כן נמי יש לומר בהלכות יצירה שהיו עוסקין בהן רבנן חכמי התלמוד ואם באנו לומר כל זה שלא היה זה הספק אותן הלכות שהיו עוסקין בהן אברהם אבינו וחכמי התלמוד ד"ל הרי אנו דוחין ספר זה מהיותו עיקר אין ראוי לומר כך שאעפ"י שלא ניתן ספר זה ליכתב בכתב מתורה שבעל פה יש לנו לומר שאולי נתעסקו חכמים הקדמונים ז"ל בספר זה דור אחר דור עד שנתמעטו הלכותיו ופירושיהו ועיקריו מיהו זה שמסור היום בידנו והוא כתוב בכמה ספרים בכל גלות ישראל אין לנו לדחותו מלסמוך עליו וחובה עלינו לפרשו עד שנעמוד על אמתת

מה שנוכל ממנו ואם יתקשה ממנו דבר עם דבר הנזכר בתלמוד אם אותו דבר שנוכר בתלמוד הוא הלכה אם לא נדע לפרש זה דבר האמור בס' יצירה זה ולהעמידו על עיקר הדבר הנזכרת בתלמוד עדיין יש לנו לתלות ולומר שאין אנו יודעין פירוש הדבר להכריע בין שני הדברים ולהעמידן על דעת אחת מיהו אם נראה בפירוש דבר ממנו שסותר דבר האמור בתלמוד בתורת הלכה ואין לתלות לנו הדבר בספק שאין אנו יודעים פירושו כי נראה הוא לעין שסותר זה את זה בודאי וברור על התלמוד אנו סומכין ומניחים דברי הספר ואנו דוחים הדבר שנראה ממנו מחלוקת לדברי התלמוד כי התלמוד הוא קבלה ומסורת ביד ראשי ישיבות דור אחר דור מימי גלות יהויכין מלך יהודה ויהוואל הנביא שהיתה ישיבתן על גהר פרת והיה התלמוד מסור מידי הנביאים על פה מימי אותה ישיבה של גלות יהויכין ישיבה אחר ישיבה וחכמי דור אחר דור עד רב אשי ורבינא ובימיהם נסתם התלמוד ומסרוהו בסתימתו על פה כל ישיבה לישיבה וכל חכמי דור ודור מקצתו כתוב ומקצתו על פה מימי הראשונים ההם עד יצחק בר אחתיה דריש גלותא שהיה ערוך ומסור בידו והוא כתב התלמוד לגלות בני ספרד ולכך התלמוד הרי מוחזק וברור לכל גלות ישראל מן העתים ההם עד עתה עד שהוא מוחזק בידי כל ישראל ומקיים בידנו כתורה שבכתב ונביאים ואין אנו יכולים לראות ולומר כל זה בזה הספר הקרוי ס' הלכות יצירה ולכך כל דבר שמתקשה ממנו על ההלכה האמורה בתלמוד שאנו יודעים מכללי התלמוד המסור בידנו שהיא הלכה למעשה היינו דוחים דברי זה הספר וכל ספר אחר הכתוב בידנו מאלו הנוסחאות ומכיוצא בהן ומקיימין דברי התלמוד ואם מתקשה מזה הספר דבר לדבר האמור בתלמוד שאין הלכה למעשה אנו רואין הנכון בעינינו לענינת דעתין משתיהן ואוחזין אותן ודוחין את חבירו ומיהו כמה דאיפשר לאהדורי ולתרוצי ולפרש שיבואו שתיהן לדעת אחת הוא הראוי והנכון לעשות וגם יש לנו לפרש ולומר כי וודאי מסור בידנו משיקול הדעת וממקצת ההגדות כי לא נברא ביום ראשון כלום ופירוש כלום שום צורת מלאך ואופן ושרף לפי שלא נרקע הרקיע ביום ראשון אלא בשני ואעפ"י שנבראו ביום ראשון שמים וארץ ולכך נבראו בראשון בריות כמו המלאכים וזולתן שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לומר שאותן הבריות סיעו לבורא בהרקעת הרקיע וכל כתבי הקדש גם הם מעידים כדכתי' לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא ואומ' כה אמר בורא' יעקב ויוצרך ישראל ואומר כי כה אמר ה' בורא השמים וגו' ואומ' יוצר אור ובורא חשך ואו' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח וגו' ואומ' כה אמר האל ה' בורא השמים ונושיתם וגו' ואומ' אנכי ה' עושה כל נוסה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי ודרשו רז"ל על פסוק זה בבראשית רבה אמ' רבי הושעיא אימתי נבראו המלאכים ר' יוסי אומ' בשני נבראו ה"ד המקרה במים עליותיו וכתבי' עושה מלאכיו רוחות ר' חנינא אמ' בהמישי נבראו דכתי' ועוף יעופף על הארץ וכתבי' ובשמים יעופף ר' לולני בר' טיביוירוס בשם ר' יצחק בין על דעתיה דר' חנינא בין על דעתיה דר' יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום שלא תאמר מיכאל היה מוחזק בדרומו של רקיע ונבריא אל משמאלו והביה ממדר באמצעיתו אלא אנכי ה' עושה כל נוסה הארץ לבדי רוקע הארץ מאתי מי אתי כתיב לומר מי היה שותף עמי בכריתו של עולם ולכך לא נבראו ביום הראשון אלא ביום השני והיתה בריתם ביום השני עם הרקיע וכמו שאמ' דוד המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו עושה מלאכיו רוחות משרתיו

אש לוחט וכשם שאנו אומרים במלאכים שלא נבראו ביום ראשון אלא בשני מפני
 שדומה ברייתן ותארן לרקיע כדכתי' ונויתו כתרשיש ועיניו כלפיד אש וכת' נמי
 בענין החיות והאופנים ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא וגו' ודירתן
 נמי ברקיע ולכך נמי אדם לא נברא ביום ראשון שלא יאמרו המינין סייעו או מתחו
 בעשיית הרקיע כך לא נברא אלא אחר בריית כל בשר אשר בו רוח חיים מפני
 שברייתו ודעתו ותוארו משובה מכל בשר ומכל מקום כיון שדומה לבריות בשר ודם
 ומשובה מהם לכך נברא בששי לאחר ברייתן של כל בשר ודם שלא יאמרו המינין
 שמייע אדם בבריות של בשר ודם מפני שהוא דומה לבריות ומשובה מכולן ודירתו
 עמהן בארץ ואמרו רז"ל דומה לזה בסנהדרין בסוף פרק אחד דיני ממונות מפני
 מה נברא אדם בערב שבת שלא יהיו המינין אומרים שותף היה להב"ה במעשה
 בראשית ויש נמי לפרש ולומר כיון שלא נבראו המלאכים ביום ראשון מפני המינין
 שלא יאמרו כך אם עלה על איש לשאול ולומר אם כן רוח הקדש וכסא הכבוד
 למה נבראו ביום ראשון יבראו בשני שלא יאמרו המינין כך ויש לנו לתרץ ולומר
 כי רוח הקדש, וכסא הכבוד שהם כבוד לבורא הכל אין לחוש לזה שיטעו המינין
 ועוד כי רוח הקדש היה בדין שיברא קודם בריאת העולם מן הטעמים שפירשנו
 לעיל שהוא רוח חיים להחיות את הכל וכדאמר בזה הספר שמים רוח מרוח חקק
 ועוד שברוח ומים ואש ובשמים וארץ ואור וחשך ותהו ובהו ובאלו כולן לא יטעו
 המינין כמו שהיו טועין במלאכים שאע"פ שכל בריה שיש לה גוף וצורה אין גופן
 וצורתן כמו גופי המלאכים הרוחנים ולכך אין בטענה לטעות באלו כמו באלו ואעפ"י
 כן אין סוף לטעותיהן של רשעים שהרי להכעים טעו והטעו ותאלמנה שפתי שקר
 שעשו טעויות מחמה ולבנה והכוכבים ומולות שנבראו בשלישי וטעו נמי והשתחוו
 לשמים ולאור ולחשך ולרוח ולמים ולאש המקום ב"ה בנקמותו יאבד כל הטועים
 ההם טעולמו ויקים בימינו מקרא שכתוב ונשגב ה' לברו ביום ההוא ואומ' והיה ה'
 למלך על כל הארץ ביום ההוא וגו'. ואמור נמי בפרק ר' אליעזר בן הורקנוס בשני
 ברא הרקיע והמלאכים ואשו של בשר ודם ואשה של גיהינם והלא השמים וארץ
 נבראו ביום ראשון שני בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואיזהו רקיע
 שנברא ביום שני ר' אליעזר אומ' רקיע של ראשי החיות ארבע שני ודמות על
 ראשי החיה רקיע מאי טעמא כעין הקרח הנורא אלא כאבנים טובות ומרגליות והוא
 מאיר על כל השמים כנר שהוא בבית השמש הזה שהוא מאיר בנברותו בצהרים
 שנאמ' ונהורא עמיה שרי וכמו שהצדיקים עתידין להאיר לעתיד לבא שנא' והמשכילים
 יזהירו כוהר הרקיע ואילולי הוא הרקיע היה הרקיע נבלע מן המים שלמעלה ממנו
 מים ולמטה ממנו מים והוא מבדיל בין מים למים שני ויאמ' אלהים יהי רקיע בתוך
 המים ויהי מבדיל בין מים למים בין מים העליונים למים התחתונים ומלאכים
 שנבראו ביום השני כשהם נשלחים בדיבורו נעשים כרוחות וכשהם משרתים לפניו
 נעשים כאש שני עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט ואם יטעה אדם ויאמר
 ומנין לנו שנברא רוח הקדש וכסא הכבוד ביום ראשון קודם לכל מאן לימא לן
 שלא נבראו בשני בעת שנבראו אופנים ושרפים וכרובים והמלאכים ואשן שאם
 תאמר שהוצרך רוח הקדש ליבראות תחלה לכל מפני שמאותו הרוח הקול והדיבור
 נשמע למלאכים ולנביאים הרי עדיין בראשון לא נבראו מלאכים וגם אדם נמי לא
 נברא עד יום ששי ולא הוצרך יום ראשון לקול ודיבור ואמירת יהי אור שהיא

הכלל תשלום העשרה מאמרות אותן מאמרות אינן לא בקול ולא בדיבור אלא אמירת לשון גזירה וכגון עלייה במחשבה לפניו ודומיהן כמו שפירשנו לעיל ואם כן מנין לך שביום ראשון נבראו אלו שתייהן ותשובתך שמא שא"י זה לא מחכמה הוא אומ' כי משיקול הדעת ומדברי ר"ל אנו מוצאין זה משיקול הדעת כי וודאי מרוח הקדש יוצר חיים לכל וכמו שפירשנו לעיל כמה שאמור בזה הספר אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו כו' ואמרנו שרוח הקדש הזה נקרא שכינה והוא כבוד אלהינו ולכך בדין היה שיברא הכבוד תחלה לפי שאין מלך בלא כבוד היה בדין נמי ליבראות זה רוח תחלה לכל לחיות ממנו כל דבר ועוד כי בין לדברי ר"ל שאמרו " דברים נבראו ביום ראשון ורוח אחת מהן נבראתי" ורוח אלהים מרחפת על פני המים ואומר נמי בזה הספר שזה הרוח השני היה מן הרוח הראשון כמו שאמ' שתיים רוח מרוח הקק ואם תאמר אם כן למה לא הזכירו ר"ל רוח הקדש יש לנו לומר כי לא דברו חכמים בזה בפירוש כדי שלא יבאו בני אדם להרהר מה למעלה ודברים רבים מתוך זה ולכן היו מוסרים הדבר לתלמידיהם ולא חכמים בלחש ובצנעה בקבלה ולכך לא מנו רוח הקדש בכלל " דברים שנבראו ביום ראשון ולא מנו אחד עשר דברים וזה הספר בא והזכיר הדבר בפירוש לפי שהוא סתום מהרבה בני אדם ואנו כמו שהקדמנו לכך דברנו ופירשנו הדבר בדבר זה מפני המינים האלה תרבות אנשים הטאים שתיקנו רבותינו עליהם ברכת המינים לפי שנעשו הקדחה ברחובות והקדחתו תבשילין רבכים ולכך דברנו וכתבנו כל זה בפרהסיא ואמרנו עת לעשות לה' הפרו תורתך וכדי שיבחינו עמי הארץ ושאר כל הדרים בתוך המינין והוידוניהם הללו וידעו להשיב בדבר. ולכך בין לדברי ר"ל בין לדברי הספר הזה הרוח השני נברא ביום ראשון ומתוך הדבר למדנו בפירוש שהרוח הראשון הקדוש שנחקק זה הרוח השני ממנו וודאי נברא תחלה לשני וכסא הכבוד נמי יש לנו לומר משיקול הדעת כי וודאי בדין היה שיברא כסא הכבוד לכבוד קודם הכל וכמו כן היו רואים המלאכים והנביאים במראותיהן כאלו רואים דמות כסא וכאלו עליו דמות כבוד וכאילו האופנים והחיות נושאים אותו והכבוד וכסא הכבוד טעם אחת להן שהן האותות שהמקום מראה לנביאים והזכירו נמי ר"ל בהיה שמעתא דפסחיים בפרק מקום שנהנו בשבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם וכסא הכבוד אחת מהן וכבר פירשנו כל זה לעיל מיהו פירוש קודם שנברא העולם מכמה פנים ואם תאמר כאן נמי כיון שהזכירו ר"ל דברים שנבראו קודם שנברא העולם למה לא הזכירו רוח הקדש שהוא הדיבור אתרין לך שכן הזהירוהו כאן שכיון שאמרו כסא הכבוד בכלל שפירושו דמות כסא ועליו דמות כבוד והדבר אחד שזה כלו נברא להודיע ייחודו של הכורא יתרום לעד ולהיות אותות לנביאים כדי שידעו ויכירו שהדיבור והמצוה בא אלהים מן הבורא ופירוש נבראו קודם שיברא העולם לא נתכונו רבותינו לומר קודם ממש אלא הן קודם בטעמם שמפני טעמם נבראו כל הנבראות וכמו שפירשנו נמי ונחזור לפרש ולומר על מה שהקשינו לעיל על האש שלא מצאוהו רבותינו בהני עשרה דברים שנבראו ביום ראשון ולא מנו אחד עשר ומשם נראה מדבריהם שלא נברא שום אש ביום ראשון וסיוע מדברי מה שכתבנו לעיל מפרקי ר' אליעזר בשני ברא רקיע ומלאכים ואשו של בשר ודם ואשה של גיהינם וזו אשה של בשר ודם האמור כאן לא ידענו על איזה מהם הוא אומר שאם אמר על אור דידן אין דבריו עיקר שהוא מתקשה על דברי ר"ל שאמרו

בפרק מקום שנהגו הללה של גיהנם קודם שיברא העולם ופירוש קודם לא בממש
אלא בטעם כמו שפירשנו לעיל פעמים שלש עם נבר ופירוש בטעם שהיה ברין
שיברא גן עדן וגיהנם גן עדן לקיבול שכר הצדיקים וגיהנם לדין נקמתן של
רשעים וכיון שתירצו שם בסוף ההלכה כן הללה קודם שיברא העולם אור רידה
בשני בשבת וכדנתיא ר' יוסי אומר אור שברא הביה בשני בשבת אין לה כבייה
עולמית שני ויצאו וראו בפני האנשים וגו' ואשם לא תכבה ואמר ר' כנאה מפני
מה לא נאמר כי טוב בשני מפני שנברא בו אור של גיהנם. ואמ' ר' אלעזר אעפ"כ
חזר וכללו בששי שני וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואור דידן
עלה במחשבה לבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן
הב"ה בינה באדם מעין דוגמא של מעלה והביא שתי אבנים וטחנן זה בזה ויצא
מהן אור והביא שתי בהמות והרכיבן זו על זו ויצא מהן פרד רבן שמעון בן
גמליאל אומר פרד בימי ענה היה דורשי חמדות אמרו לפי שענה היה פסול והביא
פסולין לעולם ויש לנו לפרש נמי לעניות דעתין בזה ההלכה מה שאמר ולא נברא
עד מוצאי שבת וכן יש בריה או היתה בריה חדשה בעולם שלא נבראת בערב
שבת בין השמשות וגם כל העתידות להתחדש בדורות העתידות ולבא כמו עשר
הדברים שהם באר מן וקשת וכתב ומכתב והלוחות וקברו של משה רבנו ומערה
שעמד בה משה רבנו ואליהו ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את
הרשעים כל אלו נבראו ערב שבת בין השמשות לפי שלא נבראת בריה חדשה
לאחר ו' ימי המעשה אלא פרות ורבות ומוציאין פירותיהן ואם כי היכי קאמר ואור
דין במוצאי שבת אלא וודאי הכי פירושו מה שסיברו חכמים לומר בזה ההלכה
אור דידן עלה במחשבה ליבראות בערב שבת כו' ופירוש הדבר שעלה במחשבה
לפי הכוונת יתרום לעד אלתר הוא בריו ונעשה כמו שכתבנו לעיל מדברי רבנו
סעדיה ד"ל וכן אמרו כל בעלי האמונה כי הכל בריו במאמר או ברוח או ברצון או
באהבה כאשר אבו ורצונם בכל זה כי הכל בראו הבורא בלא יניעה ולא עוזר ולא
דבר שהוא דומה לעוזר. ולכך כיון שאמרו ד"ל בכאן עלה במחשבה להבראות
הרי נברא ונעשה מיד בערב שבת וכך גזר המקום שלא יגלה הדבר עד מוצאי
שבת שנתן המקום בינה באדם והוציאו מן האבנים ואותו עת והלאה אנו מוציאים
את האש מן האבנים בעת שאנו צריכין והרי שלא היה האש בריה חדשה במוצאי
שבת אלא בערב שבת בעת שעלה במחשבה ליבראות נשלם ברייתו בעיש. ופי'
לא נברא עד מוצאי שבת שלא נתגלה ברייתו ולא עשו האבנים אותו הפרי ולא
יצא מהן עד שטחנן אדם בחכמה יתירה שניתנה לו והוציאו מן האבנים במוצאי
שבת ואיפשר שהיה טעם הדבר לפי שאדם לאחר שנברא לא ראה לילה שתהיה
מותרת בעשיית מלאכה ונתן הבינה כדי שיעשה במוצאי שבת לקבוע לנו מצוה
במוצאי שבת בנר והוא זה הענין כמו עשרה דברים שהזכרנו שהן פי הארץ כו'
שנבראו בערב שבת בין השמשות ולא נראה מיום ברייתן אלא בכל דור ודור כומנן
אלא שהוצרכו מפני ישראל והצדיקים להעשות ולהראות באותו עת וכן הפרד נמי
כזה הענין והיווק פיר' זה דברי רבן שמעון בן גמליאל ודברי דורשי חמדות שאמרו
שפרד בימי ענה היה והרי הפרד נברא בין השמשות כמו שהקדמנו ואמרו בתהלת
המלאכה ר' נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד נבראו בין השמשות אבל
מה שמתקשה עלינו בפירוש זה למה אמר' בעשר דברים שנבראו בין השמשות

ואעפ"כ לא נבראו ולא נראו בעולם אלא בעיתן ובשעתן להיות הידושיין וכמו אותות וכן האור הזכירו ואמר עלה במחשבה ליבראות ולא נברא עד מוצאי שבת שנתן המקום בינה יתירה באדם והוציאו מן האבנים ואמ' בפירוש ולא נברא ולא הובא לנו תירוץ ופירוש ברור מיהו יש לנו לומר שזהו קצת תירוץ לפי שהשוה אור לספר ואמ' שנתן המקום בינה יתירה באדם והוציאו שתייהן ואמרו בפרד בתחלה בהלכה והזכירו בו בריה ממש כדברי ר' נחמיה משום ר' מאיר ואם תאמר כי הוא פרי מפרי ואינו בריה אלא הבהמות הם פרים ורבים מכל מקום זו היתה הבינה היתירה שנתן המקום שידע להרכיב השני מינים שיצא מהן פרד והבין בנינה יתירה מאי זה בהמות יצא הפרד וכן האבנים תולדת האש שהיה בתוכן הרי בראו הבורא מקודם ונתגלה הבריה במוצאי שבת ויש לתרץ תירוץ אחר למה הזכיר באור לכדו שעלה במחשבה ליבראות ובכל העשרה דברים כגון באר ומן כו' הזכיר שנבראו ממש לפי שיש לומר כולן שויין שכלן נגמרה ברייתן עד סוף בין השמשות לערב שבת וזה שאמ' באור לכדו עלה במחשבה ליבראות באו רז"ל להודיע לכל בעלי תבונה שילמדו מכאן שכל שנוור הבורא בעליית מחשבה לפניו הרי נברא הוא לאלתר שמשחבתו הוא הבריאה כמו שהקדמנו לעיל ויש לנו עוד קושיא אחרת לשאול ולומר כיון שנבראו האבנים מקודם היאך נוכל לומר זה שהרי וודאי הכח שברא המקום באבנים וכל כחי ותולדותם ושרשם הכל נברא באבנים בעת שנבראו ולא הוסיפו כח ולא נחסרו ואם כן היכי קאמר שאור דידן עלה במחשבה ליבראות בערב שבת והרי היה כחו ותולדתו ברוי באבנים מקודם ואין ברור לנו תירוץ לזו הקושיא אלא אם כן לומר שאמרו רז"ל אור דידן בערב שבת שהוא כמו דבר סתום וכמו דמיון שרצו לומר שכיון שבא ע"ש בין השמשות הכל היה ברוי כלומר שכל צרכי העולם כיון שבא ע"ש בין השמשות ברוים הם ואע"פ שלא יגלה מעשיהם עד הדורות שהיו בהן וכן האש והפרד עד שהוציא אדם במוצאי שבת ופ"י דמיון זה כלומר דרך ארץ שכל אדם מישראל שיש לו לעשות מלאכה ימהר ויעשה בששת ימי המעשה ואם בא ע"ש בין השמשות ימהר וישלים הכל קודם שיחשך השמש מפני השבת וכשרואה שרוצה להיות שקיעת החמה יגביה ידו מן המלאכה ומניח אותו לאלתר וזה שאנו אומרי' במלאכות שהן לצורך השבת כגון הדלקת הנר וצרכי המאכל וכמפרש לקמן זה כולו בשבת מענין בין השמשות וספק השיכה ספק לא השיכה אבל ספק שאר מלאכות מבערב יום גדול צריך אדם לפרוש מהן מפני כבוד השבת וכיון שהשיכה צריכין כל א' וא' מישראל לשבות כאילו כל מלאכתו עשויה וכדכתי' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך כלומר שבות כאילו כל מלאכתך עשויה שאין לך מחשבה ולא שום עצב ולא שום חשש מכל מלאכה אלא שיוכר את השבת ויתענג בלא שום מחשבה ואולי עבור זה הדמיון הזכירו רז"ל עשרה דברי' נבראו ע"ש בין השמשות כלומר שלימדה תורה דרך ארץ במשל ודמיון כביכול שהבורא יתרום לעד הכתיב על עצמו כאלו ברא עולמו בששת ימי המעשה ונח בשביעי וכאלו ע"ש בין השמשות בדמיון כאלו במהירות השלים כל מלאכתו וכדמיון וירכב על כרוב ויעף ללמד דרך ארץ לבני ישראל עבדיו העתידין לצאת מאדם שימהרו ויעשו מלאכתן במהירות בערב שבת וישלימו מעשיהן קודם בין השמשות וישבתו כאלו כל מלאכתן נעשית ובהתיא דאומר בבבא קמא דנויקין בפרק המניח את הכר תניא איסי בן יהודה אומ'

רין חייב מפני שהוא משונה ומורה איסי בע"ש בין השמשות שהוא פטור מפני
 שהוא רין ברשות אמ' ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ומאי ברשות איכא כדר'
 יוחנן דאמר נצא לקראת כלה מלכתא כלו' שימהר אדם וישלים הפציו מבעוד יום
 ובין השמשות ירוין לקראת השבת ואולי כי איפשר מפני דמיון זה אמרו ר"ל
 עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות ואיפשר שנבראו בין השמשות ממש ללמד
 דרך ארץ זה שאמרנו אי איפשר שנבראו כל השבוע מקודם ובאו רבותינו והזכירו
 ואמרו בע"ש בין השמשות ללמד ממנו דמיון זה שאמרנו ולהאי סברא הכי פירוש
 בין השמשות כלומר כיון שבא בין השמשות הכל היה כרוי מקודם ולא הזכירו בין
 השמשות אלא לעת סוף זמן הבריאה ולדמיון שאמר ללמד דרך ארץ של כבוד השבת
 למהר וליתנם בו במהירות ולזה הדעת יש קצת תירוץ לזו הקושיא שאמרנו בבריאת האור
 לא נוכל לומר זה שלא הזכירו בו ר"ל ע"ש בין השמשות אלא אמרו בפירוש לתירוץ
 קושיא אלא אור דידן עלה במחשבה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מ"ש הילכך מסתפקא
 לן האי מילתא וכיון שהקדמנו וכתבנו כל אלו הדברי' והראיות לעניות דעתנו באנו
 לכתוב ולפרש מה מתקשה לנו בדבר האש והיאך מתקשה דברי ספר יצירה זה
 בדבר זה עם ההלכה וגם דבר שכתבנו לעיל האמור בפרק ר' אליעזר ואשו של
 בשר ודם מתקשה עם ההלכה ועם דברי הספר הזה ואין אנו יודעים אש אחר לבשר
 ודם אלא אור דידן ואם באת לומר כי אשו של בשר ודם האמור בזה הפרק
 הנוכר על שם ר' אליעזר הוא אש של עצמות הזכור בהלכה שבסוף פרק שבעת
 ימים קודם יום הכפורים שהזכירו רבותינו עליו שותה ואינה אוכלת דחולים והוא
 אשו של בשר ודם אם כן היאך נברא זה האש בשני שאש זה בכח וחלישות
 האדם ותולדותיו נברא עם האדם ואדם לא נברא אלא עד ערב שבת הילכך אין
 אנו יכולין לומר פירוש זה האמור ואשו של בשר ודם אלא על אור דידן ואם כן
 מתקשה דבר זה עם ההלכה וגם דברי ס' יצירה עם ההלכה שכן אומר שבשני
 נברא אשו של בשר ודם וההלכה אמ' אור דידן עלה במחשבה ליבראות בערב
 שבת כו' וגם מתקשה דבר זה עם מה שאמור בהלכות יצירה כי כאן אמר שאשו
 של בשר ודם נברא בשני ובהלכו' יצירה אמ' ארבע אש ומים חקק וחצב בה כסא
 הכבוד ואופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת משלשתן ייסד מיעוטו שני
 עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לזהם דמשמע מכאן דהאש בראשון נברא וגם
 מתקשה ההלכה עם דבר זה של הל' יצירה כי ההלכה שבפרק אין דורשין לא
 הזכירו אש בדברים שנבראו ביום ראשון וגם בהלכה האחרת שבפסחים אמר' שאש
 של גיהנם נברא בשני ואור דידן עלה במחשבה ליבראות בע"ש וכאן אמ' בהל'
 יצירה ארבע אש ומים חקק וחצב כסא הכבוד וחיות הקדש כו' וכיון שמתקשין אלו
 הדברים כולן זה הדבר צריך עיון וגם בפ' אין דורשין עצמו דקאמר בו התיא
 שמעתא דעשרה דברי' נבראו ביום ראשון ולא הזכיר בה אש דמשמע דלא נברא
 אש בראשון קאמר בתי' היא שמעתא מאי שמים אמ' ר' יוסי ברי' חנינא ששם
 מים במתניתא תנא הביא הב"ה אש ומים וטרפן זה בזה ועשה מהן שמים ויש מי
 שרוצה לומר שזה שמים שהוא של אש ומים על הרקיע הוא אומר שנברא בשני
 ובשני בוודאי נברא הרקיע ואש של מלאכים ואש של גיהנם ויש נמי מי שאומ'
 כי זה שנברא בשני הוא הרקיע וכיום הראשון שמים וארץ וגם השמים שנבראו
 בראשון הם של אש ולדברי אלו נמצא שהאש נברא בראשון ובדברי הל' יצירה

וגם קצת מבעלי המחקר אמרו שצוה המקום ונבראת בריה מעורבת מרוח ומים ואש וצוה שתהא מדת האש קלה מכולן ועולה למעלה ומדת האש הם ויבש והוא קל משלשתן והרוח שהוא האויר ממוצע ועומד בנתים והוא קל ביותר מן המים וכבר יותר מן האש ומדת הרוח הם ורטוב ומדת המים כבדה משלשתן ומדת המים קל ורטוב ולכך צוה המקום בכרייתן שתהא מדתן כך וצוון על כך וברא הבורא מאלו השלש מדות מקובצת מרוח ומים ואש ויירד המים למטה ובמצות הבורא הקפיא ממנו העפר ונותר המים לימים ונהרות מכל מקום יום ראשון הקפיאן לתהו ובהו ויום שלישי צוה להראות היבשה ועלה האש לשמים למעלה ונותר הרוח שהוא האויר משוקל ביניהם ומכריע בנתים ולסברה זו של בעלי המחקר נמצא שהאש נברא ביום ראשון ואחרים מבעלי המחקר וגם הרבה מן המפרשים הלוקים על זו הסברה ורבנו סעדיה גאון ז"ל כתב הכי בפרשת בראשית וכן אילו שאלנו שואל למה לא זכר בריאת האש נשיבהו ונאמר אם שאל בשביל אש הרקיע כבר זכר אותה בכריאת השמים ואם שאלתך בשביל אש הטמונה בחלקי הארץ כמו האבן והמים והעפר והעצים והדומה להן הנה הכתוב הואיל וזכר לנו בריאת נושאייהם לא הוצרכו להזכיר בריאתה בעצמה וכן המאמר במים אם לא כתב בריאתו היתה כתיבתו על כתיבת נושאו ולא היינו צריכין לכתבו לפי שהיא זבה קלושה לא תעמוד בעצמה ולא הוברר מדבריו אלו של גאון ז"ל אם היתה הראשון באש אם לאו וכיון שלא הוברר לנו מדבריו באנו לכתוב לעניות דעתין מה שנוכל בדבר זה הוי יודע כי וודאי חובה עלינו לפרש ולהשוות כל הדברים בין לדברי הלכו יצירה בין לדברי רז"ל בין ההגדות שנמצא שנוכל להשוות לפי כחנו כדי שיצאו כולן לדברי העקר ולכך באנו להקדים ולפרש הדבר לעניות דעתנו שזה שאמרו רז"ל בסדר יומא בסוף פרק ראשון שש אשות הן יש לנו לומר שהראשון שהוא אש של שכינה אין ממנו מינין הרבה כי לא ברא הבורא כה בכל שאר האשות כמו שברא כה באש של שכינה ולולי שאנו מוצאין שאמר כאן בהלכו יצירה ארבע אש ומים חקק וחצב ב"ה כסא הכבוד והיות הקדש בו היינו אומרי כי אש של כסא הכבוד הוא ממיין אש של שכינה אבל אין ממנו שאר מינין וכך היה עני דעתנו נוטה אבל כיון שנמצא בזה הספר כי האש שנברא ממנו כסא הכבוד נחקק מן המים אין כה בדעתנו כיון שאנו מוצאים לדעתנו סיוע מדברי חכמים לעמוד בפני דבר זה הספר ואע"פ שמנו רז"ל כסא כבוד בו דברים שנבראו קודם שיברא העולם ופירוש קודם כמו שפירשנו לעיל לפירוש שפירשנו לא נוכל לרחות מאותו דבר דברי זה הספר אבל החמשה אשות הנותרות הוכיחה ההלכה יש לכל א' מהן מינין הרבה ופי' מינין בכאן כמו תולדות שהאב חמור מהן והתולדות קלים מהן והן ממינין והם החמשה אש דוחה אש והוא אשו של גבריאל שבראו המקום וברא בו כה לרחות אש אחר של מלאכים ואיפשר משיקול הדעת כי יש כמה מלאכים שאיפשר שהן מאש אותו המין כמו תולדה לאב וזה שמלאו לבו לומר כי בכל אש מינין הרבה אחר כמו תולדת לפי שאר הלכה דבסוף פרק שבעת ימים לא הזכיר בה אלא שיש האשות ואנו מוצאין יותר שהרי אש של מים ורקיעים לא הזכיר שם וגם האור של גיהינם שאמרו רבותינו שנברא בשני בשבת כמו אשן של מלאכים לא הזכיר שם וגם אש של מלאכים לא הזכיר שם אלא אותו של גבריאל לבד ומכאן יש לנו לומר שזה שמנו רז"ל אלו האשות איפשר לומר שמנו האשות

ששה אבל מיניהן הם יותר הרבה וכמה אלף אלפים ורבי רבבות מלאכים שאין
אשותיהם דומין זה לזה והמלאכים נבראו בשני וכן אש של גיהנם שאין לה
כביית עולמית נבראת בשני ואין ברור לנו מאיזה מין אש של גיהנם ובמדרש
ד' תנחומא בענין פטירת משה קאמר בעת ששלח ה'יה' לסמאל ליטול נשמתו
של משה רבנו ולא היה יכולת ביד סמאל ליטלה מפני שברא ה'יה' כח של משה
לעמוד בפני סמאל כמו שאמר בפני מלאך חמה בהר לאחר מתן תורה כשירד מן
ההר וכתב ר' תנחומא בענין זה של פטירת משה רבנו שיצא הדיבור מלפני ה'יה'
ואמ' לו לסמאל רשע רשע מאש של גיהנם נבראת ולאש של גיהנם אתה חוזר
כו' ונראית שם כי אשו של סמאל היא מאשו של גיהנם נברא וזה נמי האמור
בשמועה אוכלת ושותה דאליהו וזכור לטוב אוכלת לחים כיבשים דמערכה ומשמע
מינה דזה גדול מזה ואע"פ שיש מי שרוצה לפרש שאלו הששה אשות שמנה
בהלכה זו שמונה אותן דרך אכילתן ושתינתן ולא חששנו להזכיר דבריו אבל אנו
לעניות דעתין מתחוי לן שמעה בהלכות זו שש אשות הללו מלמטה למעלה
שמתחיל בקטן ואחריו קשה ממנו ואחריו גדול ממנו וכן מונה כולן מנה בתחלה
אש שלנו שהיא פחות מכולן שהוא אוכל ואינו שותה ופיר' אוכל ששורף הוא
כל דבר יבש והלה מכבה אותו כגון המים וזולתו אבל אם תשים דבר הלה בכלי
כגון דבר קשה שיעמוד בפני המים ולא יזוב עליו הרי האש מחממו ומדעדעו כגון
שכתוב מים תבער אש וממעיטו עד ששותה חמימותו כל אותן המים וזה מפני
הכלי הוא אבל המים זכ מכבה את האש ומנה אחר כך אש של חולים שחמור
ממנו וכדגרסינן בנדרים בפ' אין בין מורד הנאה אמ' ר' אליהו נדרי אמר ר' חייא
בר אבא גדול נס שנעשה להולה יותר מן הנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה
שזה אש של הדיוט והכל יכולין לכבותה ושל חולה אש של שמים ואין מי
שיוכל לכבותה וזה לאש של חולים שותה ואינה אוכלת ויש אוכלת ושותה דאליהו
זכור לטוב שירדה לו אש מן השמים שאוכלת ושותה וזה חמור מאש של חולים
שכיון שאין המים יכולין לכבותו ואין מי שיכול לכבותו והוא שורף כל דבר הרי
וודאי חמור מאש של חולים ויש אש אוכלת לחים כיבשים דמערכה דאמר מר
אוכלת לחין כיבשים וזה לעניות דעתין כיון שמנאו באחרונה כדרך האחרים וודאי
חמור הוא אותו האש שירד מן השמים בימי משה רבנו ובימי שלמה משל אליהו
שזה של אליהו יורד בחויץ וזה ירד במקדש ואע"פ שנס גדול נעשה בשל אליהו
וקידוש שמו של ה'יה' יש לומר מן הדעת כי מקום המקדש שהיה קדושת עולמים
חמור ממנו ואע"פ שלא ראינו דבר זה מרב ולא שמענו כך עוני דעתנו נוטה ואם
תימצוי לומר של אליהו חמור ששתה המים ואכל העצים והאבנים אל יחשב אדם
עלינו עון בדבר הזה כי ה' הטוב יכפר בעד שכיון שאנו מוצאים ממי ללמוד מוטב
לנו לעניות דעתנו לכתוב מה שנוכל ולהרבות דברים כמו שמנהגנו בכל מה שנוכל
שיבואו דורות הבאים ויוסיפו לקח וזוה נמי לא ראינו פירוש מבואר שאמ' אוכלת
לחים כיבשים דמערכה וכי של אליהו לא היה אוכל לחים כיבשים וכי האש שמלחך
המים ושותהו הרי וודאי כל לחים שאין לה יותר מן המים ואם כן של אליהו
אוכל ושותה ואוכל לחים כיבשים ושל מערכה אינו שותה אלא אוכל לחים כיבשים
לבדו נמצא חמור של אליהו משל מערכה אם כן לימא של מערכה תחלה ואחר
כך של אליהו וכדרך שמנה בכל האחרים מקל לחמור ומדלא עבר הכי שמע מינה

של מערכה חמור ועוד נוכל לראות מן השמועה כי אותו של מערכה חמור שהרי הגשמים לא היו יכולים לכבות אותו כהיה דגרסי' במס' יומא מעולם לא כבו גשמים אש של מערכה ועוד משיקול הדעת נראה שירד למה רבנו ולכל ישראל ועוד ירד לשלמה בבית עולמים ובעת בנין הבית שהיה שמה לפני המקום כיום שנברא בו שמים וארץ ובימי אליהו אע"פ שהיה חשוב אליהו זכור לטוב ומעלתו לפני המקום גדולה למעלה למעלה מכל מקום חויץ למקדש היה בישראל בימי אחאב לא היה דידן יפה ולהא סברא דידן אם כן מה פירוש אוכלת לחים כיבשים אין ברור לנו פי' יפה ואיפשר לומר אוכלת לחים כיבשים כל עת וכל יום וגם מצינו שהיה אוכל הרבה בשעה אחת שהרי זבה שלמה ביום אחד זבה השלמים בקר שנים ועשרים אלף וצאן מאה ועשרים אלף דוחה אש דגבריאול והוא חמור וגדול מכל הארבעה אשות שהזכרנו וטעם הרבר שגבריאול הוא שר של אש ונמפרש בערב פסחים אמר לו גבריאול אני שר של אש אוכלת אש דשבינה שהוא הכבוד והוא ברור מכל שאר היצורים. וכיון שיצא לנו מכל זה המפרש לעיל כי יש שם מינין אחרים של אש איפשר לנו לומר כי מין אחר של אש נברא ביום ראשון חויץ מאור דידן ואור דגיהנם. ועל אותו האש יש לומר שהוא אש של שמים וארץ ואיפשר לומר נמי שממנו היה אור דידן לדברי הילכות יצירה שאמר אש ממים חקק אם באת לפרש ולומר שזה היה אש שנברא ביום שני והוא חויץ מאור של גיהנם והוא ממין שברא המקום שהרקיע ממנו הרקיע שהיה בשני ושנבראו ממנו המלאכים מפני שהוא אומ' כאן אש ממים חקק ונחצבו ממנו המלאכים ובודאי המלאכים ביום שני נבראו. היאך תאמר זה והרי כסא הכבוד ביום ראשון אנו חושבין שנברא מפני שנוכר בהלכה בשבעה דברים שקדמו קודם שיברא העולם וכיון שכן הרי אמור כאן בוו הפסקא אש ממים חקק וחצב בה כסא הכבוד וחיות הקודש ואופנים ושרפים ומלאכי השרת וכיון שכן הוא אין לנו לומר בפירוש פסקא זו אש ממים חקק אלא שנברא אותו האש ביום ראשון נבראו ביחד עם בריאת שמים וארץ. ומאותו האש ברא המקום ביום ראשון כסא הכבוד וביום שני נמי ברא מאותו אש הרקיע וחיות הקדש ואופנים ושרפים ומלאכים ובודאי אותו אש ביום ראשון נברא שמשלש האמות שהן רוח ומים ואש הן ואם תרצה לומר נמי על החתימת השש קצוות שהיו ביום ראשון תאמר על השמים וארץ שנבראו ביום הראשון ואם תרצה לומר שעל חתימת הרקיעים הוא אומר שש קצוות אלו תימני אותם ביום השני שהורקע הרקיע ואין בכך כלום שאע"פ שלא נבראו עשר ספירות ביום ראשון מה לנו בכך ואם תאמר על עשר דברים שמנו רבותינו בפי' אין דורשין שמנו רבותינו ביום הראשון אותן עשר דברים נבראו ביום הראשון והיו נחלקין לפני בוראנו בחשבון ואע"פ שלא נברא החשבון מפני שהכל לפני בוראנו עד שלא נברא כאלו נברא ועכשיו לאחר שנברא החשבון גם אנו מונין אותן בחשבון ולזה הפירוש לא תתקשה לנו ההלכה עם מה שאמור בהלכות יצירה ונתתין הכל בלי קושיא פסקא שלש מים מרוח חקק וחצב בה תהו ובהו רפש וטיט חקקן כמין ערוגה הציבן כמין חומה סיבבן כמין מעויבה שכש מים מרוח חקק פי' השלישי לעשר ספירות הוא המים שנחקק מן הרוח השני וחצב מן המים תהו ובהו רפש וטיט הציבן כמין חומה וסיבבן כמין מעויבה גם פסקא זו יש בו דברים שנבראו ביום ראשון ויש בו דברים שנבראו ביום שני כי מן המים היה תהו

ובהו והן מן עשר דברים שנבראו בראשונה כדכתי' והארץ היתה תהו ובהו והאמור
 סיבבן כמין מעויבה וודאי היה זה בשני שהרקיע הרקיע והוא כמין מעויבה וזה
 אין עלינו בכך כי המים וודאי נבראו ביום ראשון ומפרש בפסוקא זו הדברים
 שנעשו מן המים ומהם ביום הראשון ומהם ביום השני והאמור בכאן רפש וטיט
 יש מי שרוצה לפרש שהמים נעשו רפש וטיט ביום הראשון ועמד אותו הרפש
 וטיט עד יום שלישי שצוה הבורא יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה
 היבשה. ויש מי שרוצה לפרש שביום שלישי נעשו רפש וטיט ונברל המים מהם
 ונראית היבשה ולעניות דעתין זה אינו נראה כך דאם איתא דהכי הוא היה לך
 לחשוב דברים של יום ראשון ויום שני ויום שלישי והוא מנה יום אחד ויום ג'
 ויום ב' לדעת זה והוא שלא כסדרן והני אמר לך שמנה המים מה שנעשה מהן
 ביום א' ומה שנעשה מהם ביום ג' ואחר מנה מן הארץ שהיה עולם כולו שנחלקו
 המים כמין ערוגה בין ביום א' בין בבי' והוצבו כמין חומה וסיבבן כמין מעויבה
 בשני שהורקע הרקיע עליהן וכדכתי' המקרה במים עליותיו כי העליה היא שיש
 בה מעויבה ויש מי שמפרש פסוקא זו הכי מים מרוח חקק כו' פי' כי בעת שברא
 הבורא עולמו כך בראו שהיה הכל קודם שיברא כלום אלא הבורא לבדו מקדם
 לאין תכלית ראשון עד לא כל ראשון וראשית שברא בו רוח הקדש כמו שהקדמנו
 לעיל ואחר כך ברא רוח פחות מאותו הרוח הראשון וזהו הרוח השני שבראו בריה
 מעורבת היאך כי צוה המקום ונבראת בריה מעורבת רוח ומים ואש וברא מדת
 האש קלה ומדת הרוח ממוצעת ומדת המים כבירה מכולן וצוה שירדו המים למטה
 וברא מהם תהו ובהו רפש וטיט ונגלה מאותו הארץ ביום שלישי אבל ביום ראשון
 נבראת זו הבריה כאחד שעלה האש למעלה ונברא ממנו השמים וביום שני הרקיע
 ממנו הרקיע ונבראו ממנה המלאכים ועמד הרוח ממוצע בינתיים כדכתי' ורוח אלהים
 מרחפת על פני המים ונתן בו המקום כח לרחף ולגנדגד והוא המעמיד המים על
 פני הארץ וירדו המים למטה כמדתן הכבירה ונעשה מהן תהו ובהו רפש וטיט
 וכך נברא העולם כולו כאחד וזהו פירוש מים מרוח חקק צוה המקום ונחלקו המים
 מן הרוח והורידן למטה וצוה למים והקפיאו זהו וזהו בהו כדכתי' ונטה עליו קו
 תהו ואבני בהו נמצא כשנקפאו המים ונעשו בהו נשאר סביבותיהם קו תהו ונמצא
 בריאת תהו קודמת לבהו ולכך כתיב והארץ היתה תהו ובהו וכתי' נמי ונטה עליו
 קו תהו ואבני בהו וזו היא אבנים המפולמות בתהום כדכתי' או מי יראה אבן פנתה
 עירבה במים ונעשו רפש והקפיאו ונעשו טיט רחף הרוח עליהן ונתגלו המים לכאן ולכאן
 ונראית יבשה בעת שצוה לה המקום על כך והוא ביום שלישי כדכתיב ביה ותראה
 היבשה נמצאת האדמה נבראת מוז האבן המוקפת לשלג וזו היא שכתוב כי לשלג
 יאמר הוי ארץ חקקן כמו ערוגה לרפש וטיט וזו היא האדמה הציב סביבותיה המים
 כמין חומה סיבב המים באויר כמין מעויבה נמצא אחת סובבת להברתה ואם תרצה
 לברוק מדות הללו של המים והרוח והעפר קח כלי זכוכית לבנה ושים בה עפר
 ומים ורוח שיכנס שם מאליו וסבבנה בדרך בכח הרבה ותראה מבחוץ העפר מתוך
 והמים סביב והאויר סביבותיו למים ואם היה איפשר להכניס שם אש היה סובב
 גם האויר ויש מפרשים הציבן כמין חומה המים שהן חומה לעולם וגבוהין על הארץ
 סבבן כמין מעויבה המים המכסים פני הארץ ומן הדין היה שהמים יסביב הארץ
 כלו סביב כרי שלא יראה ממנה כלום והביה צוה והוציאה מדין מדתה כרי

שתראה היבשה לרור שם בני אדם ואמור נמי באגדתא שהמים נבהן לשטוף את העולם ואסמכו ודרשו כמה דרשו כמה דרשות מהאי קרא הקורא למי הים וגו' וכת' אשר שמת חוק גבול ים וגו' וכת' ער פה תבא ולא תוסף ואמ' רבינו סעדיה נאון בפירוש בראשית והרוח כשהיא שומרת האמות כמתכנתם קרא אותם רוח אלהים וביאור שמורה שלא יזובו המים מעל הארץ וישפכו הוא מפורש ואמר בו הכתוב ואשבר עלי חקי ואשים בריח ודלתים פיר' שהוא שם אותה חובטת את המים על הארץ ואמ' כיוצא בו חק חג וגו'. ואין הרוח מעמדת את המים לבדם אך גם הארץ ככה כמו שפירשנו והוצאת זה אל הביאור מתנודדת בנדנד הרקיע שהוא סובב את הארץ מכל צדדיהן בשוה ראוי שתמצע באמצע לפי שאלו לקחנו פך עגול ושמנו בתוכו אבן קטנה עגולה והסבבנוהו בכלי שמעגלין את נקלימי המטה היתה האבן הקטנה שבתוך הפך עומדת באמצע הפך ולא היתה מגעת בכלום ממנה כל זמן שהפך סובב ולוקח אותה בשוה מכל צדדיה וכבר אמ' שלמה בנדנד הרקיע ותתמצע הארץ באמצעיתו סובב סובב הולך הרוח ועם סביבותיו שב הרוח, והואיל והעמדת העולם סובבן ואמצעיתו אבן הוא ורוח וכן מנהג הכת' שיחס הדברים המנושאים אל המקום ב"ה ייחוס מסוגל לכך אמר ורוח אלהים ופירש שם נמי בפסוק זה שאמ' איוב בבריאת העולם מי שם ממדיה כי תדע או מי נטה עליה קו ואמ' מי שם ממדיה כדי שיחזור הדבר אל הכורא שהוא מדר לה מדה כמו שחפץ בלא תוספת ובלא גרעון. ואמ' כי מתח עליה הקו הוא פיר' היתה תהו כמו שבארתי שהיא עגולה ואמ' על מה אדניה הטבעו תמהון היאך תחלת בלא אדנים ואין תמה במעשיו ואומרו או מי ירה אבן פנתה והוא פי' ובהו אשר אמרתיו כי הוא האבן הקשה שהיא אמצע הארץ ובנדנד הרקיע ובאוויר אשר ביניהם ישתקע העפר למטה ואומ' בצקת עפר למוצק ורגבי' ירבקו ואמ' בצקת עפר למוצק יחפזין בו היאך מנדנד הרקיע יעמד במקומו ולא יטו לפי שהסובב מן כל צד הוא העליון ואין תחת לסובבו אלא אמצעיתו. ואמרו ורגבי' ירבקו יחפזין בו הרי הארץ ואדניה ירבקו מקצתם במקצת' כאלו מקצת הסלעים למקצת השני ומקצת השני ומקצת הראשון נתלית אבן הנקרא שהיא מושכת את הברזל ובעמידת המים עליה כאבן אינו משתפק ואמ' כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכרו ואו' יקרוש המים כאבן ויתלה על פני תהום ירמוז בו עמידתו על פני הארץ כאלו הוא קרוש ואלו הפעלים בוז המלאכה היא פעולות התיקון אשר לא יפעלם אלא הקדום האחד היחיד לברו ית' לעד ולנצח נצחים.

פִּיֶסְקָא ארבע אש ממים חקק והצב בה כסא הכבוד ואופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת ומשלשתן יסד מעונו שני עושה מלאכיו רוחות וגו' ואע"פ שכבר פירשנו לעיל זו הפסוק נחזור בדבר דרך קצרה פי' הרביעית לעשר ספירות הוא האש שנחקק מן המים כמו שפירשנו לעיל שיתפרד מרתו מן המים ויעלה האש למעלה וזה היה ביום ראשון והצב בו כל אלו שאמרנו וכמו שפירשנו בדברים שנחצבו מן המים גם בוז האש נמי אע"פ שזה האש נברא ביום ראשון הדברים שנחצבו ממנו ביום ראשון ומהם שנבראו ביום שני ויש מי שמפרש שאע"פ שהאש הזה נברא ביום א' כל הדברים שנבראו ממנו נחצבו בשני וכבר פירשנו כל זה לעיל וראויות להאי דעתא ולהאי דעתא. ותנינן נמי במסכ' יום טוב בפ' המביא כדי יין אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא

מן המים כו' ואמי' בנמר' מאי טעמא משום דקא מוליד ביום טוב ואמי' נמי בברכות אור היוצא מן העצים ומן האבנים הוצאת האור מן העצים כמנהגו ומן האבנים כתולדתו ומן העפר פי' צפיעי הבקר או צפיעי הצאן שמטביעין אותו כעפר עד שמרקיבין ויוצא מהן אור מן המים כיצד נותן מים בכלי זכוכית ונותן בצמר ותולה עליו צמר גפן או נעורת של פשתן וכשיתחמם הרבה האור יוצא ממנו בקרוב והאמור בסוף פיסקא זו ומשלתן יסד מעונו פי' שהשמים נקרא מעון כדכתי' השקיפה ממעון קדשך מן השמים והמקום ביה אין לו מקום ולא מעון אלא שהוא מקום הכל ומעון הכל לכך כתי' מעונה אלהי קדם וכת' נמי ה' מעון אתה היית לנו כבוד ורור וגו' ואשר אמי' ומשלתן ייסד מעונו מן הרוח והמים והאש שהכל נברא מאלו השלש אמות ומן הכתי' נמי רוח דכתי' וידא על כנפי רוח מים דכתי' השרת מים עבי שקחים אש דכתי' ברד ונחלי אש. וכמה מקומות בפסוקים שאין להאריך וגם נמי כאן בזה הספר עצמו הביא פסוק לראות ממנו שמשלתן ייסד מעונו דכתי' עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לזהט ואם תאמר למה לא הביא שם פסוק ללמד ממנו על המים אימא לך מפני שבפסוק זה הוזכרו בו נמי המים שכן הפסוק שלפני זה המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח וכת' בתריה זה הפסוק עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לזהט וגרסי' בירושלמי תני ר' שמעון בן יוחאי הרקיע של מים וכוכבים של אש ודרים זה עם זה ואין מויקין זה לזה אמר ר' אבין המלאך חציו אש וחציו מים ואית ביה די אפי' וגויתו כתרשיש והיינו עושה שלום במרומיו.

פיסקא חמש חתם רום ברד שלש פשוטות וקבעם בשמו הגדול יו"ד ה"א ויו' וחתם בהן שש קצוות פנה למעלה וחתמו ביה"ו שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביה"ה שבע חתם מזרח פנה לפניו וחתמו בהי"ו שמינית חתם מערב פנה לאחוריו וחתמו בהו"י תשיעית חתם דרום פנה לימינו וחתמו בו"ה עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בזה"ו אלו עשר ספירות בלימה רוח אלהים ורוח ומים ואש ורוח מעלה ותחת מזרח ומערב צפון ודרום. פי' חמש חתם רום פי' החמישית לעשר ספירות מפני ש' ספירות כך עלה חשבונם האחת שהיא ראשונה לכל היא רוח אלהים חיים ג' אמות שהן רוח ומים ואש הרי ארבעה ושש קצוות הרי עשרה והחמישית היא חתימת הקצה הראשון שהוא למעלה ולא לפרש היאך חתמן הבורא ושם אותן במנין י' ספירות קודם שיבא לחתום הקצה הראשונה למעלה בירד שלש פשוטות ופירוש ברד מלשון משל ודמיון כאדם הבורר דבר המשוכה או דבר שרצונו בו כך ברר הבורא שלש פשוטות משנים עשר ופירוש פשוטות שאינן נכפלות דגושות ורפיות כדרך שאמרו רז"ל ברור ופשוט כי הברור הוא כמו כפול כי חלקו כפול שהוא נוטל שני חלקים אבל חכן האחד שאינו נוטל אלא חלק אחד נקרא פשוט ולכן אלו השנים עשר אותיות שאינן נכפלות לדגשות ורפיות נקראות פשוטות והן היו ז"ח מ"י ל"ן ס"ע צ"ק נמצא כי הוי הם מן הפשוטות והיו פי' ברר הבורא שלש פשוטות וקבען בשמו הגדול והם יו"ד ה"א ויו' ופי' הדבר כמו שפירשנו בענין רוח הקדש שהיא רוח חיים והיא השכינה שברא המקום עד על אלהותו ולהודיע ממנה אותותיו וקול ורוח ודבור לעבדיו וזה לא הוצרך לבראות עד שעלה במחשבה לפני הבורא והיה עת לפניו לבראות עולמו אבל קודם לכן לא ברא כלום וכיון שלא ברא עדיין עבדים ומשמשים לא היה צריך לבראות להם

עדות על אלהותו ואת ומופתים להשמיען קול ודבור ברוי שידעו שבא מאת
 הבורא אליהם אבל שאחר שעלה במחשבה לפניו והיה עת ורצון לפניו לבראת
 עולם עליית המחשבה היא המעשה והוצרך לבראות הכל ומיד ברא כבוד להיות
 עד על אלהותו ואת ומופת על מצותיו ומשלחתו לעבדיו אבל מקודם היה הוא
 יחיד מראשון באין תחלה ואע"פ שכל מה שברא היה ביכלתו והיה אלוה יחיד
 לברו ראשון באין תחלה בכה ועצמה כי היה אלוה על הכל ואע"פ שלא נברא
 כי לפניו הכל היה כברוי מפני שבכחו לבראות הכל וכבר פירשנו כל זה לעיל
 וכן נמי שמו הגדול מקודם שיברא כלום היה הוא יחיד ראשון בלא תחלה ולא
 היה צריך לברוא לא שם ולא כבוד ולא דבור כי הוא היה יחיד לברו הקודם
 באין תחלה ובאין דמיון אבל כיון שבא עת לפניו ועלה במחשבה לברוא בריות
 ועבדים ומשמישים ברא להם כבוד שיכירו ממנו בריותיו ועבדיו אלהותו ומצותיו
 אליהם כמו כן ברא כסא לכבודו כענין שפירשנו לעיל וכמו כן ברא אותיות וברד
 מהן וייהרן למלכותו וקבע אותן אותיות בשמו הגדול כלומר שעלה במחשבה לפניו
 וברא האותיות וקבע שם לכבודו במה שיקראו עבדיו את שמו ויתפללו לפניו באותו
 השם ואע"פ שכל בריותיו ועבדיו שברא מכנין לו שם וקורין אותו על שמות שבחי
 נוראותיו ואותיותיו ונבורותיו ונפלאותיו שעושה עמהן בכל דור ודור כגון אדיר בורא
 גדול דיין אמת הדור עוזו וך חי טוב ישר כביר כח לובש צדקה מלך נורא סומך
 עוזו פודה צועה ברב כחו קרוש רחום שומע תפלה תקיף כמה אלפא ביתות חוזרות
 הלילה לעולם שאין סוף וקץ לשבחויו אבל מכל מקום הבורא יתרום לעד בתהלת
 בריותיו כשברא רוח הקדש ושלוש אמות שיצאו מהן קולות ואותיות ברר מאותן
 האותיות שקבע בשמו הגדול וקדשן בשמו ובריותיו ועבדיו קורין ומקדשין ומרוממין
 ומשבחין ומפאריין לפניו בזה השם שקבע וקדש לכבודו וזה השם הוא המקודש
 והידוע לשמו הגדול יש לך שמות רבות מקודשין שקראוהו בהן עבדיו הנביאים
 ברוח הקדש ובכתבי הקדש והם מקודשין שיש בהן קדושה ואין נמחקין נמי בכתובתן
 וכבר כתבנו הרבה מזה לעיל לפי כחנו ועניות דעתנו ונחזור לענין שבירר הבי"ה
 ג' פשוטות וקבען בשמו הקדוש מלשון קביעה שלקח בעל הספר הזה הוא כאדם
 שקובע דבר כדי שלא ימוט ולא יסור וקובע לפי כחו כביכול כך קובע המקום
 אותיות אלו בשמו הגדול בכה הגבורה שלא יסורו האותיות אלו ושם זה לעולם
 ולעולמי עולמים שמעת שברא הבורא מאלהין ועולם ובריות לעולם קורין אותו
 עבדיו משבחין אותו בשם זה שקדש וקבע לכבוד ואם ימותו דורות ויכלו יבאו
 אחרים תחתיהן וגם הבריות הרוחנים כגון הרוחות והאופנים ושרפים ומלאכים משבחין
 ומפאריין לפניו בשם זה שהתנה בינו לבין עצמו וקדשו לשמו והוא הבורא יתברך
 לעד אחרון עד לא כל אחרון באין תכלית ושמו ומלכותו וכבודו קיימים לעד וכבר
 פירשנו לעיל שאע"פ שברא הבורא עבדיו הצדיקים שיהיו קיימין לעד לפניו הוא
 אחרון באין תכלית שבכחו וגבורתו להאבירם ולכלותם לולי שבירתו ורחמנותו עם
 עבדיו הצדיקים שיהיו קיימים לעד לפניו וכמו שפירשנו לעיל בפסוק זה אני ה'
 ראשון ואת אחרונים אני הוא ואותן עבדיו הצדיקים שיהיו קיימים לפניו לעולמים
 משבחים לפניו לשמו כדכתי' סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה
 וכת' וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו ופירוש ברר ג' פשוטות לפי שאלו האותיות
 נחות וקלות מכל שאר האותיות שהן יוצאות מן הפה בלא עמל ובלא יגיעה כלו'

אותיות אלו מגירות שברא הבורא עולמו בלא עמל ובלא יגיעה וידענו כי א"ה
 יוצאין מן הפה בלא עמל ובלא יגיעה והן א"ה וה"א היא במקום ה' נחה וראיה
 לדבר שאמרו רז"ל בסנהדרין בפ' ארבע מיתות ב"ד שני עדים זוממין הואיל וישנן
 באיה ופירוש שישנן באיה עדותן עדות ואע"פ שאינן בהקצת שפתים שהרי אותיות
 אלו מאותיות הגרון הן ואין בהן הקצת שפתים אינו חשוב מעשה שהרי איפשר
 לו להעיד בלא הקצת שפתים ונמצאת עדותן בהקצת שפתים ובלא הקצת שפתים
 אחריהן הילכך אין הקצת שפתותיהן חשובות מעשה וכיון שישנן באיה ובאין עדותן
 עדות כי איה ואין עדות שאם העיד אחד והשלים עדותו ואמרו להברו מעיד אתה
 מעיד רמו שהעיד חברך ואמר איה הרי עדותו עדות ואם נמצאו זוממין הייבין וכדאמר
 אף אני כמהו אשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעבוד רבנן בדיני
 נפשות וכך דרשו נמי רז"ל במדרש בהבראם בה' בראם ומה עסקו של ה' אלא
 כל האותיות אדם קופצין את פיהו בעת שמוציאין אלא הוא אין צריך לקפצין את
 פיהו וכן הב"ה בראם בלא עמל ויגיעה וזהו בהבראם בה' בראם ויש מי שגורס
 נמי בזה השמועה דלעיל שכן ישנן באו ואין הגירסא נכונה כי איה או אין הוא
 הגירסא וכבר פירשנו לעיל כי ביה שהוא חצי השם נברא שני עולמות העולם הזה
 בה' והעולם הבא ב"י זה בה' מפני שהוא דומה לאכסדרא כו' כמפורש לעיל והבא
 ב"י מפני הצדיקים שבו מועטים כו' נמי כמפרש לעיל וכת' נמי כי רם ה' ושפל
 יראה וכת' אל זה אביש אל עני ונכה רוה וכת' נמי את דכא אתי דכא הכל
 כמפרש לעיל וכת' נמי עקב ענוה יראת ה' ולכך לקח הבורא אלו השלש אותיות
 לשמו רמו לנו שהן קלות ונחות יותר מכל שאר י"ב אותיות הפשוטות וכל שכן
 מן הכפולות ולכך ביררן הב"ה לשמו הגדול וכך רמו לנו שהוא מקרב הצדיקים הענוים
 והעלובין ומקדשן לשמו הגדול וכההיא דגרסי' בגיטין בפרק השולח תנו רבנן העלובין
 ואינן עולבין שומעים הרפתם ואינם משיבין עושים מאהבה ושמחים ביסורין עליהם
 הכת' אומי ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וכדכת' נמי בקראי דאמר לעיל עקב
 ענוה יראת ה' וכת' נמי את דכא אתי דכא וכת' ואל זה אביש אל עני ונכה
 רוה וגו' וזה שנבחרו ג' אותיות הללו לשמו הגדול שיש בו כל הסימנין והרמזים
 הללו שאמרנו שהן קלות ונחות כמפרש לעיל וגם עוד י' היא קטנה רמו לענוה
 ושפלות וראשה כפוף שהצדיקים ראשיהם כפופים וה' היא דומה לאכסדרא ופתחה
 משני צדדין שכל הרוצה ליכנס תחת כנפי השכינה נכנס וימינו פרושה לקבל
 שבים ולכך יש שני פתחים בה' ועוד י"ו הן נחות וקלות לכתוב יותר מכל שאר
 האותיות וכמו שדרשו רז"ל נמי במדרש ונער יכתבם וכל האותיות וודאי אין אדם
 יכול ללמד כתיבתן וצורתן עד שיטרה בהם ללמדם אבל י"ו אינו חמור לרשום
 ואפילו הנער יכול לרשמן כי רשימתן קלה ואין לך נער שיש לו קצת כח ודיעה
 שאינו יודע לרשום וי"ד או ו"ו ורשום זה רמו שברא הב"ה עולמו בלא עמל ובלא
 יגיעה וכן ה"א אדם מוציאה מפיו בלא עמל ויגיעה וכת' נמי הלא ידעת אם לא
 שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתך
 ועוד ברר אלו הג' אותיות י' רמו לעשרה מאמרות שבהן ברא עולמו ורמו לעשר
 ספירות שבהן יש בנין העולמות והתימ' ה' רמו בה' בראם ו' רמו לששת ימי
 בראשית ולכך כת' בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים וכת' נמי ששם
 עלו שבטים יה עדות לישראל וגו' וכבר פירשנו פסוק זה לעיל וכי קבע

המקום הצי השם שברא כל העולמות בשבטים בדגלי מדבר וכלומי שהעולם שנברא בשתי אותיות אלו נתיסד עכשיו בישראל שהיו דגלי מדבר כו' כמפורש לעיל וכן נמי מצינו שלקח המקום י' קטנה שהיא משמו ונטלה משרי וחילקה באברהם ושרה כלו' שלולי אברהם ושרה וישראל שיצאו מהן לא נבראו העולמות שנבראו בשתי אותיות אלו שהיו יד חילק לשני ההי"ן וכן נמי דרשו רז"ל בהבראם אל תקרי בהבראם אלא באברהם כי אותיותיהן שוות בלי תוספת ובלי גירוע שאלמלא אברהם לא נברא העולם. ועוד רמו להצי השם כי אין קטנה בכל האותיות מי' וישראל קרוים גוי קטן כדכתי' לא מרובכם מכל העמים השק ה' בכס כי אתם המעט מכל העמים וכן נמי כתי' ביעקב אבינו קטנתי מכל החסדים ומכל האמת ללמדך שכל המקטין עצמו הב"ה מגביהו וכתי' נמי והייתם לי סגולה מכל העמים וגו' רמו לי גדולה מכל האותיות וי' קטנה מכולם אמ' הב"ה אני אל גדול על כל ואתם קטנים מכל הגוים ארביק אתכם אליו וכדכתי' ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי וכתי' נמי בירמיהו כאשר ירבק האזור אל מתני איש וגו' וכן ה' התג הקטן שבכטנה היא צורת י' וכן רמו המקום לעמו ישראל דבקו בי כי הוה הדבק בכטן ה' שני הנשאים מני רחם העמוסים מני בטן ומטעם כל אלו הרמזים שאמרנו ושפורש נמי בתחלת חיבורנו זה קאמר בעל סי' יצירה בירר ג' פשוטות וקבען בשמו הקדוש יהו' ולשון בירר הוא אמור במשל ורמיון כי אין לפניו לשון ברירה כי רצונו הוא עשוי מיד וברור ובחן אלא דברה תורה ונביאים וחכמים ככל דברי הבורא כלשון בני אדם במשל ורמיון להשמיע את האזן מה שיכולה לשמוע ופי' קבען כמו שפירשנו לעיל כי מה שקבע המקום לא ימוט לעולמים וגם זה הוא אמור בלשון בני אדם כי דבר הכתוב בצורה כמו האותיות נמחק במהרה והחרות והחקק יותר דבר קבוע מן הכתוב לברו וכשמוכיר במעשה הבורא קבען הוא דבר שלא ימוט ולא יסור לעולמים וכל שכן כשאמר שקבען בשמו הגדול ופי' הדבר שוה השם הוא המקודש והמיוחד לשמו הגדול יותר משאר השמות כי זה שם המיוחד היה נקרא באותיותיו במקדש ובגבולין אין מוכירין אותו באותיותיו כלל ומה שאמר כאן ג' פשוטות ואנו מוצאין כתוב בתורה שם בן ד' אותיות ויש בו שני פעמים ה' ושנו רז"ל נמי שם בן ד' אותיות וכאן הוזכר בשמו הגדול ג' פשוטות ולא הוזכר הרביעית וכבר כתבנו קצת מזה לעיל בתחלת החבור ונחזור נמי כאן קצת מן הדבר במקומו מצינו לאחר מן המפרשים שכתב הכי וקבען בשמו הגדול כי זה השם שם הגולמי ולא כינוי לכן בקדש הקדשים היו אומרים השם באותיותיו וחוצה לארץ בכינוי כי ה' בעבור העבדים ולא אמר שלש הן ארבע אותיות וה' באחרונה ולא י"ד ה"א וי' ה"א השנית לא זכר כי שתיהן דומות כאחת וחקק אחת מהן אבל השלש אותיות שאין דומות זו לזו וצורותיהן וקולותיהן חלוקות אותן זכר אלו דברי מפרש זה וגם יש לנו בדבר הזה לומר הרי ו' קצוות נחתמו בחילוק השלש אותיות ואם כן הרביעית מה היא משמשת ואם תאמר מפני שהיא כפולה אי אפשר שתתחלק בהיפוך האותיות ועוד שאינן כי ששה קצוות נאמר לך כי בזה הדבר השני שאמרת שאינן אלא ו' קצוות אימא לך הרי כח ביד הבורא יתברך לעד לברוא לגוף יותר משש קצוות ויברא לכל גוף כ"ד קצוות כמנין היפוך ארבע אותיות בהפוכן כמפורש לקמן בספר זה כי תיבה בן ארבע אותיות בונה כ"ד בתים כדאמר שתי אבנים בנות שתי בתים ג' בתים ד' ביד בתים ויש

לדבר זה תירוצין הרבה כי אינה קושיא זו אמורה מחכמה שאין לנו לומר במה
 שברא הבורא ית' לעד למה בראו כך ולא בראו כך כי אע"פ שידוע וברור לכל
 כי בידו כח לברוא כל מה שירצה או לחדשו או להשיבו לקדמותו מכל מקום מה
 שברא הוא העשוי והמוטעם שהיה הפיץ הבורא ורצונו בכך ועוד שאם תבא להפך
 שם בן ד' אותיות יבואו שני הי"ה מקובצות ביחד ואנו נמי יש לנו לומר לעניות
 דעתין שנראין דברי מפרש זה מיהו אם בא אדם לומר כיון שמצינו ברא המקום
 ב"ה בשתי אותיות משמו העולמים ואנו בכל כתבי הקדש קורין אותו שם ואע"פ
 שהוא חצי השם כדכתי' כי ביה ה' צור עולמים וכן נמי כיון שחתם בני אותיות
 אלו שקבע בשמו הגדול שש קצוות ואיפשר כי הוא שם גמור ומיוחד בפני עצמו
 ואולי הוא מפרש וידוע בשם המפורש שהיו משתמשין בו הנביאים והקדושים
 הראשונים ושם בן ד' אותיות הכתי' בתורה נמי שם בפני עצמו שהוא שמו הגדול
 המקודש ואולי מי יודע כי מהיפוך ג' אותיות אלו הן שש התיבות שנחתמו בהן
 שש קצוות יוצא מהן בשם המפרש שם לבד ומהיפוך שם הגדול של הארבע
 אותיות שם גדול לבד מזה וכל זה כיון שאין מי שידוע היום בשם המפורש כלום
 וכל הדברים האלו שאמרנו הן בתורת אולי ושמא ואינן אצלנו דברים ברורים אנו
 חוזרים לפירוש זה כי וודאי הב"ה בירר ג' אותיות אלו הפשוטות וקבען בשם הגדול
 והנורא והי' הם ד' שהיא כפולה בשם הגדול להיותו שלם ומקודש על הכל
 ולמעמים הרבה שאין אנו יודעין שהרי ה' יותר נחה מכל שאר האותיות והיא
 דומה לאבסדרא פתוחה מב' צדדין רמו לקבל את השבים וי' באמצע ה' רמו לישראל
 נשואים מני רחם וכיון שיש בה' כל הטעמים הללו וגם הוסיף המקום ה' בשם
 שרה וה' בשם אברהם מפני שעבור אברהם וישראל שיצאו מזרעו ברא הבורא כל
 הבריות האלו שאמרנו וברא עולמו ולכך כיון שיש בשם הגדול כמה נוראות
 ונפלאות וקדושות שאין נודעים לבריה אין אנו יכולין לפרש בזה כלום אבל בוודאי
 מצינו שם גדול בן ד' אותיות בכל כתבי הקדש ושאינו נקרא כגבולין מפני קדושתו.
 והב"ה ברא נוראות ונפלאות ומרומות והדומות מכל אות ואות שקידש בשמו הגדול
 שהרי ברא בה' העולם הזה ובי' העולם הבא וחתם שש קצוות בני אותיות של שמו
 הגדול וזה שאמרנו כאן בירר ג' פשוטות וקבען בשמו הגדול וי"ד היא וי' וחתם
 בהם ו' קצוות והאמות פנה למעלה וחתמו ביו"ד ה"א וי' זה כולו בתורת דמיון
 הוא אמור כמו שהקדמנו לעיל ואמרנו כי כל מקום שדיברה תורה ונביאים וחכמים
 מדברי הבורא בדמיונות ומשלים הם מדברים וכן כאן אין לפנינו מעלה ומטה ולא
 לפניו ולא לאחוריו ולא מורה ולא מערב ולא ימין ושמאל ולא דרום ולא צפון כי
 הוא היה מקום ומעון קודם בריאת העולם וכן לאחר שברא עולמו הוא מקום עולמו
 ואין עולמו מקומו ואין הבורא ית' שמו נחשב אפילו בלבבות לא בצורה ולא
 בתחלה ולא כסוף יתברך שמו שהוא ראשון באין תחלה ואחרון באין תכלית והאמור
 כאן מעלה ומטה פנים ואחור שהוא מורה ומערב וימין ושמאל שהוא דרום וצפון
 להשמיענו מה שאנו יכולין לשמוע ולא לדבר אחר והוא פירוש הדבר שכיון שאמרנו
 שברר המקום ב"ה ג' פשוטות וקבען בשמו הגדול וחתם בהן ו' קצוות כלום שברא
 העולם בשש קצוות כי כל גוף בין מרובע בין עגול יש לו ו' קצוות שהן מעלה
 ומטה וד' רוחות וכן העולם בראו הבורא ב' קצוות וקבע בשמו הגדול ג' אותיות
 ותיבה של ג' אותיות כשאתה מהפכה כמו שתוכל יוצאין ממנה ו' תיבות ובאותן

ו' תיבות התם בהן ו' קצוות כמו שאתה אומר משה שהוא מג' אותיות ואתה עושה ממנו ב' תיבות שתהלתן מ' ב' תיבות אחרות שתהלתן ש' וב' תיבות אחרות שתהלתן ה' הרי ו' תיבות וכל אחת מן הישיבה תיבות אינה דומה לחברתה לא בצורת אותיותיה ולא בפירוש כמו משה מהש שמה שהם השם המש הרי ו' תיבות שאין אחת מהן דומה לחברתה לא בכתיבתה ולא בפירוש וכן אתה אומ' בשם הבורא של ג' אותיות שיצאו ממנו ו' תיבות לו' קצוות. והאמור פנה למעלה לשון פנה נמי הוא אמור בתורת המיון ומשל להשמיע אונינו כי כל אמירות שאמר הבורא במעשה בראשית וכל בריות שברא לא נבראו אלא בגזירה שרצונו ועליית מחשבה לפניו מיד נעשה ברייתו. ובה לדמות ולהודיע כאן כי נתחם מעלה בשם בן ג' אותיות בעצמו ובסידרו כמו שהוא נקרא ביו"ד ה"א ו"ו ואע"פ שהבי"ה הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו וכבודו שברא מלא כל העולמים שהיא שכינת כבודו כמו שפירשנו וכדכתי' ואולם הי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ מכל מקום הרי הבורא השכין שכינת עונו בבנהי מרומים ומושב יקרו בשמים ממעל וכיון שכן מעלה חשוב ושם השכינה וכסא הכבוד ואופנים ושרפים וכל משרתי עליון הקדושים ולכך השב מעלה וחתמו בני אותיות הסדרות בשמו הגדול כסדרן ואחר מעלה מטה חשוב ששם משרתיו ועבדיו ישראל ולכן נתחם מטה ביו"ה שאין שם משלש אותיות השם הגדול מהופכת אלא ו' לברא שקודמת לה'. ואחר מטה פני העולם חשוב מאחוריו וחשב בעל הספר הזה פני העולם למורה ולכך חתמו בה"ו שהן יותר קרובות האותיות לצרפן לשלש אותיות השם כי אם תחזור עשרה על השם כהלכתו. ואחר פני העולם אחריו חשוב מדרום וצפון ואחריו זה הוא מערב שכל מי שפניו למורה אחריו למערב לכך נתחם מערב בהו"י שאין שם להפך מאותיות השם אלא להחזיר היו"ד שהיא אחרונה ראשונה ונמצא השם כהלכתו ובידוע שכל גוף שפניו למורה אחריו למערב וימינו לדרום ושמאלו לצפון התם דרום פנה לימינו וחתמו בו"ה התם צפון פנה לשמאלו וחתמו בו"ה ונמצא שדרום חשוב מצפון מפני שהימין חשוב משמאל ולכך נתחם דרום בו"ה שאין שם להפך אלא להחזיר הו"י ראשונה אחרונה ויהיו אותיות השם כהלכתו אבל התימת צפון כל האותיות מהופכות כי וה"י צריך להחזיר ה"י על הה' ולהחזיר הו"י על אחר הה' אלו עשר ספירות בלימה כמו שפירשנום כלם רוח אלהים ורוח ומים ואש ורום מעלה ותחת מורה ומערב צפון ודרום. ואל תתמה על זה ועל דברי הספר שלקח זה הלשון פנה למעלה ופנה למטה ולפנים ולאחור ולימין ולשמאל כי לקח בעל הספר הזה דרך כל כתבי התורה והנביאים שמדברים מדברי הבורא בדמוינות ומשלים ולא הזכיר לשון פנה אלא בדמיון בעלמא כי וודאי הכל נברא בהרף עין ופחות מזה באין שיעור אבל כיון שהכתי' המקום על כבודו שברא עולמו בששת ימי בראשית ושנינו במסכת אבות בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וכן בכאן מנה בריאת עשר ספירות אחת אחת וחתימת שש קצוות נמי שהן מכלל עשר ספירות פירש בעל הספר הזה והאריך בדברים והזכיר לשון פנה ושנחתמו בו' הותמות וכביכול בו' עיונים שהוא לשון פנה כי פנה הוא לשון עיון ומה תלמוד לומר והלא בעלית מחשבה בלא עיון ובלא כלום יכול להבראות בלא שיעור בחתימה אחת אלא למה מישל הרבר בו' עיונים ובו' חתימות וכו' ספירות

להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בכל אלו ולקיים שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בכל אלו. ויש מי שמדקדק על דברי בעל הספר הזה שמנה ו' התימות על סדר זה כי בוודאי בסדר הזה יש לנו להמליך בשעה שאנו ממליכין עלינו עול מלכות שמים בקריאת שמע ואנו מאריכין באחד כדי להמליכו למעלה ולמטה ולד' רוחות וצריך אדם לעשות נענוע הראש ועיון על זה הסדר וכבר פירשנו זה בהלכות ברכות שהברנו בתחלת הספר העתים. וגם יש לדקדק ממה שמנה בעל הספר הזה פנה לפניו למורה כי כיון שמנה התימת קצוות העולם כך ששכינה במערב ופירוש הדבר כי כיון שברא בוראנו לכבודו תחלת כל מה שברא רוח הקדש ובראו לכבודו להיות עד על אלהותו הכל כמו שפירשנו לעיל וגם ברא כסא כבודו והטעם אחד כמו שפירשנו לעיל להראות בהן אותות ומופתים לנביאים וכדכתי' בישעיהו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל ופי' ואראה את ה' יושב על כסא רם וגו' ורוח הקדש הברוי הזה שקראוהו כל כתבי הקדש שכינה וכבר פירשנו כל זה לעיל וכיון שהיו רואים כל הנביאים הכבוד שנברא הקרוי שכינה על כסא הכבוד ולכך היו קורין אותו שכינה ששם שיוכן הבורא כבודו וכיון שהיו רואין הנביאים הוד השכינה מקצת מקצת מסוף האור הגדול שהוא הכל כמו שפירשנו לעיל היו יודעים הנביאים שאלו המראות והנורא וההוד הגדול שהוא בא מאת הבורא להראות להם והם משתחווים ומתפללים לפני בוראם שברור להם כי בוראם שולח להן כל אותן האותות והנוראות מכבודו הברוי והם משתחווים לבוראם ובורא כל אותן הנוראות. ולדברי מי שסובר ששכינה במערב מפני שהוא סובר ששם היו רואים הנביאים אותו קצת מקצת מקצת שהיו רואים מאור השכינה הברוי שהוא וכסא הכבוד והמרכבה וכל אותן הנוראות הגדולות שברא אלהינו לכבודו וכיון שבמערב היו רואין הנוראות הגדולות האלו היו יודעין שהשכינה במערב ושם היו משתחווים לבוראם וכן אתה מוצא בכל צבא השמים וכדכתי' וצבא השמים לך משתחווים וכדהיהו דגרסי' בבבא מציעא דניקיין בפ' לא יחפור הויץ ממערבא מפני שהיא תדירא אמי' ליה רבא לרב נחמן מאי תדירא אלימא תדירא ברוחות ואמי' רב הנן בר רבא אמי' רב ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן שאלמלא כן אין העולם מתקיים אשילו כו' אלא מאי תדירא תדירא בתפלה דאמי' ר' יהושע בן לוי בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיענו מקום תפלה דכתי' וצבא השמים לך משתחווים מתקופה לה רב אחא בר יעקב דלמא כעבד הנוטל פרס מרבו והוזר לאחוריו ומשתחוה ור' אושעיא סבר שכינה בכל מקום דכתי' אתה הוא ה' לברך אתה עשית את השמים וגו' שלוחך לא כשלוחי בשר ודם שלוחי בשר ודם ממקום שמשתלחין לשם מחזירין שלוחותן שלוחך למקום שמשתלחין לשם מחזירין שלוחותן שני' התשלה ברכים וילכו ויאמרו לך הננו ויבואו ויאמרו לא נאמר אלא ויאמרו לך מלמד שהשכינה בכל מקום דתנא דבי ר' ישמעאל מנין שהשכינה בכל מקום שני' הנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו יוצא אחריו לא נאמר אלא לקראתו מלמד שהשכינה בכל מקום ואף רב ששת שכינה בכל מקום דאמי' ליה רב ששת לשמעיה לכל רוח ואתא אוקמן לצלווי לבר ממורה ולאו משום דלית בה שכינה אלא משום דמודו בה מיני ור' אבהו סבר שכינה במערב דאמי' ר' אבהו מאי אוריאי אויר יה ואלו המחלוקת שחלקו כל אלו החכמים דהני אמרי שכינה במערב והני אמרי בכל מקום הכין פירוש הדבר

כמו שפירשנו לעיל כי וודאי בשעה שהיה מראה הבורא קצת מאור הכבוד שברא למלאכיו או לנביאיו וכן כשהיה מראה להן דמות דבור על הכסא והוא השכינה לדברי האומר שכינה במערב היה מראה להן אותן הדמויות והמראות במערב והיו אומרים הרי הבורא השרה שכינת כבודו שברא במערב והם היו משתחיים לבורא שהוא בורא הכל ולדברי האומר שכינה בכל מקום לפי שבשעה שהיה מראה הבורא שכינת כבודו ונוראותיו ונפלאותיו למלאכים ולעבדיו הנביאים בכל מקום היה מראה להם והם אומרים הרי הבורא מראה לנו שכינתו וכבודו ונוראותיו בכל מקום ובכל מקום שמראה לנו הבורא שכינתו שם נשתחוו לבוראנו בורא הכל ועל זה הדרך נמי היו ישראל משתחיים לבוראנו במקדש לפי שהשרה שכינה הבורא במקדש בבית קדשי הקדשים והיו ישראל אומרים כיון שהשרה הבורא שכינתו במקדש בין ישראל עמו כאן נודה לבוראנו ונשבחו על כך ונשתחוו לפניו בזה המקום שחפץ להשרות שכינתו כאן וכולם היו משתחיים לבוראנו בורא הכל ועל זה הדרך הוא אומר שכינה במערב או אומר שכינה בכל מקום. אמ' רב יהודה אמ' רב מאי דכתי' יערוף כמטר לקחי תול כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרכיבים עלי עשב יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית שבא מערפו של עולם תול כטל זו רוח צפונית שמולת את ההוב וכן הוא אומר הולים זהב מכים כשעירים עלי דשא זה רוח מזרחית שמשערת את כל העולם כלו כשעיר וכרכיבים עלי עשב זו רוח דרומית שמעלת רביבים ומגדלת עשבים. תניא ר' אליעזר אומר עולם לאכסדרא הוא דומה ורוח צפונית מסוכבת וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע. ר' יהודה אומ' עולם כמין קובה הוא דומה ורוח צפונית מסוכבת וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחרי היקיפה שני הולך אל הרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב סובב הולך הרוח אלו פני מערב ופני מזרח שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן הוא היה אומר אתאן לר' אליעזר מן ההדר תבא סופה זו רוח דרומית ומזורים קרה זו רוח צפונית מנשמת אל יתן קרה זו רוח מערבית ורוחב מים במוצק זו רוח מזרחית והאמר מר רוח דרומית מעלת רביבים ומגדלת עשבים לא קשיא הא בניחותא הא בשפוכתא. אמ' רב חסדא מאי דכתי' מצפון זהב יאתא זו רוח צפונית שמולת את ההוב וכן הוא אומ' הולים זהב מכים אמ' רפרם בר פפא אמ' רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שני ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל וגו' וכתיב צפון וימין אתה בראתם. ופירש א' מן המפרשים פסקת הללו שפירשנו לעיל בהאי לישנא ואלו תורף דבריו. ואמ' רוח מזרח חקק וחצב בהן כיב ירצה לומר על הנתיבות הכיב אשר שמנום בשבעה כפולות בו ואמ' רוח אחד מהן כי האויר משים אותם לאחד ואמר שלש מים מזרח חקק וחצב תהו ובהו פ' כי האל יצר מים מן האויר ועשה תהו ובהו והוא האויר אשר בין הרקיע ובין הארץ והאויר שכן לגלגל האש וגלגל האויר שכן לגלגל הארץ למטה לגלגל המים ונקראו כל שנים מאלו הארבעה גלגל אחד לפי שהאש אשר למעלה יהפך מקצתו אויר והאויר יהפך מקצתו מים והמים יהפך מקצתו ארץ והארץ יהפך מקצתה למים והמים לאויר והאויר לאש וכדבר זה יולד במעי הארץ מהמים אשר בה רוח הרבה עד שתהיה ממנו פתיחת הארץ ויבקעו ההרים וישבעו מקומו וקורין לזה זלזלה ואנו נוכל לראות זה הדבר אם לקחנו כלי זכוכית ושמנו עפר ומים ונענענו אותו הרבה נראית המים סובב לעפר והאויר סובב לכל והאש אשר במעל

סובבת לאויר ונהיתה מנענעו הגלגל יומם ולילה גדלקה ממנו אש סמוכה לגלגל
 הירח ונראה האויר יהפך אש אם נגדר עין בעין בכה וניעוץ יציאת מהן אש כי
 האויר לח והם. וכמו שיתגרר בין העצים היבשים תיבש הלחה אשר באויר
 ותהלק אש ועל זה אמ' וחצב בהן תהו ובהו כי באויר הנקרא תהו ובהו נראין
 כל המעשים אשר ביארנו כמו הגשמים והעבים והקולות והברקים כחכמת הצור
 ואמ' רפש וטיט כי בירידת המים אל הארץ יהיה הטיט ואמ' חקקן כמין ערוגה
 הציבן כמין הומה יאמ' כי אלו ד' יסודות הברואות תחת הירח והן אש ואויר ומים
 וארץ הם נצבים כל א' הומה לחברו עד שלא יסור ממקומו בכל ואמר ארבע
 אש מרוה חקק וחצב כו' השמים נקרא מכון ואין אנו אומרים כי המקום ישב
 במקום כי אין מקום יתכן אלא לבעלי הגוף אשר הם יושבים ועומדים והשמים
 הם על העולם והמקום על השמים סובב אותם וסובב וסובל ואין השמים סובלים
 אותו אלא דיברה תורה כלשון בני אדם ועל כן נאמר מכון שבתך ונאמר יושב
 שחקים. ולפי שהיה גלגל הלכנה קרוב מגלגל האש והאש תחלק ג' חלקים נחלת
 ושלחבת ואור והשמים מעצם לבן לטהר נעשו השמים וכוכביהן מאירין כאור
 ועל כן נאמר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט ועל כן אמרו החכמים כי
 הכוכבים רוחות מדברות מבישות מהללות ומשבחות לאל ואמ' חמש חתם רום וברר
 ג' פשוטות וקבען בשמו הגדול וחתם בהן ו' קצוות פנה כו' רוצה למי' כי אלו
 הג' אותיות הם קלות ומנענעות הם לשאר האותיות והן אי"ו בהן יכתב שמו
 הגדול ועל כן אמר וחתמו בשמו אשר הוא י"ד ה"א ו"ו ושם הה' במקום האלף
 כי בלשון הקדש מקומה הכתב כגון עשה קנה בנה חנה ואם תהיה הה' דגושה
 לא תבא במקום הא' אבל תהיה כאותיות הגרון וכן אה הע ואם תהיה רפיא
 תבוא מקום הא' ואלו ג' נתיבות הקלות עד שיתחברו יהיה מהן כמו כן כל גוף
 יש לו ו' רוחות ימין ושמאל ופנים ואחור ומעל ותחת ועל כן אמר חתם בהם
 ששה קצוות וירצה לומר כי העולם גוף בששה רוחות ושמו הקדוש ונבורתו מושך
 אותן כו' הנתיבות הנעשים מאלו השלשה ואין למקום שם אבל כדי שיהא ידוע
 ונכר בשם אמרו לו שם להבין בני אדם אמ' אדיר בורא עוזו וגו' ואמרו השם
 מן ג' הקלות אשר הם במלכות ועשה בעל ספר זה ו' שמות כנגד ו' קצוות אשר
 לעולם. ולא נודע על מה זה אמ' רב סעדיה גאון ז"ל בשלשה איומות ממש.
 ואמר אלו י' ספירות בלימה כי בכה האל נברא הכל והוא סובלת הכל ומנענעת
 לכל ועל כן נקרא מאלו ג' אותיות הקלות ואמר ורוח אלהים מרחפת להודיע כי
 הרוח נבראת קודם בראשית כי תהו ובהו הוא אויר נה והרוח אינה נחה אבל
 מרחפת. וגם כתב נמי א' מן המפרשים הכי ואשר אמר חקק וחצב בס כ"ב אותיות
 יסוד ג' אמות וז' כפולות וי"ב פשוטות ורוח אחד מהן כי אלו כ"ב אותיות לא
 יתכנו אלא בקול וקול בני אדם יעלה מן הרוחו וגם כל החיות כדכתי' לעיל
 אלו הכ"ב אותיות מתהפכות מהן ט"ז אות כל אות ואות בפני עצמה לשבעה
 פנים וז' כפולות הן י"ד אלו י"ד הן כל אות ואות מתהפכת לז' פנים כגון א"א
 ה"ה"ה ה"ה"ה וכן כל הש"ו והו' כפולות כגון כ"ב כ"ב כ"ב וכן עתה
 תמצא אלו כ"ב אותיות כי הן מתחלקין לקעו קולות וגם כל קול מאלה יתכן
 לחלק ממנו ג' קולות שנמצא מאלף ועד ת' להוציאך כ"ב קולות משונים זה מזה
 מן בניד כפר"ת ד"ב קולות ומן א"ו צעק"ו הנסיים.

פרק תנינאה כ"ב אותיות יסוד שלש אמות וז' כפולות וי"ב פשוטות פירוש לפי שהזכיר בפרק הראשון ל"ב נתיבות ופי' כי הם עשר ספירות וכ"ב אותיות ופי' בפרק הראשון י' ספירות וכל הפרק הראשון כו' פירוש עשר ספירות הוא ובא גם כן זה הפרק השני לפרש כ"ב אותיות שנותר מן הל"ב נתיבות ואלו כ"ב אותיות הם אותיות הקדש מא' ועד ת' שהן כ"ב אותיות הוי"ו ממנצפ"ך כי עם מנצפ"ך הן כ"ו ובכ"ו כל השבון נשלם כמו שפירשנו לעיל והכ"ב אותיות הם התורה כולה כי כל התורה יוצאת מהן והו' שאמר שלמה ברוח הקדש נגילה ונשמחה בך ודרשו באגרתא פי' בך בתורתך כי התורה כולה היא כ"ב אותיות והפוך התורה והקדים ב' לבי' ויהיה בך ובא בכאן בזה הפרק ופי' כ"ב אותיות ואמ' כי היסוד שלהן ג' אמות ופי' אמות שרשין כמו יש אם למקרא והם אמיש וז' כפולות והן כנגד כפרת ופי' כפולות שהן נקראות דגש ורפי וי"ב פשוטות והן היו ז"ה ט"י ל"ן ס"ע צ"ק ופי' פשוטות שאין נקראות בכפל ודגש ורפי אלא הן פשוטות כמו בלישנא דרבנן ברור פשוט. והני הלכות יצירה דאינון חמשה פירקי קא מפרש בפירקא י' ספירות בלחוד ובפרקא תנינא קא מפרש כ"ב אותיות כולו דרך קצרה. ובפרק ג' חוזר ומפרש ג' אמות ובפרק ד' חוזר ומפרש ז' כפולות ובפרק ה' חוזר ומפרש י"ב פשוטות. ג' אמות אמיש יסוד קף זכות וכף חובה ולשון חוק מכריע בנתיב. פיר' פיסקא זו הכי ג' אמות אמיש כלו' הגי' אותיות שהן אמש א' כנגד האויר מ' מים ש' אש ויסודן קף זכות וכף חובה ולשון חוק מכריע בנתיב פי' הכף האחת עולה והוא האש שעלה למעלה והכף השנית מכרעת והוא המים שירדו למטה כמו שפירשנו למעלה לבריאת המים והרוח והאש שהאש עלה והמים ירדו והאויר עומד קל באמצע ולשון הנפש מאזנים חק שהיא עומדת באמצע כאמת ומשפט מכריע בנתיב והוא האויר שהאויר מנענע הכל שהוא הרוח כמו הלשון של נפש מאזנים שמנענעת כל המאזנים ומכריעין וזה הדבר של אלו ג' אמות כן מצוי בעולם וכן מצוי בפה בקריאת אמש כי המים יורדת למטה בקריאת שפתים שאדם מוריד שפתיו למטה בקריאתו אות מים ובקריאת ש' אדם מעלה שפתיו למעלה ובקריאת א' יוצאת מאמצע מן הלשון בלא יגיעת הלשון מוכרעת בין השפתים ואין צריכה להקצת שפתים אלא יוצאה מתחלת הלשון מוכרעת בנתיב וכמו שפירשנו לעיל בעדים זוממין שישנן באיה.

פיסקא כ"ב אותיות יסוד חקקן וחצבן שקלן והמירן וצרפן וצר בהם נפש כל היצור ונפש כל העתיד לצור. ופי' חקקן כמו שפירשנו לעיל בפרק הראשון חקק י' ה' צבאות כי החקיקה הוא דבר המתקים וכן כאן באלו הכ"ב אותיות בראן המקום וחקקן וחצבן. ופי' חקקן וחצבן שחקקן בלי להמוט לעולם ועד ופי' חקקן בקול וחצבן ברוח וכמו שאמ' בפסקא זו ואחרי זו חקוקות בקול וחצובות בכח והאמור שקלן והמירן וצרפן הוא מפרש לקמן כיצד שקלן והמירן עם כולן וכלם עם א' כו' ולשון צרפן מלשון אמרת ה' צרופה. והאמור נפש כל היצור וכל העתיד לצור כי כל הבריות נבראו מן הגי' אמות ומן הגי' אותיות כי מגי' אמות נברא קור והום ורוח בעולם כמפרש לקמן ונברא בנוף מהם ראש ובטן וגויה וג' אמות בשנה ומא' נברא אויר בעולם ורויה בשנה וגויה בנפש ומש' נברא שמים בעולם והום בשנה וראש בנפש וממ' נברא ארץ בעולם וקור בשנה ופרי בטן בנפש. ומשבעה כפולות נבראו ו' קצוות ולמקום קרוש מוכן במקומו

אהת שהוא היכל הקדש נבראו ז' כוכבים בעולם וז' ימים בעולם וז' שערים בנפש שבעה שבעה ב' עינים ובי' אזנים ובי' אפים ובה וז' רקיעים וז' ארצות וז' שעות וז' פעמים. ומי"ב פשוטות נבראו י"ב גבולין אלכסונין וי"ב מזלות בעולם וי"ב חדשים בשנה וי"ב מנהיגין בנפש הכל כמפרש לקמן ולכך אמר וצר בהם נפש כל היצור וכל העתיד לצור ויש מי שמפרש ואומר כי בתחלה שברא המקום ב"ה הרוח ברא כל הנפשות העתידין להיות עד סוף העולם וכמפרש בבראשית דר' הושעיא בפסוק נעשה אדם בנפשותיהן של צדיקים נמלך מכלל שכל הנפשות העתידות ליכנס בגופות בראן הבורא בתחלת ברייתו של עולם וכן מפרש נמי באגדתא דרות בדרש פסוק זה שנקרא כדברי הימים ויושבי נטעים וגדירה עם המלך במלכותו יש בו שם אלו נפשותיהן של צדיקים שבהן נמלך הב"ה וברא את עולמו. וגרסי' נמי בנדה בתחלת פר' כל היר משחקין בתינוקות דנכסי קטנות דלאו בני אולרי נינהו דאמ' ר' אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף פי' גוף מקום ברקיע ששמו גוף ושם שריות כל הנשמות שבגוף שעתידין להבראות עד סוף העולם שני כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי.

פיסקא כ"ב אותיות יסוד חקוקות בקול הצובות ברוח קבועות בפה בחמשה מקומות אהה"ע בומי"ק גיכ"ק דמלג"ת וצשר"ס חקוקות בכל כי בתלי הקול לא יתחקק כגון כי בראותך הוולד בשעת יציאתו מחשך לאור יאמר א' לכל האותיות וגם בכל הלשונות בכל כתיבהן קודמת לכל שאר אותיותיהן ואין דומה הקול לדיבור כי הכל גרוע הוא ואין לך צורך לשון ודיבור לשוני הוא וביציאת הקול מן הגרון הגהור יוצא מפה ויחצב דמות אותיות כפוף ופשוט לכן אמר חקוקות בקול הצובות ברוח קבועות בפה בחמשה מקומות אהה"ע גרוני אהה"ע מן רוח הריאה יעשה ואין צריכות שום סיוע. בומי"ק יוצאות מן השפתים כיצד בתחלת דיבורם השפתים נסגרות ונפתחות בהשלמתן. גיכ"ק מן החיך באמצעיתו ואמצעית הלשון מסייע להשלמתן. דמלג"ת יוצאות מן קצה הלשון בשעה שנרבתק עם שורת תחלת השינים העליונים. וצשר"ס יוצאות מן אמצעית הלשון עד קצהו ונשלמות בחתיכתן בין שתי שורות השינים ואלו הן החמשה מקומות שמנה בעל הספר הזה כי כ"ב אותיות בעשותן מהן ה' חלקים ויבאו השלשה מחלקים מד' אותיות והב' חלקים מה' אותיות ולכך אהה"ע שהן מן הריאה ארבעה בומי"ק היוצאות מן השפתים ארבעה. גיכ"ק היוצאות מן החיך ארבעה נשאר לקצה הלשון ולאמצעית הלשון ה' ה' אותיות ומן דמלג"ת מן קצה הלשון וצשר"ס מן אמצעית הלשון ויש מי שמחלק לכ"ב אותיות לששה מקומות ולמטה מפרש כל זה.

פיסקא. כ"ב אותיות יסוד קבועות בתלי ובגלגל בארבע מאות וששים ושתיים שערים הור גלגל פנים ואחור וזה וזה סימן לדבר אין בטובה למעלה מענג אין ברעה למטה מנגע כיצד שקלן והמירן א' עם כלם וכולן עם א"ב וכולן עם ב' חוזרות הלילה נמצא בת בארבע מאות וששים ושתיים שערים וזו הפיסקא שכתבנו מצאנו ברב הנוסחאות שכתוב בה נמצא גלגל בה' קבוע במאתים ואחת ועשרים שערים והרי אנו מבארים עתה בסיעתא דשמיא פי' זו הפיסקא ומאן דגרים רביא מאי טעמא וכמה נכנס טעות הגרסא וכן נמי דייקות מאן דגרים תס"ב שערים מאי טעמא פי' כ"ב אותיות יסוד קבועות בתלי ובגלגל פי' תלי כמפרש לקמן והפקידן בתלי וגלגל ולב ואמ' נמי תלי בעולם נמלך על כסאו גלגל בשנה נמלך

במדינה לב ונפש כמלך במלחמה ופי' תלי הוא עצם השמים ונלגל כוכבים וכת"י הוללה ידו נחש בריח זהו התלי המנהיג את הנלגל ברוח והנלגל והתלי אינם מדברים שאנו יכולים לתפושם כי לראותם בראיית העין ויש אומרים נלגל הוא נלגל החוזר הוא הררי אל. וכמו שאמרו רז"ל נלגל קבוע ומזלות הזורים או נלגל חוזר ומזלות קבועים וכתב רבנו סעדיה ז"ל נמי הכי ומדרש תלי גוהר כי מקום שני התנינים ב' הנלגלים אחד נלגל המזלות ונלגל החמה כי מרוצת נלגל החמה נוטה מהילוך נלגל המזל כ"ב מעלות ומקצת כמו שנחשוב משני הנלגלים זה על גב זה התפרד בעל כרח' על שתי טפות זו כנגד זו יקרא שם הטיפה הא ההפך לקיין והשני ההפך להורף וכן יתפרד נלגל החמה על שתי טפות זו לעומת זו יקרא שם האחר מהם גוהר והוא הראש והאחר הזנב זה מדרש התנין ואינו כוכב ולא תנין ולא דבר אחר כי אם שזכרנו למעלה ונקרא על שם תנין לפי שיראה בפתלתול ועיקש ועקול בהיות אחד מן הנלגלים צפון והאחר שמאל וכן קראם בכתוב באומרו הוללה ידו נחש בריח ויש מי שאינו גורס אלא הכי כ"ב אותיות יסוד קבועות בנלגל בקי"ב שיערים ואינו כבר כתבנו בתס"ב שיערים ולא קא גרים כאן תלי אלא נלגל לבדו ולמטה בפרק ה"א קא גרסי בתלי ונלגל ולב אחד אבל כאן קא גרסי בנלגל לבדו ורוצה לומר נלגל לבדו על לשון היפוך האותיות והזרתן והיפוכן לזו עם זו על וכמו שאנו אומרים חזר נלגל פנים ואחור ופי' כמו שהוא מפרש בסוף הפיסקא אל"ף עם כולן וכולן עם א' ב' עם כולן וכולן עם ב' והו' לשון נלגל דבר המתנלגל כמו נלגלי העגלה והו' פירוש מה שאמר כ"ב אותיות יסוד קבוע בנלגל כלומר בנלגול זה שאומרים שמתנלגלות זה עם זה כמו הנלגל שהולך ומסבב על כל צדדיו כך מתנלגלות הכ"ב אותיות כולן אחת עם אחת ונעשה מן הכי אותיות תיבה וקרא כאן בספר הוה התיבה משתי אותיות שער מפני שהשער הוא דבר שאדם נכנס ויוצא בה ויודע ורואה מה שבבית כך האות האחת כגון א' אין אדם מכיר מה פירושה ב' אין אדם מכיר מה פירושה בי עדיין אם אדם קורא א' משלש אותיות יש לה פי' וכן ב' משלש קולות יש לה פי' אבל אל"ף לבדה או ב"ית לבדה אין לה פירוש אבל כשתצטרף א"ב יהיה אב והוא פי' אבל מלשון אב ואם וכן ב' לבדה אין לה פירוש אבל כשתצטרף ב"א יהיה פי' בא מלשון ויבא וכן ב"ג מלשון פת בג וכן כולן נג ולכך קרא השתי אותיות שער וזה שאמ' שהכ"ב אותיות קבועות בנילגול זה עד שיצאו מהן תס"ב תיבות מבי' ב' אותיות ומן הקרוים תס"ב שיערים כיצד בזמן שחוזר הנלגל פנים ואחור וחוזר פנים ואחור ולכך כפל הרבר ואמר חזר נלגל פנים ואחור שני פעמים כדי לרבות הדבר על לשון ריבוי מפני שהרבה פעמים הוא מתנלגל ויש מי שרוצה לפרש כי שני פעמים דוקא חזר נלגל פנים ואחור שהנלגל האחד שהוא נלגל ודומה לנלגל העגלה או לעוכלא דנא והוא חצי נלגל זה של תס"ב שיערים לפי שהנלגל האחד שהוא כמו נלגל עגלה שהוא אופן אחר הוא של מאתים ושלשים ואחד שיערים ואולי איפשר להיות כי זה רצה לחשוב בעל הנוסחא שכתב מאתים ועשרים ואחד וטעה וכתב עשרים במקום שלשים ורצה לומר בנוסחא שלו על הנלגל האחד שהוא חצי נלגל של זה הנלגל של תס"ב שיערים שהוא נלגל בתוך נלגל עד שנעשה ממנו צורה כדור כצורה של העולם שקורין בעלי המחקר והחזיים בכוכבים אלקרה שהיא עשויה מנחשת או ממיני מתכות כולה שנלגלת וזג א' של מיני

מתכות בתוכה כמו הווג בתוך הענבל וכן בזה הגלגל שהוא עשוי משני גלגלים שבוה רלי"א תיבות ובשני רלי"א הוא ליה כולו אופן בתוך אופן שהוא כלו גלגל שלם שנעשה משני גלגלים וכאלו הוא כלו מכוסה כמו כדור או כמו האלקורה והוא כלו מתס"ב שערים ולכן קאמר ב' פעמים אליבא כהני מפרשים שני פעמים חזר גלגל פנים ואחור והני אמרי לך כי לשון הכפל משינוי פעמים אינו בדיקות אלא על לשון ריבוי קאמ' ופי' מה שאמ' וזה שאמ' סימן לדבר אם אין בטובה למעלה מענג אין ברעה למטה מנגע כלומ' שבגלגל החזור מן האותיות מתהפכת כל תיבה ותיבה לפירושים ופי' זה אינה כפ"י זו כגון אב שהוא מן אב ואם וזא שהוא מלשון ביאה ולכך נתן סימן זה בעל הספר כלומ' שבהפוך אותיות יעשה התחתון עליון והעליון תחתון את תא אב בא וכן דע עד וכן יתגלגלו ויתהפכו התיבות עד שיהווה הלשון הרע לטוב והטוב לרע. ונתן בעל הספר הזה סימן לדבר זה בתיבה של שלש אותיות כי ממנה נה להבין ולהתלמד הדבר היאך חוזר הרע לטוב והטוב לרע והסימן שיתבאר ממנו הדבר תיבה של שלש אותיות כגון ענג של שלש אותיות שהוא תענוג שהוא טובה גדולה למעלה והפך העולם של ענג שהיא ראשונה ושום אותה לאחרונה ויחזור נגע שהיא רעה גדולה ואין ברעה למטה ממנה כי נגע הצרעת מנועה מהשגת רפאותיה וכן הודו החכמים הקדמונים ברפואות בספרי רפואותיהם כי אין בכל החלאים ומכאובות מהלה קשה מנועה מהשגת רפואותיה כי היא הוגיעה את כל הרופאים ולא יוכלו לה על עשתן ולא תחבול וכיון שהענג למעלה מטובות והנגע למטה ברעות נמצא שבהפוך האותיות וחזרת הגלגל יתהפך הרע לטוב והטוב לרע ונעשו העליונים תחתונים והתחתונים עליונים וכההיא דאמרי' באגדתא דרות הדין עלמא דמי לגלגלא דנטיליא הך דמתמלי מתרוקן והך דמתרוקן מתמלי ונגלגלא הוא גלגל הבור שעושיין אותן מכלים קטנים הקרויין נטיליא כההיא דאמי' בסוף פרק הזקת אנבנא נטל וזו היא רביעית של תורה ומשום היא טעמא קא מברכינן בלשון נטילה על נטילת ידים וזה סימן שהביא כאן ענג נגע לפי שלשונו מבואר מכל שאר האחרים ויש הרבה בלשון דמיון זה אבל סימן באחד דוי וכמו שמצינו שאמ' ישעיה הנביא לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר והרבה בתיבות כיוצא בהן. כיצד שקלן והמירן א' עם כולן וכולן עם א' כו' עכשיו עכשיו חזר ופירש הדבר שאמ' למעלה שקלן והמירן ועכשיו פירש הדבר כיצד שקלן והמירן פי' שברא הבורא קולות וצורות האותיות ונתן בהן בבריותיו לשקלן ולהמירן כיצד א' עם כולן וכולן עם א' ב' עם כולן וכו' עם ב' כך חזרות הלילה כו' עד שנמצאת בת ופי' בת כמו שאנו אומרי' לפנינו בפרק זה כיצד צרפן שתי אבנים בונות ב' בתים ג' בונות ששה בתים ופי' בת שכיון שיתחברו שתי תיבות נעשו כמו בת שהיא מדה שבה אדם מודד ויודע מדת מה שהוא מודד בה כך שיתחברו שתי קולות משתי אותיות אדם יודע פירושן שאם תאמר כל היום א' ב' לא יודע לו פירוש עד שיתחברו ויעשו א"ב ונמצאת בת קבועה בתס"ב שערים ופי' השבון התס"ב שערים כי אותיות כשתגלגלם ותחזירם שנים שנים יהיו כ"א תיבות וכן כשתחשוב כ"א תיבות כ"ב פעמים יהיו תס"ב תיבות של ב' אותיות ואם תרצה להבין הדבר יפה יפה התוך לך התיבה של קלף מרובעת ותצייר בה חפ"ד בתים ולמה תפ"ד שהרי אין עולים הבתים שחשבנו אלא תס"ב ותירזין הדבר למה נצייר בזה הקלף תפ"ד כ"ב יתרון לפי שהיו הכ"ב בתים חרבין וחלקין שלא יהא כתוב בהן כלום אלא החוט עובר בהן המפסיק באמצע החתיכה מרובעת

להפסיקה לשתים להעשות ממנה שני גלגלים להיות גלגל בתוך גלגל כי בוודאי דבר ידוע הוא כי כל התיבה של קלף מרובעת כשתחבר שתי קרנותיו ותדרוך זה על זה שהן שני אלכסונין כגון קרן דרומית מזרחית צפונית וקרן צפונית מערבית על צפונית מערבית יבא מהן גלגל אחד ובתחתה עוד קרן דרומית מערבית ותדרוך אותו על קרן צפונית מזרחית יבוא מהן גלגל אחד והוא גלגל בתוך גלגל והעגול על שני הגלגלים יהיה הכל סתום כמו כדור או כמו האלקורה שקרוין בל' ערב מפני שהקלף כלו מרובע והחוט שעובר בתוך הקלף קודם שתכרוך אלכסוניו זה על זה עובר אותו החוט מאלכסון קרן דרומית מערבית עד אלכסון קרן דרומית מזרחית ועובר אותו החוט על הכ"ב בתים הרבים והחלקים שאין בתו' בהן כלום והוא כמו הצורה הזאת" וזו שעשינו צורה זו מכ"ב בתים על כ"ב בתים ש"ב על כ"ב עולים לתפ"ד בתים ואנו לא חשבנו אלא תס"ב מפני שיש בצורה זו מקרן לקרן באלכסון כ"ב בתים הרבים וזו שעשינו זו הצורה כך ולא עשינוה מכ"א על כ"ב שאם היינו עושים זו הצורה כ"א צפון ודרום וכ"ב מזרח ומערב היו עולים תס"ב בתים ולא היה שם בית הרב אבל עכשיו שעשינוה מכ"א על כ"ב ועולין לתס"ב ונראו שם כ"ב בתים הרבים מן האלכסון לאלכסון והיה מן הדין שנעשה הצורה מכ"א על כ"ב בתים הרבים והיו דין צורתו ועיקרו וזה שעשינו מכ"ב על כ"ב הדא ששטף היר בצורה ועוד כדי שינכר היאך יהיו השני גלגלים התוכים באמצע כשיעבור חוט באלכסון על הכ"ב בתים הרבין שבאמצע ושתהא הצורה מרובעת בד' זוויותיה אבל דין הצורה מכ"א על כ"ב והוא עקר הדבר וזה שכתוב בספרים בנוסחאות הראשונות אלפא ביתות של י"א ו"א בתים האלפא ביתא דהו' להו' כ"ב אלפא ביתות מ"א י"א סך הכל מאתים ומ"ב בתים וזה אינו בא לא להשבין שכתוב בנוסחאות הראשונות ולא האלפא ביתות אינן סדורות כמו שהזכיר א' עם כולן וכולן עם א' הילכך לעניות דעתן כל הני נוסחאות טעותא הוא ואין בהן לשון מדוקדק ולא השבון מדוקדק אלא כמו שכתבנו ועשינו הצורה.

פיסקא נמצא כל היצור וכל הדיבור יוצא בשם אחד יוצא מתהו ממש ועשה את שאינו ישנו והצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפס פ' נמצא כל היצור וכל הדיבור יוצא בשם אחד יש מי שפ' שרוצה לומר כי הרקיע והארץ מושגים בצד האויר והוא ביניהם ולפי שהרקיע סובב ימים ולילה ואינו נה נתחמם האויר במעלתו ויוצר איש ומפני שהארץ נחה נצננו תחתית האויר ונעשה מים ויש מי שמפרש שהוא עונה למעלה על ענין מה שאמרנו שמתהפכות האותיות ונעשה מהן גלגל וכל זה לחודיע פירוש הכל בהיפוך האותיות וצירוף התיבה ולכך סמך לו נמצא כל היצור וכל הדיבור יוצא בשם אחד כלומי' שכל דבר הנוצר וכל דיבור בשם ידוע והו' פ' בשם אחד כלו' אחד כמו ביהוד כמו שאתה אומ' ולעברו שם אחד שפירושו ביהוד וכן כאן שהכל היצור והדיבור יוצא ומפרש ונכר בשם ביהוד והו' פ' בשם אחד והשם הוא הגולה כי בלתי השם לא יתכנו בריות ובשם יתנכר כל דבר ובשם יכול אדם להבין משמו בלתי גולמו אבל הגולט בלתי השם לא נכר כי ואמר המדבר ראיתי חכם ראיתי שוטה ראיתי ארוך וקצור לא יבין השומע מי היה ארוך או הקצור עד כי יזכור השם הגולמי כגון שיאמר פלוני הארוך או פלוני הקצור או יבין השומע לכך אמ' נמצא כל היצור וכל הדיבור יוצא בשם אחד אין חפץ בל' שם וכינוי ופ' יצר מתהו ממש יש מי שמפרש זו היא הרוח

שאין אדם יכול לראותה או לתפשה או לעשות ממנה כלום הפין כי היא תהו נעשה ממנו ממש כי אם תפוח או הנד ריקן והיא תתמלא כאלו היא מלא ואין שם מאוס כי אם רוח וזו היא ממש כי אין הפין בלתי הרוח והרוח איננה כלום כי כשמה כן היא אבל יש לה ממש כגון הנפוח של הריש ברזל וכן הזנג כי אין אומנותו כי אם רוח ובלתי הרוח לא יוכל לתקן את הכלי כי בלתי הרוח אין הרוח קיים וזו היא עשה את שאינו ישנו כי היא בכל כי אלולי הרוח לא היו יכולין העופות לטוס וזולתה הארץ איננה עושה תבואה כי עליה עבים ונשיאים רצון ומשקים את הארצות ולא עוד כי זיות הגלגלים וזעזועם אינו אלא ברוח כי זולתה לא יתגלגלו המזלות ולא הגלגל לגלגל פנים ואחור מקיין לחורף ומחורף לקיץ ושומר וחצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפש כי האויר באמצע שהרוח ביתה האויר כי כל הממשות ממשישת הרוח לכן הרוח מסייעת לכל כי היא האם לכל התולדות והוא האויר וביתה והיא עומדת בין שני צדורין תחתיה מים ועליה איש וחציבת האויר היא כגון עמודים לעולם שעל האויר הרקיע נטו והאויר תחתיו כמין עמודים. ולכך אמר כאן וחצב עמודים מאויר שאינו נתפש וכענין שכתב ברמיון הצבה עמודיה שבעה ואומ' עמודי שמים ירופפו וגו' ואומ' המרגזו ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון ואומר על מה אדניה הטבעו. לכן ידענו כי הכל ברוח תלוין ועמודי שמים וארץ הם הרוח האויר שאינו נתפש לכך אמר על מה אדניה הטבעו כי דבר שאין אתה יכול לתפשו איה היא ואיה אדניו ואומ' ברוחו שמים שפרה וגו' ואומ' נחש בריה זהו התלי המנהיג את הגלגל ברוח וגם הגלגל התלי אינם מדבר שאנו יכולים לתפשו כי אם ראיית העין אשר נראה בעינינו וברעתנו והשמים העליונים למעלה מהם מים למטה מהן אויר והם בתוך כיריעה והאויר כעמוד על האהל תחת הכיריעה שנא' וימתחם כאהל לשבת לכן אמר וחצב עמודיה גדולים מאויר שאינו נתפש.

פ"סקא צופה וממיר עושה את כל היצור ואת כל הדיבור שם אחד וסימן לדבר כ"ב הפצים וגוף אחד. פי' לפי שאמר לעיל שקלן והמין לכך לקח זה הלשון ואמר צופה וממיר כלומר הבורא שצפה כל העתידות ועד סוף כל הדורות וברא כל התמורות וצפה הצדיקים עומדים וברא להן נן ערן וכל טובות וצופה הרשעים עומדים וברא להן גיהנם להיות גדונים בו הכל מדה כנגד מדה טובה נגוה לטובים ורעה לרשעים וכמפרש לקמן בפרק תמורת חיים מות תמורת שלום רע וכנ' גם כל הפין זה לעומת זה ברא האלהים וגנו הטוב לטובים בדכתי' ורא אלהים את האור כי טוב ולכך אמ' צופה למימר שצפה הכל ומימר הכל מלילה ליום ומיום ללילה מאור לחשך ומהשך לאור מוציא דבר מדבר. עושה את כל היצור ואת כל הדיבור שם אחד כלומ' ברא כמה יצורים וכמה מדברים וכמה רוחות ושמים כולם בעולם שברא להן תחלה וזה פירוש שם אחד כי כל היצורים והדברים שבעולם בתוך העולם הם והעולם הוא להם גוף והוא שמים שהוא שם אחד לכולם שיכול האדם להזכירם בכלל אחד ולומ' עליהם כל דרי עולם וכענין שכתוב ברא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. ופי' שם אחד הוא העולם כי העולם בלי הפצים אינו עולם וכן האדם הוא עולם קטן ויש בו כמה דברים והכל נקרא אדם על שם גוף בן אדם. וזהו שאמר וסימן לדבר' עשרים ושנים הפצים וגוף אחד שהעולם נברא מכ"ב אותיות שנעשו מהן כ"ב דברים בעולם וכמפרש הכל לקמן מג' אמות אמש

נברא ונחתם ג' אמות בעולם אויר מים אש וג' אמות בשנה רויה וקור וחום וג' אמות בנפש גויה וראש ופרי בטן. ומשבעה כפולות נבראו ד' כוכבים בעולם הנכ"ל שצ"ם וז' ימי בראשית בשנה ושבע שערים בנפש שני עינים ושני אזנים ושני אפים ופה וכל זה מפרש לקמן ומשנים עשר פשוטות צר המקום י"ב מולות בעולם טלה שור תומים סרמן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים ושנים עשר הדשים בשנה וי"ב מנהיגין בנפש שהן יד ימין ושמאל ושתי הגלים ושני כליות ריאה כבד ומרה וטחול המסס וקרקבן. והבורא שהוא אחד בלי דמיון ותמונה הוא על גבי שלשה שברא הג' אמות והרכיבן השלישן על ג' ד' וז' השליט על גבי שנים עשר וכולן אדוקין זה בזה ולכך אע"פ שיש כמה הפצים בעולם בלי חקר לא מנה בעל הספר הזה אלא כ"ב הפצים בעולם שהכ"ב נבראו מכ"ב אותיות וכל שאר ההפצים כמו תולדות ותגודות לאלו הכ"ב וכן בנוף אע"פ שיש בו כמה דברים הכ"ב שהזכרנו הוא עקר הנוף ולכך אמר וסימן לדבר כ"ב הפצים וגוף א'. וכיון שהשלמנו פ"ו זה הפרק דרך קצרה כדי שיהא נח למתלמד להבין כתבנו גם הנה מה שמצינו מזה הפרק למחברים. ומצינו בספר שאמרו עליו שנעתק מדברי רבנו סעדיה ז"ל מלשון ערב ללשון הקדש ואע"פ שלא מצינו אותו הספר פסקותיו על הסדר מיהו כתבו ממנו זו הפיסקא על לשון דבריו וזהו נוסחא. והתלכה החמישית שבהן חקק יה יי צבאות אלהי ישראל אלהים חיים אל שרדי רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו כ"ב אותיות קבועות בגלגל חזר בגלגל פנים ואחור סימן לדבר אין בטובה למעלה מענין אין ברעה למטה מנגע ומדרשם כי חקק הב"ה כ"ב אותיות על תבנית הגלגל כמו הגלגל בהקפתו יעשה פנים ואחור כך האותיות בהקפתם יעשו הפנים אחור וראיה להבר תאמר ענין יהיה שבה ותהפך האותיות ותאמר נגע יהיה גנאי ואלה האותיות הם כן אם יהפכם מהופכות וזה המאמר הוא יסוד ציר זה הכתב שיקף עליו ויסוב מענין לענין בהקפת האותיות והוא כי הב"ה יתרום שמו הפך הלכים וידות מאלו כי האותיות וזה המספר היופך אחת היות ונגבל מאותו היופך לשם וגוף ותבנית מה כולל הפכה היופך אחד בהיופך מקומות החלקים והבתרים ממקום למקום חדש מהן גוף ושם הוין מן הראשון ועל זה הענין תבין כי ערוב תוכן היופך אשר לא ידמה זה לזה יתחדש ממנו צרוב תבנית הגופות אשר לא ידמה זה לזה ומשל לדבר זה שתי משלות האחד הקפת הגלגל והשני הקפת האותיות ויש לנו כי נמשל להם משלים רב מזה ואולם נתחיל מדבר במהו ועניינו ונאמר כי כללנו יחד שלש אותיות הצר בעובנו האותיות על זה החיבור היה מדרש וחצר דירה בעובנו אם נהפכו הרי"ן כרית' ואם נאמר רצ"ה היה רצ"הה והם האותיות בעצמם לא פחות ולא יותר ואם נאמר והם האותיות בעצמם כי אם נעתיק מקצתם ממקום למקום אחר וזה לזה ומתוקן היופך שיבטל באוספך קש"ר יהיה קישור ואם תהפכהו קרש יהיה בקרשי המשכן ושקר יהיה כוב ושרק יהיה ישרוק ויער בראשו ורשק גירה בלשון ארמית ורק"ש אין לו פ"י כלל אם תעשה תיבה מארבע אותיות רבוכה הפוכות ודבר מהודש ג' מכוּפּל ואם תעשנה חמשה רבו וגם רבו למעלה יתר בענין שנפשר לך ב"ע בחלק השלישי ונאמ' כאן בהיופך התיבות באמרך מאה אלף ודינר ותהפכהו ותאמר אלף ומאה דינר ויקום כזה כל מה שדומהו ובאמרך במכטא כל חי גוהר בודאי כן כל גוהר חי שקר וכן תהפך כל אנוש חי וכן כל חי אנוש שוא וכוה הענין תראה ג' הדמיות בכל

דבר מושא ומונה ויולך מהם בהיפוך כאמרך במקרא אבנים שחקו מים כלומר כי המים ישחקו מים עוכר ביתו בוצע בוצע יעכר ביתו וחרפה וכן אמ' במשנה בהפוך כי יאסורו יתיר מותר אדם בקרובת הלוצתו ואסור בצרת קרובת הלוצתו פשרון הדבר כי קרובת הצרה החלוצה מותרת ליבמה מת ראובן והניח שתי נשים חליץ שמע' אחת מהן מותר לו שישא אחת צרתה ולא מותר לישא אחות החלוצה ויאמר בתלמוד כי ההיפוך יחייב ממון ויבטל ממון כאמרך פלגא דאיתלי בארעא פלגא פלג' באית די רבעה פרשו כי שנים אחים חלקו נחלה העיד אחד מהם לאיש כי מכרתי הציה לי בארץ נתחייב לו החצי ואם יאמר לו מכרתי חצי בארץ אשר לי חייב לו רובע וכן הדבר כי אל הנדסה המדינה כאמרך משלש במרובע במשולש ושאר היפוך התבנית ומבואר מזה למי יראה מעשה הקפת הגלגל כי היא הקפתו כמו גלגל מזל מן המזלות יהיה ויתחבר מהם תבנית ודומיות לא ידמה זה לזה ויהיה להם וגיורות בענין מעשיהם ומנהגם באותו ענין כי שמנו דמות הגלגל בחצי היום ביום הזה והוא יום י"ג לשנים עשר יום מסיון שנת אלף ורמ"ז היתה החמה במעלה השביעית מן אלגוזא מזל והירה בשני מן העקרב ושבתי בט"ו מעלות מן הגדי וצדק בכ"ה מעלה מדגים ומאדים בד' מן דגים ונגה בכ"ה מן הסרטן וכוכב חמה במעלת ב' מן השור אם נעשה לשעה הראשונה והשנית מן היום כי אמין וחוק בגלגל החמה בהיותו במזל טלה וצדק מאדים אחד מהם באמצע השמים וארבעה כוכבים האחרים שוקעים כי מזל נגה בשני ולבנה בששי ושבתי בשמיני וכוכב חמה בשנים עשר כל מה שתורה ג' כוכבים הראשונים חוקים לאור נגהם על מזל העולה וכל מה שיורו על ארבעה אחרים הלש בונחו העולה ורחקו מעולם אם נעשה השלישי והארבעה בקרוב וכבר הקיף הגלגל מזל העולה סרטן והיו הכוכבים כולם מביטות לעולה הוי' מן החמה לבד כי הנגה בעולה ולבנה בחמישי ושבתי בשמיני וצדק ומאדים בט' וכוכב חמה באחד עשר יהיה צללו כל אחד מהם במקומו לפי כחו אם נעשה לשעה הו"י וכבר הקיפו שני המזלות בעול הארירה יהיה החוק בגלגל החמה כי היא ב"א וכוכב ב"א והלבנה בו' כי הוא ברביעי והנונה ושבתי וצדק ומאדים הם כולם שוקעים וכנגד זה הענין יהיה כל מה שתורה עליו אם נעשה לו' והם בקרוב וכבר הקיף רביע הגלגל העולה בתולה ולא אחד מן הכוכבים שוקע כי הלבנה בני' ושבתי בה' וצ' ומ' בי' וסבב בט' וחמה בי' ונגה ב"א ויתבאר כל ההוראות מאלו העניינים אם נעשה לש' והי' וכבר הקיף הגלגל העולה מן העקרב והירה בו הגלגל אלה האחרים בהפך מה שזכרנו וכן משנים בשני שעות האחרות ומאחריהן תוכן הקפתו ועל זה ההיפוך משפט השעות ומנהגם ומכבטם ושאר הדבר' וכן המאמר יהיו החוורות וההפוכות והשוקעים על ידם היו משתנים בכל רביע מן רביעית היום והוא עשר שעות ותחזור ופרשתי וההמשיל משל למה הוא דומה מקצת כי בעלה נתבע שאותו צור מאמריו מתישב ונקשר ונכשר כי היוצר יתרון שמו הפך אלו היסודות הפך, אחר אחר שמהם הם ולא רטוב והפך אחר חרש הם ויבש וכן בקר הלח וכן בקר היבש ודק יאה ביחד הנכחד הנפרד אלנאין כי נמצא הם ויבש כח תבניתו חזק הם יבש ימך תבניתו כאשר הסקמוני יכניע מחרה האדומה מן כחה והדבר והענין אל כאציה מוכבחת ופשר הדבר חילוף המספר ישתנה והמספר ידות וחלקים נסמוך הדבר על כי חלק כי תרכיבם ה' מכל היסוד הם כאציה בחורות ואן כאן ארבעין פאתנין כאצתיין

ואן כאן סבעתיין ותלתין אן תלתיין וסבעתיין פאתנאן כאצתיין ואם יהיו ארבעתים ושש ושש שתי מובהרות ואם יהיו שבעתים ושלוששלוש כענין הקפת הוה המספר ושבעתים שנים מובהרות כי הם הנבחר. ומעיקר הדבר הוה תהיה נבחרים תהוק ונכחדים תכניע וכתב נמי אחד מן המפרשים ז"ל פרק זה הכי כ"ב אותיות הקקן רצה לומ' אלו האותיות בתן יצר כל יצורים ואעפ"י שאין היצור נברא מאותיות אותם כעדים וכראיות כי באלו האותיות יהיו כל תהלות ותושבחות לבורא הכל ובם יעברוהו חסידיו ובם יהיו נזכרים לכל שכחה כי האדם ימות וכל מה שיעשה ישכח ובאלו יכתוב האדם כל צרכיו ולא ישכחם ואין זה למלאכים כי אינם אוכלים ולא מתים ולא שכחנין. ואמ' כ"ב אותיות הקוקות הצובות רצה לומר כי הם הקוקות בקול ובאמר בהמשה מקומות והושמו להכין בהם הדיבור אשר מעיד על צפוני הלבבות. ואין הדיבור אלא אויר נהתך בלשון ובשפה ולכך אמר הקוקות בקול הצובות ברוח. וההמשה מקומות הם הגרון ואותיותיו הם הה"ע ויש אומ' אלה דגושה והשני קצת הגרון ואותיותיו כ"ב והשלישי מוצא החך עם קצה הלשון ומאותיותיו נצ"ש והשאר יוצאין מהשבעה מהשפה והשינים וקצה הלשון ואם תפשפש באלו ותבין השלשה מלכות אשר אינן צריכות לשום אחר מאלו לבד יצאת האויר מן הריאה. ואמ' כי המקומו' לדיבור ט' א' ע' ה' ה' מ' מקום אחד קם ממקום אחד נצ"ש מאחד צ' נקודה ס"א מאחד ט"ד מאחד תל"ג מאחד פמ"ב מאחד פ' דנשא ואי"ו אין נעורים בשום פנים מאשר יעורו אלו ונקראין בחכמה הידועה מוסיקא אותיות רבות ונקראות ארובות לפי שאין האחרות נקראות אלא בהם ונשאלות על כך בעלות הקול כלומר כי השאר אלמים ואמ' כ"ב אותיות קבועות בגלגל פ"י כ"ב אותיות קבועות ורשומות ברציון הנפש אל ק"ק כ"ב אותיות נתיבות תסוב מהן הראשונה על האחרונה והיה הדבר מהם לבאר כל מה שיש באדם בין בני אדם ויש בדבור מי שיהפך ויעיד על שני עניינים כגון ענג ונגע ועכשיו נפרש איך יודונו האותיות אשר הם שנים שנים והמשולשות והמרובעים והמחומשות ועקר כל הוא שתדע כי לא יוכל הלשון לא להתוך מן הדבור יותר מן הדבור שהיה מחומש והוא בחמש אותיות וזהו בלשונות האדם כולם. אך יאמר בדבור המאורעות עד שיצא מן המחומש אל בן ו' וז' אותיות בהוספות שהוסיפו עליו או השנות שהשיגו אותן כמו שתאמר עכד בגד והם משולשות וכשתאמר עבדי בגדי יהיה מרובע ואם תאמר עבדך בגדך יהיה מרובע ואם תאמר עבדכם יהיה מחומש ואם עבדיהם יהיה בן שש ואם עיקרו מרובע כגון שפחה ותאמר שפחתי או שפחתו יהיה בן ה' ואם תאמר שפחתכם או שמתחתם יהיה בן ו' אותיות ואם תאמר שפחותיכם יהיה בן שש ויותר והדיבור אשר בין שני אותיות כגון בן ושן אם תשים את הדיבור לעצמך תאמר בני שני ולאחר בנו שני ורבים לעצמך בני ולאחר בניכם ותאמר דיבור מאות אחת כגון י"ד י"ש י"ז. וכשתרצה לדבר ממנה פעלים תשיג תוספת כגון הטה הטה הטה, הנה הנה הנה הוה כי כל דיבור מאות אחת לא ידובר ממנו פעל שאם תחשוב אחר פעם אחת לא יוסף כלום אלא אחד יהיה כמו שיהיה ואם תחשוב שנים שני פעמי' יהיו צ"ד ואם תרצה לרעת כמה דיבורים יתכנו מכל דיבור ודיבור שהוא משני אותיות תמצא בוויג האותיות שני פעמים כגון אב בא ותדע כי לא יהיה מויווגם יותר מאלה ואם תרצה לרעת כמה דיבורים יתכנו מן הדיבור כלו תערוב האותיות כולן אחת עם אחת

ותדע כמה זיוונים יהיו מהם אחת עם אחת ונתן בעל ספר יצירה דמיונות בזה הרבר ובאו הדמיונות אלינו משובשות והטרחנו את נפשנו בהן עד אשר הוציאנו אותו לאור ואלו הן תשים א"ב ביהר וב' עם ג' וג' עם ד' וד' עם ה' וככה עד שתשלים וזוג תמרה אחרת אב בג הו וז וכן כולן ואמ' אלף עם כולן וכולן עם א' וכמו אלו הדמיונות שאמרנו הוא א' עם כולן וכולן עם אלף היא הפיכתן כמו שתמיר האחרות ותאמר ת"ש ת"ר ת"ק ת"י ת"ף ת"ע עד תכליתם והא' האחר ש"ר ש"ק ש"י ש"ף ש"ע עד תכליתם וככה יעשה כל אות ואות מהם עם האותיות עם קדמות ומאחרות והו' שקלן והמירן ועכשיו התבונן וראה היאך יצא לך מזה המעשה המופלא צורת שני משולשים מאשר הזוית האחרת הגדולה עומדת ואינה נוטה לשום צד מצדיה והאחת לעומת האחת כי לא יתכן שתהיה מפחות שלשה בתיבות כאלו חוטין והו' דמותו של משולש

בראשית הזיווג בשתי הצורות אב ובאחרים בא בהיפוך ועל זה אמר א' עם כולם וכולם עם א' והיאך נפל בראשית הצורות א' ובאחרים א' והיאך נפלה ת' שהיא אחרונה באותיות על ראש הזוית הקטנה כמשלשים והיאך יצא על היתד הגדול אשר הוא נגד הזוית אשר הוא עומדת כמשולשים הגדול אשר בראשית האותיות על עיקר מניינם מן הזוית הקטנה מן א' עד ת' וכן תמצא היתד הקטן אשר הוא יתד המשולש הפנימי אשר הוא קטן ממנו וכן הנמצא הפנימי אשר בפנימי קטון ממנו כי הפנימי חסר אות מההיצון וככה ילך הלוך וחסור בכל יתד פנימי עד שיגיע אל יתד שאין עליון אלא ראש האותיות ואחריתם לב"ד והוא א"ת והיה היתד הקטן שבכולן הפנימי יתד לזוית עומדת מן קטון המשולשי וראה היאך נפלה א' בזוית העומדות והת' על הזויות הקטנות אשר הן הדות ואמ' נמצא כל היצור יוצא בשם אחד ורצה לומ' כי הרקיע והארץ מושגים בצד האויר והוא ביניהם ולפי שהרקיע סובב יומם ולילה נתחמם האויר במעלתו ונוצר אש ובשבייל שהארץ נחה נצטנן תחתית האויר ונעשה מים ואמר צופה וממיר עושה את כל היצור והדיבור פירוש בדי המקום ב"ה יצר כ"ב אותיות כדי לבאר בהן כל מה צריך אדם לומר ולעשות ויצר כנגדן כ"ב דברים בגוף האדם והם אכילה ושתייה דיבור ותשימש מטה ונקמה וחמה ורציון הלכה מלאכה חכמה קנות כסף יראת שמים גניבה נאמנות חנומה שחוק כביה שמע און הרהת אף ראייה טעם משיישה ומפרש אחד כתב האי פירקא הכי כ"ב אותיות יסוד כו' כי בלתי האות לא יתכן הקל אע"פן הקולאין בו אלא אות אחת צריך לאהרת לחברו ויהיה הקול דיבור כי אין ביסוד אלא אות לשום הטוי שתטה מקול לקול ומדיבור לדיבור להוציא תולדות מתוך הרבר תשען על האות ההיא היסוד ותוציא ממנו תולדות והקול אשר הוא קול בפני עצמו הוא עיקר ונגלמוד אין להטותו כי אם היא והם משני דרכים והם אחת קולי מאחות אחת ולצורך דיבור נעשו שטים ואין לא להוסף ולא לגרוע כי אין לו הטוי כגון אלו האחת וגו' ואמ' אי לך ארין שמלכך נער זהו קול בפני עצמו ועוד באמרך אם רחין ה' את צואת בנות ציון היה לך לכתוב יו"ד בין א' ובין מ' כה אלא לשום כי הוא אות אחת היא אבל להיות דיבור נכתב ב"י וכן א' או דודו או בן דודו וגו' גם זה הקול בפני עצמו נכתב שתי אותיות אבל באמרך אורו מרוז בטלה הו' כיוצא בהן כי כה ולא הארכתי גם כי דרכם וענינם רבו בלי מספר אבל רמו וזכרתי ואזכירנה עוד הקול עיקר בלא

היטוי כגון ריקים אופים והקול אשר יסוד דברו אות אחת ואתה תטהו לכמה פנים כגון אט הט ויש יטה נטה הטיתי הטו נטה נטו הטייתם הטינו מטה ומטו וכיוצא בו. וכגון הך הכה ויך וכאלה רבות אבל רמותי הנה מעט כי אין קול בלתי אות ולא קול אדם לבדו כי כל הקולות שאנו רואים כמה לשונות בעולם משונים וגם יש להם אותיות כנגד קולם ראשון לבל הלשונות הוא לשון הקדש ואותיותיה כיו מהן חמישה כפולות כמין פ"ץ נשארנה כ"ב מהן כ"ב בני"ד כפר"ת כפולות בקול מעט ובמעט והקול יכולת להכפילם בקול וגם מהן ימצא בכל פירוש על יסודם בניות וגם לשון אשורית הוא ארמית למו אותיות כ"ה לשונם לשון תערוכת הוא בין שתי לשונות ערבית נשמע לכן לשונם קרובה ללשון הקדש אבל קול דיבורם מכפיל דמין דמין דמקנא דמקנא דמתא דמתא וגם מהויקין הח' והע' כגון מנה הצפא מהעדא ובשאר תיבות שיש תחלתן מ"ם מוסיפין ה"א כגון מהשנא מהקם ובשאר מקומות מוסיפין נ' בין מ' ובין ד' כגון מנדעא מגד"י.

פרק ג' שלש אמות אמ"ש יסודן כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בנתים. פי' כיון שפי' בפרק א' ספירות ובפרק ב' כ"ב אותיות פי' באלו השלשה פרקים הנותרים בו פרק ג' פירש בו שלש אמות ובפרק רביעי פירש בו ז' כפולות ובפרק ה"א פירש בו שנים עשר פשוטות. ופי' כאן שלש אמות אמ"ש. ואמות הם שרשין ומלשון א"ב ואם כי אין אדם נולד בלא אב ואם והאם מתעברת מבעלה ומוליכו בבטנה והיא יסוד הבן כך שורש הדבר ויסודו היא אמות ולכך קרוין כל שורש במקומות אם ובמקומות אב וכן נמי מצינו שנשתמשו רבותי ז"ל בדבריהם ואמרו ברב המקומות ויש אם למקרא ויש אם למסורת. ואמרו נמי במקומות בנין אב שבכולן וזה בנה אב והתורה נדרשת מ"ג מדות ומכנין אב וכתוב אחד מכנין אב ושני כתובין מהן ולכך בכל מקום שמדבר בדבר שמגלה עיקר הדבר קורא אותו אב כולן האב המוליד את הבן וכל מקום שהוא יסוד המקום ושרשו כגון האם שמוליכה את הבן בבטנה ומתעברת ממנו מבעלה ומוליכו בבטנה ומולידה אותו ויוצא מבטנה הוא קורא אותו אם כגון יש אם למסורת וכגון זה שאמרו כאן שלש אמות והן אמ"ש מן האי נברא אויר וממ' מים ומש' אש ואעפ"י שהשמים הוא האש למעלה והמים למטה והאויר באמצע לא מנה אותה כאן לא מטטה למעלה שאם היה מונה מטטה למעלה הוא אומר שלש אמות מא"ש ואם היה מונה ממעלה למטה היה אומר שלש אמות שא"ם ועכשיו לא מנה לא על סדר זה ולא על סדר זה אלא שלש אמות אמ"ש שלקח סדר האותיות אמ' א' תהלה מ' באמצע ש' בסוף ולכך א' ג' אמות אמ"ש ולא א' מא"ש ולא שא"ם ויסודן של שלשה אותיות אלו הן דומין בדמיון לכף זכות וכף חובה ולשון חוק מכריע בינתים ויש מי שפירש דמיון זה כי כף זכות הוא טוב וכף חובה הוא רע והלשון של נפש מאזנים הוא בינוני והוא חוק שמכריע בינתים ויש מי שמפרש שכף זכות הוא בדמיון עליה שעולה למעלה הרבה וכף חובה הוא בדמיון ירידה שיוורד למטה הרבה וכענין שכתוב צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' וגרסינן בערכין בתחלת פ' ב' על הדין קרא אמ' רב פפא צדקתך כהררי אל אלו ננעי אדם ומשפטך תהום רבה אלו ננעי בתים פשטיה דקרא במאי כ"ב אמ' רב יהודה אלמלא צדקתך כהררי אל מי יוכל לעמוד בפני משפטך תהום רבה במאי קא מיפלגי בר' אלעזר ודר' יוסי ברי' חנינא דאיתמר ר' אלעזר אומר

מכבש ור' אלעזר בר' חנינא אומי' נושא רבה בר' אלעזר ור' יהודה ור' יוסי בר' חנינא ודברי ר' אלעזר בר' יוסי בר' חנינא מפרשים בפרק ארבעה ראשי שנים הם דפליגי על פירוש מרת ששית של שלשה עשר מדות של רחמים ודברי ר' ישמעאל תנא פ' לא נושאו ולא כוכבשו אלא מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה וכבר פירשנו שתי שמועות אלו בספר העתים שהברנו בהלכות תשובה, ולכך דמה כאן אמ"ש ויסודיו לכף זכות שדרכו לעלות ולכף הובה שדרכו לירד וללשון חוק של נפש מאזנים שהוא מכריע בין שני הכפות וכך אמ"ש השם עולה למעלה שהוא האש והמ' יורדת למטה שהוא המים והא' שהיא האויר מכריע ביניהם כי כל שנים אם יש ביניהם שום הלוקה צריכין השלישי להכריע ביניהם וכן הוא אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וכן נמי דרשו רבותינו ד"ל ב"יג מדות שהתורה נדרשת ושני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, ומצינו נמי בשלשה אבות העולם אבותינו אברהם יצחק ויעקב שהשנים מהם אברהם ויצחק הוצרכו לשלישי שקיימן שבא אברהם ויצא ממנו פסלות ישמעאל ובני קטורה בא יצחק ויצא ממנו פסלות עשו הרשע מרגזו אל, בא יעקב אבינו איש חם וישב אהלים מכריע ביניהם שלא יצא ממנו שום פסלות כלל אלא הוליד שנים עשר שבטים שלימים וצדיקים מיהדי אלהינו והם כולם וזרעם מייחידים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכן הוא אומר כי בראות ילדיו מעשה ידיו והקדיש את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו, וכן הוא מרמז בספוק זה, וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור שיצחק ואברהם נאמר בהם אף מפני אלו הפסלויות שהזכרנו שיצאו מהן אבל יעקב שלא יצא ממטתו פסלות לא נאמר בו אף כלל וכן נמי מצינו כי במטתו של אברהם אבינו ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו וכן ביצחק כתיב ויקברו אותו עשו ויעקב בניו אבל במטתו של יעקב כתיב ויעשו בניו לו כן כאשר צום ונשאו שלשה שבטים לכל דגל ודגל של מטתו והשרה הקב"ה שכינתו שם ומשם זכו ישראל לדגלים וכן היו הולכים לדגלים ונוסעים על זה הסדר ומוליכים את המשכן מחנות הלויים הכל בזכות מטתו של יעקב שלא הלך אחר מטתו פסלות בעולם אלא שגדל שנים עשר שבטים צדיקים לעבודתו של מקום ואל תתמה על זה שהרי גם בנימין הצדיק שהיה קטן של שבטים ונולד בארץ ישראל והיה יעקב אבינו בזקנותו נסמך עליו מניח ידיו על כתפיו כענין שכתוב כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים וזה בנימין הצדיק ונעשה אושפיון לגבורה כדכתיב וכן כתפיו שכן, וכך אמ' הב"ה כתפים שיעקב אותו צדיק היה נסמך עליהם דין הוא שאשרה שכינתו בין כתפיו ולכך זכה בנימין ושרתא שכינה בחלקו ולכך כתיב ובין כתפיו שכן ואל תתמה גם על זה שהרי יוסף הצדיק שנס מפני אותה הרשעה ראה היה ארונו ונס מפניו וברדן היה שינוס הים מפני הגם כדכתיב וינס ויצא החוצה וכתיב נמי הים ראה וינס ולפי שכלכל יעקב הצדיק ובניו כדכתיב ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו לחם לפי הטף וזה והוליכו ארונו ארבעים שנה בסדבר עם ארון שכינת ה' העולמים והיו אומות העולם רואים ותמהים ואומ' מה דרכו של ארון של מת להוליכו עם ארון שכינת ה' העולמים והיו אומרין להם ישראל לפי שקיים זה מה שכתב בזה ומנה לן ששכינה שרתה במטתו של יעקב כדכתי' ויעשו שם מספר גדול וכבר מאד ודרשו רבותינו ד"ל נמי שכינת גדול העולמים היה שם וכן

נמי דרשו בויעש אברהם משתה גדול כי שכינת גדול העולמים הית' שם ואל תתמה אתה על משתה של יעקב אבינו בלבד כי בכל הצדיקים נמי כתיב בהו והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך וכמפרש בסוטא בסוף פרקא קמא ולא על משה רבינו בלבד אלא על כל הצדיקים הוא אומר והלך לפניך צדקך וגו' ויש מי שמפרש ואומר מצד אחר כי שלשה אבות נקראו על שמות מיני בשמים כדכתי' מי זאת עולה מן המדבר מקושרת מר ולבונה מכל אבקת רובל. מור זה אברהם אבינו שהוא ראש לכל הבשמים כדכתי' מר דרור ולבונה זה יצחק שנערב על גבי המזבה כלבונה מכל אבקת רובל זה יעקב שיצאו ממנו כל עצי בשמים שבעולם וכל ריח טוב ישראל כהונה וליה ומלכות ועוד יצאו ממנו י"ב שבטים שהן בניינו של עולם כמפרש בפרק המישי של שנים עשר פשוטות וגם נמי שנים עשר שבטים כנגד י"ב בשמים הנזכרים בפרשה זו כפרים עם נרדים וכל זה מפרש במקומו באגדתא דשיר השירים ויש מי שרוצה נמי לפרש כי יצחק אבינו נקרא מכריע בין שלשה אבות לפי שהוא נעקד על גבי המזבה ונערב כמנחת קומין לבנה וכתוב נמי האי קרא כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו יעקב לא הכירנו ואין מזכיר יצחק בהאיהוא כללא וכמפרש באגדתא זו בשבת בפרק אמר ר' עקיבא אמר הקב"ה לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה כל היהא אגדתא ויש נמי מי שמקשה כאן בהאי פסקא שאמרנו יסוד כף זכות וכף חובה כוליה ומקשין להאי פירושא בתרא שפירשנו וכי בזמן שהזכיות רבות והעונות מועטין כף זכות מכרעת וכף חובה עולה ויש מי שמתרין נמי על האי קושיא אליבא דפירושא בתרא הכא לפי שדרך הרוב של כף זכות להיות מועטין ולעלות ודרך רב כף חובה לירד לפי שהחובות מרובות והזכיות מיעוטות.

פִּיֶסְקָא שלש אמות אמ"ש סוד גדול, ומכוסה מופלא וחתום בשש טבעות וסמנו יוצאין אש ומים ורוח ומתחלקין זכר ונקבה פי' שלשה שרשים ויסודות הללו שהן אמ"ש הם סוד גדול ומכוסה ומופלא והזכיר בכאן שלשה שבתים גדול ומכוסה ומופלא כנגד שלש אותיות ושלש שרשים שהוא אמ"ש והיאך הם סוד גדול ומכוסה ומופלא לפי שמאם נבראו כלי צורים וכל בריות ומהם נבראו ובהן שלשתן כי אין בריאה בלא הם ואין הפיץ בלתי אלו ושלשתן נפלאים ומכוסים וגדולים בטביעתן וכמפרש לעיל בפירוש פסוק מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו וגו' שפירשנו אותו בארבעה הטביעות שהן יסודות העולם ושאמ' בעל הספר ג' יסודות מפני שהמים הוא הלוק לשתים למים ולאריץ שהוא העפר והן יסודות לכל תולדי ממשות והכל צריכים למו והם אינם צריכים ולכך אמר כאן שלש אמות אמ"ש סוד גדול ומכוסה ומופלא ושאמ' חתום בשש טבעות לפי שכל גוף שנברא מהן יש לו ששה קצוות והוה פירושו וחתום בשש טבעות פי' לפי שכל גוף כי בודאי אין לך גוף אלא מאלו השלשה יסודות ושלשתן בכל גוף וכל גוף יש לו ששה קצוות כמו שפירשנו למעלה מטה ומעלה וד' רוחות וגם נמי פירשנו למעלה בשלשה אותיות של השם הקדוש שחור ליששה שמות בהיפוך האותיות ובהם נחתמו שש קצוות והיששה שמות אין זה דומה לזה בכתיבתו. הכל כמו שפירשנו לעיל וכן נמי אמ' כאן על אמ"ש שהוא חתום בשש טבעות כמו שפירשנו כי כל גוף נברא מהן וכל גוף יש לו ששה קצוות ואמ"ש יש בו ששה תיבות ב' שתחלתן א' כגון אמש אשם וב' שתחלתן מ' כגון מא"ש מש"א

וב' שתהלתן ש' שמא שאם הכי ששה טבעות מאמש והנה שאמר התום בששה טבעות וממנו יוצאין אש ומים ורוח ומתחלקין זכר ונקבה פ' יש מי שפירש ומתחלקין זכר ונקבה שהשמים זכרים והארץ נקבה וכדכתי' הרע"פו שמים ממעל ונו' וכתוב תפתח ארץ ויפרו ישע וכת' נמי כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוח את הארץ והולידה והצמיחה ותורף הדבר שפירשנו כי השלש אמות שהן אמ"ש והיא תיבה משלש אותיות תתהפך לששה תיבות ונבראו מן ששה תיבות ששה דברים רוח מים אש שהוא אמ"ש ונבראו מאלו השלשה בעולם אויר מן רוח ומים מן אש ארץ מן מים הרי אשם הרי ב' התימות משתי תיבות וגם נבראו משתי תיבות אחרות שהן משא מאש דברים אחרים מי עולם ש' שנה א' אדם שהוא נפש חיה וגם מתיבה אחרת שהוא מאש תולדות שנה קור ממים רוח מאויר חום מאש הרי ארבע תיבות נותרו ב' תיבות שמא שאם נבראו מהם תולדות נפש באש מאש גויה מרוח בטן ממים הרי שא"ם ושמה נבראו ממנו תולדות לעולם שמים מים ארץ הרי ששה טבעות ויש מי שאומר שיש קושיא על פירושו זה כי אינם אלא שלש תיבות משלש שלש והם שלש אמות בעולם ושלש אמות בשנה ושלש אמות בנפש ומה שאומר לפנים המליך את א' ברוח וכן ש' וכן מ' כפילת הדבר הוא היאך ברא המקום השלש אמות בעולם ובשנה ובנפש ונמצא כי לא מצינו כאן אלא שלש חתימות בעולם ובשנה ובנפש ואם תאמר כי יש לך להוסיף מה שהוספנו לעיל משלש אמות אמ"ש שהוא הרוח ממים אש שתוכל לזנות בריה בפני עצמה תחלה הרי ארבעה ואויר שנברא מרוח ושמים מן אש וארץ ממים הרי ה' וגם עולם שנה ואדם הרי ו' וכך תמצא ששה הותמות. זו הפירושו יש עליו קושיא אחת שההרה הוא האויר ואם תאמר אע"פ שההרה הוא האויר והוא מתח ועל כן השבו כאן לשני עניינים לפי שנתחלק בראיית הלב ועל זה הענין שאמרנו לעיל ועשה את שאינו ישנו וחצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפש מכל מקום יש לנו קושיא על פירושו זו שכיון שמנינו בחתימה החמישית האויר שנברא מרוח ושמים מן אש וארץ ממים היאך תמנה עוד בחתימת שש עולם שנה והעולם הוא שמים וארץ ועוד שמנינו בני חתימות בעולם ובשנה ובנפש והכל אחד ולכך הדבר צריך עיון לדעת זה הפירושו ועוד שאנו שונין לקמן בסוף פ' פרק זה בדבר זה לפרש כמו שכתבנו מפרשים אחרים ולכך אמר וחתום בששה טבעות אלה אמש אויר מים אש אשם אויר אש מים משא מים אש אויר מא"ש מים אויר אש שאם אש אויר מים אויר לכן אמר שממנה יוצאין אש ומים ורוח ומתחלקין זכר ונקבה כיצד שמים מאש אש נקבה ושמים זכרים ארץ מים ארץ נקבה ושמים זכרים. והו' פירוש מתחלקין זכר ונקבה שיצא ונתחלק זכר מנקבה כגון שמים מאש ונקבה מזכר כגון ארץ ממים ויש מי שגורס כאן וחתום בששה טבעות וכן כל הפי' בעולם זכרים ונקבותיהם והרוח מסייע כל הפי' ומחותל בזכר ונקבה ולשון מחותל מוגלל מלשון וערפל התולתו.

פ"סקא שלש אמות אמ"ש מ' דוממות ש' שורקת וא' חוק מכריע בינתיים. פ' אלו השלש אותיות שהן אמ"ש בא לפרש תולדותן בין במיני וענייני בריותן בין בענייני קריאת האותיות לבדן ועל כן אמר מ' דוממת וענין דוממת יש מי שגורס אותו ברי"ש מלשון וראמה וישבה תחתיה ויש מי שגורס

אותו בד' מלשון קול דממה דקה. ש' שורקת מלשון אשרקה להם שנשאדם
 פותח את פיו למעלה אמ' חוק מכרעת בינתים. ולכך הניח הא' שהיא תחלה
 באמ"ש ולא הזכירה עד לבסוף לפי ששם אות מכרעת בינתים. ולכך הזכיר תחלה
 מ' וש' ואח"כ א' המכרעת בינתים ופירוש מה שאמרנו שהיא במיני וענייני בריאת
 אמ"ש כך כי המים והארץ שנבראו מן מ' היא יורדת ושוקעת למטה והוא לשון
 רוממת רוממת שיורדת למטה ואנו לא ידענו לשון רוממת ברי' מלשון שקיעה אלא
 דוממת ברי' היא מלשון שקיעה כענין שכתוב דומי יושבי האי שהוא לשון שתיקה
 והשתיקה היא שפתים סתומות. וענין ירידה ושקיעה מלשון שתיקה כי הירוד והנצוח
 הוא שותק וכן המים והארץ שקוע למטה והיו מים דוממת ופי' ש' שורקת
 מלשון אשרקה ומלשון שרק שהן שפתים פתוחות עולות למעלה וכן האש שנברא
 משי' דרך ברייתו לעלות למעלה ולכך אמר ש' שורקת א' אויר מכריע בינתים
 שהאויר שנברא מא' דרך ברייתו להיות מכריע בין האש והמים שאינו עולה למעלה
 הרבה כמו האש ואינו יורד למטה כמו המים אלא עומד מכריע ומכריע בין השמים
 והארץ והיו דרך ברייתו והוא כמו שאמרנו וחצב עמודים גדולים מאויר שאינו
 נתפש וכבר פירשנו כל זה לעיל ולכך אמ' ואמ' חוק מכריע בינתים. ופי' זה נמי
 בקריאת האותיות שכן בראן הכורא יתרום לעד שאין אדם יכול להוציאן מפיו
 אלא על הדרך הזה מ' דוממת ש' שנשאדם מוציא משפתים שפתיו דוממות ויורדת
 למטה שמוריד שפתו העליונה למטה וסותמה עם התחתונה וקורא ומוציא מפיו
 תחלת הקול של מ' שהוא מ"י והוא מ' דוממת ש' שורקת שנשאדם מוציא משפתיו
 מגביה שפתו העליונה למעלה והתחתונה מוריד למטה ומוציא ש' מפיו בשפתים
 פתוחות והוא ש' שורקת ואמר הק מכריע בינתים שנשאדם מוציא מפיו א' בתחלת
 הקול א' אין צריך לא לפתוח שפתיו ולא לסותמן והיא מה שכתבנו שיוצאה
 מן הפה בלא הקצת שפתים והוא שאמר הק מכריע בינתים ומצינו בספר שנעתק
 מערבי ללשון הקדש והוא לרבנו סעדיה גאון ז"ל הכי וההלכה השנית ונמצא מזה
 הלשון שאמר וההלכה השנית שלא היה הנוסחא המצויה אצלו מהלכות יצירה
 סדורה בדרך פרקים כשהיא סדורה אצלנו היום בהמשה פרקים אלא נראה שהיה
 אותה הנוסחא שלו מעורבכת ממטה למעלה בלא פרקים וכן אמר וההלכה השנית
 כ"ב אותיות יסוד ג' אמות אמ"ש איש רוח מים תולדות שמים אש תולדות אויר
 רוח תולדות ארץ מים אש למעלה ומים למטה ורוח חוק מכריע בינתים מ' דוממת
 ש' שורקת א' חוק מכריע בינתים אמ"ש חתום בו טבעות ומחותל בזכר ונקבה ודע
 וחשוב וצור שהאש נושא המים והמדרש כ"ב אותיות אשר מהן יסוד ג' אמות
 ושבעה כפולות ושנים עשר פשוטות ושלש יסודות הם אמ"ש וכנגדם אש רוח
 ומים השמים מיסוד האש הרוח והמים מיסוד ארץ. והאש תעלה למעלה והמים
 תרד למטה והרוח הוא בינתים בין שניהם וכן דמות תבנית ג' האותיות המ' מבטת
 למטה והשין בפניה למעלה והיא נעוץ בתוך והוא מתהפך ששה הפיכות
 יהיה בזכר ונקבה ומוזה תלמוד כי האש ישא המים וכבר הוא מבואר בהלכה הששית
 כי הנצב אל גדין האויר כי השמים מן האש ש' אלה תולדת השמים אש רמו
 תולדות אש שמי בהיפוך שפירשנו אבנים שהקו מים כי האויר מן הרוח רמו כי
 הם כזה הענין והמים לארץ כי המים מוטה על ראיית הטבע אשר הקדמנו זכרה
 בלי היפוך מבטא והשני כי כל יסוד מהם כבר מהבירו והוא למטה ממנו כי המים

הקלים מן העפר על כן היה העפר משכן לו ונויהו והמים קלים מהם האויר שהוא קל לכן המים נויהו והאש קלה מן האויר לכן האויר נויהו והיא למעלה מן היסודות והשלישי כי תבנית הש' כתבנית האש תבנית צנובר בטנים תעלה למעלה. ותבנית המ' כתבנית המים תרד למטה ותבנית הא' כתבנית האויר מוצב בתוך בינתים והרביעי כי מתכונת היבור ג' האותיות כאשר יתבאר כי הנה תעשינה תיבות קשות ותיבות רכות באמריך אמ"ש אש"ם הראשון אמיץ מן השני מש"א מאש השני הדור מן הראשון שא"ם שמ"א הראשון אמיץ והשני רך ואלה הם ששה טביעות ג' קשות וג' רכות כן מיסוד טבע בני אדם ושאר חיות יתכן שהיה זכר ונקבה בעו יי' ונאונו ובהתחילו מקצת מהם והשלים באחד מהם זכרים ואם נהפך היה נקבות ודבר זה אחד משהה דברים שנאמרו בעלילות למה יהיה זכר ונקבה מן הניסוך הערבוב ומן הטוי ומפני המעשה ומפני הפאות והצדדים ומפני ההתחלה וההשלמה ונטה דעת בעל כתב זה למאמר האחרון מחתל מוגלל כמו והחתל לא החתלת וגם וערפל התולתו כלו' זה הדבר דבר סתום.

פִּיסקָא שלש אמות אמ"ש יסודן ומתן נולדו שלשה אבות שמהן נבראו הכל. פי' הג' אותיות שהן ג' אמות יסוד וזהו שלש אמות אמ"ש יסודן שהוא אויר ומים ואש ומתן נולדו שלשה אבות לעולם אור מאויר שמים מאש אש ממים ומאלו האבות נבראו כל הנבראים ויש מי שמפרש רוח מאויר והני דאמי' אור מאויר אמי' לך רוח היינו אויר ויש מי שמפרש ואומי' שזה בהיפוך של ו' חתימות נאמר אבל פירוש מה שאמר בפסקא זו שלש אמות אמ"ש יסודן ומתן נולדו שלשה אבות שמהן נבראו הכל היינו פי' הדבר ג' אמות אמ"ש יסודן פי' השלשה שורשין שאמי' שאנו קורין ג' שורשין יסודן הוא אלף מס שין ומתן נולדו שלשה אבות שהוא אויר מים אש ומאלו השלשה תולדות נבראו כל היצורים ותורף הדבר כי בתחלה ברא ג' אותיות הנחי' שהן הג' אמות ואחר כך ברא מתן שלש אבות אויר מא' מים ממ' אש מש' ולפי שקרא האותיות אמות שהן שורשין קורא לתולדות שנולדו מהן שם אחר וקראן אבות שגם הן יסודות הן כי האויר והמים והאש יסודות הנבראים שמהן נבראו הכל.

פִּיסקָא שלש אמות אמ"ש בעולם רוח ומים אש שמים נבראו תחלה מאש וארץ נבראת ממים ואויר נברא מרוח מכריע בינתים פירוש פסקא זו בא לפרש ולחזור על הדבר ולפרט אותו ולומר כיצד נברא משלש אמות אמ"ש שלש תולדות בעולם רוח ומים ואש שמים נבראו תחלה מאש וארץ נבראת ממים ופי' שמים תחלה מאש כי האש שהיה קל עלה תחלה למעלה לאלתר שנברא וירדו המים למטה ונעשו ארץ כדכתיב ביום השני ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ובתי' ביום שלישי ויאמר אלהים יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. ויש מי שמפרש כי ביום ראשון בשעה שברא הבורא יתרומם לעד זו הבריאה של אויר מים אש צוה הבורא ונעשה כך תולדותן שעלה האש למעלה לאלתר להיות שמים ורקיע וירדו המים לאלתר למטה ונעשו רפש להיותן ארץ ועמד האויר בינתים להיותו עמודים גדולים וארבע רוחות השמים ואע"פ שלא נתגלה הכל לאלתר הרי נעשה ונברא ונשלם הכל לאלתר ויום ב' קורא הבורא במים עליותיו וג' גילה תכל לעדתו והכין ארץ בהכמתו ונראו עמודים גדולים שהיו

מתחלת הבריא מאויר שאינו נתפש וזהו ואויר נברא מרוח מכריע בינתים ויש מי שגורס ואור מרוח מכריע בינתים מפני שסובר שהאויר והרוח אחד הוא.

פִּיֶסְקָא ג' אמות אמ"ש בשנה אש מים רוח חום נברא מאש וקור נברא ממים ורויה מרוח מכריע בינתים פי' לאחר שאמר שברא הבורא שלש אותיות וברא מהן שלשה דברים להיותן יסודות ואבות לכל הברואים בא להודיע נמי שעשאוּן בעולם ובשנה ובגוף עשה שמים מאש בעולם וארץ ממים בעולם ואויר מרוח בעולם והרוח מכריע בינתים וכן נמי בשנה שתולדותיה ומנהגותיה קור וחום ורויה חום נברא מאש להיותו מתנהג בשנה וכן קור נברא לה ממים וכן רויה מרוח מכריע בינתים והוי יודע כי ברא הבורא בעולמו המימות האש וקרות המים ולולי האויר שמכריע בינתים כשמתגבר המימות האש וקרות המים שהוא השמים למעלה היה שורף את הבריות לולי האויר המכריע בינתים וכן כשמתגבר קרות המים למטה היה מקרר את הבריות והוי מדמין כאבן לולי האויר המכריע בינתים וכן בשנה נמי שברא בה הבורא יתרומם לעד חום וקור ורויה מכריע בינתים והחום נברא מאש וקור נברא ממים ורויה מרוח מכריע בינתים ולשון רויה מלשון ותוציאנו לרויה ובודאי רויה הוא שנברא מן האויר שהוא בעולם בין השמים והארץ ובשנה היא הרויה המדות והימים המשוקלין שאינן המין הרבה ולא קרירין אלא הם רויה וכמו המים הפושרים לגוף וכשמתגבר החום בימי החום הוא מחליא את הבריות וְמִיָּמִיתם באש הגוף לולי המדות והימים הבינוניים שנקראים רויה שמכריעים בינתים וכן כשמתגבר הקור בימי הקור היה ממת את הבריות בקרירותן לולי המדות והימים הבינוניים שנקראין רויה שמכריעין בינתים. וזה שמנה בעל הספר הזה חום וקור ולא מנה קיץ וחורף כמו שמנה הפסוק לפי שהפסוק הילך החום לב' לחום וקיץ והקור לב' לקור וחורף ובעל זה הספר מנה חום וקיץ אחד וקור וחורף אחד ויש מי שרוצה לפרש ולומר רויה שאמרנו לעיל מצד אחר ואומ' כי הרויה הם ימי הקיץ וחורף והדברים ארוכים ולכן לא כתבנו לא פירושה ולא קושיא עליהן ולקמן קא מפרש קצת מזה לפירושה אחריו לאחד מן המפרשים.

פִּיֶסְקָא שלש אמות אמ"ש בנפש האש נברא מאש ובטן ממים וגויה רוח ממים מכריע בינתים פי' השלש אמות אמ"ש ברא מהן הבורא בגוף האש מאש והראש הוא למעלה מן הגוף והוא עליון והוא מלך על כל האיברים ויש מי שאומר שברור להם מעיקרי הרפואות כי האש מרתו יותר חמה לפי שנברא מהאש. ואין ברור לנו בזה כלום ובטן ממים יש מי שמפרש מן הבטן ולמטה עד כף רגל ויש מי שמפרש בטן ממש וגויה שהוא מן הפה ועד הבטן שהוא גויה נברא מרוח מכריע בין הראש והבטן ויסוד דבר שהעולם והשנה והגופות הם רובי בריות וכל הבריות נבראו מכ"ב אותיות כמו שאמרנו ונברא עולם גדול שהוא העולם כלו ועולם קטן שהוא הגופות ונברא מהן השנה להנהיג את הכל ומשלש אמות נבראו דברים אלו בעולם ובשנה ובגופות ומשבעה כפולות נבראו שבעה דברים ככולן כמפרש בפרק ה' ומשנים עשר פשוטות נבראו שנים עשר דברים ככולן כמפרש בה' נמצא השלש אמות אמ"ש שכל תולדותיהן כיוצא בהן היאך אמ"ש מי היא יודדת למטה בצורת כתיבתה. שין ראשיה פתוחות ועולות למעלה אמ' הכי והכי והיא עומדת באמצע משוקלת ומכרעת כמו האויר וגם שמענו מקצת הסופרים המדקדקים בתני האותיות והם אומנים מיומנים מהן שעושיין מ' יורדין מלמעלה

למטה ותני שין עולין מלמטה למעלה ותני א' לא שני הכי ולא שני הכי אלא עושין אותן כמו שמזמין להן בין מלמטה למעלה בין מלמעלה למטה. וזה הדבר שמענו אותו מרדוק זה בעלמא ואין אנו יודעין לו שום שורש ועיקר אחר. ותולדות מ' כולן יורדות למטה המים בעולם למטה וקור בשנה למטה כי מדת הקריבות למטה היא מטבע המים ובטן הגוף הוא תחתון לשאר הגוף שלמעלה הימנו ולראש. ותולדות ש' כולן עולות למעלה שמים בעולם שהוא מאש למעלה חום בשנה שהוא מאש למעלה שמדת החום למעלה היא מטבע האש והשמים ראש בגוף למעלה שהוא עליון מכל הגוף ותולדות הא' כולן מכריעות בינתיים רייה בשנה מכרעת בין החום ובין הקור אויר בעולם מכריע גויה בגוף מכריע בין הראש והבטן נמצא שהבורא ברא משלש אמות שלשה דברים בעולם ושלשה בשנה ושלשה בנפש.

פִּסְקָא שלש אמות אמ"ש חקקן וחצבן וצרפן והתם בהן שלש אמות בעולם וגי' אמות שנה ושלש אמות בנפש ופירוש פִּסְקָא זו הכי פירש וכלל כי מה שאמ' למעלה פי' חקקן כמו שפירשנו לעיל באותיות לשון חקקן וחצבן וצרפן וכן בכאן צירף שלשה אותיות אמ"ש לו תיבות בהיפוכן ונעשה התום בששה טבעות כמו שפירשנו לעיל. ולכך אמר צרפן והתם בהן שלש אמות בעולם ושלש אמות בשנה ושלש אמות בנפש וזכר ונקבה כמו שפירשנו לעיל שיצאו מנקבות זכרים ומזכרים נקבות ויש מי שרוצה לפירש שזכר ונקבה זה עונה לנפש שברא הבורא האדם ושאר כל הגופות שיש בהן רוח חיים וזכר ונקבה. ופי' יש עליו קושיא שהרי למעלה בכריאת העולם שלא הזכיר עדיין הגוף קאמ' ומתחלקין זכר ונקבה והוא כמו שפירשנו לעיל.

פִּסְקָא המליך את א' ברוח וכתר לו כתר וצרפן זו עם זו והתם בהן אויר רייה בשנה וגויה בנפש וזכר באמש ונקבה באמש המליך את (ש) באש וקשר לו כתר וצרפן זו עם זו והתם בהן שמים בעולם וחום בשנה והחום בנפש וזכר ונקבה. המליך את מ' במים וקשר לו כתר והתם בו ארץ בעולם וקור בשנה ופרי בטן בנפש וזכר ונקבה ופי' שלשה פִּסְקוֹת הללו הכי סיים ופירש האמור לעיל היאך ברא אלו השלשה שלשה בעולם ובשנה ובגוף שאמ' המליך את א' ברוחות פי' הכי כלומי נתן הבורא ממשלה ומלכות בכה באף וברא מטנה רוח והמליכה עליו להיותה אמו ושרשו ומלכו וקשר לו כתר לא' והם תאני אמ' כמפרש בספר תאנים. ויש מי שרוצה לפירש וקשר לו כתר שהוא אמור בדמיון לפי שהזכיר שהמליך א' על הרוח בא לומר בדמיון שקשר לה כתר שאין מלך אלא בכתר מלכות ופי' התאנים דבר נכון ומקובל. וכההיא דגרסי' במנחות בפרק הקומץ רבה אמ' רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה רבנו למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות כו' ואם תאמר וכי הכתרים שהם התאנים הרי קשרן הב"ה לאותיות בשעה שברא האותיות ואם כן מה הוא זה האמור בשמועה זו וקושר כתרים לאותיות והרי קשרן להם מקודם בשעה שבראן ותירין הרבר כי בודאי כך היה שברא הב"ה וקשר כתרים לאותיות בשעה ברייתן ובשעה שעלה משה רבנו לקבל התורה והיה אותו הכתב על הלוחות כענין שאמור וכתבתי על הלוחות שהוא כתב שנברא בין השמשות וכאלו עשאו הבורא אותו עת וקראהו למשה רבינו דבר חדש כתב שלא נכתב מיד וכך הראהו אותו עת כאלו קושר כתרים לאותן אותיות כתב מיד שלא

וזה כבר נברא מששת ימי בראשית האותיות בתניהן וכאלו הראה הבורא אותו עת
 והדרשו למשה רבנו דבר חדש כאלו נכתב ונתננו בתניהן שלא מיד וזהו פי' מה
 שאמ' כאן המליך את א' ברוח וכתר לו כתר וצרפן זו עם זו כלו' שצירף א' עם
 מ' וש' להיותן תיבה. ואע"פ ש" א' יצא תולדות האוויר בעולם ובשנה ובגופות
 מכל מקום לא נברא ולא נחתם מא' לברא עד שצירף הבורא הג' אותיות לתיבה
 אמ"ש ולכך המליך את א' ברוחו וקשר לו כתר וצרפן זו עם זו והתם בהן אור
 בעולם רויה בשנה וגויה בנפש פי' הרי תולדות א' ב' ג' מקומות אלו זכר באמש
 ונקבה באשם פי' יש מי שמפרש כי אמ"ש זכר מפני שהוא אמין בקריאתו יותר
 מאשם ואשם נקבה מפני שאשם הלויש בקריאתו יותר מאמ"ש כמו שהנקבה חלושה
 מן הזכר. ויש מי שירצה לפרש זכר קודם באמ"ש ונקבה קודמת באשם כי המים
 זכרים כמו שכתבנו למעלה והאש נקבה והילכך כשתאמר אמ"ש המים זכר קודם
 לאש הנקבה וכשתהפוך אשם האש הנקבה קודמת למים הזכרים ואנן לעניות דעתין
 אין ברור לנו יפה פי' זכר באמ"ש ונקבה באשם ולא פירוש ששה הותמות של
 אמ"ש למה נהפכו ששה פעמים כי אין שם בריאות באמש כי אם ד' אויר מים אש
 ובעולם ובשנה ובנפש הרי ארבעה ויש מי שרוצה לפרש שכופל בעולם ובנפש
 ונמצאו ששה חתימות וקא מפרש זכר ונקבה הכי בכפל העולם ובנפש כי האש
 של מעלה של השמים קא חשיב ליה זכר שיש לו גבורה גדולה והאש של מטה
 שאין לו גבורה כמו אותו של מעלה קא חשיב ליה נקבה כמו שהנקבה חלושה
 אצל הזכר וכן נמי המים של מעלה קא חשיב להו זכרים בדמיון זה בענין גבורתן
 והמים של מטה קא חשיב להו נקבות וכן נמי בנפשות נפשות זכרים ונפשות
 נקבות ודקאמר זכר באמש ונקבה באשם מפני שבאמ"ש הם זכרים אותן של מעלה
 שנבראו מהן ובהיפוך אשם נבראו של מטה הנקבות ובפי' יתפרש וחתום בשש
 טבעות אויר מים אש ובעולם למטה ולמעלה הרי שלשה הותמות ובשנה אין לה
 מטה ומעלה אלא שנה לברא אחת. והנפשות זכרים ונקבות הרי ששה טבעות
 ופירשנו כל זה לעניות דעתנו אבל עיקר פירוש הדבר אין ברור לנו עיקרו למטה
 נמי כתוב מה שמצאנו לשאר מן המפרשים המליך את שא' באש וקשר לו כתר
 כלומי נתן ממשלה וכה ומלכות בש' וברא ממנה אש והמליכה עליו להיותו אמו
 ושרשו ויסודו וקשר לו תאנין לש' שהן כמו כתר למלך וצרפן זו עם זו שמ"א
 וש"א"ם להיותן תוכה משלש אותיות וחתם מן הש' של שמ"א שמים בעולם וחוּם
 בשנה וראש בנפש זכר ונקבה כפירוש הראשון שפירשנו למעלה בפירוש הראשון
 בזכר ונקבה המליך מ' במים וקשר לו כתר כפי' של א' ושל ש' וחתם בו ארין
 בעולם וקור בשנה ופרי בטן בנפש זכר ונקבה ופי' אחד מן המפרשים פי' זו הכי
 ג' אמות אמ"ש יסודן כף זכות כו' כי כל שנים צריכין לשלישית כגון אב ואם והבי"ה
 מכריע ביניהם נותן אהבה בלבבם ולא עוד אלא עוזר אותם ביצירת הוולד כי אב
 ואם מזריעין והבי"ה צר צורה בתוך צורה והמשיל בה קריבין ובני מעים וכמפרש
 לעיל בפ' א' וכן הוא אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק כיצד באברתם
 יצחק ויעקב אברתם פנמו ישמעאל יצחק פנמו עשו יעקב איש תם מכריע ביניהם
 שנאמ' וזכרתי א"ב יעקב בלי אף ואמרו חכמים ב"ש שלשה דורות תצא ממנו
 דברי תורה שוב אינה פוסקת ממנה שנא' מפי זרעך ומפי זרעך ומן התורה
 מנין למדנו מפניהם שנא' פניהם בן אלעזר ואומר והיתה לו ולזרעו אחריו וכאלה

כל מנין אף כי בעל הספר לא פירש על זה הענין אלא לענין יצירת העולם ואנו פירשנו כטוב בעינינו וגם נזכר עוד בלי להרבות דברים כל אחד ואחד בעינינו שלש אמות אמ"ש סוד גדול ומכוסה ומופלא כו' כיצד אומ' א' אויר מ' מים ש' שמים הרי אמ"ש סוד גדול ומפלא ומכוסה כי כל יצורים וכל בריות מהם ובהם כי אין חפץ בלתי אלה ושלשתן נפלאים בטביעתן כי אין אחד מהם לממש והן יסודות לכל תולדי ממשות והכל צריכין למו והן אינן צריכין כל לכן הבי"ה נתנם להנם לצורך העולם ועוד הם שונאים לו ללו וכאשר מוכלאים בחפץ השנים מניחים לו ללו והשלישית מסייעת בינם אם נתגבר איש את רעהו מיד נבטל החפץ התום באלה שבעה טבעות אמ"ש אויר מים אש אש"ם אויר מים אש מים משי"א מים אש אויר מא"ש מים אויר אש שא"ם אש אויר מים שמ"א אש מים אויר לכן אמ' יוצאין ומתחלקין זכר ונקבה כיצד שמים מאש אש נקבה ושמים זכרים ארץ ממים ארץ נקבה ומים זכרים וכן כל חפץ בעולם זכרים ונקבות הם והרוח מסייע לכל חפץ. ג' אמות חפץ אש דוממות כו' ג' אמות אמ"ש ומהם נולדו כו' שלש אמות בעולם שלש אמות בנפש כו'. משכיל על דבר ימצא טוב ובוטח בה' אשריו לא אמ' שלמה זה הפסוק כי אם על אברהם אבינו כי בהביאו את הספר הזה אשר קבץ בו כל חכמות עולם והיה עוסק בו יומם ולילה והוציא כל חכמות עולם ממנו ורצה לעשות ספרים רבים כאשר ראה כי אין סוף לחכמה אמ' עשות ספרים הרבה אין קץ למה כי ראה את הספר הזה קטן ולחכמתו אין סוף לכן גם הוא עשה ג' ספרים כנגד שלשה עולמות ורמו בתחלת הספר הראשון שיר השירים שיר שלש אותיות כנגד שלשה עולמות שיר אחת השירים שתיים הרי שלשה כנגד אמ"ש וקבץ שם חכמות אטומות סתומות בלי מפתחות וכאשר ראה דרך הספר הזה סתום ורוב דבריו כי אין אדם יכול לעמוד על עיקרן כי הכל מהבלות ובהות ותהות נבראו מבלי מאום והכל יהיו כהיו לא היו והכל יהיו כהיו לא היו בין ולא יהיה ועתה וישים בלתי ממסים ומשמשים למשמשים כיצד כי זה החכם אבינו אברהם לדעת ייחוד הבורא כי הוא אם לכל אמות ואב לכל אבות כי בימיו היו כופרים בעקר שנא' אחד היה אברהם וגו' הביטו אל צור הוצבתם שנא' כי אחד היה והלא רבים היו בימיו אלא הוא אשר חקר אחר ייחוד השם ושם על לבו לארחות עולם כי איך היה יום מלילה וחשך מאור המים למטה והאש למעלה וכל חפץ כאשר חקר ודרש והיפץ חפצים רבים כי היו משים ולא נמששים ומשמשים שם על לבו עליהן ומצאם תמורות אלה מאלה חקר בלבו ומצאם עבדים ואמ' לא יתכנו עבדים בלתי אדון שם לבו על העבדים וגם כי עבדים אין מי יוכל לשלוט בהם כי אם אדוניהם מי יוכל לשלוט בו לדמותו עליהם חקר ולא מצא מי לדמותם כי הרוח והמים והאש לא תוכל לחקוק ולהצוב דמותו כי אם רשומת שמותן לכן שם דעתו על האותיות ומצא הן נפלאות מהן נפלאות עצומות ככתו' למעלה הבריל מהן שלשה כנגד ג' אויר מים א"ש כי כאשר הא' לא תוכל לתפוש או לצרור כי אם הרש' תראה בעיניך כן אויר מ' מים ש' אש והברייהן אלו הראשים השרשים נדמה בהן שלשה ראשים אלו הן עולם שנה ונפש גם הם יישים בקשים כקשים מהששים בלי מששים מתחדשים כיצד עולם שמים וכל תולדותיהם רוח וכל תולדותיה מים וכל תולדותיהם ואין אנו יכולין עלימו לשלוט בהם ובהם בכל כי זולתם אין חפץ וזולתי חפצים אין עולם הרי חוים נתיים ובוהיים שנה כיצד איזהו אתמול עבר

מהר לא תדע היום אור ורוח וקוד ואור והשך השעה שעברה ולא תוכל לתפשה
 שלא באה לא תדע איזו היא אור לא תוכל לתפשו ולא אחד מהכרוי אם ישאל
 השואל כי איה השנה לא תוכל להראותו כי אם רשימת האותיות נפש אין מי
 רואה והיא רואה את הכל ככתו' בפרק הראשון לכן אמר שלמה הבל הבלים אמר
 קהלת כי שם לבו אל אלה ומצאם תוהים אמ' אברהם אבינו כי אנו לא נוכל
 עם העבדים ותולדי עבדים כי איך נוכל עם ארון של אלה יתברך שמו ויתעלה
 זכרו: ג' אמות אמ"ש חקקן וחצבן צרפן והתם בהן שלש אמות בעולם שלש אמות
 בשנה ושלוש אמות בנפש זכר ונקבה המליך את א' וקשר לו קשרו צרפן זו עם
 זו והתם בהן אור ב"ע רוייה בשנה ורוייה בנפש זכר באמ"ש ונקבה באשם המליך
 את ש' באש וכתר לה כתר וצרפן זו עם זו והתם בה שמים וארץ בעולם וקוד
 בשנה ופרי בטן בנפש זכר ונקבה להכם לב יקרא נבון זה אברהם אבינו כי חקר
 ופילס ותיקן ואיזו כל מכל כלי כל צרף וחקק שלש אותיות ונעשה תיבה ג' קולות
 דיבור כיצד אמ"ש באמרך אמ"ש הרי מקולות נעשו דיבור ואין אתה יכול להבין
 כל קול בלי דיבור ולא תוכל להביש את הדיבור כי אם חקיקת האותיות ואחרי כן
 מם ועשה מים מן ש' כי הדיבור כי אם חקיקת האותיות כי היא ש' עשה אש
 חור וחקק וחצב והמיר את האותיות נשתנן לדיבור אחד כיצד אש"מ והם דיבור
 באמרך אשם חקק מהם קוליות ואינם נכרות כי אם חקיקת האותיות חור וחקקן
 והמירן נעשו אש חקק מהן ג' דברים משונים מן הראשונים אור מאויר שמים מאש
 ארץ ממים וגם אלו קוליות אינן נכרות כי אם חקיקת האותיות חור וחקקן והמירן
 עכשוו מש"א חקק מהן שלשה דברים משונים מן השנים ומשונים מ' עולם ש'
 שנה א' אדם כי היא נפש היה שנא' ויהי האדם לנפש היה חור וחקקן והמירן
 ונעשו שמ"א תולדות לעולם שמים מים ארץ וגם הן אין מי יוכל לחקקן וכתו' מי
 עלה שמים וגו' חור וחקקן והמירן ונעשו שא"ם נשתנו ונעשו תולדת נפש ראש
 מאש גויה מנפש מבטן מים וגם הנפש אינה נכרת חור וחקקן מאש תולדות שנה
 קוד ממים רוייה מאויר הום מאש הרי שש הותמות שתי הותמות באמ"ש אשם והם
 ששה דברים אויר מים ואש אור שמים וארץ ב' הותמות במ' והם ו' דברים עולם
 שנה ונפש קוד והום ורוייה ב' הותמות בש' והם ששה דברים מעלה אמצעית תחתית
 וראש ובטן וגויה הא למדת כי משלש אותיות עשה ו' דברים קולית ורוחנית ומכל
 אחד שלשה תולדות הרי שמנה עשר דברים רוחנית ולא ממשית כי אין מהם
 תוכל למששם כי אם האותיות במראית העין ובשרום ואשר אמ' קשר לו כתר
 אלו התגרות ככתוב בספר תנאין. ומפרש אחרונא כתב פי' האי פרקא הכי שלש
 אמות יסודן כף זכות ירצה לומר כי הפעלים ג' מהם טוב ומהם רע ומהם בינוני.
 ג' אמות אמ"ש סוף גדול ומופלא ירצה לבאר היאך יעשה העולם עולם התחתון
 מארבע יסודותיו אשר הם אש ומים ארץ ואויר ונתן להם סימן אמ"ש מ' מים ש'
 אש וזכר מן היסודות שנים שלא יצטרפו והם האש והמים ושלוש שהוא אויר
 מכריע בינתים כי לא יתכן לעולם להיות אש ומים יחד ולא יוכלו להצטרף עד
 שיברא מהם שום בריה בעולם ולכך ברא המקום ואויר והארץ לפי שהאויר דומה
 לאש בחמימות והוא דומה למים בלחותו והארץ אינה דומה לאויר לפי שהוא חם
 ולח והארץ יבשה וצננה והוושם המים אשר הוא דומה לאויר בלחותו ודומה לארץ
 בצנתו ביניהם וחומר אלו הארבע יסודות וצנתם ירדו למטה מטה ועל כן הארץ

חמורה ואינה קלה ואלו לא היתה הארץ יבשה לא היתה יכולה לעמוד והרקיע סובב עליה הולך עליה ובא כי לא יתהלך מהלך אלא על שוכן לה אשר לא יזוז ממקומו לפי שאין במים קלות ירד למטה על הארץ הוא בחכמתו הסירו מעל גבהו ושמו סביבותיה ועשה ממנו הים הסובב הוא הים הגדול האחד והים אשר בנגב האחד הגדול והוא ים סירנרב והוא אשר אמר יקוו המים מתחת השמים ואלו לא היו נקיים והיו שכנים על גב הארץ לא היה יציר נברא עליה לבר דגים וחיות המים ואמי מתחת השמים אין זה שמים אלא גלגל האש אשר נהיה מהליכת השמים אשר איננו נח לילה ויומם והיה האש נח על כולם וגלגל המים על הארץ וגלגל האוויר על המים והושם הארץ בין המים והאש שלא תיבש האש לרוות המים ושלא תכבה המים האש בלחותו וצנתו ועל זה אמר אמי"ש ואמי" התום בששה טבעות לפי שהגלגל והבריות אשר בתוכו כולן להן גופות והגוף ששה קצוות מעלה ומטה ופנים ואחור וימין ושמאל ואלו הקצוות מושכין לאשר בקרבם כי הם שטוחים וכל הגוף ביניהן ועל זה אשר אמרנו ואמי" שמים נבראו תחלה מאש וארץ ממים ואויר מכריע ביניהם ואמי" שלש אמות אמי"ש בשנה לפי שבשנה ארבעה זמנים קור וחום וקיץ וחורף כנגד ארבע יסודות ושם החום בין הקור והקיץ שלא ימותו היצורים בהקבץ קרירות הקור והמימות הקיץ כמו ששם האויר בין המים והאש ככה עשה החורף בין הקיץ והקור על זה הדבר ולזה הדבר הושם גלגל השמש נוטה בפאת שמאל בדי' חלק וככה עשה בפאת הנגב האחרת והסרטן הוא בראש המקום הנוטה וכיון שתחול השמש בו יתחיל הקיץ וכשיהיה נגד השייה האהת בנגב התחיל הקר וזה המקום הוא הנדי והזמן האחר יתחמם לנו שאנו יושבים בשמאל ויצטנן ליושבים בנגב ובהיפוך תהיה צנתו המימות להן ושם ראש המלה וראש מאזנים מכריעין בין אלו הזמנים ולכך אמר שלש אמות בשנה ושלש בעולם כלומי" ב' קצוות ושלישית בינתיים כי זמן החורף והחם נחשבים לאחד כי הם נשתווים בין הקיץ והקור ובין ימים ארוכים ולילות קצרות וימים קצרים ולילות ארוכות ואמי" שלש אמות בעולם הוא שהשני יסודות המכריעין בין השנים האחרים יחשבו אחד יהיו כולן ג' ואמי" שלש אמות בנפש לפי שגלגל הוא הויץ גלגלי הרקיע ויתחלק לשלושה חלקים אחד עליון והוא חלק הרעת והשכל והתחתון חלק נפשות הבהמות וביניהם חלק נפשות בני אדם ואמי" המליך את א' כו' ירצה לומר כי אלו שלש אותיות יצטרפו זה עם זה ויבנה מהם ששה תיבות והם אמי"ש אש"ם מא"ש מש"א שמ"א שא"ם והוא כנגד ו' יסודות והם שמים אש אויר ארץ ומים ואמי" ג' אמות בנפש והיא מררה אדומה ולחות הנקרא בלגם ומררה השחורה ביניהם ודם והנה שניהם נחשבים לאחד ונמצאו הכל שלושה ונעתק זכר באש"ם ונקבה באמי"ש ואש"ם הוא אש שלום מים ואמי"ש הוא אש מים שלום. וירצה לבאר שהזכר הוא חם ועל זה הוצרך כבריאתו אל השלום להכריע בין האש והמים והנקבה קרה ולא הוצרכה לכך ועל זה נוצרה מאש ומים ושלום באחרונה להודיעך כי הזכרים המים והנקבות קרות. ופי' זה נוטה לפי' האחרון שכתבנו למעלה בזכר ונקבה.

סליק פרקא ג'.

פרק ד' שבע כפולות כנ"ד כפרי"ת ומתנהגות בשתי לשונות יסודין חיים ושלום חכמה ועושר וזרע וחקן וממשלות מתנהגות בשתי לשונות ב"ב ג"ג ד"ד כ"ב פ"פ ר"ר ת"ת רך וקשה תבנית גבור וחלש וכפולות שהן תמורות תמורת חיים מות

תמורת שלום רע. ואית דגרסי תמורת חכמה אולת תמורת עשר עני תמורת זרע שממה תמורת חן כיעור תמורת ממשלה עבדות. פי' שבע כפולות בניד כפר"ת. כשם שפירשנו שלש אמות באנו לפרש שבעה כפולות מן הכ"ב אותיות וכשם שצירף המקום ב"ה כ"ב אותיות וחזר הגלגל עד שנעשו תס"ב כמו שפירשנו לעיל שער מ"ב אותיות שער מ"ב כך צירף המקום ז' אותיות ולפי שלא צירפן מ"ב וצירף שבעתן קולן עלה החשבון לחשבון גדול כמפרש לקמן אבל הכ"ב אותיות לא היינו אנו יכולין להבין צירופן אם היו נצרפין ולא היה פי' לתיבה של כ"ב אותיות ולא היו כל הנבראים מגיעים לחשבון הצירוף מרוב עומק חשבוננו ואם ביכולת המקום כל זה כאי וכאפס ולא כלום מלא כלום יש לנו לומר שדי לא מצאנוהו שניא כה ולא כתב לנו בתורתו ולא בחכמות שמסר לידידיו דברים שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכולה לשמוע וכן נמי כמו שברא המקום משלש אמות שלשה דברים בעולם ובשנה ובנפש כך ברא שבעה דברים משבעה כפולות בעולם ובשנה ובנפש והתחיל לפרש הדבר ולתת לשבעה כפולות משלים ודמיונות כמו שעשינו לעשר ספירות ולשלש אמות וזהו פירושו זו הפסקא שבעה כפולות הם בניד כפר"ת ומתנהגות בשתי לשונות בפירושן מה שאין כאן בשאר האותיות לפי שאלו השבעה הן דגשות ורפיות ויסודן חיים ושלוש בא לדמות להן ז' דברים שהן טובות מאד ובכפילתן אתה מוצא תמורתן רעים וכדרך שאמרנו לעיל היפוך האותיות ובחזרת הגלגל פנים ואחור יצא מענג ננע ומאפר פאר וכן כאן נמי שבעה כפולות בכפילתן יצאו מטובה לרעה ומרעה לטובה גדולה כמו ענג וננע שמתהפכין בהיפוכן יסודן של שבע שבע כפולות ודברים טובים והם חיים ושלוש וחכמה ועשר וזרע וזן וממשלה והן שבעה דברים טובים מאד לכל בני אדם וכשם שאלו השבעה אותיות מתנהגות בשתי לשונות דגש ורפא והרפא רך והדגש קשה והם תבנית גבוה והלש וכפולות שהן תמורות שמתהפכות מטובה לרעה תמורת חיים מות שהזוכה לתורה וזכה לחיים כדכתי' כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ואומ' כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' לא מצא לא זכה כתיב ביה ולמשנאי והמתחייב תמורתו מות וכן תמורת שלום שהזוכה לתורה זכה לשלום כדכתי' דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. לא זכה כתיב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה ולמאן דגרים רע כתי' ירא' ה' שנאת רע תמורת חכמה אולת כדכתי' החכם עיניו בראשו והכסיל בהשך ילך וכתי' בן חכם ישמה אב וכן כסיל תונת אמו. ואמור רבנן נמי שבעה דברים כגולם ושבעה בחכם וכן כולם וכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל הכי שבע כפולות בניד כפר"ת משתמשות בשתי לשונות כו' זה פתרון מדרשם ועניינם ומספר האותיות ומניינם שמענו כי אנשים יעשו מהם מ"ב אותיות וכן עושין מתחילין באלו כ"ב אותיות ושבעה כפולות יחברו אליהם ועוד יוסיף עליהם ז' מבטאות ואלו הם קמין ופתח והולם וסגול וחירק וצירי ושורק יהיו לשבעה ויוסיפו עליהם אלצאר ואלטה ואלוה כענין אפדני ואללאם בלשון ישמעאל לה ואלנים ערבי גבאר ואל שין במאש יהיה בדברי פרס והיה מספרם מ"ב אותיות התבוננתי באלה ב' אותיות הנוסחאות הנוספות מצאתי לכל קיבוץ מהן ענין ושער אבל השבעה כפולות זכר אותם בעל כתב זה והשבעה מבטאות יש להם בין שתי אותיות המבטא ביניהם חסתר והנשארות מצאתי לכל אחד מהם מתנגב מבין שני אותיות אלצאר ואלשא מתנגבות בין דלת הרפא ואלצאר ואלמית והלמד עכה בין הלמד השלוחה והגון

והפא הקשה בין אלבית ואלפא אלדגש והניים בין ג' ליו"ד לכן עשו טבריה היא הדגש וישמעאלים עשו האי באמרם והנן בני עלו כלו' בני עלי נאכל תמר אלבר נגרוצו' לגמור תמר אלבראני וזה ימצא בכתב שפת ישמעאל והש' הכבדה בין ש' ונ' אחר' שהיו אלו האותיות מתגנבות מבין שני האותיות היו כמבקרות ולא היה להם להספר עם מנין כ"ב אותיות שהן עיקר ועל זה הענין אם יקה אדם לגנוב מבין כל ב' אותיות אות לא יצלה ולא ישכיל בזה ולא בזה כמו שחויבר בין הק' ובין ק'ק' שלא ידמה ולא יתכן יביא מבטא קמצא ופתחא שלא ידמה להם ובין שלשים וש' ואלשרק דבר שלא ידמה אחר מהם ודומה לזה הרבה מן הנוספות ממה שיצבע השבע צבע בינתים בינוני בין שני גוונים אדמדם ומכורכם וירוק תמצא יודעי המלאכה ובעלי' אומי' לא זה גואן לא פוסתקי ולא הדסי רוחני לא מכורכם ולא מוצהב וכן בשאר המלאכות וכאשר פירשנו במצות נדה גוואנין בין זעפראני ובין אלגבאר כמהי וכבין אלשרבי גפני ענבי ובין זעפראני ובין הייני ובין האדום והשחור חומרו מוטב וקייומי לטומאה כלם כענין ה' דמים טמאים באשה כוליה. ובהתבוננך שאר הקראות תמצאם כן וכל מרכבתם בדעת עד שיכפל מספר למיניהם ויהיה ויראה כי לא יספר אחר כן נאמר מדרש אמ"ש והיאך עשה בעל כתב זה כנגדם שלש יסודות אש ורוח ומים ולמה הניח יסודות הרביעי והוא העפר נשיב בעד פיו כי כל ענינו לא השיב כי אם עלי' ג' יסודות הנתחלות באש וברוח ובמים שבני אדם ממרים בהם ומשתנים ועובדים להם ומשתחווים לפי שזה אמ' זה תחלה ויש אומרי' זה תחלה ולא יתועדו על דבר ולא תסכים דעתם והעפר לא יאמר עם שהוא תחלה על כן לא נצטרך לזכרו ושאמי' הכתו' בצקת עפר למוצק ונ' וממנו המים בהיותו מעטה רוב העפר ויצף עליו זה הנראה ושהוא מבית המכוסה בגולמי והיתולו כמה שנא' בדעתם שיפירדו ויעשו מחיצה בין ראש כבוד המים וראש וכבוד הארץ לדעת מידת כל אחד מהם לבד כמה שידעו מדת השמים והגלגל לבד ומדת האויר שבינינו וכן הירח לבד ולא באו אלא למדת הגלגל לבד מחוברים מקובצים על כן קבצם והכרם זה האיש בעל הכתב וכענין קצת מה שאמר' התורה כי הרוח והמים מייחוס תולדות הארץ כדכתי' והארץ היתה תהו ובהו לפי כי שלש היסודות לא ישתנו ולא ימירו מן הטבע ויחול אליו כי אם הארץ לבדה כי האש בהתאמצה בכחה עד שתתחלש חלה ושבה לעפר בטבע וברכות הקור בעומק הארץ עכבה היתה רשיבה בהיות זה הטבע כמה שזכרנו תחיל ותשנה בטבעת נחל אליה וימר בטבעה לא נצטרך לזכרה ועל כן בעל כתב זה הכיטו על כמות וכן כאשר הדברים ר' ימצאו בספר וספר וסיפור. והניח מצאנום בעצמם כי זכר השלשה יסודות הנשואות והניח הרביעי העמר בעצמו בזה הדבר דיי למבין לזה הקצור אחר כן נקח בו' כפולות ונספרד מנהא ונדבר על הששה הנותרות והם בגד כפת אומי' כל אחד מהנה יהיה דגש או רפא די בהיות בתוך התיבות לעינים יאריך פתרונם ומדרשם הלום על כן בהיות קיום מדבר כמו שאמ' והיה הדם לכם לאות דגש מקויים ותאמר הדם האנשים האלה רפא דבר נעלם וממנו דבר ידוע לדעת ואל נכתה בגדה שתאמר שתים אנהנו בבית דגיש דעת ותאמר בבית אחד יאכל רפא נכתה וממנו לעומר בעצמו ובלא עצמו שאמר ומלכותו בכל משלה דגש עומר בעצמו בכל הארץ יצא קום רפא עומר בלא עצמו ומהו דומה לזה הענין אולם יניחנה בהתחבר שאר האותיות להם בזה המשפט ועל מה שפירשנו

בשער ענין הדגש והרפא ונשיב המאמר להם אל בני"ד כפ"ת ונאמר כי חוק שפת אבותינו שתהיה אות תיבה היה יפסיקנה שפת מבטא מששת המבטאות כולן אם תפתחה יהיה בצדה דסמך מן בני"ד כפ"ת רפה ולא בזה במקרא לבר כי אם בכל דבר שמספרים מן ד' האמירה אפילו הנשים באשר יאמר כי אשה הלכה למלמד ואמרה לו איספרא הפני ברי כלומי השב ברי ולא אמרה ברי דגש ומקצתן קראה בנה כרגד בדגשה ולא ענה לה צעקה יאגר רפה בתוספת יאגור ענה לה והמקרא היה לה כל בני"ד כפ"ת סמך לו בצ' מלפנים אחר הששה מבטאות הוי"ן מן הפתחה יהיה רפא ולא נאריך בדבר כמהו ואולם נאמר לאמת דברינו ולא יסור מזה החק ה"ה המחוברות אחר כן עשרה נפרדות מתיחדות והיסודות ה"ה כל פאת ה"ה דסמך לבני"ד כפ"ת כמו שתאמר מה בצע בדמי מה ברי ומה בר בטני וכל זה שני ביתין זה אחר זה נכתו ויהי כבואם ונ"ו נשכבה בבשתנו ותכנסנו כלימתנו וכל שניכפיין ביחד בשבא כאמרך הלא ככרמיש כלנו אם לא כארפד חמת אם לא כדמשק שומרון קטנה ככף איש עולה מים זה כלו יבטל הרפא וכל ב' ופ' ביחד מתחברים בשבא כמו ודברי אשר שמתי כפיך וכל ויהי כשמוע לבר פ' והי' נפרדות הנה כי גאה גאה הראשון והשני מי כמוך ידמו כאבן כמו גר בריא דטיביריא הראשונים והשניים נלאיתי לכולל ושמתי כדכד שמשותך ושערך. וממה שלא יסמך כמבטא בני"ד כפ"ת שלשה אינם או הם מפסיקין ה' בס סיני בקדש קו תהו ואבני בתו וקול המון שלו בה כנגד אלה מבטלין הרפא וכבר דגש מי כמכה נאדר בקדש גורא תהלות עושה פלא לענין ועליליות אין זה מקום מדרשם וכפילת ה"ה לטיביריא במקרא ולאריך שנער וכבר בדברים בדבריהם ולא במקרא ואו' וה"ה מברוך ור' לא מברוך וחוק הבבלין חקרנוהו ובקשנוהו לא מצאנו לו יסוד ולא עיקר יחברם והטברניים אני אוכרנו במדרש החלק ר' מזה הכתוב במחלוקת הכ"ב אותיות להחלקים בעזרת האל וענין כפולות שהם תמורות כבר דרשנום ופרשנום במה שהקדים זה כפולות שהן תמורות תמור' היים מות תמורת שלום רע תמור' חכמה אולת תמורת עשר עני' כו' וכבר פירשנו בזה הענין לעיל כשהקדמנו ושנינו הדבר הנה לא יתפרדו ה"ו ז"ה פ"י ל"ן ס"ע פ"ק לברם בשער המתכנת והנתכן אשר עתה נזכור אותם והקדים ה"ו והניה השלשה ועשה שער המתכנת כ"ב כולן ואנן לעניות דעתין נמי חזי לן לפרש ולומי' שזה שחשב בעל ספר יצירה ז' כפולות בני"ד כפ"ת שהן כפולות דגש ורפא ומנאם שבעה ובעלי הדקדוק והניקוד מנה אוי"ה לבני"ד כפ"ת רפה כגון כל אות מאוי"ה הסמוכה לאות מבני"ד כפ"ת מתיבה לתיבה הן רפא הוי"ן מאותות הידועות ולא מנו הדעת ובעל ספר יצירה מנה ה"ה לפי שה"ה אינה מן הנסמכות מתיבה לתיבה כמוה הנותרת שהן בני"ד כפ"ת אבל ה"ה ישנה בדגש ורפא כמו שכתוב לא כרת שרך ובמים לא רוחצת.

פ"סקא. שבעה כפולות בני"ד כפ"ת כנגד ששה קצוות ומקום קדוש מוכן במקומו אחת שתים קצוות למעלה ששה קצוות מטה ד' קצוות מורה חמשה קצוות מערב ששה קצוות צפון שבעה קצוות דרום ו' קצוות והיכל קדוש מכוון באמצע והוא נושא את כולם ואית דגרסי' נמי הכי שבע כפולות בני"ד כפ"ת שבעה ולא ששה שבעה ולא שמנה שש צלעות לששה סדרים והיכל קדוש מוכן באמצע ברוך כבוד ה' ממקומו הוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו ופי' פ"סקא זו הכי כלו' ברא וחקק הבורא ז' כפולות מכלל כ"ב אותיות וברא כנגדן שבעה דברים והוא

העולם כלו גוף העולם בעצמו ושש קצותיו הרי ד' כי כל גוף יש לו ו' קצוות מעלה ומטה וד' רוחותיו ואלו ו' קצוות חוץ מן הגוף בעצמו והגוף בעצמו הרי שבעה וכן העולם יש לו ו' קצוות והעולם בעצמו והרי שבעה ובא בעל הספר הזה ספר יצירה והשב במקום גוף העולם בעצמו שכינת בורא העולם וכבודו והיכל קדשו של מעלה מפני שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו ברוך כבוד ה' ממקומו וכן היכל קדש של מטה שהוא היכל ה' שבירושלים שהוא בית המקדש ובית קדש הקדשים שהוא באמצע העולם והוא גוף העולם ויש לו ששה קצוות חוץ מבית קדש הקדשים בעצמו כמו שאמרנוהו שכל גוף ו' קצוות יש לו שהן גבולו וחוץ מן הגוף בעצמו והיכל שבמטה שהוא בית קדש הקדשים שבירושלים מכוון כנגד היכל של מעלה והוא בנוי על גבי אבן שתיה שבתהום ואמור נמי באגדתא בפירקי דאיכותיבו על שם ר' אליעזר ר' טרפון אומר ממונה היה הדג לבלוע את יונה שנא' וימן ה' דג גדול וגו' נכנס בתוך פיו כאדם שנכנס בתוך כנסת הגדולה והיו שתי עיניו של דג כהלונות מאירות ליונה ר' מאיר אומ' מרגלויות היתה תלויה במעיו של דג והיתה מאירה ליונה כשמש הזה שהוא מאיר בגבורתו כצהרים ומראה לו כל מה שטמונים בתהומות עליו הכתוב אומר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה אמי' לו הדג ליונה אי אתה יודע שבא יומו להאכל בפיו של לוי'תן אמי' לו הוליכני אצלו שאני מציל אותך ואת נפשי מיד הוליכו אצלו אמי' לו לוי'תן בשבילך ירדתי לראות מקום שמדורך שאני עתיד ליתן חה בלשונך ולהעלות ולזבוח אותך בסעודה של צדיקים ולא עוד אלא ראה בהותמו של אברהם אבינו והבט לברית וראה לוי'תן וברח מפני יונה פירוש שני ימים הרי הצלתיך מפיו של לוי'תן הראיני כל מה שבימים ותהומות והראהו נהר גדול של ממי אוקיאנוס שנא' נהר יסובבני והראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכן שנא' סוף חבוש לראשי והראהו מקום שמשברי הים וגליו יוצאין שנא' כל משברייך וגלייך עלי עברו והראהו עמודי ארץ ומכונניה שנא' והארץ בריחה בעדי לעולם והראהו גיהנם שנא' ותעל משחת חיי ה' אלהי והראהו שאול תחתיה שני מבטן שאול שועתי והראהו תחת היכל ה' שני לקצבי הרים ירדתי מכאן אנו למדים שירושלים על שבעה הרים היא עומדת. והראהו שהאבן קבועה בתהום ובני קרח עומדים ומתפללים עליה אמי' לו הדג יונה הרי אתה עומד תחת היכל ה' התפלל ואתה תענה אמי' לדג עמוד במקום עומדך שאני מבקש להתפלל ועמד הדג והתחיל יונה מתפלל ל' ני הב"ה ואמי' רבון כל העולם כלו נקראת מוריד ומעלה הרי ירדתי העלני נקראת ממות ומחיה הרי הגיע נפשי למות תחיני ולא נענה עד שיצא הדבר הזה מפיו ואומי' אשר נדרתי להעלות את לוי'תן ולזבוח לפניך אשלים ביום ישועת ישראל שנא' אשר נדרתי אשלמה ישועתה לה' וגרסי' נמי בסוכה בפ' לולב וערבה בסופו שיתין מו' ימי בראשית נבראו שנא' חוקי ירכי וגו' אל תקרי בראשית אלא ברא שית תניא ר' יוסי אומי' שיתין מחוללין ויורדין עד תהום ועליהם כרה בור ט"ו אלף אמה שנא' אשירה נא לירידי וגו' ויבן מגדל בתוכו זה בית המקדש וגם יקב הצב בו ויקו לעשות ענבים זה מזבח והיכל של ירושלים של מטה מכוון כנגד היכל של ירושלים של מעלה וגרסי' נמי בתעניות בפרקא קמא מאי דכתי' בקרבך קדוש לא אבוא בעיר אמי' הב"ה לא אבוא בירושלם של מעלה עד שאבוא בירושלם של מטה ומי איכא ירושלם דמעלה אין דכתי' ירושלם הבנויה כעיר שהוברת לה יחדו

ואל תתמה בזה כי מיום שחרב בית המקדש אין שחוק לפניו, וכביכול נתמעטה פמליא של מעלה פי' כאלו אין נראין בהיכלותיהן ומעונותיהן כמשמשין לפני שרצה אלא נראין הגילין ומפורשין ותשושין בלי כח וכההיא דאמ' בהגינה כת אחת אומ' שש כנפים כו' עד כביכול נתמעטה פמליא של מעלה, ואמור נמי באגדתא שכל זמן שזרע עמלק קיים ובית המקדש חרב אין השם שלם ואין הכסא שלם ויאמר כי יד על כס יה תם האויב כתו' האויב תמו הרבות לנצח וגו' וכתו' בתריה וה' למשפט ישב כונן למשפט כסאו וכתו' נמי וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו וכן נמי פירוש האי קרא דכתו' בקרבך קדוש לא אבוא בעיר לא אבוא בירושלם של מעלה עד שאבוא בירושלם של מטה כי כביכול מיום שחרב בית המקדש נתמעטה פמליא של מעלה וכביכול אין בית דין של מעלה השכינה במקומה וכן נמי השכינה גלתה מירושלם של מטה ועוד יותר מכל זה כתו' במקראות בפירוש כי כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם גלו לכבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שלחתי בכלה גלו לעילם שכינה עמהם שנא' ושמתי כסאי בעילם גלו לאדום שכינה עמהם שנא' מי זה בא מאדום וגו' וכשאנו ננאלין במהרה בימינו שכינת כבודו שב עמנו מבין הגליות שנא' אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי והשכינה בכל מקום וכן נאמרו לאבותינו במצרים שירדו לאבותינו למצרים שבעים חסר אחת וכשננאלו ויצאו ממצרים שש מאות אלף חסר אחת לקיים מה שנא' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וכביכול שנמנה השכינה עם ישראל בהשבון אחד בירידה ובעליה, ונחזור לפירושו כי ברא וחקק הבורא ו' כפולות בניד כפר"ת וברא כנגדן שבעה דברים ברא שכינת הכבוד וכסא הכבוד מקודם לכל לישא ולסבול ולהחיות את הכל וברא היכל קדש שהוא מקום קדוש מכון כנגד היכל הקדש של מטה והיכל הקדש של מעלה והשב אחת ושש קצוות העולם הרי ו' כנגד ו' כפולות ולמה ברא היכל הקדש וסביביו ירושלם של מעלה והיכל הקדש בתוכו וכסא הכבוד שעליו רוח הקדש שברא לכבודו ולהיות עד על אלהותו ומלאכים מקודשים וגדולים מכל שאר המלאכים שברא לכבודו להיותו כמו משמשים ואופנים ושרפים וכרובים וחיות הקדש וגלגליהן והמרכבה נראין כאלו נושאין הכסא והן נושאין שברא הכל לכבודו וכן צוה לישראל ועשו למטה בבית קרשי הקדשים כרובים וקדושות ושלוש מחנות ומזבחות וכהנים וכהנים גדולים אחרים ולויים משמשים במשמרותיהם הכל למטה מעין של מעלה ואל תתמה במה של מעלה שהיות הקדש והמשמשין נראין כאלו נושאין כסא כבודו והן נושאין שכן במטה כך כתו' ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בבתק' ישאו ומצינו בכמה מקומות שנשא ארון את נושאו ועבר כן בירדן כשנשאו הכהנים את הארון שנשא ארון את נושאו ועבר בתוך המים וכן כתיב נמי בעווא וכההיא דגרסי' בסוטה בפרק ואלו נאמרין וכיון שעלה אהרון שבישראל מן הירדן חזרו המים למקומן שנא' ויהי כעלות הכהנים נושאי ארון ה' מתוך הירדן נתקן כפות רגלי הכהנים אל ההרבה וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו. הא כיצד נראה ארון הכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד נשא ארון נושאו ועבר שנא' ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם ועל דבר זה נענש עווא שנא' ויבואו עד גורן נכון וישלח עווא וגו' כו' שמעתא. וכיון שמנה היכל הקדש של מעלה שבתוך ירושלם של מעלה שבתוך המרכבה וכסא הכבוד לשכינת הכבוד וכל זה עד על אלהותו שלי בוראנו וזה השב

בתוך בתוך העולם וחשב נמי לעולם ו' קצוות כי כל גוף קצוות יש לו והיכל הקדוש שבאמצע האחת שהם שבעה וזה שאמר הכי מפני שהיכל הקדוש והכבוד שבתוכו על הכסא סובל את הכל פי' שהוא עד על בורא הכל שהוא סובל את הכל והוא מקום הכל שהוא סובל את הכל והוא מקום הכל שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו ברוך כבוד ה' ממקומו והוא פירוש והיכל קדש מוכן באמצע פי' שהיכלו וכסאו ומכוננו הוא עד על הבורא הכל שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו יתברך ויתנשא לערי עד ולנצה נצחים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכבר פירשנו שמשמשי מטה בהיכל של מטה הכל מעין משמשי מעלה בהיכלי מעלה מפרש לעיל בפרק הראשון ואמור נמי בפרק ר' אליעזר ארבע כתות של מלאכים מקלסים לפני הב"ה ופי' לפני הב"ה לפני כבוד הב"ה שהוא שכינת כבודו כמו שפירשנו לעיל בכמה מקומות כי במקום שהשכינה והמרכבה שורה שם משתחווים כל חיילי מעלה לבורא הכל מפני שהשורה שם שכינת כבודו וכן נמי היו הכהנים והלויים וכל ישראל משתחווים לבוראנו בורא הכל כנגד בית קדש הקדשים מפני שהשורה בתוכו מעין שכינה של מעלה ומעין דיבור של מעלה וכמו שכתב' במשה רבנו אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו וכבר פירשנו זה לעיל קודם פי' ס' יצירה זה בפתחתו וכן נמי מצינו בכבוד שכינתו שהשורה בורא הכל יתברך לעולמים למעלה בהיכל הקדש של מעלה שמשם נשמע הקול למלאכים ועבדיו הנביאים כדכתב' והי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם ומתרגימין כד הוי רעוא קדמהון לאשמען דבריהון לעבדותי נביא ישראל הוא קלא ואשתמע מעילון רקיעא דעל רישיהון וגו' וכבוד ודיבור זה בראו הבורא בתחלת ברותיו להיות כבוד ועד על אלהותו יתברך לעולמים וכבר פירשנו כל זה לעיל ובין הכבוד הנראה ובין הדיבור הנשמע למעלה למלאכים ובין הכבוד הנראה והדיבור הנשמע לעבדיו הנביאים דרי מטה יש ביניהם מעלה והפרש גדול כמו שיש מעלה והפרש גדול בין המלאכים והנביאים שאלו אשות ואלו בשר ודם וכך מראה הבורא קצת מכבודו ודיבורו שברא לכבודו לעבדיו המלאכים יותר ממה שאינו מראה לעבדיו הנביאים שבמלאכים מראה להן מכבודו מלא השמים ובנביאי' מלא בית והכל כרי שידעו אותו השליחות והצווי בא מאת הבורא אליהם וכל זה כבר פירשנו כמה פעמים לעיל אלא שאנו שונים ומשלשים בדבר כרי שיהא למתלמד להבין ולפי שאין דברים אלו נהוגין אצל בני דורנו לדבר בתן ונהזור לאגדתא דר' אליעזר "ארבע כתות של מלאכים מקלסים לפני הב"ה מחנה הראשונה של מיכאל על ימינו מחנה השניה של גבריאל על שמאלו ומצינו בקצת נוסחאות שכתוב בהן גבריאל על ימינו ואולי טעה בעל נוסחא זו כהיה דגרסינן בסוף פרק שבעת ימים דוחה אש דגבריאל וכמפרש בערב פסחים שגבריאל שר אש והיה סבור שאשו של גבריאל גדול ואין הדבר כמו שסבר שהרי בפירוש מצינו ההיא דגרסי' בגמרא דסדר יומא בפ' שלישי אמ' רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור ומקשינן עליהן תנן הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע וגדול מימינו וקטון משמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם אבינו מיכאל באמצע וגבריאל מימינו ורפאל משמאלו ומתרגינן בסוף שמעתא דמצרד אצרודי ולכן ודאי הנוסחא הנכונה כך היא מחנה הראשונה של מיכאל על ימינו מחנה השניה של גבריאל

על שמאלו מחנה השלישית של אוריאל מלפניו מחנה הרביעית של רפאל אחריו
 ושכינת ה"ה באמצע יושב על כסא רם ונשא וכסאו גבוה ותלוי מלמעלה למטה
 באויר ומראות כבודו כעין החשמל ועטרה ונגה בראשו כאלו עטרה ונגה נראית
 בתהלת הכבוד וכתר שם המפרש במצחו פ"י בדמיון חציו אש וחציו ברר מימינו
 חיים ומשמאלו מות ושבת של אש בידו ופרוכת פרוסה לפניו ופ"י כל זו ההגדה
 כי דמות קצת הכבוד הנברא שנראה לנביאים ולמלאכים על כסא הכבוד כאלו נראה
 קצת אותו הכבוד בדמיון צורת בן אדם וכאלו רואין בראשו כתר ומימין ושבת
 ופרכת וכל זה האמור לעיל אבל יוצר העולמים אין לו צורה כל עיקר והחיות
 והאופנים והמלאכים לא ראו מעולם אלא קצת מכבודו ואין לו מקוםאלא הוא מקום
 עולמו ואין עולמו מקומו שבעה מלאכים שנבראו תחלה משרתים לפני לפני מן
 הפרוכת והרום רגליו באש וברר ואש מתלקחת סביבות כסאו צדק ומשפט מכון כסאו
 ודמות כסאו כאבן ספיר של ארבע רגלים ארבע חיות הקדש קבועות בו על כל רגל אחת
 ד' פנים ור' כנפים לאחת להם והם הם כרובים כשהם מדברים פני המורה מדבר
 מבין שני הכרובים פני אדם כשהוא מדבר פני הרום מדבר מבין שני הכרובים
 פני אריה כשהוא מדבר פני המערב מדבר מבין שני הכרובים פני שור כשהוא
 מדבר פני הצפון מדבר מבין שני הכרובים פני נשר לעומתם האופנים וגלגלי המרכבה
 וכשהוא משקף על הארץ מרכבותיו על האופנים זעקת גלגלי המרכבה ברקים
 ורעמים יוצאים לעולם וכשהוא שט בשמים רוכב על כרוב קל וכשהוא ממחר
 בדבר דאה על כנפי רוח והחיות עומדות אצל כסא הכבוד ואינן יודעות מקום
 כבודו והחיות עומדות באימה ובראה וברתת ובזיע ומוזעת פניהם נהר של אש
 מושך ויוצא מלפניו ופ"י זיעת בזה המקום בחיות פירושו משום חמימות האש כח
 של אשין של חיות נהר מושך ממנו להודיע כמה כח ברא בוראנו באשן של
 חיות כי ממעי' של חיות חמימות אשן בדמיון הזיע מכה גוף בן אדם מאותו חמימות
 של חיות שהוא כמו זיעת הפנים מאותו כח אש שבפניהם מושך נהר של אש
 ויוצא מלפניו שנא' נהר די נור כבר ונפק מן קדמוהו אלף אלפין ישמשוניה ורבו
 רברבן קדמוהו יקומון שנים שרפים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו של שש
 שש כנפים לכל אחד ואחד מכסים לפניהם שלא יביטו פני שכינה שנים מכסים
 רגליהם שלא יראו לפני שכינה ויש אומרים לשבח עשיית העגל ובשנים מעופפים
 ומעריצים ומקדישים זה עונה זה קורא זה קורא וזה עונה ואומ' קק"ה ה' צבאות מלא
 כל הארץ כבודו והחיות עומדות אצל כסא כבודו ואינן יודעות מקום כבודו ועונות
 ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה' ממקומו וישראל שהן גוי אחד
 בארץ שהם מיחדים שמו תמיד בכל יום עונים ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו
 ה' אחד והוא בכבודו משיב לעמו וקורא אני ה' אלהיכם המציל אתכם מכל צרה.
 וא"ת דגרסי' נמי בהאי נוסחא אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים
 המציל אתכם מכל צרה וכתב אחד מן המפרשים הכי ד' כפולות בג"ד כפר"ת כנגד
 ד' רוחות והם רום ותחת מורה ומערב צפון ודרום והיכל קדש שהוא ביניהם ואמ'
 הוא נושא את כולם על אמצע הארץ ולזה הסוד נבנה בית קדש הקדשים באמצע
 כאשר אמ' יחזקאל ולא פירש מפרש זה ולא הזכיר היכל קדש של מעלה ואנן
 לעניות דעתין באנו לכתוב ולפרש לפי שיש לזמ' ולקצר הדבר לדעת מי שירצה
 לפרש הכי לא נאמר פסקא זו על היכל של בית קדש הקדשים של מטה ושאמ'

באמצע לפי שהוא באמצע העולם ואנו כבר פירשנו למעלה שגא' על היכל קדש של מעלה ופירשנו לעניות דעתין על הדמיונות שזכרנו לעיל לפי שהוא אומ' בלישנא האחת והיכל קדש מהם באמצע ברוך כבוד ה' ממקומו שהוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו וזוה משמע בהיכל קדש של מעלה אמור הדבר וזה לא ראה גדולה וגם בלישנא אחרת שכתבנו לעיל שאין מזכיר שם זה הדבר הכי הוא מזכיר בה והיכל גדול מכוון באמצע והוא נושא את כלם וגם זו ראה לפי היכל של מעלה והני אמי' לך שכיון שהבורא יתברך לעד משרה שכניתו בהיכל של מטה אנו יכולין לומר אלו הלשונות של שתי הגירסות על כך וכאמור באגדתא בהרבה מקומות בענין ונועדתי לך שם בוא וראה חיבת הב"ה לישראל שהרי הוא שכתו' בשכינת כבודו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא צמצם שכניתו לישראל בין שני בדי האדון כדכתי' ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים ואעפ"י שקודם שיבנה בית המקדש נאמרו דברים אלו מכל מקום הרי בית המקדש נבוא קודם בריאת העולם כמו שפירשנו לעיל בשבעה דברים נבואו קודם שיבא העולם פי' מבואר וגם כתבנו כאן פי' פסקא זו להיכל קדש של מעלה בדמיונותנו ולהיכל קדש של מטה והמתלמד יוסף לקח וגם יוסף פסוק פי' בקרבך קדוש לא אבוא בעיר לדעת פירוש ההגדה האמורה על פי' פסוק זה בתעניות לא אבוא בירושלם של מעלה עד שאבוא בירושלם של מטה כבר כתבנו פי' לענין הרמיון אבל הפסוק עצמו לעניות דעתין היכי מתחזי לפירו' זה הפסוק זה קדוש הוא היכל הקדש כמו שאמ' בכאן בפסקא זו והיכל קדוש מוכן במקומו אחת ואמ' נמי בסוף והיכל קדוש מכוון באמצע והוא סובל את כולם. וכן נמי פסוק הכי פי' בקרבך קדוש בתוככי היכל קדוש של מעלה שהוא בתוך העיר של מעלה לא אבוא בו עד שיבנה בית המקדש של מטה וירושלם של מטה ואבוא בתוכה ואחר כך בשל מעלה וזה עד שיבנה בית המקדש של מטה אינו בזכר הפסוק אלא טעם הדבר הוא כי כל הפסוק הזה בירושלם של מעלה הוא אמור ובהיכל קדש שבתוך ירושלם של מעלה ואנו יודעים הדבר מפני שירושלם של מטה הוא והקראין מפרשין בפסוק זה פיר' אחרים ואין זה מקומן להאריך ואל תתמה על דמיונות הללו שהרי הפסוק מפרש בפ"י כך בשיר השירים שהוא קדש קדשים כדכתי' פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה ופי' הוא אמור במשל ודמיון כענין פסוק זה בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר ופי' שכשמנחם הב"ה כנסת ישראל לעתיד לבוא במהרה בימינו בתחלה באים כל הנביאים ומנחמים לה אינה מתנחמת מהן כענין שכתו' דברו על לב ירושלם ואינה מקבלת תנחומין עד שמנחם המקום בכבודו את ישראל שנאמ' נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם שהמקום בכבודו מנחמן ואומ' להם פתחי לי אחותי רעיתי ותרף הדבר כלומי' אע"פ שהגלית אותך בין האומות את היית אחותי רעיתי ולא הלפתך באומה אחרת כיונה זו שאינה מחלפת בין זונה וגם כביכול הגלית שכניתי עמך כדכתי' אתי מלבנון בלה אתי מלבנון תבואי וגם לא החזרתי שכניתי למקום בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר עד שנאלתי אותך ומעתה פתחי לי ואבנה עירך והיכלך ואשרה שכניתי בירושלם הבנויה והיכל של מטה ואחר כך אחזיר שכניתי בירושלם והיכל קדש של מעלה וזהו פי' דמיון שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה כביכול כאדם האומר לחברו לא נכנסתי בבית מפני שהמתנתי אותך עד שתבוא ונמלא ראשי בין

כך קודם שתבוא וקווצותי רסיסי לילה ופי' לילה הוא עיניו גלותן של ישראל
 כביכול עמו אנכי בצרה ויש בפסוק זה נמי פירושי'ן אחרים ואין זה מקומן להכתב
 כאן והמקום ברהמיו הרבים יגיענו אליהם לפרשן ופי' נמי רבנו סעדיה גאון ז"ל
 בפי' פסקא זו הכי ואלו תורף דבריו וההלכה השלישית שבעה כפולות בני' כפרית
 ז' ולא ו' ז' ולא ה' ו' צלעות לששה סדרים והיכל קדש מוכן באמצע ברוך כבוד
 וגו' מדרשם ופותרונם למה הם שבע' ולא ששה ולא ששמה לפי שיש נדם מקום
 בין ששה פאות כלו' מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום ובתוכן היכל קדש
 באמצע כן היוצר יתרוםם שמו הוא מתווך עולמו וזרועו נושאו ומקיימו והעמידו ולא
 עולמו נושאו תשיב המאמר כאן לדברי הו' כפולות כי כל מקום צריך לשבעה
 דברים ראשיתם המתוך בהם אחר כך ו' פאות המוקפות בה לפי תאמר מעלה מטה
 וד' פאות כי הכל ירמוז לאמצע מתווך מכריע העליון עליונו והמטה תחתה והפאות
 פאותיו היה השביעי אין נפרד מהן ונצרך להתקשר עמם. ומאמר זה דבר ידוע
 לכל מקום כי בעל זה הכתב המשיל חידה ומשל בקדש לבר לפי שהוא אמצע
 המקום והזמן ושומר בתווך הוא שאמ' הכתוב זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה
 ושהוא אמצע הזמן כי נבנה בחצי ששת אלפים שנה שהוא אצל רבים מכני אדם
 דבר נכון והספר שנעתק ממנו נוסחא זו היה כתו' בו ששת אלפים שנה ויש מי
 שסבר ולא הבין הדבר ואמ' שהוא טעות סופר כי חמשת אלפים שנה אפשר להיות
 ואם רצה לומר מחברו שבעת אלפים שנה הכי העולם לא ידענו כי לא נמצא
 אצלנו הכתב ערבי שנעתק זה ממנו אבל אנן מתחילין שאינו טעות סופר אלא
 בדקדוק רצה לומר מחברו ששת אלפים שנה שהוא אצל רבים מכני אדם דבר
 נכון וגם פירושו זה שאמ' שהוא אצל רבים מכני אדם דבר נכון כלו' ששת אלפים
 שנה היו העולם ולכך אמ' בחצי הזמן כי לא דקדק בדבר מועט כיון שבתוך המאה
 השלשים משלשים מאיות נבנה הבית שהרי הבית נבנה שנת אלפים ושבע מאות
 ותשע מאות שנה וכי' שנה לבריאת עולם כי שנת אלפים ותמי' שנה לבריאת
 עולם יצאו ישראל ממצרים כיצד שני אלפים תהו עד דהוי אברהם בן ג'ב שנה
 וגי' את הנפשות כדכתי' ואת הנפש אשר עשו בחרן ומה היא שמעתא ואילך
 קא חשיב שני אלפים דתורה ומי' שנותרו עד שהיה אברהם אבינו בן מאה ונולד
 יצחק ומשנולד יצחק כי גר יהיה ורעך וגו' ארבע מאות שנה הרי אלפים תמי'ה
 לבריאה כשיצאו ישראל ממצרים וארבע מאות ושמונים עד שנבנה הבית כדכתי'
 ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי
 אלפים ק"ה היו לבריאת עולם כשנבנה הבית וכן כתוב בנוסחא של רבינו סעדיה
 ז"ל וכן היא עיקר נוסחאות ושהוא אמצע הזמן כי נבנה בחצי ששת אלפים שנה
 שהוא אצל רבים מכני אדם דבר נכון שני ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה
 לצאת בני ישראל מארץ מצרים וכבר עבר מן הזמן לפי כך אלפים שנה ותמי'ה
 שנה היה השבון הכלל אלפים ותתק"ב שנה וזה וודאי טעות סופר הוא באה
 הנוסחא כי אלפים ותתקכ"ה הוא גם לפי חשבוננו ויתישר הדבר כי נעשה כן לשאת
 מה לפנינו ומה לאחריו וכן הארון באמצע העם ישראל שני מחנה הלויים בתוך
 המחנות וכן היוצר יתרוםם שמו מתווך בריותיו לענין שהוא זן אותם והשכן בתוך
 שני כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל ולא בלבד בין האומה לבדה כי אם בין
 כל הארצות שני כי אני ה' בקרב הארץ וכנגד דברי המאמינים בו כי היוצר בתוך

הדברים שברא וכן זכר במדרש החלק הרביעי מזה הכתב בעורת ה' ופירוש דבר זה שפירש רבנו סעדיה גאון ז"ל הוא מסייע לפירוש שכתבנו אנו לעיל בהיכל קדש של מעלה ומה שאמ' ומקום קדוש כו' ומה שמפרש ואומ' כי הארון נעשה בתוך באמצע הזמן והיה מהלך באמצע העם ישראל ושבעה ענני כבוד מקיפין לו אחת למעלה לשמור ישראל משרב ושמש כדכתי' לא ירעבו ולא יצמאו לא ירעבו ולא יצמאו זה המן והבאר ולא יכס שרב ושמש זה הענן העליון שעל גבי ישראל שהיה מגין עליהם משרב ושמש ואחת למטה לשמרם מנחשים ועקרבים לארבע רוחות ואחת לפניהם מישר להם הרים וגבעות וכן לגאולת עולמים במהרה בימינו כך. ומה שאמר שהארון נעשה באמצע הזמן כי ישראל יצאו ממצרים שנת אלפים ותמ"ה עולם ובשנה שנייה שהיא אלפים תמ"ה לבריאת עולם בה הוקם המשכן שהיא במאת חמשה ועשרים לבריאת עולם כי העולם כלו עד הגאולה שתהיה במהרה בימינו עתידה הגאולה להיות במאת החמשים שהיא כמו יובל ורמו דלבר דכתי' וספרת לך שבע שבתות שנים מ"ט שנים ושנת החמשים יובל דכתי' וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרוך בארץ לכל יושביה יובל היא וגו' וכתי' בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב למעלה תעבירו שופר בכל ארצכם. ומ"ט שנה אלו של שבע שבתות שנים ציונו המקום ברוך הוא במצוה זו והיא רמו לגאולה ובזכותה נמי תהיה הגאולה והשוב מ"ט שנים למ"ט מאיות שנה מאה לשנה מאה לשנה שהן ארבע אלפים וט' מאות והמאת החמשים היא דמיון לשנת היובל שכולה דרוך וחירות כי במאת החמשים אולי אנו עתידין ליגאל במהרה בימינו אולי בתחלת המאת החמשים או באמצעה או בסופה ששנת היובל כולה מנוחה וחירות ותוקעין בה בית דין בשופר ומיד עבדים נפטרין מאדוניהם לבתיהם ושדות חזרות לבעליהן כדכתיב תעבירו שופר בכל ארצכם וכן במאת החמשים במהרה בימינו יוצרנו ויוצר הכל יגאלנו לכל עמו ישראל ומלפני דין אמת בית דין הגדול יתקע בשופר גדול לחירותינו כדכתי' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והגדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם. ופי' באגדתא כי שופר גדול זה הוא קרן של ימין של אילו של אברהם אבינו שהוא האיל שנברא בין השמשות שלא הלך ממנו דבר לבטלה שבסיני היה תרועת קרן היובל של שמאל של אותו האיל ושל ימין גנוז לעתיד לבוא והיינו דתני בפירקי דמתקרו על שם ר' אליעזר ר' זכריה אומר אותו האיל שנברא בין השמשות היה ריץ ובא ונקרב תחת יצחק כו' עד ר' חנניה בן דוסא או אותו האיל שנברא בין השמשות לא יצא ממנו דבר לבטלה איברי הבשר של איל הוא יסוד שעל גבי המזבח הפנימי גידים של אלו עשרה נבלים של כנורות שהיה דוד מנגן בהן עורו של איל הוא אזור מתניו של אליהו וזכור לטוב שנא' ויאמ' אליו איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו וגו' קרנו של איל של שמאל שנתקע בה בהר סיני שני ויהי קול השופר ושל ימין שהיא גדולה משל שמאל שהיא עתידה לתקוע בה לעתיד לבוא שני והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואומר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחר ושמו אחר. ובמאת החמשים במהרה בימינו יהיה כל החירות לישראל ונשוב לאחוזתנו ולגהלתנו ולכך אנו אומרים שהארון נעשה באמצע הזמן משנבנה העולם ועד הגאולה במהרה בימינו כי באמת כ"ה הוא חצי הזמן ואע"פ שלא נשלמו הכ"ה מאיות כמו כן לא ישלמו החמשים

מאיות ותהיה הגאולה ועוד שאפילו לדברי רבנו סעדיה ז"ל שאמר שהמקדש בחצי
הזמן כו' ו' אלפים ולא נשלמו בשעת בנין הבית ל' מאיות ולא נכנס ממאת ל'
אלא כ"ה שנים ולחשבוננו אנו של עשיית הארון נכנס מן מאת כ"ה מ"ט שנים
וזהו שאנו עתידין לגאל במהרה בימינו בסוף האלף החמישית כך מסור כל עת
בידי ישראל וגם הנוצרים התועים לפי ששמעו כך שהמשיח בא בסוף האי החמישית
ומצאו הם שהיה זמן תלויים הרשע שחייה עצמו בסוף האלף הרביעי ואע"פ שהיה
אותו הרבה ממאתים שנה קודם השלמת האלף ולא היה אלא במאת ל"ו קבעו
הם טעותם בסוף האלף החמישית ועשו מאדם ועד נה אלפים שנה וכמה חשבונות
ותחבולות של טעויות ויש עליהם כמה תשובות לכל טעותם וניכרות לכל אך אין
זה להאריך כאן וזה שמסור בידינו מביאת הגואל בסוף האלף החמישית כך מסור
ומסודר בכמה ההגדות שדרשו רבותינו ז"ל וגם יש מי שדורש בזה הפסוק שאמר
בלעם הרשע ברוח הקדש דכתי' קעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל וקא
דריש עת קעת שהיה לו לומר עת והאי דקאמר קעת למילף הכי והכי איתמר
בירושלם עת קעת מלמד שאותו רשע כבחי ימיו של עולם היה עומד והיו לבריאת
עולם אותו עת אלפים תפ"ד ואלפים תפ"ז משם והנה הרי ארבעת אלפים תתקע"ד
שנה מבריאת עולם ועד הגואל שיבוא במהרה בימינו לדעת דרש זה. ואם תאמר
כיון שאנו אומרים שעשיית הארון באמצע הזמן שהוא אמצע העולם וזמן בלעם
הרשע כבחי ימיו של עולם היה עומד בשעה שרצה לקלל את עצמו בימי בלק
והיה בין עשיית הארון עד אותו עת ל"ה שנה והיאך יהיה עשיית הארון באמצע
הזמן ותירוצא דמלתא שזה אמצע הזמן למאיות קא חשבין ומאת כ"ה הוא חצי
הזמן עד קרוב לתשלום נ' מאיות כמו שפירשנו לעיל ומתרגינן הני תרי מילי הוו
וההיא דאתמר בירושלמי שאותו רשע כבחי ימיו של עולם הוא עומד ופירוש
קעת יאמר ליעקב הכין פי' נתנבא אותו רשע ברוח הקדש ואמר כשימשך העולם
כשיעור זו העת שיש עתה לבריית עולם שהיו לאותו עת אלפים תמ"ח וכשימשך
העולם דאותו השיעור יותר והו' שיעור עת קעת אותו עת יהיה הגאולה וישאלו
הכל לישראל ואפילו מלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל שיהיו כל ישראל
בסודו של הב"ה אמן במהרה בימינו.

פיסקא שבע כפולות בג"ד כפר"ת הקקן צרפן והצבן וצר בהם כוכבים בעולם
ימים בשנה ושערים בנפש שבעה שבעה כיצר צרפן שתי אבנים אבנים בבנות שתי
בתים שלש בנות ששה בתים ארבעה בנות כ"ד בתים חמשה בנות ק"ב בתים ששה
בנות שבע מאות ועשרים בתים ו' בנות חמשת אלפים חסר קימעא והגירסא המדוקדקת
היא חמשת אלפים ויותר קימעא מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין הפה יכול לדבר
ומה שאין האוזן יכול לשמוע ויותר קימעא הוא ארבעים וכך הוא הלשון הנכון ו'
בנות חמשת אלפים ומ' בתים ואלו הם כוכבים בעולם חמה נה כוכב לבנה שבתאי
צדק מאדים ואלו הן ימים בשנה ו' ימי בראשית ואלו הן שבעה שערים בנפש
ב' עינים וב' אוזנים וב' אפים ופה ובהם נחקקו ו' רקיעים וז' ארצות וז' שעות וז'
פעמים לפיכך חיוב שביעי לכל הפין תחת השמים. פי' פיסקא זו הכי שבע כפולות
בג"ד כפר"ת הקקן והצבן וצרפן פי' הקקן והצבן כמו שפירשנו בני אמות לעיל וכן
נמי צרפן מלשון צירוף זו עם זה ויש מי שגורס כאן חמשה לשונות הקקן והצבן
צרפן ושקלן והמירן ומפרש הקקן בקול הצבן באוויר שתקנם בו שקלן התאימן

כמו תאומים צרפן לשון צירוף הפך זו על זו המירן הפכן מלשון תמורה וצר בהן
 פי' כמו יצר ויש אומרים וצר מלשון צורה כמו שאנו אומרים וצר צורה בתוך צורה
 וכן תורף הדבר שם כשברא הבורא משלש אותיות שלשה דברים בעולם ובשנה
 ובנפש כך ברא משבעה כפולות ו' דברים בעולם ובשנה ובנפש והם בעולם שבעה
 כוכבים לשבעה נגלילי לבת שהן ו' רקיעים ובשנה ו' ימי בראשית ובנפש שהוא
 הגוף שהוא עולם קטן ו' שערים ופירוש שערים שהן כמו שערי המדינה והבית
 שאדם מכניס ומוציא בהן ושבעה שערים שבגוף הם ב' עינים שמכניסין הראיה
 בנפש ומוציאין דמעה ובי' אונים שמכניסין שמיעה לגוף ומוציאין ליחה והפה
 שמכנסת המאכל בגוף ומכנסת הרוק והדיבור ואם תאמר למה לא חשב השני נקבים
 התחתונים שבגוף שהן מוציאין מים ומאכל וכן באשה ועוד ב' דדים באשה למעלה
 שמוציאין הלב ומניקין ותירוצא דמלתא יש מי שרוצה לפרש לפי ששני נקבים
 שבאיש ואשה של מטה ננאי הדבר להזכירו והאי תירוצא דברי רוח הוא ודברי
 הואי כי בקראי ובכל מקום לא כתיב כי האי גוונא וכי דכתי' נמי ביהוקאל בענין
 צור מלאכת תופי' ונקבך כך כונני אלא תירוצא דמלתא לעניות דעתין מפני שאלו
 שני נקבים של מטה עשויין להוציא ואין עשויין להכניס וכן נמי ב' דדים שבאשה
 עשויים להוציא החלב ואין עשויים להכניס וכל פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא
 אין נקרי' שער וכאן אמר ושערים בנפש והנקבים אינם שערים אלא אלו השבעה
 שבראש עומדים פתוחים כל עת והם עשויים כמו שערים להכניס ולהוציא והו
 שאמ' ושערים בנפש שבעה שבעה חוזר לכוכבים שבעולם ולימים שבשנה ולשערים
 שבנפש כי כולן שבעה הם כי צר צרפן מלשון צירוף זו עם זו שתי אבנים פי'
 ב' אבנים הם ב' אותיות שהאות נקרא אבן שכל אבן לשון עיקר ושרש ויסוד הוא
 וכדכתי' משם רועה אבן ישראל וכתי' הגני יוסד בציון אבן וכן נמי אבן מאסו
 הכונים ותני באבות דר' נתן שנקראו תלמידי חכמים בלשון אבנים אבן פנה אבן
 גזית אבן ספספס כו' וכן נמי קרא בעל הספר הזה לאותיות אבנים ואמ' כי ב' אותיות
 בונות שתי בתים כגון אב יעשה אב בא כי תיבת ב' אותיות לא יתהפך יותר משני
 פעמים שאות אחת אין לה צירוף אבל תיבה משתי אותיות תוכל לעשותה שתי
 תיבות שתחזור ראשונה אחרונה ולא ידמו לא בצורתן ולא בקריאתן ולא בפירושן
 כגון אב צורת האלף הראשונה והב' אחרונה תחזור הב' ראשונה תשתנה צורתה
 וקריאתה ופירושה שזו פירו' מלשון אב ואם וזו בא הלשון ביאה ג' אותיות
 בונות ששה בתים כמו שפירשנו באמש אשם מאש משא שמשא שאם וכל אחד
 מן השלש תיבות לא ידמו זו לזו לא בצורה ולא בקריאה ולא בפירוש ד' בונות
 כ"ד תיבות פירוש תיבה של ארבע אותיות תתהפך לכ"ד תיבות שלא ידמה אחת
 מהן להברתה לא בצורתה ולא בקריאתה ולא בפירושה כגון אמשה אמהש והכין
 בדרך השבון זה כרי שלא נצטרך לכתוב תיבות רבות עד חמשת אלפים ומ' וראה
 כי מתיבות אמש אנו עושין ששה ממנה בהיפוכן זו עם זו ששה תיבות הכי מהן
 תחלתן א' והב' מהן תחלתן מ' והב' מהן תחלתן ש' וכשם שתיבה מב' אותיות מתהפכת לב'
 וכשתוסף בתיבה אות שלישית עבור אותה האות השלישי יהיו ששה תיבות שבמנין
 תיבות שלש אותיות יחזרו לכל אות מהן ב' ב' תיבות והו' להו' ששה תיבות הב' תחלתן
 א' וב' תחלתן מ' וב' תחלתן ש' כן נמי כשתוסף על תיבה של שלש אותיות
 אות רביעית יחזרו ששה תיבות לכל אות ואות מארבע אותיות ששה תיבות והו'

להו כ"ד תיבות כגון אמשה והו להו ששה תיבות מן הכ"ד תחלתן א' ומאלו הששה
 שתחלתן א' הב' תיבות מהן תחלתן אמ"ש והב' תיבות אחרות מהן תחלתן אש
 והב' אחרות מהן תחלתן א"ה והבין סליק חשבונן אמשה אמהש אשמה אשהם אהמש
 אהשם וכן נמי שבעה תיבות אחרות מן הכ"ד שתחלתן מ' ומאלו הששה שתחלתן מ' כגון
 מאשה ב' מהן שתחלתן מ"א וב' מהן שתחלתן מ"ש וב' מהן שתחלתן מ"ה והבי הוו
 מאשה מאשה משה משה מהאש מהשא וכן נמי ששה תיבות אחרות מן הכ"ד
 שתחלתן ש' ומאלו הששה שתחלתן ש' כגון שמאה ב' מהן שתחלתן ש"מ וב'
 מהן שתחלתן ש"א וב' מהן שתחלתן ש"ה והבי הוו שמאה שמהא שאמה שאהם
 שהמא שהאם. וכן נמי שש תיבות אחרות מן הכ"ד שתחלתן ה' ומאלו הו' שתחלתן
 ה' כגון השמא ב' מהן שתחלתן ה"ש וב' מהן שתחלתן ה' כגון השמא ב' מהן
 שתחלתן ה"ש וב' מהן שתחלתן ה"מ וב' מהן שתחלתן ה"א והבי הוו השמא השאם
 המשא המאש האמש האשם נמצא עכשיו כי תיבה של ארבע אותיות בונה כ"ד
 תיבות שהיא מתהפכת לכ"ד תיבות כמו שאמרנו ומנאום אמשה ששה תיבות מאשה
 ששה תיבות שמאה ששה תיבות השמא ששה תיבות הרי כ"ד האבנים בונות ק"כ
 בתים פ"י שהתיבה של ה' אותיות מתהפכות ממנה ק"כ תיבות שאין אחת מהן
 דומה לחברתה ותשתנה כל אחת מחברתה בצורתה ובקריאתה ובפירוש כגון אברהם
 יעשו ממנו ק"כ תיבות כי בוודאי כיון שעשינו מתיבה של ארבע אותיות כ"ד תיבות
 כיון שתוסף שם אות אחת ויהיו ה' תיבות עשו ממנה בהיפוך כל האותיות שישתנו
 ממקומן המשה פעמים כ"ד תיבות דהוו להו הכל ק"כ תיבות כיצד אתה אומר
 מאברהם כ"ד תיבות שתחלתן א' וכ"ד תיבות אחרות שתחלתן ב' וכ"ד תיבות אחרות
 שתחלתן ר' וכ"ד תיבות אחרות שתחלתן ה' וכ"ד תיבות אחרות שתחלתן מ' הרי
 סך הכל ק"כ תיבות ומאלו הכ"ד שתחלתן א' כגון אברהם ו' מהן שתחלתן א"ב
 ו' מהן שתחלתן א"ר ו' מהן שתחלתן א"ה ו' מהן שתחלתן א"מ דהוו להו הכל
 כ"ד ומאלו הכ"ד תיבות אחרות שתחלתן ב' כגון בארה"ם ומתן שתחלתן ב"א ו'
 מהן שתחלתן ב"א ו' מהן שתחלתן ב"ה ו' מהן שתחלתן ב"מ דהוו להו הכל כ"ד
 ומאלו הכ"ד תיבות אחרות שתחלתן כגון ראבהם ומתן שתחלתן ר"א ו' מהן שתחלתן
 ר"ב ו' מהן ר"ה ו' מהן שתחלתן ר"מ דהוו להו הכל כ"ד ומאלו הכ"ד תיבות אחרות
 שתחלתן ב' כגון בארהם ו' מהן שתחלתן ה"א ו' מהן שתחלתן ה"ב ו' מהן שתחלתן
 ה"ר ו' מהן שתחלתן ה"מ דהוו להו הכל כ"ד ומאלו הכ"ד תיבות אחרות שתחלתן
 מ' כגון מאברה ו' מהן שתחלתן מ"א ו' מהן שתחלתן מ"ב ו' מהן שתחלתן מ"ד
 ו' מהן שתחלתן מ"ה דהוו להו הכל כ"ד והוו להו החמשה חלקים כולן ק"כ והיינו
 פירוש ה' אבנים בונות ק"כ בתים ו' בונות שבע מאות וכ' בתים פ"י תיבה של
 שש אותיות כגון בראשית בונה תש"כ תיבות הנקראים לפי שפירשנו שתיבה של
 חמשה אותיות בונה ק"כ בתים וכיון שתוסף על תיבה של ה' אותיות אות ששית
 יחזרו הק"כ תיבות שמתחברות מה' אותיות ויתהפכו ששה פעמים מפני האות הששית
 והוו להו תש"כ תיבות כיצד בראשית שהיא תיבה משהא אותיות יתחברו ממנה
 בהיפוך זו על זו ק"כ תיבות שתחלתן ב' ומאלו הק"כ תיבות שתחלתן ב' כ"ד מהן
 שתחלתן ב"ר וכ"ד מהן שתחלתן ב"א וכ"ד מהן שתחלתן ב' וכ"ד מהן שתחלתן
 ב"ש וכ"ד מהן שתחלתן ב"י וכ"ד מהן שתחלתן ב"ת הרי ק"כ מתיבת בראשית
 וק"כ מתיבת בראשית כ"ד מהן שתחלתן ב"ת הרי ק"כ מתיבת בראשית וק"כ מתיבת

הרביעי הם ק"כ תיבות שיתחברו בתחלתן ר"כ וחלק ה' ק"כ תיבות שיתחברו
 בתחלתן ר"פ וחלק ששי ק"כ תיבות שיתחברו בתחלתן ר"ת סך הכל תש"כ תיבות
 והפוך עוד והחזיר ר' למקומה והקדים התי' שהיא אחרונה על הבי' ויהיה תיבת
 תבני"ד כפי"ד ואתה בונה ממנה תש"כ תיבות אחרות כולן תחלתן תי' וחלוקת
 כראשונות על וי' חלקים של ק"כ תיבות בחלק א' תתחבר בתחלתן תי"ב ובחלק
 בי' תי"ג ובחלק גי' תתחבר בתחלתן ת"ד ובחלק ד' תי"ד ובחלק ה' תי"ה ובחלק ו'
 תיר סך הכל תש"כ הרי בני"ד כפר"ת מתחלק לשבעה תיבות של ו' ו' כגון בגד
 כפרת בגד כפרת דבנ כפרת כנגד פרת פבני"ד כר"ת רבגד כפת תכנד כפר הרי
 אלו ו' תיבות כל א' מהן בונה תש"כ בתים כמו שפירשנו לעיל בחלקיהן אי זו אות
 מהן תתחבר לראשונה ונמצאו ו' תיבות אלו שיוצאות מתיבת בני"ד כפר"ת לבדו
 עולות לחמשת אלפים ומ' תיבות וזהו פירושו ו' בונות חמשת אלפים ומ' תיבות
 וזה שאמר מיכן ואילך צא והשוב מה שאין הפה יכולה לרבר ואין האוזן יכולה
 לשמוע הכין פירושו מכאן ואילך יש מי שמפרש כלו' עד תיבה של כ"ב אותיות
 כמו א"ב שהן כ"ב אותיות משורצה לצרפן כולן ולעשות מהן תיבה של כ"ב
 אותיות ואע"פ שלא מצינו תיבה בתורה יותר מעשרה אותיות מכל מקום דברו
 חכמים וכל כתבי הקדש בענין יכולת כענין מי שירצה לעשות תיבה מכ"ב כלו'
 מכל האותיות יעלה לחשבון גדול שאין הפה יכולה לרבר ואין האוזן יכולה
 לשמוע וזה הדבר הוא אמור בדרך גוזמא ולא בממש שהרי יכול אדם לחשוב
 זה החשבון כי יכול אדם לחשוב כל היום אלף אלפים ואלף אלפים ריבוא עד
 שימצא אותו חשבון של תיבת כ"ב אותיות אלא הדבר אמור בגוזמא מפני
 שהחשבון גדול ואינו מצוי תדיר אצל הבריות וכמו שפירשנו לעיל בתחלת זה
 הספר בענין גוזמא והואי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי ודברו
 חכמים לשון הבאי וגם בדברי השבונות מצינו בזה המקראות כדכתי' כי לא נחקר
 משקל הנחשת מרב מאד וכתי' נמי ויצבור יוסף בר כהול הים הרבה מאד עד כי
 חדל לספור כי אין מספר וזה לא יתכן להיות כי כל דבר שאדם מתקבץ ואוגר
 הרי יש לו מספר על ידי המקבצים והאוגרים אלא ענינים אלו לשון גוזמא הן
 מרוב המספר והחשבון ויש מי שרוצה לפרש בזה הפסוק של יוסף שאינו אמור
 בגוזמא אלא בממש והכין פ"י מרוב שקיבץ יוסף בר כהול הים הרבה מאד עד
 שהדל לספור מרוב טרה ופ"י כי אין מספר שלא החזיק בו מספר מפני הטרה
 אבל זה האמור כאן וודאי גוזמא הוא שחשבון תיבה כ"ב אותיות הפה יכולה
 לדבר השבונן והאוזן יכולה לשמוע אבל אם רצה שום מפרש לומר דבר אחר
 שכל התיבות שיעשו מהיפוך וסיבוב ונלגול כ"ב אותיות מי שיעשה מהן תיבות
 תיבות היא וודאי אין הפה יכולה לרבר ולא האוזן לשמוע מפני שכל התורה
 כולה וכל הספרים וכל הכתיבות וכל החכמות וכל הדיבורים וכל המילות שבני
 אדם יכולין לדבר ולמלל כולן מכ"ב אותיות הן כשיעשו תיבות תיבות ואם רצה
 זה לומר אפשר שאין זה גוזמא אלא דבר של עיקר ממש ומה שאמר על
 שבעה אותיות מיכן ואילך צא והשוב כו' ולא השוב עד תיבה של עשר אותיות
 כגון שאנו מוצאין בפסוקים תיבה של ו' אותיות כגון ובהורותיכם וכגון למשפחותיכם
 שהיא תיבה הגדולה בפסוק כההיא דאמרי' במנחות בפ' הקומץ אלא שיעור הדרך
 פ"י של ספר תורה כגון למשפחותיכם ולמשפחותיכם תלתי זימני ולכך אמרו

רבותינו ז"ל האי מלתא מפני שלא מצאו תיבה בתורה גדולה הימנה ולא בלשון
 בני אדם אין תיבה גדולה הימנה אלא אם כן יוסיף ו' על למשפחותיכם ויהיה תיבה
 של י"א אותיות שהיא ולמשפחותיכם וכן האהשרדפנים היא כגורת למשפחותיכם שהיא
 תיבה בת י" אותיות וכשתוסיף עליה ו' תהיה תיבה בת י"א ולקחו חכמים למשפחותיכם
 והניחו האהשרדפנים מפני שאינה תיבה שהיא נזכרת בתורה כמו למשפחותיכם
 ולכך אמר על שבעה אותיות מיכן ואילך צא והשוב לפי שלא עסקנו בספר זה אלא
 על תיבה של ו' אותיות כגון בני"ד כפר"ת אבל תוכל לחשוב תיבת ח' כמו הצהרונים
 שהיא בונה ד' רבוא וש"כ תיבות כי שמונה פעמים שמונת אלפים וארבעים
 הוו להו ארבע רבוא וש"כ תיבות ותיבה של ט' אותיות כגון ובהזרתים
 הסר כי מלא ו' הוא תיבה של עשר אותיות אבל תיבה של תשעה בונה
 לששת רבוא ואלפים ושמונה מאות ושמונים תיבות ותיבה של עשרה בונה
 שס"ה רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות תיבות מיכן ואילך צא והשוב עד כ"ב
 והחשבון עמוק עמוק וכבר פירשנו הדבר לעניות דעתין לפי היכולת. ורבנו סעדיה
 כתב בפירושו כי פסקא זו הכי שבעה בונות חמשת אלפים ומי מיכן ואילך צא
 והשוב מה שאין אתה יכול לחשוב ואין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע
 מדרש הדבר כי אותיות התפסם בזה הענין א"ב ב"א הנה ב' בתים לא תוכל התפסם
 יותר ותיבה שיש בה שלשה כשתהפסם לא תוכל להפסם יותר משהפעמים כזה
 הענין כתיבת אמ"ש שזכרנו למעלה איך יתהפכו ו' פעמים וממנה תלמוד מספר
 האותיות הנה לשער המתכונת כלומר יהפוך האותיות תיבה אחת יתכן ויעשה ממנה
 תיבות רבות וקרא שם האות אב"ן לפי שנמשלה ארץ ונקרית אבן שנא' או מי
 ירה אבן פנתה וכן כנסת ישראל נקראת אבן שני משם רועה אבן ישראל וכן
 המלך נקרא אבן שנא' הנני יסד בציון אבן וכן בעל כתב זה קרא האות אבן כי
 היוצר נגלה לאלה כ"ב אותיות ה' צהורות חקקן הצבן וצרפן שקלן והמירן ענין
 חקקן כמו חוק בקולות על הר סיני ועל מה שביאר אחר זה חקוקות בקול וענין
 הצבן תקנן באויר תבנית חלוקן וכאשר אמר הצובות ברוח וענין שקלם בנינם בתים
 עשה לכל אות מהן כנגדן תאומים לפי שלא תמצא תיבה פחות משנים אותיות
 על מי יחוקק או יכתב אות אחת בשגגה בשבת אינו חייב קרבן חטאת ומי כתב
 אות אחת בודון אינו חייב סקילה כי אינה תיבה ולא כלום כמו שאמרו חכמים
 הכותב ב' אותיות ולא רצו לומר הם שהוא היתר הכותב אות וענין המירן הפכן
 א"ב ב"ג א"ג ג"א ושאר ההיפוך אינו מלא מן המיר ונשאיר שער צרפן פי' יאמר
 היך שער צרפן יתכונה ויהפוך זה האות על זה האות תהיה התיבה ב' אותיות
 יתכן להיות ממנה ב' תיבות באמרך ב"ג ג"ב אם היא שלשה יתכן ממנה ששה
 תיבות באמרך הפין ממנה שנים תחלתן ח' הפיין חציף ובי' תחלתן צ' חציף צפיח
 ובי' תחלתן פה כזה הענין ואם התיבה ד' אותיות יתכן ממנה כ"ד באמרך שלום ו'
 תחלתן ש' ממנה ב' בחיבור ל' שלו"ם שלמ"ו ב' בחיבור המ' שמ"ל שמל"ו ב'
 בחיבור הו' ו' תחלתן ל' ב' בחיבור המ' למש"ו למו"ש ב' בחיבור הש' לשו"ם לשמ"ו
 ב' בחיבור הו' ומהן ו' תחלתן ו' ב' בחיבור ש' ושלו"ם ושמ"ל ב' בחיבור ל' ולמ"ש
 ולש"ם ב' בחיבור המ' ומש"ל ומל"ש ומהן ו' תחלתן מ' ב' בחיבור הש' משלו
 משול ב' בחיבור הל' מלשו מלוש ב' בחיבור ו' מושל מולש הנה מספר התיבה
 הגיע כ"ד ואם התיבה מה' אותיות באמרך אברהם יתכן ממנה ק"כ תיבה כ"ד תחלתן

א' ו' מהן בחיבור ב' ו' בחיבור ר' ו' בחיבור ה' ו' בחיבור מ' ומהן כ"ד שתחלתן
 ב' כ"ד תחלתן ר' כ"ד תחלתן ה' וכ"ד תחלתן מ' סך הכל ק"ב ואם הוא משה אלויות
 באמרך בראשית מהם תש"כ תיבות ק"ב תחלתן ב' ק"ב תחלתן ר' ק"ב תחלתן א' ק"ב
 תחלתן ש' ק"ב תחלתן י' ק"ב תחלתן ת' הנה תש"כ ואם היא משבעה באמרך
 וארפכשד יתכן להיות ממנה חמשת אלפים וארבעים תיבות תש"כ תחלתן ו' תש"כ
 תחלתן א' תש"כ תחלתן ר' תש"כ תחלתן פ' ותש"כ תחלתן ד' הנה מספר חמשת
 אלפים וארבעים אם תרצה לדעת כמה תיבות יבנה למעלה מזה החשבון נכון תיבת
 שמנה או תשעה או עשרה ומה יוסף בשער מה שנתברר מן המתכונת הראשון
 כמו המספר הב' מה יהיה הוא כללו פשרון הדבר כי התיבות מב' אותיות ב' תיבות
 ואם תתכן בג' היתה ו' זה מהיפוך ג' ואם תעשה ו' כ"ד דברים הם והיה זה המספר
 מהמשה אותיות ק"ב ואם תעשה ק"ב בו היו תש"כ והיה זה המספר מהו' אותיות
 ואם תעשה תש"כ בו' היו חמשת אלפים וארבעים יהיו ד' מן הו' אותיות ואם תרצה
 לדעת מתכונת ח' אותיות עשה שמונת אלפים ומ' אשר ביארתי לך מו' בח' יהיה
 כלל החשבון ארבעים אלף וש"כ תיבה ואם תרצה לדעת היפוך ט' אותיות עשה
 מ' אלף וש"כ תיבה בט' יהיו שלש מאות אלף וס"ב אלף ותת"פ תיבות כו'.
 ובספר שנעתק ממנו זה לא סיים בו סוף הפיסקא מכאן ואילך צא וחשוב מה שאין
 הפה כו' ומה שמסיים אחר פיסקא ואלו הם כוכבים בעולם הנכ"ל שצ"ם וו' ימי
 בראשית וו' שערים בנפש המכניסים ומוציאים כמו שפירשנו לעיל שהן שני עינים
 וב' אזנים וב' אפים ופה זפ' ו' כוכבים של שבעה נגללי לכת ותשימשו ועל מה
 הם ממונים הכל מפרש בדברי בעל המחקר והחווים בכוכבים ואין מקומן לכתב
 כאן ובדברי אחר מן המפרשים פירש מעט מועד מזה והוא כתוב כאן בפ"ו זו
 הפ' ובהם נחקקו פ"ו בו' אותיות ו' רקיעים וו' ארצות וו' שעות וו' פעמים לפיכך
 חיבב שביעי לכל חפץ תחת השמים. פיר' בימים חיבב שביעי שבת בחדשים חיבב
 שביעי תשרי שבו חגים שופר ולולב ויום מחילה וסליחה וכפרה בשנים חיבב שביעי
 שמטה דתת' והשביעית תשמטנה ונמשחה וגו' בו' שמיטות בסוף הו' יובל שהוא
 קדש וחירות ורמז לנאולת עולם בשבועות שבעה שבועות ובסוף השבת השביעית
 חג שבועות שבו ניתנה תורה לישראל בכניו של אדם הראשון חיבב שביעי אדם
 שת אנוש קנן ומהללאל ירד חנוך באבות חיבב שביעי אברהם יצחק יעקב לוי קהת
 עמרם משה וכתוב עליה אל האלהים וקבל תורה ברקיעים חיבב שביעי וילון
 רקיע שחקים וזבל מעון מכון ערבות וכת' ביה סולו לרוכב בערבות ביה שמו בארצות
 חיבב שביעית תבל ארקא יבשה הלך הרבה גשייה ארץ שני והארץ הרום רגליו
 פ' שבע פעמים לפי שאנו מוצאים בתורה שבע הזאות שבפנים ושבע שבמצורע
 והזה על טהרו של מוזה ד' פעמים וכמה פעמים כתובים בתורה כאלו וכתב א' מן
 המפרשים הכי ג' אמות בנפש והיא מררה אדומה ולחות הנקרא בלגם ומררה
 שחורה ביניהן ודם נחשבין לאחד ונמצא הכל שלשה וו' כוכבים הם ד' כוכבים
 גדולים ושאר כוכבי השמים השמיני כי העשירי קרובים מן עולם הארץ והם מושלים
 בה יותר משאר הכוכבים וברקיע הח' י"ב מול כנגד י"ב חדש בכל שנה ובנפש
 וכנגד י"ב חליפין שיש לנפש כו' ופי' א' מן המפרשים המתחרים פרק ד' ופרק
 ה' הכי ואלו תורף דבריו שבעה כפולות בג"ד כפר"ת מתנהגות בשתי לשונות דגש
 ורפה כו' חכמות נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה ואומ' בי שבע יפול צדיק

וקם ואומר ונמצא ישלם שבעתים כלומ' כפלים וכאשר אברהם אבינו זכר באמ"ש כן זכר ד' כפולות והן ב' אבות תמורת טוב ורע כל תולדות טוב מטוב וכל תולדות רע מרע גם הם עבדים קולות ורוחנית ואין ממשים ואין לתולדותיהם חקר ומניין שלמה זכר כפלים והן שבעה פסוקים לכל פסוק ד' תמורות תמורה כנגד תמורה כענין עת ללדת ועת למות ומוזה הספר העתיק מהכמת הזקן שעשה כנגד ז' ימים שבם נבראו העולם וכל הפציו וגם משה רמו במדת היריעה כענין שלמה ארך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת ארך כימי החדש ורחב השביעי בחדש שהן ד' שבועות לכל שבוע ד' ימים כן שלמה עשה כ"ה עתות לשבעה פסוקים לכל פסוק ארבע עתות תמור כנגד תמור וזכר שם אלה שבעה תמורות ברמזיה היים עת ללדת תמור עת למות שלום ומלחמה שני עת מלחמה ועת שלום ועת למטע זרע ולשמור חכמה עת לחקור שממה ועת להשליך אבנים אילת הן לאהוב כיאור לשנוא עשר לבקש עני לאבד ממשלה לאבד עבדות לחשות וכן דוד מלך ישראל זכר אותם בשכר צדיקים שבעתים ובפורענות רשעים שבעתים בשתי מזמורות הרשום בתהלים ירא ה' ופי רשעים היים עומדת לעד שלום כי לעולם לא ימוט חכמה יכלכל דבריו במשפט עשר הן ועשר בביתו זרע יהיה זרעו הן הנון ורחום ממשלה גבור בארץ אלו לירא את ה' לרשע מות ימה שמו מלחמה ושמן יעמוד על ימינו איולת וגוע ינועו בניו עוני יקש נושא לכל אשר לו שממה מהרבותיהם כיאור אל יהי לו משך חסד ועבדות אל יהי הונן ליתומיו לרשע והכל שובו לטוב ולרע טוב לטובים גן ערן לצדיקים רע לרעים גיהנם לרשעים לכך אמר רך וקשה גבור והלש וכן אמר דוד צדיק צדקתו עומדת לעד רשע תאות רשעים תאבד: ד' כפולות בניד כפ"ת שש קצוות וממקום קדוש מוכן במקומו כי כל גוף יש לו מעלה ומטה מורחית מערבית צפונית דרומית והגוף בעצמו הרי ו' קצוות ועצם הגוף שביעית זה הענין זכרנו בפרק ראשונה וגם אזכור משה עניי כבוד המקיפין לישראל אחד למעלה כסוכה לשרב ושמש שנית למטה לשמרם מנחשים ועקרבים וכלאים שני רגלך לא בצקה אחד לארבע רוחי מחנות ואחד הולך לפניו ומסלל מגביה עמקים ומשפיל גבעות וכנגדן לעתיד לבוא עושיין שבע חופות לכל צדיק וצדיק בגן ערן שני וברא ה' על כל מכון הר ציון וגו' וסוכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מורם וממטר ואשר אמ' והיכל קדש מוכן באמצע והוא נושא את כולם זה הדבר נפרש על ידי משה רבנו שני מעונה אלהי קדם וגו' ככתוב בפר' ראשונה כאשר אמר על ידי ישעיה שני עד זקנה אני הוא וגו' ועוד מפרש על ידי יחזקאל כי השכינה בתוך תהיה וסביבותיה מרובע לארבע רוחות מדרו חומה לו סביב סביב ארך חמש אמות ורחב חמש אמה וגו' ויאמר אלי בן אדם את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכנ שם בתוך בני ישראל ועוד כי אינו נראה אחד מבריותיו ואין בה רוח חיים והיא מושבת ונושא הפין כבדה ממנו וסובלת ברוח היצוני משש קצותיה והוא האבן האקרטיין המושבת וסובלת הברזל על אחת כמה וכמה בורא כל סובל כל שבעה כפולות בניד כפ"ת חקקן וחצבן צרפן וצהבן כוכבים בעולם וימים בשנה שערים בנפש ז"ו כיצד צרפן ב' אבנים בונות ב' בתים ג' בונות ו' בתים ד' בונות ח' בתים ה' בונות ק"ב בתים ו' בונות תשי"ב בתים ז' בונות חמשת אלפים ומ' בתים כי צד שני אבנים הן ב' אותיות בונות בונות

שבתי הודו צדק אדום מאדים כפתור. ואם תרצה לדעת ולעמוד על צורך בני אדם בדרך קצרה לכל דבר ודבר אשר יבואו וישאלו ממך צורך דבר ראה באיוו חלק של יום כי אתה תרצה להלק את היום לשמונה חלקים ולמה לא כוכבים ואחר הוא התלי לכל דבר שישאלו בשעה מפרדת אותו הפיץ ימצא מהרה לטובה ובשעת זווג לא ימצא ואם ימצא ברוחק ובטורה גדול וזהו פירושם רביעית היום מסור לנגה והוא טוב לכל הפיץ חצי היום מסור למאדים הוא רע לכל דבר ג' רביעית היום הוא מסור לתלי והוא טוב לכל דבר ד' רביעית היום מסור לשבתי והוא רע לכל רביעית ראשונה ושל לילה מסור לצדק והוא טוב לכל חצי הלילה לכוכב רע לכל ג' רביעית הלילה מסור ללבנה הוא טוב לכל חלק שמינית מסור לחמה לא טוב וזהו סוד גדול לכל בעלי מולות כל מופרדות יפות כל זוגות רעות הרי אלה לכל צרכי אדם. אבל אם תרצה לרעת מולדים מבני אדם אם לטובה אם לרעה באותה שעה כי הולד יצא לאויר העולם הכוכב שלה רעה הוא כוכבו ואי אתה יודע אם לטובה אם לרעה הבט במול ביתו של כוכב אם המול בעלייה אותו הולד בהצלחה בכל ואם המול בשפל אותו הולד בשפלות ובעניות אם לא בשפל ולא בעלייה לא עשיר ולא עני וזה סוד גדול ואפרשנו לך כי יש כוכב אשר לו שני בתים ואי אתה יכול ליתן ב' מולות לאדם. עתה נבאר לך חמר אין לה אלא בית אחד והוא ארי הנולד בו בין ביום בין בלילה מולו אריה לנגה לו שני בתים ראשונה שור ושנייה מאזנים הנולד בשעת נגה ביום מולו שור בלילה מאזנים כוכב הנולד בו ביום מולו תאומים לילה מולו בתולה לבנה אין לה בית אלא אחד ביום ובלילה סרטן שבתאי ביום גדי בלילה צדק ביום קשת בלילה דגים מאדים יום בקרני הטלה לילה בעקיצת עקרב אלו הן המולות ר"ב בתים לו' כוכבים כאשר פרשתי עתה אם תרצה לדעת ימי חיי הולד אם יאריך חיוו אם לאו ומתי יהיה לו פחד החולי גם אבאר בדרך קצרה דע כי כמספר גבוליו של כוכבים כן מספר ימי חיוו הנולד אבל נכנסו שני שונאים בכית אחד יהיה פחד לאותו הוולד כיצד הנולד בשעת חמה שנה ראשונה ושניה י"ח וי"ב וי"ז וכ"ב מפחד ואם ינצל מאלה בשנת ל"ד ומה יחלה חלי גדול ואם ינצל מאלו יהיו חיוו פ"ב שנים וה' חדשים וז' ימים. הנולד בשעת נגה שעה א' וז' וה' וי"ב מפחד ויחלה בכ"ח ול"ד ומ"ד אם ינצל יהיה פ"א שנה הנולד בכוכב שנה א' וז' וה' יחלה וט' מפחד בכ"ז יחלה ובל"ד ומ"ה יחלה מאסון אם יצל יהיה ע"ז שנה הנולד בשעת לבנה ראשונה ושנייה וי"ב וי"ט יפחד בכ"ה יחלה בל"ב ומ' יחלה מאסון אם ינצל יהיה פ"ג הנולד בשעת שבתאי א' וז' וי"ז וכ"ז יפחד יחלה בל"ג ומ"ד אם ינצל יהיה ע"ז הנולד בשעת צדק א' ד' וי"ג יפחד יחלה בכ"א יפחד מאסון בכ"ג ומ"ד אם ינצל יהיה ע"ט. הנולד בשעת מאדים א' וז' וי"ז וכ"ז יפחד בכ"ז יחלה בל"ד ומ"א יפחד מאסון אם ינצל יהיה ס"ז הרי סימני צורך האדם שפירשתי וצורך העולם אוכור מעט אם נפלה התקופה בתחלת חמה כל תקופה יהיה חום בחצי חציה בינונית נגה ירבו גשמים כוכבים כולו חום לבנה כולו קור שבתאי בקיץ חום ובחורף צנה וירבו הגשמים צדק כולו קור ושלג וגשמים מאדים חום וירבו גשמים בלי צנה קצרתי מלאריך חנכ"ל שצ"ם כנגדם ז' כוכבים בשנה לכל יום כ"ד שעות קטנות שהן י"ב ושעות גדולות יום ולילה והשעה י"ז מעלות היום והלילה קצ"ב מעלות והמעלה י"א עונות שעה אחת היום והלילה ב' אלפים קי"ב עונות העונה י"ט המעלה ר"ט

עונות השעה שלשת אלפים. שמ"ד עיתות היום והלילה מאלף קכ"ב עתות העת
 י"א רגעים העונה שר"ג רגעים המעלה ג' אלפים רנ"ג רגעים העונה שר"ג רגעים
 המעלה ג' אלפים רנ"ג רגעים השעה ה' ריבוא י"ו אלפים מ"א רגעים היום והלילה
 ס"ח ריבוא וב' ריבוא אלפים וקע"ו רגעים הרגע שתי הרפיעין היום והלילה כלו
 ריבוא וד' אלפים סוב הרפיעין הרי מדות היום וליל כנגד ד' שערים בנפש ב' עינים
 וב' אזנים, אפים ופה לכן אמר דוד שבע ביום הללתיך ואומ' ערב ובקר וצהרים
 גם אלה שבעה תיבות כנגד שבע ביום הללתיך וכנגדן עונין ישראל ביום פעמים
 יהא שמייה רבא אף כי אין ראייה לדבר תן חלק לשבעה וגם לשמונה אלו ימי
 החג וגם לשמונה יום שמיני עצרת שבעה אלו ד' ימי המילואים שני' כי שבעת
 ימים ימלא וגם לשמונה ויהי ביום השמיני ד"א אילו שבעה ימי הלידה שני' וממאה
 שבעת ימים לשמונה אלו ימי המילה שני' וביום השמיני ימול בשר ערלתו ד"א
 שבעה אלו שבעה נרות של מקדש שני' יאירו שבעת הנרות שמונה אלו שמונה
 נרות של חנוכה שני' למנצה על השמינית כל זמן שישראל מקיימין מצות שבת
 שהיא שביעית לימים הב"ה נואל אותם על ידי דוד שהיה שביעי לאהיו שני' ארצם
 תרשש דוד השביעי ואומ' ויקהל את העם וגו' ולמען ילמדו בראיית העין ודיבור
 הפה שני' אתה הראית לדעת מצות אזנים לשמוע תוכחת שני' ושמעת ישראל
 ושמרת לעשות מצות עיניכם מכל העלים מעני וד"ל שני' כי תראה ערום וכסיתו
 אל התן מצו' להתפלל לפני יי' מצות הפה ללמד ולשנן לבניך ולבני חכרך שני'
 ושנתם לבניך כי בעבור ישראל שמקיימין מצות לא ימוש העולם עומד זו רקיעים
 זו ארצות זו מלאכים ממונים על ד' רקיעים הויז ממוני כוכבים וילון ובו קמואל
 המלאך רקיעים הדרניאל שחקים ובו סנדלפון זבול ובו גליצוד מעון ובו גדודים
 גדודים משונים כצבעוני אש מכון ובו נגד ונפק נהר די נור ערבות ובו שם כסא
 כבודו ומשרתיו בלי חקר שני' אלף אלפים ישמשוניה וגו' לכן חיבב ד' לכל הפיץ
 תחת השמים כיצד מראשנים חיבב שביעי ארם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך
 ויתהלך חנוך וגו' ובימים שביעי וביום השביעי שבת בחדשים חיבב שביעי שני'
 ובחדש השביעי בשנים שביעי שני' והשביעית תשמטנה ונטשתה באכות חיבב שביעי
 שני' אברהם יצחק ויעקב לוי קת עמרם ומשה שני' ומשה עלה אל האלהים
 ברקיעים חיבב שביעי וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות שני' סולו סולו
 לרובב בערבות בארצות חיבב שביעית תבל ארקא יבשה הרבה נשייה חלד ארץ
 שני' והארץ הדום רגליו.

פירקא. חמיעאה י"ב פשוטות היו ז"ה ט"י ל"ן עים צ"ק וסודן ראייה שמיעה
 ריחא ושנפה לעיטה ותשמיש המטה מעשה והילוך רוגו שחוק הרהור שינה אע"פ
 שאין ראייה לדבר זכר לדבר כל הבקר לעולה י"ב פשוטות וי"ב כבשים ב"ע ש'
 י"ב ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת הרי בפסוק הזה זכר ארבעה פעמים
 י"ב אחד כנגד השבטים המזלות והחדשים והמנהיגין והאלכסונין עשה שלמה שנים
 עשר בקר תחתיהם הנחשת של עמר על שנים עשר בקר וכנגדם וכן עשה י"ב
 אריות לכסאו שני' ושנים עשר אריות על ששה מעלות מן התורה מנין ארמו
 שרמוז משה בתורה שני' ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול כנגד י"ב תיבות
 שכתבנו למעלה וזה הפסוק יהושע אמרו אבל מרבו. לא לכן אמרתי כי זה הספר
 בודאי כי אברהם תקנו בחכמתו כי בחקרי מן הספרים קדמונים נמצא דבריהם

שדברי אברהם אבינו ועוד כמעשה משכן אנו נמצא אלו י"ב ואברהם אבינו לא
 זכר המשכן כי לא היה בימיו שנה ונפש י"ב פשוטות כאשר פירשתי בפרשה
 ראשונה ראייה שמיעה אלו עשרים דברים שאין ברשותו של אדם העין והאוזן וכך
 אמר שלמה לא תשבע עין מראות ולא תמלא אוזן משמוע ואומ' טוב מראה עינים
 כי ידעת הנפש כי הנפש נהנית מן העין מן האוזן מנין שני ולקח דוד את הכנור
 ונגן בידו ורוח לשאול וטוב לו ריחה מנין שבעה משלשה דברים כי אינן נכנסין
 לגוף והגוף נהנה מהן רחיצה ומלבושין נאים וריח טוב שני מי זאת עולה מן
 המדבר כתימרות עשן והולך ממעי אמו אינו יחיה אלא מן הריח שיחה מנין שני
 הציקתני רוח בטני ואוי' אדברה וירוח לי לעיטה מנין שני לחיך אכל ישעם לו וכן
 אומ' ברזולי הגלעדי אם ישעם עבדך זה לעיטה האדע בין טוב לדע זו תשימש
 המטה בקול שרים ושרות זו שיחה ויש אומרי' כי תענוג בבני אדם שיחה ושירות
 שדים הן שאין לך ענג יותר מהן הילוך מנין שני הולך את חכמים יחכם ורועה
 כסילים ירוע ואומ' לכו לחמו בלחמי רגו לטובה מנין שני כי ברב חכמה רב כעס
 ואוי' טוב כעס משחוק לרעה שני אל תבהל ברוחך לכעוס לשחוק לטובה שני לשחוק
 אמרתי מהולל ולשמחה מה זאת עושה ואוי' אז ימלא שחוק פינו לרעה מנין שני
 כי קקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל הרהור מנין שני ברוב שרעפי בקרבי
 וגו' שינה מנין שני מתוקה שנת העובד ואומ' ישנתי אז ינוח לי אלו וכיוצא בהם
 ולא בקשתי להאריך כי חכם מבין ברמזים ופתיים עין גלויים מדתו י"ב אלכסונים
 גבול מזרחית צפונית גבול מזרחית דרומית גבול מזרחית דרומית גבול מזרחית דרומית
 גבול צפונית מערבית גבול צפונית דרומית גבול מערבית תחתית גבול דרומית רומית
 ומרחיבין והולכים עדי עד והן הן זרועות עולם. אלו הן השמות משונים בדיבור
 וקרובים בפירוש אלכסון פי' מקצוע והוא זוית הנית בלשון חכמים אלכסון פאת פנת
 חבית מון אל זן מקצועות אבל גבול תחום תמצד סלע קרובים לוללו אבל יש
 פירוש לכל אחד ואחד ואשר אמרנו מזרח צפון מזרח דרום מזרח תחתית מתעים
 אחרים ועולים לחשבון שש עשה כיצד מונין מזרח ארבע לכסון צפונית דרומית
 רומית תחתית ואינו כן כי אם שלשה כי זוית הוא בין שני פאות רוח צפון משמאל
 ורוח דרומית מימין האמצעית הוא מזרחית הוא גבול מזרחית רומית תחתית ובמעשה
 מובח נקרא קרן דכתי' על קרנות המזבח ואומ' עלה לכבש ופנה לו לקרן צפונית
 מערבית והוא קרן אחד הוא זכר צפונית מערבית ובוה הענין אמשול משל כי הוא וההראל
 ארבע אמות ומהאריאל ולמעלה הקרנות ארבע הרי הרואה תיקונן מרובע לרוח מזרחית
 שתי קרנות ולרוח צפונית ב' קרנות ולרוח דרומית ב' קרנות ולרוח מערבית ב' קרנות
 הכלילין יחד שתי קרנות לכל רוח יהיה שמונה ואם תחשבם אהת אהת הרי ארבע כי לרוח
 מזרחית חשב שתיים א' מזרחית צפונית וא' מזרחית דרומית הקף לרוח צפון חשב
 שתיים א' צפונית מזרחית וא' צפונית מערבית הקף לרוח מערבית חשב שתיים א'
 מערב צפון וא' מערבית דרום הקף לרוח דרום חשב שתיים א' דרומית מערבית וא'
 דרומית מזרחית ואינו אלא ארבע כי רוח מזרחית חשב ב' מזרחית צפונית ומזרחית
 דרומית אחר כן נעשה מהם ארבע אהת דרומית מזרחית ואהת צפונית מזרחית
 לשום כי הפך את השמות מן צפון צפון מזרח הרי אהת מזרח דרום דרום מזרח
 הרי שתיים צפון מזרח' מזרח' צפונית הרי אהת מערבי' דרום דרום מערבי' הרי
 ארבע כאשר תאמר א"ב ב"א כן הם י"ב אלכסונין ומחייבין והולכין כי אין להן

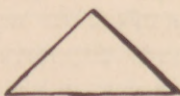
סוף ותכלית עדי עד היות עולם ורועות עולם כי אלולי ד' רוחות אלו לא נתקיים העולם ואף כי אין ראיה לדבר זכר לדבר שני מארבע רוחות בואי הרוח וארבעתם ימצאו במדבר כי אין שם מי לעכבן ובים ג' וב' בהרים ובישוב א' שתיים עשר הו"ו חמ"י ל"ן ס"ע צ"ק חקקן וצרפן וחצבן שקלן והמירן וצר בהן מזלות והרשים ומנהיגין ב' עליון וב' לויעין וב' נועצים וב' עליצים והן הקרקבן וב' ידים וב' רגלים עשאן כמין מלחמה זה לעומת זה שלשה אחד אחד לבדו שבעה חולקין שלשה על שלשה ואחד מכריע ביניהם י"ב. עומדים במלחמה ג' אויבים ונ' אוהבים ג' חיים ונ' ממתים ואל מלך מושל בכלן אחד על גבי אחד ג' על ג' ונ' על גבי שבעה ושבעה על גבי י"ב וכולן אדוקין זה בזה סימן לדבר כ"ב חפצים ונוף אחד עליון כמו שמחים שני יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם לוועים כנוף בית יעקב מעם לוועו נועצים כנוף עומדים מתרגום נצב יתכן להיות מן עצה עליונים שוקטים עתה בעל הספר התחיל בארבע כי עליון לוועין נועצין והם שמונה שתיים שנים רמו בהן שני עליון הם כבוד ומרה כבוד ביתה של דם והדם שימושו ושלמו בו בגוף ורוכבו מאדים וביתו של מאדים טלה ועקרב הטלה אש והעקרב מים לבן הדם רטוב והם חמימותו מן הטלה רטיבותו מן עקרב וטלה ועקרב שונאין לבן אמר עשאן כמין מלחמה לבן הכבוד הוא אוצר לגוף והוא מקום המרה והוא יבשל את המטעם ויקח כח המאכל אל הקרב וימיר את המרה לדם וממנו יטעום הקרב ותעשה מעלה ומטה ושמה רעבון ומרוח הגוף מן סלגי המאכל והוא תלוי בכבוד לבן הכבוד כולו דם וכאשר המרה תהפך לדם ישחית לירקון לבן אמי שני עליונים כי כאשר הכבוד והמרה בטבעתם כל הגוף יהיה בריא ושני לוועים אלו המחול והריאה הוא המחול ביתו של מררה השחורה והמרה השחורה יבשה וקרה ושלטונה בכליות וכוכבה שבתאי ובידו של שבתאי גדי ודלי יבשתא מן הגדי שהוא עפר וקרתה הדלי שהוא רוח וגם הם שונאים זה לזה והריאה היא ביתה של לחה והלחה קרה ורטובה ושלטונה בחזה וכוכבו לבנה וביתו של לבנה סרטן לבנה שלג ומולה טלה לבן הליחה קרה ורטובה קרתה מן הלבנה ורטיבתה מן הסרטן לבן המחול הוא כמו הספע מלא מים קרים והוא מול הכבוד והקיבה וקרירתו יכבה חמימת הכבוד והכבוד מחמם את הריאה ואת המרה כי כאשר יגרע א' מהן מטביעתו המחול יכסה באותו עב כמו הענן הרבוק בה כל הקרב ותחלש כל הגוף והמרה היא ביתו של מררה האדומה מכורכמת ושלטונו של הקיבה והיא חמה ויבשה וכוכבו חמה וביתו של חמה אריה חמה אש וכוכבו אש לבן היא חמה ויבשה כי אשר אמר כי עשאן כמין מלחמה ידענו כי אלו ארבע טביעות של אדם כי בתחלת הספר לא אמר אלא אמי"ש כנגד עשן שנא' נפש כנוף אמי' אש מים רוח וכאשר הוצרך פרט הוצרך לארבעה לבן אמי' עליצים לוועים נועצים ועליצים כי יש בעולם ד' רוחות שנא' מארבע רוחות בואי הרוח וכן אתה תמצא ארבע רוחות מארבע בין מזרח ומערב דרום נתן אוצר הכספור לבן הרוח העולה משם מזרח ומיבשת כל רטוב בין דרום למערב נתן אוצר עננים לבן הרוח העולה למעלה גשמים בין צפון ומזרח נתן אוצר אש לבן משם הרוח תצא ומיבשת כל רטוב וכן כל דבר ודבר ולא נאריך אלא כל דבר בענינו ואשר אמר והן קרקבן אין הם קרקבנין כי הקרקבן הוא לעופות אבל הם ושט וקנה מן הושט יכנס המאכל ומן הקנה משתה אל הכרס והקיבה באים אל הריאה והכבוד הריאה

נוטלת הנאת המשתה והכבד נוטלת הנאת המאכל המרה והלב ממתנין חוס הכבד וקור הריאה לולי המרה משיק הכבד את הריאה ולולי הלב כורה הריאה את הכבד יורדים אל המחול וטחול בין המאכל והמשתה ועושין אותם דם ומשקין את הגידן הכליות והטחול נוטלין מקצת ומשיבין אל חוליות השדרה ואל כל העצמות נעשו לחלב בקרב ולמוח בעצמות לכן אמר עשאן כמין מלחמה זה לעומת זה קורקבנין לועצים כלומ' לועטים ויאריחו יועצים הכליות לעצה ולשינה ידים לניטול ולמעשה הרגלים לעמוד ולרום לכן אמר אלו השלשה אחד אחד הכבד והמרה מכריע ו' חולקן ג' על ג' וא' ויכריע ב' אונים ב' עינים ב' חושמן שמאל וימין והפה מכריע ג' אוהבים ד'ג' כיא"ק אויבים לסער טלה אריה קשת אויבים לסרטן עקרב דגים שלשה אוהבים שכי"ב לסער שלשה מחיים סער לשכי"ב ג' ממתנין סער לשא"ק אלו לענין המזלות אבל בעל הספר לא אמר לענין המזלות אלא תמורות כלומ' אוהבים הם מחים הם שונאים הם ממיתים הם אהבה תמור שנאה וחיים תמור מות אבל כאשר אמר עומדים במלחמה הוא ענין העולם והטביעות שהם מנחים זה את זה אוהבים ואויבים מחיים וממתין והם תמורות כאשר פרשנו בשנה ארבע טביעות מג' ג' חדשים והם אוהבים ושונאים ממיתים ומחיים בטביעות המזל ואל מושל בכולן אחד על גבי ג' אש רוח ומים והם על גבי ד' הנכ"ל שצ"ם וז' על י"ב שט"ת סא"ב מע"ק גדי דלי בתים וכולן אדיקין כי כולן תפישין זה את זה סימן לדבר כי"ב חפצים וגוף אחד ג' ראש ו' בון וגויה ד' שערים עינים ואזנים ואפים והפה י"ב מנהיגין בנפש כבד ומרה וטחול מסס ושתי הכליות וקרקבן וקיבה וב' ידים וב' רגלים אלו כדברי בעל הספר אבל גאליגוס החכם אמר בספרו הבי"ה ברא את האדם ד' חלקים ראש וידים חליות ורגלים וחילקם על י"ב חלקים ב' כפים וב' עינים וב' זרועות וב' שוקים וארכובותיהם וירכים הרי הם י"ב ועשרה נקבים ד' עליונים וג' תחתונים הרי עתה נבאר כי"ב חפצים ת"מ המנהיגים מעשיהם ומלאכתם בעזרת הבורא. עינים הם גרות לגוף והם מצחצחים כל חפץ בין טוב לרע אפים (הם) מריחות למוח ראש כל דבר המריח ישא למוח מהרה והמוח הוא קצין הגוף. וכאשר הוא שלם הגוף כלו.

פרק חמישי י"ב פשוטות היו ד"ה ט"י ל"ן ס"ע צ"ק יסודן ראייה שמיעה ריחה ושיחה ואית דגרסי ושהיה לעיטה ותשמיש מעשה והילוך רוגו ושחוק הרהור ושינה. פ"י בא לפרש כי י"ב פשוטות שברא הבורא מן הכיב אותיות ברא כנגדן בגוף בן אדם י"ב דברים אלו ויסוד הכל כי כל הבריות עיקרן מכריית כי"ב אותיות שהן חלוקות לג' חלקים שלש אמות וז' כפולות וי"ב פשוטות וכל דבר שתמצא בין בעולם הגדול שהוא העולם כלו וגלגליו בין בעולם קטן שהוא גופות בני אדם בין ברקיעים בין ארצות כל דבר שתמצא בכולן של שלש יסודות עיקרו משלש אמות או כנגדן ג' אמות וכל דבר שתמצא בעולם משבעה יסודות עיקרו משבעה כפולות או כנגדן וכל דבר שתמצא בעולם משנים עשר יסודות עיקרו מ"י"ב פשוטות או כנגדן וכן הכא יסוד אלו י"ב י"ב כנגדן שבגוף בן אדם ואלו הן שמיעה וריחה שבו יכול להריח ושיחה שהוא דיבור ולעיטה שליעט ותשמיש שהוא יסוד בן אדם מכל תשמישיו ויש מי שרוצה לפרש תשמיש שהוא מישוש כדכתי' אולי ימושני אבי וזה הפירוש אינו נכון שהיה לו לומר ומישוש ויש אומרי' שהוא תשמיש מלשון תשמיש המטה מעשה הוא מעשה ממש שאדם

עושה בידו והילוך הוא ההליכה שמהלך ברגליו רגנו הוא הכעס שמתולד מנופו או מלבו וכן השחוק והרהור הוא מחשבה ושינה ממש כדכתי' ויפל ה' אלהים תרומה על האדם ויישן וכתב א' מן המפרשים הכי ותשימש הוא יסוד בן אדם וההליכה לכל אחד והרהור לבן אדם לבד והשינה לו ולשלוותו והמעשה הוא חייו כי במלאכות יהיה הכל והשחוק והרגנו נפרדים לבן אדם לבד.

פיסק שנים עשר פשוטות ולא אחד עשר ולא שלשה עשר גבולי א' אלכסון מפלסין לששה סדרים ואית דגרסי' מפלצין מלשון פילק ואית דגרסי' בפ' מתחלקין לו' סדרים מפסיקין בין רוח לרוח גבול מורחית צפונית גבול מורחית דרומית גבול מורחית תחתית גבול צפונית מערבית גבול צפונית רומית גבול צפונית תחתית גבול דרומית תחתית גבול דרומית רומית (גבול מערבית דרומית גבול מערבית רומית גבול מערבית תחתית) ומרחיבין והולכין עד עדי עד והן זרועות עולם פ' פיסקא זו הכי בא להודיע כי ברא המקום י"ב פשוטות וכנגדן ברא בעולם י"ב גבולי אלכסון ודע כי כל גוף יש לו ו' קצוות מעלה ומטה וד' רוחות וזה הגוף שיש לו ו' קצוות על כל גוף הוא אמור בין עגול בין מרובע בין גוף קצר בין גוף רחב וכן בית שהיא מרובעת יש לה וודאי ו' קצוות כמו שאמרנו ואם באנו לחשוב הבית מצד אחד כלומי שהבית יש לה ד' פאות והן הזוויות שהן ארבע מקצועותיה שהן ארבע מקביל ואותן ד' כל אותן ואותן יש לו רום ותחת מקום שמקביל המקצוע למטה בארץ ומקום שמקביל המקצוע למעלה בנג נמצאת לזו הבית המרובעת י"ב מקביל ועל זה הדרך אנו חושבין לעולם י"ב גבולי אלכסון כאלו הוא מרובע ואעפ"י שמתקשין דברי בעל הספר הזה לכל מי שאמר שהעולם עגול וכן דמיון דבר זה יתברר לך מן המזבחה שהיה לו ד' פנות וכדתנן עלה לכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מורחית כו' ויש מי שחוישב בפסקא זו והוא טועה בנוסחאות שמערבבין וחושבין בה י"ו רוחות כגון מעלה ומטה לכל קרן וב' רוחות אחד לאלכסון ואחד לרוח אחד כגון צורת המשולש שהיא כך וזו החד רוח וזו טעות סופר הוא שיש לו תשובה מב' פנים הרחב רוח פשוטות הם כנגד י"ב גבולי

שהי"ו הו' היכי הו' כנגד י"ב פשוטות ועוד קושיא אחרת ואם כן שאתה חוישב י"ו חשוב כ"ד כי כל גוף בין עגול בין מרובע בין זווית חדי כמו שהוא הקרן חד ומקביל רוח צפון עם רוח מזרח ונעשה הקרן כמו צורת משולש גם לזה יש לו ו' קצוות והו' לזה כ"ד קרנות והיינו טעמא דמילתא ותירוצא דמילתא שאין אנו יכולין לחשוב לבית המרובע כי אם שנים עשר גבולי אלכסון לפי שהאלכסונין הם הארבעה קרנות החדים מקרן שמקביל הרוח עם חברו שהן ארבעה זוויות ואותן וודאי אין להן מקביל אלא המקום החד שהוא המקום שמתחברין בו שתי חוטי' חוט צפוני וחוט מורחית כצורה הזאת $\frac{3}{4}$ חוט שיעור כשני נקודות שהן ראשי החוטי' שמתחברין זו עם זו ואותו המקום אין אנו חושבין לו ד' רוחות אלא הרוח החד לבדו שמקבילין בו שתי הרוחות וגם אנו חושבין לו למעלה בגובה מקום שמקביל שם עם נג הבית וגם למטה מקום שמקביל שם זה המקום החד עם יסוד הארץ ובענין הזה מנה בעל הספר הזה לעולם ד' מקצועות וכל

מקצוע שלו יש לו ג' מקבילין המקביל עצמו ורום ותחת שלו הרי לכל מקצוע ג' מקבילין והיינו י"ב גבולי אלכסון שהם כנגד י"ב פשוטות ולא נותר בדבר זה קושיא אלא זו שאנו אומרים שהעולם עגול וכאן חשבו כאלו הוא מרובע והוא מפורש בדברי רבנו סעדיה גאון ז"ל שאנו כותבים לפנינו והוא הלשון שכתב הוא המדוקדק גבול מזרחית צפונית גבול מזרחית דרומית גבול מזרחית תחתית ואם תאמי' למה לא אמר גבול צפונית דרומית גבול צפונית תחתית ויחד הקרן לענין רום ותחת שלו למורה ולא ייחדו לצפון ותירוצא דהאי מילתא בוודאי כיון שהקרן החד כנון גבול מזרחית צפונית יש לנו ליחד רום ותחת למורה או לצפון אנו מייחדים מזרחית צפונית ברום ותחת שלו למורה שלו וקרן צפונית ומערבית אנו מייחדין ברום ותחת שלו לצפון וכן נמי אנו מייחדין קרן מערבית דרומית ברום ותחת שלו (למערב וקרן דרומית מזרחית ברום ותחת שלו) לדרום ונמצאו כולן כהלכתן ופי' מה שאמ' גבולי אלכסון מפלצין לששה סדרים מפסיקין בין רוה לרוה לפי שמתחברין ומקבילין אלו הארבעה אלכסונין מגוף העולם שיש לו ששה רוחות שהן ששה סדרים והם מפסיקין אלו האלכסונין בין רוה זו לרוה זו של ארבע רוחות השמים והם מקבילין אלו השנים עשר בארבעה הקרנות כמו שפירשנו (למעלה) שלשה שלשה לכל קרן והן גבול מזרחית צפונית כו' ואיכא נוסחאי דלא גרסי בהו הכי שנים עשר פשוטות מדתן י"ב גבולי אלכסון כו' וקא גרסי בסופא ומרחיבין והולכין עד עדי עד והן זרועות עולם ופי' הדבר הכי לפי שאמרנו בפרק הראשון ופירשנו לעיל כמדתן עשר שאין להם סוף ומתן ו' קצוות עומק רום ועומק תחת ועומק מורה ועומק מערב ועומק צפון ועומק דרום וכן בכאן אלו השנים עשר גבולי אלכסון בעמקן ורומן ומיחד הקרנות בווייתיהן הן מעומק מעלה ומטה ומעומק ארבע קצוות וכמו שאמ' בעומק מדתן י' שאין להן סוף כך אמר באלו מרוב משיכתן הרבה ואמ' בלשון גזמא מרוב משיכתן ומרחיבין והולכין עד עדי עד והן זרועות עולם ויש מי שאינו גורם זה בנוסחא כלל ולא ידעין אי משום דקשיא להו זה שאמ' עד עדי עד או אינמי משום דקשיא ליה והן זרועות עולם ורבנו סעדיה גאון ז"ל פי' האי פיסקא הכי י"ב פשוטות ולא י"א ולא י"ג גבולי אלכסון מפלצין לששה סדרים ומפסיקין בין לרוה גבול מזרחית צפונית כו' כמו שכתבנו לעיל עד סופא ולא קא גרסי בסופא ומרחיבין והולכין עד עדי עד והן זרועות עולם פירוש ישם כי י"ב פשוטות נעשו י"ב ולא י"א ולא י"ג וכנגדם י"ב שיעורים מחוברים לכל מרובע ומספרם במקום שמקביל המורה עם צפון ובמקום שמקביל עם מעלה ובמקום שמקביל עם מטה ואחר כך במקום שמקביל צפון עם מערב ובמקום שמקביל עם מעלה ועם מטה ובמקום שמקביל מערב עם נגב ובמקום שמקביל עם מעלה ועם מטה ואחר כך במקום שמקביל נגב עם מורה ובמקום שמקביל עם מעלה ומטה. ופירו' טעמם כי כל גוף שהוא מרובע יש לו י"ב מקביל וכשאתה מרבה הדבר לבית יעלה בדרך הדבר כי הגבול עם ארבע פנותיו והארץ מקבלת עם ארבע פנותיה ואחר כך הארבע פנות אלו עם אלו יהיו הכל י"ב ואם תקשה ותאמר כי בעל הספר הזה אומ' כי הארץ מרובעת והשמים מרובעים ועוד אמר כי אין שמים תחת הארץ ודבר זה מחלוקת לכל דברי החכמים שאין או' כן תירוצך כי יתכן שיאמר בעל הספר הזה דומיא דמשל אבל לא על אמתו ולא יצא בדברו זה מדברי החכמים משני השערים

בריבוע השמים והארץ והשמים שתחת הארץ לפי שיש מקצת חכמים שאמרו
 שהארץ מרובעת ועל זה האומ' בדעת הזה אל תתמה עליו אבל מה שאמר כי
 השמים למעלה מן הקרקע ולא למטה הרי ר' אליעזר ור' יהושע יש להם דעת
 בדבר ועל בנין זה הדעת היו אומרים שניהם כי בצד מזרח ומערב פתחים תורה
 מהם השמש בכל בקר ובקר ותבוא בהם בכל ערב והיה המחלוקת ביניהם שר'
 אליעזר היה סבור כי כשתבוא השמש בפתחי מערב בערב תרום למעלה מן השמים
 ותסובב עד שתחזור ותורה מן פתח מזרח בבקר והיה ר' יהושע אומ' כי כשתבוא
 השמש מן קצת פתחי מזרח בערב סובבת עד צפון והולכת שם עד הבקר ותורה
 מן קצת פתחי מזרח והיו שניהם סבורין כי הנלגלל שעומד בו השמש כולו עב
 ומונע אור השמש למטה הימנו לראות ולולי דבר זה לא היה השמש נסתר ממנו
 בלילה וזה היה דבריהם ר' אליעזר אומר עולם כקובה הוא דומה ורוח צפונית אינה
 מסוככת וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת ועולה למעלה מן הרקיע ור'
 יהושע אומ' עולם לאכסדרא הוא דומה ורוח צפונית מסוככת וכשהחמה מגעת לקרן
 מערבית צפונית חוזרת אחר כיפה ואע"פ שנתקיים הדבר לחכמים שהנלגלל והארץ
 כל אחד מהם לפניו מזה והארץ בתוך השמים כשיפה וכי סביבת השמש היום
 למעלה מן הארץ ובלילה תחת הארץ ושצל הארץ הוא סותר השמש בלילה
 ולמחצית הענול הנלגלל לעולם שלא תראה וכבר אמרו חכמים דבר זה והודו כדגרוס'
 חכמי העו' אומ' חמה מהלכת ביום למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ
 וחכמים אומרים נראין דבריהם מדברינו ויש מי שהחזיר נמי דברי רבנו סעדיה גאון
 ז"ל מן הערבי ללשון הקדש ואלו תרף דבריו והדבר אחד מיהו אכתבנו שתי
 לשונות כדי שיהא כח למתלמד להבין י"ב גבולים מתחברות לכל מרובע פיאה
 ופגיעתם כי יפגע ויקרא מזרח עם צפון ויקרא עם דרום ועוד יקרא עם התחתית
 גם יקרא צפון עם המערב ועם העליון דרום עם התחתית גם יקרא מערב עם נגבה
 ויתחבר עם דרום ומקום שיתחבר עם התחתית יקרא גם כן נגבה עם מזרח עם
 דרום ועם תחתית והמדרש כי כל גשם מרובע השנים עשר אין להם שם דרך
 אחד ואם תרמהו בבית היה מבואר לך כי המקרה יתחבר ויקרא עם ארבע נפשות
 הארץ אחר כן הפיאות אלה באלה מהם בהם יהיה מנין הכל י"ב אם ישעון אדם
 ויאמר כי נראה בעל כתב זה דעתו כי הארץ מרובעת והשמים מרובעים וכי אין
 שמים בתחתית הארץ ואלה שני הדברים משתנים מדעת המבינים והמשכילים אמרנו
 כי לא יתכן שיהיו דבריו אלה משל לא נכון ולא לצאת דינה מדברי בעלי
 התושיה בשני הדברים לפי מקצת המבינים כבר אמרנו כי הארץ מרובעת אבל
 אמרו אין בעולם תבנית כי אם מרובע וכל משולש או מרובע נראהו בכל מרוכב
 מדות מרובעים קטנים קהות ומקרים לא יכול לדעתו אדם ולא לעמוד על עיקרו
 בהרנשה לא תנכר עליו זה הדבר לפי שאמר בענין זה והשמים על הארץ ולא
 תחתיה כי ר' אליעזר ור' יהושע שניהם אומרים כענין זה ובתקופת החמה מתחלק
 לאחר שנועדו על זה העמד והיה בעיני שניהם כי בפאה ומערב שערים תכנס
 בהם החמה בבקר ותצא ממנו כל ערב והיה מקום המחלוקת ביניהם כי ר' אליעזר
 רואה כי היא בצאתה משער מערב בערב תרום על השמים בהקיפתה עד שובה
 בכואה משערי המזרח בבקר והיה ר' יהושע רואה בדעתו בצאתה משערי מערב
 בערב תקף כנגד צפון היא סובבת הלאה עד בקר תכנס משערי מזרח והיה בדעתם

שניהם כי השמים הנצב מהם והמקרה כל גבוה ימנע החמה שהיא למטה מהילוך שם ולולי זה הדבר לא תהרל החמה בלילה והוא מאמרם ונועדו ר' אליעזר אומר העולם כקובה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסוככת וכשהחמה מנעת לקרן מערבית צפונית מקפת ועולה למעלה מן הרקיע ור' יהושע אומ' העולם דומה לאכסדרא ורוח צפונית מסוככת וכשהחמה מנעת (לקרן) מערבית צפונית וחוזרת אחרי כיפא. ודע דבר הנכון ונרצה אצל המונינו וחכמינו כי הגלגל והארץ כל אחד מהן כפקיע עגול והדור והארץ בתוך השמים כטיפה והקפת החמה ביום על הארץ ובלילה תחת הארץ וצל הארץ ממנו יסתר השמש בלילה והצי הקפת הגלגל לא יראה תמיד וגם זה הדבר כבר זכרוהו חכמים באמרם חכמי אומות העולם אומרו' חמה ביום למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ מדברנו כי גם בעל כתב זה אמרו מדבריו רבים מהם ואחרים תועים במקום הזה כי יוסיפו באותיות עד שיהיו י"ו לפי שאומ' גבול מזרחית צפונית וגם אומ' גבול צפונית מזרחית וזה הנבול בעצמו ובאמרו גבול צפונית מערבית הוא ואין ביניהם כי אם הפוך אותיות כן עושים גבול מערבית דרומית וגבול דרומית מזרחית הפכום וגלגלום אם תמצא מקצת הגעתך מזה דבר השלך ממנו אלה הנוספות עד שיתכן על חק משפטינו שחקקנו.

פיסקא י"ב פשוטות היו ד"ה ט"ו ל"ן ס"ע צ"ק חקקן והצבן וצרפן וצר בהן י"ב מולות בעולם וי"ב חדשים בשנה וי"ב מנהיגין בנפש ואלו הן י"ב מולות בעולם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים ואלו הן י"ב חדש ניסן אייר סיון תמוז אב אלול תשרי מרחשון כסלו טבת שבט אדר ואלו הן י"ב מנהיגין בנפש יד ימין ושמאל (ב' ידים וב' רגלים וב' כליות) ריאה כבד ומרה טהול מסס וקרקבן. פי' פיסקא זו הכי י"ב פשוטות שהן מכ"ב אותיות חקקן המקום ופי' חקקן כמו שפירשנו לעיל וכמו שאמור הקוקות בקול והצבן מלשון חצובות ברוח והן חצובות באויר וכבר פירשנו כל זה כמה פעמים לעיל צרפן מלשון צירוף שיחפך אותו על אות להיותן תיבות וצר בהן כמו שפירשנו לעיל תרצ' לומ' מלשון יצירה ואם תרצה לומר מלשון צר צורה בתוך צורה ואית דגרסי' נמי הכא בחזרות כדאמ' לעיל ומוספי עליהו שקלן והמירן וכבר פירשנו כל זה לעיל וצר בהן י"ב מולות בעולם וי"ב חדשים בשנה וי"ב מנהיגין בנפש כמו שפירשנו לעיל כי כנגד כ"ב אותיות נכראו כל הבריות בעולם ובשנה ובנפש י"ב מולות טלה שור כו' הם מפורשים וענייניהם ותשמשיהן בדברי החזוים בכוכבים ובספרי בעלי המחקר י"ב חדשים בשנה ניסן אייר כו' כמשמען י"ב מנהיגין בנפש הם ב' ידים שבהם אדם עושה כל מלאכה וכל מישוש וכל דבר והן מנהיגות את הגוף לכל דבר וב' רגלים שמנהיגין האדם לכל דבר ומוליכין אותו לכל אשר ירצה הנפש לילך וב' כליות שהן יועצות ומנהיגין את הנפש לכל עצה ויועצים ללב והם יסודות ועליהן ישכן הלב ובהם קשורות הבצים אשר מהם תאוה יוצאה. ריאה כבד מרה טהול מסס קרקבן אלו היששה מן הי"ב הם מנהיגין מעלי (מפעלי) הגוף ומשתיו וטבעו כמו שידוע אצל בעלי הרפואות בספריהן. והרבה תמחים למה אינו חושב הלב באלו הי"ב ויש מי שמתרין כי הלב על הכליות שוכן וכאילו עמהן נחשב ויש מי שמתרין שהלב הוא חשוב עם הנפש וכמו שאנו אומרים לפנינו לב בנפש כמלך במלחמה ויש מי שמוציא מכלל אלו הי"ב קרקבן ואומ' שאין קרקבן אלא לעוסות ומכנים וושט וקנה במקומו וכבר פירשנו זה בפירוש אחר מן המפרשים ופירש נמי אחר מן המהבירים

הכי מרתן י"ב גבולי אלכסון פירו' כי אלו י"ב פשוטות כנגד י"ב דרכים אשר בהם יודעים גבולי הארצות ותחומיהן ואמתת המורה ואמתת המערב ומקום מעלות השלה והמאזנים אשר יום ולילה בה נשתנים ושאר המורחות והמערכות לכל יושבי הארץ העליונים כגון אשר הוא על ראש הגדי ליושבי שמאל ועל סרמן ליושבי הנגב האמת אשר בו כימה והצפון האמת אשר בו עש וכנגדן י"ב רוחות העולם קרקבן הוא א' מבני המעים אשר אינו פתוח משני צדדים.

פיסקא שלש אמות ושבעה כפולות וי"ב פשוטות אלו כ"ב אותיות שבהן יסד יה ה' צבאות אלהים חיים אלהי ישראל רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו שלשה אבות ותולדותיהן ושבעה כובשים וצבאותיהן ושנים עשר גבולי אלכסון וראיה לדבר עדים נאמנים עולם שנה ונפש חוק עשרה שלשה ושבעה ושנים עשר ופקידים בתלי ונגלג ול"ב ג' איש ומים ורוח אש למעלה ומים למטה ורוח בינתים וזה סימן לדבר שהאש נושאה את המים תלי בעולם כמלך על כסאו גלגל בשנה כמלך במדינה לב בנפש כמלך במלחמה, פירו' פיסקא זו הכי ג' אמות זו כפולות מדרשו ועניינו לפי שפירש בספר זה מתחלתו ועד עתה עניינו ל"ב נתיבות שהן עשר ספירות וכ"ב אותיות וסילק בפי' הראשון עניינו ודמויני י' ספירות והנבראים כנגדן ואחר כך פי' בשאר הפרקים הכ"ב אותיות שהן ג' אמות זו כפולות וי"ב פשוטות ולאחר שפירש הכל בפרט חזר וכלל הדבר בדרך קצרה ושנה בדבר ושילש מרוב חיבת הדבר וסודות המכוסים והמופלאים בתוכן ולכך חזר על הדבר ואמר ג' אמות זו כפולות וי"ב פשוטות אלו כ"ב אותיות שבהן יסד השם צבאות וכו' ופי' אלו השמות הם שמות שהזכיר בראש הספר בפרק הראשון בענין דבר זה וכבר פירשנו לעיל מה טעם הזכיר אלו העשרה שמות ובונו הנוסחא שכתבנו עתה כאן אינן כתובין כסדרן אלא על הסדר שהסדרום בפרק הראשון צריכין להכתב כי גלינו טעם הדבר שהזכיר בעל הספר הזה בדבר ושינה ושילש מרוב חיבתו וכדי שיבינו הבאים ללמד מן הספר עיקרי דבריו ושרשיהן שהן עמוקים וסתומים ומופלאים ואנו כבר פירשנו לעיל סוד עשרה שמות אלו וסדרן ולמה זכרן כאן ומצינו נמי באחת מן הנוסחאות לראשונים שיש בתוך הנוסחא קצת פירוש הדבר שכתבנו כך כזו הפרק החמישי בזה המקום ואלו תרף דבריו אלו כ"ב אותיות שבהן חקק יה ה' צבאות אלהי ישראל אלהים חיים אל שדי רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו שני שמות ה' צבאות אות הוא בצבא שלו אלהי ישראל שר הוא בפמליא שלו אלהים חיים ג' נקראו חיים ואלו הם מים חיים אלהים חיים ועין חיים אל שדי אל קשה שדי עד כאן דיו רם שהוא יושב ברומו של עולם ורם על כל רמים ונשא שהוא סובל הכל מעלה ומטה שכל הנושאים למטה ומשואים למעלה והוא למעלה ומשואיו למטה ונושא וסובל את כל העולמים שוכן עד שמלכותו עדי עד ואין לה הפסק וקדוש שהוא קדוש ומשרתיו קדושים ואומרי' לפני כבודו בכל יום קק"ק ראייה לדבר עולם שנה ונפש י"ב למטה זו על גביהן זו על גבי שבעה ומשלשתן יסד מעונו וכולן תלויין סימן לאחד ואין לו שני מלך יחיד בעולם שהוא אחד ושמו אחד ואנו כבר כתבנו לעיל פירוש דבר זה מיהו כתבנו כאן זה הנוסחא לאחד מן הראשונים ופי' זה שכתב אלהי ישראל שר הוא בפמליא שלו לעניות דעתין טעות גדול הוא בנוסחא ומי שכתב כך טעה והטעה נוסחתו ולהרוג בה מי שאין בו דעת כי לא יאמר על בוראנו ית"ל לשון שר כי

אין לשון שר אלא שיש על גבו גדול ממנו. ומה שנאמ' בסוק זה של ישעיהו הנביא שכתוב בו אביעד שר שלום המקום ברחמי הרבים יזכנו לפרש ולסיים פירושי התורה ויגיענו לשם כי יש כמה פירושים באותו פסוק ושמה יכתבו בסייעתא דשמיא אבל למה שירצה מפרש זה לכתוב הכי איבעי ליה למכתב אלהי ישראל אלוה הוא בפמליא שלו. וכן נמי זה שכתב ואמ' ג' נקראו חיים אין צריך זה הלשון בכאן ואם שמא רצה להודיע ברמו כדרך שמצא זה הספר אמור ברמזים ובא לומר שהבורא ית' לעד שנקרא אלהים חיים ברא ג' דברים שנקראו חיים ברא רוח אלהים חיים שממנה חיי הכל וברא נמי מים חיים לעולם שהבריות נסעדות מהן והן להם סעד ומוזן והיי העולם הזה ועי' חיים היא התורה שהיא חיים לבריות שהן ישראל שקבלו את התורה והיא לנו חיים בעולם הזה ולעולם הבא כדכתי' עי' חיים היא למחויקים בה ותומכיה מאושר ואומ' אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואפשר שזה רצה לומר ולא טעה גם בדבר זה ונחזור לפירושו אלו כ"ב אותיות שבהן חקק הבורא ג' אבות ותולדותיהן הן' כובשים וצבאותיהן ושנים עשר גבולי האלכסונין ופ' ג' אבות ותולדותיהן חזר על ג' אמות שמהן נבראו ג' אבות שהן עולם שנה ונפש שהן עולם הרוחות ועולם הרקיעין ועולם הגופות שהן היצורים וכל תולדותיהן הן צאצאיהם כענין שכתוב רוקע הארץ וצאצאיה ותולדות הרקיעים והארצות הן חיילי מעלה וחיילי מטה שמהן גופין רקיין כמו גופים רוחנים שאין להם מישוש ותפישה וגופי עבים שיש להם מישוש ותפישה הן' כובשים וצבאותיהן פ' ז' כוכבים גדולים של שבעה גלגלי לכת ושאר הכוכבים שהן צבאות וחיילות לאלו השבעה ולשון כובשים יש מי שמפרש בו מלשון כבשים בני שנה וקרא הדבר בדמיון כמו הכבשים הגדולים שהולכים שאר הצאן אחריהם וכמו שאתה קורא לאחד מ"ב מזלות טלה ויש מי שמפרש לשון כבשים מלשון כבשן ומלשון כבש המזכה וכמו שאתה אומר דברים שהן כבשונו של עולם אינמי מלשון כבש דרגא שהן מעלות גדולות אינמי מלשון כבשן שהרקיעים סובבים את העולם ככבשן הן' כוכבים הם בו' גלגלי לכת כל א' וא' במעונו ו"ב גבולי אלכסון כמו שפירשנום לעיל ואם תאמר למה לא אמר ו"ב מזלות יש לנו לתרי' כי י"ב מזלות כנגד י"ב גבולי אלכסון והא בהא תליא אינמי אפשר לומר תירוין מדוקדק מזה אם הוא דבר מדוקדק אצל הוברי שמים החווים בכוכבים כי יש לומר כי י"ב מזלות לארבע רוחות העולם הם ג' לכל רוח ורוח והארבע רוחות מקבילות זו עם זו באלכסונין ולכך אמר י"ב גבולי אלכסון וראיה לדבר עולם שנה ונפש. פ' שג' אמות נבראו מהן בעולם ובשנה ג' ג' דברים בעולם אויר שמים וארץ בשנה רויה חום וקור בנפש גויה וראש ופרי בטן וכן משבעה כפולות ז' דברים ז' כוכבים בעולם הן' ימים בשנה הן' שערים בנפש וכן מ"ב פשוטות בעולם ובשנה ובנפש הכל כמו שזכר לעיל וזהו פירוש וראיה לדבר עדים נאמנים שלא ימושו כל העולם והשנים והנפשות קיימים הם ועדים לעולם ואם מתים דור אחר דור אחר בא כדכתי' דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת וסינוב והילוך הכוכבים והגלגלים ומנהגי השנה ומנהגי העולם ומנהגי בני אדם וחיותן לא ימוטו לא ימושו ולכך קאמר עדים נאמנים וכענין שכתוב ואעידה כס את השמים ואת הארץ ואומ' עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבותו. ומה שאמ' חק עשרה שלשה ושבעה וי"ב ופקידן בתלי ונלגל ולב הכין פ' הדבר הקצוב

והחקוק הוא עיקר הכל חוק עשר אותיות הן שלשה ושבעה שהן אמש שהן ג' אמות וז' כפולות הרי עשרה וי"ב פשוטות הרי כ"ב אותיות שמהן ג' דברים וז' דברים וי"ב דברים בעולם ובשנה ובנפש והם אלו הכ"ב פקידים ופי' פקידים כמו שרים ומלכים מלשון ויפקד המלך פקידים וכמו שאנו אומרים לעיל המלך את א' ברוח כו' וכך אלו האותיות הם שרים בתלי שהוא בעולם ובגלגל שהוא מתנהג ומתגלגל לעולם והשנים הם לעולם ולב שהוא בנפש וכבר פירשנו לעיל התלי שהוא התנין וגלגל התלי המשמש בגלגלים והגלגלים בו ולכך אמר ופקידין בתלי וגלגל ולב ואיכא מאן דגרים ופקודיהן בתלי כו' מלשון וצבאו ופקודיו כלו' היילותיהן של ג' אבות וז' כבשים וי"ב בתלי וגלגל ולב בהם ואיכא מאן דגרים ופקודין כמו ופקודין כלו' שהפקיד המקום אלו כ"ב אותיות והתולדות שנבראו מהן בתלי וגלגל ולב וכמו שפירשנו ששינה בעל הספר את הדבר ושילשו ופי' שבתלי קבועין ג' אמות וז' כפולות וי"ב פשוטות והנבראין מהן וכנגדן וכן נמי בגלגל וכן נמי בלב. ג' הם אש ומים ורוח אש למעלה ומים למטה ורוח בינתיים הכל כמו שפירשנו לעיל וזה סימן לדבר שהאש נושא' את המים ויש מי שמפרש שהאש נושאה את המים שמבעבע את המים כשהן בכלי ומתחממין בו ויש מי שמפרש שהאש תלי בעולם כמלך על כסאו התלי הוא התנין כמו שפירשנו והוא כמלך על כסאו שמנהג היילותיו וכדאמור בתחלת ברייתא דשמו עגלה בצפון ועקרב בדרום וזרח עגול כלפי דרום ושוקע עגול כלפי צפון ובצפון עגלה הוזרת ומחזרת את התלי והתלי למולות והמולות לגלגל והגלגל הוזר בגלגל דלי מים והמולות כסדינין ותלי כמלך ועגלה כמנהיג וכולם ברוח שני ברוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש בריח ונחש בריח זה התלי חוזרים וזרזים נאספים מאורות כמלכים וכוכבים כשרי החיילות וספיק מולות כמהנה וגדוד שני המוציא במספר צבאם התלי מגור המאורות ונטוי מקצה לקצה כבריה נחש עקלתון ראש וזנב שני ויכרת ה' מישראל ראש וזנב כיפה ואגמון מגור חמה הוא ראש התלי ומגור לבנה הוא זנב מגור חמה מקצה זה ומגור לבנה מקצה זה שני ויהרו יהיו תמים על ראשו ובאמצע כשני תנינים זה על גב זה מן הטבעת ולמעלה הן הן המאורות מציין מן החלונות משניה מן החרכים כראשי תנינים על המים מן הטבעת ולמטה הן הן דוברות בגלגל נוצר המנהיג את האבנים כתנים בימים דולה מים ברגליו חמה במגור שלו כאור באבוקה לבנה במגור שלו כנר בראש המגורה כוכב חמה ומאדים כמגור חמה ונגה וצדק כמגור לבנה כנרות בקנים שבתאי בזה ובוה כעשישית בשלשלת ראש התלי כראש השנה זנב התלי בסוף השנה הראש מהלך ויגור והזנב מהלך הפוך מאורות וכוכבים מהלכים נכה פגשו מאורות ותלי אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם הילכו שנים יחדו בלתי אם גיערו פגשו דוב שכול באיש ואל כסיל באולתו אחד בראשו ואחד בזנבו בין מלפניו בין מלאחריו בין שניהם מצד אחד בין שניהם בשני צדדין שמש וירח קדרו אחד מן המאורות ואחד מן החמשה וכוכבים אספו נגהם ויש מי שפירש הכי ומה שאמ' תלי בעולם כמו על כסאו דומה לראש אל גוהר שהראש בראשי חיתוכי הגלגלים קבוע ואין זו מסדר מגור על כל הגלגלים והכוכבים אשר בה ומה שאמ' גלגל בשנה כמלך במדינה רצה לומ' שגלגל השמש הוא פועל לשנה והוא שליט על כל ימי השנה כמלך ויש אומרי' שהגלגל מחזר כל כ"ד שעה ונראין הכוכבים כולן כאילו חוזרים אחריו והוא מנהיגן כמלך במדינה ומה שאמ' לב בנפש

כמלך במלחמה לפי שמקום החמימות שהם אל הראדיה אל גירוייה פירוש הקבועה
 והקיימה שהיא מתע לשאר הנפש בבעלי החיים היא בלב ובעת שירע בלב כלום
 כבתה החמימות ובטלה החמימות כמו שיתבטל החיל בעת שימות המלך שלהם.
 גרסי בבבא מציעא דנוקין בפרק המקבל אמי ריש לקיש לא שנו אלא שזרעה
 וצמחה ואכלה חנב אבל זרעה ולא צמחה כל היכי מזרע זרע ואזיל ועד אימת אמי
 רב פפא עד דאתו ארישיה מדברא וקיימא כימה אם ארישיהו מיתיבי ר' שמעון
 בן אלעזר משום ר' מאיר וכן היה ר' שמעון בן מנסיא אומי כדבריו חצי תשרי
 מרחשון וחצי כסלו זרע חצי סבת וחצי שבט חרף חצי שבט אדר וחצי ניסן
 קור חצי ניסן אייר וחצי סיון קציר חצי סיון תמוז וחצי אב קיץ חצי אב אלול וחצי תשרי
 חום ר' יהודה מונה מתשרי (ואירך) מונה ממרחשון מאן מיקל בכלהו אמי ר' שמעון
 וכולי האי לא קשיא הא בהרפי הא באלפי באפלי. גרסי בפסחים בפר' תנו רבנן
 בארבעה שבילין חמה מהלכת וכתב רבנו סעדיה גאון דל בפירושו הכי וראה
 לדבר עדים נאמנים עולם שנה ונפש עולם ספירתו בעשר ובי"ב ג' אש ורוח ומים
 דז' נוכבים שנה ספירתה ב"י ג' קור וחום ורויה לא קור ולא חום דז' ימי בראשית
 י"ב י"ב ירחים נפש ספירתה ב"י וי"ב י"ג ראש וגויה ובטן דז' שערים י"ב י"ב
 מנהיגין העולם והאדם זה הכלל מספר ל"ב נתיבות יאמר כי הן נמצאות בשלשה
 יסודות כמו שביאר וכאשר חיבר הלא המים והעפר לדבר אחד כן דימה בכאן
 חלקים ובי' דברים דבר אחד ורמוז בו כי הלילה והיום שוים והחום והקור כמו
 יתחברו חמשה חלקים הנ' הלכה ראשונה עשר ספירות בלימה בלום פיך מלדבר
 כז' דבר שלא תוכל לדעתו ולעמוד על עיקרו שני והחיות רצוא ושוב ועל דבר זה
 נכרת ברית ומדתן י' שאין להם סוף נעוץ מוצב סופן בתחלתן ותחלתן בסופן
 כשלהבת קשורה בנחלת דע וחשוב ושור שהיוצר אחד ואין בלעדיו ולפני אחד מי
 אתה סופר. מדרש עשר ספירות בלימה השמר ובלום וסתום פיך מלדבר תוספת
 עליו והשמר מלהרהר בלבך אם חשב ורץ לדעת תשיבהו מלחשב זכר לדבר רצוא
 ושוב כן אמר כמלאכי הברק כלומי ירוצו וישובו כן אתה אם ירהר לבך מנעהו
 ושוב ממחשבותיך ורמוז עשר כנגדם אין להם חקר אצלנו כי סופן נטוע בתחלתן
 ותחלתן בסופן כלהב אש בנחלת וזוהו הדבר תדע ותחשוב ותבין ותקשור בלבך כי
 הוא היוצר הוא אחד ואין בלעדיו ולפני האחד אין עליך לחשוב ולא לחקור דבר
 ופשוטו כי פי' בלימה מן במתג ורסן עדיו לבלום כלומי כמו הפרומביא תשיב
 הסום מתאות מרוצתו כן אינך יכול לחשוב יותר או פחות אם יאמי מקשה כי כל
 חשבון אין בו כי אם ט' ספירות לבד כי העשרה אצלם יעמידה כאחד עם השנים
 במקום שנים והשלשים במקום שלשה וכן הושבין עד צ' מקום ט' אחר כך עושין
 ק' במקום אחד ור' במקום שנים וכן עד אלף יותר למעלה חורנו תשובה כי יתכן
 לעשותן כן באותיות המספר המצויירין בחק המספר לבד ועיקר המספר בעצמם
 אין להם ספקה כי אם להעשרה חוק ומקום לא יהיה האחד ולא יקום כמהם ויאמר
 לה עשרה אחת כמו שיאמר חמשה אחת וכענין זה הדבר אם רצה אדם להוציא
 ויברא דמות ציור אותיות וישני לעשרה ולחמשה ותחזור לשוב או לא תחזור עד
 שישני למי היה יכול והמספר העקר תשלם אשר עליו הבנין הוא לא פחות ולא
 יותר ואמרו במעלת גדולות המספר כי כל דבר יקום מרבר שיתחיל אותו החושב
 שיתחילו כי אם המספר אינו כן כי תחלת המספר הוא אחד בלי ספק ולא יוכל

להתחיל מאחד ומשל לנמצאות כמו נראה בנחלת נעשה תחלתה וראשיתה בכל מקום שנרצה כי תבניתה ימצא וכן המים וכן הגלגל ממש אלא מכל שברא ויגדל תחלתה הניית השמש בו וכן שיש שיעשה האדם בתחלת האש והמים ממקום שישני עיניו שהדבר שנמצא בעצמו לאמן חוקו שיהיה לו מקום תחלה וכן אמר נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן נעוץ כמו מוצב לשון ארמית הוא והא סולמא נעוץ בארעא והמספר אינו כן כי האדם לא יוכל ולא יתכן אדם לתקן תחלת השבונין ממקום שירצה לאמן שלשה ולאמן ארבעה ולא מן דבר אחד ולא יוכל לעשות תחלתה כי אחד וזה דבר יקר ורמו מדבר האחד שגאה שיקרא הבורא אחד כי לא הקדימו דבר ולא ימצא בדעת ולא בשכל הוא אחד יתרום שמו אין דבר לפניו והוא ברא הכל ולא למצוא עניינו ואין מלבדו שני אתה הראית לדעת וגו' ואומ' למען תדעו ותאמינו לי ותבינו ואחרי לא יהיה רמו תדעו מה שעבר ואמ' ותבינו שהוא נמצא ותבינו האותיות (שכתבא) הבאות כי אני הוא הראשון ואין כמוני בעולם ולא אשנה לפני לא נוצד אל ואחרי לא יהיה כי אין (יש) לו ראשית ואחרית יתרום שמו כי הוא ראשית כל וראשון כל ראשית ואחרית כל אחרית ורמו לפני ואחרי לפני בראתו עולמו ואחר תכלית עולמו סוף ויתכן כי יהיה זה הענין לפני מתן תורה על הר סיני ואחר הכל עשר דברות ויתכן שרמו בזה הדבר בטרם שלחו הנביאים ולאחר שיכלו או לפני פדות ישראל ממצרים ואחר כן או לפני בנין הבית ואחריו או לפני הגאולה שנקוה ואחריה או לפני היות העולם הבא ואחר היותו אי זה מהן שיתכן או שידמה ממעשיו הנוראים בכל עת שחידש בהם אותותיו ומופתיו שהם ישרים תמימים נכוחים וכבר ביארתי בספ' ישעיה כי שפת האבות יאמר לפני ואחרי כענין המעשה כמו שאמ' יואב לפני המעשה לא כן אחילה לפניך וכשאמ' נתן לבת שבע ואני אבוא אחרך וגו' וכבר כתבנו לעיל שאלה הפיסקות מצאנום בספר שנתק מנוסה רבנו סעדיה שלא כסדרן ולכן נכתבה כאן זאת הפיסקא שהוא מן הפרק הראשון.

פיסקא גם כל הפיץ זה לעומת זה ברא אלהים טוב לעומת רע (ורע לעומת טוב) וטוב מטוב ורע מרע טוב מבחין את רע ורע מבחין את טוב טובה גנוזה לטובים ורעה שמורה לרעים ג' אחד אחד לבדו עומד ד' חלוקין שלשה על שלשה ואחד מכריע ביניהם י"ב עומדים במלחמה ג' אוהבים וג' אויבים ג' מחיים וג' ממתים ואל מלך נאמן מושל בכולן אחד על גבי שלשה ושלשה על גבי שבעה ושבעה על גבי שנים עשר וכולן אדוקים זה בזה וכיון שעמד אברהם אבינו והביט בו' וכתוב בנוסחא דראשונים שיש בה קצת לשון פי' הכי י"ב עומדים במלחמה ג' אוהבים בו' אויר רוייה וגויה ארץ וקור ובטן שמים חום ואש זה אמש שבתי שבת ופה צדק אחד בשבת ועין יפה ימין מאדים שני ועין שמאל חמה שלישי ואף ימין ננה רביעי ואף שמאל כוכב חמה המישי ואון ימין לבנה ששי ואון שמאל זה בניד כפרית טלה ניסן ככד שור אייר מרה תאומים סיון טחול סרטן תמוז וישט ארי אב וכוליא ימין בתולה אלול כוליא שמאל מאונים תשרי קרקבן עקרב מרחשון קיבה קשת כסלו יד ימין נדי טבת יד שמאל דלי שבט רגל ימין דגים אדר רגל שמאל זהו היו זיה ט"ו ל"ן ס"ע צ"ק ג' אויבים ואלו הלשון והככד והמרה שלשה אוהבים עינים ואונים ולב ג' מחיים ב' חוטמין וככד של שמאל ג' ממתים ב' נקבים התחתונים והפה ג' שהן ברשותו של אדם הרגלים

והירים והפה ג' אינן ברשותו עינים ואזנים והוטם ג' שמועות רעות לאון קללה
 ונירוף ושמועה רעה ג' שמועות טובות לאון ברכה ושמועה טובה וקילום ג' ראיות
 רעות לעין ניאוף ועין ראה ועין מנגבת ג' ראיות יפות לעין בושא ועין טובה ועין
 נאמנת ג' רעות ללשון המדבר בפני המלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב ג' טובות
 ללשון שתיקה ושמירת לשון הרע ומדבר אמת פירוש פסקא זו הכי גם כל הפין
 זה לעומת זה ברא אלהים טוב לעומת רע כו' פירוש כי לולי הרע לא ניכר הטוב
 והנבדל ממנו כי לולי היה נברא הרע מעין היה ניכר טוב בעולם וכן נקרא בזה
 מקרא כדכתי' יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע וזה שהוצרכנו לכתוב
 זה לפי שמיני האומות הטועים בכמה טעניות ואומי' גם בזה כי הרע לא נברא כי
 מעשה האדם הוא והטוב מעשה האלהים ואנו אומרים כי המקום שהוא בורא הכל
 יתברך לעד ברא כל בריה כי מה שלא נברא לא היינו ואינו אלא הבורא ברא
 כל בריה והאדם מוריד הדברים הנבראים ועל זה כתיב בפסוק ובורא רע שהמקום
 ברא הרע וברא הטוב שינצח אותו שאם לא היה הרע נברא לא היו הצדיקים
 מקבלים שכר שביון שהרע נברא ומצוי והצדיקים פושרין ממנו ואוחזין הטוב והישר
 הם זוכים לפני הבורא כי הבורא ברא את האדם רשאי ושליש בנפשו וברוחו ולא
 מוכרח והרע והטוב מצויין לפניו הוא שליט בנפשו ובכולם שאם רצה לעשות הטוב
 הרי יש לו זכות לפני המקום ואם רצה לעשות הרע הרי יש לו עון והמקום נפרע
 ממנו ולכך ברא המקום בן ערן וניהנם וזהו טוב לעומת רע והיינו דכתי' ראה נתתי
 לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע וגרסי' בפ' אין דורשין שאל
 אחר את ר' מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה אמ' לו מאי דכתיב גם את זה לעומת
 זה עשה האלהים אמ' לו כל שברא הבי' עשה כנגדו ברא הרים ברא גבעות עשה
 ימים ברא נהרות אמ' לו ר' עקיבא רבך לא כך אמ' אלא ברא צדיקים וברא רשעים
 ברא גיהנם וברא בן ערן ולכל אחד ואחד יש לו ב' חלקים א' בנן ערן וא' בניהנם
 וזה צדיק נוטל חלקו וחלקו חברו בנן ערן נתחייב רשע נוטל חלקו וחלקו חברו
 בניהנם אמ' רב משרשיה מאי קרא לכן בארצם משנה יירשו האי לגבי צדיקים
 לגבי רשעים כתיב משנה שברו' שברם ואם תשאל ותאמר כיון שגלו לפני המקום
 בסוף מי יהיה צדיק ומי יהיה רשע למה ברא חלק בנן ערן וחלק בניהנם לרשע
 וחלק בניהנם וחלק בנן ערן לצדיק ותירוץ הדבר זה שאמ' לעיל שברא המקום
 האדם שליט בנפשו ונתן לו כה על הכל ואם היה רוצה היה זוכה וכדי שלא יהא
 פתחון פה לומר אם נברא לי חלק בנן ערן הייתי זוכה וכדי שלא נאמר נמי על
 הצדיק אם נברא לו מקום בניהנם לא היה זוכה לכך בראן הבורא ברוך שמו
 שוין וחלקיהן שוין והזוכה מתוקנן לו שני חלקי זכות והמתחייב שני חלקי פערון
 ושברון. וכתב רבינו האי גאון ד'ל הכי ואין זה אמת שאין על מה שחייב אדם
 לעצמו ואין תופש זה בעון זה אלא אם כן אדם שזיכה את חברו למי ממעשה
 הזוכה ואין פותחין לאחר והמחטיא נמי ממעשה עצמו הוא נתפש כי רבים חטאו
 בדבריהם. וגרסי' נמי בקידושין בפ' א' תנו רבנן ושמתם שם תם נמשלה תורה
 בסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו אמ'
 לו בני כל זמן שרטייה זו על מכתך אכול מה שהנאך ושתה מה שהנאך ורחוץ
 בין בחמין בין בצונן ואי אתה מתירא לכשאתה מעבירה אתה מתירא אף כך אמ'
 הבי' לישראל בני בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תכלין כל זמן שאתם עוסקים

בתורה אי אתם מתיראין שני' הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב ואם חס ושלום
אין אתם עוסקין בתורה אתם מתיראין שני' ואם לא תטיב לפתח הטאת רובץ ולא
עוד אלא שמשאו ומתנו כך שני' ואל"ך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה תמשל בו
שני' ואתה תמשול בו תנא דבי ר' ישמעאל בני' אם פגע כך מנוול זה משכהו
לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ שני' הלא כה דברי כאש
נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע ושומר טוב וטוב מרע פירוש כי מן המעשה
הטוב יוצא הטוב ומן המעשה הרע יוצא הרע וכמו שאמרו ר"ל מצוה גוררת מצוה
ועבירה גוררת עבירה כו' וכת' נמי אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו
אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ושאמ' טוב מבחין את רע ורע מבחין את
טוב פ"י כי הטובה כשהצדיקים עושים ומעשים טובים שהם מסגלים מן הטוב ההוא
אדם מבחין המעשה הרע של הרעים ומן הטוב אדם רואה ומבחין ומכיר הרע
כיתרון האור מן החשך וכן נמי מן המעשים הרעים שעושים הרעים אדם מכיר
ומבחין מעשה הטוב של הטובים ויש מי שפרש בזה הדבר האמור טוב מבחין את
רע ורע מבחין את טוב מה שאמרנו לעיל שלולי נברא הרע לא היה טוב ניכר
ומובדל מן הרע. טובה גנוזה לטובים תורה וכן ערן ורעה שמורה לרעים גיהנם
וכת' נמי היטיבה ה' לטובים ולישירים בלבבותם והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את
פועלי האון שלום על ישראל והבורא שהוא טוב לכל וברא את הכל וכל הטוב
בדכת' טוב וישר ה' על כן יורה הטאים בדרך וקרא עמו ישראל טובים וקרא כל
צרכי עמו טובים וישראל מניין שנקראו טובים דכתיב לטובים וכל עסקיהם נקראו
טובים התורה נקראת טוב שני' כי לקח טוב נתתי לכם תורת' אל תעוובו ומשה
שקיבל את התורה ומסרה לישראל נקרא טוב בדכת' וטרא אותו כי טוב הוא
וכת' נמי טוב עין הוא יבורך וכמו שדרשו ר"ל במנחות בפ' כל המנחות יבא טוב
ויקבל טוב מטוב לעם טוב יבא טוב זה משה ומלכם של ישראל נקרא טוב דכת'
ויראהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וארצם נקראת טובה דכת' אל ארץ
טובה ורחבה ובית המקדש והר ירושלם נקראו טוב דכת' ההר הטוב הזה והלבנון
ובתי כנסיות ובתי מדרשות וכל אהליהם של ישראל נקראו טובים שני' מה טובו
אהל"ך יעקב משכנותיך ישראל וכל עבודתך ואהבתך של ישראל לפני המקום נקראו
טובים דכת' כי טובים דודיך מיין וכת' הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם
יחד כשמן הטוב על הראש שיורד על הזקן וגו' וכן נמי משה רבנו אמר ליתרו
והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והיטבנו לך וכת' נמי במביאי ביכורים
ומעשרים ושמתה בכל הטוב והוה שאמ' בכאן טובה גנוזה לטובים וכן נמי מה
שאמ' גם כל חפץ זה לעומת זה לפי שברא הבורא ג' אמות אויר מים אש השנים
זה כנגד זה א' עולה וא' יורד א' חם וא' קור והאויר בינוני מכריע ביניהם וכן בנוף
מרה אדומה ובלגם ושחורה ודם מכריע ביניהם כמפרש לעיל וכן בשנה קור וקיץ
וחום וחרף מכריע ביניהם כמפרש לעיל ומה שאמ' לעיל שלשה אחד אחד לברו
עומד הם ג' אמות אמ"ש שכל ג' אין מתחלק מהן חשבון אבל השבעה הם שלשה
על שלשה ואחד מכריע ביניהם והי"ב חלוקין עומדים במלחמה ועשאן כמין מלחמה
אלו כנגד אלו ג' אוהבים וג' אויבים כו' הוא שאמ' שלמה בחכמתו והתעוותו
אנשי החיל והבורא ית' לעד מושל בכולן והוא ברא הכל לכבודו ומינן במשמרותיהם
הבורא א' ואין בלעדו מינה השלשה אמש על הכל והוה שאמ' אחד על גבי

שלשה ונ' על גבי ז' וז' על גבי י"ב הם לשבעה גלגלי לכת שגדולים וממונים על
 הי"ב ועל כל שאר היילותיהן וכולן ארוקין זה בזה פיר' ארוקין כמו תופסין זה
 בזה בענין שאתה אומ' שנים ארוקין בשטר ויש מי שמפרש ג' אחד ג' אחד לבדו
 עומד שאינן קרובים לגוף העולם ולגוף האדם כמו השבעה כי השבעה קרובין
 לדמיון הגוף לפי שכל גוף בעל שש קצוות ונקודת האמצע השביעית וכל זה אמור
 בדמיונות להחזיר עניונו כ"ב אותיות ולשלש ענייניהן כדי שיהיו נכוחים למבין
 וכתב א' מן המפרשים הכי ואמ' ועשאן כמו מלחמה לפי שאין כל בני מעים
 בצורה אחת כי הבטן קר והכבד הם והמרה היא מרה ירוקה ואדומה ולה שתי
 פיות ואחד מהן יקרא בכטן הנקרא מעדא מעט מרירות לחמם אותה ולבשל המאכל
 ולהוציא אשר בפרש ושם הטחול קר יבש כנגד המימות וליחותו ולקח' מן הכבד
 המרה השחורה ועל זה אמ' גם כל הפין זה לעומת זה כו' והשלשה אמות בנפש
 היא מררה אדומה ולחות הנקרא בלגם ומררה השחורה ביניהם ודם נחשבין לאחד
 ונמצא הכל ג' וא' זכר באשם ונקבה באמש אשם אש שלום מים ואמש אש מים
 שלום ורצה לומ' שהזכר הוא חם ועל זה הוצרך בבריאתו אלה שלום להכריע
 בינו ובין חמים והנקבה קרה לא הוצרכה לכך ועל זה נוצרה מאש ומים ומשלום
 באחרונה להודיען כי הזכרים חמים והנקבות קרות ואמ' שלשה אבות ותולדותיהן
 בשביל עולם הרוחות ועולם הרקיעים ועולם היצורים וז' כבשים וצבאם הן ז' כוכבים
 גדולים ושאר כוכבי השמים השמיני כי השבעה הם קרובים מן העולם הארץ והם
 מושלים בה יותר משאר הכוכבים וברקיע השמיני י"ב מול כנגד י"ב חדש בכל
 שנה וכנגד י"ב חליפין שיש לנפש והנפש מתחלק לג' צורות נפש מדברת והיא
 בעלת הרעת והשכל והנפש אוכלת ושותה והבהמה והאדם שוים בה ונפש צומחת
 ומתגדלת והיא מצויה באדם ובבהמה ובצמחי האדמה וכל א' מאלו הג' מתחלקת
 לשלשה סדרים הראשונה הנפש אשר היא בעלת השכל והשניה שהיא מדברת
 והשלישית שהיא סמוכה לנפש הבהמית והשניה היא הבהמית ראשונה היא הבהמית
 אשר היא סמוכה למדברת ב' היא לעצמה ג' היא הסמוכה לצומחת והשלישית היא
 הסומכת יש לה נמי ג' סדרים א' אשר היא סמוכה לבהמית השנייה היא עצמה
 ג' סמוכה לעולם הגלגל הנה יש לנו ט' סדרים לנפש הפשוטה אחר כך היא סדר
 הנפש אשר בגלגל והיא המדברת בלבד אלא שהיא סדר לדמות הנפש המדברת
 אשר היא סמוכה לעולם השכל לפי שאלו אינן בגוף ונפש הגלגל היא כגוף
 הגלגל לפי שהגלגל ראשית הגופות. אחר כך סדר הנפש אשר באדם לפי שהוא
 מנוי מן טביעה אחת המישית לבד מארבע טביעות אשר האדם בנוי בהן אחר כך
 שהיא בבעלי חיים והיא הבהמית בלבד ואם ישאל השואל הלא היא תולדת
 הבהמית בתולדות האחרות נשיב לו כי הצומחת אין לה לפי שהיתה אחרית כח
 הנופשת שאין לה אלא היוצא ממנה והחלל בלבד והנה באה בכלל המספר בראשונה
 ולא יתכן שתכנס במספר שנייה בשביל הטעם שפרשנו ג' אמות בעולם וז' כוכבים
 לז' ימים הנה עשרה ופקודיהם בדלי וגלגלן קבועה בתנין וגלגלי התלי הממשש
 בגלגליו והגלגליו כו'. ומה שאמ' שלשה אמ"ש זכר ג' טביעות ולא זכר הארץ
 שהארץ מרכו הכל והיא מתגלגלת פחות מחברותיה ג' הטביעות ואלו הג' הגלגול
 קיים בהן תתגלגל מקצתם למקצתם בחלקיה ולא בכלליה והארץ אינה כן לפי
 שהארץ קרה ויבשה קבועה מעוטה בגלגול לעצמה כמו שהיא בגופה מכל המוצאות

ועל זה אמר אמי"ש שאלמלא כבוד הארץ וניחותה לא היה סובב הגלגל עליה ומה שאמי רוצה לומר כי האש שווה למים שהיא קרה ולחה ומה שאמי תלי בעולם כמלך על כסאו דומה לראש אל גוהר שהראש בראשי חיתוכי הגלגלים קבוע ואינו זו מסדר כל הגלגלים והכוכבים אשר בה ומה שאמי גלגל בשנה כמלך במדינה רצה לומ' שגלגל השמש הוא פועל לשנה והוא שליט על ימי השנה כמלך לב בנפש כמלך במלחמה לפי שמקום החמימות אלגוריה פירוש הקבועה והקיימת שהיא מדע לשאר הנפש כבעלי החיים היא בלב ובעת שיארע בלב כלום ככתה החמימות ובטלה החיים כמו שיבטל החיל בעת שימות המלך שלהם ואמר גם את כל הפיץ בו רצה שיגדילנו החילוף הנמצא שעמד העולם בו. ואחר כך הגי' על הג' וז' על י"ב וזכר חלקיה ופצליה ואמי שלשה אחר אחד לבדו אבל השבעה קורבת לגוף האדם לפי שכל גוף בעל ששה קצוות ונקודת האמצע שהיא מתחלקת הקווין ומה שזכר מן שנים עשר מהספר הלא תדע כי הגלגל י"ב מול והטביעות ארבע מהן השלשה הטלה והארי והקשת והשלשה הם מלשון מים הנקרא באלערבי (בל' ערבי) מאיה סרמן ועקרב ורגים והג' הם בערבי מים שנקרא תראביה שור בתולה גדי והשלשה הם באלערב (בל' ערב) הואייה הנקרא אויר והם תאומים מאזנים דלי ובוה אמי ג' שונאים ג' אוהבים ג' מחיים ג' ממתים ג' אוהבים לב אונים ופה לפי שהן בלא ספק הפה והאזנים עבדים ללב והלב מושל עליהם לפיכך הפה מרברת הענין שבלב ומשמעת הלב מאוזן ומבין אבל שלשה שונאים הם הכבד והמרה והלשון הכבד דרכו לבשל המאכל בבני מעים ומיץ ושואב מבני מעים פי' אל מאעדה בלשון ערב טוב המאכל ושמוניתו להעלות ולהכניס בנידים שבנוף הכבד אל עצמו פי' שעל ידי גידים הללו של כבד שהן נמשכין והולכין מן הכבד אל בני המעים מוצין היה טוב המאכל ושמוניתו אל עצמו שהיה חודר מרוב בישולו דם צלול ונקי מתוק וחוזר ומחלק הדם על האיברים שהן כמו על הגוף ולמטה הימנו להברות בו והמרה אינה כמו כן לפי שהיא מוצצת אל עצמה והמסס שהכבד מנקה אותו מן המאכל בעת שהוא בורר את הדם ומנקה אותה ותצא ממקום אל מקום ידוע במררה ובעת שנוגע לשם נכנס מוציאנו מפנה העליונה קצת להשוות אלכפורי ויעזור אותה על הבישול ותצא אל בני מעים בחוקה להוצאת הפסולת עד שתצא אל מוצאו התחתוני וזה שאנו מדמין הלשון באלו השונאים לפי שהלשון בנינו שוה וטעמו מתוק בין המתוק והמר אבל ג' מחיים הם החוטמים והמחול לפי שאלו החוטמות יכנס הרוח להניף על הלב וממנו יצא הרוח העשני והמחול הוא מושך לעצמו כל הליחה השחורה וידחה אותו מעצמו שלא יכרה ממנו בעלי חיים ומיתנו ומה שאמי ג' ממתים ב' נקבים והאף שאם נסתם האף שעה אחת מת ומה שאמי אחר כך כיב חפצים בו ארוקין זה בזה פי' משוטפין ואלו השלשה הם השלשה מלכים שבאדם שהם המוח והלב והכבד והשלשה עינים (והשבעה) ואזנים והחוטם והפה והי"ב לשון ושינים ושיט מעים וריאה ומרה וטחול והכליות והביצים והגיד ובית הרחם מהאשה וידים ורגלים הלשון לדיבור ומנידה המאכל בפה השינים לשחון המאכל עד שיקל בישולו על בני מעים והוושט שילך בו המאכל אל בני מעים והמעים גופן לבשל המאכל שאין על הכבד בישולו והריאה וקנה שלה שיכניס הקור אל הלב ויוציא חמימות שבלב והמרה שיוליד בו הכבד הליחה המכורכמת המרירה והמחול שיוליד בו הכבד ליחת הדם והכליות שימיצו ליחת הדם אשר היא מוציאה

אל הכבוד לתחתיות הגוף להברותו שלא יצא עם מימי רגלים ויאבד והביצים בין באיש בין באשה באיש ניכרות עם הגיד ובאשה סתורות אצל בית הרחם תחת העור ויש מי שאומ' על הביצים שהם מן המלכים לענין בישול הורע שהוא עיקר הבנים ובית הרחם הוא כמו גיד הפוך לפנים והידים להוליך המאכל אל הפה ולעשות בהן מלאכה והרגלים לילך לעסקיו.

פִּיסקָא וכיון שעמד אברהם אבינו והביט וראה וחקר והבין וחקק וצרף וצר ועלתה בידו נגלה עליו ארון הכל הושיבו בחיקו נשקו על ראשו וקראו אוהבו ושמו בנו וכתת לו ברית לו ולורעו לעולם שני והאמין בה' ויחשבה לו צדקה כרת לו ברית בתוך עשרה אצבעות רגליו והוא בשר מילה כרת לו ברית בתוך " אצבעות ידיו והוא ברית לשון קשר כ"ב אותיות בלשונו והמקום גילה לזאת הסוד ואית דגמס' והמקו וגילה לו את הסוד משאבן במים דלקן באש ריעשן ברוח ביערן בשבעה ונהגן כ"ב מזלות פ' פִּיסקָא זו הכי וכיון שעמד אברהם אבינו לפי שספר זה נקוב ע"ש אברהם אבינו ומכאן יש לנו ללמוד לפי שאמ' וכיון שעמד אברהם אבינו ולפי שדבר ידוע הוא זה שמיום שברא הבורא את עולמו לא היה אדם שעבד את בוראו עבודה שלימה והכירו ועבדו בכל כחו כאברהם אבינו ע"ה ולו נתן ברית המילה שהוא ברית שלם וכדכתי' דבר צוה לאלף דור אשר כרת את אברהם ולכך כיון שברא אברהם אבינו והביט כל המעשים וראה שאין מעשים בלא עושה ואין יצורים בלא יוצר וחקק על הדברים והבין שיש יוצר ובורא לעולם ולכל המעשים והוא ארון הכל ובורא הכל ואין דומה לו בשום ערך ובשום דמות ונוספה בו חכמה יתירה כדכתי' אברך את ה' אשר יעצני וגו' וחקק וחצב וצרף פ' כי החקיקה היא הכתיבה וכדכתי' מני מכיר ירדו מחוקקים והם סופרים וכת' נמי במחוקק במשענותם ואמרי נמי בפרק אור לארבעה עשר יוחנן חוקקה נפק לקריתא והוא סופר וכן החקיקה נמי כאן כתיבה וחציבה תיקון אותיות והתיבות ולשון צרף צירוף האותיות והיפוכן ואע"פ שאמרנו לעיל בבורא הכל ית"ל חקקן וחצבן וצרפן שאמ' על האותיות התם רצה שברא הבורא האותיות חקקות בקול ובאוויר ובלא כלום וצורפות מלא כלום שבראן וצרפן אבל הכא שאמ' חקק וחצב וצרף זה כמעשה בן אדם שעושה מעשיו מן הבריות שברא הבורא ית"ל ומעשיו אינן חדשים אלא כדואים מקדם ועשויים בעזר כגון שכותב וחוצב ומצרף בידיו וכדיו ובקולמוס ובקלף או חזר טבעת בעט ברזל באבן או בלוח עץ אבל מה שאמ' כאן ויצר אין בעיקר הנוסחא ויצר כלל ויש מי שגורס שם וצר מלשון צורה וציור ועלתה בידו של אברהם אבינו כל מה שעשה ומסר עצמו להפיל לכבשן האש ונתנסה " נסיונות וגייר את הנפשות והכניסן תחת כנפי השכינה ונגלה עליו ארון הכל והושיבו בחיקו ופי' דבר זה הוא אמור במשל ודמיון שאמרו שמרוב חבת המקום לאברהם אבינו כתב עליו כך שדומה כאדם שמכניס הדבר שמחבב הרבה לחיקו. ויש מפרשים הושיבו בחיקו שנתן לו ארץ ישראל שקרוייה חיקו של עולם ויושבת בחיקו של עולם וכדכתי' קום התהלך בארץ לארבה ולרחבה וגו' ומנין שירושלם קרויה חק כדכתי' ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה שג' אמ' ופי' נשקו על ראשו גם זה דמיון לשון אהבה יתירה ולשון גילוי שכינה על ראשו קראו אוהבו כדכתי' למען אברהם אוהבי וכת' ורע אברהם אוהבי שמו בנו כדכתי' בני בכורי ישראל וגם אברהם נקרא ישראל כמו

שכתבנו לעיל וכתר לו ברית לו ולזרעו לעולם וכדכתי' ביום ההוא כרת ה' את
 אברם ברית ואומ' ואת בריתי אקים את יצחק ואו' והיתה בריתי בנשרכם לברית
 עולם ואומ' להיות לך לאלהים ולזרעך אחרך ואו' והאמין בה' ויחשבה לו צדקה
 כרת לו ברית בתוך י' אצבעות רגליו ותוא ברית מילה כמו שפירשנו לעיל כל זה
 בענין מילת הלשון ומילת המעור וכן זה דבר ידוע הוא כי ה' אצבעות ברנל זו
 וה' ברנל זו וברית מילה בנייהן שהרגל השוק על גבו והירך על גבו ועולה עד
 עיקר הירך והמילה קבועה בין הירכים ובין הרגלים ולכך כתי' המוקי ירכיך כמו
 חלאים וגו' ואומ' איש הרבו על ירכו וגו' ומנה לך שהמילה מכוונת בין הרגלים
 דכתי' ובשלייתה היוצאת מבין רגליה ומאשה אתה למד לאיש ואמור רבנן נמי
 המיסך רגליו מעון טבילה שכן אמרנו לעיל שנטל המקום י' משדו ועשה ממנו
 שנים ה' בשרה וה' באברהם ואימתי היה זה בשעה שנתן לו ברית המילה וכן כרת
 המקום ברית עם אברהם אבינו כ"י אצבעות של רגליו שילך ברנליו לעבודתו של
 מקום ויתרחק וימנע שלא ילך לדבר עבירה וכתר ביניהם ברית המילה במקום
 שיעסוק בו בפריה ורביה ויעמיד בנים לעבודתו של מקום ויתרחק מן העבירה וכן
 כרת לו ברית ל"י אצבעות ידיו והוא ברית לשון שהמשה אצבעות ביד זה מיכן
 וה' אצבעות ביד זה מיכן והלשון מכוון ומתוקן ביניהם שכרת המקום ברית לאברהם
 בידיו שיעשה בידיו עבודת קונו ויתרחק ולא יעשה בידיו שום איסור וגם יכתוב
 התורה בידיו ויקיימנה בהן וכל איבריו וילמדנה בלשון ואל יעיד בה עדות השקר
 ואל יאמר בה דברים בטלים וזהו ברית הלשון וזהו שאמר קשר כ"ב אותיות בלשונו
 שכ"ב אותיות בהן כל החכמות ומהן וגם מהן תבנה ותכתב כל התורה ולפי שמצא הכורא
 אברהם אבינו שלם לפניו בכל עבודתו כרת לו ברית ולזרעו לעולמים וקשר כ"ב
 אותיות בלשונו ובלשון כל זרעו שהיא ברית התורה כולה שהיא כולה מכ"ב אותיות
 והמקום גילה לו הסוד כדכתי' כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל
 עבדיו הנביאים וכת"י וה' אמ' המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו
 יהיה לגוי גדול ועצום וגו' ומאן דגרים וחמקו וגילה לו את הסוד ב' דברים הוא.
 משאבן במים פ"י אלו הכ"ב אותיות קבען המקום בתלי וגלגל ולב כמו שאמ' לעיל
 ומהם אמ"ש שהוא אויר מים אש ולכך הזכיר בכאן מים תחלה שהמים ירדו למטה
 ואמ' משאבן במים בדמיון שהמים יש בו לשון שואב ושואבה ולכך אמ' משאבן
 במים שאדם שואב מהן וכן דלקן באש שהאש מדתו לדלוק והאש עולה למעלה
 שהוא השמים ואחר כך הזכיר האויר מכריע בינתים שהוא הרוח ולכך אמ' רעשן
 ברוח שהרוח ממנו יוצא הרעש ביערן בו' שהן ו' כוכבים ל' גלגלי לכת וכדראי
 השמים מאש נבראו ולכך לקח לשון ביערן ניהגן בייב מולות לקח כאן לשון ניהגן
 שהייב מולות על מנהג העולם הן ואיכא נוסחאי דכתי' בהו ניהגן בשנים בייב
 מולות כמו שאמ' לעיל עולם שנה כו' ואמ' נמי שנה ספירתה בעשר ולכך לקח
 בסוף זה הספר לפי ששינה ושילש כמה פעמים הדבר ובא להודיע שחקר הדבר
 אברהם אבינו וכל המחקרים והוציאן לאור ומצא כל הפצו ואחר כך נגלה עליו
 ארון הכל והודיעו כל העיקרין והשרשין והאיר עיניו בכ"ב אותיות שקשר בלשונו
 וראה שכל גופו ברוי ובנוי מהן שהן כ"ב הפצים ראש גויה ופרי בטן וז'
 שערים בנפש וי"ב מנהיגין וכן מצא כשנה כ"ב חום רויה קור ו' ימים
 י"ב חדשים וכן מצא בעולם כ"ב אויר מים אש ו' כוכבים הנכ"ל שצ"ם

וי"ב מולות והו' שאמר משאבן במים דלקן באש רעשן ברוח ביערן בו' ניהגן בשנים ובי"ב מולות.

הדין ספרא דאותיות דאברהם אבינו דמתקרי הלכות יצירה כל דמתקרי ביה לית שיעורא להכמתיה ופירש וחיבר ספר זה יהודה ברי ברזילי זצ"ל לעניות הדעת שהיה בו ולא מרוב חכמיה.

מצינו בנוסחא דראשונים הכי וכשנולד אברהם אבינו אמרו מלאכי השרת לפני ה'יה רבנו של עולם אהוב יש לך בעולם ותכסה אותו ממנו כלום מיד אמי ה'יה המכסה אני מאברהם ונמלך בתורה ואמ' לה בתי בואי ונשיאך לאברהם אהובי. אמרה לפניו לאו עד שיבא ענו וישא ענוה מיד נמלך ה'יה בספר יצירה ואמ' כן ומסרו לאברהם והיה יושב יחיד ומעיין בו ולא היה יכול להבין בו כלום עד שיצאתה בת קול ואמרה לו כלום אתה מבקש להשוות עצמך אלי אני אחד ובראתי ספר יצירה וחקרתי בו ואתה לא תוכל להבין בו יחיד קרב לעצמך חבר והביטו בו שניכם ותבינו בו מיד הלך אברהם לשם רבו וישב עמו ג' שנים והביטו וידעו לצור את העולם. ועד עכשיו אין לך אדם שיבין בו יחיד אלא שני חכמים ולא יבינוהו עד ג' שנים וכשיבינוהו יוכלו לעשות כל מהלכם הפיץ וכשהבין בו אברהם הוסיף חכמה יתירה ולימד כל התורה כולה ואף רבה רצה להבין בו יחיד אמי לו ר' זירא והא חתי הרב על הכדים ונאלו הרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין בדר ועוסקין בתורה אם כן נבוא ונעסוק בס' יצירה. ישבו שניהם וצפו בו ג' שנים והבינוהו ונברא להם ענל ושחטוהו ועשו בו סילוק מסכתא כששחטוהו נשתכח מהם ישבו ג' שנים אחרות והחזירוהו. ומה שמצאנו ממנו מאותו שנעתק מנוסח רבנו סעדיה גאון ז"ל אנו כותבין אותו הנה. זה ספר יצירה הנקוב על שם אברהם אבינו אשר בימיו רוב הכופרים בה' האמינו ומדרשו עמוק וסתום פשוטו נעול וסתום עד שעמדו החכמים והעמידו כל דבר על אופנו ודרכו וכל מאמר על מכונו וערכו. יתברך ויתרומם שמו צור עולמים הנותן חכמה לחכימין ותושיה ליודעי בינה ותמימים והוא ראשון ואחרון והכל לפניו כבני מרון. והוא ברא עיני הנמצאות מבלימה כרצונו והוא קרא שמו אהיה אשר אהיה והוא היה ויהיה. והוא ממיט ומחיה מבלה ולא בולה ועמוקות מגלה ישתבח ויתקדש בפי כל ויתעלה נורא תהלות עושה פלא. אמנם בחקור אנשי בינה ובעלי תושיה וחושבי מוימה אשר העמיקו ובהגו הסוד והשרש בתעלה ראשונה אשר ממנו יצאו התעלות הנגלות לפלעתיים ולא חכמי ישראל לברם כי אם כל חכמי בני קדם משבעים אומות. תמהו אומות ומקצת הנביאים בבקשם לדעת בלא נבואה ולא מלאך וגם אשר הכתוב ירבה חכמתו הודה כיראה רחוק הרבר וכן עמוק אמי רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו עד אשר יגע וילאה ובקש ומצא שהיתה רחוקה ממנו קרובה אליו על זה אמי נאום הגבר לאיתאל ואוכל ינעתי ומצאתי נלאיתי ויכלתי ולפני זה הספר אמי כל זה נסיתי בחכמה אמרי אחכמה והיא רחוקה ממני לפני ובבחיני עד (עד) שחקרתי ובנתי קרבה אלי ואם אמרו קודם ברחקה ובעמקה לא ישר בעינם להניח מלדרוש ולחקור ולהביט בה ולהבין כי בעלי תושיה לא התעצלו מלדרוש במעשה הכורא יתברך נורא ונשגב מגלה עמוקות מני חשך וחייב עליהם

לבהן עד שיוציא לאור העולם שני ויגר לך תעלומות חכמה אע"פ בהנם וחקרם
 לא הגיעו חכמת יוצרם ומעשיו הנוראים שני מה גדלו מעשיך ה' ובבהנם וחקרם
 וימונו בתהלה ביצירה ואמצאם על ט' חלקים כל חלק אחד מהם שעמד על עניינו
 ועל אופן ויקח לבי העקר ואשים האחר רומחו ראיתי כי אחקק בתחלת הספר
 הזה עם התהלכות ועקר מדעתי מה שצריך לכל אומה לתהלכות ומשפטם ורתם
 ומה יענה המשיב למי שיוקשה עליו בדברם בשער עד שיושיב הדבר למשפט בעל
 כתב זה ורתו אשר התעסקתי לפרשו ולדרשו וגם אתחוק ואבדוק לנצח בו לרצות
 פשרונו לכל בני בינה ולסמוך עליו כל בעלי תושיה ובכורא יוצר הכל אבטח כי
 הוא יתן לי חיל ואיל וכה עלי כל שכל טוב אומר כי תשעה החלקים האלה אין
 אחד מהם מי שלא הקים תהלה לכל הנמצאות כי אם אחד והוא הראשון לפי שמצינו
 בו מן הזה עם אומרים כי הנמצאות אין להן תהלה ולא סוף כי אם כמנהגם והכתב
 יורה בזה הדבר כאשר היה בזמן הראשון שני ארה עולם תשמר אשר קמטו ולא
 עת ונהר יוצק יסודם אמי לו השתמר ארה הכופרים האומרים זה העולם כן היה
 מעולם וכן יהיה לעולם מנהג אלא תשמר ותקח דרכם וקרא שמם מתי אין פיתתי
 נפשם בדבר ריק וקשיות חנם ודברי הכל כי אמרו נעמיד הנסתר על הגלוי ולא
 עוד לא אנוש כי אם באנוש ולא צמח כי אם בצמח כי ידענו כי הזמן שעבר
 ושיבוא כן הוא וכן יהיה כמו שתראה ואני אישכילך תשובה עליהם על דבר כי
 לולי אנוש כי אם באנוש לא היה ימצא באנוש כלל לפי שמצינו אדם ולא היה
 אנוש לפניו על כן לא מצאנוהו ודבר אחד באדם שאמר עלי חק לא יבא אדם
 בחצר עד שיכנס איש לא יכנס איש לפניו. ומשל למה הדבר דומה כאדם נשבע
 לא אדבר עם זה דבר עד שידבר לפניו דבר וכמו שנשבע לא אוכל פרי זה עד
 שיאכל לפני הפרי זיו יודה שכל ודיעה על ביטול דברי שומרי ארה עולם וכבר
 הורה הכתב ובאיור על הדברים הנמצאות כי היה להם תהלה וראשון שני זכרו
 ראשונות מעולם ושמענו כי אנשי זה הענין והדת דברו במשל שמשלנוהו ואמרו
 לא ידמה המשל למשל כי דור הולך כאשר יבא. והמשל האמת והנכון הוא נאמר
 לא נחם איש בחצר עד שיכנס איש לפניו כי זה הדרך יתכן להיות הדברים לא
 תהלה עליהם ולא ראשון השכנים דבר אחר ברחו ממנו ואמרנו אם כן כל דבר
 ההולך היא לפני הליכתן יאתה אכן הליכתן תפסיד עינו. אם הוא כדברינו לא יבא
 אדם לחצר נכוהו ישר הוא שבא אין לו ספק שנכנס הלך לפני הליכתן ומועט
 מהיות לפניו אם הקדים בדעת אדם כבר הכתוב דור הולך ודור בא יקיים היות
 הארץ ואשר עליה בלא שום טענה עלינו להורות ולבאר כי אין הדבר כמו
 שישערו בנפשם כי אם הוא. כי הכתוב רצה לבאר כי הארץ תחלת היצורים ואם
 לא יתפרדו ממנה וכשנברר לנו מן הארץ כי לא יכרת ממנה דור הולך ודור בא
 והדורות מתחדשים נתברר לנו כי הארץ נתחדשה תחלת היצורים כמוהם כי נברר
 כי לא הקרימה הנוצר הנברא כי לא יתכן להיות דבר קודם כי לא יפרד ממנה
 יצור לא נהיה יהיה וסוף הפסוק והארץ לעולם עומדת כלומי עד סופה וסוף העולם
 אשר עליה. והחלק השני אמרו מי הקים לכל הדברים תהלה כי אם קשר והתחיל
 הכל מדברי פי הרבים היוצר ונברא ממנו זה העולם ודימו עיקר זה המדה מדה
 במדה ובד בבר לא יתכן להם כי דבר זה רק מכל רק וצעיר מכל צעיר וקטן מכל
 קטן וידמו בנפשם כאשר נרכב ונתחבר ממנו הגופות הנראות כן הוא והם מתחלקין

על דבר זה לשלשה פעמים פנים והם נועדו ביחיד בפה אחד ודיעה אחת כי לא נברא דבר כי אם מדבר והם קוראים לזה הדבר שורש הנמתה התעלה היסוד זה חומר ואל כולי לא תקום מומתם מן השכלה והתבונה אם על הנרע כי החומר אם היה קודם עם הבורא עוזו וגבור לא יעשה ממנו דבר עד יבוגנהו כרצונו לא ישוו בקדם ולא בתהלה ואם תשוה אותם יראה כי האחד יצוה האחד או כל אחד לא יצוה האחד ודבר כי דימה בנפשו לא יתכן כי אם מדבר ולא נעשה כי אם כן שעליו לא יתכן היות מתוה כי אם מנמתה ולא מרכב כי אם ממרוכב ולא תוספת כי אם מתוספת וקר מקר ולח מרטוב ויבש מיבש וכן הכל בנבך וחיות וצמחי עד שיצא מהלכה השנויה וישוב לראשונה והוא המאמר בקדמונית הנחיות ומן הכתוב דברי אלהים היום כה אמר ה' גואלך עושיך ויוצרך מבטן וגו' ורקע הארץ מאתי להודיעך כי הוא ברא הנמצאות כולם לא מדבר בהוציאנו דברינו לאור וגילינו ביסול העקר שאמרו והשרש נבטל הנצר הנסעף ממנו על בעליו. ודע כי הם על שלשה חלקים כשכתבנו למעלה כת אחת תאמר כי כל התעלה הקדומה היברה היוצר והכינן והרכיבו כולו ואין ממנו דבר בעינו הראשון והוא זה העולם כולו וכת שניה אומרת כי היוצר לאב היבר הכל וזה העולם הוא מקצת והנשאר בו מענין מתה ורקעו. ואחת אומרת כי הכל מרוכב ומוכן ולא זה העולם הוא לבדו כי אם היה ממנו עולמות כסות בלא מספר וזה העולם הוא אחד מן העולמות שהיו הנה בטלו ונפלו השלשה ענפים וגם השרש ואם יחשוב בלבו אדם כי המאמר שנקרא על שם חכמינו ורבותי כי הבי"ה ית"ש ברא שמונה עשר אלף בזה העולם כי דבר זה דומה לזה הדבר השלישי פירשנו לה לא יתכן ולא ידמהו לפי מה שאמר י"ה אלף עולמות יאמר כל עולם מהן בראו תחלה לא מדבר ולא יאמר שברא כל עולם דבר מדבר וכה הענין אמרו רבים מבעלי התושיה כי העולמות כמספר הכוכבים בשמים יורה כל אחד מהם עגול כזה העולם. ואומי כי הסככים בעת יוקמו מקצתם בשביעית העליונה ומן עפר ותראה אש ושלחבת לעיגול האש הסוכבת בה ולא יראה העפר לגבורת הוא שהקיפה כמו שלא יראה ולא עין הפחם מן הנחלת והנה מי יאמר י"ה אלף עולמות ברא הבי"ה יורה כי לא מדבר בראה כי אם במאמרו וברצונו ומי שאמ' י"ה אלף עולמות יסמך על פסוק סביב שמונה עשר אלף אמ' מקצת חכמים לא נועדו כל ישראל על זה לכן זכרנו והנחנו הדבר ושכנו למאמר אחר. והשלישי הוא מאמר מי קיים תחלה לכל הנמצאות כי אם אוסר לחפש ולחקור מה שהיה לפנים התחלת בראשית והוא נתישר יחד בעזרת ה' וכן אמרו ראוי לו כאלו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ואמ' ר' אלעזר בן עיראי בזה הענין במופלא ממך אל תדרוש במכוסה ממך אל תחקור באשר הרשיתה תתבונן לא יש לך עסק בנסתרות וזה דבר נכון אולם לא פירושו כמשמעו. והם היו מזהירין מלהבין בחכמה כי אם אומר כי הם הזהירו ומנעו שלא יחקור אדם ויברא למעשיו של הבי"ה ית' ולא יעמיקו המדברים ביצירת העולם ויתמהו ויאמרו איך תנוה הדעת לדבר לא תחלה ולא ראשון ואיך יתברר ויצטרף ויתכן במחשבה דבר מזה לא אחרון לחיי אחריתו ולא ראשון ואיך יעמד בנפשות דבר לא תגלן במעלה ובמטה ואיך תקים במחשבת דבר אין לו עוד ולא ארה באפסי העולם ומצאנו החכמים לא הזהירו ומנעו מזה כי אם קצת מה שהזהירו הכתוב באמרו החקר אלזה תמצא כלומר מה

היה ומה יהיה גבהי שמים מה תפעל רצה לומר מה למעלה ומה למטה ואמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים רצה להזהיר מסילותיה ומדותיה בזה הענין אין לך רשות לחקור ולמדוד ולא יתאונה לשואל ולא הנשאל ולא ידמה הממשל אם יצטרך הרב ללמד תלמידו דבר ממה שזכרנו ידבר ברמז ויקרב לשומעים שלא יחשבו הדבר כמשמעו ויביט כשעשו הנביאים ראית והנה אחד שהיה נשבה לבני אדם ואין מבינים הענין והתעסקו בדבר חיי שעה לא תמצא ביניהם מי יעמד התיבה על מכונה לא יראה וישר כי אם שני דברים או בורא שמות ופשר לתיבה או ישאל שמות לפרש מדעת אחר אם היו בודין לכל ענין וענין כאשר פתרון לא היו יבינו התיבות העמוקות בני אדם ולא ילמדו ולא ישכילו פשר הדבר והענין ויהיה הכל בעיניהם להחמיר ולא להקל אולם ראו שנשאלו השמות והפשר החמור שהעתיקו אדם ובניו אחריו לכל ענין החמור והעמוק מן היצורים לפרש להם וללמוד מהם ענין נבואות הכורא עד שיהיה הדבר משמיע לדעת התיבה ויסמכו הדבר כולו כל מה שפרשו שמע ולא נתברר והדבר והאמת והנכון לא ידמה לו כל מעשהו שני אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך. והאחרים בעלי החכמה והתלמידים ינוחו הדבר סתם וסוף כל דבר המורים על האמת כי כל הדברים מחדשים לא מדבר איזה דבר חדש לפני האחר הנמצא או שלא ימצא ולא יעשה והוא עושה כל. והחלק הרביעי אומר כל דבר חדש כי אם יעשה ראשיתה ותחלתה עיקר תעלת המים לפי שמצינו שאומר מן השכל והאחרים אומרים מן הכתוב וזה דומה לזה מי שאמ' לפי הדעת והמויטה ראה כל החיות מעקר הלה והרשוב לבדו הוא עקר תחלתן דימו וחשבו שכל בריה ממנו והוא גדול ועצום מן העיקרין האחרים ותעו כי לא ימצא תעים קדים בנפשו ולא ראשון הוא שילד ממנו דברים אחרים ודע שהוא מן היסודות השלשה שנולד מהם שרוח חיים מהם. ואשר אמר הוא עיקר מן הכתוב שנאמ' והארץ היתה תהו ובהו כי מקום הארץ ולפניה היה מים לפני יצירת הארץ דימה בדעתו כי המים נבראו לפני הארץ ושעה ותעה כי מאמר התורה והארץ היתה תהו ובהו כלומ' אחר יצירתה לפי שזכר הכתוב שהקדים זכרון שני היסודות והעיקרין הגדולים הם היציע והאהל בפרק הראשון ונשאר שני העיקרין והשרשים האחרים והם המים והאוויר ולא יודע אם דמה לארץ או לשמים נקובים עד שבא הפסוק השני וביאר כי המה לארץ קרובים ושאמ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כנגד את הרוח ואת המים. וכאשר נדמה למי אמ' המים תחלת הכל וכל בריא ממנו אומ' לא יוכל שכל בריא אליו תשוב ובסוד המאמר הראשון האחרון יסר. והחלק החמישי אמ' כל הדבר חדש כי אם יעשה ראשית ותחלה עיקר הרוח והוא האויר ורוב בני אדם דימו דבר במדה ובשכלם ואחד מן הכתוב ושדימו מן הכל ומדת ודעתם בראותם נשמת כל חיים המדבר ושאר החיות והגופות לא יתכן מחייתו כי אם ברוח והגלגל והאופנים ויגלגלם וינענעם כי אם ברוח וכל דבר שהוא יבוא ונפשו בנפשו ועמקו רחוב הוא גדול מכל היסודות והעיקרים האחרים ומה שנברא האחרים ונשו ויבשו כי האויר והרוח לא יתכן להיות כי אם בין שני דברים מטה ומעלה ועוד לא יתכן תחלת החיים כי אם משרשים שלשה ויסודות העפ' ומים והרוח לפי מחייתן משלשתן כי הנה שלשתן שוים ושם הרוח הוא שרש והוא יסוד מן הכתוב בראותם כי התורה לא יחשה כי אם ברוח לבד על שלשה היסודות לאלהים ולא אמרה שמים אלהים ולא אמ' ארץ אלהים ולא

מים אלהים כי אם ורוח אלהים לכן חייב לגדל ולהלל ולשבח כי הוא גדול משלשתן ותחלתם וראשיתם כי נתיחש ונשו כי יהוש השמים והארץ בפסקת ראש נתיחשו באלהים ורוח ומים ייחשם אליו בפסק השני ולא זכר מאמר הכתוב מתחת שמה לים וגם בפסק זה לא ישבו בארץ ה' הקורא למי הים הנה ישוטו עתה כל השרשים כולם כיהוש הרוח ועוד יראו וירדמו ברעתם כי תחלת הכל מן הרוח אלהים קרבו ויחשו ואליו ישונו ותבעו (וכאם) וגאם בכטל דבריהם העקר השרנים והענפים והחלק השלישי אומ' כל דבר חדש כי אם יעשו תחלתה מן האש ומצינו כל מה שידמה דבר זה בנפשו טעה תעה בין מרוב השכל והכתוב ושירדמו בשכלם ומדת דעת' בראותם האש למעלה מן היסודות והשרשים ואותן הגלגלים מנה ולא יעשה הכל כי אם בה אמרו הוא גדולה משאר היסודות והיא תחלתם ומכון שבתו שם כי היא למעלה וקדומה וטעו ויתעו כי אינה למעלה לברואם הוא במאמרם היתה היא עושה הפצה ודבר אחר כי יתכן מחיית רבה היצירה זולתה וחויץ ממנה ולא בה לבדה כי אם ברעותיה שמה ולא עוד אנחנו נמצא אותה למטה מן הכל נמצאת בכל מקום הנה הגדולה רחוקה ממנה, ושאינו מן הכתוב טעו באמרם לפני זכר היצירה זכר אש בתורה ודמה בנפש שהיתה תחלה והתעו לבו כי האש שבנגלל ושבארץ נמצא לה מקום הגלגל שהיא בה הוא שאמ' הכתו' את השמים ואת הארץ ושבארץ היא באבנים ובעצים כמונה ובשאר הצמח בה תורתו כי משכנה נועם והדרה ביצירה נבראת גם היא ובמאמרו כי יצירת הכל מן האש ותחלתו כן יאמר כי אליה ישוב וכל שכן בראותו כי היא תשכן ותאכל הכל ויראה כי תכלהו ואנחנו אומרים כי לא תכלה כי היא תפריד בין דבר לדבר וישוב כל דבר לשרשו שהוא מעפר וישוב אפר וכאשר נבטל השרש נבטל כל נצר ממנו והחלק השביעי אומ' כל דבר חדש כי אם יאמרו תחלת הכל יצר המספ' אשר בו יצא דבר מתוך דבר ויוציא לאור העצומים והמולות ובה יוציאו המים העולם והוא אל הגדסת והדמות כי כל דבר שיעשה לא יתכן כי אם בדמות מת ותדמה הקרים הדמות במצוה אם יאמר כי הצורה הקדימה היציר במצודה כי זה הכל וזה הדבר אם רצה בו שיקדים היספור למספר בכה ובמפעל זה דבר ישר איך וגלינו לשברו לפי הקידום בכה הקרים המספר ואם הטבע הקרים המצוייר והדמות הקדימה והחשבון אל הגדסת שהיא תשעה אותיות שבהם חושבים אנשי ארץ הודו כל חשבון וחשבון וכל מלכות ישמעאלים כולו באותן ט' אותיות וכל להשבונם אם הוא הקדימה החושב שמו בל' ערבי מי הנדם והפיוט לפי הפיוט והחבורה לפי המחבר כל זה בכה ולא במפעל ולא במעשה כלל ואם בקש במפעלותיה מאליה והוא במספר ספירות או מחבורות סגולות או חשבונות מסודרות זה לא יקום לשני פנים האחד יתכן שיהיה עם הפועל השלישי יאמר לו הנפעל ועם הדומה הדמות שלישי ועם המחדש והחדש אחר יקרא חידוש וזה הכל והשני אם יאמר מחברת סגולה והגדסה מופרדת מאמר מקשה לערוך ולא מתחברים עם הגדסה ודומה להם ועשו שנים מעטים וקלים מכל דבר או פלילה או סיפור. והחלק השמיני אומ' כל דבר חדש כי אם יעשה תחלתו סיפור ואותיות וכן אומ' בעל זה הכתב ראשון מה שברא הביה יתרום שמו ל"ב נתיבות במספר כ"ב אותיות ולא הניחם לבר ביהוד ואמרו שברא האור והפקירו אלה ל"ב נתיבות אצלו ואיהו כי האויר יחלקהו לחלקים ויחככו למספר ובהלך השישים בכשרון ובכסוף התחדשו דמיונות וזה הדבר בהשיבך אל לבך ודעתך תראהו

ישר בכושר מזה הפנים וצריך לבאר דבר זה אחר וכן האותיות ביוצאם מפה
 ויפקידם ויניחם באויר פלחיה כפולה ונתחדש ממנה דמיות מכוננות מפורדות מכוורות
 כנגד כה כל אות מהם יחיד או שני תיבות ומה הוא בין רב למעט הלא תראה
 כי כל חכמינו הבקיאים בזה הענין בהר סיני שני וכל העם רואים את הקולות ואמרו
 איך יתכן דבר זה כי יראו הקולות גם בארו הדבר כי הכורא הוריד על ההר אש
 גדולה בהוד והדר שני והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש והיקופה
 ענן וערפל והשך וזה ההשך הוא ענן שחור שנא' ישת השך סתרו עירבב הכל
 באש או נקדה ויצא הקול באש וראה דמותו בענן כדבר שיצא מהרט מהונה יש
 לו נענוע התוכה באויר וראו העם הדבר ודמות האותיות או ידעו כי מהרט אור
 מהשך שהקדיחה האש ולהט כבדק באויר ההכוך הסובב בה שני וידבר ה' אליכם
 מתוך האש והנה נראה האנוש כיום קר ביציאת האו' מפה ויהתך באויר ותחדש בו
 דמות כנגד יציאתו מפה ביושר ואסף בדמות האותיות בזה הענין הדבר אמר בעל
 כתב זה כי האותיות כ"ב והסיפור י' סך הכל ל"ב תחלת הדברים ועם האויר כמו
 שפרשנו וסוף מאמר זה וכללו והשלמתו בחלק התשיעי. והחלק התשיעי הוא מאמר
 הרצוי לכל מביני מדע ויודעי שכל אשר החלק השביעי והשמיני מקצתו בתורה
 נזכר בתחלת היצירה כי האש והאויר והמים והעפר וכל שעלו מן נטע והיבור
 ודמות והצלם ברא אלהים חיים יהרו עולם ומתחם ויסרם לבדו יחד שני בראשית
 ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכשזכרנו ופרשנו כי שרש הרוח והמים סמוכים
 לארץ ופירשו הנביאים כי יצירתם ביהר בעונה אחת ומאמר אחד במאמר אלהים
 חיים שני אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ופרשו חכמים ז"ל בזה הענין
 כאשר הקשו לבית הלל ובית שמאי אמ' אלה השמים נבראו תחלה ואמ' אלה
 הארץ נבראת תחלה ואמרו רבנן וחכמים או שניהם נבראו כאחת כמו שביארנו
 במדרש בראשית וחרט משל מן החיות והצמח ועצי הדבר, אחד ומה שקרא מן
 החיים כמשל נולד בתחלת יצירתו בשדר ועצמו וגידו ועורו ועורקו וקרמיו
 וכל שיהיה ממנו הכל בבת אחת לא זה לפני זה כי הכל ביהר וטבע אחד
 וכן החיים והצמח לא נברא זה לפני זה ועיני הדבר נעלם כמו שתקדה האש ויראה
 אורה וגדולה ואדומתה ולבתה כל זאת בבת אחת לא זה לפני האחד כן עתה נאמר
 כי האש והאויר הוא הרוח והמים והעפר וכל דמות וצלם והנדסה והיבור ברא
 הב"ה יתרום שמו הכל בבת אחת בעונה אחת ובעת אחד כרגע בלא יגע ובלא
 יעף כאשר ספרנו ופרשנו התשעה חלקים והקרנו ובחננו מאמר כל אומה וכל
 מקשה עד סופו והשיבנו מה נשיב לכל אחד ואחד אחר כן בארנו מהם הדבר
 והמשפט המופלא והנכבד כאשר אמר הכל בבת אחת נעשה. נשוב להשלים מה
 שהקדמנו בתחלת הספר הזה ואמרנו שהכמים אומרים שבאברהם אבינו הברו ונכתבו
 כמו שהוא מפרש בהתימת הספר וכשהבין אברהם אבינו נגלה עליו הק' ולא אמרו
 כי הוא מסר לו כתב מפרש בענין זה אולם אמרו הוא שהוציא מדרשו וענינו
 וחכמתו בדעתו ונתברר לו הסיפור והאותיות תחלת הדברים כענין הפירוש שנפרש
 או למד ולמד כל המיהלים ומיהדים לה' יש הניחו אליהם ושבו לאלהים וזה
 הכתב ההוא היה ביד בניו ובני בניו ובני אבותינו על פה כענין המשנה שהיו
 שונים על פה והמצות שהיו ביד הכהנים והלויים על פה שנים רבות כענין משלי
 שלמה בן דוד אשר העתיקו אנשי חוקיה מלך יהודה עד ימי החכמים שהעתיקו

המשניות תורה שבעל פה ופרשו הכל וחזקו אותו מן המקרא וכל דבר ודבר העמידו על מכוננו העמידו דבר זה וסיפורו ואותותיו ופירשוהו להיות משמיע לבעלי חכמה ומבקשי תושיה ונפלו בו מקצת פסוקים לבאר דבריו ולהבר זה כנגד זה והמקום שנעתק בו זה הכתב זה ארץ ישראל כי נקראו שם האותיות כנגד שפתיו כענין דלתתו ודמיונם וכן רי"ש דגש ורי"ש רפא בדתם ומנהגם וכאשר הגענו בעזרת הכורא לתחלת זה הכתב הוא יאיר לנו לבאר הלכה כהוגן וענין הכל דבר ופרשונו לפי זה הכתב אינו נמצא ביד בני אדם כשאר ספרים ואם בידם המשנה לא יוכל לפרשה ולעמוד על עיקרה וזוה הספר חכמה פליאה שנא' פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה ואם יחקרו אותו בעלי תושיה ומליצה ימצאו בה כל חכמה ובינה מכל דבר ודבר מיצירת העולם וכל מה שברא הב"ה ומיצירת האדם ואיבריו ונקביו וכל דבר שיש לו כנגדו שני גם את זה לעומת זה עשה האלהים ודע שהוא שמונה חלקים ענין כל אחד מהם לפי עניינו ופשר החלק הראשון הלכה ראשונה. **נבא"ר בעזר"ת הא"ל יתברך שמו' בשלשים ושתים נתיבות פלאות חכמה חקק יה ה' צבאות אלהי ישראל אלהים חיים אל שדי רם ונשא שוכן עד וקרוש שמו ברא את עולמו בשלשה ספרים. בספ"ר וספ"ר וסיפ"ר. עשר ספירות בלימה עשרים ושתים אותיות יסוד שלש אמות שש כפולות ושתים עשרה פשוטות פתרונם ומדרשם כי בשתים ושלשים נתיבות עוצם החכמה וכל הבינה חקוקה אלהי הצבאות אלהי ישראל ברא את עולמו בשלשה דברים. מכתב ומספר ומאמר והיא עשר ספירות ועשרים ושתים אותיות מהם שלש יסודות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות סך הכל כ"ב אותיות. נתחיל בראשונה לבאר התיבות ופירוונם ודע מדרש פלאות דבר נסתר ומכוסה ומופלא שני' פליאה דעת ממני כלומי' מדעת מכוסה ממני שלשה המה נפלאו ממני נסתרה ונעלמה ממני לא נפלאות היא ומדרש ספ"ר מכתב שני' וללמדם ספר ולשון כשדים ללמדם לשון כשדים לידע קריאת ספרי כשדים וספ"ר מספר ומניין וכן אמר שלמה אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו ומדרש אמות שורש כמו שאמרנו בתחלת הספר שורש ויסוד ותעלה מדרש אמות והוא אם הדבר ואמות הדרך יהיו לי וכינום ואחרי כן אדרש הענין למה נקרא עיקר כתב זה שנפרש שנבקש לדרשו חכמה ופלאותיה. ואומי' כי החכמה שני חלקים האחד שלא ישיגנו כל ניב חכם והשני יוכל אדם לדעתו ואשר לא יושג ולא יודע כלל הוא חידוש כל הדברים איך נבראו ואיך יצרם היוצר חכם לבב ואמיץ מלא דבר כרצונו והיך טבע כל ואם שורש ויסוד כדמותו וצלמו שהצלם והדמות נמצא בו זה החלק והחכמה אין מי יעמד על שרש ועיקר ולא רשאי לחכם שיאמר וממתי בקשתי ומצאתי והודו בפה אחד כל החכמים כי לא יוכלו בדבר זה ונבערו ולא יוכלו למצוא כמאמר איוב שאמי' והחכמה מאין תמצא ונעלמה מעיני כל חי אברון ומות אמרו מאין תבוא זה מקום בינה הוא שאמי' מה לפנים ומה לאחור כי הנמצאות שני חלקים תלך היא לדרשה ומשחריה או משחריה ומקשיה או מבקשיה ילך אליה וזו החכמה לא באה אלינו ולא תבוא ואין לה מקום ידוע נלך אליה לעמד על עיקרה ובריאת זה העולם ממה נברא ולא אדם בלבד כי אם עוף השמים אחר זכרון כל חי כי כל חי לא יעלה באויר למעלה בעוף כלומי' אם היה ידבר בבני אדם בתכולת עופתו ולמעלה באויר בכל זאת היה משיג לדעת מקום חכמה זו ואמרו חכמים עוף השמים במקום זה הם המלאכים**

של מעלה שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים ושומר מועף ביעף נוגע אלי בעת מנחת ערב ושמי אברון ומות כלומי המתים שמתו ממנו מאנשי החכמה דעתם כדעתנו בחכמה זו כמונו ואל תאמרו שהחכמים הראשונים עמדו עיקר זה הדבר אחר שהודו כל יצירה שאינם יודעים מקומה ולא לה דרך שיבינו וריחקם שב ואמי אלהים הבין דרכה השיב הכל לבורא כי הוא לקצות הארץ יביט לעשות לארץ משקל. ואומי הבין דרכה ומקומה לא הפין ולא עניינו בחכמה שהוא פנינים שיראה לו פנים או ערך במקום ידוע והיוצר הוא ברא כי הוא יודע מקומה או אותו דרך או יש לה דרך או מקומה הוין מן הבורא והוא דרך הוין ממנו יתרום שמו אמנם בזכרו בני אדם וכל הנוכל עוף לא ידעו מקומה ולא דרך שיוודע פנה והפך הדבר במשל וחידה ואמי אמנם הבורא ידעה כליו הוואיל והוא מקורה ומעיינה ואין החכמה דבר כמו שזכרנו למעלה ואינו דבר כי אם הוא הוא הבורא חיבר שנים פסוקים הכל כי הוא לקצות הארץ יביט לעשות לרוח משקל.

אמ"ת והם ארבעה שהארץ ושמים ורוח ומים להודיע כי הרוש אלו הנמצאות השורש הנמצא וטבע לכל אחד כטבע שנראה בחכמה עשה הכל לא יוכל אנוש לעמוד על השורש וכן אמי אנור בזה הענין שנא' לא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע כליו לא אדע דעת הבורא קדושים במקום כמו קדוש והוא ה' והוא אלהים חיים אלוה חי וגם אדגים כמו אדון. וגם אנור לך כי זה החכמה התורים החכמים כי נבערו בה הוא טבע אמות השרשים ונבולם ובריאם וכן הוא אם היו אדם שוא לחכם ונבון או בעל תושיה ואומי לך השואל התדע על מה טבע האש עשה למעלה וטבע המים ירד למטה והאוויר לא יתפשט וטבע העפר יצלול לא היה מוצא מענה להשיב כן נברא הכל וכן טבעו גורה וכן אמי אנור כי בער אנכי מאיש ולא אדע. מי עלה שמים. וירד מי עשה טבע האש למעלה מכל שרשי האומות ולא אדע מי אסף רוח בחפניו האוויר מי יוכל לתפשו והוא טבעו לא יתפשט ולא אדע מי צרר מים בשמלה בבגד והוא זרום וזב ולא מי הקים כל אפסי ארץ ולא מי עשה אפסי ארץ על מכונו על מה הטבעו כליו אם יבא הבורא ויאמר אני מי לא ידענו מהו והיך מה שמו הוא ואיפוא שנא' בסוף הפסוק מה שמו ומה שם בנו כי תדע ולא אמר מה שמו ומה שם אביו לענין שישאר אחריו כי האב הלך הבן נשאר לפי שנקרא אלה ארבעה שרשים הגדולים דעת קדושים חייב להשיבם לבורא כי הוא יורד שנא' רומה על השמים אלהים ועל הארץ והוא אסף רוח בחפניו שנא' אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. והוא צרר מים בשמלה שנא' צרר מים בעביו והוא הקים כל אפסי ארץ שני יסד ארץ על מכוניה ואוהביו ודרי איי הם ישלימו ויודו לו כל המפעלות האלה הנפלאים שני מה שמו ומה שם בנו כי תדע אם ינשא לבו לזבא בדעתו ואינו צדיק ויצא מורע הקדש והטהרה שני אם אמרתי אספרה כמו הנה הור בניך בנדתי וכבר פירש דבר זה כל מי שהוא מנצה לעבוד את ה' בכל לבו ולבקש החכמה ואמי אל תבטחו ותסמכו ותדמו כי אב תחלו לבנו בוראינו דור לא היו בניהם בהם בחכמה ויש אומרים עלה שמים וירד זה משה שני ומשה עלה אל האלהים ואמי מי אסף רוח בחפניו זה משה ואחרן וירץ אל תוך הקהל ומי צרר מים בשמלה זה אליהו שני ויקח אליהו את אדרתו ויגלוס ויבה את המים מי הקים כל אפסי ארץ זה יהושע בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ אכן ביאר זה הדבר לכל אחד מהם ואמי מה ושמו ומה שם בנו כמו שיצא

הרבר יהיה אב ולא יהיה בנו כמתחלה כן יצא הרבר כן יהיה בן לא יהיה אביו
 כמוהו וזכה הענין כמאמר העם בעת שנבא שאול ככל הענין שני מה זה היה לבן
 קיש הגם שאול בנביאים ענה אחד מהם ואמר ומי אביהם כלומי' החכמה נחלה או
 ייחוש ולמה אמ' מה שמו ומה שם בנו כי תדע וגם זה הרבר ישר כי הראשון
 הוא הטבע אשר הוא עיקר המדרש וכלות כל אחד מהם והעלימות בתחלה ואיוב
 ואגור נילו מקצתה והוא ראשה וקרבה אשר יישה ממנה הודה כי החכמה אשר
 ישיגוה אוהבי ה' שונאי רע עשה ולא תעשה המשיכיל והגקשבים והנשמעים במאמר
 איוב בסוף דבריו השמייע ואמ' ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע
 בינה. ולא תעשה יאמר אגור כל אמרת אלוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו
 אחריו רמו אל תוסף על דבריו מצות לא תעשה ותקל החמור ותתיר האסור ותתמו
 פן יוכי' כך ונכזבת שלא יפרע מן העוברים על דבריו והחלק השני היא החכמה
 שאמ' ציר נאמן עמו מכל אדם ישרה וכוונה לא ריכסה באמרו כי המצוה הזאת
 לא בשמים היא ולא מעבר לים היא כי קרוב אליך הרבר בהיות חכמת התורה לא
 נפלות היא ממך נקראת פליאות חכמה אם וקשה אדם לומר כי איוב ואגור יבארו
 לי לא תשיג ומשה רבנו כמו כן הדיך יאמר קרב אליה וידעה נאמר כי הנסתר
 יצרת הנעשה וזכר כי נדמה לנו וברעתנו שברא הכל דבר רק נראה ונדמה לו
 כי נקרה הכל באויר בצורת האותיות בכתב ותדמה תבנית לא ידמה זה לזה וקצת
 אותן האותיות תקבין מן האויר דברים תמיצתו יתחדש ממנו מים ומקצתן בתמצו
 יעלה המים וישאר כשמים או יהיה ממנו עפר ומקצתם יחממוהו האויר ירקקוהו
 ויחדרוהו ויהיה ממנו האש והכל ממעשה הכורא ובכחו ובנבורתו ובחכמתו לא בדמות
 מעשנו נעשה דבר מדמיונו ולכן אמ' פלאות חכמה נתבררה שתים ושלשים נתיבות
 והוצא העשויה והנייה בתיבת הקיק ועל עניינו ברא את עולמו כי המספר והמאמר
 כמיתין מפעלות לא מהוברים הם שניהם ולא מדבקים והם על נכון ומתוקן וציווי
 לכך אמר שבהם נעשה בתיבות חקק כלומי' אין לתיבה כי אם מחקה לבר ודע כי
 הפועל שבע מינין הם חמשה מהם משוטפין הכל והחיק והמכתב והמקום והזמן
 ושנים לא מתחברין הם המספר והמאמר על זה המדרש עשר ספירות וכי' אותיות
 יש להם חיקוק ותיקון אינם מתחברות אלה עם אלה לכן אמ' חקק וגם נאמר מה
 ענין ספירות זה העשרה בתחלת הספר והלא היה יקצר שחברו על שם אחד מהם
 ולמה הרבה מספר השמות נאמר לך ענין כי שמו ושים כל השמות מן העשרה
 כל שם ושם יאמר בעת ברא החדשות וזכר כל אחד במקומו ועתו כמו שהבינך
 ונקרא במעשה בראשית אלהים שם משמותיו ולא נקרא ה' עד אשר כילה מלאכת
 השמים והארץ וכל אשר בם כי ה' הוא שם גדול ארון האדונים וכן אמרו חכמים
 הזכיר שם מלא על עולם מלא ונקרא אל שדי עד שאמר לאברהם שימול ואמ'
 לו פרה כי אני בעורך ונקרא אהיה אשר אהיה עד שרצה להוציא עמו באותות
 ונסים עשר מכות כנגד עשר מאמרות לדעת גבורות מעשהו כל שומעו ואמ' אהיה
 אשר אהיה והלא בענין היה ויהיה מאו ומקדם כל קדם ונקרא אלהים חיים
 עת שהשמייע קולו לישראל ולא מתו כי אם היו והאיר עיניהם שני תורת ה'
 תמימה מאירת עינים ומאמר כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים ונקרא
 ה' צבאות בעלות לחוג לבית המקדש שני ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה
 להשתחות ולזבוח לה' צבאות ונקרא רם ונשא בפרק עוויחו מלך יהודה שני בשנת

מות המלך עזויהו וישוב על כסא רם ונשא נצמער לפי שנבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ונקרא אדון בפרק שנבהו עליו ישראל שני' כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלם משען ומשענה ונקרא ברב ספר אליהו ויחוקאל ה' אלהים לא אמר ה' צבאות למחלקות ישראל ושנאת חנם שני' חלק לבם עתה יאשמו כאשר שבו ביהר והיה לכם לאחד בבנין הבית השני היה נקרא השם ה' צבאות כל השמות על ידי חגי זכריה ומלאכי הכל ה' צבאות ואין שם אלא אחד ה' אלהים שנא' שלח אמר ה' אלהים והוא ענין יחיד ורב היחיד הוא מנהג שילוח הוא זה הדבר לישראל מישראל ולא מן הגוים כי הגוים ידועים בשילוח כריתות והרב הוא ואם ישראל שולחו וגורשו מארצם אלהיהם לא יעובם ולא ינחם כלה שנא' אי זה ספר כריתות אמכם וישיבם אליו ונקרא מהשנא ערניא וזמניא כי נשתנה זמן מלכי ישראל בשעבוד ונקרא מהעדא מלכין ומתקם מלכין לפי שהגד צדקיה ממלכותו ומלך נבוכדנאצר ונקרא יהב הכמתא לחכימין שנתן לדניאל חכמה על כל חכמי כשדים ונקרא גלה עמיקתא ומסתרתא לפי שגלה לו פתרון הלום נבוכדנאצר יאמר ויברך עזרא את ה' אלהים הגדול לענין שאמי גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון וכן שמנת המלאכים ישתנו בענין החדשות אשר יצוה כבוא המלאך לאברהם לבשרו נקראו אנשים ולפורענות סרום ועמורה נקראו מלאכים ולישעיהו בנחלת ויפרש ממני לרבריו נקראו שרפים שני' ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה ויגע על פי וכראות יחוקאל והנה שם דמות חיות בלא מאמר ודיבור והמקף והסובב לכל פאה נקרא אופנים ושריהם נקרא כרוב כי כל גדול ומלך נקרא כרוב כמו שאמר למלך צור כרוב את ממשח הסוכך ושאר הדבר וכן נקראו כוכבים בשמות וישתנו אשר מהם הוא אמיץ אוד נקרא מאור שני' כל מאורי אוד בשמים נקי' על שם השמש ומה הלא בינינו כי אוד נקרא נגה על שם הירח שני' ולנגה הירח לא יאיר לך וכן שם כותב משבעה הכוכבים הלחלם שני' נגה ומהו הם בטבע נקרא כסילים שני' כי כוכבי השמים וכסיליהם על שם הבטחון שני' כי ה' יהיה בכסלך ומהוקר בטבעו יקרא מזרות שני' התוציא מזרות בעתו ודומה לזה וכן שמות ישראל משתנים ישראל יעקב ישורון וכל השמות המשובחות ומשובה ובוגדה ואהלה וכל הנמארות הכל לפי הענין שמות המלאכים הכוכבים והאומה נדרש על מכונת דבריהם ושמות הבורא ותלמין נאה ומשובח כפי מעשיה הנוראים ישתבה ויתרומם שמו בזה הענין שקדמנו בתחלת ספר זה ברמות מבואר היך היו הדברים הנבראים והנמצאות עד היותם ואחום בורא צור כל העולמים וביללה בהרהור מחשבת בני אדם מצאם עשר מזרעות לא פחות ולא יותר כי יש עיקר וכמה ואיכא והיבור מקום וזמן ומלך ונצב ופועל ונפעל בעת שידרשוה החכמים המבינים כולה עשר ספירות לא ישאר ענין שכל ובינה בעולם כי אם תחתן כי אם ענין הבורא שהוא מהכל ולא יראה מקצתו כל אישון ולא לספר כל לשון עשה בתחלת קצת זה שמות תדמה אלא עשר מאמרות לקרבי' בשמות שם אלהים כי פירוש י"ו מן היות והיו יהיה ויהיה וכן יה היה טרם כל והוא חידש פנינים ויקרות שאין להם ערך ולא משתחו ומדרש ה' לעושה ונעשה עושה הוא ה' שנא' אנכי ה' עושה כל והעשוי הרבה ולכן יקראו אדני למלאך ואלהים חיים ליוצרה מפעל אשר שאר המעשים מן המפעל וענין אל שדי יוצר הרוח והרי כי מרש שדי מן ד"י וד"ס וענין אלהי ישראל וחישו ועונין רם למקומו בשמי מרום הוא יצרו וענין

נשא שם ענין הנצב למעלה ובשם שוכן עד הזמן הוא קודם הזמן ולעד ולעדו
 עד ובשם קדיש שמו המלך מלך המלכים וכל השמות הנאו' לו המשובחים הקרבים
 לפי דעתנו הנה נתברר כל אלה עשרה שמות כנגד עשר מאמרות עד שלא נשאר
 הדבר כי אם פשוטו בזה הכתב כי הוא בראו ויצרו לאחר חקירה ובהינה והפשיה
 התבוננת ונמצאת עשר דיברות אשר השמיע אבותינו השי' לפני הר סיני כנגד אלו
 י' מאמרות עד אשר לא ישאר מצוה כלל כי אם תכנס תחת עשר דברות, והמדרש
 במ"ה יבאר לך הכל באור ובצהרים וכל דבור יכנס בו מצות ממצות עשה ולא
 תעשה בתחלה דיבור אנכי כלומי עושה כל שני אני הי' עושה כל נתחיל עתה
 מקצת כנגד עשר שמות ולאחר כן נבאר כל דיבור כנגד תרי"ג מצות בעזרת הבורא
 מנלה עמוקות ודיבור לא יהיה לך רמו לכל יקר כי הברם ביהוד באמרו אשר
 בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ ודיבור לא תשא רמו כל נעלם
 ונסתר כי רוב השבועות על זה הענין. ודיבור זכור את יום השבת הוא חלק מן הזמן ידוע
 באר ודיבור כבוד את אביך הוא הכפול בעינו ודיבור לא תרצה רמו לנעשה הוא
 שאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם ודיבור לא תנאף רמו למצבה לרביעה כי
 אותו דבר הוא מוצב ודיבור לא תגנוב הוא מן המשלת והקמין על האמת ודיבור
 לא תענה רמו בו המפעל כי רוב העדות לא יהיה אלא על הכה ודיבור לא תחמוד
 רמו בו המקום ושאר המתחבר' אליו לכן הקדים בית רעך כבר נתבאר כי בעשרת
 הדברות הקיפה וסיבבה בכל דבר שבעולם כאשר הוא כן והיתה שש מאות ושלוש
 עשרה מצות הם רמזיה מן העולם מעשרה מאמרות חייב להיות שש מאות ושלוש
 עשרה תתחבר תכנס תחת עשר דברות לא נעדרה אחת מן המצות חוץ ממנה
 ובכאם לכל דיבור וחבוריו וכל הדומה לכל הדיבור מצאנו המתחברות והנצלות
 מהן לדיבור אנכי שמונים ולא יהיה לך סי' לא תשא מ"ה ואל זכור ע"ה כבר ע"ז
 לא תרצה י' לא תנאף כ"ה לא תגנוב כ"ש לא תענה נ"ב לא תחמוד נ"ד מספר
 הכל תרי"ג ובכחני מספר אותיות עשר הדברות הם תר"ב אותיות תן מהם תרי"ג
 אותיות כנגד תרי"ג מצות ישראל מן האותיות שבעה הם אשר לרעך ו' אותיות
 וראה והכן שורו וחמורו וכל דבר זכר שם כל דבר המחובר. ית"ש החכם אשר
 חבר כל דבר קצור ומעט רוב המצות עד שלא נעדר דבר וכן אמרו לחכימא
 ברמזיה ושאמי' ברא את עולמו בני' ספרים כמו בו כי כל להם ג' ספרים ומצינו
 החכם יסדו הדברים על ארבעה באמרום כי ימצאו הדברים בארבעה ענינים כמוהם
 ארבעה בטבע וד' תקופות כמו שנראה זו במאמר כמו שני' אנושי או במכתב כאשר
 יכתב אל"ף נו"ן שיי"ן והם ד' תוך יעשה מיחבר כתב זה ג' יסודות נא' כי הגיס
 מצינת הדבר בעצמו כי בינה שלשה היסודות ולא נצטרך לו' והשיב דבריו לאשר
 יצטרך לו ויכתב בו ויספר בו ויגמר בו מצאם ולכן אמר שלישה ספרים והם המכתב
 והמספר והמאמר תחברם עם העקב בעצמו יהיו ד' אלה הדברים שנים מהם מחברים
 והוא הדבר בעצמו וכל המחשבה וכל מה שימצא באחת מהנה נמצא כל בני אדם
 ומהם השנים מתפרדין המכתב והמאמר כשנראה עתה בשפה והמאמר לא שפה אחת ולא
 מכתב אחד זולתי ואם הם מתפרדין בענין לאלה ארבע רמו הכתוב כי החכמה היא היסוד
 שנא' אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה רמו במאמר ראה הדבר בעצמו ורמו ויספרה
 המאמר הנכונה ורמו הכינה המכתב הנכון ורמו חקרה המחשבה והמוימה שתכין כל התחלה
 ורמו בה במקום אחת ועשנה שנתברא הכל שנא' למען יראו וידעו וישימו וישיבילו יחרו.

הגהות והערות, מראה מקומות ושנויי נוסחאות,

מאת שזח"ה*.)

	עמוד	שורה
4	1	וההויה. עי' מ"ש החכם צונין בספרו על המנהגים (ריטוס) עמוד 183. ויש להוסיף עוד את ס' מעמי המקרא המיוחס לר"י בן בלעם. עי' מכתב חדשי להחכם גרעין שנה 1885 עמוד 328 ועי' 472. אמנם להלן בתשובת רב האי" (עמוד 28) נמצא: הוה, ועי' גם מ"ש להלן לעמוד 55 שורה 2.
21	—	משכה. לפנינו (משלי ט' ב') מסכה, ונראה שכתב שי"ן שמאלית במקום סמ"ך. עי' גם להלן עי' 6 שורה 26: "ישג" במקום "יסג".
1	2	ברחמיו. נ"ל: ברחמי.
27	—	עצה ותבונה. לפנינו (ישעיה י"א, ב'): עצה וגבורה.
23	3	עניינין. בנוף הכ"י: העניונון. ונ"ל: העניינין.
36	—	אלהים. שם: אלהינו.
40	—	שם שם: שכן.
3	4	באגדא. עי' במכילתא. אך שם שנויים רבים.
5	—	את אמר. בנוף הכ"י: אתאמר.
13	—	באגדתא: עי' בראשית רבה פכ"ו: גדול כהן של נביאים וכו'.
15	—	על דכתיב דברי רבותיו או. בנוף הכ"י: על דברי רבותיו או.
17	—	המוציא. בנוף הכ"י. המוצא.
18	—	לפני אידיהן (עי' דף י"ט ע"ב).
21	—	שלא הגיע להוראה ומורה. צ"ל: שהגיע להוראה ואינו מורה.
32	—	בבבא מציעא דנויקין (דף ל"ג). והנה הרב המחבר ד"ל קרא את השלש בבות בשם נויקין בפרט. והוא ע"פ מ"ש בב"ק דף ק"ב: כוליה נויקין חדא מסכתא. ועי' רש"י ברכות דף ד': כולי תנוי בנויקין הוה פ"י בתלתא בבא. ועי' מ"ע המסדרונה מ"ש ידידנו החכם ר"א ברלינגר והחכם המו"ל. ועי' גם מ"ש בחדושי הרשב"א לבי"ק דף ל': ליקיים מילי דנויקין.
1	5	באגדתא. היא במכילתא.
9	—	והמצוה. בנוף הכ"י: והמצות.

* אלה ההגהות ומראה מקומות רשמתי על הגליון של העלים בעת נשלחו לי מבית הדפוס להגיתם שנית. כי לפני הדפסתם לא היה העתק הכ"י (אשר העתיק לי הרי יוסף שבתי באויב ד"ל) בירי. והיה שאול בזה אחר זה ביד איזה מידידי הנכבדים — ובהשתדלות ידידנו החכם ר"ד קויפמאן ובעצתו נשלחו העלים אשר כבר נדפסו (ע"ד עמוד 208), ומשם ואילך העתק הכ"י, להרב ר' אהוד לולי בפרוכת, והוא בטובו (בסייעת מרחמנהו הרב ר' אלישע חיים זאמאטו) השוה אותם עם גוף הכ"י בדיוק רב ובשקידה גדולה ורישם השנויים על הגליון. ובכל מקום שכתבתי "בנוף הכ"י" מידו נתנו לי. ועל זה תורתני נתונה להם בקהל רב — ובכל מקום שהזכרתי את המעתיק, כוננתי לרי יוסף שבתי באויב הכ"ל.

	עמוד	שורה
באגדתא. היא במדרש תהלים, ועי' גם בילקוט שמעוני.	9	5
דרש ר' יהודה בר אלעאי (ב"מ דף ל"ג ע"ב).	14	—
דברי צ"ל: דבר, וכ"ה בגוף הכ"י.	15	—
בפרק צריך להוסיף: גיד הנשה (חולין דף צ"ב).	20	—
באגדתא. הוא בויקרא רבה פ' אמור, ועי' מנחות דף כ"ז. ועי' בפסיקתא שהו"ל ידירי החכם ר"ש באבער דף קפ"ה הערה ק"ז.	—	—
ואמור רבנן נמי (תמורה דף י"ד).	32	—
שתהא תורה שבעל פה כתובה וכו'. עי' בפסיקתא רבתי פ' ויהי ביום כלות משה ובתנחומא פ' וירא ופ' כי תשא.	39	—
מדברין צ"ל מדברי. וכ"ה בגוף הכ"י.	11	6
בר בא. בגוף הכ"י: ברבא.	17	—
אלא בעשה. שם: בעשה.	20	—
במסכת ברכות (דף י' ע"ב).	21	—
תטפון. בגוף הכ"י: תטיפון. וכ"ה במיכה ב' ו'.	25	—
ישגה. שם: ישג, ומה שנדפס פה (צ"ל לא יסג) הוא נתוסף בדפוס.	26	—
ועי' מ"ש למעלה לעמוד 1 שורה 21. ובהלכות פסוקות הנדפס קעת ע"י הח' שלאסבערנ מצאתי בעמוד 102: תופש נט, במקום: טופס נט.	—	—
באגדתא. הוא במדרש שיר השירים.	40	—
במגלה (דף ו' ע"ב).	13	7
דאמר. בגוף הכ"י: דאמור.	17	—
בבבא מציעא (דף פ"ה)	—	—
מתנת. בגוף הכ"י: מתנות.	32	—
מעצמו. שם: בעצמו.	36	—
במנין. שם: כמנין.	—	—
תמה. שם: היא תמה.	2	8
בבבא קמא פרק דנויקין: בגוף הכ"י: בבבא קמא דנויקין. ועי' מ"ש למעלה לע' 4.	4	—
בירושלמי. בגוף הכ"י: בסנהדרין בירושלמי.	13	—
ביניהן וכך. שם: ביניהן וכך שיתף שמו ביניהן וכך.	16	—
מוסיף. שם: הוסיף.	21	—
מסכת קידושין (דף פ"ב).	33	—
כרכות (דף ה' ע"ב).	2	9
מועד קטן (דף כ"ח).	3	—
נדה (דף ע' ע"ב).	5	—
והניח. צ"ל: ולהניח וכ"ה בגוף הכ"י.	14	—
קידושין (דף פ"ב ע"ב).	16	—
אומנית. בגוף הכ"י: אומנות.	18	—
בעירובין (דף כ"א ע"ב).	21	—

25	9	יגוקי דידך. בגוף הכ"י: יגוקי. והמעתיק הוסיף „דידך” כפי שנמצא לפנינו בתלמוד.
26	—	בעירובין (דף נ"ד).
28	—	ואמר. בגוף הכ"י: ואמו. וצ"ל: ואמרו.
32	—	ואמר. שם: ואמו. וצ"ל: ואמור.
9	10	מסכת עבודה זרה (דף י"ז ע"ב).
12	—	במסכת נדרים (דף ס"ב).
14	—	ואמר. בגוף הכ"י: ואמו. וצ"ל: ואמור.
17	—	במסכת סוכה (דף מ"ט ע"ב):
—	—	ר' אלעא. לפנינו בתלמוד ר' אלעזר. וכצ"ל פה.
—	—	לשלא. צ"ל: שלא. וכ"ה בגוף הכ"י.
28—29	—	(ירושלמי הגיגה פ"ב). ליתא בגוף הכ"י. ונוסף פה בדפוס.
30	—	וכשבא. בגוף הכ"י: וביום שבא.
—	—	אותי. צ"ל: אותו.
5	11	בפסחים (דף נ' ע"ב).
6	—	וכתיב. בגוף הכ"י: ועל. והמעתיק הגיה כמ"ש לפנינו בתלמוד.
9	—	בפרק חלק (סנהדרין דף ק"ה ע"ב).
11	—	בעירובין (דף נ"ד ע"ב) ועי' בדרקוקי סופרים הרבה שינויים כמו פה.
15	—	מאת זימני אחריותא. בגוף הכ"י: מאה זימני אחריותא.
19	—	ביבמות (דף מ"ט ע"ב).
27	—	ישעיה. ליתא בגוף הכ"י. והוסיפו המעתיק כפי שהיא לפנינו בתלמוד.
30	—	ואראה. בגוף הכ"י: ואקרא. והמעתיק הגיה לנכון כמ"ש לפנינו (ישע"י ו' א').
39	—	אי מחזקית. כן הגיה לנכון המעתיק. ובגוף הכ"י: אימ' מחזקית.
40	—	הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים. בגוף הכ"י: לרוב עד מלאת את ירושלים. והמעתיק הגיה כמ"ש לפנינו במלכים ב', כ"א ט"ו (אמנם שם: ירושלים). ונראה כי הרב המחבר כתב כן ע"פ זכרונו, כמו שהראה רש"י ז"ל, באוצר נחמד ה"ב עמוד 34, על הרבה מקדמונינו ז"ל אשר זכרונם הטעה אותם. ועי' גם מ"ש למעלה לעמוד 2 ש' 27.
—	—	ועי' גם בס"ס מאיר עיני חכמים להרב ר' יעקב שור.
10	12	ואמר. צ"ל: ואמרו. וכ"ה בגוף הכ"י.
18	—	והענין. בגוף הכ"י: ובענין.
—	—	בהגדה דויקרא. הוא בראש ויקרא רבה.
24	—	שווין. בגוף הכ"י: שווין.
38	—	שנו רבותינו (הגיגה דף י' ע"ב).
3	13	מגילה (דף י"ח).
14	—	בחגיגה (דף י"ד ע"ב).
1	14	אינן. בגוף הכ"י אסד (?).
16	—	כתב. שם: כתיב.
17	—	דמות. שם: דמות כלל.

עמוד שורה

19	14	כך הוא. בגוף הכ"י: כך הרי הוא.
21	—	במכילתא. פה הרבה יותר ובשינויים רבים.
38	—	גוהר. בגוף הכ"י: גוהר.
39	—	עריץ. שם: עריץ.
8	15	שאדמה. אולי צ"ל: שמדמה.
14	—	כי היה. בגוף הכ"י: כי כדון זה היה.
17	—	שלנו. שם: יש לנו.
29	—	אלהינו. שם: בוראנו.
30	—	בקיאים. נ"ל שצ"ל: נקיים
2	16	שראו. בגוף הכ"י: שהוא ראוי.
4	—	שמים. שם: שמי.
10	—	חשך חשך. שם: חשך.
—	—	ובכית. שם: ובכתי.
18	—	ד. שם: די.
19	—	שמשוניה. שם: ישמשוניה. וכן הוא נכון כמ"ש בדניאל ז' י'.
21	—	יצילנו. שם: יצילם.
23	—	בתורה. שם: ברורה.
26	—	ברוא. והוא תיקון המעתיק במקום שנמצא בגוף הכ"י: ברוד.
30	—	שומר ישראל. בגוף הכ"י: שומר ישראל וגו'.
35	—	כל דבר. שם: לכל דבר.
19	17	פסחים (דף נ"ד).
21	—	מגלה (דף י"ט ע"ב).
26	—	על כל. בגוף הכ"י: בכל.
39	—	רהוקה. שם: רהוקה והבין.
14	18	בפסחים (דף ח').
38	—	שמה אור. צ"ל: שמה שני אור. וכ"ה בגוף הכ"י.
39	—	האור. צ"ל: אור. וכ"ה בגוף הכ"י.
2	19	שאמר. בגוף הכ"י: שאמרו.
25	—	וכשיאיר. שם: וכשישאיר.
11	20	איבעי. שם: איבעי למימר.
15	—	באותו. שם: אותו.
16	—	היה. שם: עד היה.
18	—	לבות. שם: דעות.
19	—	ומצינו בספר אחר מספרי רבינו סעדיה ז"ל. מכאן עד עמוד 22 שורה 2: כבוד יוצרנו. נדפס ע"י רש"ל ז"ל בהליכות קדם עמוד 69 והלאה.
29	—	אמר. בגוף הכ"י: אמ'. ומה בהליכות קדם: אמרה.
33	—	השמל. שם: החשמל. והיא נכון כמ"ש ביהוקאל. א' ד'.
5	21	ופירוש. בהליכות קדם: ופירושו.
7	—	ברואה. שם: ברוי.

		עמוד שורה
10	21	עצום, ליתא בהליכות קדם, וכנראה מחקו רשד"ל.
18	—	אם לא, בגוף הכ"י וכן בהליכות קדם: או לא.
—	—	אמר כך, שם ושם: אמרם.
19	—	חיברו, שם ושם: חיברום.
23	—	הודיענו, שם ושם: הודענו.
28	21	הכלבי, כפי שהביא רשד"ל בהליכות קדם ע' 71 ובבית האוצר דף י"ב, נמצא בגוף הכ"י: הכלבי, והיא לדעתו עיר באלך אשר בארץ פרס, וכהשערת רשד"ל שם, כי בקבלת הראב"ד במקום המיאל בלכי, צ"ל: הוי אל בלכי, כן נמצא באמת בקבלת הראב"ד כ"י, אמנם לדעת החכם מהר"ל דוקעס במחברתו פילאזאפישעס וכו' עמוד 33, יתכן ג"כ בלכי, והכוונה שהיה משבט כלב המובא באבן חליקאן, אך החכם מהר"ץ גרעין בספרו (ח"ה מהר"ת ע' 488) הסכים לדעת רשד"ל, והוסיף רק כי כינו אותו בתואר כלבי לגנאי.
31	—	תשכין, בגוף הכ"י וכן בהליכות קדם: השכין.
32	—	מה, שם ושם: מה עשה.
36	—	הבאה, שם ושם: הנראה.
38	—	אם כן דבר, שם ושם: אם דבר.
2	22	כבוד יוצרנו, ע"כ נדפס בהליכות קדם.
8	—	וכך כתב רבנו חננאל גאון ד"ל, מובא גם בתשובות הגאונים דפוס ליק סי' קמ"ז.
12	—	שהיתה, בגוף הכ"י: שהיתה ביד כי, וצ"ל: שהיתה בידם, וכ"ה בתה"ג שם.
16	—	בקידושין (דף מ"ט).
17	—	על האי, בגוף הכ"י: על האי קרא.
18	—	וחוותו, צ"ל: וחוו ית, וכ"ה בגוף הכ"י.
30	—	רבתינו, בגוף הכ"י: רבותינו ד"ל.
31	—	במגלה (דף כ"ד).
—	—	הקורא את המגלה עומד, כן הגיה המעתיק לנכון, אמנם בגוף הכ"י נמצא: הקורא את המגלה למפרע עומד, ונראה כי כתב מתחלה בטעות: למפרע, ואח"כ תיקן: עומד, ושכח למחוק: למפרע.
1	23	בחגיגה (דף י"ג).
4	—	דברי תורה, בגוף הכ"י: סתרי תורה.
7	—	קשיבי (קש), בגוף הכ"י קשי כי קש, ואצלנו בתלמוד: קשאי כי קש.
9	—	רב יוסי, אצלנו בתלמוד: רב יוסף.
—	—	בריתא, בגוף הכ"י: בדיתא.
10	—	אגמרינון, שם: אגמרינון.
—	—	ליה, שם: להו.
13	—	ואבהו, אצלנו בתלמוד, ורי אבהו וכצ"ל.
14	—	יחיו, צ"ל: יהיו, וכ"ה בגוף הכ"י.
19	—	דרש, בגוף הכ"י: דריש.

	עמור שורה
סניגור. בנות הכ"י: לסניגור.	1 24
דהי מעוט. צ"ל: דאמעיס.	10 —
דכתבי. בנות הכ"י: דכתבי.	16 —
להנצל. שם: להגיע.	20 —
לצדיקים. שם: לכל הצדיקים.	27 —
ואלו עוברין בפסח (פסחים דף נ').	28 —
קפוי. בנות הכ"י: קפו.	29 —
אי נגיד. צ"ל: אינגיד. וכ"ה בנות הכ"י.	32 —
פירושי. בנות הכ"י: פי.	8 25
פירוש. שם: פירושי. וכ"ה בהעתק כ"י שלי.	13 —
והיה. ליתא בנות הכ"י.	30 —
ופי רבנו שרירא גאון ד"ל.	40 —
ולענין וכו' אמר אדונינו מאור עינינו משום רב יוסף בן אב גאון. נ"ל כי הוא ר' יוסף בר אבא (עי' צונץ ריטום 184) המובא באגרת ר' שרירא גאון (הוצאת ב"ג ד"ל ע' 40). ועיי"ש ע' 41: „ואבי אבי גאון (כצ"ל כמ"ש בכ"י) היה סופרו". ולכן אמר פה משמו. והוא המובא פה בשם אדונינו מאור עינינו. והוא זקינו של רשי"ג. עי' גם בתשובות הגאונים אשר הדפיסה כעת חברתינו (עי' ירדנו החכם רא"א הרכבי) ע' 11: אדונינו מר יהודה גאון אבי אבינו. וע' 48 משמא דגאון זקננו. וע' 98 וגאון זקננו. וע' 195: מאור עינינו מרנא יהודה גאון. וע' תשובות גאונים קדמונים דף כ"ב סי' ע"ב: שאלו את אדוני (צ"ל: אדוני) יהודה אבי אבינו. וכן מצאתי ג"כ בס' האשכול כ"י אשר היה ביד ירדי הרב מוהר"ג ראבינאוויטץ בה' מוזה: ופי' רב שרירא אכסדרא וכו' פי' מאור עינינו גאון אבי אבינו וכו'.	1 26
כרהאמי בשבת. צ"ל: כדקאמי בשבת (דף נ"ה).	3 26
ייצאה: צ"ל: יוצאה. כמ"ש בנות הכ"י.	4 —
ומוזות. בנות הכ"י: וגומוזות.	11 —
שהיא. שם: כי הוא.	13 —
מאליה. שם: מאליהו.	14 —
בסדר יומא (דף כ"א ע"ב).	28 —
יש אש דוחה. בנות הכ"י: יש דוחה.	29 —
המלאכים. שם: הצדיקים.	33 —
והיו. שם: והם.	34 —
ושבעתים ושבעתים. שם: ושבעתים.	38 —
במלאכים. בנות הכ"י מוסיף: או בעדים (?).	12 27
בשחיטת חולין (דף צ' ע"ב).	14 —
14—15 במסכת תמיד (דף כ"ט).	—
נכנסו. בנות הכ"י: דתנן נכנסו.	17 —
בקולם. צ"ל: לקולם.	21 —

	עמוד שורה
22 27	דאמר. בנות הב"י דאמרן.
37 —	שהעידו. שם: אלא בדברים שהעידו.
2 28	בן. צ"ל: בין.
3 —	חיה. צ"ל: היה. כמ"ש בכ"י.
11 —	פי' גוזמא וכו'. מובא גם בערוך ערך גזומה בשם רש"י ורה"ג.
12 —	תואה. בנות הב"י: ואל תואה.
13 —	אתה את ראשך. בנות הב"י: אתה תגביה את ראשך. וצ"ל: אי אתה מגביה את ראשך כמ"ש בערוך.
17 —	שהיה ראוי. שם: שהיה ראוי ל . . ון. וצ"ל: שהיה ראוי לתימהון כמ"ש בערוך.
19 —	ענין. צ"ל: מנין כמ"ש בערוך.
21 —	שישתה אחד. בנות הב"י: שישתה אחד כנגדן.
25 —	נמשל. צ"ל: כמשל. כמ"ש בערוך.
27 —	דרמי. צ"ל: דרמי.
29 —	יגלה. בנות הב"י: נגלה.
30 —	במקראים. צ"ל: במקרא יש. כמ"ש בערוך.
32 —	וכיון. אח"כ נמחק איזה מלה בנות הב"י.
— —	בהן. בנות הב"י: בהן אש.
40 —	בבבא בתרא דנויקין (דף ע"ה).
29 38	ורדשו בו נמי. במדרש תהלים.
30 4	זה. בנות הב"י: זה יונה כל הדרש.
— 7	שהרי. שם: שגם.
— —	היו. שם: עברו.
— 8	בסוטה (דף י').
— 28—29	בכל אחד ממנו. ליתא בנות הב"י.
— 31	בכל דרי. בנות הב"י: בדרי.
31 4	בעולם הזה. בנות הב"י מוסף: וליותר.
— 19	אלהינו. בנות הב"י: בוראנו.
— 24	בשלהבת. נ"ל: בשלהבת.
— 30	בריתו. בנות הב"י: ברייתו.
32 1	הנבראים. שם: הנראים.
— 6	רקיע. שם: רקיע ונוי.
— 18—19	של אותו האור. שם: שלו כלו מאיר. ונראה כי המעתיק תיקן הלשון.
— 25	רבנו חננאל גאון ז"ל בפירושו ברכות. נדפס בתשובות הגאונים דפוס ליק סי' קט"ו.
— —	כמה. צ"ל: במה.
— 34	כוונתו. צ"ל: כוונתו. וכ"ה בתשובות הגאונים שם.
— 35	לראות. בנות הב"י: לראותו וכ"ה בתה"ג שם.
— 39	ופרקי. צ"ל: ופרקינן. כמ"ש בתה"ג שם.

	עמוד שורה
5 33	המנים דברים. צ"ל: המינים מחפאים דברים, כמ"ש בתה"ג שם, ועי' מ"ש הג"מ שי"ר ז"ל בתולדות הר"ה הערה 15. ועי' גם העירות לתשובות הג"ל ע' 32 ובישרון, לידירי מהר"י קאבאק ש"ה מ"ג.
12 —	וחעניין. בגוף הכ"י: וכעניין. וכ"ה בתשובות הגאונים.
— —	עד. צ"ל: ער.
15 —	ואל. בגוף הכ"י: ועל. וכ"ה בתה"ג.
27 —	דמסכת ראש השנה (דף י"ז ע"ב).
29 —	שכבוד מלפני הב"ה נתעמף, לפנינו בתלמוד: שנתעמף הקב"ה. ונראה כי הרב המחבר כתב כן דרך פירוש כמו שהביא אה"כ מפ"י רבינו חננאל.
36 —	ואע"פ. נ"ל: ואעפ"כ.
40 —	סידר. בגוף הכ"י: סידור.
8 34	לא. שם: הוא.
15 —	כאן. אחרי מלה זאת הוא מקום פנוי בכ"י.
21 —	ובמראה, בגוף הכ"י: במראה, וצ"ל: ומראה (במדבר י"ב ח').
22 —	למראה, שם: מראה.
37 —	בכת, שם: מכח.
5 35	שם צורת בן אדם או. כ"ה תיקון המעתיק, ובגוף הכ"י: ולא צורת בן אדם.
8 —	בו ראייה, ובגוף הכ"י: בו מחשבת ראייה ולא ראייה.
14 —	לן. נ"ל: לך.
18 —	חזיונות וחלומות, בגוף הכ"י מוסף: וכל אלו הדברים היו משתמשים בהן כל הנביאים על ידי שני דברים אלו חזיונות וחלומות.
36 —	ביחזקאל, יש למחוק לדעת הר"א לולי.
38 —	את האותות, ואה"כ נמצא מלה מחוקה, אולי: והלאה.
1 36	והמים, בגוף הכ"י: וכמעט מים.
6 —	להעיר, שם: להעיד.
20 —	בזכריו, הוא תיקון המעתיק, ובגוף הכ"י: בישעיהו, ועי' מ"ש למעלה לע' 11 שורה 40.
37 —	והאדם, בגוף הכ"י: האדם.
1 37	בור עפר, שם: עפר, וכ"ה נכון (תהלים כ"ב ל').
15 —	והוא, שם: זה.
23 —	וידוע, שם: ונודע.
31 —	אותו, שם: איש.
— —	אתה הוא, כן תיקן המעתיק, כמ"ש בדניאל ז' י"ג, ובגוף הכ"י: אתהוה.
1 38	ומש"ע (?).
12 —	רבון, הוא תיקון המעתיק, כמ"ש בדניאל ז' י'. ובגוף הכ"י: רברבן, ואולי צ"ל: רבבן כפי הקרי שם, או אולי נשתרבב ממ"ש למעלה ז' ח': רברבן.
20 —	(כל) הגוים, בגוף הכ"י: כל הגוים, והמעתיק הסגיר מלת "כל" יען לא נמצא במקרא (יואל ג' י"ב).

	עמוד שורה
העולם, אח"כ נמצא מלה מחוקה בגוף הכ"י.	21 38
שהעירו. בגוף הכ"י: שהעירו.	22 —
לפניו. בגוף הכ"י מוסף: ונאמר, והמעתיק השמיט מלה זאת להיותה מיותרת.	23 —
הריבית, שם, הרי בית.	35 —
בטעותם. שם: בטעותם.	39 —
ברעותם. שם: ברעותם.	40 —
צורת, שם: צורת.	8 39
עתיד, אח"כ מלה מחוקה בגוף הכ"י, אולי: בעת.	13 —
כמו זקן. בגוף הכ"י: יתר מזקן.	14 —
כמו בחור, שם: יתר מבחור.	15 —
יראה, שם: יהיה, וכ"ה נכון (יחזקאל א' כ"ח).	20 —
בנוי, שם: בנוי.	35 —
ושו' 8: החיצונה, היינו ברייתא אשר בשו' 10 ובשו' 13 והוא מדרש תהלים.	1 40
מבני, בגוף הכ"י: מבני, אמנם אצלנו: מבני (שמואל ט' ב').	4 —
דמגילה (דף ט"ו).	18 —
יפהפות, בגוף הכ"י: יפהפיות, וכ"ה לפנינו שם.	19 —
בבבא מציעא דנויקין (דף פ"ד).	33 —
בניטין בפרק, צריך להוסיף: הנוקין (דף נ"ח).	34 —
בלילא, בגוף הכ"י: כלילא.	36 —
עקב, שם: עקבו.	9 41
בבבא בתרא דנויקין (דף נ"ח).	19 —
הא, בגוף הכ"י: והא.	24 —
מערתא, ליתא בכ"י.	— —
זו, בגוף הכ"י: כך.	25 —
את אליעזר, שם: לאליעזר.	40 —
אם יכנס, שם: אם יכנס או לא.	3 42
משיבו, שם: משיבו.	7 —
כאלו, שם: כלו.	9 —
ליכנס, שם: ליכנס.	17 —
דיוקני, כן תיקן המעתיק לנכון במקום שנמצא בגוף הכ"י: דיוקני.	21 —
ומשים במדת, בגוף הכ"י: ומשיבו כמדת.	25 —
ודמיא ליה, שם: ודמיא.	31 —
בנאה, צ"ל: ר' בנאה.	33 —
בארס, בגוף הכ"י: לארס.	24 43
לא קאחשיב, דלא קא חשיב.	29 —
לפי, שם: לפי צרך, או לפי דרך, והמעתיק השמיט מלה זאת לנכון.	37 —
וכדגרסינן בענין מעשה דמיכל (ירושלמי סוכה פ"ה, ועי' גם במדבר רבה פ"ד).	1 44
למכסה, בגוף הכ"י: למחכה, וכ"ה נכון כמי"ש בישיעה (ס"ד ג').	6 —
בפרק חלק סנהדרין (דף צ"ט).	7 —

	עמוד	שורה
בתחלת האי פירקא (שם דף צ"א ע"ב).	13	44
ית. בגוף הכ"י: יתי. אמנם בתרגום שלפנינו: ית.	19	—
אחד. נ"ל: אחר.	33	—
שיראו להן. בגוף הכ"י: שיראו.	37	—
קמנים. שם: קמנים וגדולים.	7	45
כברא. צ"ל: נברא. וכ"ה בגוף הכ"י.	8	—
באגדתא (ויקרא רבה פרק ב').	12	—
עכשיו. בגוף הכ"י: ועכשיו.	17	—
והוה. שם: וכן הוה.	28	—
חור כמו. שם: חור.	32	—
בפרק אין דורשין (חגיגה דף י"ב).	—	—
שחטא. בגוף הכ"י: שסרת. וכ"ה אצלנו שם.	33	—
פריץ כנגד ששה. שם: פריץ ששה כנגד.	35	—
וחיו. שם: ניוו. אך הנכון כתיקון המעתיק.	36	—
המוכר את הספינה (בבא בתרא דף ע"ה).	39	—
ואם כן. בגוף הכ"י: ואם כן הדר.	3	46
לראות ורואה. שם: לראות כס מוסף ורותה.	13	—
בני אדם. שם: בני אדם וגם על פי כן.	16	—
במרחק ומאור עיניהם. שם: במרחק אחד מן הנראה ומאור עיני שניהם.	20	—
בישראל. שם: בעיני ישראל.	23	—
מאת. שם: מלפני.	26	—
ירועה. שם: ידוע הוא זה.	35	—
מגלגל. שם: וגלגל.	40	—
להן. שם: להן עור.	2	47
עונות. שם: עונות וחטאים.	5	—
אחד. שם: אחר.	7	—
כמוסף על דברי צ"ל: כמוסף על דבריו.	31	—
שבידרו. צ"ל: שבידרנו.	7	48
בעירובין (דף י"ח).	22	—
במסכת שבת (דף קכ"ט ע"ב).	37	—
לבשריהו. בגוף הכ"י: לבשריהו ודמיהו. וכ"ה אצלנו שם.	40	—
במסכת יומא. בגוף הכ"י: בסדר יומא (דף ד') וכצ"ל: ע"י למעלה ע' 26.	18	49
למודת. כן תיקון המעתיק. ובגוף הכ"י: נתנה. ובתלמוד שם: ניתנת.	26	—
בנין אב. בגוף הכ"י: בנה אב.	28	—
בתעניות (דף כ"א).	30	—
פרק אחד. נ"ל: פ"א.	5	50
ולמזבח. בגוף הכ"י: ולמזבח להיכל. ואצלנו: ולמזבח שוה להיכל.	25	—
בימים הראשונים שהיה גמרא לטהרות. הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר זרעים כתב: סדר טהרות לא נמצא לו תלמוד בשום ענין לא בבלי	27	—

- 27 50 ולא ירושלמי (ע"י מ"ש בשרון לכרמל ש"ג 191). אמנם דעת הרב המהביר כי היה לראשונים גמרא לטהרות, וכעין זה שיער גם החכם ר' שלמה שיללער סינעסי במחברתו והמה בכתובים, אך לא הביא ראיות להשערתו זאת.
- 28 אילו, בנוף הכ"י: לו, או: אלא?
- 31 כמה כמה, שם: כמה.
- — מדרבנן, בנוף הכ"י נמחק, ואולי צ"ל: מתרצינן.
- 1 51 דגרסי, צ"ל: דגרסי' כמ"ש בנוף הכ"י.
- — בסוכה (דף מ"ד).
- 17 — בתוספתא, ע"י מהדרות ה"ר משה שמואל צוקערמאנדל ע' 569 ופה שנויים אמר, בנוף הכ"י: אמר לו.
- — ולא בוש, שם: או לא בוש, ולפנינו: היה שותק אמר לו בוש.
- 21 ממך, שם: ממך אמר לו אמרת ר'.
- 22 הפול, שם: הפיל.
- 25 חמורה, שם נמחק אח"כ וצ"ל כמ"ש אצלנו: חמורה מבית קדשי קדשים.
- 27 אלא צריכה, שם נמחק גם פה וצ"ל כמ"ש: אלא לשנים לידע מה היא צריכה.
- 31 מבית, שם: אבות, וצ"ל: בבית כמ"ש אצלנו.
- 33 במדבר, וכ"ה אצלנו, אמנם שם: בזמנה.
- 1 52 לפנימה לבית לטהר, בתוספתא שם 570: לפנים הבית לטהר, אך בדה"י ב' כ"ט ט"ז: לפנימה בית ה' לטהר.
- 2 ובגנות בנוף הכ"י: ונג.
- 4 משער, שם: משערי.
- 8 בקליפתה, שם: תטנה, וצ"ל: קטנה כמ"ש אצלנו שם.
- 10 מצורעין, שם: מצורעין והבית צומת, ואצלנו: מצורעין והבית צמות.
- 19 מרהוק, שם: מרהוק וכתוב נמי.
- 30 ששם, שם: ששם השכינה.
- 53 כל ישראל, שם: ישראל.
- 33 אין אלו, שם: אין כל אלו.
- 11 54 וכל בני ישראל וכ"ה נכון (דה"י ב' ד' ג'), ובנוף הכ"י: וכל ישראל.
- 18 בפרק בזבחים, צ"ל: בפרק קדשי קדשים בזבחים (דף ס"א ע"ב).
- — רבה בת שילה, צ"ל: רבה בר שילה, ולפנינו רב הונא אמר רב ובדקדוקי סופרים: רב חסדא אמר רב.
- 14 רבא בר אמי, בנוף הכ"י: רב אחד רבוי, וצ"ל: רב אחדבוי, וכ"ה בדקדוקי סופרים.
- 15 איתא, צ"ל: ואם איתא.
- 16 בהאי, צ"ל: כהאי.
- 17 לבעלה, צ"ל לבטלה.

		עמוד שורה
21	פירקא דסדר יומא. צ"ל: פירקא קמא, או פרקי שבעת ימים דסדר יומא	54
	(דף כ"א ע"ב)	
22	נמי. צ"ל: ממש.	—
2	הוא לשון. בגוף הכ"י: פ' הוא לשון.	55
—	ההיה. ע"י למעלה מ"ש לע"י 1. אך פה הוא קצת במובן אחר.	—
16	לתוך. בגוף הכ"י: לתוכן.	—
27	מה בשחק. אצלנו (תהלים פ"ט ה'): מי בשחק.	—
30	שנתח לנו. אולי: שהנחילנו.	—
1	כי אחד יסדם. בגוף הכ"י מוסיף: ולא נוסרו מעצמם לפי שכל אחד	56
	לו מעלה וגבורה ומוה אנו יודעים כי אחד יסדם.	
10	וקומתו. שם מוסיף: וצבע לכושר? ורוב ענייניו.	—
11	משיגין. שם: משיגין באומנתנו.	—
13	ולתברר. שם: ושהתברר.	—
14	בעשותו אותה וכדכתיב שם: בעשותו אותה ולא תנכר הדעת את עישה	—
	לפי שאינו מצוי עמנו כי זה המשל מקרב הדעת לכך כדכתיב.	
15	וינע. שם: ייגע. וכצ"ל.	—
16	מצוה אותנו. שם: מצוה אותנו הזקיק נפשתינו.	—
—	הבורא. שם: הבורא יתע'.	—
32	להיות. שם: להיות לו.	—
39	יתן חכמה. שם מוסיף: מפיו דעת ותבונה וכתבנו כי יש מי שפירש בו	—
	ענין תורה שבכתב והתורה שבעל פה והוא כי ה' יתן חכמה.	
6	יש בו שבעה תיבות וכו'. נראה שלקח זאת מאיזה מדרש.	57
23	שישראל. בגוף הכ"י: רמו שישראל.	—
24	שולמות. שם: שולמת.	—
35	אמתי. צ"ל: אימתי.	—
37	משלהו. צ"ל: משל הוא.	—
1	ישראל שעתידין. בגוף הכ"י: ישראל מושיעיהן ושם המקום שישראל	58
	עתידין.	
2	ובל זה. שם: וכל זה.	—
16	ונקרא נמי ישראל. נ"ל: ונקרא נמי ישר.	—
25	כסנהדרין. צ"ל: בסנהדרין (דף כ"ו).	—
37	אשר בגוף הכ"י: ואשר.	—
5	התורד. צ"ל: התורה.	59
15	והברית. בגוף הכ"י: והברות.	—
17	למה כי. שם: למה מפני כי.	—
22	ככל. שם: כנגד כל.	—
23	כי גדולה תורה. ליתא בכ"י.	—
—	כמו הפרשה. בגוף הכ"י בוז הפרשה.	—
29	כ"ה תיבות כנגד. נראה שלקח זאת מאיזה מדרש.	—

	עמוד שורה
31 59	כה תברכו. צ"ל: כה תברכו.
4 60	בעירובין (דף י"ט).
6 —	הרבה כמה שנים. וכ"ה בדקדוקי סופרים.
— —	ולא שלט בו האור. נראה שהוא תיקון המעתיק כמ"ש אצלנו. ובגוף הכ"י: אין אור של גיהנם שולטת בו. וצ"ל: אין אור שולטת בו כמ"ש בדקדוקי סופרים.
8 —	ריקתיך שאפילו. ליתא בגוף הכ"י.
— —	מלאין. בגוף הכ"י: שמלאין.
— —	על אחת כמה וכמה. ליתא בגוף הכ"י.
11 —	לא. בגוף הכ"י: ולא.
15 —	ופי'. נראה שחסרון יש פה.
17 —	במס' סוטה (דף כ"א).
22 —	האיר. צ"ל: מאיר. וכ"ה בגוף הכ"י.
24 —	היום. צ"ל: יום. וכ"ה שם.
25 —	ומה. צ"ל: והיה. וכ"ה שם.
31 —	האהבה. צ"ל: את האהבה. וכ"ה שם. וכמ"ש בשח"ש ה' ד'.
33 —	ומצולא. צ"ל ומצלא. וכ"ה שם.
— —	רבה. בגוף הכ"י: רב. וצ"ל: רבא.
36 —	אסיק. שם: עסיק. וכצ"ל.
40 —	חסדאי. צ"ל: חסדא.
— —	תלמיד חכם. בגוף הכ"י: תלמידי חכמי.
3 61	יוסי. צ"ל: יוסף.
— —	כי סיני. בגוף הכ"י בסיני.
33 —	לכך. שם: לבך וכצ"ל.
37 —	בי מודע. שם: כי המודע.
39 —	האם וכאן. שם: האם והוא מלשון בועז מודעתנו ואם כן למה משל בכאן הבינה והתבונה לאם וכאן.
40 —	קורבנות. בגוף הכ"י: קורביות.
1 62	ושאר קרובי האחות התיכונה. ליתא בגוף הכ"י.
3 —	הקרובות. בגוף הכ"י: הקרובים?
6 —	עליו. שם: עילוי.
19 —	על. שם: אל.
23 —	בארין. שם: בארך. וכצ"ל.
38 —	בעירובין (דף נ"ד ע"ב).
40 —	במס' שבת (דף קמ"ה ע"ב).
1 63	בלא מתא. בגוף הכ"י: שלא במתא. וכ"ה בדקדוקי סופרים.
6 —	כמו. והוא תיקון המעתיק במקום שנמצא בגוף הכ"י כענין שכתוב בפרק.
8 —	בסנהדרין (דף נ"ח כ"ב).
9 —	אמרת. ובגוף הכ"י בשבוש: אמ' ר'.

		עמוד שורה
12	63	ושם אהותו. כן תיקן המעתיק והוא כמ"ש ברה"י א' ז' ט"ז. ובגוף הכ"י: ושם אשתו. והוא ט"ס כי המחבר בעצמו כתב ל'מטה: והרי בכאן קרא לאשתו אהותו.
14	—	פסוקים. בגוף הכ"י: פסוקים אינו. וצ"ל: פסוקים אלו.
17	—	תמיד נשחט פסחים (דף ס"ב ע"ב).
18	—	פירושו. אחר זה נמחק מלה אחת בגוף הכ"י.
21	—	פלגשים. בגוף הכ"י: פלגשו.
33	—	מעשה. בגוף הכ"י: מנשה. וכצ"ל.
—	—	ארבעים שנה. שם: ארבעה שנים.
35	—	בפירושו. שם: בפירושו פסו.
—	—	הקראים. עיי' מ"ש רשד"ל בבית האוצר דף י"ב ע"ב כי כונתו בזה על החכמים העוסקים בפירוש המקראות על דרך הפשט.
40	—	אהותו. צ"ל: אהותם.
2	64	וטעו נמי הסופרים בקצת הנוסחאות. כעין זה עיי' בערוך ערך עטר ב' והוא לקוח מתשובות הגאונים הגדפסות כעת עיי' הברתנו (עיי' ירדנו החר"א"א הרכבי) עמוד 103 סי' ר"י ל'.
12	—	כאלו. בגוף הכ"י: באלו.
26	—	ממלוכה. שם: המלוכה.
32	—	לשם. שם: לשם אחת.
34	—	באבות. שם: באבות בפרק. וצ"ל: באבות בפרק ג'.
38	—	בגדרים (דף כ' ע"ב).
40	—	ונבונים. בגוף הכ"י: ואלו נבונים לא אשכח. וכן הביא הראב"ד בס הקבלה בשם הר"ף שכתב לר"י מינאש: ואלו נבונים לא אשתכח. ואצלנו בתלמוד: ולא כתיב נבונים.
6	65	וכתב דוד הבבלי. בגוף הכ"י: וכתב ר' דוד הבבלי. וגדפס בהליכות קדם עמוד 79.
—	—	הוי יודע וכו' גדפס גם במ"ע המורה (ליטרטור-בלאטט של אריענט) שנה ה' עמוד 620 והלאה.
8	—	המודע. בגוף הכ"י ובהליכות קדם: המדע.
10	—	ומציאת. בהליכות קדם כתב רשד"ל: אולי צ"ל והוצאת.
10	—	הנכוה. צ"ל: הגבוה. וכ"ה בגוף הכ"י ובהליכות קדם.
21	—	הנבראים. ע"כ גדפס בהליכות קדם ובמ"ע המורה.
26	—	זה ככלב. בגוף הכ"י: זה כמריח באתרוג ולא ככלב.
33	—	עצתו. שם: עיפתו.
36	—	בנטין בפרק הנוקין. לא נמצא בפרק הנוקין רק בפרק מי שאחזו דף ס"ח ע"ב (כפי שהראה לי ידידי הרב מוה"ר ראינאוויטין) ונראה כי גם פה כתב הרב המחבר ע"פ זכרונו. עיי' מ"ש למעלה לעמוד 11 שורה 40.
2	66	אחד מבעלי המחקר. אולי הוא ר' דוד הבבלי המובא למעלה עמוד 65 ולהלן עמוד 77 קוראו בשם אחד מבעלי המחקר.

	עמוד שורה
האלהית בגוף הכ"י: האלהי.	3 66
ואינן נדבקין. שם: ואינן נצרבין לעיל לגוף ולא לגולם אינן נדבקין.	7 —
והא כתיב. נ"ל: והכתיב.	8 —
כי אני ה' ליתא בגוף הכ"י.	9 —
מן התורה. בגוף הכ"י: מן התורה וכתבי הקדש.	11 —
ושורה 19 אימן. אולי אופן.	15 —
האלהן. צ"ל: האלה. וכ"ה בגוף הכ"י.	20 —
ואי. צ"ל: ואין. וכ"ה שם.	22 —
שכלתנות. בגוף הכ"י: שכלנית.	36 —
בעירובין (דף כ"א).	37 —
מצותך. בגוף הכ"י: מצותך. וכ"ה נכון (תהלים קי"ט צ"ו).	38 —
איוב ולא פירשו יחוקאל. בגוף הכ"י: אמרו איוב ולא פירשו אמרו יחוקאל. וכ"ה לפנינו.	39 —
לראות. שם: לראות בלבן.	14 67
הנביאים שם: הנביאים.	19 —
בה שם: בה ולא אנא.	20 —
בראית התורה. נ"ל: בריאת התורה.	28 —
בראית העין. בגוף הכ"י: כראית העין.	29 —
י"ה. שם הי"ה.	40 —
אחרינו. שם: אחרי כן.	3 68
מן הדעת כמו. שם: זה הדעת דומה זה למה?	5 —
בחגיגה (דף י"ב).	21 —
משלש. בגוף הכ"י: אחת משלש.	35 —
קלפת. וכ"ה אצלנו שם.	38 —
האומן. בגוף הכ"י: שהאומן.	1 69
באגדתא (ויקרא רבה פרק ו').	18 —
אל. בגוף הכ"י העביר בקולמוס על מלת: אל.	25 —
הקוראים. אולי צ"ל: הקראים. עי' מ"ש למעלה לעמוד 63 שורה 35.	30 —
לשון. בגוף הכ"י: ולשון.	31 —
בירו (שמואל כ"ג ו').	32 —
בפסחים (דף פ"ו ע"ב).	34 —
העולם מתקן. בגוף הכ"י: העולם מתבסס ומתקן.	9 70
ושחקים ירעפו טל (משלי ג' כ').	28 —
שהיו ירעפו טל. צ"ל: שמינו ירעפו טל (דברים ל"ג כ"ח).	29 —
בתענית (דף ט' ע"ב).	30 —
לאדו. וכ"ה לפנינו (איוב ל"ו כ"ו). ובגוף הכ"י: לאדו.	35 —
נויפה לנויפת. לפנינו בתלמוד שם: טפה לטפה:	36 —
שמנבל. ובגוף הכ"י. שמגדל. והוא ט"ס.	3 71
מר. שם: ר' אלעזר.	4 —

	עמוד	שורה
שקיל כ"ף ושדי ארי"ש. שם: שקיל בית ושדי ארב"י. והוא ט"ס.	6	71
והוא ליה. לפנינו שם דף י': וקרי ביה.	—	—
זעירן. בנות הכ"י: סנין. והוא טעות, ואולי רחף על זכרוננו המדרש	7	—
תהלים המובא בהגהות לדקדוקי סופרים, ושם הביא גם מכ"י: הכשרת.		
כמ"ש גם פה.		
סנין מוהי. בנות הכ"י: סנין כל מוהי.	8	—
כרי אלעזר. צ"ל: כרי אליעזר. ובצ"ל שורה 12 ושורה 15.	9	—
מתרשב. בנות הכ"י: התרשב.	18	—
באגדתא (פרקי ר"א פ"ה)	25	—
יהודה. צ"ל: ר' יהודה, ושם: ר' יהושע.	26	—
ענביה. בנות הכ"י: עוביה. וכ"ה שם.	—	—
בחגיגה (דף י"ב).	36	—
אף יד. צ"ל: אף ידי. וכ"ה בנות הכ"י.	39	—
בתבונה ודעת. בנות הכ"י: בתבונה ודעת הרבה מדומה.	2	72
מאורן. צ"ל: מאוין.	33	—
ונהמלך. צ"ל: ואנא מלך.	38	—
ובמס' סוכה (דף נ"ג).	2	73
קמסרר. בנות הכ"י: קא מסרר.	4	—
הואיל ואדכרתן מילתא הכא איתמר. כן הגיה המעתיק כפי שנמצא אצלנו	7	—
שם. אך בנות הכ"י: אדכרתן מילתא והכי איתמ' גמרא. ובדקדוקי		
סופרים: אדכרתן מילתא והכי איתמר.		
למישלטה. צ"ל: למשטפה.	8	—
תינה ליכא דאתי. צ"ל: ומנה ליכא דקאמר ליה. או כמ"ש בדקדוקי סופרים.	9	—
לכל העולם כלו. הסר בנות הכ"י.	12	—
מרטב לעלמא. כ"ה גם אצלנו. ובנות הכ"י: מטב לעלמא וכ"ה בדקדוקי	14	—
סופרים: מוטב לעלמא.		
ט"ו מעלות אסקי' חמיסר. כ"ה גם אצלנו. אך בנות הכ"י: שש עשרה	—	—
מעלות אסקי' שש עשרה.		
ואוקומיה אלפי. בנות הכ"י: ואוקומיה אלפא.	—	—
בחיוון. שם: בחויון ע"י החרס.	21	—
בגמרא. שם: בסוכה.	22	—
היה. שם: והיה.	31	—
תיקשו. שם: תיקשי.	—	—
בדכתיב. שם: בדכתיב (תהלים ס"ה י').	33	—
באגדתא. שבת (דף פ"ה ע"ב).	34	—
כ"ד מיל. בנות הכ"י: כ"ד מיל היה היום ברור.	38	—
6—7 אשר תנה הודך על השמים והקדים נמי בכאן ארין לשמים. ובסוף		74
המוזמר כתיב מה אדיר שמך בכל הארץ. כל זה ליתא בנות הכ"י.		
ובחכמה. צ"ל: בחכמה.	17	—

- 18 74 בראש השנה (דף י"א).
- 21 — ונשאל ר' שרירא גאון ז"ל, נדפס בתשובות הגאונים דפוס ליק ס"י כ"ח: עוד לו (לרב האי). ובשערי תשובה ס"י קמ"ד: לרב האי. ובתשו' הגאונים אשר תדפיס כעת חברתנו (ע"י ירידנו החכם רא"א הרכבי) ס"י שפ"ג (199). גם בתורתן של ראשונים שהוציא לאור הר"י היים מאיר הורוויץ ה"ב ס"י ט"ז מתשובת רב האי, גם נמצא להלן על הגליון של גוף הכ"י ושם נ"ב לרב האי עמוד 102 בנדפס (ולא בהעתק שלי) והעתיקה לי בטובו הרב ר' אהוד לולי כמו כן ורשמתי פה רוב השנויים.
- 23 — גאונים, בתשובות הגאונים ד' ליק וכן להלן על הגליון: גאון.
- — כל. צ"ל: לכל. כמ"ש שם.
- 25 — ופי' זה. צ"ל: תשו' פי' זה כמ"ש שם.
- 25—26 דא קשית. צ"ל: דאקשית.
- 26 — ואפי' למאן דאמר והם דברי הפילוסופים. להלן עה"נ: ואפי' למה שאמרו הפילוסופים. ובהשובות הגאונים ע"י ירידנו החכם הרכבי: ואפי' למאן דאמר מן הפילוסופין.
- 27 — מושלים. בכל תשובות הגאונים הנדפסות: משלים.
- — דיונקן. צ"ל: דיוקני כמ"ש שם.
- — שיש בס. להלן עה"ג וכן בנדפסות: שישנם.
- 28 — חכמים, שם: חכמי ישראל.
- — משלות. להלן עה"ג ממשלות.
- 32 — הם. צ"ל: הכי כמ"ש בנדפסות.
- 33 — אין. צ"ל: אנו כמ"ש שם.
- 34 — דבכך אתא, צ"ל: דרבואתא, כמ"ש שם.
- 5 75 וכעניין שנאמ' השמים מספרים, וזה שלא כרברי הרמב"ם ז"ל במורה נבוכים ח"ב פרק ה' שהם חיים משכילים.
- 17 — בפירושים. בנוף הכ"י, בפירושם.
- — בפסוק, שם: בפ"י.
- 32 — ומוצא, שם: ומוציא.
- 35 — לחשוב, שם: לדבר.
- — ובחכמות, שם: ובחכמת.
- 1 76 ומתחבר, שם: ומחבר.
- 4 — מפיו, שם: מכה.
- 31 — מי מדד בשעלו (ישעי' מ' ט"ו).
- 38 — הוי רב את יוצרו (שם מ"ה ט').
- 40 — הבורא לנוצר, בנוף הכ"י: הצורה ליוצרה.
- 9 77 פירושי המצות כמו משלים. בנוף הכ"י: פירושי המצות כמין משלים. ועי' מ"ש ירידנו החכם ר' דוד קויפמאן בס' תפארת שיבת עמוד 146.
- 10 — תהפוכות. בנוף הכ"י: התהפוכות.
- 13 — דכתיב (איוב ט' ד').

	עמוד	שורה
16 77	ויוציא, בנות הכ"י: ויוציא מכתבי הקודש.	
— —	ושמענו נמי. מכאן ואילך עד עמוד 82 שורה 10 הדפים רש"ל בס' הליכות קדם עמוד 72 והלאה. ורשמתי פה השנויים.	
31 —	תורת. ע"ז כתב רש"ל: אולי תורף.	
— —	המאמר התשיעי. מכאן ואילך עד עמוד 83 שו" 6 נדפס בהמורה ח' 620 והלאה.	
40 —	שנדבק. בנות הכ"י ובהליכות קדם עמוד 73: שנדביק.	
— —	חנה. בנות הכ"י: הב"ה, וכן בהליכות קדם: הקב"ה.	
16 78	השאלה. בהליכות קדם: שאלה.	
17 —	מחמת. שם ובנות הכ"י: מחיות.	
23 —	אחרית. שם ושם: תכלית.	
37 —	חי תמיד. בהליכות קדם ע' 74: חי חכם.	
— 38	37— ועושה על דרך. שם הגיה רש"ל: ועושה (שלא) על דרך.	
— 39	בחיים שלו. שם ובנות הכ"י: חיים שלו.	
2 79	כגון שאנו. בנות הכ"י: כגון מה שאנו, ובהליכות קדם: כגון מה שאני.	
5 —	תכלית. שם ושם: אחרית.	
8 —	היה חי. וכן הוא בהליכות קדם, אך בנות הכ"י: הוא חי.	
10 —	וגותנים טעם להעמיד. שם ושם: וגותנים טעם לשבור הנשבר ולהעמיד.	
16 —	האחד. בהליכות קדם: האחר.	
20 —	וחי. שם ובנות הכ"י: וחכם.	
24 —	כאן. שם ושם: כן.	
25 —	הדברים. בהליכות קדם הדרכים.	
— —	נתברר. שם ובנות הכ"י: נתברר ונתבונן.	
26 —	בלבד. ע"ז כתב רש"ל צ"ל בדבר.	
27 —	קדים. בהליכות קדם: קדמון.	
34 —	יוצאים. שם ובנות הכ"י: יוצאה.	
35 —	ונקראת. שם ושם: ונקראו.	
— —	חמדת בהליכות קדם: מדת.	
— 80	זה. שם 75: הזה.	
2 —	כחיי גופות. בנות הכ"י: כחיי גופות כגוף, ובהליכות קדם: כחיי גופות כגוף.	
7 —	לא בריח אחרת. רש"ל הוסיף שם: לא בריח (דבר אחר וכן העין רואה לא בעין) אחרת.	
13 —	חכם ענין אחר. בנות הכ"י חסר מלת, ענין" והוסיפה המעתיק גם רש"ל שם ע' 76.	
14 —	וחכמתו. בנות הכ"י ובהליכות קדם: וחיותו.	
23 —	במשמע. בהליכות קדם: במשכלו.	
31 —	נבין ההודאה. כן הוא נכון וכן הוא בנות הכ"י. ורש"ל קרא: ובין ההודאה, וע"כ חשב כי חסר פה.	
34 —	המשונים. בהליכות קדם: המשנים.	

		עמוד שורה
1	בלא חיבור. בהליכות קדם 77: בחיבור, וע"ז כתב רשד"ל: אולי צ"ל בדבור.	81
7	הכמת. שם ובגוף הכ"י: חכמתן.	—
13	הוו. בהליכות קדם: היו.	—
14	היו. שם ובגוף הכ"י: ואם היו.	—
20	נוגעת. שם ושם: דובקת.	—
24	עלינו בדברים. בגוף הכ"י: עליהן בדברים. ובתליכות קדם: עלינו בדברינו.	—
26	אורו. שם ושם: אור.	—
33	לדבריהם. שם 78 ושם: לדבריהם.	—
1	וסכלנות. בגוף הכ"י: לסכלנות. ובהליכות קדם: וסכלות.	82
10	נשלם המאמר התשיעי בעזרת אל גורא. עד כאן נדפס בהליכות קדם ע' 78.	—
11	המאמר העשירי. מכאן עד ע' 83 שו" 6 נדפס בהמורה ח' 642-643.	—
—	באנו. כתב רשד"ל שם: אולי צ"ל בארנו. ואולי צ"ל: הבאנו.	—
19	מאי לזה המורעות. רשד"ל שם הגיה: מאיזה מן המאורעות.	—
20	ומה ושב ממנו. כתב רשד"ל 643: אולי צ"ל ומחושב ממנו וכו' או: ואיננו הולך ושב ממנו.	—
24	והאניות. בגוף הכ"י: והאבות. אמנם גם רשד"ל קרא: והאניות.	—
25	השאלה. שם ובהמורה: שאלה.	—
26	כמיה מאניות. בגוף הכ"י: כמיה מאבות, ורשד"ל כתב: אולי כמו כמות מאניות.	—
27	הישור. רשד"ל שם הגיה: הישות.	—
—	מתחלת כתב רשד"ל: אולי צ"ל: מתחלק.	—
28	חיוןמהות בגוף הכ"י. וכן רשד"ל: מבלימהות.	—
—	מחברם. כתב רשד"ל: אולי צ"ל לחברם.	—
—	להפריי. רשד"ל כתב: להפרידם.	—
32	התמורה. רשד"ל הגיה: התמונה.	—
33	כמו שברנו. רשד"ל כתב: כבר שברנו. ובגוף הכ"י: כמו שבארנו.	—
3	ללידתו. וכ"ה גם רשד"ל: ובגוף הכ"י: ללידתו.	83
5	שהחילוך. בגוף הכ"י שהחילוק. ורשד"ל קרא בכ"י שהחילוק, והגיה שהחילוך.	—
—	עקום. בגוף הכ"י מקום. אך גם רשד"ל קרא בגוף הכ"י: עקום.	—
6	הגוף הגולם. עד כאן נדפס בהמורה ח' 643.	—
10	במליצה. בגוף הכ"י: במשלים.	—
16	בסחים (דף פ"ז ע"ב).	—
21	ולא מצינו. בגוף הכ"י: וכן מצינו.	—
22	בני אדם. שם: בירי אדם.	—
26	ומהם. שם: ובהם.	—
—	חסדי אבות כו'. שם: חסדי אבות כולו.	—
27	בהגינה (דף ט"ז).	—

עמוד שורה

27	83	הנ"ל. בנות הכ"י: המ"ל.
28	—	בהגינה (דף י"ג ע"ב).
31	—	לך. בנות הכ"י: לך אחריו.
32	—	לעור. שם: לעיר.
34	—	שאמרנו. שם: שאמרו.
37	—	שנאמר. בנות הכ"י מוסיף: להבל (צ"ל להבינו) לדעת ודבר ידוע שנאמר והמעתיק מחק כל זה לאשר הוא מיותר.
8	84	והמעמידים אולי: והמעידים.
9	—	לשון הזה באין סוף. בנות הכ"י: לשון הויה באין סופו.
13	—	מפני. שם: לפי.
15	—	מעה. צ"ל: מעידה.
18	—	בפסחים (פרק ח' מ"ג).
26	—	מתוכם. בנות הכ"י: מתוכם.
27	—	בפסחים (דף נ"ד).
35	—	במס' שבת (דף פ"ח ע"ב).
38	—	תתן אותה לישראל. בנות הכ"י: תבינה (אולי: תתנה) לבשר ודם. ואצלנו: אתה מבקש ליתנה לבשר ודם.
39	—	נוסחות. אולי: ויש נוסחות.
40	—	ומנין. בנות הכ"י: ומנה לך.
2	85	בערבי פסחים (דף ק"ח).
14	—	בהגינה (דף י"ג ע"ב).
20	—	ואהיה אצלו אמון שעשועים. בנות הכ"י: מרתיב ואהיה אצלו אמון שעשה (וצ"ל שעשועים) ולפנינו ואהיה שעשועים (משלי ח' ל'). וכן נמצא פה שורה 24.
25	—	אומנות. בנות הכ"י: אומנותו.
29	—	שהנברא. שם: שאין הנברא.
31	—	בכל זה. שם: על כל זה.
33	—	הנבראים רחוקים. שם: הנבראים וכל . . . רחוקים.
8	86	שנלוי. שם: שהיה גלוי.
13	—	בסאורן. אולי: בסורן.
16	—	פסחים (דף ק"ח).
—	—	כ"ו הגי' חסדו כנגד מי הו'. בנות הכ"י: הגי' כ"ו חסדו כנגד מי כ' ולפנינו: הגי' כ"ו הודו כנגד מי. ועי' בהגהות לדקדוקי סופרים.
18	—	וכדהויא. בנות הכ"י: וכההיא.
20	—	בראש השנה (דף י"ז ע"ב).
26	—	משני. ג"ל: ושני.
27	—	בעל הלכות. אח"ז נמחקו שתי מלות בנות הכ"י.
33	—	ונתינת. בנות הכ"י: ומתן.
5	87	דאלמלא. שם: דאלמא.

	עמוד שורה
10 ולפי. שם: לפי.	87
21 העולם. כן הגיה המעתיק במקום שנמצא בגוף הכ"י: הלומי.	—
23 נבראים מקודם. בגוף הכ"י: נבראים שיהיו נבראים מקודם.	—
25 על דרך זה הפירוש ולא בריר לשון מהירות בלשון קומטו. כל זה הוא מיותר וליתא בגוף הכ"י.	—
29 דורות. בגוף הכ"י: אותן דורות.	—
4 תורה של חסד (עי' סוכה דף מ"ט ע"ב).	88
7 דמשמע דבפרק מקום שנהגו. בגוף הכ"י: דמשמע . . . אהררי כדההיא דבפרק מקום שנהגו. וצ"ל: דמשמע דפליגי אהררי כדההיא דבפרק מקום שנהגו. (פסחים דף נ"ד).	—
9 בשבת (דף פ"ה ע"ב).	—
26 לתורה. בגוף הכ"י: לבריייה.	—
31 שאומרי. שם: שאומר ליק	—
34 וכדכתיב. שם: גרסי.	—
4 הוסיף. בגוף הכ"י: הוסיפו.	89
5 הרבה. שם: כמו הרבה.	—
6 שישראל נמי נקרא. שם: בישראל נמי שנקרא.	—
8 וכולן צורכי ישראל. שם: צורכי ישראל.	—
31 שיחוקהו. שם: שיחזיקהו.	—
37 כיון. אח"כ בגוף הכ"י איזה מלות נמחקות.	—
1 מורעים. בגוף הכ"י מוסיף: לחוקים ממנו. או: לחוקים ממנו.	91
7 עולם. בגוף הכ"י: העולם.	—
8 שהן. שם: שהיו.	—
9 לכל הגולדים בעלי בשר. שם: לכל שבבעלי בשר.	—
24 לשנות. אולי: לשונות.	—
26 ששמחת. בגוף הכ"י: שמחים.	—
35 לשקוד. שם: לחקור.	—
3 הנברא. שם: הנבראות.	92
15 שאנו יודעים כי רוב בנן. שם: שהיו יודעים שרוב בני.	—
16 הוסיפי. שם: הוסיפו.	—
17 חזו. צ"ל הו. וכ"ה בגוף הכ"י.	—
31 בנים כנגד. בגוף הכ"י: בנים מרכב כנגד.	93
39 ואל פירי. צ"ל: ואל תפרעו פירי. וכ"ה בגוף הכ"י.	—
8 הגוים. בגוף הכ"י: בניותם.	94
10 בסנהדרין (דף נ"ט).	—
12 מורסה צ"ל: מאורסה.	—
— דינו. בגוף הכ"י: קא בעיל. ועי' דקרוקי סופרים.	—
17 בא על. שם: בועל.	—

	עמוד שורה
בבבא מציעא דנזיקין (דף ק"ד ע"ב).	20 94
טהרות: בנות הכ"י: ספר טהרות. וצ"ל: סדר טהרות כמ"ש בדקדוקי סופרים.	21 —
ואתינה. שם: ואתינה צאני ולפנינו (יחזקאל ל"ד ל"א) ואתן צאני אך שם (ל"ד י"ו) ואתנה צאני.	22 —
בכל מקום שחושב סתם בני. בנות הכ"י: כי כל מקום שחושב סתם רמז ל"ב שבטי.	28 —
ישראל שבט לוי בכלל. שם: ישראל לבני יעקב היא אומר ושבט לוי בכלל ויוסף חבלים וקא חשיב להו בחד.	29 —
אי נמי שבט לוי קמייהו. שם: אי נמי שבט לוי קמייהו (ג' מלות נמחקות) ישראל בתורה.	— —
יאמרו. צ"ל: יאמר.	39 —
עד מתי. בנות הכ"י: מתי.	— —
בלבו. שם: בלבו והעושה כך הוא אויל.	40 —
בסדר יומא (דף ל"ה ע"ב).	2 95
אמר. לפנינו. שם: אומרים.	3 —
היה. בנות הכ"י: שבכל יום היה וכו"ה אצלנו שם. ועי' בדקדוקי סופרים.	5 —
דגרס. שם: דגרסי.	7 —
להכנס. בנות הכ"י: חסר. ונראה כי היא הוספת המעתיק כפי שהיא אצלנו.	8 —
אנו. צ"ל: אנו כמ"ש בנות הכ"י.	19 —
כתנת. בנות הכ"י: כתנות.	26 —
בה. שם: בהן.	27 —
והמניח את התורה. שם: והמניח את התורה וחוטא ממנה. וחבירו קולע באבן אל השערה ולא יחטא וכגון ופקרת נוך ולא תחטא (ג"ל כי מן: וחבירו וכו' היא פי' למ"ש וחוטא ממנה).	39 —
ובורר. בנות הכ"י: ואוהב ובורר.	40 —
במנחות (דף צ"ט ע"ב).	— —
ר' אלחנן. צ"ל: ר' יוחנן. כמ"ש אצלנו שם.	1 96
צפור. בנות הכ"י: צפור דרוך, וכו"ה שם.	5 —
נשמתך אני נוטל ממך. כן הגיה המעתיק כפי שנמצא אצלנו. אך בנות הכ"י: נשמתו אני נוטל ממנו.	6 —
למדנו. בנות הכ"י: שלבר. ואצלנו של ר' יוסי. נלמוד.	10 —
דברי תורה. בנות הכ"י: דברי תורה ביותר ומשרתו יהושע בן מן נער לא ימיש מתוך האהל. וכן אצלנו. דברי תורה ביותר שנאמר ומשרתו וגו'. יהושע. בנות הכ"י: יהושע יהושע.	18 —
יום יום הוא פירוש. שם: פירוש לעולם.	22 —
ימי בראשית. שם: ימי המעשה.	23 —
דמיון. שם: דמיון ע"י.	27 —
מפרשים הקראים. עי' מ"ש למעלה לעמוד 63 ולעמוד 69.	35 —
ורבותינו ז"ל פירשו (עי' חגיגה דף י"ב).	38 —

	עמוד שורה
בסנהדרין (דף ל"ח).	1 97
שאם. בנות הכ"י: ד"א שאם, וכ"ה אצלנו שם.	3 —
ולשמור שבת, בנות הכ"י: שומר תורה ולשמור שבת, ואצלנו לא נמצא רק רש"י פי': למצוה, שבת.	4 —
בטובה. כך הגיה המעתיק במקום שנמצא בנות הכ"י: בטובה.	16 —
שהן. כן הגיה ג"ב המעתיק במ"ש בנות הכ"י: שאין.	20 —
לחמי בלחמו. בנות הכ"י: לחמו בלחמי וכ"ה נכון (משלי ט' ה').	30 —
אחד, כן הגיה המעתיק במקום שנמצא בנות הכ"י: אמר.	— —
בראשית. בנות הכ"י: המעשה.	34 —
וכן דרשו רז"ל. בסוף מסכת תמיד.	37 —
לחמי בלחמו. בנות הכ"י: לחמי בלחמי. וצ"ל: לחמו בלחמי (משלי ט' ה')	5 98
אומר. שם: הוא אומר.	12 —
המינות. שם: המינות והרשו.	16 —
רעות. שם: רעות וגורות.	22 —
הזהיר. שם: הזהיר לפתים.	23 —
ודרשו נמי (בעירובין דף נ"ד).	40 —
על מרומי. בנות הכ"י: במרומי.	5 99
בהרים. שם: כהרים.	19 —
הבית. שם: הבירה ומחדשה.	33 —
בכל. שם: בכל, וכצ"ל.	37 —
איהבו. שם: אוהבו שמו בנו.	1 100
אצבעות. שם: י' אצבעות.	4 —
קשר. שם: קשר כ"ב אותיות.	— —
והמקן. שם: והמקן.	5 —
וכדגרסי' (ע"ז דף י"ד).	12 —
ניתן. בנות הכ"י: ניתן לו חכמה.	15 —
עשוי. שם: בעינו עשוי.	21 —
לפי. שם: כי לפי.	27 —
שהיה. שם: הוא שהיה.	— —
עד שהיה מוציא ממנו חכמות גדולות ושמא היה מתעסק בו. כל זה ליתא בנות הכ"י והיא מיותר.	29 —
מהלכות. בנות הכ"י: מהלכות יצירה.	32 —
בתמורה (דף ט"ו ע"ב).	39 —
ליבא. צ"ל: ליבא, וכ"ה בתלמוד שם.	5 101
שאל אמר. צ"ל: שאל א"ל לא בשמים היא א"ל לאלעזר אמר, כמ"ש שם.	10 —
ביש גוחלין (ב"ב דף קל"ד).	32 —
במסכת סוכה (דף כ"ח).	— —
תורה. אצלנו ליתא.	36 —

עמוד שורה

- 37 101 כבשים, אצלנו: כובסין, ובקדוקי סופרים ב"ב: כובסים, ופה שי"ן שמאלית במקום סמ"ך. עי' מ"ש למעלה לעמוד 1, שורה 21.
- — וממשלות, לפנינו: משלות, ובקדוקי סופרים: וממשלות. ועי' איי הים לשערי תשובה סי' י"ג ויארהביכער לברילל ח"ב 153.
- — ושחת, צ"ל: ושיחת, וכמ"ש ג"כ בגוף הכ"י.
- 3 102 גדול שבכולם עאכ"ו. כ"ה גם אצלנו, ובגוף הכ"י: גדול שבכולם הכי, וצ"ל: גדול שבכולם היכי, כמ"ש בקדוקי סופרים ב"ב בהגהות.
- 5 — בהגינה (דף י"ג).
- 6 — רב, צ"ל. רב יוסף, וכ"ה בגוף הכ"י, וכ"ה גם למטה שורה 11.
- 8 — מר במעשה מרכבה, וכ"ה אצלנו: מר מעשה מרכבה. ובגוף הכ"י נשמש במעות.
- 9 — בהו, בגוף הכ"י: להו, ובקדוקי סופרים ליתא.
- 10 — אל תקרי כבשים אלא כבשים, אצלנו ליתא, וצ"ל כמ"ש בקדוקי סופרים. אל תקרי כבשים אלא כבושים.
- 11 — שעשתה להן, בגוף הכ"י: שעשתה להן כך. וצ"ל: שעשה להן כך.
- 13 — דשמעון, צ"ל: דשמעתין.
- 14 — אב"ד, בגוף הכ"י: אבות ב"ד.
- 15 — תנינן, שם: תנינא, וכ"ה אצלנו.
- 16 — שיבואנו, שם: שיבא לנו.
- 20 — בסנהדרין (דף ס"ה).
- 22 — אונסין עצמם, בגוף הכ"י: אונסין עצמם בעבו בוראינו.
- 27 — אין, שם: אין חימה.
- 37 — והלאה, שם: והנה.
- 5 103 בהמה, שם: כדי בהמה.
- — בן אדם, שם: בן.
- 7-8 — בארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ט ע"ב).
- 11 — אייתי' ואתא לבי מדרשא, כ"ה אצלנו, ובגוף הכ"י: אתויה ואתא שאיל בי מדרשא, ועי' בהגהות קדוקי סופרים בשם אנדות התלמוד.
- 14 — במנחות (דף ס"ט ע"ב).
- 18 — נהיתה, בגוף הכ"י: והיתה.
- 20 — (לא), שם: לא.
- — שארם, שם: שהיה אדם.
- 23 — דארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ז ע"ב).
- 28 — ונשאל רבנו האיי גאון ז"ל, נדפס בס' טעם זקנים דף נ"ד, גם יש בידי העתק תשובה זאת מכ"י פארמה, ועי' מ"ש בישרון לידידי מהר"י קאבאק ש"ה ע' ל"ח (ובמחברת הערות ותקונים לתשובות הגאונים די' ליק' עמוד 29) ובישרון ש"ה עמוד 57.
- 35 חרם, בגוף הכ"י: חרם חדש, וכ"ה במ"ז (טעם זקנים) דף נ"ה.
- 36—37 ממה שראו וכו' מגידים, נשמש במ"ז.

- 37 103 וכמה דברים מגידים וכמה עניים, בגוף הכ"י: וכמה דברים מגידים וכמה ברכים ועניים, ובט"ז: וכמה ברורים ועניים, ובכ"י פארמה: וכמה דמויים ועניים.
- 38 מבעלי השם, וכ"ה בכ"י פארמה, ובט"ז: עם בעלי השם.
- 40 ספר, בט"ז: צרפת, אמנם גם החכם רמשי"ש מצא בכ"י אקספרד: ספר, ואני מצאתי כן בהעתק כ"י פארמה, עי' מ"ש בישרון שם ש"ה עמוד ל"ה, ובמהברת הערות ותקונים הנ"ל עמוד 30.
- 104 2 מצוין, בכ"י פארמה: מצוים, ובט"ז: מסרם.
- — מהשמות, בגוף הכ"י: מהשמות כמה, ובט"ז: כמה מהשמות.
- 3 ויעשה כך וכך, בט"ז: ויעשה לו כך, ובכ"י פארמה: יעשה לו כך.
- 4 — 3 ונתקיים לנו המעשה, שם: ויתקיים המעשה.
- 11 — 10 ועוקתא: עוקתא, כ"ה נכון, ובט"ז בטעות: ועסקתא . . . עסקתא.
- 15 שפירש אותו לצדיק הזקן רבנו ג"ע, וכ"ה בכ"י פארמה, ובט"ז: ושפירש אותו לצדיק הזקן ג"ע.
- 17 מה שהיו, שם: מי שיהיו בו.
- 19 ברחמניות, שם: ורחמניות.
- 20 והצרה, כ"ה נכון וכ"ה בכ"י פארמה, ובט"ז בטעות: והצורה, שיאמר ה', וכ"ה בכ"י פארמה, ובט"ז: שיאמר.
- 21 בברכה, בגוף הכ"י: זו בראותו בברכה, וצ"ל: זוכר אותו בברכה, כמ"ש שם, להזכיר בה, בט"ז: להזכיר בה הדומה לה.
- — בברכת רפאנו, שם: בברכת החולים, וכ"ה בגוף הכ"י, ובחתימות, שם: ובחתימת, וכ"ה שם.
- 23 זקנים וחכמים וחסידים, שם: זקנים וחסידים.
- 24 לחם, שם: בשר, וכ"ה שם.
- — ולנים במקום טהרה, וכ"ה בכ"י פארמה, ובט"ז חסר: ולנים, פסוקים גדולים, בט"ז: פסוקים.
- 26 דמות נבואה, שם: כמו נבואה.
- — ממי שהיו לו בדמיונו, בגוף הכ"י: ממי שהיו לו בדמיונו וידע אותה, ובט"ז: מי שהיו בדינו וידענו אותם הוה, ובכ"י פארמה, מי שהיו בימינו וידעו אותם היה.
- 30 שישמע, בט"ז: שישמע.
- 31 אבותינו, שם: אבותיו.
- 32 אלהים, צ"ל: אליהם, וכ"ה בגוף הכ"י וכ"ה שם.
- 33 — 32 כדי לסמוך מפי, בט"ז: אלא כדי שנסמוך על פי.
- 35 בשבת, שם בטעות: בשת.
- 37 המעשה, שם: המעשה הזה.
- 38 שדומה לרואיהם המעשה נביאות, שם: לרואיהם כמעשה נביאות מעשה כשפנים ומעשה אחיות עינים, ובכ"י פארמה: שדומים לרואיהם כמעשה נביאות למעשה כשפנות ומה הוא אחיות עינים.

עמוד שורה

39	104	ומה הוא עניינין מהן ראויין לתשובה ומהן. בנוף הכ"י נמחקו כשתי שורות. וצ"ל כמ"ש בט"ז: תשובה. כך ראינו, כי יש בשאלה זו כמה עניינים מהם ראויים לתשובה ומהם תואנות ותסקופין ודברים שאינם כראי.
—	—	שכתב. שם: שכתבתם.
—	—	גבר בייש. שם: כבר כי יש, וכ"ה בנוף הכ"י.
40	—	מהן. בט"ז: בהם.
3	105	ראוי. שם: ראו.
4	—	מעשה בשני מעשים שלא יעשה. שם: נעשה בשם מעשים שלא יעשו, וכצ"ל.
8	—	מופת. שם: למופת.
12	—	בדבר הנוצר יכול לעשותו. שם: בדבר שאינו נוצר יכול לעשותו.
—	—	שאף. שם: שאם.
14	—	כמנהג. שם: במנהגיו. ובנוף הכ"י: כמנהגו.
—	—	אין נעשיין. שם: שאין נעשות. וכ"ה בנוף הכ"י.
15	—	כל גבורותיו. שם: ככל גבורותיו.
16	—	ישוב. שם: שוב.
18	—	כי הוא. שם: כי הוא עושה תמיד.
20	—	ומחביאם. בנוף הכ"י: ומחביאים, וכ"ה נכון, ובט"ז: ומגביהים.
21	—	עצמם, בנוף הכ"י וכן שם ליתא.
—	—	כי הם. בט"ז: כי אם כן.
24	—	זה את זה. שם ובנוף הכ"י: את זה.
—	—	שלא אמר שם. פה חסר המשך התשובה עד סופה כמו שנרפסה בס' טעם וקנים דף נ"ו, נ"ז, ונ"ח, ומתחיל פ"י ס' יצירה.*
3	106	ורוח בכל אחת. בנוף הכ"י: ורוח אחת.
11	—	ורוח מעלה. שם: ורום מעלה.
20	—	דברי הנביאים. שם: דרכי הנביאים.
—	—	וידעו. שם: ויודעו.
28	—	בברכות (דף ס"א).
32	—	ומסתמא. בנוף הכ"י: ומסתברא. וכ"ה שם.
8	107	שמשלים אותה. שם: שמשלים אדם אותה.

(* בסוף עמוד 102 העיר הרב ר"א לולי (וכן בעמוד 103 ובע' 105) כי נמצא שם על הגליון של גוף הכ"י. באותו הכתב של הכ"י אך באותיות קטנות מאד, איזה תשובות המתוחסות להעניינים המדוברים בפנים, וענין לא נמצא בהעתק שלי, בקשתי מאת הרב הג"ל להעתיקן לי כמו כן, והוא בטוב לבנו מיהר למלאות את שאלתי. אך כאשר קבלתי התשובות ההן, ראיתי כי כבר נדפסו, והראשונה כבר נדפסה גם למעלה בפנים, לכן אין צורך להדפיסן עוד הפעם, ורשמתי למעלה לעמוד 74 שורה 21 השנויים (ושם בפנים: לרב שרירא, ובע' 101 עה"ג: לרב האי, ומה מוכח ג"כ כי התשובות אשר עה"ג אינם להמחבר אך נתוספו אח"כ עה"ג) ופה הנני להעיר על השנויים אשר נמצאו בתשובות הנותרות: התשובה השני נמצאה בשו"ת שערי תשובה ס"י ע"ד ובתשובות הגאונים דפוס ליק ס"י ל"ג ומתחלת פה: לרב האי ז"ל וששאלתם שירת דקלים וכו'. ולא נמצאתי בה שנויים והוא אות באות כמו בתה"ג דפוס ליק. התשובה השלישית מתחלת פה: הא דאמור רבנן בבבא קמא כל עוף למוינו ישכון וכי נמצאת בתשובות הגאונים דפוס ליק ס"י כ"ז אך דומה יותר להתשובה הנרפסת בשערי תשובה ס"י קב"א.

	עמוד שורה
13 107	טובת הלב. שם: כוונת הלב.
15 —	לא ימיש. שם: לא ימיש והוא סר מן החיים ומחיי העולם.
18 —	חזר הגלגל. שם: חזר הגלגל ולא קיים מצות לב אלא כל.
25 —	נגרסי. שם: דגרסי.
30 —	בכאן יש. שם: בכאן יש תחתיו.
32 —	בדרש. שם: בדרש אנכי. ונראה שהכוונה לפסיקתא רבתי פכ"א, פסיקא אנכי וכו' שהיא לשון ברכה וכו'. והוא לקוח מב"ד פ"א וירושלמי הניגה פ"ב.
36 —	במס' זכחים (דף ג"ד).
20 108	שאין נמצא היום למסכת מדות גמרא. בנוף הכ"י: שאין גמרא היום למסכת מדות.
29 —	יסדו. שם: יסודו.
30 —	מערכה. שם: מערכה שלו.
36 —	במנחות (דף צ"ז ע"ב).
37 —	ביד לכל רוח. בנוף הכ"י: ביד מן האמצע לכל רוח.
4 109	בובחים (דף ס"א ע"ב).
19 —	ובדרכיב. בנוף הכ"י: פי' ובדרכיב.
24 —	בסוף מסכתא דברכות (דף ס"ב ע"ב).
35 110	במס' שבת (דף ל"ב ע"ב).
36 —	ושמונה מאות עבדים. בנוף הכ"י: ושמונה מאות עבדים שני' כי נה אמר ה' בימים ההם אשר יחזיקו וגו' וקא דייק מהאי קרא ב' אלפים וח' מאות עבדים.
1 111	יהודי ואין. בנוף הכ"י: יהודי דכתיב בכנף איש יהודי ואין.
16 —	מסלל. שם: מכלל.
23 —	שהן. שם: והם.
33 —	ומתיבותיהן. שם: ומגתיבותיהן.
6 112	על כן הגדת. בנוף הכ"י: לכן הגדת. וכ"ה נכון (איוב מ"ב ג').
17 —	אמרו רבותינו ז"ל (שבת דף ק"ד ומגלה דף ב').

ולא נמצאתי רק שני שנויים: פה: היכן הוא, ושם: הכין הוא. פה: טעם במקרא, ושם: טעם המקרא. התשובה הרביעית: לרב שרירא ורב האי ז"ל אין דורשין בעריות וכו' נדפסה בשערי תשובה ס' קכ"ב, בתשובות הגאונים דפוס ליק ס' כ"ט. בס' קבוצת חכמים עמוד ק"ח ובס' התחיה ח"א עמוד מ"ב, ואלה השנויים: אין דורשין בעריות וכו' רתוי (שם ראוי. ועי' בערך ערך רת) מספר ומפרש (שם: ופורש. בתה"ג ופורט) לאברי חברו (בתה"ג: לאדם חברו) כמשנה (בתה"ג: כמשנה) אי אפשר לברר (בתה"ג: וש"ת ותחיה: לבאר) וכשאר מילי דעלמא (בכל הנוסחאות: אלא כללים בעלמא) מכל שיעורין (שם: מזהות לו איברים) המסורות בידוי (שם: המסורות בידוי) נאסף (שם: האסף) מן השמים יאירו את עיניו (בקבוצת חכמים: את עיניו) התשובה החמישית נדפסה בשערי תשובה ס' י"ד ותשובות הגאונים ד' ליק ס' ל"א ומתחלת פה: לרב האי ז"ל (ושם: עוד לו, ובתשובה שלפניה הוא לרב האי) מעשה נטיעת קישואין לא את השבת (וכן הוא בסנהדרין דף ב' ודף י"ח) ובשערי תשובה: השופט, ובתה"ג: השבע (והוא מ"ס) לא נצרכו (ושם: נצרכו) כי הוא ראוי לכך (שם: שראוי לכך) עוד הגני לתוסף על מזה שהעירוני למעלה לעמוד 74 שורה 28, כי במקום משלות נמצא בתשובה אשר עה"ג: ממשלות, כי יש לעיין במ"ש הרב המשיח ז"ל באיי הים לשערי תשובה ס' י"ג. עיי"ש ועי' גם מ"ש לעמוד 101 שורה 37.

	עמוד שורה
במנחות ב' הקומין את המנחה. אצלנו נקרא רבה להבדילו מפרק הקודם (דף כ"ט ע"ב).	34 112
6 113 היא היא. בנוף הכ"י: היא.	
28 — ליה. שם: להו.	
29 — ויוון. שם: ויון.	
35 — מסייעין. שם: מסייעין אותו.	
19 114 שמתפרשים. שם: שמפרשים.	
— — בפרק ר' אליעזר (פרק ט"ו).	
31 — מה לך ולגיתנם. בנוף הכ"י: מה לך ולאיש הזאת מה לך ולגיתנם הללו. ונ"ל שצ"ל: מה לך ולאיש הזאת מה לך ולגיתנם הללו. ע"י בפי רד"ל שם.	
38 — במס' עירובין (דף י"ח ע"ב).	
7 115 בסנהדרין פ' ה'. צ"ל: פי"א (דף צ'). ואולי צ"ל: פ' חלק.	
11 — ר' עקיבא. בנוף הכ"י: ר' עקיבא אומר (דף ק' ע"ב) וב"ה שם.	
15 — והלוחש (דף ק"א).	
19 — בשבועות (דף ט"ו ע"ב).	
22—23 — היכי ראמי כנון ר' דאית ליה. צ"ל: היכי דאמי כנון דאית ליה. ע"י דקדוקי סופרים.	
28 — בפסחים (דף ג').	
31 — לעולם. צ"ל: לעלם, כמ"ש שם.	
34 — בסוטה (דף ל"ח).	
1 116 בקידושין (דף ע"א).	
8 — וההויה. ע"י מ"ש למעלה לעמוד 1.	
11 — הקדים. בנוף הכ"י: הזכיר.	
12 — ראשיתו. שם: לראשיתו.	
3 117 בפי אין דורשין (חגיגה דף ט"ו).	
— — שלא. צ"ל: שלו.	
— — בכרכות (דף ל"א).	
10 — באגדתא דשמות. נ"ל שצ"ל: באגדתא דשמואל, כי כל מה שמובא פה נמצא במדרש שמואל.	
13 — היה. בנוף הכ"י: היו.	
16 — כאחד. שם: באחד.	
17 — ואתאתי. צ"ל: ואת אתי כמ"ש במדרש שמואל.	
— — כך. צ"ל: כך. וב"ה בנוף הכ"י.	
22 — ומעשים טובים ופקדה. בנוף הכ"י: ומעשים טובים ופקרתיה ופקדה כנביא שנשת' במשה ואהרן.	
29 — בשעת מתן תורה אני מצניע. שם: ובשעת מתן תורה הצנעת.	
37 — בשבועות (דף ל"ח).	

- 118 10-11 אלהינו נמחק אלהים נמחק. בנוף הכ"י: אלהינו נו נמחק אלהיכם נמחק.
- 22 הויו. שם: הויו נקראין ישראל.
- — ומשום. שם: ומשם.
- 24 לשמי. שם: לשמי אלהיכם אלהיך אנכי.
- 28 אגרתא דויהי בימי שפוט השופטים. הוא מדרש רות.
- 30 אין בעי דין. צ"ל: אין מעידין.
- 38 שפיכות. בנוף הכ"י: שפכו.
- 39 וכי יש. שם: יעמד, וכי יש.
- 40 ר' שמואל בר נחמני. שם: ר' שמואל בר סיסרי.
- 120 21 בהגינה (דף י"ג ע"ב).
- 26-27 בג"ד כפר"ת כנגד שבע קצוות מהן שש קצוות מעלה ומטה מורה ומערב צפון ודרום והיכל קדש. בנוף הכ"י: כנגד כפר"ת כנגד שש קצוות מקום קדוש מוכן במקומו אחת ושש קצוות והיכל קדוש. והמעתיק תיקן כנ"ל.
- 11 121 שלא. בנוף הכ"י: שלא יהא.
- 20 יש מחלוקת וכו' מי שאומר שהמלאכים יהיו גדולים (הוא דעת ר"ה ע"י תולדתו להג"מ שי"ד ד"ל הערה 15) ומהם מי שאומר שהמלאכים והצדיקים יהיו שוים (לא נודע לי מי הוא) ומהם מי (צ"ל: מי שאומר) שהצדיקים יהיו גדולים (הוא דעת הגאון שהביא הראב"ע בתחלת פ"י בראשית הקצר והארון. ובפ"י הקצר על שמות, כ"ג, כ', וע"י כ"ה ח"ד 108 הערה 1 מ"ש הרב שי"ד כי הוא רס"ג, כי הוא המובא מראב"ע בסתם גאון. ואף כי בפ"י הארוך שהו"ל החכם פריעדלענדער עמוד 20, מביאו בשם אחד מהגאונים. הנה בעמוד 22 מביאו בשם גאון סתם, והוסיף עוד: ובספר אחר אמר וכו' והוא מה שמוכא גם מפ"י הקצר על שמות ככ"ה ח"ד עמוד 106: ואמר בספר אחר כי הכבוד שהשכינ השם עם המלאכים כפלי כפלים וכו' והוא מה שהביא הר"י ברצלוני למעלה עמוד 21 בפירושו בשם רס"ג).
- 25 בפ"י גיד הנשה (חולין דף צ"א ע"ב).
- 28 בקש. צ"ל: מבקש.
- 31 באגדתא. הוא במדרש תנחומא הנדפס כבר סוף תצות.
- 35 מלאכים ממונים. בנוף הכ"י: מלאכים ממונים על חומות ישראל שגם היום כל הצדיקים מלאכים ממונים.
- 36 בכבא בתרא דגויקין (דף ע"ה ע"ב).
- 122 2 בסוטה (דף ה').
- 7 במגלה (דף ל"א).
- 14 לגאלנו. בנוף הכ"י: לגאל אותנו.
- 32 בכרכות (דף ס' ע"ב).
- 34 בת' אהלל דבר זו מדה טובה באלהים אהלל דבר זו. ליתא בנוף הכ"י. וע' בדקדוקי סופרים.

עמוד שורה

- 9 123 מעלה, בגוף הכ"י: מטה.
 13 — ונמלך בחיילי. שם: ומרשי חיילי.
 23 — ה'. שם: וה'.
 40 — ה'. שם: וה'.
 — — בנין אב, אח"כ נמחק מלה א' בגוף הכ"י, וצ"ל: ובנין אב שבכולם כמ"ש בירושלמי.
 1 124 רעה, מהו. בגוף הכ"י: מה הוא של הקב"ה רב ביבי בשם ר' יוחנן ראובן אמת מהו. וצ"ל: מהו חותמו של הקב"ה רב ביבי בשם ר' ראובן אמת, מהו. כמ"ש שם.
 1—2 — 1 אמר ר' אבין וריש לקיש. צ"ל: אמר ריש לקיש, כמ"ש שם.
 5 — במס' יומא (דף ס"ט ע"ב).
 8 — אין. בגוף הכ"י: לפי שאין.
 14 — בתעניתא. שם: תעניתא.
 16 — אתיא. שם: אחא.
 — — כו' כו'. שם: כו' כו' אנדתא בראי תמן ?
 — — וגרסי' נמי בסנהדרין בפ'. שם: וגרסי' לה נמי בסנהדרין בפ'. וצ"ל: בפ' ד' מיתות (דף ס"ד).
 28 — במס' סוטה (דף מ"ט).
 1 125 כשאמר. בגוף הכ"י: בשעה שאמר.
 7 — שונאיהם. שם: שונאיהם.
 16 — אלהים. שם: אלהים חיים (דברים ו' כו').
 18 — במקומו. אח"כ נמחק בגוף הכ"י מלה אחת.
 19 — ראה, בגוף הכ"י: וראה.
 23 — בברכות (דף מ"ו ע"ב).
 24 125 מילתא. בגוף הכ"י: מלתא כבריה, וכו' בריוף וברא"ש, ובדקדוקי סופרים: מילתא כברא.
 25—26 — 25 וכן העולם הילכתא. נ"ל שצ"ל: וכן הילכתא, כמ"ש בריוף.
 38 — מה הן. בגוף הכ"י: מהן.
 9 126 והבלועים, שם: והטבועים והבלועים.
 14 — והמוציא. שם: והמציא.
 15 — ישראל. שם: ישראל כדי שיוכו הן וחטאת. (אולי: ועדת) ישראל.
 19 — כלה. שם: כלה מפני שאינו יודע להפריש אלו מאלו.
 28 — יפקוד. שם: ואימ' יפקוד.
 8 128 ברוך אלהים, שם: ברוך אלהים, אלהים כלומר.
 9 — מסכתא דובחים (דף קט"ו ע"ב).
 13 — כי בכבודי. נ"ל שצ"ל: כי בכבודי. ועי' בדקדוקי סופרים, ולפי"ז לא נשתבש בד"ו רפ"ב.
 28 — בקצת נוסחי אנדתא דשיר השירים. אצלנו לא מצאתי (ועי' במדבר רבה פ"ד).

- 28 128 שמות של שבת, בנות הכ"י: שמות של שבת שנקרא בהן הבורא שכתובים בתורה ומוזכרים שם באגדתא וכנגדן השבעים שמות של שבת.
- 30 — אותו דרש. שם: אותו דרש כאן.
- 31 — כי שבעים. נ"ל: בן שבעים.
- לקח. בנות הכ"י: לקוח.
- 32 — בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"א).
- 39 — שם. בנות הכ"י: שם בשם.
- 40 — ולכוין. שם: ולקרבו.
- 1 129 עוזו. שם: עוזו וכמותו (אולי: וכגיוותו).
- 6 — טבע הארבעה ירשים. שם: טבע אמות הירשים הנמצאים בנכראים.
- 9 — כך מרתן וטבעו. שם: כך בראינו מרתן וטבען.
- 13 — ופ"י מי עלה שמים למה טבע האש למעלה. בראב"ן סי' קי"ט הביא קצת מזה בשם רבנו סעדיה. ועי' להלן עמוד 155 שורה 11.
- 14 — כל שאר הירשים. בנות הכ"י: מכל שאר ירשי האימות.
- 33 — בוא. שם: בואי. וכ"ה לפנינו: באי (יחזקאל ל"ז ט').
- 38 — עמשאי. לפנינו: עמשי (דה"א א' י"ב י"ח) ובש"ב י"ז כ"ה. וכ"ד ה': עמשא.
- 14 130 בבבא בתרא דנויקין (דף ט"ז).
- 30 — הענין. בנות הכ"י: הענין.
- 9 131 סתם. שם: בסתם.
- 12 — השבעה. בן תיקן המעתיק במקום שנמצא בנות הכ"י: היששה.
- 19 — בחלק. בנות הכ"י: נחלק.
- 20 — בסתם. שם: בסתום.
- 21 — בתחלת מס' ברכות (דף ע"ב).
- 24 — אמור. בנות הכ"י: אומר.
- 25 — אלונים מבשן וגו'. שם: אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזקאל כ"ז ו').
- 31 — שקנאו ממנו. שם: שקנאו ממנו בקנייה.
- 39 — ראש חדש הירשים. שם: ראש הירשים וכצ"ל (שמות י"ב ב').
- 27 132 שאף. שם: שאלו.
- 40 — בפרקי ר' אליעזר (פרק כ"ט).
- 8 133 ערלת. שם: אחת.
- 9 — ונטעותם. צ"ל: ונטעותם, וכ"ה בנות הכ"י.
- זירא. בנות הכ"י: זעירא. וכ"ה לפנינו בפר"א.
- 14 — כיון נסך. שם: כיון נסך שני ויין לנסך.
- 16 — בשרת. צ"ל: בשרה, וכ"ה בנות הכ"י.
- 17 — בבבא מציעא דנויקים (דף פ"ז).
- 25 — בנראשית רבא (פרק נ"ג).
- 30 — יקום לעולם. בנות הכ"י: יקום לעולם ויעש ה' לישראל כאשר דבר.
- 37 — בשחיטת חולין (דף צ"ב).
- 8 134 אגודים. בנות הכ"י: באגודה אחת.

עמוד שורה

- 37 134 בש' פרק במה אשה. שם: בסוף פרק במה אשה (שבת דף ס"ז).
- 2 135 לאור. בגוף הכ"י: להוד.
- 3 — שמחה. שם: שמהל.
- 4 — הנכראים. שם: הנכריאים.
- 13 — שמצינו. שם: וכן נמי מצינו.
- 16 — ואוי יד. שם: ואוי ותהי יד (שמואל ז' י"ג).
- 23 — כעננים. כן הניה המעתיק כמ"ש ירמיה ד' י"ג. ובגוף הכ"י: כענן.
- 26 — כי יצא. בגוף הכ"י: כי אז יצא (שמואל ב' ה' כ"ד).
- 30 — בהגדה (בפרקי ר"א פכ"ח).
- 39 — ישלחו. ג"ל: ישלטו.
- 6 136 כדכתיב. בגוף הכ"י: כדכתיב בשמעך (שמואל ב' ה' כ"ד).
- 8 — פרונין. שם: פרוני"ש.
- 17 — כדכתיב. שם: כדכתיב.
- 19 — שנראה. שם: שהראה.
- 22 — למקום וכן בדמיון שם: למקום וכן הדמיון.
- 26 — למענם. שם: למענכם וכו"ה ישעיה מ"ג י"ד.
- 29 — בחגיגה (דף י"ג ע"ב).
- 9 137 לנאלם. בגוף הכ"י: לדניאל.
- 12 — והגבהות. שם: והגבעות וכצ"ל (ישעיה נ"ד י').
- 16 — כנגלה. שם: שנגלה.
- 28 — כבוד. שם: כבוד המקום.
- 29 — בגת. שם: כגת.
- 32 — בחגיגה (דף י"ד).
- 39 — קדמוהי. בגוף הכ"י: קדמוהי וכו"ה דניאל ז' י'.
3 138 על כסא. שם: על כסא ואל הדמיונות כולם.
- 8 — בפ"ב דעירובין (דף כ"א ע"ב).
- 17 — וקוין. בגוף הכ"י: וקוין של כל האותיות.
- 34 — כותבין שרושמין. שם: כותבין רישו' שרושמין.
- 1 139 אחר מן המפרשים (לא נודע לי מי הוא כי לא מצאתי זאת בפ" דונש בן תמים).
- 13 — בפסחים (דף נ"ד).
- 21—22 — נתתי בענן נתתי כבר וכו'. הראב"ע הביא בשם הנאון (רס"ג) והלק עליו. אמנם גם הרמב"ן הסכים לו, אף כי לא הביאו.
- 22 — כתב צורת האותיות וכו'. זה מובא גם בתשובות הנאונים דפוס ליק ס"ו קי"ט: והרב ר' יהודה אלברגלוני ז"ל כתב וכו'.
- כתב צורת האותיות. בגוף הכ"י: כתב צורת האותיות שהוא אל כנו.
וצ"ל כמ"ש בתה"ג שם: כתב צורת האותיות שהוא כמו אלף בית.
- 26 — קולות. צ"ל: מאותן קולות, כמ"ש שם.
- 29 — ויש מי שאומר. הסר שם.

	עמוד שורה
קאמר. עד כאן מובא שם.	31 139
יחוד. צ"ל יחוד. וכ"ה בנוף הכ"י.	7 140
המעיר. בנוף הכ"י: המעור.	8 —
כתי. שם: נתיב.	— —
הותקנו. צ"ל: הותקנו.	11 —
בלום. צ"ל: בולם.	18 —
מעשר. בנוף הכ"י: על עשר.	— —
בלימה מלשון במתג ורסן עדיו לבלום (וכ"ה דעת רס"ג).	20 —
בשחיטת חולין (דף פ"ט).	21 —
22 - 23 ויש מי שמפרש וכו' בלימה בלא כלום. הוא דעת דונש בן תמים (ואולי מטעם רבו ר' יצחק הישראלי) ע"י העתקות וכו' לר' יעקב בן נסים בסוף קונטרס המסורת אשר הו"ל הח' רי"ל דוקעס עמוד 75. גם ר' שבת דונולוי הביא כבר שני הפירושים על בלימה בס' תחכמוני שהו"ל ר' דוד קאשטילי עמוד 38.	— —
שתי תיבות בלימה. צ"ל: שתי תיבות בלי מה.	23 —
לעשייה. צ"ל: לעשרה.	24 —
ועשר רגליו. בנוף הכ"י: ועשר אצבעות רגליו.	32 —
עין. צ"ל: קין. וכ"ה בנוף הכ"י.	35 —
ביד שמאל. בנוף הכ"י: ביד שמאל וכן היה שהיו שוות ושקולות.	8 141
לבלי חוק. שם: לבלי חוק. למי שאין בו חוק.	34 —
בפרק במה מדליקין (שבת דף ל"ג).	11 142
19—20 בונניות בונניות. צ"ל: כונניות כונניות (ע"י חולין דף נ"ו ע"ב).	— —
אחד מן המפרשים. ע"י מ"ש למעלה לעמוד 139 שורה 1.	22 —
דומה. בנוף הכ"י: דומה וישטום שטימה.	3 143
האדומה. שם: האדומה השטימה.	5 —
ממשקולת. שם: במשקולת.	— —
אומניות. שם: אומניות והרשות.	12 —
מזרוע. שם: מזרוע וקנה.	13 —
באצבע. שם: כתובים באצבע (שמות ל"א י"ה).	15 —
כנון. צ"ל: כנון.	23 —
לא תלכו. בנוף הכ"י: כנון לא תלכו.	24 —
אם יתן כל איש. שם: אם יתן איש וכ"ה שה"ש ח' ז'.	29 —
וכתיב. שם: וכתיב בתריה.	— —
הולך צדקות. כן הגיה המעתיק כמ"ש בישיעה ל"ג ט"ו. ובנוף הכ"י: צדק.	31 —
הילך תמים (תהלים ט"ו ב').	— —
אלו הן. בנוף הכ"י: אלו הן קאמי.	35 —
ונבלמו המאות. שם: ונשלמו המאיות.	12 144
18—35 וכתב אחד מן המפרשים שפירשו ספר זה הכי ואם יאמר אדם למה לא אמר ט' ספירות וכו'. הוא דונש בן תמים. ע"י בסוף קונטרס	— —

המסורת לרי"ל דוקעס עמוד 75: ואם יאמר אומר וכו' עד עמוד 77
 בחשבון בני הודו. ועי' מחברת החכם ר"ש מונק על ר' יונה בן גנאה
 מתורגם לל"א במ"ע "המורה" לשנת 1850 עמוד 807 הערה 6. וכבר
 העיר על זה גם ידידנו החכם מו"ה דוד קריפמאנן נ"י, כי מ"ש פה
 וכתב אחד מן המפרשים הוא דונש בן תמים, במ"ע רעיווע חלק שמיני
 צד 121.

7	145	שאינו. בנות הכ"י: שאינן.
30	—	ואינו. שם: ואינן.
35	—	הקול. אולי: הבל.
2	146	כ"ו תיבות, בנות הכ"י: כ"ז.
3	—	בשבת (דף ק"ד).
4	—	אמת, בנות הכ"י: אדם אמת.
14	—	וכהיא, שם: כהיא.
15	—	בסוף ערבי פסחים (דף ק"ח ע"ב).
18	—	בניטין (דף פ) בנות הכ"י עה"ג: בפ"ק דע"ז (דף י').
—	—	זו דומי. אצלנו שם מפני המוראה: מלכות פרסים.
21	—	הקול. בנות הכ"י: האות.
25	—	באמצע, שם: באמצע אותם השלש אותיות.
8	147	הוא, שם: שהוא.
16	—	אל, שם: ואל (ישעיה מ' כ"ה).
23	—	וכתב נמי אחד מן המפרשים, עי' מ"ש לעמוד 139 ולעמוד 142.
27	—	ובלתי האחד, אחרי בן מקום פנוי בנות הכ"י, והסרן הניכר יש פה.
2	148	כדכתי', בנות הכ"י. כתיב.
13	—	בקידושין (דף ל' ע"ב).
17	—	ושלמו. צ"ל: ישלמו.
30—31	—	יש מי שמפרש וכו'. נראה שהוא ג"כ דונש בן תמים. עי' קונטרס לדוקעס הנ"ל עמוד 79 שו" 2 ואילך.
38	—	אלא, בנות הכ"י: אבל.
40	—	בהניגה (דף י"ב).
25	149	בהניגה (דף י"א ע"ב).
25—26	—	בהאי פירקא (שם דף י"ב ע"ב).
34	—	יש לומר, בנות הכ"י: יש לומר שמשרפת (אולי: שמשרפת) הדעת.
35	—	דק. נ"ל: ריק.
40	—	תטרה הדעת, אולי: תטרף הדעת.
12	150	בקידושין (דף ל"א).
13	—	בגילוי ראש. בנות הכ"י עה"ג: בקומה זקופה איתא שם.
14	—	בפ' אין דורשין (חניגה דף ט"ז)
15	—	ואמור נמי באגדתא (לא ידעתי מקומו).
16	—	ובמצרים. בנות הכ"י: במצרים.

- 30 150 וכתב אחד מן המפרשים הכי. נראה שהוא דונש בן תמים. עיי' קונטרס המסורת להח' דוקעס ע' 80 שורה 11: אבל רחוק הטוב והרע וכו'. אף כי הלשון משונה הרבה מאוד.
- 36 אשר. בנוף הכ"י: הם אשר.
- 14 151 במקור. צ"ל: במקום. וכ"ה בנוף הכ"י.
- 16 סר מעל. בנוף הכ"י: מן.
- 17 הארץ. שם: הארץ ולא מש מעליה.
- 22 נגד. שם: עד.
- 26 ר' דוד הבבלי. רשד"ל לא הדפיס זאת.
- 6 152 ועונש. בנוף הכ"י: ועונשה.
- 12 ותכלית. שם: ואין תכלית.
- 14 שיהא. שם: שיהיה.
- 18 ואומר. שם: ואמר.
- 22 אל. שם: על.
- 24 להיות עד סוף. שם: להיותה עד תכלית.
- 32 כנגד. שם: כיצד? אולי: מצד.
- 34 בכל. שם: על.
- 36 רוע. שם: רוב.
- 10 153 כן. שם: כן הן.
- 16 משקוף אליו. שם: משקוף אליו ורואה אותו.
- 17 ואינו נשקף. שם: ואינו נשקף ולא נזהר.
- — הפריעה. שם: היא פריעה.
- 18 המגידים. שם: הפושעים המגידים.
- — שמולולים. שם: שהן מולולים.
- — ויראים מן הבריות. שם: והם משימים כבוד לבריות והם יראים מהם.
- 19 והם. שם: ולא מפהדים ממנו והם.
- 20 הכפרנים. שם: הכפרנים המכחשים יותר ביחוד השם.
- — ויש מי שיאמר. שם: ויש מי שיאמר נתחייב הפרעון לאין תכלית מפני שהוא שכר על הכעסת השם. וכמו.
- 21 שכרו. שם: שכרו וגמולו.
- 23 הזכות. שם: זה הזכות.
- 24 אמי' ר'. אולי: אמר.
- 25—26 ואנו אומרים. בנוף הכ"י: ואנו אומרים כי מקצת (אולי: כמקצת) מן החכמים.
- 27 כי הזכות. שם: ונתן טעם לדבר כי הזכות.
- 29 רוחני. שם: נפשני.
- — גופני. שם: הוא גופני.
- 36 מורכב. שם: נוצר ומורכב.
- 38—39 153 וכל שאינו מן החכמים מורה בתחית המתים. בנוף הכ"י: וכל

- מי שאינו מן החכמים מודה בתחיית המתים. ואולי צ"ל: וכל מי מן החכמים שאינו מודה בתחיית המתים.
- 40 153 שהוא רוחני. בנוף הכ"י: שהוא הריץ ריק רוחני. שאדם. שם: על האדם.
- 1 154 מרכב. נ"ל: מרכב.
- 2 — יהי רצון. בנוף הכ"י: יהי רצון מלפני המקום.
- 3 — העולם יש לו. שם: העולם יש לו מעלה ומטה ומורה ומערב וצפון ודרום.
- — אלו ו' קצוות שאין. שם: ואלו ו' הקצוות אין.
- 4 — לחקור. שם: לדלות ולחקור.
- — עומקן. שם: עומקן שהוא עומק רום ועומק תחת ולא עומק הד' רוחות הנותרות.
- — זו למעלה מו. שם: זו למעלה מו והם סובבין הארץ.
- — והארץ תלויה באמצע. שם: והארץ מתווכת ותלויה באמצע.
- 4—5 — וכל אלו הרקיעין וצאצאיהן והארץ וצאצאיה תלוין בורוע של הב"ה ולקמן. בנוף הכ"י: שנאמר תולה ארץ על בלימה וכתוב שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר וכולם אלו הרקיעים וכל צבאותיהם והארץ שבאמצען וכל צאצאיה כולם מקושרים ותלוין בורועו של מקום ב"ה וברוך שמו שני מעונה אלהי קדם ומתחת זרועות עולם ולקמן.
- 7 — והרקיעים סובבים. בנוף הכ"י: והם הרקיעים סובבים ורצים.
- 8 — מתעכבים. שם: מתעכבים אפילו רגע.
- 15 — בפ' אין דורשין (חגיגה דף י"ג).
- 18 — גלגל חמה. בנוף הכ"י: גלגל חמה שמי' מ' (?)
- 20 — לו מן. שם: לזמן.
- — לימי. שם: לזמן.
- 36 — השנה. שם: השנה כולה.
- 2 155 ממנה. שם: ממנה ברקיע.
- 11 — ורבנו סעדיה גאון ז"ל פירש וכו' מי עלה שמים וירד וכו'. עיי' מ"ש למעלה לעמוד 129 שו" 13.
- 16 — אפסי ארץ. בנוף הכ"י: אפסי ארץ והשלים בכאן הארבעה האימהות.
- 13 156 שמבראן נעשה אלה. שם: שמשבראן נעשה אלה במשמעו.
- 14 — מאליהן. אולי: מאלהין. כמו להלן עמוד 175 שורה 18.
- 18 — אתה. צ"ל: אתה.
- 24 — הוא ימשול. בנוף הכ"י: הוא ימשול בהן.
- 32 — אין לדמיון. שם: אלא לדמיון.
- 39 — ולא צורת. שם: ולא צורה יתברך ויתרומם מכל זה.
- — ופי' אחד מן המהברים וכו'. לא מצאתי זאת כפי' דונש בן תמים אשר קבלתי כעת העתק מכ"י פארין, והעתיקו בשבילי הר' ישראל איסר גאלדבלום. ועיי' מ"ש למעלה לעמוד 147.
- 7 157 וכנכנס. בנוף הכ"י: וכשנכנס.

- 9 157 ער שהוא, שם: ער שהוא ליבשה (וצ"ל: ביבשה).
- 12 — בא לכיסונין, שם: באלכיסונין.
- 15 — אצער, שם: אנער.
- — כיוון, שם: זיוון.
- 17 — את שלמה, שם: את שלמה אשר שבחו הבי"ה בכמה מקומות.
- 21 — רחוקה ממני, שם: רחוקה ממני רחוק מה שהיה ועמוק וגו'.
- 33 — זה משה, עי' תשובת ר' יהודאי גאון בתה"ג דפוס ליק סי' מ"ה דף י"ח ע"ב, ועי' מ"ש בישרון ש"ה עמוד קל"ו שנמצא גם במדרש משלי, ומקשה אם, בגוף הכ"י: ומקשה מי.
- 3 158 ואת אורה, שם: ואת אורה ואת לבתה.
- 29 — תירוש, אולי צ"ל: זירון, כי לאות ז' צריכים פה, ולמטה שורה 39 יש למחוק "זירון".
- — צהות, אולי צ"ל: נחת, כי לאות נ' אנו צריכים.
- 39 — טפלות, אולי: נופלות, או נבלות.
- 40 — רוח רעה, בגוף הכ"י: רוח רעה שלה אכזריות (ובמקום: אכזריות צ"ל מלה המתחלת באות ת').
- 15 159 הרום, אולי: הרום.
- 16 — וחמשים וששה, בגוף הכ"י: וחמשה וששים.
- 28 — ותל"א, שם: ותל"ח.
- 31 — מאה אמה, שם: מאה.
- 32—33 שאל אדריאנוס קיסר את אונקלוס הנר אמר לו העולם על מה הוא עומד אמר לו על המים, לא ידעתי מקורו, ועי' ירושלמי הגינה פ"ב.
- 39 — ועשו כך, בגוף הכ"י: ועשו כך והכריכוהו פעם ופעמים.
- 40 — שתאמר להם, שם: שתאמר מת.
- 14 160 מורה, שם: ממורת.
- 16 — ישרות, שם: ישרות ירדו בה.
- 24 — מי יוכל, שם: מי שיוכל.
- 6 161 טבא לאו הוא דמליא, בגוף הכ"י: טבא להוא דמליא, וצ"ל: טבאל הוא רמלא (עי' רש"י ישעיה ד' ח').
- 7 — העכסים, בגוף הכ"י: העכסים הנחלשים הנחשלים.
- 8 — סרה, בגוף הכ"י: סרה סחים סחים, וצ"ל: סחיש (מלכים ב' י"ט כ"ט) שחים (ישעיה ל"ב ל').
- — המתחלה, צ"ל: המתחלק, וכ"ה בגוף הכ"י.
- 11 — ורב רבנין, בגוף הכ"י: ורב רבנין כלומר כאלו קורין אותו.
- 17 — ויש מי שמפרש, לא ידעתי מי הוא.
- 25 — פליג, בגוף הכ"י: פליג ליה.
- 37 — בחגיגה (דף י"ג ע"ב).
- 1 162 ריצתן, בגוף הכ"י: ריצתן כל העולם.
- 5 — לפי שבבוק, נראה שיש פה חסרון.

עמוד שורה

- 8 162 ומצינו פ'סק'. בנוף הכ"י: ומצינו פ' פ'סק'.
- 15 — מים מבאר. שם: מים מעומק או מבאר.
- 19 — הנימוק. ג"ל: העמוק.
- 20 — שיאכילנו מעט מעט. בנוף הכ"י: לבריה ללכיכות. ונ"ל: ללכיכות (שמואל ב' י"ג ו').
- 26 — יתמלנה. אולי: ינהלנה.
- — שותתכן. בנוף הכ"י: שותתכן.
- 36 — אבן אופל. כן תיקן המעתיק כמה"כ (איוב כ"ח, ג'). ובנוף הכ"י בטעות: כמן אופל.
- 18 163 א' מן המחברים. לא מצאתי זאת בפ' דונש בן תמים שלפני.
- 24 — ברק. אולי: בוק.
- 32 — מבין. אולי: מבן.
- 40 — י' ספירות. בנוף הכ"י: פ'ס' י' ספירות.
- 19—20 164 וכתב אחד מן המפרשים. גם זאת לא מצאתי בפ' דונש הנ"ל.
- 26 — אלא נעוץ. בנוף הכ"י: אלא דבר אחר הרי נעוץ.
- 27 — עיניך מעיך. אולי: ענין מעוך.
- 1 165 כן. בנוף הכ"י: כי.
- 3 — למדבר. שם: למדברו.
- 15 — סופר. שם: מונה.
- 25 — שלא הרהר. שם: ואותו דבר לא הרהר אותו.
- 31 — שניתנה לנו מאת. שם: שנתנה לנו.
- 34 — דעת. אולי: שהדעת.
- 2 166 ב' יומא (דף ס"ז ע"ב).
- 4 — ואין העולם. צ"ל: ואמות העולם. וכ"ה בדקדוקי סופרים.
- 6 — ואין להרהר. בנוף הכ"י: ואין לך רשות להרהר. וכ"ה בתלמוד שם.
- 7 — א' מן המפרשים לא מצאתי גם זאת בפ' הנ"ל.
- 15 — דברים גדולים. בנוף הכ"י: דברים אח' גדולים.
- 19 — וכשיבה יש מנהג. לא מצאתי מנהג זה בשום מקום.
- 34 — תשעה (?).
- 7 167 בעולם הזה. בנוף הכ"י: בעולם.
- 11 — חופפים. שם: חופפים ומשתחיים.
- 15 — במס' ע"ז (דף ג' ע"ב).
- 26 — מה שפירש. בנוף הכ"י: כלו פירש.
- 1 168 ואינו שמה במסלתן של רשעים (עי' מגלה דף י' ע"ב).
- 7 — וטורדן מן העולם. בנוף הכ"י: וטורדן.
- 16 — פסוק במסכ' נדה. שם: פסוק זה במסכ' נדה (דף י"ג ע"ב).
- 22 — כענין וזה. צ"ל: כענין זה. וכ"ה בנוף הכ"י.
- — במנחות (דף כ"ט ע"ב).

- 26 168 כמה וקוץ. בנוף הכ"י: וקוץ כמה. ומלת "כמה" ליתא אצלנו ולא בדקדוקי סופרים.
- 31 — אמ' לפני. צ"ל: אמר לפניו. וכ"ה בנוף הכ"י.
- 36 — שיבראו הגופות. בנוף הכ"י: שיבראו בגופות.
- 37—38 — במס' נדה (דף י"ג ע"ב).
- 38 — נשמות בנוף. בנוף הכ"י: נשמות שבנוף. וכ"ה אצלנו בתלמוד.
- 8 169 ראה לפי זה. נ"ל: ראה לפי זה.
- 11 — ג' שעות. בנוף הכ"י: שלשה שניות.
- 12 — בפרק ארבעה ראשי שנים (ר"ה דף ט"ז).
- 14 — קינים. צ"ל: כינים.
- — במס' שבת (דף ק"ז ע"ב. ועי' ע"ז דף ג' ע"ב).
- — בפרק בענין. בנוף הכ"י: בפרק (צריך להוסיף: שמנה שרצים) בההוא דאמר קטפו יין (צ"ל: הטפויין) וביצי קינין (צ"ל: כינין) וכל ענין.
- 16 — נותן לו הב"ה פרנסתו בעתו (עי' כתובות דף ס"ז ע"ב).
- 20 — עד זמן. בנוף הכ"י: עד עת זמן.
- 22 — בשתי של יין. שם: בשתיה של יין. וכ"ה אצלנו.
- 23 — ביציאות השבת. שם: ביציאות השבת (דף י') ודבתרא נמי.
- 25 — בפרק אור ארבעה עשר (פסחים דף י"ב ע"ב).
- 35 — וזה שחלק. בנוף הכ"י: וזה כלי שחלק.
- 21 170 כלומי שאין. בנוף הכ"י: כלומי שזה הפסוק מפורש כפירוש שאין.
- 25 — שיחכמו. שם: שיתחכמו.
- 30 — מסעייתן. שם: מסייעתן.
- — בסנהדרין (דף ל"ה ע"ב). בנוף הכ"י: בסנהדרין בפרק.
- 31 — אידי. שם: אידית.
- — ואי לא נהדר. צ"ל: ואי לא לא ליהדר. כמ"ש אצלנו שם.
- 35 — בידך. כ"ה גם בדקדוקי סופרים. ואצלנו: בידך.
- — בפרוונקא. בנוף הכ"י: בפרוונקי.
- 35—36 — איתו אמר לן הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' ואנן אמרינן ליה. כ"ו ליתא אצלנו ולא בדי"ם.
- 11 171 איתנח. נ"ל: איתניהו.
- 17 — בלי מספר. בנוף הכ"י: בלי מספר ובלי מנין.
- 18 — וכשיעור. שם: ובפחות מכאן וכשיעור.
- 19 — ולכך. שם: ונקודה דקה מכל דק עד אין שיעור מרוב דקותה ולכך.
- 23 — היו גדונין. שם: היו נסכרין בסכירה (וצ"ל: נסקרין בסקירה) אחת ונדונין.
- 25 — מדי. צ"ל: מיד.
- 30 — אומר. בנוף הכ"י: אמור.
- 31 — בהרף עין. שם: בהרף עין ובפחות בלי שיעור.
- 33—34 — העולם על כל שאר העולמות שברא והכיב לפניו יותר מכולם כביכול לכך אמר שמאריך כל עצמו בצרכיו של זה העולם כמו

שהאריך וברא ב"י מאמרות. ובגוף הכ"י: הא כתיב על עצמו כאילו
בכבודו מאריך כל היום כמו שהאריך וברא ב"י מאמרות כך מאריך כל
היום בצרכי ברייתו של זה העולם.

- 35 — מעין. נ"ל מעיין.
37 — הכתיב. בגוף הכ"י: הא כתיב.
13 172 כתוב. שם: אמר.
14 — העולם והרי. שם: העולם רוכב קל ושט והרי.
— — כל האריך. שם: את כל העולם.
22 — והן. שם: לפי שהן.
29 — מעין. נ"ל. מעיין.
33 — מס' ברכות (דף ג').
35 — שהוכרו. בגוף הכ"י: שהוכירו.
37 — ורוחות. שם: ורוחות ואם הם מלאכים ורוחות.
4 173 היוז נופל. שם: היה נופל או עות.
10 — וכל מה שיש ביניהם. שם: והאברין שעל כל ושביניהם.
14 — בדרשותיהן שרגילין בהם כי אשמדאי וכו'. בתוס' מנחות ל"ז ע"א ד"ה
או קים גלי מובא זאת ממדרש.
40 — כל הנסתרות. בגוף הכ"י: כל הנסתרות וכל חביות.
6—7 174 היוצר חבר. בגוף הכ"י: היוצר לאב חבר, וכ"ה להלן ע' 270 שו'
15. אך בפ"י ס' יצירה לרס"ג כ"י מינבען (ואצלי העתק ממנו מאת
הר"י חיים מאיר הורוויץ) הנוסחא: היוצר לא חברו.
15 — יוקדם. ובגוף הכ"י: יוקדו. וכן נראה מהעתקת ס' יצירה הנ"ל: מחפירים.
17 — יאמר. נ"ל: שיאמר.
18 — מדה. נ"ל: מודה.
25 — שלא. בגוף הכ"י: שלו.
26 — בפרקא קמא דעבודה זרה (דף ג' ע"ב).
— — בסוכה (דף מ"ה ע"ב).
31 — כל הפסוקות. בגוף הכ"י: כל אלו הפסוקות.
39 — להבראת. שם: לבראת.
5 175 אותו. שם: מאותו.
37 — כי חס ושלום זה. שם: חס ושלום כי זה.
9 176 מרכבה. שם: המרכבה.
11 — בסדר יומא (דף כ"א ע"ב).
17 — את אחרת. בגוף הכ"י: אש אחרת.
24 — נשמעו. שם: נשמע.
35 — כתב אחד מן המפרשים צ"ל הכי. הוא דונש בן תמים. כפי שנמצא
בהעתק שבידי דומה לזה.
36 — ה' רוח. בגוף הכ"י: אחת רוח.
3 177 למשה. בגוף הכ"י: עניו משה. ואולי צ"ל: ענין משה.

	עמוד שורה
ודעת. שם: בין דעת. ואולי צ"ל: ואין דעת.	3 177
ובשינוים ובשפתים. שם: ובשינוים ובכובע ובשפתים.	5 —
חורכים. צ"ל: הותכים. וכ"ה בגוף הכ"י.	6 —
רוחו נדיבה. בגוף הכ"י: רוחו רוח נדיבה.	7 —
והיאך. שם: והוא איך.	19 —
בכבודו. שם: בכבודו ובעצם גבורתו.	23 —
וכן. שם: וכך נמי.	27 —
בכל עם כי. שם: בכל עניני.	11 178
ולהורות. שם: ולהודיעם.	— —
כל אשר. שם: כי כל אשר.	19 —
עשה וגו'. שם. עשה ועמד הדבר כלו.	— —
ובזה הרוח. שם: ובה הרוח השני הטהור.	28 —
ארבע רוחות השמים. שם: ארבע רוחות כנגד ד' קצות הארץ כמו שמצינו שהרוח הנושבת נקראת רוח כדכתיב אלה ד' רוחות השמים.	7 179
היו מאמרות. שם: היו המאמרות.	10 —
וכתב נמי אחרינא מן המפרשים. (לא ידעתי מי הוא).	12 —
עליונות. בגוף הכ"י: עליונית. וכצ"ל.	14 —
מכל שרשים ובה כה יותר מכל האבות עם כל. בגוף הכ"י: מכל שרשים והיא מיוחסת יותר מכל השרשים ובה כה ואיול יותר מכל האבות וגם כל.	15 —
העגלת. צ"ל: העגלה.	29 —
ודיבור ודיעה. בגוף הכ"י: ודיבור אשר רואים אנהנו וגם זה לא יתכן להשוות הרוח ורוח ודיבור ודיעה.	32 —
הנפש של אדם היא הרוח הטהורה וכו'. ידידנו החכם ר"ד קויפמאנץ הביא זאת בספרו על החושים עמוד 44 הערה 25 מתוך העתק כ"י שלי אשר השאלתי לו בשנת תרמ"ג.	17 180
משמשת כל הגוף. בגוף הכ"י: משמשת כל הגוף והיא משמשת כל רך וקשה.	19 —
המובחר. שם: המובחר והסולת.	28 —
ותשבת. נ"ל: ותשבת.	32 —
ותפיק הנפש. בגוף הכ"י: ותצחק הנפש.	34 —
את האדם. שם: האדם.	11 181
והפנימי תאינה. שם: והפנימית אינה.	13 —
היא. שם: הוא.	24 —
ועקרבים. שם: ועקרבים וסרטנים.	25 —
דנים ועקרבים. שם: הדנים ועקרבים וסרטנים.	26 —
וריוגול. נ"ל: וריגול.	31 —
חפר. אולי: חסר.	36 —
לשון. בגוף הכ"י: והוא לשון.	6 182

עמוד שורה

- 19 182 ביום. שם: בימים.
- 29 — שמואל. שם: שמואל לשאול.
- 36 — היתה. שם: זו היתה.
- 40 — אשר בנב. שם: אשר היו בנב.
- 1 183 אל דוד. שם: אל דוד שנא' ויהי אביתר וגו'.
- 2 — גר החוצה. שם: גר החוזה.
- 5 — ומרוב מחשבות. שם: ומרוב מחשבתו.
- 8 — ואמרות. שם: ותענינה ותאמר. וצ"ל: ותאמרן (שמואל א' י"ח ד').
- 10 — והלך לביתו. שם: הלך שאול לביתו.
- 10—11 — על הלילה. צ"ל: כל הלילה. וכ"ה בנף הכ"י:
- 34 — לבער. נ"ל: לבאר.
- 9 184 לאחר. אולי: לאחר.
- 19 — להוליד כמותן. בנף הכ"י: להוליד כמותן לפי שבשברא הקב"ה האדמה והאילנות להוציא פירות, והאדם והבהמות והחיות להוליד כמותן.
- — והקב"ה צוון. שם: וצוון.
- 27 — אנו כותבין. שם: אנו כותבין ב... מקום.
- 28 — אותיות סוד. שם: אותיות יסוד.
- 34 — בחגיגה (דף י"ב).
- 36 — הפסוק שבפר'. בנף הכ"י: הכתוב בפסוק פר'.
- 5 185 אם כן. בנף הכ"י: אם כן למה.
- 15 — בפסחים (דף נ"ד).
- 25 — לברו ב"ה. בנף הכ"י: לברו יתרום לעד.
- 37 — קדוש. שם: קדוש וכתוב הוא ע"י נביאיו כך.
- 31 186 שפירשנו. שם: שהקדמנו ופירשנו.
- 8 187 כי התלמוד הוא קבלה ומסורה ביד ראשי ישיבות דור אחר דור מימי גלות יהויכין וכו' והיה התלמוד מסוד מידי הנביאים על פה מימי אותה ישיבה של גלות יהויכין ישיבה אחר ישיבה וכו'. ע"י אגרת רב שרירא גאון (הוצאת ב"ג עמוד 20): והתלמוד נמי וכו' אפי' ראשוני ראשונים הוה אית להון תלמוד. וע"י שם ע' 29: כד גלו ישראל גלות יבניה וכו'. ומשם בשערי תשובה סי' ע"א. וע"י תשובות הגאונים דפוס ליק סי' פ"ז.
- 11 — רב אשי ורבינא. בנף הכ"י: רב אשי שהיה סוף הוראה הוא ורבינא — וכמדומה לי שמלת "בסתימתו" צריכה להמחק או תיקון.
- 12 — מקצתו כתוב ומקצתו על פה. נראה כי לדעת הרב המחבר היה מקצתו כתוב שכתבו לעצמם כעין מגלת סתרים, כמ"ש בכבוד הלכנון שנה עשירית (תרל"ד) מחברת ב' עמוד 8 וע' 11.
- 13 — יצחק בר אחתיה דריש גלותא. בנף הכ"י: יצחק בר אחתיה דריש גלותא דשכיב בין קורטבא לאספמיא. ובימות דף קט"ו ע"ב: יצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי הוה קאויל מקורטבא לאספמיא ושכיב.

13 187 ובסוף ס' זכר נתן להרב רנ"ג קורניל בהעתקות מס' כ"י שלי דף קל"ד: מיצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי דשכיב בספרד בין קורטבא לאספמיא. — והנה ממה שנמצא פה לפנינו: "יצחק וכי שהיה ערוך ומסור בידו והוא כתב התלמוד לגלות בני ספרד" נראה כי מ"ש שם בס' העתים: והוא שכתב לבני ספרד את התלמוד מפיו שלא מן הכתב" אינו מוסב על "נמרונאי נשיא" כאשר חשבתי מלפנים בכבוד הלבנון שם עמוד 12 הערה 7 (אף כי הדבר אשר הוכחתי כי גם אחרי התימת התלמוד היה למורס בע"פ נכון מפני ראיות אחרות אשר הבאתי שם ובישרון. וכן דעת החכם רש"י, כמ"ש בצופה למגיד 1878 עמוד 247) רק על יצחק ריש גלותא אשר הביא שם למעלה (ובא שלא במקומו וצריך לסרס הדברים מזה ולקבעם למעלה): ולא דבר אחד מטעמי תלמוד (כ"ה בס' העתים כ"י שלי) שהיו ערוכין בפייהו (כ"ה בס' העתים כמ"ש החכם ר"ש באבער בהמגיד שם עמוד 329 והחכם ר"א גיבויער במ"ע לעטערבארע ח"ד 55, 65) מיצחק ריש גלותא וכי. — והנה מ"ש: "מטעמי תלמוד" יובן ג"כ ע"פ דברי רב שרירא באגרתו עמוד 2: טעמי משנה. וע' 7: טעמי דהוה ידוע להון, וע' 2: טעמי דלקוטין להון בלבבהון. ועי' מ"ש החכם ב"ג שם בהערה לעמוד 2 ועמוד 50 ועמוד 54*).

- 17 ההלכה. בנות הכ"י: הלכה.
- 26 נבראו בראשון. נ"ל: לא נבראו בראשון.
- 27 גם הם מעידים. בנות הכ"י: מעידים.
- 34 לולני. שם: לולני.
- 39 נבראו. שם: נבראו המלאכים.
- 3 188 ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא ובנות הכ"י: ודמות על ראשי החיות וגו'. והמעתיק תיקן כמ"ש אצלנו (יהוקאל א', כ"ב).
- 8 שמייע. בנות הכ"י: שמה סייע.
- 9 בסנהדרין. שם: כהאי דאמר בסנהדרין (דף ל"ח).
- 10 שותף היה. שם: שותף היה לו.
- 14 לזה שיטעו. שם: לכך אם יטעו.
- 24 בפרק ר' אליעזר (פ"א פ"ד).
- 28 החיה. בנות הכ"י: החיות.
- 31 הוא הרקיע. לפנינו בפר"א: הרקיע ההוא.
- — היה הרקיע. שם: היה העולם. וכ"ה בנות הכ"י.
- 33 ומלאכים. בנות הכ"י: ובין מלאכים.
- 3 189 שמה שאו. נ"ל: שמי שאומר.
- 18 תבשילין. בנות הכ"י: תבשילין.

(*) דרך אגב הנני להעיר כי מה שהבאתי למעלה לעמוד 64 מערך ערך עמר ומתשובות הגאונים מובא גם מרב האי בס' העתים. עי' בזכר נתן דף קל"ב וקל"ג.

	עמוד שורה
דפסחים (דף נ"ד).	26 189
הזוהרהו. נ"ל: הזכירוהו.	30 —
רו"ל. בגוף הכ"י: רו"ל חכמי התלמוד.	40 —
מצאוהו. צ"ל: מנאוהו.	36 —
אעפ"כ. בגוף הכ"י: אע"פ שני בו. וצ"ל אע"פ שלא נאמר בו (פסחים דף נ"ד).	7 190
עד מוצאי שבת. בגוף הכ"י: מוסיף (וכ"ה בפסחים שם): דתניא ר' יוסי אומר ב' דברים עלו במחשבה ליבראות בע"ש ולא נבראו עד מוצאי שבת.	10 —
ודרשי חמורות. בגוף הכ"י: חומרות. ואצלנו: חמורות. ועי' דקדוקי סופרים.	13 —
וכן יש. נ"ל: וכי יש.	15 —
ואם כי. נ"ל: ואם כן.	20 —
לפי. בגוף הכ"י: לפני.	23 —
כמו. שם. וכמו.	— —
אבו. נ"ל: אבה.	25 —
בעשיית מלאכה. בגוף הכ"י מוסיף: אלא בליל מ"ש. והאור רוב תשמישו לאורה בלילה הוא וליל שבת אסור בעשיית מלאכה.	34 —
חמורות. בגוף הכ"י: חומרות. ועי' מ"ש למעלה לשורה 13.	38 —
ופירוש ברור. שם: ופירוש ברור זה.	4 191
ויש לתרין. שם: ויש לומר ולתרין.	10 —
כולן. שם: שכולן.	12 —
שהקדמנו. שם: שהקדמנו ואמרנו.	15 —
יגלה. שם: נגלה.	22 —
המלאכה. ומניח. שם: המלאכה כמקיש בקורנוס ומניח.	27 —
וצרכי המאכל. שם: וצרכי המאכל כגון תיקוני קדרות החמין וזולתן.	28 —
בלא שום מחשבה. שם: בלא שום מחשבה ולא שום צער.	33 —
בכבא קמא דנזיקין (דף ל"ב).	40 —
אי אפשר. נ"ל: או אפשר.	6 192
18—19 פרק שבעת ימים (יומא דף כ"א)	— —
וההלכה. בגוף הכ"י: על ההלכה.	24 —
אין דורשים. כן הגיה המעתיק במקום שנמצא בגוף הכ"י: אלו הן דורשין.	29 —
ומדת המים קל. בגוף הכ"י על הגליון: כבד.	4 193
זבה. בגוף הכ"י: גויה זבה.	16 —
אש ומים חקק וחצב ב"ה. בגוף הכ"י: אש ממים חקק וחצב בה.	25 —
הזכירה. שם: שהזכירה.	35 —
3—4 ובמדרש דר' תנחומא. לא נמצא בתנחומא הנדפס כבר ולא בתנחומא אשר הו"ל החכם ר"ש באבער. רק במדרש פטירת משה הנדפס בקושט' ובויניציאה ובבית המדרש להחר"א יעללינעק ה"א, ואולי הוא נלקח מהילמדנו.	194
בו. בגוף הכ"י: בו אנרתא.	9 —

- 17 194 ומדערענען. אולי: ומזענענען.
 18 — וממעיסן. בגוף הכ"י: ומפחיתו.
 20 — בנדרים (דף מ"א).
 37 — כל. נ"ל: אוכל.
 2 195 במס' יומא (דף כ"א).
 5 — שנברא. בגוף הכ"י: שנבראו.
 5—6 — זכור לטוב ומעלתו לפני המקום. שם: זכור לטוב לפני המקום ומעלתו.
 10 — וגדול מכל. שם: וגדול מכל שאר.
 11—12 — בערב פסחים (דף קי"ח).
 12—13 — והוא ברור. בין „והוא“ ובין „ברור“ מלה מחוקה בגוף הכ"י.
 29 — תמני. נ"ל: תמנה.
 32 — שמנו רבותינו. בגוף הכ"י: שנבראו.
 36 — פיסקא. בהעתק שלי: פיסק"א.
 37 — שכש מים. בגוף הכ"י: שלש מים.
 10 196 אמר לך. בגוף הכ"י: אמרי לך.
 15 — כלום. שם: לא כלום.
 26 — זהו וזהו. צ"ל: וזהו.
 27 — סביב. בגוף הכ"י: סביב סביב.
 2 197 דרשו כמה. מיותר. וכן ליתא בגוף הכ"י.
 3 — שמת הוק גבול ים. בגוף הכ"י: שמת חול גבול ים. ואצלנו (ירמיה
 ה' כ"ב): שמת חול גבול לים.
 — — ולא תוסיף. שם: ולא תוסיף וגו'.
 13 — ועם סביבותיו. שם: ועל סביבותיו, וכצ"ל: כמיש בקהלת א' ו'.
 19 — תחלת. שם: תלה.
 20 — והוא. שם: ואומ'.
 34 — שנחקק מן המים. שם: שנחקק מן המים שצוהו המ'.
 39 — במס' יום טוב (דף ל"ג).
 1 198 ואמ' נמי בכרכות (פסחים דף נ"ד).
 16 — וגרסי' בירושלמי (ראש השנה פ"ב).
 31 — משנים עשר. בגוף הכ"י: משנים עשר פשוט.
 2 199 שאחר. שם: לאחר.
 12 — כמו כן. שם: וכמו כן.
 17 — גדול. שם: גבור.
 — — עזו. מלה זאת צריכה תיקון כי לאות ו' צריכים פה.
 18 — כמה. בגוף הכ"י: וכמה.
 29 — מאלהין. עי' מ"ש למעלה לע' 117 ולע' 156 ולע' 175.
 34 — עבדיו הצדיקים שיהיו. בגוף הכ"י: שעבדיו הצדיקים יהיו.
 1 גם 200 א"ה. בגוף הכ"י: א"ה.

עמוד שורה

בסנהדרין (דף ס"ה ע"ב) ועיי"ש ברב אלפאסי בשם רב האי גאון כי משם לוקחו דברי הרב המחבר פה.	3	200
שישגן. בגוף הכ"י: שכיון שישגן.	4	—
אשר. שם: כשר. וכצ"ל.	10	—
נפשות. שם: נפשות כו'.	11	—
אלא. שם: אבל.	12	—
רמו. שם: רמו רמו.	20	—
בגישין (דף ל"ו ע"ב) בפרק השולח. בגוף הכ"י: בפרק.	22	—
אינו חמור. בגוף הכ"י: הם ראשם שאינו חמור.	32	—
בראשית. שם: המעשה.	39	—
אליו. שם: אלי.	12	201
ולא יו"ד. שם: ולא זכר יו"ד.	32	—
להיותו שלם. שם: להיותו שם שלם.	17	202
על הכל. שם: על הכל בן ארבע אותיות.	—	—
וישראל. שם: ועבור ישראל.	21	—
הם מדברים. שם: הם מדברים כי א"א לנו לדבר מדברי הבורא אלא בדמיונות ומשלם.	30	—
להשמיענו מה שאנו יכולים לשמוע. בגוף הכ"י: להשמיענו (צ"ל: להשמיע) אזני כל הנבראים מה שהן יכולין לשמוע ולתת עולם לפני בוראו מדה ומעלה ומטה ודי רוחות והאמור לפניו ולאחריו להשמיע אזניו הוא אמור.	36	—
לצפון. בגוף הכ"י: לצפון כו'.	23	203
כוה"י. שם: בו"ה.	24	—
ואל תתמה על זה ועל דברי. שם: ואתה אל תתמה על זה ועל דברי זה.	29	—
בתהלת הספר העתים. צ"ל: בתהלת ספר העתים. וכ"ה בגוף הכ"י.	6	204
וכההיא. בגוף הכ"י: כההיא.	24	—
בבבא מציעא דנויקין. צ"ל: בבבא בתרא דנויקין (דף כ"ה).	—	—
שהודיענו. בגוף הכ"י. שהודיענו.	28	—
ואף רב ששת. צ"ל: ואף רב ששת סבר. כמ"ש בתלמוד שם.	36	—
דמות דבור. בגוף הכ"י: דמות כבוד.	2	205
והם היו. שם: ושם היו.	4	—
מסובכת. שם: אינה מסובכת. וכ"ה בכ"ב דף כ"ה ע"ב. ועי' להלן 255.	19	—
בשפוכתא. שם: בשפיכתא, וכ"ה שם.	26	—
ופי' א' מן המפרשים. הרבה ממה שמובא פה נמצא גם בפ"י אבוסהל בן חמים בהעתק אשר לפני מכ"י פארין.	29	—
נראית. בגוף הכ"י: נראה.	40	—
כאותיות. שם: באותיות.	21	206
ג'. שם: הג'.	27	—

	עמוד שורה
36 206	א"א שם: א"א א"א.
37 —	כל. שם: כל.
38 —	לקע"ו. שם: לקע"ד.
1 208	וו. שם: וו.
2 —	שבעה שבעת, שם: שבעה שבעה הנכ"ל שצ"ם בעולם זו ימים בשנה ז' שערים בנפש שבעה שבעה.
11 —	בגדה (דף י"ג ע"ב).
16 —	הקוקות בכל. נ"ל: הקוקות בקול.
30 —	ומן. בגוף הכ"י: והן.
40 —	נמלך. נ"ל: כמלך.
1 209	(מכאן ואילך הונה העתק כ"י שלי מתוך גוף הכ"י ע"י הרב ר"א לולוי ונדפס כן כפי הגהותיו).
3 —	כי לראותם. נ"ל: כי אם לראותם.
14 —	ואינו כבר. נ"ל: ואנו כבר.
27 —	פי אבל מלשון. המעתיק מחק מלת "אבל".
14 210	והפך העולם. צ"ל: והפך העי. וכן הגיה המעתיק: העי"ן.
18 —	על עשתן (?).
22 —	בסוף פרק חזקת (ב"ב דף נ"ח ע"ב).
3 212	מאום. צ"ל: מאום.
7 —	רצון. נ"ל: רצין.
32 —	הרובור. נ"ל: הדיבור.
35 213	ויער בראשו. נ"ל: ויניד בראשו.
2 214	כי המים ישחקו מים. נ"ל: כי המים ישחקו אבנים.
13 —	שנת אלף ורמ"ז — והוא שנת תרצ"ה ליצירה, ע"י בס' העבור לר"א בר הייא הנשיא עמוד 97 מה שהביא מספר ההכרה לרבי סעדיה גאון: "אלף רל"ח למלכות אלכסנדר והוא שנת ד' תרפ"ו" — אמנם לפי זה יקשה, כי הנה ס' האמונות והדעות חבר רס"ג בשנת תרצ"ג (ע"י מ"ש החכם גרעין בחלק חמישי מספרו מהד"ת עמוד 384 וע"י מ"ש בכרמל תרל"א עמוד 288), ובו מביא כבר את פירושו לספר יצירה — ואולי צריך להגיה פה: אלף ורמ"ד. והיא שנת תרצ"ב ליצירה. ואז יבא הכל לנכון. — וע"י להלן מ"ש לעמוד 239, ושם ז' במקום ד' ופה להפך. וכתב נמי אחד מן המפרשים ז"ל. ע"י בפתיחת החכם ר"ל דוקעס לספרו שירי שלמה עמוד III מה שהעתיק מתוך פי' אבוסהל בן תמים מתוך כ"י פרוז. והוא ג"כ בהעתק כ"י הנ"ל אשר בירי.
14 —	מהשבעת, המעתיק מחק מלה זאת.
19 —	רבות. נ"ל: רכות.
37 —	יהיו צ"ד. המעתיק תיקן: יהיו ד'.
6 216	והא' האחר, המעתיק תיקן: והאחר.
30 —	הקל אעפ"כ הקולאין. צ"ל: הקול אע"פ כן הקול אין.

עמוד שורה

- 34 216 מאחות אחת. נ"ל: מאות אחת.
- 37 217 בעירכין (דף ה' ע"ב).
- 39 — כ"ב. צ"ל: כתיב.
- 1 218 מכבש. צ"ל: כובש.
- 2 — בפרק ארבעה ראשי שנים (ר"ה דף י"ז ע"ב).
- 4 — כוכשו. צ"ל: כובשו.
- 7 — השם עולה למעלה. צ"ל: הש' (השי"ן) עולה למעלה.
- 17 — בראות ילדיו מעשה ידיו והקדיש את קדוש יעקב. המעתיק תיקן: בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבי יקדישו שמי. והוא כלשה"כ (ישעיה כ"ט כ"ג). וצ"ל עוד: והקדישו את קדוש יעקב.
- 3 219 בסומא. צ"ל: בסומה (דף י"ג).
- 15 — בשבת (דף פ"ט ע"ב).
- 1 220 הכי בכ"י: הרי.
- 9 — מי. צ"ל: מי.
- 7 221 דומי יושבי האי. לפנינו (ישעיה כ"ג ב'): דמו ישבי אי.
- 35 — והיא נעוץ. צ"ל: והא' נעוץ.
- 29 223 כי האש. צ"ל: כי הראש.
- 15 224 לו תיבות. נ"ל: ל"ו תיבות.
- 19 — ופי'. נ"ל: ופי' זה.
- 23 — (ש). היא הוספת המעתיק.
- 29 — בספר תאנים. הוא ספר תנין אשר יצא לאור בשנת תרכ"ז בפרים עם מכא יקר מאת החכם ר' שניאור זקש. ויש להוסיף גם את הרי" ברצלוני על המביאים בפירוש את ס' תנין (שם עמוד 36). ועי' להלן עמוד 227 שורה 31.
- 32 — במנחות (דף כ"ט ע"ב).
- 2 225 בתנין שלא. צ"ל: בתנין שלו.
- 4 — שי' א'. אולי: שמא'.
- 26 — שא' באש. צ"ל: שי' באש.
- 27 — להיות. צ"ל: להיות.
- 38 — ואמרו חכמים (כ"מ דף פ"ה).
- — כ"ש. צ"ל: כ"ש (כל שהוא).
- 22 226 ורוב דבריו. צ"ל: ברוב דבריו.
- 23 — והכל יהיו כהיו לא היו. ב' פעמים בטעות. והמעתיק לא העתיק רק פ"א כנכון.
- 9 227 אור כ"ע. צ"ל: אור בעוי (בעולם).
- 31 — בספר תנאין. צ"ל: בספר תאנין. ועי' למעלה עמוד 224 שורה 29.
- — ומפרש אחרינא כתב. קצת דומה לזה בפי' אבוסהל בן תמים בהעתק כ"י פרוי אשר בירי.
- 31 231 ולא מנו הדעת. נ"ל: ולא מנו הרי' (הרי"ש).

- 11 232 באגדתא בפירקי דאיכתיבו על שם ר' אליעזר (פר"א פרק י') ומלשון זה נראה כי דעת הר"י ברצלונני שהפרקים אינם לר' אליעזר. וע"י גם להלן עמוד 238 שורה 29.
- 20 — פירוש שני ימים. בפר"א אשר לפנינו: מהלך שני ימים אמר לו.
- 29 — ל נ"י. צ"ל: לפני.
- 33 — בסוכה (דף מ"ט).
- 34 — חוקי ירכי. צ"ל: חמוקי ירכיך (שה"ש ו' ב') וכו"ה שם בתלמוד.
- 35 — ועליהם כרה בור. צ"ל: ועליהם כרה דוד. ע"י בפירש"י שם.
- 38 — בתעניות (דף ה').
- 3 233 בחגיגה (דף י"ג ע"ב).
- — כת אחת. צ"ל: כת' א' (כתוב אחד).
- 4 — ואמור נמי באגדתא. בשני הפסיקות פ' זכור וגם בשני מדרשי התנחומא פ' כי תצא.
- 43 — בסוטה (דף ל"ה).
- 34 — מתוך הירדן. צ"ל: מתוך הירדן.
- 38 — עד גורן נכון (שמואל ב' ו' ו') ובתלמוד שם: גורן כידון (ד"ה א' י"ג ט').
- 40 — שלי. צ"ל: של.
- 9 234 בפרק ר' אליעזר (פרק ד').
- 33 — בסוף פרק שבעת ימים (יומא דף כ"א ע"ב).
- — בערב פסחים (דף ק"ח).
- 35 — בנמרא דסדר יומא (דף ל"ז).
- 35 235 וכתב אחד מן המפרשים הכי. לא מצאתי זאת בפ"י אבוסהל בן חמים בהעתק כ"י אשר בידי מכ"י פריז. כי בכ"י הנזכר והיא בקובץ 1048 חסר פ"י זה בסופו. אך מצאתי הדברים המובאים פה בקיצור בדף 98 מקובץ הנ"ל והוא בפ"י הנמצא שם אחרי כן והחסר בתחלתו. וע"י מה שכתב ע"ד כ"י פריז הנ"ל הר"י ישראל איסר גאלדבלום בהמניד שנה זו עמוד 45 ועמוד 85. והנה בדף 65 מתחיל פ"י ס' יצירה וכתוב עליו: חבור כפי דעת אחד מן החכמים הנקרא אבוסהל בן תמים. ומסיים בדף 93 ומשם ואילך חסר. ובאמת חסר הפירוש כבר מדף 86 ואילך. כי אמנם בראש ספר שירי שלמה לר"ל דוקעס נרפס מתוך כ"י פריז מן דף 85 עד דף 93 (עמוד II עד VIII) — ובעמוד IV בראש ס' שירי שלמה שורה ראשונה נפסק הפירוש במלות "בטלה דעתה" ואח"כ מתחיל ספר אחר כאשר העיר על זה החכם רמשי"ש ברשימת כ"י מיננען ס' 92 עמוד 42. ולפניו החכם ר' אליעזר הלוי בהמניד שנה שלישית עמוד 58. — ופ"י הנמצא אח"כ בכ"י פריז המתחיל בדף 95 (והחסר בתחלתו) הוא ג"כ לרונש בן תמים רק בהעתקה אחרת. כי נמצא שם אות באות מה שמובא מר"ל דוקעס בקונטרס המסורת עמוד 6 עד עמוד 10 בהערה מתוך כ"י רשד"ל (עמוד 5) והוא הנמצא כעת בברלין וכתוב בראשו: פירוש ס' יצירה לרנש בן תמים הנקרא אסחק אלישראלי (ע"י רשימת

עמוד שורה

- כ"י ברלין לרמשי"ש עמוד 55) כמו שהראה כבר מונק במחברתו על ר"י
 בן גנאה (בהעתקה לל"א במ"ע המורח 1850 ע' 789) אך לא כמ"ש
 שם (806) כי מחברו הוא אולי ר' יעקב בן נסים. כי אמנם הפי' לר' יעקב
 בר נסים היא העתקה אחרת. ולפי זה יש לנו בכ"י פרוז פי' אבוסחל
 (דונש) בן תמים בשתי העתקות. ופי' המיוחס בכ"י מינכען
 ופארמה לר' יעקב בן נסים היא העתקה שלישית. ופי' המובא מר"י
 ברצלוני היא העתקה משונה משלשתם וגם בקיצור. אשר אולי העתיק
 וקיצר בעצמו.
- 4 236 וזה לא ראיה. נ"ל: וזה לו ראיה.
- 26 והקראין מפרשין. עי' מ"ש למעלה לעמוד 63 ולעמוד 69 ולעמוד 96.
- 23 237 ושבע מאות. הוא מיותר וצריך למחוק.
- 31 אלפים ק"ח. צ"ל: אלפים תתקכ"ח.
- 19—20 238 אולי אנו עתדין ליגאל במהרה בימינו אולי בתחלת המאה החמשים.
 מזה נראה כי כתב הר"י ברצלוני פי' ספר יצירה לפני שנת תת"ק.
- 26 באגדתא. היא פירקי ר' אליעזר (פרק ל"א).
- 29 בפירקי דמתקרו על שם ר' אליעזר. עי' מ"ש למעלה לעמוד 232.
- 32 של אלו. צ"ל: של איל.
- 15 239 תפ"ד. צ"ל: תפ"ז. ועי' מ"ש למעלה לעמוד 214.
- 22 בירושלמי (שבת סוף פ"ו) ועי' באגרת תימן להרמב"ם ד"ל שכתב ג"כ
 כי יש לו קבלת אבות שתהיה הנאולה בשנת תתקע"ב. וכתב ר' עזריה
 בספרו מאוד עינים פרק מ"ג כי יסוד הדבר הוא מאמר וכו' בירושלמי
 בשבת וכו'. והוא המובא גם פה מהרב הברצלוני.
- 29 בבנות שתי. צ"ל: בונות שתי.
- 23 240 באבות דר' נתן (פרק כ"ח).
- 5 242 שבראשית. המגיה תיקן: בראשית.
- 23 מתיבת גב"ד כפר"ת. הר"א לולי העיר פה כי בנף הכ"י נמצאו פה
 שני עמודים כפולים מן "שתקדים" עד "והצהרונים" להלן עמוד 244
 שורה 6.
- 39 243 במנחות (דף ל').
- 33—34 245 וכתב אחד מן המפרשים. עי' בכ"י פרוז דף 101.
- 38 ופי' אחד מן המפרשים המחברים. עי' בכ"י פרוז דף 98.
- 11 246 עת לחקור. נ"ל עת לרחוק.
- 17—18 ינקש נושא. צ"ל: ינקש נושה (תהלים ק"ט י"א).
- 6 247 מדי אותיות. המעתיק מחק שתי מלות אלה.
- 17 המעתיק מחק מן "ועברית" עד "ויתעברה" שורה 19. וכתב במקומם:
 תש"כ בתים ק"כ תחלתן ו' ק"כ תחלתן י' ק"כ תחלתן ע' ק"כ תחלתן
 ר' ק"כ תחלתן ב' וק"כ תחלתן ת' תוסף ה' יהו ד' אותיות.
- 32 מעינו. נ"ל: מעונה.
- 40 ארץ גוני. בהעתק כ"י: ארץ גוני.

		עמוד שורה
	להלק. צ"ל: להלק.	3 248
	— — ולמה לא. אולי: ומהם לו.	
	16 — חמר. ג"ל: חמה.	
	28 — בכובב. צ"ל: בכובב.	
13	2 — העונה שר"ג רנעים המעלה ג' אלפים רנ"ג רנעים. ב"פ, וצריך למחוק פעם ב'.	249
15	— 14 ארצם תרשש. המעתיק מחק ב' מלות אלה, אך אין צורך למחקם כי צ"ל: ארצם הששי (דה"י א' ב' ט"ו).	
17	— מכל העלים מעני וד"ל. ג"ל: לבל העלים מעני ודל.	
31	— חמיעאה. צ"ל: חמישאה.	
32	— ושנפה. צ"ל: ושיחה.	
250	25 שש עשה, אולי: שש עשרה.	
251	5 ב' עליון ובי' לועין. צ"ל: ב' עליון ובי' לועין.	
18	— סלגי המאכל. אולי: סוגי המאכל.	
26	— הספע. ג"ל: הספל.	
252	12 מחים. צ"ל: מחיים.	
25	— (הם). היא הוספת המעתיק.	
253	3 וכתב א' מן המפרשים הכי. ע"י כ"י פרוז דף 100.	
6	— פיסק. צ"ל: פיסק'.	
7	— מפלצין מלשון פילק. צ"ל: מפצלין מלשון פיצל.	
11	— (גבול וכו' תחתית). היא הוספת המעתיק.	
254	11 (למערב וכו' שלו) הוא ג"כ הוספת המעתיק.	
16	— (למעלה). הוא כמו כן הוספת הנ"ל.	
255	11 ר' אליעזר אומר עולם כקובה, לפנינו (ב"ב דף כ"ה ע"ב) ר' אליעזר אומר לאכסדרה, וכו"ה למעלה עמוד 205.	
13	— 12 מסוככת. לפנינו בתלמוד שם: מסוכבת וכו"ה לעיל. אך בדקדוקי סופרים: מסוככת. ור' יהושע אומר עולם לאכסדרא, לפנינו בתלמוד: ור' יהושע אומר עולם לקובה, וכו"ה למעלה עמוד 205: ר' יהודה (צ"ל: ר' יהושע) אומר עולם כמין קובה, ושם: אחרי היקופה. במקום שנמצא פה (ובתלמוד): אחר כיפה.	
17	— כדגרסי' (פסחים דף צ"ד).	
—	— חכמי העו', צ"ל: חכמי אומות העולם.	
36	— בפאה ומערב, צ"ל: בפאת מזרח ומערב.	
256	5 (לקרן). היא הוספת המעתיק.	
20	— יד ימין ושמאל (ב' ידים ובי' רגלים ובי' כליות). בגוף הכ"י: יד ימין ושמאל. והמעתיק כתב: ב' ידים ובי' רגלים ובי' כליות.	
35	— מעלי (מפעלי). בגוף הכ"י: מעלי. והמעתיק תיקן: מפעלי.	
40	— וכבר פירשנו זה בפירוש אחד מן המפרשים ופירש נמי אחד מן המחברים, ע"י כ"י פרוז דף 100 ע"ב.	

עמוד שורה

- 11 257 ול"ב. צ"ל: ולב.
 31 — קשה. צ"ל: קשה.
 31 259 וינור. בהעתק כ"י: ויטר. אולי ישר.
 2 260 מתע. אולי: מדע.
 4 — בבבא מציעא דנוקין (דף ק"ו ע"ב) ויש לתקן פה עפ"י מ"ש שם וגם להפך. ע"י דקדוקי סופרים.
 6 — ארישית. צ"ל: אריסין ואולי: ארישין, שי"ן במקום סמ"ך. ע"י למעלה לעמוד 1 ולעמוד 6 ולהלן עמוד 276.
 10 — (ואידך). היא הוספת המעתיק.
 11 — באלפי. יש למחוק.
 — — גרסי' בפסחים בפרק. יש להוסיף: מי שהיה (דף צ"ד ע"ב).
 7 261 לאמן שלשה ולאמן. צ"ל: לא מן שלשה ולא מן.
 12 — (שתבוא) הבאות. בגוף הכ"י: שתבוא. ובהעתק: הבאות.
 13 — אין (יש). בגוף הכ"י: יש. ובהעתק: אין.
 26 — 25 (ורע לעומת טוב). היא הוספת המעתיק.
 7 262 מעין היה. צ"ל: מנין היה. וכ"ה בהעתק כ"י.
 19 — וגרסי' בפ' אין דורשין (חגיגה דף ט"ו).
 33 — וכתב רבינו האי גאון ז"ל הכי. ע"י בארחות היים לר' אהרן הכהן דף ק"ז ע"ב.
 36 — בקידושין (דף ל' ע"ב).
 22 263 במנחות (דף נ"ג ע"ב).
 6 264 עניוני. צ"ל: עניני.
 7 — וכתב א' מן המפרשים הכי. ע"י כ"י פריז דף 101 עד 107.
 31 — מנוי. צ"ל: בנוי.
 14 — 15 265 באלעריבי (בלי ערבי). בגוף הכ"י: באלעריבי. ובהעתק: בלי ערבי.
 23 — משוטפין. צ"ל: משותפין.
 34 — (והשבעה) היא תיקון המעתיק.
 32 266 בפרק אור לארבעה עשר (פסחים דף ג' ע"ב).
 — — חוקקה. לפנינו שם: חקוקאה.
 — — והוא סופר. כפי' ר"ה המובא שם בתוס' ד"ה חקוקאה.
 36 — קרויה חק. צ"ל: קרויה חיק.
 37 — שני אמר. צ"ל: שתים אמות (יחזקאל מ"ג י"ד).
 9 267 ואמור רבנן נמי (יומא דף כ"ח).
 20 — 21 268 ומה שמצאנו ממנו מאותו שנעתק מנוסח רבנו סעדיה גאון ז"ל אנו כותבין אותו הנה. זה ספר יצירה וכו'. מכאן עד סוף הספר היא הקדמת ותחלת פירוש ספר יצירה לרס"ג, אך חסר בסופו, ולא ידעתי אם חסר רק בכ"י פאדובה או לא השלימו גם הר"י ברצלוני בעצמו.
 26 — עניני. צ"ל: עניני.
 30 — לפעתיהם. צ"ל: לפעלותיהם.

		עמוד שורה
4	269	רומחו: אולי: דומהו.
14	—	פיפתו: אולי: כי פתו.
15	—	ודבריו הכל: נ"ל: ודבריו הכל.
22	—	הפרי זיו: נ"ל: הפרי זה.
3	270	ואל כולי: המעתיק מחק זאת.
8	—	בנבך. ובהעתק כ"י מינבען אשר בירי מפ"י רס"ג: בקפוי.
15	—	כי היוצר לאב חבר: ע"י מ"ש למעלה לעמוד 174.
17	—	עולמות כסות. צ"ל: עולמות רבות וכ"ה למעלה עמוד 174.
7	271	או: צ"ל: או.
21	—	תעים. אולי: המים. אמנם בהעתק כ"י מינבען מפ"י רס"ג: עומד.
30	—	ובסוד. נ"ל: ובסוד.
31	—	יסד. נ"ל: יסוד.
4	272	ישומו. נ"ל: ישווי.
6	—	(וכאם) ונאם. בגוף הכ"י: ונאם, ובהעתק ממנו: וכאם.
7	—	והחלק השלישי. צ"ל: והחלק הששי.
24	—	מת. צ"ל: מה.
—	—	הקרים. צ"ל: הקרים.
—	—	במצוה (?)
25	—	במצודה. אולי: במצירה.
20	273	ופירשו חכמים ז"ל: (הגיגה דף י"ד).
33	—	שבאברהם. צ"ל: שאברהם.
33	274	והחכמה מאין תמצא (איוב כ"ה י"ב). ונעלמה מעיני כל חי (שם כ"ה כ"א).
34	—	אברון ומות אמרו (שם כ"ה כ"ב). מאין תבוא זה מקום בינה. צ"ל: והחכמה מאין תבוא ואיזה מקום בינה (שם כ"ה כ').
36	—	ואקשיה. צריך למחוק.
39	—	בתכלת. אולי: בתכלית.
5	275	לעשות לארץ משקל. לפנינו (איוב כ"ה כ"ה) לעשות לרוח משקל. וכ"ה בהעתק כ"י מינבען מפ"י רס"ג.
9	—	היוכל. המעתיק מחק מלה זאת.
18	—	שוא. צ"ל: שואל.
4	276	יחוש. הוא כמו יחוס. ע"י מ"ש למעלה לעמוד 1, 6, 260.
14	—	וקשה. צ"ל: יקשה.
25	—	משוטפין. צ"ל: משותפין.
15	277	שמנת. צ"ל: שמות.
20	—	כרוב את ממשוה הסוכך. צ"ל: את כרוב ממשוה הסוכך. (יהוקאל כ"ה י"ד).
21	—	אור. צ"ל: אור.
28	—	ותלמין. בכ"י מינבען של פי רס"ג: לא כן.
31	—	מזרעות. אולי: מזרעות.
7	278	6 — והמדרש בנ"ה. אולי: והמדרש בע"ה, כמו שורה 9: בעורת הבורא.

עמוד שורה

ובפי' רס"ג כ"י מינכען: ופי' זה. וכן בכ"י פארמה כמובא בנחל קדומים
 לר"ל דוקעס עמוד 3 הערה 3: ופירוש זה.
 15 278 והקמין. נ"ל: והקנין. וכן בנחל קדומים: והקניה.
 22 — לא תשא מ"ה, צ"ל: לא תשא מ"ה כמ"ש באהרות רס"ג אשר נדפסו
 בס' קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים עמוד 43: תוכן ארבעים ושמונה
 מצות בדיבור שלישי.
 23 — לא תנאף כ"ה לא תגנוב כ"ט. צ"ל: לא תנאף נ"ה לא תגנוב נ"ט,
 כמ"ש שם בנחל קדומים. וכן בקובץ מעשי ידי גאונים קדמונים עמוד
 49: ויאסוף חמשים ושמונה מצות בהך לא תנאף. ועמוד 50: הרי
 חמשים ותשע מצות שבוצים במצות לא תגנוב.
 28 — כמו בו. אולי: רמז בו.
 31 — תוך. אולי: ואך.
 — — נ' יסודות. צ"ל: ג' יסודות.
 — — הגיס. צ"ל: הניח.
 32 — מצינת. צ"ל: מציאת.
 33 — ויגמר. בהעתק כ"י שלי. ויאמר.
 40 — ועשנה. בכ"י מינכען מפ"י רס"ג: ושםס ראה.

השמטות ותקונים.

בהגהות לעמוד שורה

21 — (ע' 283) חוי אלבלכי. יש להוסיף, כי הרשב"ץ במגן אבות
 דף ל"א מביאו בשם חיואי אל כלאבי. ועי' גם מ"ש ירדנו
 החכם מהר"ם נידעמאן בספרו ע"ד דרכי הלמוד וההגוף לבני
 ישראל בספרד עמוד 19 הערה 1.
 13 46 — (288) מוסף ורותה. צ"ל: מוסף ורואה.
 15 59 — (290) והברות. צ"ל: והברית.
 8 63 — (291) דף נ"ח כ"ב. צ"ל: דף נ"ח ע"ב.
 14 73 — (294) ואוקומיה. צ"ל: ואוקמיה.
 21 " — בהויון. צ"ל: בחויון.
 24 82 — (297) והאניות. עי' פתיחת הח' דוקעס לס' שירי שלמה
 עמוד I הערה 1.
 18 96 — (300) בן מן. צ"ל: בן נין.
 בהערה (305) שורה 9 מלמטה. מהוות לו. צ"ל: מהיות לו.
 39 137 — (310) קדמוהי. צ"ל: קדמוהו.
 21 — 22 139 — (310) הביא. צ"ל: הביא בן.
 22 — 23 140 — (311) ואולי מטעם רבו ר' יצחק הישראלי. כן דעת החכם
 רמ"ש"ש בספרו אל פראבי ע' 248 והמוכיר שיי"ב עמוד 58

—	23	140	—	22 ובמאמרו על גאפיקי עמוד 360 (ועי' גם מה שכתב
				חתני החכם הרש"ל פריערד במהברתו על ר' יצחק הישראלי
				עמוד 32) אמנם החכם ר"ד קויפמאן העיר ספקות נגדו במ"ע
				רעוויע ח"ה, עמוד 121. ואכ"מ לחקור בזה,
—	35	169	(317)	זוה כלי. צ"ל: זוה כלו.
—	30	170	"	בפרק (אחד דיני ממונות).
—	35	176	(318)	המפרשים צ"ל. צ"ל: המפרשים ד"ל.
—	12	179		וכתב נמי אחרונא מן המפרשים. אולי הוא רב סעדיה (אך לא
				הגאון) המובא מר' יעקב בן שמשון בפירושו לאבות (והוא
				המיוחס בכ"י אחרים לרשב"ם אך בטעות. עי' מ"ש החכם ר"ד
				ראזין בפתח דבריו לפי הרשב"ם עה"ת XVI): „ור' סעדיה פי'
				בת קול . . . שהוא כאדם הקורא בין ההרים והמערות
				שבסלעים. ועי' פה למטה שורה 38; בת קול והיא דומה
				כאדם העובר בין הרים גבוהים וכו'. ועי' גם בפ"י אבות המיוחס
				לרש"י פ"ו דפוס מנטובה ש"כ: ורב סעדיה פי' שהיא כאדם
				הקורא על ההרים וכו'.
—	13	187	(320)	ובימות. צ"ל: וביבמות.

הערות נוספות.

מאת דוד קויפמאן.

- צד 1 שורה 6. צ"ל מורע כמו מאורע והמלה הזאת נמצאת במובן דבר משפט בסי' דקדוק המובא מהדרי תימן עיי' 3, 56, p. Derenbourg, Manuel בסופו ועיי' לקמן צד 16 שורה 12 מלמטה: כל מורעים כמו כל מאורעים. שם שורה 6 מלמטה, צ"ל: איננו.
- צד 3 שורה 23. צ"ל: בשום עניין.
- צד 20 שורה 2 מלמטה, עיי' מה שכתבתי על שם סי' הייחוד בספרי על התארים צד 87 הערה 146 וע"ד הכתוב וראית את אחורי עיי' בסי' האמונות והרעות מאמר שני (דפוס סלוצקי צד ג"ה) והראב"ע לשמות לי"ג כ"א שהביא דברי הגאון ועיי' מה שכתבתי בספרי על התארים צד 406 הערה 72 וצד 510.
- צד 21 שורה 10. מלת עצום איננה בהעתקת שר"ל בהליכות קדם צד 70 ותחת ויבריה ג"ל שצ"ל "ויבריה" עצמו.
- שם שורה 18. עיי' מה שכתבתי על דברי ימי השיעור קומה והרעות אשר יחסוהו לאחר מדרשני רוס או לקראים בספרי על התארים באיזה מקומות ובפרט צד 497 הערה 189.
- שם שורה 9 מלמטה. כנראה מטורים המעטים האלה בחר לו ר' סעדיה במאמר נגד חיי בלשון הקדש (עיי' מה שכתב שד"ל בבית האוצר דף י"א:) ובמליצה חרוזית הנהוגה בימיו הדומה למליצת ר' סלמן בן ירוחם בספרו מלחמות ד' (עיי' לקוטי קדמוניות לר"ש פינסקער נספחים צד 18) והספר הזה של ר' סעדיה נראה שהיה עוד לנגד עיני הראב"ע כי הוא יזכיר בשיטתו הראשונה לבראשית (אוצר נחמד ב' ר"א) את תוכן דברי הגאון בחרוזיו האלה במלות שונות אבל בעצם ענינם.
- צד 27 שורה 18. עיי' מה שכתב ר' אברהם בן הרמב"ם על ענין זה (כרם חמד ב' י"ד).
- צד 32 שורה 2. המלה הערבית שעאע נעתקת בלשון המעתיקים ניצוצות, עיי' מה שהבאתי בספרי על החושים צד ק"ח הערה מ"א וכו' והברנלוני לא השתמש עוד במלה הזאת ועל כן הביא הערבית אצל העברית.
- צד 33 שורה 5. הרברים המשחתים האלה יש לתקן על פי הנוסחה הנכונה אשר הביא ר' שמואל ספורטא בתשובתו אשר הדפיס שו"ה בירושן כרך ח' וכן צ"ל: פחות מזה כדאי להם להבין ולירע וכו' — הכי גרסינן בתשו' מהר"ם

אלשקר דף קפ"ח -- אמנם חלוקי לב רשעי ארץ המינים מהפאים דברים אשר לא כן וכי'.

צד 35 שורה 21. צ"ל אנשי יהודה ואין למצוא נסחא נזאת בנסחאות אשר לקט הח' בער בהוצאת דניאל עזרא ונחמיה אשר לו. ובאמת גם ר' סעדיה גרם כמנו היום ומדבריו נכר שלפי דעתו ענין יהודה לא שיודה עצמו אלא שילמד אחרים להודות וסרה תמיהתו של הברצלוני.

שם שורה 27. הלשון חבור דברים הוא כמו חבור ויורה באצבע כי לא נפרצה עור מלת: חבור בימי הברצלוני והיא נולדה על ברכי ישמעאל עיי' קובץ מאמרי צונץ ח"ב צד 58. ועיי' לקמן צד 55 מלת: המתחברים וכן צד 65: והמתחברו הראשונים והאחרונים (עיי' גם צד 76 שורה א'). ענין הדברים המובאים כאן דומה למה שכתב ר' סעדיה בס' האמונות והדעות מאמר ג' (צד ס"ג וס"ד) אבל אין זה החבור אשר ירמוז עליו בעל פ"ס יצירה כי הדברים לא יתאימו בלשונם ומה שזיכיר הברצלוני צד 37 שורה 22 מתוך החבור איננו נמצא בספר הנזכר.

צד 50 שורה 20. עיי' בתשובות רשב"ש סי' תפ"ב שהביא תשובת רבינו האי ד"ל בנ"ד.

צד 55 שורה 8. דברי ר' חפץ מס' המצות שלו המה אחת מהסגולות היקרות אשר הציל לנו הברצלוני מים הנשיה ומתם נדע ונבין כי הבחי הלך בעקבות האלוף אשר הזכיר בהקדמתו כי הראיה על מציאות הבורא אשר הביא בשער הייחוד פ"ו מחבור היסודות הארבעה הנחלקים והמתנגדים זה לזה (עיי' בספרי על ר' בחי צד 44 הערה 2) נמצא בס' ר' חפץ וגם מה שכתב על אחדות הבורא ואחדות האחד המספרי ועל מראה ודמות שזיכרו כתבי הקודש לדבר עם האנשים בהשגתם כבר נמצא דוגמתו בדברי האלוף כאשר נראה בהעתקת הברצלוני צד 56. ודברי ר' חפץ האלה עולים בערכם על כל אשר נודע לנו עד עתה מתוך ספרו אשר הכיל בקרבו ענינים מענינים שונים ביאורי מלין ופירושי מצות אשר ספחו האחרונים אל תוך ספריהם כמו ר' יהודה ן' בלעם בפירושו על התורה הנקרא תרגום והוא הכרעה עיי' בבית נבות ההלכות ח"ב צד ס"ג לה"ר ח"מ חורוויץ ועיד ספ' ר' חפץ ככלל עיי' מה שכתב הח' בלאך במ"ע Revue des études juives 5, 37.

צד 56 שורה 13. אולי צ"ל להתאמץ.

צד 63 שורה 6 מלמטה. עיי' מה שכתב שד"ל על מלת הקראים שהוא כמו מפרשי המקראות על דרך הפשט בלשון הברצלוני בבית האוצר ² צד כ' והלאה. שם שורה 5. עתה נודע הדבר כי פ"ר סעדיה גם את ס' דהי אשר הסתפקו עליו הח' שייך וצ"ל והרמ"ש בשימתו של אקספארד צד 2196 כי גם בפירוש על דהי המיוחס לאחד מתלמידי סעדיה הגאון אשר הו"ל ר' רפאל קירכהיים נראה שהיה לפני הקדמונים פירוש ארוך מר' סעדיה על דהי עיי' צד 15: אבל ידאם המגדיאלי פירש מדברי סעדיה נאון וצד 36: הגאון ר' סעדיה ואני אחריו נתעסקנו להוציא הדברים לאמתתם. והנה על פי הדברים והאמת האלה אשר הביא הברצלוני מתוך הפירוש הזה זכינו גם להבין מה שכתוב בס' הנ"ל צד 36 שורה אחרונה על ר' סעדיה: "וחדש דברים שלא שמעה אוזן" כי ביאורו

באמת חדשים המה ויקרים אשר לא קרמו בהם אדם מעולם. וע"פ הדברים האלה נוכל לשער כי גם הפירוש אשר יזכיר ר' סהל הכהן (עיי' לקושי קדמוניות נספחים צד 41) בכי"אור דה"י היה מוצאו.

צד 65 שורה 20. עיי' מה שכתבתי על ענין לשון: הכמת המוסר בספרי על ר' בחיי צד 25 בהערה ונראה שהדברים האלה מוצאו מקומם בהקדמת ס' המקמין. צד 66 שורה 2. גם הדברים האלה אשר השאיר לנו לפלטה הברצלוני מספר א' מקדמוני חכמינו יתנו עדיהם ויצדיקו את השערתו על רוב שמושה של לשוננו הקדושה בהכמת הפילוסופיא עוד קודם ימי התכונים ואולי היתה הורתו ולידתו של הספר המחקרי הזה הנוכח פה בקדושה. ענין מלת חוצצים בשורה 15 דומה למלת פרטים, פרקים, והבדלים הנמצא אצל המעתיקים האחרונים כאשר תבין בספרי על התארים ש"ד ושש"ו בהערות ואולי איננו רחוק לשער כי לזאת בחר הכותב במלה הזאת מפני שהיא דומה גם במבטאה למלה הערבית כאצ"ה כדרך המעתיקים בלשון הפילוסופיא לרדוף אחרי דמיון המלות הערביות והעבריות. וע"ד לשון ומחשושי הגוף הנמצא בשורה 25 אדמה כי ר"ל דברים סתורים מן העין ונקיים מחשושי הגוף והו"ו יהיה במקום קמין כאשר הסכימו לכתוב בכ"י והלשון חיש הגוף הוא כמו משיני או מאורעי ומקרי הגוף ודומיהם. שם שורה 9 מלמטה. צ"ל בהירים.

צד 69 שורה 8. תבריתא כמו תשבורת הנמצא בלשון בעלי חכמת המדידה כמו ר' אברהם בר חייא בטובן Flächeninhalt עיי' מה שכתב רמשיש בספרו על ר' אברהם בן עזרא וספריו בחכמת החשבון צד 97 הערה 142 וצד 128. צד 74 שורה 21. תשובה זו הובאה בתשו' הגאונים דפוס ליק ס' ב"ח בשם רב האי ויש לתקן על פי הנדפס איזה טעויות שנפלו בהעתק הברצלוני. ועיי' שיערי תשובה להרב הזן ס' קמ"ד ושם שורה 8 מלמטה צ"ל אנו תחת אין. צד 77 שורה 7. גם זה ראייה למה שכתבתי בספר אשר יצא לאור ליום מלאת צ' שנה לנו עמנו צונץ ד"ל צד 146 והלאה שלא פשטה מהלת הציורים והמשלים בין יהודי צרפת במאה ה"ב כי כמו הראב"ע ישפך חמתו גם הברצלוני רק נגד הנוצרים ולא יעלה על דעתו כי נתפשו גם יהודים במינות הזה ומדרך הזאת ידע כבר קודם הראב"ע ר' יהודי בן ששת תלמיד דונש (עיי' תשובות תלמידי דונש צד 32 ומאמר הח' באכער במ"ע של פראנקעל-גרעץ ל"ג, תע"ב). שם שורה 11 מלמטה. זה שם הספר אשר קראו בו מחברו כאשר נדע מדברי ר' משה בן עזרא עיי' רמשיש בספרו הנקרא Polemische Litteratur ק"ג וע"ד שם אחר אשר נמצא מספרי המקמין עיי' בס' זכרון לראשונים. מחב' ג' להח' הרכבי צד מ"ג, ואנב אעיר כי ברשימת אקספארד אשר להח' נייבוער נמצא תחת ס' תס"ה הגיון דר"י נתן אלמקמין.

צד 78 שורה 3. צ"ל ריבוב.

צד 79 שורה 9. צ"ל קדום, 15 לפי, 17 החיים היא הוא, 32 אנו

מחוייבין.

צד 80 שורה 9. עיי' על לשון הכדלה הזאת בקובץ מאמרי צונץ היג רע"ה.

שם שורה 14 מלמטה. על מאמר זה המיוחס לארסמו עיי' מה שכתבתי

בספרי על ר' בחיי צד 77 הערה 2 ובספרי על התארים צד 345 בהערה 8.

שם שורה 4. להבין על מה ירמוז המלים האלה ומה הפחד אשר פחד המקמין עיי' מה שכתבתי על דברי הראב"ע בסוף מאמר הראשון מספרו יסוד מורא כי פי' חכם לעצמו וכו' במ"ע פראנקעל—גרעין ל"ג שב"ב והלאה.

צד 89 שורה 15 מלמטה. אפרין נמטיה ליה להרב הברצלוני אשר השאיר לנו לברכה מאמר ארוך מפתחתו של רבינו סעדיה גאון לפירושו על התורה אשר ירמוז עליה בעצמו בספרו האמונות והדעות בהקדמתו צד 10: וכבר בארתי מזה קצת נרחב בפתחת פירוש התורה ובמאמר ב' צד 44: כי כבר בארתי מזה שער רחב בפתחת פירוש התורה. ועל מאמר סתום והתום מפתחת פירוש התורה המובא אצל מעתיק אחד עיי' המזכיר לרמשי"ש ח' ע"א.

צד 96 שורה 6 מלמטה. ובזאת נבין מדוע התפאר ר' יונה אבן גנאה שלא קדמו אדם בפירוש הכתוב משלי ט' א' כי שבע העמודים דוקא וכי ירמוז על ז' האמצעיים להשגת המדעים מפני כי הקודמים פירשו מספר השבעה כמו לשון רבוי בעלמא עיי' בספר הח' באכער על חיי ר' יונה וספריו צד 8 הערה 48 וצד 33 הערה 162. ולמען השלים את אשר כתבתי ואספתי בספרי על החושים בענין השתמשם בפירושי המקראות אציג הנה מספר חוקה לר' יוסף קמחי צד י"ב את אשר פירש על הכתוב הנ"ל: חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה: חכמות בכאן כמו חכמה ושבעה עמודיה אלה כבר פרישתם [צ"ל פרשתים] באר היטב בפתחת ספר הגלף [צ"ל הגלוי] כי הם שבע הכרות שאדם מכיר בהם בורא העולם וכל מה שבו והם המש הרגשות שבאדם ושתים שאינם בנופו הגדת המנידים וחכמת הראיה שבה יביר האדם את עושהו יתב' ותקרא ההכרה הזאת בלשון ערב עלם אל חסדל [צ"ל: אלתגדל] שיראה בית בנוי ויעיד על עושהו ויביט מעשה ויעיד על עושהו.

צד 101 שורה 4 מלמטה. גם עדותו של הרב הברצלוני תעיד על יושר נסחת ממשלות סוכה כ"ח. אשר הובררה והוחזקה כבר עיי' כמה עדים נאמנים עיי' תשובות הגאונים דפוס ליק ס"י ל' ושערי תשובה ס"י י"ג — נ"ל כי מקומם של הדברים אשר הביא ההון שם בהערה ואשר אשתמיט מיניה כשעה הרא הוא בגמין ליה. — ועיי' מ"ש הח' פערלעס במ"ע לאחינו בני צרפת הנקרא *Revue des études juives* 3, 117.

צד 105 שורה 24. הבל על דאבד סוף התשובה היקרה הזאת אשר מאפס קצה הנשאר לנו לפלטה בהעתקת הברצלוני דלה נדלה כמה תקונים ונסחאות יקרות להארת השאלה והתשובה הגרפסות בטעם וקנים צד 54 והלאה כי לפעמים הכי' אשר העתיק ר' אליעזר אשכנזי נלקה בחסר כמו צד נ"ה שורה ד' אשר נפקד שם מקום אלה המלות: "ממה שראו ושמעו מאבותיהם ומקפיצת הדרך וכמה וכמה דברים מנידים" כי עבר עליהם עין המעתיק מפני דמיון מלת מנידים בראש המאמר ובסופו וככה גם צד 55 שורה י"ב יחסרו המלות: "נביאות ומה הפרש יש בין מעשה נביאות" מטעם דומה. אבל גם נסחת הברצלוני נוכל לתקן ולצרף ע"פ הנמצא בט"ז ורק על פי שניהם יקום הדבר הנכון. ורק על זאת אעיר עוד כי יפה קבל ויפה העתיק הברצלוני פה צד 103 שורה אחרונה: לאנשי ספרד הלא גלוי וידוע מראש סדר ר' עמרם היחס אשר היה בין הגאון הזה ובין יושבי אספמיה ועיי' מה שכתב החכם ב"ג ו"ל בהמניד כ"ב מ"ו.

צד 110 שורה 8. טביעות כמו יסודות הנקראים גם כן שרשים ומוסדים.

צד 111 שורה 16: מכלל ל"ב.

צד 119 שורה 1. עיי' מה שכתב על האגדה הזאת הח' ר' שניאור זקש בספרו שירי השירים ל"ט בהערה להכות על קדקוד מלשננו ומחרפנו אנובאר.

צד 127 שורה 12 מלמטה. את כל הרעיון הזה כי שמותיו של הקב"ה ישתנו כפי מעשיו וחדושויו אשר יספר לנו הכתוב לקח הברצלוני מפירושו של רב סעדיה על ס' יצירה בפרק הראשון הלכה א' רק אשר הרחיב את אמרי הגאון הקצרים עיי' ראיותיו מן האגדות. אבל מן השורה הנ"ל והלאה עד צד

128 שורה 6 סגנון אחד נראה בין שניהם והעתקה אחרת היתה לו או הוא בעצמו העתיק מיסוד הערבי ולדמות את שתי ההעתקות אציג הנה את דברי הגאון ע"פ העתקת כ"י מינכען: „וכך שמות המלאכים משתנים כפי החדושין אשר יצו כמו כי כשנשלחו לאברהם הבשרי כלומר שהוא בשר ודם והם כבני אדם נקראו אנשים ולסדום ובגבורה להפכה נקראו מלאכים ולישעיה בנחלת להכותו ולהפרע ממנו שיעור הרישול שנתרשל מלתרות ומלמחות נקראו שרפים ובראות יחזקאל אותם ובהם קצת צורת בעלי חיים שהם זולת מדברים נקראו חיות והעגול מהם מכל צד נקראו אופנים וגדול שבכלם נקראו כרובים לפי שכל גדול וחשוב נקרא כרוב כמו שאמר למלך צור (יחזקאל כ"ח י"ד) גו' וכך שמות הכוכבים משתנים כפי סגולתם כי אשר אורו חזק מהם נקרא [. . .] אורו בינוני נקרא נונה על שם הירח שנאמר (ישעיה ס' י"ט) ולנוגה הירח לא יאיר לך אע"פ ששם כוכב הנוגה דומה לזה ואשר טבעו חם מהם נקרא כסילים שנאמר (שם י"ג י') כי כוכבי השמים וכסיליהם וגו' על שם כוכב הנקרא כסיל ומאורנו ואשר טבעו מהם קוד נקראת מזרות שנאמר (איוב ל"ח ל"ב) התוציא מזרות בעתו וכיוצא בזה וכן משתנים שמות ישראל כפי ענינם כמו יעקב וישראל וישורון וכל החמורות וכמו משובה ובגורה ואהלה ואהליבה וכל המנוגות הכל לפי החדושים. אבל המלאכים והכוכבים והאמונה [צ"ל והאומה] שנוי שמותם היא ידיע(ו)ת אמיתות עניניהם אבל שמות הקב"ה לא כן אלא רמו והעברה אל פעולותיו העצומים והגוראים.

צד 129 שורה 9. צ"ל וטבען, 14 על שאר.

צד 136. שני שמות הערביים האלה הביא בעל הערוך בערך דרמסקן ויש להוסיף את פי' מלת הבכאים הנזכר כאן בס' לאו על שמות הצמחים בלשון ארם.

צד 140 שורה 11. צ"ל: אלה הח', 14 אינן כ"א כ"ב, 18 הוא בולם,

6 מלמטה: עד אין קץ, 4 חסאב אלנבאר.

צד 144 שורה 18. להראות מקור הדברים האלה ולמען ישווה הקורא עצמו שתי העתקות משונות של יסוד ערבי אחד אציגה נא פה דברי הפירוש אשר ישא בכ"י מינכען²⁰ 92 את שם ר' יעקב בן נסים על מצחו כי אז יתוקן המעוות ויושלם כל הנלקה בחסר בנסחת הברנלוני: ואם יאמר אומר מפני מה אמר עשר ספירות בלימה ולא אמר תשע ספירות לפי שהתשע הם סוף המנין אצל בני הודו והעשרה אינם אלא אחד למאה כמו שהמאה אחד לאלף. נשיבתו כי כפי שנחיה האחד אינו מנין אבל הוא עלת המנין ומכיוולו (1)[היו השנים

שהן תחלת המנין צרף האחד שהוא עלת התשעה לתשעה עד שנהיו העשרה שהם אחד למאה. וראיה לדבר כי האחד אינו מנין לפי שכל מנין הוא חצי צדיו כלומר הקטן לפניו והגדול שלאחריו ומה שאחר זה עד הגיעו לאחד והאחד אין בו אלא צד אחד גדול והם שנים. וכאלו עתה נקה ארבעה מן המנין וכשנקה שפת הארבעה הגדולה שאחריהם והם המשה ושפת הארבעה הקטנה שלפניהם והם השלשה ונאספם) הם יחד החמשה והשלשה יהיו שמנה וחצי השמנה הם ארבעה וכן שפת הארבעה כלומר צד צד הארבעה הגדול והם ששה וצד צדם הקטן והם שנים ובועדנו הששה עם השנים נהיו שמנה וחצי ארבעה ולפי שלא ימצא בין [צ"ל כעין] זה באחד ידענו בודאי כי אין האחד מנין, ולפיכך אמר עשר ספירות ולא אמר תשע ספירות. וראיה אחרת עוד על כי האחד אינו מנין לפי שכל מנין אי אפשר מלהיות או אחדים או זוגות ומן סגלת כל זוג מתחלק לחלקים תמימי האחת כלומר שווי האחת כי הארבעה זוגות מתחלקים לשנים שנים והשנים בשנים, וכן הששה זוגות הן מתחלקים לשלשה לשלשה בשלשה וכן כל מנין זוג נוהג ככה. וסגולת כל מנין מיוחד להתחלק חלקים שאינם שוי האחת כי השלשה אחר[ד]ים הם כלומר פרדים ומתחלקים לשנים ואחת והחמשה אחדים הם ומתחלקים לשלשה ושנים ולפי שלא נהג מנהג זה על האחד ידענו והבננו בברור כי אינו לא זוג ולא מיוחד רק הוא עלת כל זוג וכל אחד ומכפילתו יהיה כל מנין זוג או פרד והאחת היא עלת האחד בה נהיה האחד אחד ולפי אמר בעל ספר יצירה עשר ספירות כי בהסירנו האחד מהעשרה נשארו תשעה והם סוף המנין המצוי בחכמת הבורא ית' שמו ועליהם יסובב כל מנין שבעולם ולפי שמו בני הודו אותיותיהם תשע אותיות וכבר דברתי בענין זה בדברים חזקים וצחים מאלה בספרי אשר חברתי בהשבון בני הודו.

צד 151 שורה 14. צ"ל: במקום, 12 מלמטה: או לא, 7 הרות הנפש.

צד 153 שורה 24. צ"ל: כאלו אמר ד' [ר"ל ד' שאלות].

צד 155 שורה 11. נ"ל שרמו על דברי ר' סעדיה בתחלת פירושו להלכה

הראשונה מפרק הראשון של ס' היצירה: זאת החכמה שמודים בה החכמים והגבונים שהם נעברים [צ"ל נבערים] ממנה כלומר שלא ירעהו היא טבע הממשים וסגולתם. כיצד שאם שאלו חכם שבחכמים לאמר הידעת למה נהיה כה (ה) טבע האש רוממת כלומר עולה למעלה וטבע המים יורדים למטה וטבע האויר אינו נתפס וטבע העפר הצלולה או לא תשובה לו יותר ממה שיאמר כך נבראו ועל טבע זה טובעו וכן אמר אנ[ו]ן ר מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו עלה שמים וירד ונוי חפצו בזה הענין כלומר מי שם טבע האש גבוה מכל היסודות עד שאין גבוה ממנה ולא ידעתי מי אסף רוח בחפניו ונוי כלומר מי יתפוס הרוח בכפו או בחפניו ואין טבעו להתפס ולא מי צרר מים בשמלה כלומר מי יכול לצרר מים בשמלה והוא לה ונצוק ולא מי הקים כל אפסי ארץ כלומר מי קבע כל אפסי ארץ והקיים קבועים ומיוסדים מאין זיזה ונדגוד פצוע כלומר האבנים המפולמות השקועות בתהום אומר שאם ישען טוען בזה כי יודע מי ראוי להודיענו מי הוא ואנה רשמו כל' ענפו לפי שאמר בסוף הפסוק מה שמו ומה שם בנו כי תדע ולא אמר מה שמו ומה שם אביו כי חפין בענין זה הרושם הנשאר אחריו ולא חפין מה שהיה לפניו.

צד 156 שורה 16, על ענין לשון: השלים רוח עיי' מה שכתב צונץ ז"ל
בספרו על הפייטנים 642 וגם 733 והח' המנוח ר"מ שטראשון בס', Strasschun D. O.,
der Tractat Taanit צד ק"ע ה"א.

צד 177 שורה 10 עד צד 179 שורה 12. למען יוכל הקורא לערוך את
שתי העתקות הפירוש הערבי לרבנו סעדיה על ס' היצירה אחת מול אחותה
אעתיק מכ"י הנ"ל מפרק הרביעי ההלכה הראשונה והשנית: עשר ספירות וכו'
פירושה כי בעל זה הספר אחרי שזמו כנגד העשרה מנינים עשרה דברים אין
חקר וסוף למו כאשר אמר בפסוק (צ"ל בפרק) הראשון שם כנגדן כאן עשרה
יסודות הראשון מהן מאמר הבורא ית' שמו להיות העולם והוא ראשית הכל וקראם
בעל זה הספר רוח אלקים שני ברוחו שמים שפרה ואותו הרצון בצאתו לפועל
נקרא דבור שני בדבר ה' שמים נעשו, אבל אמר המאמינים כי יצר הכל בדבור או ברוח
או ברצון או במאמר הצעם בכלל אומר זה כי התחיל הכל בלא מהירות ולא
היווק ולא בכל מה שנשוער אנו מדרך הפועל, ואמרו בבורא ית' אלה השלש
מאמרות הי' העולמים נכון כסאו מאז ברוך שמו הפין בו סוד עצום ומופלא והוא,
כי איך אעלה [צ"ל נעלה] במחשבותינו מציאת הבורא על דרך המשל הקרוב
שבמשלים לא על דרך ההגשמה ואמר כי אנו נצור(1)הו כלומר נאמין כי הוא
כן — מלשון וחשוב וצור — ונאמר על דרך המשל כי הוא חיי העולם ולפי'
קראו חיי(2) העולם כמו שאמר דניאל בעד המלאך וישבע בחי(3) העולם וכאשר
נראה החיות מצויה בכל מקצת מבעלי החיים פי' לא כל שכן ברוב כך הוא ית'
מצוי בכל מקצת מן העולם ונתדרג מזה למעלת השכל והמדע ונקראהו מדע
העולם נחפזין בזה להבתנו [צ"ל להבתנו] בנינתנו ולהשמיענו בדרך שמועתנו כי
כאשר בני החיים כלומר הרוחניים ויותר מכולם החי המדבר לפי שמוני גופו יותר
קלים ממוני שאר הגופות ולפי' נהיה מדור לחיות וחיותו מדור למדעו לפי שהיותו
דקה מגופו ומדעו מחיותו. וכפי זאת הראיה נצור ונאמין כי האויר שהוא דק
ופשוט מתפשט בו רצון היוצר שהוא גבורתו ותגדגדו ותענענהו בניענעו החיות
לנוף והיוצר ית' שמו מצוי בכל אלה ומנהיגם במציאת המדע בחיות ומנהיגתה
ולפי' נמשילהו בקרוב שבמשלים כי נאמר הוא מדע העולם וכמו שהמדע אינו
מתחלף בחלוק [צ"ל בחלוק] הגופות כך אין היוצר מתחלף בחלוק העולם וכמו
שהמדע אינו מת במות הגוף כך לא יכלה היוצר ב"ה בכלי [צ"ל בכליו] היוצר,
וכמו שהמדע ואע"פ שהוא בנפש הוא יקר ומעולה ממנה והיא מושבת ממנו מדע
והשכל וניהול וניהוג כן היוצר מנהיל ומנהיג לכל העולם ואע"פ שמצוי בכל הוא
רם על הכל והכל צריכין לו ומושכין ניהולו וניהוגו. וכמו שהמדע לא ישאר
בנוף לא עצם ולא אבר ולא ערקים ולא שתיים [צ"ל שחוס] ולא דבר קשה אלא
דברות פולשת בו, כלומר ניהולו וניהוגו בוקע בו לפי שהחיות בכל דבר ממנו,
כך היוצר ב"ה לא ישאר בעולם לא הר ולא נהר ולא ים ולא דבר קשה
אלא הוא מצוי בו לפי שהאויר מצוי בכל. ואם יאמר כי מציאת האויר במים
ידוע ומבורר ולולי האויר שבו לא היה דק, אבל כיצד ימצא האויר באננים [צ"ל
באננים] ובהרים נשיבתו כי בראותנו אותם נשברים ונפתחים ידענו כי לולי האויר
שבתוכם לא היו נשברים ולא נפתחים ובאותו האויר גבורת היוצר ומציאתה שם
וכמו שהמדע לא יזיקוהו הלכלוכים והטנופים [שבנוף כן הבורא לא יזיקוהו

הלכלוכים והטנופים] שבעולם ולא עזבוהו למשל ולדמות הענין באור השמש
 אע"פ שלא יזיקוהו הלכלוכים והטנופים אלא מפני שאינו מצוי בכל האויר ולא
 בכל דבר סגור וכפוי אע"פ שבתוכם האויר אין במו אור השמש ולא כל שכן
 האבנים וההרים, לפי שאי אפשר להיות במו כלום ממנו וכך המשלים הממושלים
 המחויקים לבות המאמינים בצורם ובהאמינם כי הבורא מצוי בכל מקום ויאמתו
 אימות מדעי כדכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני [לא] אראנו. וכן הוא מביט
 ומופיע על כל העמלים והפעלים שנאמר בכל מקום עיני ד' צופיות רעים וטובים
 לפי שאין עמל אלא עם אויר העולם ולא יעלם ממנו מה שבנפשותם ולבותם
 כדכתיב אני ד' חוקר לב ובוהן כליות ושומע תפלת עבדיו לפי שהוא עמם באויר
 דכתיב שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו כי ההרים והגבעות והנהרות והנופות
 זולת מפסיקים ויאמר הפסוק מקצת למקצת דכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך
 כי ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וכן נורתו פולשת
 בכל בפעלים משונים מקצתם ממקצת בהרף עין שנאמר כל אשר חפץ ד' עשה
 בשמים ובארץ. וישוב כלל מאמרנו ביוצר ית' שמו שהוא מצוי בכל במיצוע
 האויר הנראה. ועוד האויר הרק ממנו על דרך העברה והקרבה לא על דרך ההנשמה
 והבירור וכתבי הקדש קוראין האויר השני הרק כבוד שנאמר מלא כל הארץ
 כבודו וכמו שאמ' הוא ית' שמו ואולם חי אני וימלא כבוד ד' את כל הארץ
 והאומה קוראה אותו שכינה כפי מה שאמרה וישכון כבוד ד' ועוד לשכון כבוד
 בארצנו ובעל הספר הזה קראו רוח אלקים חיים כפי מה שאמר ורוחי עומדת
 בתוכם, ובוה האויר הרק השני ואצלו [צ"ל יאצלו] דברי הנבואה שנאמר רוח
 ד' אלקים עלי וכן [צ"ל ובן] תראה כל האותות והמופתים הנראים לנביאים שנאמר
 [צ"ל בן]מראה [בן]רוח אלקים והוא דבר ברוי בלי ספק לפי שכל מה שהוא זולת
 הבורא ברוי שנאמר אין עוד מלבדו. ובוה האויר השני הרק הברוי שהוא בעולם
 בהיות באדם יהא הרבור הברוי ששמעו משה רבינו באויר הנראה ושמיעת עשרת
 הדברות ששמעום האבות באויר הנראה ונקרא זה אלקים חיים ובעדו נאמרו כל
 הסופרים [צ"ל הסופרים] קול ד' קול ד' שבע פעמים שבמזמור הבו לד' וממנו
 יבא (ה)מדע החכמים הוא המדע אשר יחננו האל לסגוליו שנאמר ונחה עליו רוח
 ד'. ומחמתו יבא כח הנכונה והיכולת אשר יחננו האל למי שיחפוץ שנאמר ותהי
 על יפתח רוח אלקים ועוד נאמר ורוח לבשה את גדעון ודומיהן. לכן שם בעל
 זה הספר תחלת השמות חי העולמים וענין מאמרו נכון כסאו חפץ בו כי האויר
 המוסגל הרק השני הוא להקב"ה [בן]צ"ל ככסא שנאמר ד' בשמים הבין כסאו וגו'
 ולפי' נקרא בית המקדש כסא שנאמר יקראו לירושלים כסא ד' אבל טיב מאמרו
 ברוך ומבורך שמו וזה דמיון לכלל האור הנכנס באויר הנראה בעולם כולו שנאמר
 וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן. וזה הדבר הוא
 שקוראין החכמים רוח הקדש שאחר הסתלק הנבואה היה נראה להם [בן]צ"ל כאלו
 הוא מאספקלריא הפוכה והיו שומעין קול כאלו הוא בא מהדב[בן]ר והוא אשר
 תקראהו האומר [צ"ל האומה] בת קול כלומר המתילד מן הקול ובו אמר הכתוב
 ואונק תשמענה דבר מאחריו לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאלו
 ולא אמר מלפניך ואמר בעל זה הספר כי זה הענין הוא תחלת כל נבוא ורק
 מכל דק וקל מכל קל כלומר חזק מכל חזק ואחריו האויר הנראה לפי שבו צייר

היוצר העשר ספירות והעשרים ושנים אותיות ולמה לא שם ענין זה התחלה לפי שהוא מנרנד ומנענע ורודה בהם לפי שהוא נבורת היוצר ולפי אחרי אמרך אחת רוח אלקים חיים שם השני האויר הנראה שאמר בהלכה הראשונה. ההלכה השנית. שנים רוח מרוה חקק וחצב בה ארבע רוחות השמים מזרחית מערבית צפונית דרומית. פשטה כלומר המעלה השנית היא הנראה שזממנו מנשבות הארבע רוחות. פירושה כי המנשב מארבע פאות נקרא רוח והארבע פאות עצמם נקראות כן בכל פאה שלש רוחות שנים הבאות משני קצוות ואחת אמצעית יהא כללם שנים עשרה רוח וזוה האויר נהיה המאמר ויסודרו בו העשרים ושנים אותיות והעשר ספירות ובם ציורו [1. ציורן] צורות הנפשות וכל הנמצא. והנה על פי שתי המתרגמים האלה יבורר מוכן דברי ר' סעדיה בכל מקומות החשכים והנלקים בחסר באחת מב' ההעתיקות וגם נודע מזה כי המעתיק אשר הבאתי את דבריו פה לא נסוג אחור ממלות עבריות הדומות לערביות כי אם הפשם כמו מלת נצור הדומה בעצמה ותארה למלת *نصور* וכמו כן: ונתדרג הנולד על ברכי הערבי: *يتدرج*. וע"ד הלשון נדנוד ונענע אשר נמצא כאן במקום מלת: הניע עיין מה שכתבתי

בספרי על החושים צד 51 הע' 43.

צד 179 שורה 14. צ"ל עליונית.

שם שורה 19. תחת שלישים צ"ל שלישי א'.

שם שורה 22. צ"ל לראשונית.

צד 180 שורה 1. תחת יעזור צ"ל יחזור כאשר עיני הקורא תחוננה

מישרים מתוך ספרי על החושים צד 131 הערה 15.

שם שורה 19. עיי' מה שכתבתי על השורה הזאת במקום הנ"ל צד 44

הערה 25.

שם שורה 12 מלמטה. אולי צ"ל ומדיחין את הנפש ומהם יסולק הנפש.

שם שורה 1 מלמטה. צ"ל מטורפת הוא הקלק הלב.

צד 181. צ"ל: ויתהלש ועל דבר מה שאמר שהנפש תעווב את הנוף

בשעת השינה ותשוב אליו בשעת היקיצה אין זה כי אם דעת הקדמונים אשר

נמצא עוד בכמה ספרים מימי הבינים אשר יביעו יחוו כמעשה אשר נעשה שראו

הנפש המתפרדת והולכת מפי הישנים בדמות עכבר קטן. עיי' J. Grimm,

kleinere Schriften III: das Mährlein von der ausschleichenden Maus.

שם שורה 10 מלמטה. תחת ודיגול צ"ל וריגול כמו רגילת.

שם שורה 6 מלמטה. צ"ל מחוסרת.

צד 183 שורה 7 מלמטה. אולי צ"ל מבלי שיעזור לבער. ובפי' ספר יצירה

המיוחס לר' יעקב בן נסים מצאתי בסוף ההלכה השנית בפרק א': וברמיוני ספק

[פסק] למבנים אותו.

צד 184 שורה 23. על הוראת מלת לפנינו במקום אחר זה כמו לקמן

עיי' מה שכתב הדי' ראויין בספרו R. Samuel b. Meir als Schrifterklärer 155

צד 193 שורה 22. בדבר השיש אשות שזכרו יומא כ"א עיי' מה שכתב

במ"ע Revue des études juives I, 186ff.

צד 194 שורה 4 מלמטה. צ"ל אוכל לחים.

צד 196 שורה 7. רק הדברים האלה מצאתי בפי' המיוחס לר' יעקב ן' נסים בבאור ההלכה השנית של פרק א': ולו הפי' הפי' לשור ענין זה בעיניו יכול היה כיצד יקה לשישה [צ"ל: אישישה] עגולה ושם בה עפר ומים ואויר ויסבבה תדיר בנענוע היר או [צ"ל: און] יראה העפר באמצע האישישה ויראה המים מקיפין לעפר והעפר מקיף למים אלו אפשר להשים עמם אש היה רואה מקפת האויר. ועיי' מה שהעירוני לקמן צד 205 כי שם תראה שלקה באמת את הדברים הנ"ל מפירוש ר' יב"ן.

צד 198 שורה 1. לפרש דברי המשנה הזאת ביצה ל"ג — עיי' תשו ר' שרירא גאון בית תלמוד ה' כ"ח — הביא רש"י את פי' ס' היצורה לר' שבתי דונולו כי אליו ירמוז מליו המשחתים: כך שמעתי בפיוט יוצר [צ"ל בפי' יציר] שיושר אחד מגאונים לומברדיאה ועתה אחרי אשר יצא לאור החכמוני תמים בהדרו עיי' ר' דוד קאשטילי נדע ברור כי היה לעיני רש"י אשר נקרא שם צד 28: נתן לו אלהים דעת ובינה והשכל ליתן מים בכלי זכוכית וזה וצחה ותופס הכלי עם המים בידו ומרים באויר העולם ועל שאין לאדם אור ונגה וזהר כנגה וזהר של הקב"ה מרים את הכלי ההוא של זכוכית עם המים הזכים שבתוכו ומעמידו כנגד זהרו של שמש בחום הקיץ ויאהזו בידו האחרת הנעורת של פשתן וזה או צמר גפן או רקבון העצים אשר יבער איסקה שמה בלשון יון ורומיים [esca =] ומעמיד את הנעורת או את הצמר או את הרקבון הנקרא איסקה כנגד כלי הזכוכית מרחוק ומפני זהר השמש אשר יזהיר בכלי הזכוכית יוצא ועובר זהר חום השמש מתוך כלי הזכוכית ומתוך המים אשר בו או יבער צמר הגפן או הרקבון או הנעורת וידליקו כמו אש זה לדעת להוציא . . . ואש ממים. והנה רש"י קצר את הדברים הרהבים האלה ונאמנה בזה השערת הח' ר' שניאור זקש אשר תקן דברי רש"י וצפה את האמת בעינו הבדולה עיי' כרם חמד ה' ק"א. ואשר כתב רש"י שמעתי לא ירצה לאמר שלא ראה את ס' הדונולו כי שמע בלשון הקדמונים לפעמים מובנו: ראה כאשר הודיע בתהלה ר' מתתיה שטראשון המנוח עיין מה שכתבתי במ"ע החדשי של פראנקעל-גרעיץ ל"א 566.

צד 201 שורה 21. בצורה. נמצא גם במלה הזאת פעל לשון אדום המשגיחה מן הלונה כי אין זה כי אם תוראת מלת figura ותהיה העתקת המלה פה בלי"א: figürlich ותולדות מלת צורה וציור ודברי ימיה בומן המחלוקת ע"ד המורה הראשונה גם השניה אכתוב א"ה במקום אחר ושם תוראתה: Allegorese. ורק על זאת אעיר כי נתהפכה כוונת המלה אשר היתה בימי התלמוד כמו buch-stäblich בלי"א מן הקצה אל הקצה כי מובנה בימי הבינים figürlich עיי' מה שכתבתי במ"ע Revue des études juives 3, 161.

צד 205 שורה 8. להראות ברור כי פי' ס' יצירה המיוחס להישראלי או לדונש בן תמים או לר' יעקב בן נסים היה לעיני הברצלוני אעתיק מהעתק ר' זלמן ווערבולונעד אשר בבית עקר ספרי בית המדרש הרבנים בברעסלוי ע"פ כ"י מינכען 92²⁰ את דברי ההלכה הנ' והר' בפי"א: שלישי שהוא ית' שמו יצר המים מן האויר ויעש תהו ובהו כלומר האויר הממוצע שהוא חללו של עולם והוא שבין הגלגל והארץ והוא עולם האויר המומסך [צ"ל המומסך] לעולם האש מלמטה ומוסמך לעולם האויר לצד עולם הארץ עולם [צ"ל עולם] המים ואלה

השני יסודות הם סמוכים ורצופים ולכך מנאום החכמים הראשונים כל שני יסודות מאלה הארבעה אגודה אחת מפני מיהור [אולי צ"ל הַמִּיר] מקצ[ת]ם למקצת תמיד במיעוט חלקים ולא בכל חלקיהם. לכן כדור האויר יסוב אש, וכדור האש יתהפך אויר, וכדור המים יתהפך ארץ וכדור הארץ מתהפכת מים ויסוד האויר ישוב מים ויסוד המים ישוב אויר — מכל הנאמר אחר זה לא הביא הברצלוני כי אם התחבולה בכלי הזכוכית ע"י לעיל צד 196 שורה 7 ועל כן לא העתקתיו ולא יתאימו הדברים עם העתקתנו כי אם מצד 200 שורה 2 — אבל היפוך האויר אשר [צ"ל אש] אנו רואים זה בעינינו בהתחכך הגופות ועל הכל הגופות הקשות כי בחתחככם תדיר הקשות סרה רשיבותם בהינוך ונהפכה אש חמה ומפני שלא נסוד ונטה מחפץ הספר לכן לא בארנו ענין זה עד גמרה לפי שאין זה מקומה וזה פ"י בעל ספר יצירה וחצב בהן תוהו וכוהו כי החלל שבין הרקיע לארץ בו נראין החליפין אשר זכרנו מענין עננים ומטר וברקים ורעמים וכל הגוונים הנראים בו בדקות חכמת היוצר ברוך הוא ועוצם דברותו אין אחד בלתו ואין שני לו אבל מה שאמר רפשי וטיט בנתוך המים על הארץ יהא הטיט ומה שאמר הקקן כמין ערוגה בחצי עגול מודיענו כי אלו היסודות עגולים כדור מקיף מקצתם למקצת כאשר פירשנו כבר. ופ"י והציבן כמין חומה — ופה נפסק הפירוש בהעתק אשר לפני וההלכה שלאחריה מתחלת כאלו לא חסר מאומה ומשורה ז' עד י"ח אין לי להקביל דבר לכל אשר יזכיר הברצלוני. ועתה אשים לפניך הקורא את פ"י ההלכה המתחלת ברר שלש פשוטות והוא יתאים ברב או כמעט עם שארית דף 206 עד שורה 9 מלמטה: חפץ בענין זה כלומר להגיד כי אלה השלש אותיות שזכרנו הקלות מהמלות שבהם הגה שם הבורא ית' שמו והוא מה שאמר וחתמו בשמו הגדול והוא האל"ף והיו"ד והו"ו ולא הכניסו (ך) כמו הה"א אלא מפני שהאל"ף הפתוחה בלשון הקדש כרוב הענינים אינה נכתבת אלא ה"א כפי מה שפירשנו ובהיותה דגושה חוקה תצא לה או מאותיות המלול הקלות השלוש ותכנס באותיות ה[נון] צ"ל ר[וניות] החיות הארבע שהן אחה"ע ונהיה לה ענין אחר ודין אחר וזה גלוי ומבואר אצל בעלי לשון הקדש ובהיותה רפה כגון הה"א שבעשה וענה ופנה תכנס בשלש הקלות המנוענעות ומה שאמר חתם בהן שש קצוות מודיע כי אלה השלש אמות בהתחככם יבנה מהם שלש מלות כמו הנוף בהיתחמו כלומר כשתחזימוהו יהא לו שש פאות לפי שכל נוף ארך רחוב עמוק וכל אחד מאלה יש לו שני צדדים והם רום ותחת ושמאל וימין ופנים ואחור חפץ בענין זה כי העולם וכל אשר בו נוף והתופש לגוף העולם הוא גוירת הבורא ית' שמו הגדול ולא אמר שם במשמע שהקב"ה יש לו שם לפי שהשם מקרה והוא מוסמך כי השם מחייב קורא ונקרא כלומר קורא השם והנקרא השם והקב"ה נתעלה מלהכנס עליו קטונורים [צ"ל א] המוסמך אך אנו כלל היצורים אי אפשר לנו מענין זה (מן) בגללנו ובגלל הידיעה בינינו להיותנו יודעים במה נקראו לכן קראנוהו במשובה שבספורי [ו] ופעולותיו ומעשיו כגון היוצר והבורא וכיוצא באלה. ובהיותו יתברך שמו ככה בחר לו מן האותיות טובם ומדברים והם המנידות על שפר ההנא וטובו והם הקלים שבמו והם המדברים שבמו תדברנה כלל האותיות האילמות והחרשות לאחר שכנסו דומתם כאשר פירשנו כבר. ולפי שנודווג מאלה השלש אותיות שלש מלות הקים בעל ספר יצירה שש מלות כנגד

שש פאתי הגוף אשר פירשנו. ובין תבין זה הסוד הנפלא והחכמה העצומה ובסוד זה תעמוד על מקצת מה ש[ר]מוזהו החכמים ז"ל והוא הסוד ברי(א) לי גלהו אחר גלתנו [בהעתק ברעסלוי נכתב בצדו: צ"ל שלא גלהו אחר זולתנו]. אבל מה שאמר רב סעדיה ז"ל בשלש אמות שהן אמ"ש לא בינותי לא שורש וענף ולא ענין גלד [גם פה נכתב שם: צ"ל גלוי] ומבואר לסמוך עליו ולא יכולתי דעת עליתו. ואחר כן אמר אלו עשר ספירות בלימה משם נברתו ברוך הוא צומחת בכל ומחמתה נהיה הכל והיא התוספת לכל והמנענעת לכל לכן נקרא באלה שלש המנענעות לכל האותיות בסוד היצירה ומכע הזמן. והוא מה שאמר בספר בראשית ורוח אלקים מרחפת על פני המים וכמה הישב ויפה המרגיש והמבין פירושי לזה הסוד המופלא". ומזה נודע איפא כי הכרצלוני לא הביא באמת כי אם תורף דברי המפרש ומחשבי קצורו! ואורו עיי' הדברים הרחבים והמכוארים וגם מעוותי ההעתק יתוקנו כמו הדברים בשלשה איזמות ממ"ש סרי טעם ומשחתי תאר אשר יקראו על נכון: בני אמות אמ"ש. וע"ד ה' ו' ה' הנקראים מיטב הלשון וסגולתו עיי' מה שהעירותי עליו בספרי על התארים 172 הע' 127.

צד 208 שורה 19. צ"ל כי הקול גרוע הוא.

שם שורה 20. אולי צ"ל ניהוק.

שם שורה 7 מלמטה. צ"ל א' עם כולם וכולן עם א' ב' עם כולן וכולן עם ב'.

צד 209 שורה 5. דברי ר' סעדיה הם שאובים מפ"י ס' יצירה פ"א הל'

ד'. ופרשתי תלי גלגל גדול מתחלק לשנים והם גלגל הכוכבים וגלגל השמש לפי שקפוי גלגל השמש נוטה מקפוי גלגל המולות כ"ה [צ"ל כ"ג] מעלה ובעלות במחשבותינו שהשני גלגלים אחד מהם כפוי על הכירו מכריח הכורה לחתכם לשני נקודות אחת לעומת אחת וח[צ"ל ת]קרי אחת מהם המתהפך הקיצי והאחרת המתהפך הסתוי וכן מתחלק גלגל השמש לשתי נקודות כלומר לשני חלקים זה לעומת זה ונקרא מקום כל נקודה מהם תלי אלא שאחת נקרא הראש והאחרת הונב והוא פי' למה נקרא שמו תנין ואינו לא כוכב ולא תנין ולא זולתו ולא נקרא כן אלא מפני סבובו ועקמומיתו ופיתולו בהיות עגול אחד צפון והאחד דרום וגם העבריים כך קראום באמרו ברוחו שמים שפרה חללה ידו נחש בריח". המביט בעין פקוחה על הלוף שתי ההעלקות ימצא כמה דברים שפונים טמונים לתולדות אוצר לשון המעתיקים בימי הבינים בשורות המעטות האלה. המלה הערבית נוזהר היא שגורה בפי התוכנים במובן ראש התנין אשר קצהו המקביל נקרא זנב, ולא אעיר פה כי אם על בית א' מפיזר ר' יצחק ו' ניאח (עיי' שפתי נגנות פ"ד): אשר יבואר הישב ע"פ הדברים הנזכרים: עשית עוז התלי מהלך ראשו אטר וזנבו נכחו. תקן אמצעיתו כשני תנינים זה על זה בכוחו. חוללה ידו נחש בריח ברוחו שפרה שמים.

שם שורה 5 מלמטה. עיי' מה שכתב ר' סעדיה בפירושו פ"ד ה"ד:

וטועים בהלכה זו באמרם נמצא יוצאות מאתים ועשרים ואחד שערים וזה טעות ואינם אלא אחד ושלישים כפי מה שלמדנו וכפי הבא מדין ההשבון ולא ראיתי נוסחא כתובה אלא ויש בה עשרים ואחד ואפי' הכי איני מסתפק בטעותם אלא ודאי טעו.

צד 213 שורה 11. אולי צ"ל ותנובות במקום: ותנודות.

- שם שורה 16. צ"ל כתבנו ממנו. לא מצאתי מקומו בפ"י ר' סעדיה, אבל נמצא שם בוודאי כי ההעתיק אשר לפני נלקח בחסר בתוך הל' ב' של הפרק הב'. שם שורה 24. צ"ל כ"ב האותיות.
- שם שורה 27. צ"ל ערוב תבנית הגופות.
- שם שורה 31. צ"ל מדרשו הצר דירה וצריך למחוק מלת: בעזבנו. והשורות הבאות נלקו בחסר ובאי סדרים.
- שם שורה 5 מלמטה. צ"ל רבו בה ההפוכות ור' המלות הבאות אחריו לא אבין.
- שם שורה 2 מלמטה. במבטא ירצה לאמר בהכמת הדבור הנקראת Logik. גוהר = עצם.
- צד 215 שורה 4. כל הדברים האלה נמצאים בהעתיקה משונה בפ"י המיוחס לר' יעקב ו' נסים בראש הפרק השני.
- שם שורה 19. צ"ל אותיות רכות ונקראות ארוכות וההעתיקה האחרת תחוק את השערתו בדבריה: נקראים אצל בעלי הדקדוק ובעלי חכמת המוציקי אותיות החלוקות ואותיות המשיכות ואותיות הדבור ואותיות הקול, נקראו אותיות החלוקות מפני שכלן קשות והן חלקות ונקראות אותיות הדבור לפי שכלן שוכנות ודוממות ואינן מדברות אלא באלה ונקראו אותיות הקול לפי שכולן אין קול למו אלא באלה.
- שם שורה 25. צ"ל כי לא יכול הלשון להתוך ע"פ דברי ההעתיקה האחרת: רוב יכולת התוך הלשון בכל הלשונות אינו אלא המחומש כלומר מלה או דבר מן חמש אותיות.
- שם שורה 6 מלמטה. תחת המלות וכשתרצה לדבר ממנה פעלים יאמר המעתיק את פ"י ר' יעקב בן נסים: וכשתשמשוהו וזה העתקת המלה הערבית צרף.
- שם שורה 4 מלמטה צ"ל יהיו ר'.
- צד 216 שורה 13 מלמטה. עד סוף השורה הזאת לקח הברנלוני מפ"י המיוחס לריב"ן ושם נמצא: והשינה וההערה אבל המנין אינו עולה יפה.
- צד 221 שורה 17 מלמטה. הרברים המובאים פה עד סוף הפסקא נמצאים באמת בתוך הל' ב' של הפרק השני בפירושו של ר' סעדיה ועל פי ההעתיקה המשונה אשר לפני אנסה להגיה מעט את השינואות אשר כסו בקמשונים והרולים את פני המקום הזה.
- שם שורה 11 מלמטה. התום בו צ"ל התום בשש [= ב'] טבעות.
- שם שורה 8 מלמטה. צ"ל [האויר מיסוד] הרוח.
- שם שורה 6 מלמטה. תחת והיא צ"ל והא' [= והאלף] נעוץ בתוך והוא [ר"ל האמ"ש] מתהפך.
- שם שורה 4 מלמטה. השורה הזאת אשר אין לה שחר נעתקה בפ"י ר' סעדיה אשר לפני כמ"י: וכבר באר בזאת ההלכה כי החפץ להודיע שהשמים מן האש באמרו כי תולדות שמים אש כלומר תולדות אש שמים בהמרת מה שספרתי מאבנים שחקו מים (עיי' לעיל צד 214 שורה א'). ואולי צ"ל תחת מלות אל גדין המלה הערבית: אלג'ין (החפין, הטטרה).
- שם שורה 3 מלמטה. צ"ל תולדות אש שמי[ן], וכי האויר.
- שם שורה 2 מלמטה. בהעתיקת הכ"י: והמים הם הארץ כי המים מורקים

- על פני הארץ כי הוא הפץ המבוע ושנויו אשר הקדמנו זכירתו מאין מפריע במבטא כלומר כמו שאמרנו באש ובאור.
- צד 222 שורה 1. צ"ל והמים קל מהם האויר.
- שם שורה 3. תחת המלה הערבית צנובר אשר נעתקה בצדה במלת בטנים נמצא בהעתקה האחרת: תבנית אשטרוכלין.
- שם שורה 10. העלות הוי' נעתקו באחרת: מהמת המוג ומחמת המאכל ומחמת האדות ומחמת הנפילה ומחמת הצד ומחמת ההתחלה וההשלמה.
- צד 223 שורה 15. מלמטה צ"ל הראש נברא מאש וכמו כן בשורה הבאה אחריה: הראש מאש ובשורה י"ב מלמטה: כי הראש מדתו יותר חמה.
- שם שורה 1 מלמטה. צ"ל [תני] מ' יורדין.
- צד 224 שורה 12 מלמטה. צ"ל והם תאני א' מ' [ש].
- שם שורה 1 מלמטה. צ"ל כתב שלא מיד.
- צד 227 שורה 11 מלמטה. צ"ל ובשורם כמו בהבטתם.
- שם שורה 10 מלמטה. כל הדברים האלה עד סוף הפרק צד 228 שורה 11 מלמטה הם קצור נמרץ מפ' המיוחס לריבין והעתקה משונה.
- שם שורה 4 מלמטה. צ"ל האויר והארץ.
- צד 228 שורה 2. צ"ל שוכן נח.
- שם שורה 4. בהעתקה האחרת נמצא: ונחיו השני ימים ים אוקינוס והים הגדול הננבי והוא ים סרנדיב ואליםן והודי.
- שם שורה 9. צ"ל והושם האויר בין המים והאש שלא תיבש האש לרְנוּת המים.
- שם שורה 12. בפ' הריבין נקרא: וכל אחד מאלה חותם למה שכנוסו מכל אלו לפי שאלו נגות וכל נג הוא תכלית הגוף וסופו.
- שם שורה 18. צ"ל כ"ד חלק.
- שם שורה 19. אולי צ"ל נגד השווה כמוכן לנגל משהו היום = Aequator.
- שם שורה 21. צ"ל תהיה צנתנו.
- שם שורה 15 מלמטה. צ"ל לפי שנלגל [הנפש].
- שם שורה 11 מלמטה. צ"ל [רוח] ארץ ומים.
- שם שורה 10 מלמטה. המעתיקים האחרונים בחרו במלת מרה והברגלוני כתב כלשון המקרא איוב ט"ז י"ג: קָרָה.
- צד 229 שורה 23. צ"ל גבור וחלש.
- שם שורה 26. צ"ל תמורת שלום [מלחמה].
- שם שורה 10 מלמטה. הדברים המובאים פה בשם ר' סעדיה לא יובנו כי אם על פי ההעתקה האחרת אשר שם מקומם בפ"ב הי"ב. מעתיק כ"ו הברגלוני לא הבין את המלות הערביות ועל כן משחת תאר הדברים עד אשר לא נוכל להבינם בלתי אם הנהגום יפה. ולמען סקל המסלה לפני הקורא אסיר המכשולים היותר גדולים בכל שורה ושורה לבדם. ובפרט היה לי לעינים היסוד הערבי של המקום הזה כאשר הביאו הח' דערענבורג בספרו Manuel du lecteur צד 207.
- שם שורה 8 מלמטה. צ"ל יוסיפו. במקום תנועות יתרגם הברגלוני מבטאות והמעתיק האחר: הכרות והיסוד הערבי: נגמאת. עיי' בספרי על החושים צד 133.

שם שורה 7 מלמטה. צ"ל אלצ'ארד ואלט'א ואלפ"א בענין אפדנו (דניאל י"א מ"ה) ואללאם בלשון ישמעאל אלה ואלנים ערבי נאכר, ואלשיץ כמו שיהיה בדברי פרס. הח' דערענבורג צד 210 איננו מכריע על מה ירמוז מלות ר' סעדיה האחרונים בלשון הפרסיים אם על אות צ או על אות ח אבל העתקת המתרגם האחר: והשי"ן (או: והסין) באמריך אלפרס תורה כי לפי דעתו לא כיון ר' סעדיה אל לשון עם פרס כי אם על הס' ס במלה הערבית *الس*. אולם היסוד הערבי ואולי גם דברי הברגלוני מעידים על יושר פ"י הח' דערענבורג.

שם שורה 5 מלמטה. צ"ל על אלה כי אותיות הנוספות ומלת הנוסחאות צריך למחוק.

שם שורה 3 מלמטה. בעל כתב זה הוא כמו בעל זה הספר ר"ל ס' יצירה. והשורה הזאת נשחתה בשתי ההעתקות גם יחד ולפי הערבי צריך לתרגם: והן (ר"ל התנועות) כרוה בין האותיות אשר יבטאו אותם בהן והנה נסתרות תחת צעיפם ומכסחם. שם שורה 2 מלמטה. צ"ל [והו'] הנשארות.

שם שם צ"ל אלצ'ארד ואלט'א.

שם שורה 1 מלמטה. צ"ל בין הדלת (ר"ל דגושה) והרפא (ר"ל דלת בלתי דגושה). המעתיק האחר תרגם: והלמד הדגוש מבין הלמד הרפה והנון. ואצל הברגלוני נעתקות המלות הערביות כצלמן וכדמותן.

צד 230 שורה 1. צ"ל והגים בין ג' לוי"ד לכן עשו [אנשי] טבריה היו דגוש, וישמעאלים עשוה [מקום] ה"י באמרם נהן (ר"ל אנהנו) בני עלן כלו בני עלי, נאכל תמר אלברנג רוצי' לומר תמר אלברני. בכתב כמו בספר.

שם שורה 4. צ"ל ואחר שהיו. במקום: כמבקרות נמצא בהעתקה האחרת: כנוספות ואולי צ"ל כמפסקות.

שם שורה 6. צ"ל כמו שחובר בין הכי ובין הקי שלא ידמה [להם] ולא יתכן? (ר"ל הלא יוכל לעשות כזאת) ובין (ר"ל וכן יתכן לברוא אותיות בין אותיות והברות בין הברות עד אין קץ).

שם שורה 8. צ"ל ובין חולם ואלשורק

שם שורה 9. צ"ל וכמו שיצבע הצובע.

שם שורה 10. צ"ל יודעי המלאכה ובעלי [אומנות] אומרים (והכותב אמר שנכפל מלת אומ' ללא צורך והפיל האחת) לא זה [אולי צ"ל: לאיזה] גוון לא פוסתקי ולא ריחני (הדס').

שם שם. צ"ל השורות המשהתות האלה נעתקו בהעתקה האחרת: וכאשר פירשנו בענין מצות נדה כי יש דמות בין החרסי (אולי צ"ל ההדסי) והכרכמי וכן בין הכרכמי והייני וכן בין הייני והאדום [וכן בין האדום] והשחור. והמלות גפני ענבי הן שתי העתקות של מלת: אלשרבי.

שם שורה 16. צ"ל יסוד הרביעי.

שם שורה 20. לא יאמר עם כמו: לא יאמר אדם. וכאן חסרים איזה מלות ור"ל כי על כן לא זכר האריך בין היסודות כי היא יסוד הכל ומשענתו כמו שאמ' הכתי בצקת עפר למוצק.

שם שורה 21. צ"ל וממנו כי המים, ר"ל ומן הטעמים למה לא יזכור האריך גם זה הטעם כי זכו. וזכר הנראה ושאר הדברים עד מלת: שופרדו נלקן

בחסר כאשר יביר המבין מהעתקה האחרת: וזכר הגדול כלומר כדי הם לומרם כגלויים פי' האש והאון[י]ר [והמים] והכליל החפוי בכללו פי' העפר כלומר בכלל המים שנאמר תהום כלבוש כסיתו ועל הרים יעמדו מים ומהם כלומר מן התשובות כי אלה החוקרים והמדקקים בהיות אי אפשר למו להבדיל בין שעור המים ושעור הארץ וכו'.

שם שורה 14 מלמטה: ר"ל ומהם פי' ועוד מן התשובות והטעמים כי נ' היסודות לא יתהפכו מטבעם אל טבע זולתם ולא יחול [פי' יתהפך] זולתו אל טבעיהם כי אם הארץ.

שם שורה 12 מלמטה. בהעתקה האחרת: וברבות הקוד בעומק הארץ לחה. שם שורה 11 מלמטה. אולי צ"ל ותשנה בטבע ותחול אליה וימר בטבעה. שם שורה 8 מלמטה. מכאן ואילך אין לפני לא יסוד הערבי של דברי ר' סעדיה ולא העתקתם כי בהעתק ברעסלוי הנעשה ע"פ כ"י מינכען 92 = 221 יחסרו כ"ב דפים מן הערבי כאשר העיר על זה הח' דערענבורג על שפת היריעה.

צד 235 שורה 6 מלמטה. הוא הפי' המיוחס לריב"ן באמרו: וענין מאמרו והוא נושא את כלן חפין בענין זה כי נקדת הארץ היא הסובלת לכל העולם כי אם תהא הארץ כפקיע וכדור בלי ספק שכל נקודה מנקודותיה תחת הברתה וסובלת ותהא אם כן הנקודה האמצעית קרויה יתד ומשענת ומקום לכלם וסובלת למו ומה הסוד הגדול והמופלא מכל שיצר היוצר בנה קדש הקדשים באמצע הכל ואתה רואה זה בספר יהוקאל.

צד 237 שורה 3. המלות המובאות כאן נמצאו בוודאי ביסוד הערבי אבל בהעתקה העברית החסרה לא מצאתי.

צד 239 שורה 4. את כל הכתוב כאן יש להוסיף על הכתוב אצל צונין וצ"ל במאמריו המלוקטים ח"ג רכ"ז ה"א.

צד 241 שורה 6. עיי' בספרי על החושים צד 82 הערה 97.

צד 244 שורה 18. כל זה עד צד 245 שורה 15 נמצא בפי' הי"ד בפרושו של ר' סעדיה בהעתקה משונה.

שם שורה 23. תחת המלות האלה יעתיק המתרגם האחר: כי היוצר ב"ה שם לאלה העשרים ושתיים אותיות המש סגולות. ואולי בחר פה הברגלוני במלת: צחורות עיי' צונין במאמריו המלוקטים ח"ג צד רל"ה במובן סגולות.

צד 245 שורה 21. כעין זה נמצא בפי' המיוחס לריב"ן. צד 247 שורה 14 מלמטה. עיין מה שכתב על שמות המלאכים האלה צונין וזה"ה בספרו על הפיוטים צד תע"ה.

צד 249 שורה 10 מלמטה. צ"ל המישאה . . . יסודן.

שם שורה 9 מלמטה. צ"ל ריחה ושיחה. שם שורה 5 מלמטה. צ"ל מנחושת שני עמד על שני עשר בקר (מלכים א' ז' כ"ה).

שם שורה 2 מלמטה. השורות הבאות צריבין תקון כי כאשר נראו לפנינו הן כדברים שאין להם שחר.

צד 250 שורה 19. י"ב גבולי אלכסון הנקראים פה בשבוש ובחסר וביתר נמצא בשמותם בס' ההכמוני לר' שבתי דונולו צד ע"ג והם: גבול מזרחית

צפונית, גבול מזרחית דרומית, גבול מזרחית תחתית, גבול מזרחית רומית, גבול מערבית דרומית, גבול מערבית צפונית, גבול מערבית רומית, גבול מערבית תחתית, גבול דרומית רומית, גבול דרומית תחתית, גבול צפונית רומית, גבול צפונית תחתית ומרחיבין והולכין עד עדי עד. ועיי' צד 253.

שם שורה 23. צ"ל גבול תחום ומצר סלע קרובים לו ללו.

שם שורה 1 מלמטה. צ"ל ומרחיבין והולכין.

צד 251 שורה 5 צ"ל ב' עליון וב' לועון. והן הקורקבנים וב'.

שם שורה 8. אחר על גבי ג' וג' על גבי שבעה.

שם שורה 9. צ"ל בנוף אחד.

שם שורה 12. צ"ל נועצים עלי צים.

שם שורה 13. צ"ל והדם שימוש ושלטונו בנוף וכוכבו מאדים.

שם שורה 18. צ"ל אולי צ"ל מן סיני המאכל.

שם שורה 22. צ"ל וביתו של שבתאי . . . יבשותה מן הגדי שהוא

עפר וקרתה מן הדלי שהוא רוח.

שם שורה 16 מלמטה. קודם מלת לכן הטחול חסירים איזה מלות.

שם שורה 15 מלמטה. צ"ל כמו הספל.

שם שורה 4 מלמטה. צ"ל הרוח העולה משם מעלה גשמים.

שם שורה 3 מלמטה. כמו כן יפרש גם ר' סעדיה: ונקראו שניהם קורקבין

על דרך שם לזוי לפי שהקורקבן הוא שם קורקבן של עוף כמו שאמרו רבותינו ז"ל בסמני עוף טהור ופק וקורקבן נקלף (חולין נ"ט).

צד 252 שורה 15 מלמטה. עיי' בספרי על החושים צד 63 הערה 70.

שם שורה 3 מלמטה. עיי' בס' הגיל צד 181 הע' 12.

צד 253 שורה 3. הפירוש אשר יביא את דבריו הוא המיוחס לריבין, ושם

כתוב: ונוכר החמש ההרגשות והחלוק לפי שהוא עיקר הרוחנים והניענוע לכל מה שבעולמנו והמחשבה לפי שנסגל האדם בה וולתי כל חי הארצי והשינה לפי שתשלום היות האדם וכל חי בה והמעשה לפי שבו חי האדם וולת כל חי וכן הרוגו.

צד 254 שורה 15 מלמטה. חסר בהעתק מכ"י מינכען אשר לפני.

צד 256 שורה 1 מלמטה. גם זה לקוח מפי' המיוחס לריבין: שם כנגד אלה

השמים עשרה אותיות י"ב פאות שבהם נודעו גבולי ארץ ותחומי השדות והבקעות מארץ ו[ה]מזרה הראוי והמערב הראוי והם מעלה ראש הטלה וראש המאונים מן קצי השיוון וקצת כל מדינות הארץ. והמזרה הרם והוא מזרה ראש הסרטן על בני הצפון והמזרה התחתון והוא מזרה ראש הגדי על בני הצפון ואחר כן הדרום הראוי והוא קצה הדרומי תחת ראש הגדי אצל כוכב כסיל ואחר כן צפון הראוי והיא הפאה הצפונית תחת ראש הסרטן אצל כוכבי כימה ובנות עש וכ'.

צד 257 שורה 3. צ"ל אשר יום ולילה בו נשתוים.

שם שורה 4. צ"ל ליושבי הנגב. הנגב האמת [= הראוי].

צד 259 שורה 17. צ"ל ברייתא דשמון = אלן ובאמת המלות האלה עד

שורה 6 מלמטה ויש מי שפי' לקוחות מהברייתא הזאת אשר עליה הסיף מלתו צונגין ולה'ה במאמריו המלוקטים היג' רמ"ב וכו' ובמ"ע המוזכר לרמשי"ש שנה ה' צד כ"ה הערה א'. ואפרין נמטיה להרב הברגלוני אשר הציל את דברי הברייתא

מעמקי הנשיה ועל פיהם ועל פי כל העדויות אשר קבץ הח' צונץ יקומו דברי ר' נתן עמרם אשר הוציאה לאור כי כנים ואמתיים המה. והנה בדפוס פראנקפורט משנת תרכ"ג נמצא בפרק הראשון בכל מקום אשר נזכר שם מנור (שמאל א' י"ז ז') במובן תלי נדפס מנור למנור ראש המבין ועל מלת מנור במובן הזה עיי' מה שצבר הח' רמ"ש"ש במוזכר שנה י"ז, ט' ופ"י ר' שבת דונולו על ס' היצירה צד ע"פ. שם שורה 18. צ"ל ומשרתת את התלי כן כתוב בדפוס הברייתא ואולי צריך לקרות כנסחת הברגלוני ועל פי הנוסחא הנמצאת אצלו נוכל לתקן בכלל הרבה טעויות שנפלו בדפוס הברייתא.

שם שורה 22. במקום וספיק צ"ל וסדרים.

שם שורה 24. צ"ל הוא זנב [התל], מנור המה וכו'.

שם שורה 27. צ"ל כיוצר המנהיג.

שם שורה 10 מלמטה. צ"ל הולך אושר [כמו ישר].

שם שורה 6 מלמטה. מן החמשה כוכבים.

שם שורה 5 מלמטה. צ"ל לראש אלגוזהר והיא התנין.

צד 260 שורה 1. צ"ל שהיא אלהרארה אלגרויה.

שם שורה 2. צ"ל מבוע לשאר הנפש. עיי' צד 265 שורה 7.

שם שורה 12. חסר בהעתק פ"י ס' יצירה לר' סעדיה אשר לפני.

צד 261 שורה 7. צ"ל לא מן שלשה ולא מן ארבעה.

שם שורה 7 מלמטה. צ"ל ננה רביעי [בשבת] ואף שמאל כוכב

חמישי בשבת.

שם שורה 5 מלמטה. במקום מלת וושט נמצא בנסחת ר' סעדיה גאון

ובפ"י ר' שבת דונולו צד ע"ז: והמסס.

צד 262 שורה 3. צ"ל ועין רעה כמו שנמצא אצל דונולו צד פ"ו.

שם שורה 4. נסחת דונולו: דבור הרבה והמלשין והמדרבר אחד כפה ואחד בלב.

שם שורה 7. צ"ל: מאין היה ניכר טוב.

שם שורה 9. צ"ל בכמה טעויות.

צד 264 שורה 7. כל זה עד סוף הפסקא הוא כעין קצור בהעתקה אחרת

מדברי הפ"י המיוחס לריב"ן ותחלת הדברים הוצאתי לאור במ"ע Revue des études

juives 8, 127.

שם שורה 9. צ"ל מעדה.

שם שורה 15 מלמטה. צ"ל הצומחת יש לה נמי ג' סדרים.

שם שורה 7 מלמטה. בהעתקה האחרת נמצא: ולפי שאין לה אלא

המזון והפריה.

שם שורה 5 מלמטה. צ"ל ופקודים בתלי.

שם שורה 1 מלמטה. בהעתקה האחרת: עומרת קיימת מכונסת ושנויה מועט

אלא אל עצמה כמו שיתחדשו בבטן האדמה כל המתכות שהן ממינה בענין הכבודת

והשכון. ובואת נודע איפוא כי המוצאות פה יובנו כענין המלה הערבית מעארן =

מתכות וניחותה כמו שבונה.

צד 265 שורה 2. צ"ל ומה שאמ' [האש נושא את המים] רוצה לומר

כי האש שווה למים שהיא [חמה יבשה וטביעת המים?] קרה ולחה.

- שם שורה 6. צ"ל אלגרוויז.
- שם שורה 7. צ"ל שהיא מבוע לשאר הנפש.
- שם שורה 9. במקום רצה שיגדילנו נמצא בהעתקה האחרת: התחיל להודיענו.
- שם שורה 10. מלת ופצליה נולדה על ברכי המלה הערבית פצל במובן חלק.
- שם שורה 13. צ"ל השלשה האישיים.
- שם שורה 14. צ"ל והשלשה הם מלשון עפר שנקרא בערבי תראביא.
- שם שורה 20. עיי' מה שכתבתי על זה במ"ע Revue שם צד 129.
- שם שורה 15 מלמטה. צ"ל מפיה העליון.
- שם שורה 10 מלמטה. צ"ל שלא יברה.
- שם שורה 8 צ"ל מלמטה, משותפין.
- צד 266 שורה 9. צ"ל: כרת לו ברית בתוך י' אצבעות [רגליו והיא ברית מילה ובין עשר אצבעות] ידיו והיא ברית לשון.
- שם שורה 11. בנסחת הריב"ן: משכן במים דלקן באש דשן ברוח נערן בשבעה וכו'.
- צד 267 שורה 5 מלמטה. צ"ל בכל המחקרים.
- צד 268 שורה 21. כל הנמצא כתוב מכאן ולהלאה אינו אלא העתקת הקדמת פי' ר' סעדיה לס' היצירה משונה מן הנמצאת בכ"י מינכען.
- שם שורה 9 מלמטה. צ"ל לפעלותיהם.
- צד 269 שורה 3. במקום וימוגו נמצא בהעתקה האחרת: רגשו והמו הברואים בהתחלות ועל מלת התמוגג עיי' בספרי על החושים קכ"ט העי' י"א.
- שם שורה 4. במקום רומחו נמצא שם דמיון ועל כן צ"ל דומהו.
- שם שורה 11. תחת בו מן צ"ל בזמן הזה.
- שם שורה 14. אולי צ"ל וקרא שמם מתי און כי פתו נפשם.
- שם שורה 16. צ"ל לא [מצאנן] אנוש.
- שם שורה 19 מלמטה. צ"ל וזו יורה שכל ידיעה.
- שם שורה 15 מלמטה. לא ניכנס איש בחצר.
- צד 270 שורה 17. צ"ל עולמות רבות.
- שם שורה 9 מלמטה: בהעתקה האחרת בן ערך. ס' בן עיראי נמצא מוזכר אצל בן סירא בס' הגלוי לר' סעדיה במ"ע הכרמל החדש א' ס"ו ועיי' מה שכתבתי במ"ע R. E. J. ש"ד קס"א.
- שם שורה 2 מלמטה. אולי צ"ל אין לו שעור ולא ארך.
- צד 271 שורה 15. צ"ל יניחו.
- שם שורה 14 מלמטה. צ"ל: אם המה לארין או לשמים נקובים [= נחשבים].
- שם שורה 11 מלמטה. צ"ל ובסור הראשון האחרון יסור.
- שם שורה 6 מלמטה. בהעתקה האחרת: וכל דבר הלול בפנימו אויר ואולי צ"ל נבוב במקום יבוא והדברים סתומים.
- צד 272 שורה 2. ונשו כמו ושכחו.
- שם שורה 3. צ"ל מאמר הכתוב מתחת שמי אלהים. . . הגה ישו עתה.

- שם שורה 6. לפי ההעתקה האחרת: כך סוברים כי תכלית הכל באויר ובבטול עלילותם בשורש זה בטל נצרו וסעיפו עמו.
- שם שורה 7. צ"ל והחלק השישי.
- שם שורה 9. תחת מנה צ"ל ממנה.
- שם שורה 11. בהעתקה האחרת: לא מחמת נבחותה נתייב קדמותה אדרבה [1] היה זריו להביא [ראיה] יותר קרוב היה לו לומר היתה אהרנית.
- שם שורה 17. צ"ל טמונה ובהע' האה' טמונה וכנוסה באבנים ובצמחים וכדומיהם ובפרשו שסובלו ברוי אף היא ברויה הנסבלת, ומשכנה הוא כמו סובלו במובן נושא.
- שם שורה 21. כל החלק השביעי נשחת וצריך תקון עד היסוד ע"פ הערבי והעברי גם יחד.
- שם שורה 3 מלמטה. צ"ל: ברא האויר והפקוד.
- צד 273 שורה 2. אולי צ"ל פלחה כפולה [ובקוע בארמה] או כפולה ר"ל בקעו וקרעו את האויר.
- שם שורה 17. צ"ל יהרו כולם.
- שם שורה 17 מלמטה. צ"ל בשרו ועצמו.
- צ"ל 275 שורה 17. צ"ל המודים החכמים ר"ל שיוודו עליה החכמים.
- שם שורה 18. צ"ל אם היה אדם שואל חכם.
- שם שורה 19. צ"ל ואומי לו השואל.
- שם שורה 6 מלמטה: כי אב ינחלו לבנו כבר ראינו.
- צד 276 שורה 5. צ"ל ובכלות.
- שם שורה 6. צ"ל אשר יושנו.
- שם שורה 14. צ"ל ואם יקשה אדם לומר.
- שם שורה 22. צ"ל והוציא העשייה והמנייה בתיבת חקק.
- שם שורה 18 מלמטה. אולי צ"ל כמותים והוא ב' כמיות ומפעלות.
- שם שורה 16 מלמטה. צ"ל משותפין. תקן והשטה והגשם המקום והזמן הם אלה החמשה ראה למשל באמונה רמה צד 5 למטה ובהע' האה' נמצא: הכתב [והוא טעות ההעתקה במקום קו כי בט ירמוז על שניהם] והגנ והגולם.
- שם שורה 13 מלמטה. צ"ל והלא היה יקצר [למי] שחברו (ר"ל את ס' היצירה).
- צד 277 שורה 22. אולי צ"ל: ומהו בינוני באורו נקרא ננה והשורה הבאה סתומה.
- שם שורה 16 מלמטה. צ"ל ומהו קר.
- שם שורה 18 מלמטה. אולי צ"ל במקום ותלמיך: ית' לא כן [אלא]... כפי מעשיו.
- שם שורה 11 מלמטה. וביללם.
- שם שורה 10. בהעתקה האחרת: עשר מאמרות.
- שם שורה 9 מלמטה. ואיכה, ובמלת מלך אשער כי היא טעות המעתיק אשר לא הבין את השם הערבי מלך והוא שם המאמר הנקרא אצל המעתיקים לו או קניה.
- צד 278 שורה 15. הממשלה והקניין על האמת.
- שם שורה 18 מלמטה. בהעתקה האחרת נכתב: לא הנאף נ"ח לא תגנוב נ"ש.

Wörter b. fol. 6

הערות נוספות

- שם שורה 13 מלמטה, אולי צ"ל כמו בן [הבין והביר] כי כל [כמו כלל] להם ג' ספרים.
- שם שורה 12 מלמטה, צ"ל החכמים יסרו.
- שם שורה 10 מלמטה, ואיך יעשה מחבר כתב זה ג' יסורות . . . כי הניה מציאת הדבר בעצמן כי נבינה ג' היס'.
- שם שורה 1 מלמטה, אולי ועשאה [ראיה] שנתברא הכל.

פה בודאפעסט י"א ניסן תרמ"ו לפ"ק.

3
668.

בנין
ספר
יצירה
להרב
דברי צלתי